

ČETVRTI SVJETSKI RAT/DRUGAČIJI SVIJET JE MOGUĆ!

globalni napad na život/priče iz našeg dvorišta

DRAŽEN ŠIMLEŠA

d:p:k:m

SADRŽAJ

ČETVRTI SVJETSKI RAT
globalni napad na život 1

UVOD 2

GLOBALIZACIJA I ANTIGLOBALIZACIJA
mitovi i stvarnost 7

Je li globalizacija stari ili novi proces? 10

Je li globalizacija stvarnost ili fikcija? 11

Dokida li globalizacija koncept nacije-države? 12

Donosi li globalizacija kulturnu uniformiranost? 16

Donosi li globalizacija blagostanje ili novi oblik kolonijalizma? 20

SVIJET POD OPSADOM 23

Rast socijalne nepravde i siromaštva 24

Uništavanje okoliša i prirodnih resursa 29

GLOBALNI NAPADAČI 34

Novo sveto trojstvo: MMF, Svjetska banka i WTO 35

Globalne korporacije 64

Historijski pregled odnosa biznisa i održivog razvoja 67

Kako biznis tepa održivom razvoju? 80

Biotehnologija kao oblik kontrole 93

Kontrola proizvodnje hrane i lijekova 94

Kontrola politike i nadležnih institucija 102

Kontrola prostora i izbora 109

Patologija kao stvar principa 121

UMJESTO ZAKLJUČKA
Bogatstvo i siromaštvo naroda: zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni? 144

BILJEŠKE
četvrti svjetski rat 157

DRUGAČIJI SVIJET JE MOGUĆ!
priče iz našeg dvorišta 164

DRUŠTVENI POKRETI 167

Akteri pokreta 173

Pokret: razvoj kroz tri faze 196

Dani ponosa i slave 197

Zastoj i pad 221

Preispitivanje i konkretizacija 226

ALTERGLOBALIZACIJSKI POKRET
motivi, stavovi, ciljevi i dometi 240

Dimenzije pokreta 241

Kritika Albertovih četiriju dimenzija 244

HRVATSKA
mala zemlja za veliku pljačku 267

Pokret u Hrvatskoj 279

MALI LJUDI STVARAJU VELIKE PRIČE 285

Vizije i prakse organizacije društva 286

Od dvosjeda do prosvjeda 299

Alternativni ekonomski programi 311

Ekološki projekti 322

ZAKLJUČAK 330

BILJEŠKE
drugačiji svijet je moguć 338

LITERATURA 348

O autoru 370

Impresum 371

ČETVRTI SVJETSKI RAT

---

globalni napad na život

UVOD

Jedna od najljepših misli koju sam ikada čuo glasi – Bolje je upaliti svijeću, nego proklinjati tamu. I zaista nemam bolju poruku za opisati ovu knjigu, barem je ja tako vidim i osjećam. Živimo u svijetu u kojem je tama toliko prisutna. I često nam se čini kako ovaj svijet ništa neće spasiti. Dapače, često nam se čini da niti ne zaslužujemo nešto drugačije. No, na svu sreću, svijet je puno zanimljivije mjesto nego što bi pomislili slijepo slijedeći nepotrebna generaliziranja. Da, zaista imamo mnogo toga što bi moglo simbolizirati tamu: glad i siromaštvo, ekonomiju nasilja i dugove, uništavanje prirode i socijalne nepravde, patrijarhat, ksenofobiju i homofobiju, ratove za naftu i moć, terorizam i mržnju; i na žalost, mogli bismo još nabrajati. Sa svim ovim problemima i sramotom bavit ćemo su u knjizi. Ono što slijedi je najširа i najdublja analiza svega nabrojanoga s obzirom na moje trenutne mogućnosti, energiju i vrijeme. Ako još uvijek vjerujemo da ovaj svijet ne zaslužuje propast, to ne znači da ćemo žmiriti pred problemima. O njima trebamo uvijek govoriti kako bismo bili svijesni svijeta u kojem živimo i pokušali pronaći puteve koji nas vode u boljem smjeru. Boljim smjerom polako, ali uporno, korak po korak, pokušavaju ići oni koji u trenutku tame pale svijeće. Sa svima njima bavimo se u drugome dijelu knjige. Akteri alterglobalizacijskoga pokreta, strategije i vizije drugačijega svijeta, brojne inicijative i projekti koji imaju za cilj smanjiti siromaštvo i uništavanje prirode, teme su drugoga dijela knjige.

Dakle, imamo tamu. Imamo i široko društvo zaduženih proklinjala, epidemiju apatije, rezigniranosti i općepopularnog cinizma. Samodopadna laprdala, prepametni sveznampitajmene likovi, glasnogovornici pravde u svojim stanovima ili birtijama, heroji u zasjedi – kukavice na pučini. Svi oni zborno proklinju tamu ili onako proklinju općenito sve, jer vjeruju ni u što. Danas je tako lako biti cinik s flašom u ruci, grickaš noktiće i znaš da je televizor tvoj najbolji prijatelj. I danas je tako lako proklinjati tamu, sjediš u fotelji, podmećeš noge prolaznicima i kesiš se. I zato su nam važni upravo oni koji se usude u trenutku tame, umjesto jeftinog i bezopasnog proklinjanja, imati dovoljno snage, energije i ljubavi paliti svijeće. Jer i jedna upaljena svijeća smanjuje tamu. I jedna upaljena svijeća je dobro. A bolja je sigurno od proklinjanja tame usred mraka. A opet, kao što ćete vidjeti u drugom dijelu knjige ne radi se o jednoj svijeći, niti o par, već o stotinama milijuna svijeća. U redu, budimo skromni. To su i dalje svijeće, a problemi o kojima ćemo govoriti, čovječe, zahtijevaju energiju od 175.000 teravati koliko sunce šalje prema Zemlji. I jasno nam je da i milijuni svijeća nisu dovoljni da prekriju crnilo koje nas okružuje. Ali zaista je bolje upaliti

svijeću, nego proklinjati tamu. U našem slučaju, paliti svijeće znači truditi se, ne predavati se. Kako pjesnik i muzičar Gil Scott-Heron kaže: “Nitko ne može učiniti sve, svatko može učiniti nešto”. Količina tame i naše male svijeće nas ne vode do zaključka kako ništa nema smisla, već kako trebamo i mi kao i sunce udarati jače, kvalitetnije i preciznije. Udarati dok se ne razbije. Svijeće koje jače svijetle mogu nam biti inspiracija.

Stalno spominjem drugi dio knjige, premda smo to složili da izgleda kao dvije knjige u jednoj, čime smo željeli naglasiti sve ono pozitivno u današnjem svijetu, što nas podsjeća da se ne smijemo zaboraviti boriti i smijati. Dapače, da još postoji toliko toga zbog čega i borba i smijeh imaju smisla. Zato je taj dio s alternativama (neoliberalnom) kapitalizmu izdvojen, premda je opet dio iste knjige, i jedan i drugi dio su u međusobnome odnosu. Drugi dio je na taj način dodatno naglašen, jer sam iz osobnoga iskustva u razgovoru s ljudima doživio da kritika tame i nije više takva nepoznanica, ali načini kako upaliti svijeće još uvijek jesu. S obzirom da se radi o pričama koje nas mogu inspirirati, zaslužuju posebno i istaknuto mjesto. I zato su ga dobile. Prvi dio nazvan je Četvrti svjetski rat – globalni napad na život. Glavni naslov Četvrti svjetski rat je opis stanja koji kreira neoliberalni kapitalizam, a upotrijebio ga je Subcomadante Marcos, glasnogovornik pobunjenih Zapatista, potomaka Maya s juga Meksika. Po njemu Treći svjetski rat obilježio je Hladni rat, a danas svjedočimo Četvrtome. Činjenice i podaci koje ćemo iznijeti u ovoj knjizi vrlo brzo će nas osnažiti u stavu kako je neoliberalni kapitalizam zaista objavio rat, kako je objavio globalni napad na život. I tu sve ima svoju cijenu. Tako vrlo brzo dolazimo do osjećaja kako je danas, kao nikada prije, prihvaćena “strategija nasilja kao strategija razvoja” (Kulić, 1996) koja se uspinje do statusa neupitnosti, jer jednostavno, uvjeravaju nas još od Margareth Thatcher – ne postoji alternativa. Dodatni je razlog za preuzimanje opisa današnjega sistema koji je dao Subcomadante Marcos, kao što ćemo vidjeti u drugom dijelu knjige, veliki utjecaj koji su zapatistički pobunjenici i pobunjenice imali na alterglobalistički pokret.

Na početku knjige ćemo predstaviti najčešće korištene pojmove kako bi bilo olakšano njeno čitanje. Nakon toga u poglavlju Globalizacija i antiglobalizacija – mitovi i stvarnost, priložit ćemo čitav niz različitih, pa često i suprotstavljenih definicija i razmišljanja o procesu globalizacije. Za postavljanje odnosa globalizacija-antiglobalizacija najviše nam je pomogao rad Jana Arthura Scholtea (2000) Globalization – A Critical Introduction iz kojeg smo izdvojili pet najčešćih dilema oko tog odnosa. Te dileme su:

1. Je li globalizacija stari ili novi proces?
2. Je li globalizacija stvarnost ili fikcija?

3. Dokida li globalizacija koncept nacije-države?
4. Donosi li globalizacija kulturnu uniformiranost?
5. Donosi li globalizacija svjetsko blagostanje ili je to novi oblik kolonijalizma?

Smatramo kako ovih pet pitanja pokriva debatu o procesu globalizacije u posljednjih 15 godina. Nakon teorijskoga razjašnjenja procesa globalizacije, predstoji nam detaljna analiza najmoćnijih globalnih institucija poput MMF-a, Svjetske banke, WTO-a i globalnih korporacija, koje su, s obzirom na moć koju imaju, najodgovornije za srozavanje socijalne pravde u svijetu, odnosno povećavanja socijalnih nejednakosti, te sve većeg uništavanja okoliša. Tako ćemo shvatiti koji su to temeljni motivi i stavovi pokreta. Sukladno podnaslovu knjige to poglavlje je nazvano Globalni napadači.

Prije dubljeg ulaska u knjigu, potrebno je definirati neke od osnovnih pojmova koje ćemo koristiti. Bez obzira što je teško naći opće prihvaćenu definiciju procesa globalizacije, posebno s obzirom na različite poglede na sam proces i njegove posljedice, većina se slaže s tvrdnjom kako je "globalizacija proces gospodarskoga, socijalnoga, kulturnoga i političkoga djelovanja koje nadmašuje granice nacionalnih država" (Beck, 1998: 11). Definicija ovoga uvaženoga njemačkog sociologa dovoljno je široka, a opet dovoljno određena da nam posluži kao početak u istraživanju različitih stavova prema procesu globalizacije. Premda treba napomenuti, kao što ćemo vidjeti prilikom detaljnije analize procesa globalizacije, Beckova se definicija upravo i može prihvatiti zbog toga što ne govori ništa o posljedicama procesa globalizacije oko kojih i nastaju najveća sporenja i sukobi. Cilj ove knjige upravo je pronaći uzroke tih sukoba, analizirati ih te postaviti alterglobalizacijski pokret u odnosu na njih.

Dosta se često može naići na spominjanje neoliberalnoga kapitalizma ili globalizacije. "Neoliberalizam je ekonomska doktrina koja inzistira da država nikada ne bi trebala intervenirati ili ograničavati slobodno tržište, kompeticiju ili privatno poduzetništvo" (Cohen i Kennedy, 2000:127). Neki definiranje neoliberalizma stavljaju unutar istoga paketa gdje se nalaze i uobičajeni zahtjevi programa MMF-a i Svjetske banke: vlast tržišta nad svim ostalim, deregulacija tržišta, smanjivanje socijalnih troškova, privatizacija svega i ukidanje koncepta javnoga dobra ili zajednice (Martinez i Garcia, 1997). Često se u istom smislu koristi i kovanica "washingtonski konsenzus", čime se definira trend koji se valja planetom od '90-ih godina, a osmislio ga je John Williamson s Institute of International Economy (de Rivero, 2001). Neoliberalni program promatra se kao suprotan demokraciji (MacEwan, 1999), kao "program metodološke destrukcije kolektiva" (Bourdieu, 1998: 1), pri čemu se ističe atomizacija svih nas, izoliranje jednih od drugih, ili kako smo malo prije rekli,

uništavanje potreba i prava zajednice. Ovdje bismo mogli istaknuti kako Peck i Tickel ukazuju na postojanje “roll-back neoliberalizma” i “roll-out neoliberalizma”. Prvi koji je počeo usponom Margareth Tacher u Britaniji i Ronalda Reagana u SAD-u na vlast odnosio se na prvu fazu dereguliranja i privatiziranja ili naprosto smanjivanja državne kontrole nad sektorima poput obrazovanja, socijalne pomoći, zdravstva i drugih. Današnju, drugu fazu neoliberalizma karakterizira discipliniranje i nadgledanje onih koji su marginalizirani prvom fazom neoliberalizma (Rotledge, 2003). U knjizi će se koristiti termin Treći svijet za siromašne zemlje. Termin je početkom ’50-ih skovao Alfred Sauvy kako bi opisao zemlje koje nisu niti dio Prvoga svijeta, bogatih kapitalističkih zemalja, niti dio Drugoga svijeta, komunističkih zemalja okupljenih oko tadašnjega SSSR-a (Gélinas, 1998). Premda je samim time danas termin neprecizan, i premda možemo govoriti o postojanju sva tri svijeta u svakoj zemlji, odlučili smo koristiti taj termin jer ipak najbolje odražava odnose moći u današnjem svijetu. Često se u sličnom kontekstu koriste termini poput zemlje Juga, periferija i drugi. Termin zemlje u razvoju ćemo koristiti u širem smislu od siromašnih zemalja ili zemalja Trećega svijeta misleći pod tim terminom sve zemlje koje su pod grubom šapom Svjetske banke, MMF-a, nekoga sličnog ili su strpane u taj razred kako bi im se dalo do znanja da ne odlučuju o svjetskim pa ni lokalnim pitanjima koja ih se tiču. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) je Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj. U OECD-u je danas 31 zemlja. Tu su SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland, Japan, Švicarska te zemlje EU-a prije proširenja 2004. godine, ali i neke koje su tada ušle u EU. Premda je jasno da su neke zemlje ovdje ušle iz političkih razloga, poput Meksika ili Turske, ta skupina nam ostaje kao suprotni pol kada govorimo o zemljama u razvoju.

Treba priznati kako donekle može zbuniti različito shvaćanje i definiranje nekih osovnih pojmova koje koristimo u radu. Tako će već spomenuti Beck (2000: 9) u globalizmu vidjeti “ideologiju svjetskoga tržišta ili ideologiju neoliberalizma” u kojoj “svjetsko tržište eliminira ili zamjenjuje političko djelovanje”. Globalizam “reducira multidimenzionalnost globalizacije na jednu ekonomsku dimenziju koja se shvaća linearno”. S druge strane, Mark Ritchie (1997: 1) s Instituta za poljoprivredu i trgovinsku politiku (SAD), globalizam će vidjeti kao “vjerovanje da dijelimo isti planet što zahtijeva međusobno uvažavanje te pažljiv odnos prema Zemlji i ljudima… a to zahtijeva aktivno svakodnevno sudjelovanje”. Globalizaciju Ritchie vidi kao “proces u kojem korporacije pomiču novac, tvornice i proizvode još većom brzinom u potrazi za jeftinom radnom snagom i sirovinama te vladama koje su voljne zanemariti zakone za zaštitu potrošača, radnika i prirode”. Drugi globalizaciju vide kao “objektivni svjetski proces integracije”, a globalizam “subjektivnom sviješću življenja u ‘jednom svijetu'” (Cohen i Kennedy, 2000: 358). Dodatno mogu zbuniti i izvedenice riječi

“global”. Za neke se može steći dojam da su autori po svaku cijenu htjeli izmisliti novu riječ. Globalucija ili “revolucija izvana” je proces u kojem se izvana pomaže izgradnja temelja demokracije (Friedman, 2003: 153). Po Friedmanu bi se umjesto agresije i okupacije stanje u Iraku nazvalo globalucijom. Vjerojatno Bush ne bi mogao izgovoriti tu riječ pa nije poslušao svog novinarskog prijatelja Friedmana. Glokalizacija (Robertson, 1992; 1995) je mogućnost da lokalni akteri izabiru i modificiraju brojne elemente iz globalnoga asortimana i prilagođavaju ih svojim potrebama te željama kako bi inicirali kreativan i demokratski odnos između lokalnog i globalnog. Ritzer (2004: 74) uvodi pojam grobalucije, što je stvorio spajanjem riječi growth (eng. rast) i globalizacija. Pod tim pojmom Ritzer misli suprotnost glokalizaciji, odnosno opčinjenost u današnjem svijetu rastom (ili profitom) koji gura organizacije i nacije da se šire globalno i to na štetu lokalnog. Upravo zbog tih mogućih križanja i različitog shvaćanja i definiranja nekih pojmova, trudit ću se kvalitetu knjige potkrijepiti jasnoćom izražavanja i razumljivim tokom misli.

Premda sam na ovoj knjizi radio više od četiri godine, jasno je kako će i dalje biti grešaka ili nedovoljno objašnjenih stvari ili događaja. Na bilo kakve primjedbe toga tipa ili nekoga drugog tipa, slobodno me upozorite. Kada budem najavljivao ili opisivao neke činjenice, koristim “mi” formu, ali kada dajem ili izražavam svoje komentare i stavove, jasno je da će biti prisutna “ja” forma.

Za tamu znamo da je mračna i da se u njoj ništa ne vidi. Nama je važno da procese i institucije koje se predstavljaju kao odlučujući nosioci razvoja i progresa izbacimo na površinu, na svjetlo, gdje ne mogu skrivati svoje osnovne motive postojanja: moć i profit. Hajdemo vidjeti što se krije u tami.

GLOBALIZACIJA I ANTIGLOBALIZACIJA

mitovi i stvarnost

> *Tuđman je naša Coca Cola.*
> Nenad Ivanković na predstavljanju Miroslava Tuđmana kao predsjedničkoga kandidata 2001. godine.

Globalizacija, premda ne previše star pojam, kako bi rekao prvi generalni direktor WTO-a Renato Ruggiero, danas predstavlja "realnost koja prevladava nad svim drugim realnostima" (WTO, 1996). Možemo reći i kako je "teško naći išta u svijetu nedodirnuto globalizacijom" (Ritzer, 2004: 169). Gotovo da ne postoji jezik u kojem ne postoji riječ za pojam globalizacije. Swahili je rijetka iznimka (Scholte, 2000). Na nekim jezicima za globalizaciju koriste se i pojmovi poput mondijalizacije ili planetarizacije. Treba istaknuti kako sama riječ i nije toliko nova, budući da su Reiser i Davies još 40-ih godina prošloga stoljeća izmislili riječ "globalize". No, za njih je to značilo "planetarnu sintezu kultura u globalni humanizam" (Scholte, 2000: 16). Kod njih je tada to više predstavljalo određenu želju ili nadu, nego li je bilo odraz stvarnih pokazatelja i odnosa u svijetu. Termin globalizacija se pojavljuje prvi put u US English Dictionary 1961. godine, a prvi je koristi u svojim radovima Ronald Robertson i to 1966. i 1968. godine. Naravno, ne smijemo zaboraviti ni McLuhanovo "globalno selo", također iz '60-ih godina prošloga stoljeća. Tek polovinom '80-ih godina prošloga stoljeća termin globalizacija postaje jedan od najcitiranijih pojmova u Social Sciences Citation Indeks (Milardović, 1999: 9). Ističe se kako se radi o jednom od najčešće spominjanih fenomena posljednjih 20 godina (Held, 2000). Nakon pada Berlinskoga zida i kolapsa istočnoga bloka te najave "kraja povijesti" (Fukuyama, 1994), globalizacija postaje "buzzword" ili riječ koja odzvanja. S obzirom na učestalost odzvanjanja, vjerojatno je i bilo za očekivati popratni nastanak šuma pa je danas vrlo teško od bezbroj definicija globalizacije uzeti jednu kao primjer. Ipak, za potrebe knjige izdvojit ćemo najčešće i najprisutnije definicije pojma i procesa globalizacije. Brojni društveni teoretičari i teoretičarke, razni aktivisti i aktivistkinje te ostali akteri imaju vlastite definicije o globalizaciji, njenom značenju i posljedicama koje donosi sa sobom. Globalizacija kao ideja odnosi se na "smanjivanje svijeta, ali i na jačanje svijesti o svijetu kao cjelini" (Robertson, 1992: 8) ili možemo poput Davida Helda reći kako se zbog globalizacije nacije-države sve

više zapliću u mrežu globalne međupovezanosti (Milardović i dr., 2002). Za Martina Albrowa globalizacija se odnosi na sve one procese kojima se ljudi u svijetu ujedinjuju (uključuju) u jedno društvo, globalno društvo (Cohen i Kennedy, 2000). Nešto slično tvrdi i vjerojatno najpoznatiji današnji sociolog Anthony Giddens objašnjavajući (1990: 63-65) globalizaciju kao proces rastezanja, ili možemo reći i prekoračivanja granica. Malcolm Waters (2001) daje tužan primjer globaliziranosti današnjega svijeta. Navodi primjer Tasmanaca koji su postali svjesni da su dio jedne planete jer su drugi ljudi korištenjem aerosolnih sprejeva stvorili kancerogenu rupu iznad njihovih glava.

Može se reći kako je "globalizacija proces (ili skupina procesa) koji uključuje transformaciju u prostornoj organizaciji socijalnih odnosa i transakcija – određenih u terminima njihovog opsega, jačine, brzine i utjecaja – generirajući transkontinentalno i međuregionalno kretanje, mreže aktivnosti, interakcije i upotrebe moći" (Held et al., 1999: 16). Robertson (1992: 8) dodaje kako se "kulture i društva sa svojim članovima i participantima stišću zajedno" te da svjedočimo "kompresiji svijeta". Vrijeme i prostor se zgušnjavaju i to naravno uzrokuje i transformaciju društvenih odnosa, kao i odnosa prema okolišu. Na jednom mjestu Beck (2000: 11) će primijetiti kako "globalizacija znači proces kroz koji suverene nacionalne države isprepliću te ih potkopavaju transnacionalni akteri s različitim predjelima moći, orijentacija, identiteta i mreža".

Da je danas živ, Martin Hiedegger bi uživao u ispunjenju svoje "distancelessness" teze, teze o svijetu u kojem je nemoguće biti distanciran od nekoga, u kojem smo svi međusobno na ovaj ili onaj način povezani. Vrlo slično, novinar Frances Cairncross spominje "smrt distance" (Urry, 2003: 2). Uostalom, kako da ne budemo povezani kada živimo u "umreženom društvu", gdje "mreže stvaraju novu društvenu morfologiju u našim društvima" (Castells, 2000: 493). Cijela fama oko prestanka postojanja koncepta distance potpomognuta je razvojem tehnologije ili konkrentnije Interneta gdje sve počinje i završava Microsoftovom ponudom – Gdje želite ići danas? Dakle, pristup kroz Microsoftova pomagala donosi nam "svijet bez granica", mogućnost da kao potrošači-putnici zavirimo u svaki kutak na svijetu. Time dolazimo do idealizirane mobilnosti, budući da svugdje idemo, mada se nigdje ne krećemo (Nakamura, 2002). Baudrillard se proslavio "otkrivanjem" gubitka razlike između autentičnog doživljaja (pa i života) i njegove simulacije.

I samu sociologiju kao znanost proizašlu iz industrijske i političke revolucije 19. stoljeća te znanosti koja se razvijala uz razdoblje moderne zahvaćaju promjene. Tako se ističe kako "globalne promjene zahtijevaju proširenje naše državno orijentirane teorije, definiranje

novih istraživačkih područja rada i razvijanje primjerene komparativne metode. Ukratko međupovezanost lokalnog, nacionalnog i globalnog zahtjeva globalnu sociologiju" (Cohen i Kennedy, 2000: 20), ističu ovi autori u istoimenoj knjizi Global Sociology. Kao što smo naveli u uvodu, gotovo da nema autora koji se neće složiti s Beckovim stajalištem kako je "globalizacija proces gospodarskoga, socijalnoga, kulturnoga i političkoga djelovanja koje nadmašuje granice nacionalnih država". No, ovdje je potrebno spomenuti kako je to slaganje manje rezultat potpune točnosti definicije, a puno više njene ograničenosti. Naime, Beckova definicija nam malo govori o posljedicama te dobitnicima i gubitnicima globalizacije, a tu su onda sukobi i neslaganja izraženija pojava. Ovdje bismo se mogli složiti sa sociologom Zygmuntom Baumanom (2000: 1) kada kaže da "biti globaliziran znači gotovo isto svima koji 'globalizirani' jesu", ili drugim riječima ne treba prenaglašavati opsege i utjecaj globalizacije, jer je on nejednak te se ne radi o linearnom procesu (Scholte, 2000). Globalizacija nije uniformirana, niti može djelovati kao subjekt, niti je treba shvaćati u linearnom obliku (Urry, 2003: 40). Pri tome je važno shvatiti kako "globalizacija nije odredište, već proces" (Legrain, 2003: 9). Kada dođemo do teze da nismo svi globalizirani, a pogotovo ne na isti način, suglasnost stavova oko globalizacije vrlo brzo počinje blijediti. Čini se kako bi podosta trebalo propitati tezu "kako je globalizacija ono što od nje sami učinimo", koju mnogi autori koriste (Scholte, 2000:7, Legrain, 2003: 334). Time se želi reći kako svi zapravo imamo podjednaku odgovornost za smjer kojim ide globalizacija. Možemo slobodno zaključiti kako nisu svi na isti način i s jednakim mogućnostima akteri globalizacije. U knjizi Globalization – A Critical Introduction (2000) autor Jan Arthur Scholte nam na iznimno pregledan i zanimljiv način, predstavlja neka od temeljnih sporenja oko globalizacije. Mi ćemo ih za ovu priliku sabrati i prikazati kroz pet po nama ključnih pitanja koja izazivaju sporenja.

JE LI GLOBALIZACIJA STARI ILI NOVI PROCES?

Mnogi autori ističu kako ono što danas nazivamo globalizacijom nije ništa novo te kako smo i u povijesti svjedočili prekograničnoj trgovini, migracijama i investicijama širom svijeta.[1] U nekim je aspektima sadašnje međunarodno gospodarstvo manje otvoreno i integrirano od sustava koji je vladao 1870.-1914. (Hirst i Thompson, 2001:12). Kako kažu Glyn i Sutcliffe: "…ono što imamo kao posljedicu je jako daleko od globalno integrirane ekonomije… Globalna ekonomija je zasigurno više globalizirana nego prije 50 godina, ali puno manje nego prije 100 godina. Stoga je pogrešno široko rasprostranjeno mišljenje kako je sadašnji stupanj globalizacije nešto novo i do sada neviđeno" (Dicken, 1998: 4). Ellen Wood ističe kako "proces koji se često naziva globalizacijom nije kvalitativno nov, ali predstavlja univerzalizaciju kapitalističkih socijalnih odnosa" (Rupert i Smith, 2002). Ako se okrenemo i bliže, mnogi ističu kontinuitet u odnosu na modernost pa se današnje doba karakterizira "kasnom modernošću" ili "zrelom modernošću" (Giddens, 1990). U nepresušnoj raspravi o modernosti i postmodernosti, Giddens će zaključiti kako je "modernost inherentno globalizirajuća" (1990: 6, 177). Urlich Beck (2001) govori o "novoj" ili "refleksivnoj modernosti", o "modernizaciji modernizacije". S druge strane, Martin Albrow kaže "zaboravite modernost" te ističe kako globalno doba ide preko modernosti, jer globalnost istiskuje racionalnost i nacije-države kako temeljne baze socijalne organizacije (Scholte, 2000: 25). Također ističe Scholte (2000: 19), mnogi autori spominju "nove realnosti" ili "prvu globalnu revoluciju". Bez obzira što smo u mnogim religijama, znanstvenim i umjetničkim krugovima, pa i financijskim i trgovačkim tokovima mogli i do sada, kroz bližu ili dalju povijest, pratiti neke od odrednica globalizacije ili uočiti želje za jednim, ujedinjenim ili jedinstvenim svijetom, razmjeri tih aktivnosti bili su ograničeni na vrlo uzak krug ljudi i mali po opsegu, pogotovo usporedimo li ih s današnjom globalnošću. Također, čini se prilično redukcionistički svoditi globalizaciju samo na trgovinu ili ekonomske odnose. Čak ako i samo o njima govorimo, tada su i opseg, kompleksnost, količina uključenih aktera (državnih i poslovnih) te integracija financija, proizvodnje, usluga i investicija kao dijelova ekonomske globalizacije nešto što uvelike prelazi sve što se unutar toga područja odvijalo (Cohen i Kennedy, 2000).

JE LI GLOBALIZACIJA STVARNOST ILI FIKCIJA?

Ovaj problem se donekle nadovezuje na prethodni. Oni koji smatraju kako je globalizacija novi proces, uglavnom smatraju kako se radi i o stvarnom procesu, dok oni pak koji smatraju kako je globalizacija stari proces, cijelu priču oko globalizacije smatraju običnom fikcijom i izmišljotinom. Neke ta nepreglednost i sveprisutnost globalizacije u našim životima toliko nervira da su skloni i tvrditi kako je sve prenapuhano, kako se, ukoliko govorimo o globalizaciji, zapravo radi o "pomodnom konceptu", izmišljenom pojmu za islužene intelektualce koji su tako dobili novu temu. Bob Fitch je to nazvao "globaloney" (Petras i Veltmeyer, 2001: 27) fenomenom, globalnim sapunom ili bolje rečeno globalnom sapunicom koja je farsa, skrivanje stvarnih odnosa u svijetu, te ništa više od uobičajenog mjehura od sapunice koji treba probušiti. Ruigrok i van Tulder tvrde "kako se čini da je globalizacija koliko pretjerivanje kao ideologija toliko i kao analitički koncept" (Dicken, 1998: 4). Scholte (2000: 17) ističe kako su, s druge strane, Kenichi Ohmae i John Naisbitt postali širom svijeta poznati slaveći "bezgraničan svijet". Neki potpuno iskreno ističu kako sudjelovanje u globalizaciji nije nešto što se može birati, odnosno kako "globalizacija nije izbor. Ona je stvarnost" (Friedman, 2003:106). Kako bi potkrijepio svoj stav Friedman ističe (2003: 100-101) tezu o "zlatnoj stezulji" koja znači svođenje političke volje na izbor između Coca-Cole i Pepsi-Cole – neznatne nijanse okusa, neznatne nijanse politika… Ovdje treba napomenuti kako globalizaciju stvarnom smatraju i akteri alterglobalizacijskoga pokreta pokušavajući njene loše strane promijeniti i zaustaviti, a dobre proširiti i razvijati.

DOKIDA LI GLOBALIZACIJA KONCEPT NACIJE-DRŽAVE?

Utjecaj globalizacije na koncept nacije-države i od Westfalskog mira iz 1648. godine prihvaćeni koncept suvereniteta, jedno je od pitanja koje izaziva najžešće emocije i sukobe. Ističe se kako "uskoro neće biti nacionalnih proizvoda ili tehnologija, neće biti nacionalnih korporacija niti nacionalnih industrija. Nacije-države gube ili će izgubiti kontrolu nad osnovnim elementima svoje gospodarske politike" (Castells, 2002: 250). U Clintonovoj administraciji ministar rada Robert Reich ide još i dalje te tvrdi kako uskoro "neće biti nacionalnih ekonomija, barem ne kako smo ih do sada zamišljali" (Dicken, 1998: 4). Alfred. M. Zeien direktor korporacije Gillette poznate kozmetičke marke najbolje je to sažeo: "Ja ne smatram strane zemlje stranima" (Barber, 2001: 23). Dapače, hiperglobalisti ističu kako je "globalna kompeticija glasnik ljudskog progresa, a globalizacija nova epoha u ljudskoj historiji u kojoj su nacije-države postale neprirodne, čak i nemoguće biznis jedinice u globalnoj ekonomiji" (Held et al, 1999: 3). Held čini razliku između suvereniteta (sposobnost države da stvori i provodi vlastite politike i zakone) i autonomije (sposobnost države da postigne svoje političke ciljeve) (Cohen i Kennedy, 2000). Analogno ovome, mogli bismo reći kako su sve države danas izgubile suverenitet. Na primjer, čak je i SAD izgubio nekoliko trgovinskih sporova unutar WTO-a, poput uspješne tužbe Venecuele i Brazila zbog ograničenja toksičnih elemenata u benzinu koje je nametao Clean Air Act u SAD-u. Kenichi Ohmae ističe kako jedina uloga koja je ostala za "zastarjele" vlade jest "osigurati ljudima najširi izbor između najboljih i najjeftinijih proizvoda i usluga iz cijelog svijeta" (Korten, 1995: 127). Dapače, hiperglobalisti poput Kenichija Ohmaea i samu globalizaciju smatraju novim dobom u kojem su ljudi sve više podanici globalnoga tržišta, odnosno globalnih korporacija. Time se po toj skupini autora Daniel Bell pokazao i više nego dobrim prorokom kada je tvrdio kako je država postala premala za rješavanje velikih problema, a prevelika za rješavanje malih problema (Giddens, 1990). Također nevladine organizacije i civilni sektor na globalnom nivou sve više preuzimaju ulogu partnera ili čak i zamjenjuju države kao subjekte. Na primjer, sve je češći zajednički nastup velikih globalnih NGO-a i siromašnih zemalja na brojnim svjetskim konferencijama koje se tiču trgovine, smanjivanja gladi i vanjskoga duga te bolesti. Nevladine organizacije sve više preuzimaju od siromašnih država čak i neke sektore poput zdravstva, borbe protiv gladi i siromaštva, zaštite prirode i druge. To nas vodi i do kritike pojedinih humanitarnih nevladinih organizacija gdje ih se optužuje kako iskorištavaju nezavidnu poziciju siromašnih zemalja te se nastoje pozicionirati kao posrednici između vlada siromašnih zemalja, vlada zemalja iz kojih potječu ili međunarodnih

agencija te samih ugroženih ljudi. Optužbe se nižu prema karijerizmu, oportunizmu, bezosjećajnosti, nestručnosti pa čak i što otvorenom što prikrivenom rasizmu. Posebno se ističu mali rezultati s obzirom na ogromni novac kojim raspolažu pojedine nevladine organizacije (Hancock 1992; Sogge, 2002).

Ne samo da je raširen stav kako globalizacija dokida koncept nacije-države, već neki idu tako daleko i tvrde kako države uopće više nisu važne. Svjedočimo naddržavnom i nadnacionalnom Imperiju koji je globalan (Hardt i Negri, 2003). Dakle, suverenitet postoji, ali je prebačen na novi subjekt. Hardt i Negri ističu kako "se prostorna razdioba na tri svijeta (Prvi, Drugi i Treći) izbrisala tako da stalno nalazimo Prvi svijet u Trećemu, Treći u Prvome, a Drugi skoro uopće nigdje. Dakle, SAD nisu centar Imperija niti centar postoji, jer je Imperij svuda i umrežen je. S tim bi se mogli složiti budući da, na primjer, dijete rođeno u njujorkškoj siromašnoj četvrti Harlemu u prosjeku ima manji životni vijek, nego li dijete rođeno u Šangaju ili Bangladešu (Carley & Spapens, 1998). Premda treba istaći kako Negri i Hardt priznaju SAD-u povlašten položaj u Imperiju, ali to ne zato što su naslijedili bivše europske imperijalističke sile, već upravo zbog razlika kako su SAD-e ustanovljene i kako su širile svoju moć. Hardt i Negri dobili su mnogo kritika zbog "ignoriranja" činjenice kako su SAD jedina svjetska i odlučujuća sila. Pored rata u Iraku, često se navodi i činjenica kako jedino SAD imaju vojne baze po cijelom svijetu, u čak 59 zemalja (Mertes, 2004). Možemo postaviti pitanje koliko se prostire ta "uravnjilovka" između država, odnosno koliko je daleko otišlo micanje država u drugi plan. Odluka SAD-a da krene bez podrške i dozvole UN-a u rat protiv Iraka ili uporno odbijanje potpisivanja Kyoto protokola, spomenimo samo neke od slučajeva, pokazuju nam kako ipak ne možemo govoriti o potpuno jednakim pravima današnjih država, odnosno kako nisu baš moć i suverenitet svih država u nestajanju. Prošlo stoljeće obilježila je Pax Americana (Hippler, 1994), a već u zadnjem desetljeću najavljen je "novi svjetski poredak kao sistem koji ostavlja SAD kao jedinu političku silu koja diktira pravila igre" (Engdahl, 2000), koja je u stanju nametnuti svoje hegemonističke ciljeve ne samo u vojnom smislu, već i ekonomskom, kulturnom i političkom (Hirst i Thompson, 2001). Govori se o 20. stoljeću kao o "američkom stoljeću" (Guyatt, 2000), sa zaključkom kako se ista tendencija može uvidjeti na početku 21. stoljeća. Krajem '80-ih godina prošloga stoljeća John Williamson dalekovidno je cjelokupnu vanjsku politiku SAD-a i bliskih institucija nazvao washingtonskim konsenzusom (Olin, 2003). Williamson je naravno pod tim pojmom mislio i početak širenja neoliberalnoga koncepta kao globalno prevladavajućeg i neupitnog. Takva pozicija SAD-a vodi nas u svijet "izvan kontrole" (Brzezinski, 1994).[2] Skeptici poput Hirsta i Thompsona ističu kako države i dalje igraju najvažniju ulogu u, kako kažu, internacionalizaciji ekonomije, a nikako globalizacije ekonomije. Tome u prilog ide i podatak

kako se danas većina trgovine ne odvija globalno, već unutar određenih regionalnih blokova poput Europske Unije, ASEAN-a u Aziji, MECROSUR-a u Južnoj Americi, NAFTA-e (North America Free Trade Agreement) – ugovoru o slobodnoj trgovini između SAD-a, Kanade i Meksika koji se sada kroz FTAA (Free Trade of All Americas) pokušava proširiti i na cijelu Južnu Ameriku. Primjerice, od ukupne trgovine zemalja EU-a, na izvoz izvan granica Unije otpada svega 8 posto (Hoffmann, 1999). Dapače, govori se o blokovskoj trijadi koju čine SAD, EU i Istočna i Jugoistočna Azija te se kao argument regionalizacije trgovine ističe činjenica kako iz tih triju megaregija odlazi 80 posto izvoza u svijet. Tri bloka sudjeluju s tri četvrtine u svjetskom BDP-u, polovinom ’90-ih godina prošloga stoljeća zauzimali su 66 posto svjetskih trgovinskih kretanja, i držali 65 posto svih stranih ulaganja. Strana ulaganja u zemlje u razvoju također su nejednako raspoređena te 50 posto svih ulaganja odlazi u svega tri zemlje: Kinu, Brazil i Meksiko. Skoro 90 posto namoćnijih korporacija ima i dalje sjedište u SAD, EU ili Japanu (Kolarić, 2000). Također se osporava i teza kako korporacije više nemaju mjesto, kako su bezprostorne, bez identifikacije s matičnom zemljom. Dicken (1998: 194-195) daje na uvid tablicu UNCTAD-a gdje se istraživalo koliko su zaista “globalne” globalne korporacije. Indeks globaliziranosti je dobiven kroz odnos stupnja imovine u stranim zemljama te kroz udio zaposlenih u stranim zemljama. Svega 13 korporacija ima indeks globaliziranosti veći od 75 posto. Također je indikativno kako među prvih 25 korporacija nema niti jedne koja potječe iz SAD-a, a naftna korporacija Exxon zauzima tek 26 mjesto. Drugi pak ističu kako činjenica da se strana ulaganja uglavnom odvijaju između najbogatijih zemalja, više govori o stratifikaciji stranih ulaganja nego o regionalizaciji. Ističe se kako strana ulaganja sve više igraju ulogu po cijelom svijetu i kako globalne korporacije također postaju trend globalne međupovezane trgovine kao nikada do sada (Held et al., 1999). Ovome se u prilog može istaknuti kako indeks globaliziranosti raste za većinu korporacija, te kako je za 42 korporacije on veći od 50 posto. Dicken (1998) ističe kako je cijela priča oko korporacija koje miču države s vrha piramide moći potpuno pogrešna te bi se zapravo trebalo više posvetiti istraživanju kompleksnih i specifičnih odnosa država i korporacija danas. To ne znači da se uloga i funkcija države nije promijenila, priznaje Dicken, ali “nacija-država nastavlja značajno doprinositi mijenjanju i preoblikovanju globalne ekonomske mape”. Ponešto težim riječima, korporacije su bez država ništa. Dapače, ističe se kako je cijela fama oko “korporacijski vođene globalizacije zapravo politička kreacija” (Shipman, 2002: 59), odnosno kako korporacije nikada niti ne bi prešle granice nacionalnih država da im države to nisu dozvolile i podržale ih u tome. Po istraživanju koje su u prvoj polovini ’90-ih prošlog stoljeća proveli Winfried Ruigrock i Rob van Tulder gotovo sve najmoćnije korporacije dobile su značajnu pomoć od matične države

ili su profitirale zbog politike države na unutrašnjem i međunarodnom planu. Dapače, ističe se kako bi najmanje dvadeset od prvih sto korporacija po ljestvici koju sastavlja časopis Fortune nestalo bez direktne pomoći pripadajućih država kada su se te korporacije našle u problemima (Chomsky, 1999). Upozorava se kako globalne korporacije ipak još uvijek nemaju ključni aspekt koji formira koncept nacije-države, a to je pravo na silu, odnosno međunarodno priznato pravo na stvaranje vojne moći (Cohen i Kennedy, 2000). Casttels (2002: 248) ističe nešto slično tvrdeći kako "se čini da država-nacija, povijesna tvorevina modernoga doba, gubi svoju moć, premda, a to je od ključne važnosti, ne i svoj utjecaj". Ovdje je potrebno dodati kako ta tvrdnja sve slabije stoji, jer brojni slučajevi pokazuju kako su korporacije spremne i sve više koriste tu moć, posebno u zemljama s nezavidnim razvojem demokracije.

Ovdje će nam biti dovoljno istaknuti kako države zasigurno i danas igraju zapaženu ulogu čak i u globalnim razmjerima, no njihov suverenitet je postao "višeslojan" (Scholte, 2000; Held, 2000). Dio suvereniteta je zasigurno prebačen na naddržavne autoritete (Međunarodni sud za ratne zločine u Haagu, WTO…), a dio na poddržavne autoritete (prebacivanje sve veće odgovornosti na gradove i lokalnu samoupravu…). Države naravno i dalje postoje, ali s westfalijanskim suverenitetom je gotovo. Ovome je analogan rast globalnih korporacija koji sve više kritičara smatra pravim upravljačima svijeta (Korten, 1994). Ističe se kako je korporacijama ostavljen otvoren put inkorporirati cijeli svijet. Slilčno tome, Saskia Sassen postavlja koncept ekonomskog državljanstva kao "skupinu ekonomskih prava koja daje ovlasti da se i od vlade zahtijeva odgovornost". No, prema njenom tumačenju ekonomsko državljanstvo ne pripada danas pojedincu ili građanima, već globalnim korporacijama koju mogu "prisiliti vlade da stanovite mjere poduzmu i druge da ne poduzmu" (Meštrović, 2001: 38).

DONOSI LI GLOBALIZACIJA KULTURNU UNIFORMIRANOST?

George Ritzer (1999) se proslavio svojom tezom o mcdonaldizaciji društva. Ritzer nam je predstavio orwelovsku sadašnjost i budućnost u kojoj učinkovitost, mjerljivost, isplativost, predvidljivost i kontrola postaju temelj ne samo načina na koji spremamo i jedemo hranu, već i po kojima funkcionira društvo, načina po kojima živimo, pa i umiremo. Kao da je slušao tumačenje generalnoga direktora McDonald'sa za Singapur: "McDonald's prodaje sistem, ne proizvod" (Urry, 2003: 57-58). Sistem se uči na Hamburger Universityju do najsitnijih detalja poput načina osmjehivanja kupcima. Dapače, to širenje uniformirane i jednolične mcdonaldizacije Ritzer u weberovskom smislu vidi kao globalni "željezni kavez" kojemu nitko i ništa neće i ne može izbjeći. Kasnije je, slijedeći sličnu nit, Benjamin Barber istaknuo dvije reprezentativne opasnosti za cijeli svijet. Jihad vs. McWorld (2001) su u varljivoj borbi, a zapravo međusobnom prožimanju, dok su žrtve civilno društvo, ljudska prava i demokracija. Dok Jihad s jedne strane traži identitet u krvi, McWorld s druge strane zahtijeva odanost cijeloga globalnoga konzumerističkog plemena. Jihad mijenja koncept slobode i prava na izbor s paranoidnim i suicidalnim ratnikom, a McWorld veselo uzgaja potrošača ispranog mozga (Debeljak, 2000). Odavno je jasno kako autarkične i sebi dovoljne, ksenofobične i zatvorene zajednice ne gledaju s odobravanjem na koncept građanina. No, Barber sada nečemu tako neprivlačnom kao nadopunu stavlja McSvijet koji također zahtijeva svojevrsnu odanost i potpunu ovisnost, te mu kao takvom ne treba građanin, već potrošač. Dakle i jedan i drugi svijet nude jednoličnost te uniformiranost življenja i razmišljanja, samo što se Jihad želi zatvoriti u male zajednice, a McWorld ima globalne pretenzije.[3] Slično zaključuje i Vandana Shiva (2001), nakon terorističkih napada na SAD ističe kako globalizacija proizvodi talibanizaciju. Ljudima koji kreiraju i provode neoliberalnu globalizaciju odgovara porast fundamentalizma i isključivosti, jer je nemoguće da se te snage ujedine u otpor globalizaciji upravo zbog svojega fundamentalizma i isključivosti. Neuspješni rat protiv terorizma usporedila je uvjerenjem kako će upotreba pesticida dovesti do smanjena štetočina. Shiva ističe kako "demokracija nije školjka, već životna krv slobodnog društva. Ona nije puki izborni ritual, već moć ljudi da oblikuju svoju sudbinu i utječu na svoje živote, politike i uvjete koji uništavaju demokratsku kontrolu: kako se njihova hrana proizvodi, kakve zdravstvene i obrazovne sisteme imaju, kako se upravlja njihovim prirodnim resursima te tko je upravljač".

Naravno, jasno je kako su u Barberovom slučaju McWorld i mcdonaldizacija metafore, te je

umjesto McDonald’sa mogla stajati i MTV, Nike, Burger King, Coca-Cola ili neka druga korporacija. Po ovom tipu mišljenja jurimo prema sve uniformiranijem načinu prehrane, odijevanja, slušanja muzike, životnih stilova i stavova prema društvu i životu, pa na kraju krajeva i prema sve uniformiranijim društvima. Ovdje treba napomenuti kako Barber ne smatra McWorld istovjetnim zapadnim demokratskim društvima, već jednim njihovim dijelom, koji postaje sve opasniji upravo za same temelje demokracije u tim društvima.[4] Mnogi se autori ne slažu s ovakvim tumačenjem posljedica globalizacije. Ističe se kako smo upravo kroz proces globalizacije u mogućnosti uživati više neko ikad u različitostima, u raznolikim životnim stilovima, te novim kulturama. Ističe se kako protivnici globalizacije često zbog slijepog straha od SAD-a ne uviđaju kako danas “Alžirci u Parizu uče Thai boxing, azijski reperi u Londonu grickaju tursku pizzu, Indijci u New Yorku uče plesati salsu, Meksikanci jedu obroke iz Tihoga oceana pripremljenje od engleskoga kuhara” (Legrain, 2003: 297). Svijet nikad nije bio bliži mogućnosti da svaka osoba kao individua izabere sama za sebe kulturni ili bilo koji drugi identitet. Ne samo da lokalne kulture i tradicija neće doći u opasnost, već će dolazak nepoznatih dobara i novih ideja obogatiti njihove mogućnosti da se izraze i prošire svoje lokalne specifičnosti i posebnosti. Time dolazimo do već spomenutoga pojma glokalizacije koji ističe mogućnost sve heterogenijeg svijeta. Kako smo naveli u uvodu, glokalizacija djeluje u suprotnom smjeru od onoga kada korporacije prilagođavaju svoje proizvode lokalnim uvjetima i vrijednostima (poput McDonald’sovoga vegetarijanskog restorana u Indiji). Glokalizacija nam daje poruku kako živimo u pluralnom svijetu gdje individue i lokalne grupe imaju visoki stupanj mogućnosti prilagodbe i inovacije. Urry (2003), na primjer, ističe da ni globalno ni lokalno ne postoje jedno bez drugoga. Budući da dolazi do miješanja kultura, stvara se plodno tlo za hibridizaciju, za hibridne identitete, dinamično miješanje kultura, od kojih svatko uzima ono što mu odgovara (Pieterse, 1995; Tomlinson:1999). Sličan koncept glokalizaciji je kreolizacija (Pieterse, 1995), no tu se radi o miješanju različitih kultura, odnosno o procesu gdje lokalna kultura izabire određene elemente iz dolazeće kulture, daje im novi smisao i značenje drugačije od prvotnog te ih kombinira s lokalnom tradicijom stvarajući potpuno novi koncept. Primjer bi mogao biti “kreolski” francuski koji se govori na Karibima, a većina Francuza iz Francuske ga ne bi razumjela (Cohen i Kennedy, 2000). Ističe se i kako “isti televizijski program znači različitu stvar različitoj publici” (Lechner i Boli, 2000: 2). Identiteti kao i druge karakteristike globalizacije postaju i transgranični. Akteri alterglobalizacijskoga pokreta, puno se više, s obzirom na zajedničke vrijednosti i stavove, identificiraju sa sličnim pripadnicima i pripadnicama toga pokreta, nego li s osobama iz, na primjer, istoga grada ili države. Vrlo je vjerojatno da će se mirovni aktivisti i aktivistkinje iz Hrvatske više

poistovjetiti s mirovnim aktivistima i aktivistkinjama bilo gdje iz svijeta, nego s osobom iz Hrvatske koja odlazi na koncerte i uživa u pjesmama u Hrvatskoj popularnoga pjevača Thompsona. Budući da je došlo do "kraja nacionalnog projekta", "globalizacija ohrabruje rast nenacionalnih obrazaca kolektivnih identiteta" (Scholte, 2000: 160). Dapače, jedna osoba može imati nekoliko identiteta – može se osjećati pripadnikom ili pripadnicom više nacija, više rasa ili seksualnih preferencija tako da danas uživamo u pluralnosti identiteta koje sami izabiremo. Frederic Jameson je takvo stanje opisao "postmodernim uvjetima gdje svatko predstavlja nekoliko grupa odjednom", a Lothar Brock ističe kako globalizacija ohrabruje "surfanje identitetima" (Scholte: 2000: 181). Na pitanje postoji li globalna kultura, Mike Featherstone (1990) odgovara kategorički ne, ukoliko pod globalnom kulturom mislimo nešto slično kulturi nacija-država. Naravno, i dalje trebamo biti svjesni kako za veliki broj ljudi njihov naslijeđeni identitet, na primjer nacionalni ili etnički i dalje igra nezamjenjivu ulogu. Legrain (2003) ističe kako je potpuno krivo govoriti o mcdonaldizaciji kada se istovremeno otvara obilje restorana hrane etničkog i lokalnog porijekla (ne-zapadnog) u zapadnim zemljama. Ritzer pak ističe kako se radi o neusporedivim brojkama s McDonaldsovih 29.000 dućana u 121 zemlji na svijetu. Također, Legrain previđa kako McDonald's samo na reklame godišnje potroši 1,4 milijarde dolara i zaradi preko 15 milijardi dolara, s čim se ni u snovima ne može usporediti niti jedan restoran pa niti lanac restorana etničke kuhinje.[5] Neki primjeri koje navodi Legrain zaista su smiješni. Tako ističe kako se i Hollywood čini amerikaničkijim nego što zapravo jest. Argument za to su ne-američki glumci i glumice, zvijezde, poput Penelope Cruz, Catherine Zeta-Jones, Ewana McGregora i Arnolda Schwarzenegera, koji/e spadaju u sam vrh glumačke scene. Ritzer (2004) dobro zapaža kako SAD kao najveća globalna sila ima mogućnost ponuditi ostatku svijeta baš sve što poželi. Jedan Brazil, na primjer je manje u takvoj mogućnosti. Također raste broj ljudi u svijetu kojima je američka kultura druga kultura. U svojim tumačenjima sve veće homogenizacije svijeta, Ritzer (2004) u svojoj novoj knjizi Globalization of Nothing ide čak tako daleko da tvrdi kako svjedočimo "globalizaciji ničega". Imamo četiri tipa ničega: sve više ljudi u svijetu provodi svoje vrijeme na ne-mjestima (shoping centri, multipleksi…), uživajući u ne-stvarima (Nike, hamburgeri…), pored ne-ljudi (uniformirani prodavači i prodavačice…) i ne-uslugama (Amazon.com, bankomat…).[6]

Vrlo dobar pregled ovakvih različitih pozicija možemo izraziti i tablicom:

	Hiperglobalisti	**Skeptici**	**Transformacionalisti**

Što je novo?	Globalno doba	Trgovinski blokovi, slabija globalna vlast nego prije	Historijski nečuveni nivoi globalne međupovezanosti
Dominantne značajke	Globalni kapitalizam, globalna vlada, globalno civilno društvo	Svijet manje međuovisan nego prije 1890-ih	“Gusta” (intenzivna i ekstenzivna) globalizacija
Moć nacionalnih država	Nestaje ili opada	Ponovno osnažena ili uzdignuta	Ponovno konstituirana i restrukturirana
Pogonske snage globalizacije	Kapitalizam i tehnologija	Države i tržišta	Kombinirane snage modernosti
Struktura stratifikacije	Erozija starih hijerarhija	Povećana marginalizacija Juga	Nova arhitektura svjetskoga poretka
Dominantni motiv	McDonalds, Madonna, itd.	Nacionalni interesi	Transformacija političke zajednice
Konceptualizacija globalizacije	Ponovno uređivanje okvira za ljudsku akciju	Kao internacionalizacija i regionalizacija	Ponovno uređivanje međuregionalnih odnosa i udaljenih djelovanja
Historijska putanja	Globalna civilizacija	Regionalni blokovi/Sukob civilizacija	Neodređen: globalna integracija i fragmentacija
Zaključni argument	Kraj nacije-države	Internacionalizacija ovisna o pristanku i podršci države	Globalizacija transformira moć država i svjetsku politiku

Izvor: Held et al. (1999) Global Transformations, Cambidge: Polity Press: 10.

DONOSI LI GLOBALIZACIJA BLAGOSTANJE ILI NOVI OBLIK KOLONIJALIZMA?

Ovaj problem je suma svih problema kada govorimo o globalizaciji. Na njemu završavaju sve rasprave i svode se pozicije i stavovi o globalizaciji. Za jedne je globalizacija win-win scenarij u kojem svi dobivaju, makar dugoročno, za druge je ona samo novi oblik kolonijalizma. Medijski mogul i vlasnik CCN-a Ted Turner, istaknuo je kako "globalizacija sve brže napreduje, a sposobnost svijeta da je razumije i reagira sve je sporija" (Scholte, 2000: 1). Obično kada govorimo o pozitivnom ili negativnom utjecaju globalizacije govorimo u kategorijama demokracije, ljudskih prava i prava manjina, mira, socijalne pravde, siromaštva i gladi, zaštite prirode i očuvanja bioraznolikosti i sličnome. Sve institucije koje su se usporedo ili zahvaljujući procesu globalizacije pozicionirale kao planetarno odlučujući faktori, bez obzira govorimo li o financijskima, političkima ili trgovinskima, imaju i pozitivno mišljenje o samom procesu. I kada priznaju određene probleme, poput "nejednakog razvijanja globalizacije" u raznim dijelovima svijeta, podupiratelji pa ako hoćemo i provoditelji, globalizacije ističu kako "globalizacija pruža široke mogućnosti za pravi svjetski razvoj". Kako raste globalizacija, "životni uvjeti su se značajno poboljšali u gotovo svim zemljama (MMF, 2002). U poznatom izvještaju Svjetske banke (2002) Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy, ističe se uspjeh globalizacije u smanjivanju siromaštva u mnogim zemljama Trećega svijeta, to jest u onima koje su se više integrirale u tokove u svjetske ekonomije. Drugim riječima, "globalizacija nudi bogatiji život, u širokom smislu, za ljude u bogatim zemljama i jedini realističan put iz siromaštva za siromašne u svijetu" (Legrain, 2003: 24). Peter Martin (1997) ističe kako je "ubrzana integracija prethodno marginaliziranih društava najbolja stvar koja se dogodila za vrijeme života poslijeratne generacije" [misli se na Drugi svjetski rat]. Cato Institute koji njeguje sklonost k neoliberalnom poretku ističe čak kako će globalizacija povećati sigurnost građana i građanki u odnosu na državu i time povećati građanske individualne slobode. Nešto pesimističniji i apatičniji autori poput Roberta D. Kaplana (1994) konstatiraju doba "nadolazeće anarhije" u kojem "siromaštvo, kriminal, tribalizam i bolesti sve više uništavaju socijalno tkivo našega planeta". Kaplan cijeli svoj apokaliptični pogled na svijet zaključuje s tezom kako je, dok su svi slavili pad Berlinskoga zida, on kao reporter na Kosovu pratio sukobe Srba i Albanaca, i već onda znao da je budućnost na Kosovu, a ne u Berlinu. Naravno, ne možemo ne spomenuti "sukob civilizacija" (Huntington, 1998) koji danas nakon napada SAD-a na Irak bez odobrenja UN-a zaista izgleda kao samoispunjavajuće

proročanstvo. No, za mnoge pripadnike i pripadnice alterglobalizacijskoga pokreta priča stoji potpuno drugačije te ističu kako je globalizacija "proces u kojem korporacije pomiču novac, tvornice i proizvode još većom brzinom u potrazi za jeftinom radnom snagom i sirovinama te vladama koje su voljne zanemariti zakone za zaštitu potrošača, radnika i prirode" (Ritchie, 1997: 1). Globalizaciju se smatra "tekućom vrpcom koja okružuje svijet proizvodeći još više 3D (dirty, dangerous, difficult) poslova i proširuje jaz između bogatih i siromašnih" (Feffer, 2002). Subcommandante Marcos, glasnogovornik pobunjenih zapatista i zapatistkinja s juga Meksika označava takvo stanje kao pokušaj "pretvaranja svijeta u veliku trgovinu gdje se mogu kupiti Indijanci, žene, gdje se mogu kupiti djeca, emigranti, radnici, pa i cijela zemlja kao što je Mexico" (Martinez i Garcia, 1997). Stavovima o globalizaciji i njenim mnogostrukim aspektima koje imaju akteri alterglobalizacijskoga pokreta, a na osnovu kojih stvaraju svoj aktivan odnos prema procesu globalizacije, vratit ćemo se kasnije u knjizi pri analizi samoga pokreta.

Kao korak prema zaključku uvoda u teorijsko razjašnjavanje pojma globalizacije, kao i različitih tumačenja toga procesa i njegovih posljedica možemo ponovno pozvati u pomoć Jana Arthura Scholtea. Naime, Scholte ističe da ukoliko promatramo globalizaciju kroz prizmu internacionalizma, liberalizma, univerzalizma te modernizacije ili vesternizacije, kao što čine mnogi od do sada spominjanih autora, zaista možemo steći uvjerenje kako se radi o nastavku staroga ili već viđenoga fenomena. Svim gore nabrojanim tendencijama mogli smo svjedočiti u prošlosti i one zaista ne predstavljaju ništa novo. Imali smo prilike u našoj povijesti prolaziti i kroz periode velikoga rasta internacionalnih veza, neovisno govorimo li o političkim odnosima, migracijama ili nečemu trećemu. Doba ekonomskog liberalizma kojem smo svjedočili nekih pedesetak godina do Prvoga svjetskog rata toliko fascinira neke autore da promatraju globalizaciju samo kroz taj aspekt, što je kako smo već napomenuli, po nama redukcionistički. Širenje nekih univerzalnih vrijednosti ili gledanje na svijet kao na jedno mjesto, pa onda i širenje zapadnih vrijednosti kroz modernizaciju, također su već doživljeni fenomeni na našoj planeti. Scholte uvodi novi pojam kojim opisuje što je to zaista novo u globalizaciji, što je zapravo ono "globalno" u globalizaciji. Tu uvodi pojam "deteritorijalnosti" ili bi bilo bolje čak reći "nadteritorijalnosti" (2000: 46). Nadteritorijalni odnosi među ljudima danas predstavljaju zaista nešto distinktivno u odnosu na prethodna razdoblja. Ovime je Scholte na tragu shvaćanju "globalizacije kao procesa (ili više procesa) koji uključuje transformaciju prostorne organizacije socijalnih relacija i transakcija" (Held at all., 1999 :16). Za razliku od prije, danas je moguće da banka u Švicarskoj u vlasništvu osobe iz Saudijske Arabije odobri kredit u američkim dolarima osobi iz Dominikanske Republike. Možemo dati i primjer s Tegel aerodroma u Berlinu, gdje se najavljuje noćni let za Hamburg.

To sve ne bi bilo ništa neobično da djevojka koja najavljuje noćne letove ne sjedi u SAD-u jer je, naime, u to doba u SAD-u dan pa se ne plaća veća nadnica kao u slučaju noćne smjene, a i takva je usluga općenito jeftinija u SAD-u nego u Njemačkoj (Beck, 2000:11). Satelitska TV, američki dolar, burze, antiratni globalni pokret, financijske transakcije, Internet, efekt staklenika, eksplozija nuklearne elektrane u Černobilu i drugi fenomeni imaju do danas neviđen nadteritorijalni karakter. Niti jedna država ne može samostalno riješiti problem klimatskih promjena, niti ga može riješiti preko teritorijalnog koncepta. Pri tome, Scholte upozorava kako ne treba smatrati kako to istovremeno znači i kraj "teritorijalne geografije". Trenutno svjedočimo istovremenom postojanju državnih granica i teritorijanog koncepta odnosa u svijetu, istovremeno s nadteritorijalnim fenomenima nezabilježenima do danas. Mi koji živimo u ovom dijelu jugoistoka Europe u proteklih petnaest godina najbolje smo se mogli uvjeriti koliko koncept teritorija igra važnu ulogu za velik broj ljudi. Tomilson (1999) daje dobar primjer važnosti koncepta teritorijalnosti unatoč našem globaliziranom svijetu. Naime, za vrijeme međunarodnih letova koji uopće ne slijeću, već samo nadlijeću nebo iznad Saudijske Arabije, stjuardesa obavijesti putnike i putnice kako tijekom prelaženja Saudijske Arabije u avionu nije dozvoljeno ispijanje alkohola. Globalizacija donosi relativnu, a ne kompletnu deteritorijalizaciju socijalnoga života pa se ističe usporedo s globalizacijom i postojanje procesa fragmentacije. Globalnost ne znači kraj teritorijalnosti, već kraj njezine supremacije nad drugim aspektima.

Mogli bismo ovu raspravu oko teoretskog definiranja globalizacije zaključiti najjednostavnije. Prije nekoliko godina iz Njemačke sam dobio mail u kojem je netko prateći tadašnje trendove pokušao šaljivo dati odgovor na pitanje što je globalizacija? Pa je odgovor bio: globalizacija je kada se engleska princeza, poznatija kao Diana, zajedno sa svojim ljubavnikom iz Egipta koji priča na mobitel iz Švedske sudari u tunelu u Francuskoj, u autu iz Njemačke koji pogoni motor proizveden u Nizozemskoj. Vozi ih vozač iz Belgije koji je malo cugnuo viskija iz Škotske, a naganjaju ih talijanski paparazzi na motorima iz Japana. Nakon sudara liječi ih posebni doktor iz SAD-a, kojem pomažu medicinske sestre iz Filipina, uz korištenje lijekova proizvedenih u Brazilu. Poruku je toj osobi u Njemačku poslao netko iz Hrvatske da bi se ponovno vratila i došla do mene.

Šalu na stranu, za kraj nije na odmet ponoviti kako nisu svi ljudi na isti način globalizirani s obzirom na državu i grad u kojem žive, s obzirom na posao, spol, rod, rasu, dob i drugo. Globalizacija je kompleksni niz procesa koji djeluju vrlo nejednako u kategorijama vremena i prostora (Dicken, 1998).

SVIJET POD OPSADOM

> *U Sarawaku ima previše kiše. Smeta mi u igranju golfa.*
> James Wong, malezijski ministar okoliša i turizma te vlasnik najveće korporacije za preradu i trgovinu drvetom u odgovoru na pitanje nije li zabrinut zbog prekomjernog krčenja tropskih kišnih šuma u pokrajini Sarawak

Navest ćemo neke od osnovnih i najčešćih argumenata pokreta kojim se služi i kojima brani svoje stavove, smatrajući pritom dolje navedene probleme sastavnim ili inherentnim dijelom globalizacije. Isticanje glavnih sastavnica kritike aktera i akterica ovoga pokreta čini mi se važnim, kako bismo mogli istražiti motive i vrijednosti brojnih aktera i akterica alterglobalizacijskoga pokreta. Jasno je kako ova raspodjela služi samo u svrhu bolje preglednosti jer se mnogi od tih problema međusobno isprepliću. Na primjer, odavno više nema smisla govoriti samo o ekološkim problemima ukoliko pri tome ne sagledamo i pitanja ljudskih prava, nepravednih ekonomskih odnosa i druge probleme. Možemo to shvatiti kao slagalicu, gdje je svaki komadić jedan segment problema, ali tek kad ih zajedno spojimo, pred nama je prava i potpuna slika.

RAST SOCIJALNE NEPRAVDE I SIROMAŠTVA

Prodati nešto je kao cijediti krv iz kamena. Tako je opisala naš svijet i svoj život prodavačica na placu u afričkoj državi Mali, odgovarajući na pitanje kako preživljava u natjecanju sa subvencioniranom hranom sa Zapada. Rijetko kad se mogu sjetiti točnije i bolnije misli o svijetu pod opsadom. Neoliberalni kapitalizam jurišnički vuče svijet prema sve većoj nejednakosti i socijalnoj nepravdi. Sve veći jaz između sve manjega broja bogatih i sve većega broja siromašnih, zapravo je kontinuirana tendencija koja je počela još ’70-ih godina prošloga stoljeća. Prema podacima UN-a odnos razlike u zaradi između 20 posto najbogatijih ljudi na planeti i 20 posto najsiromašnijih iznosio je tada 30:1. Početkom ’90-ih godina prošloga stoljeća iznosio je 61:1. Nesrazmjer, odnosno jaz između najbogatijih i najsiromašnijih se i posljednjih godina sve više produbljuje, tako da polovicom ’90-ih najbogatija petina stanovništva uživa u 82,7 posto svjetskoga bogatstva, dok najsiromašnija petina 1,4 posto svjetskoga bogatstva (Korten, 1996). Nesrazmjer se nastavio povećavati na 86:1 (Wallach i Woodall, 2004). Najbogatijih 5 posto ima za 114 puta više ekonomskoga bogatstva od najsiromašnjih 5 posto, dok najbogatijih 1 posto ima koliko i najsiromašnijih 57 posto (UNDP, 2003:). Najbogatijih 358 ljudi ima prihode kao i 45 posto svjetske populacije (oko 2,5 milijarde ljudi). Gini koeficijent s kojim se mjeri ekonomska nejednakost u nekom društvu stavlja na prvo mjesto Južnu Afriku koja je prestigla donedavno prvi Brazil. Što se tiče ekonomski razvijenih zemalja najveću ekonomsku nejednakost ima SAD. Najbogatija petina američkoga stanovništva 1995. godine posjedovala je 49 posto od ukupne zarade, dok je najsiromašnija petina imala samo 3,6 posto. Ekonomska nejednakost je danas zaista globalizirana i može se vidjeti u svakom aspektu društva, u svim sektorima i kategorijama. U SAD-u prosječan direktor korporacije zaradi 400 puta više nego običan radnik (Bader, 2000). Zadnji podaci govore kako je razlika između radnika i direktora u SAD-u skočila na nevjerojatnih 1:531 (Večernji list, 24.07.2002.). Siromaštvo u SAD-u je zapravo tiha i neispričana priča. Svaki dvadeseti Amerikanac nije u stanju pravilno i nutricionistički vrijedno prehranjivati se. Preko dvadeset milijuna ljudi ovisi o javnim kuhinjama i drugim programima za pomoć u prehranjivanju, a 60 milijuna radi u nesigurnim, slabo plaćenim poslovima. Njihove plaće i dalje padaju. U Sad-u je 13,7 posto stanovništva siromašno, a zdravstveno osiguranje nema 45 milijuna ljudi u SAD-u (Hertz, 2002). Zadnji podaci Američkog ministarstva poljoprivrede (USDA) ističu kako se i posljednjih pet godina glad u SAD-u povećala za 43 posto. Danas 38,2 milijuna Amerikanaca i Amerikanki živi u opasnosti od gladi i pothranjenosti, od čega je 14 milijuna djece. Polovica bankrota u SAD-u ima uzrok

u nemogućnosti plaćanja zdravstvenih usluga i računa. Po studiji objavljenoj u časopisu Health Affairs godišnje 2 milijuna stanovnika SAD-a proglasi bankrot iz toga razloga. Centers for Disease Control and Prevention iz SAD-a je u studenom ove godine istaknuo kako je u toj zemlji stopa smrtnosti novorođenčadi prvi put u porastu od 1958. godine. Također, ekonomska nejednakost se znatno povećala u svim bogatim zemljama od 1975. godine, osim u Njemačkoj (Carley & Spapens, 1998; UNDP, 2003; Worldwatch Institute, 2003).

Gotovo polovina svjetskoga stanovništva živi s manje od 2 dolara na dan, što Svjetska banka i UN smatraju minimumom za zadovoljenje osnovnih potreba, a 1,2 milijarde ljudi živi s manje od jednog dolara na dan, što je stanje "ekstremnog siromaštva". FAO je na posljednjem World Food Summitu istaknuo kako je 825 milijuna ljudi još uvijek u stanju gladi i pothranjeno. Preko 17 milijuna ljudi živi u statusu klasičnih robova, dok je preko 250 milijuna djece mlađe od 14 godina zaposleno kao dječja radna snaga. Svjetska banka i ostali zastupnici neoliberalnog kapitalizma posebno vole spomenuti smanjenje broja ljudi koji su ekstremno siromašni s obzirom na broj stanovnika. Taj broj je pao tijekom devedestih s 30 posto na 23 posto ukupnoga stanovništva, premda je upitan način računanja, na što ćemo se osvrnuti kasnije. Ukoliko se uračuna rast stanovništva, radi se o smanjenju za svega 123 milijuna ljudi, što u UNDP-ju zaključuju kao malu brojku nedovoljnu da se eliminira siromaštvo. Veliki dio zapravo otpada na Kinu koja je imala velikih uspjeha u borbi protiv siromaštva. Ukoliko se isključi Kina iz ukupne brojke, radi se o porastu broja ekstremno siromašnih ljudi za 28 milijuna (UNDP, 2003).

U svom izvještaju State of the World 2002, nezavisna znanstvena institucija koja se bavi problemima socijalne nesigurnosti i nepravde te mogućnostima kretanja prema održivom društvu Worldwatch Institute, osvrnula se na dostignuća ostvarena u desetogodišnjem razdoblju od konferencije o održivom razvoju održane u Riju 1992. godine do tada nadolazeće u Johanesburgu. Takva usporedba nije slučajna budući da su se upravo na konferenciji u Riju izredale brojne najave o budućim nastojanjima i politikama prema pravednijem i održivijem svijetu. Ne može se poreći kako je prošlo stoljeće dovelo do nekih nepobitnih pomaka prema poboljšanju životnih uvjeta u našim društvima. Ističe se kako je životni vijek u zemljama u razvoju porastao za osam godina, dok je nepismenost pala za 25 posto (UNDP, 2003). Smanjenja je smrtnost uslijed oboljenja od tuberkuloze (više od 350.000 ljudi), dijareje (oko 900.000 ljudi) i ospica (oko 200.000 ljudi). Ipak, čak i ti pomaci mogu nas, blago rečeno, tek donekle zadovoljiti, a zapravo ostaviti gorak okus u ustima s obzirom na mogućnosti koje danas imamo. Čak i kod bolesti kod kojih je smanjena smrtnost

javlja se veliki problem sve veće otpornosti na antibiotike nakon što se konzumiraju neko vrijeme, a tuberkuloza i dalje ostaje na drugom mjestu po smrtnosti, odmah iza AIDS-a. Izlječive infekcijske bolesti pravodobnom preventivom ili kasnije i postojećim (ali nedostupnim) lijekovima svaki dan koštaju života 30.000 djece i upravo ta činjenica odaje posve otužno stanje pravila po kojima funkcionira današnji svijet. Stopa smrtnosti od nekih zaraznih bolesti je u tih deset godina znatno porasla, premda, kako smo rekli, postoje lijekovi koji bi mogli tu stopu smanjiti. Primjerice, AIDS-om je zaraženo skoro 35 milijuna ljudi, od čega preko 2,5 milijuna djece. Umire više od 3 milijuna ljudi godišnje, što je porast od 6 puta u odnosu na 1992. godinu. Također je došlo do porasta smrtnosti od malarije. Uglavnom, gotovo sve te porazne brojke odnose stvarne živote u zemljama u razvoju, posebno u Africi, posebno u sub-saharskom području, čime te zemlje još dodatno tonu u siromaštvo. Različiti životni uvjeti i različiti životni stilovi uvjetuju i potpuno drugačiju sliku oboljenja i pojava bolesti od kojih pate stanovnici i stanonovnice ekonomski bogatih i siromašnih zemalja. Dok ljudi u siromašnim zemljama umiru od preventivnih zaraznih bolesti poput tuberkuloze, malarije, AIDS-a i drugih, ljudi u ekonomski bogatim zemljama koji čine svega 28 posto od ukupne svjetske populacije zauzimaju 42 posto svih smrti od kardiovaskularnih bolesti, raka, bolesti respiratornoga sustava i sličnih čije uzroke nalazimo u određenim životnim stilovima, premalom kretanju, pušenju i konzumiranjem hrane koja je bogata solima, šećerom i masnoćama. Polovica stanovništva SAD-a i Kanade, na primjer, uzima kao lijekove tzv. “ubojice bola”, antidepresive i slično. To je zapravo tražena skupina, jer se 90 posto svih proizvedenih lijekova proda u ekonomski bogatim zemljama. Svake godine 2,3 milijuna ljudi umre u zemljama u razvoju od jedne od osam bolesti koje se mogu spriječiti pravovremenim cijepljenjem (WWI, 2005). U Africi svega 2 posto ljudi ima pristup lijekovima protiv AIDS-a. U razdoblju 1975.-1997. od 1.223 komercijalna lijeka farmaceutskih korporacija samo je trinaest bilo namijenjeno za ublažavanje bolesti u tropskim područjima gdje je najviše oboljelih od zaraznih bolesti zato jer ih tamo nema tko kupovati. Čak pet od najprodavanijih deset lijekova u svijetu jesu lijekovi namijenjeni za srčane bolove, prekomjernu debljinu ili pretilost, žgaravicu i druge slične bolesti koje potječu od konzumiranja loše hrane ili nezdravog načina života. Tržište za te lijekove vrijedi više od 56 milijardi dolara (Worldwatch Institute, 2002: 14). U SAD-u godišnji troškovi za liječenje ljudi s pretjeranom težinom iznose 117 milijardi dolara (Seabrook, 2003). Za svaki dolar koji WHO potroši u kampanjama protiv bolesti koje uzrokuje mesom bogata prehrana zapadnjačkih društava, korporacije iz tog sektora samo na reklame te iste hrane potroše 500 dolara.

UN-ov Human Development Index je mjerilo koje se dobije kombiniranjem podataka o

dugom i zdravom životu, educiranosti te osnovnim uvjetima za život. HDI se posljednjih nekoliko godina pogoršao, odnosno u padu je u 21 državi, što je praktički bilo nezabilježeno do kraja ’80-ih godina prošloga stoljeća, jer se postignuto unutar kategorija mjerenih za HDI vrlo teško gubi. Naime, nakon postizanja određenoga životnog vijeka ili stupnja pismenosti, vrlo je teško, bez vanjskih utjecaja ili velikih kriza, očekivati pad tih kategorija. Čak su 54 zemlje danas siromašnije nego li 1990. godine.[7] U 21 zemlji od njih 54 povećan je broj ljudi koji pati od gladi, u 14 država umire više djece s manje od pet godina, u 12 se smanjuje udio djece u osnovnim školama, a u 34 je životni vijek u padu. Takav pad i praktički stanje preživljavanja u godinama nakon Drugoga svjetskog rata bilo je rijetko viđano. Mark Malloch Brown iz UNDP-a istaknuo je kako su “padovi u HDI-ju neobični, jer je generalna tendencija da ti indikatori polako rastu tijekom vremena (UNDP, 2003). U izvještaju se ističe kako je “svijet sučen s oštrom razvojnom krizom”. Sve se to događa u trenutku kada proizvodimo više nego ikada i kada se u svijetu zarađuje i obrće novaca više nego ikada. Od 1950. godine svjetska je ekonomija porasla za sedam puta i danas iznosi 43,2 bilijuna dolara godišnje. Od 1990. godine vanjski dug zaduženih zemalja povećao se za 34 posto, dosegnuvši sumu od 2,5 bilijuna američkih dolara, ostavljajući dalje te zemlje u zatvorenom krugu uzimanja novih kredita ne bi li se na taj način otplatile kamate starih dugova uz devastirajuće posljedice za društva tih zemalja. Čak i pomoć nerazvijenim zemljama dogovorena u Riju na 0,7 posto od ukupnog bruto nacionalnoga proizvoda ekonomski bogatih zemalja ne samo da nije došla do tih 0,7 posto, već se i smanjila u odnosu na Rio na 0,22 posto. Iznimke su Nizozemska, Švedska i Norveška koje su povećale svoju pomoć na iznad 0,8 posto od ukupnog BNP-a. Pomoć SAD je pala na 0,1 posto od ukupnog BNP-a (WWI, 2002: 185). Pomoć zemljama u razvoju se kreće oko 50 milijardi dolara godišnje, ali iz tih istih zemalja prema bogatima se godišnje kroz otplatu duga upućuje 200 milijardi dolara (Khor, 2003). No, i od te nikakve pomoći, velika većina nikada ne ugleda zemlje u razvoju. John Samuel, direktor azijskoga odjela ActionAida ove je godine u studiji Stvarna pomoć istaknuo kako čak 60 posto od ukupne pomoći zemljama u razvoju za godinu 2003. godinu, kada je istraživanje provođeno, nikada nije došlo do najsiromašnijih ljudi. Novac je potrošen na skupe konzultacije “zapadnih stručnjaka” ili na tzv. recikliranje kada se novac uvjetuje kupovinom robe iz zemlje donatora (ZamirZine, 14.07.2005.). A naša prodavačica pomidora u afričkoj državi Mali i dalje cijedi krv iz kamena kako bi preživjela. Istovremeno, dok UN zahtijeva 10 milijardi dolara godišnje za suzbijanje epidemije AIDS-a i drugih izlječivih zaraznih bolesti, zemlje članice G8 godišnje na vojne proračune izdvoje 839 milijardi dolara, a sve vlade svijeta dnevno izdvajaju preko 2 milijarde dolara na svoje vojske. Od toga na sam SAD otpada 36 posto uz tendenciju rasta (Worldwatch Institute, 2003).[8] Po izvještaju

Amnesty Internationala (2003) u razdoblju 1997.-2001. tri četvrtine u prodaji oružja zauzima pet članica skupine G8. SAD zauzimaju 44,5 posto, Rusija 17 posto, Francuska 10 posto, Britanija 7 posto i Njemačka 5 posto. SAD godišnje na vojsku potroši 530 milijardi dolara. Samo na popravak teškog oružja, helikoptera, tenkova i ostaloga vojnog vozila SAD izdvaja preko 4,5 milijardi dolara. I Senat i Kongres su najavili smanjivanje budžeta za sljedeću godinu koja će najviše pogoditi siromašne preko nepovoljnih poreza, smanjivanja zdravstvene pomoći, pomoći za djecu te drugih potreba ljudi koji Bushovoj vlasti nisu toliko važni u odnosu na potrebu punjenja budžeta za vojsku. 90 posto vojne pomoći SAD veže za vlastitu ekonomiju (Meyer, 1998). Od 1990. do 2001. zemlje Srednjega istoka su uvezle oružja u vrijednosti 190 milijardi dolara čime su postale najmilitirizanije zemlje na planeti. Isto tako, neke od najzaduženijih i najsiromašnijih zemalja na planeti poput Eritreje, Burundija ili Pakistana troši više na oružje nego na zdravstvo i edukaciju zajedno. Pozitivan je primjer Brazila koji je 2003. godine odustao od kupovine vojnih aviona te smanjio vojni budžet za 4 posto kako bi financirao ambiciozni program protiv gladi.

Uglavnom zahvaljujući galopirajućim apetitima SAD-a za globalnom militarizacijom, svijet se približava godišnjim troškovima za oružje od bilijun dolara. S druge strane, godišnje bi za rješavanje problema trebalo izdvojiti: 37 milijardi dolara za osiguranje pitke vode i kanalizacije, 24 milijarde za smanjivanje gladi za pola, 24 milijarde za sprječavanje daljnje erozije tla, 12 milijardi dolara za sva prava i zaštitu trudnica, 8 milijardi za prevenciju kiselih kiša, 5 milijardi za iskorjenjivanje nepismenosti, 3 milijardi za cijepljenje svakog djeteta u zemljama Trećega svijeta. Sve je to zajedno duplo manje od preko 200 milijardi dolara potrošenih na rat u Iraku (WWI, 2005).

UNIŠTAVANJE OKOLIŠA I PRIRODNIH RESURSA

U već spomenutom izvještaju State of the World 2002 koji prati promjene u brojnim kategorijama i indikatorima u desetogodišnjem razdoblju posebno mjesto zauzima odnos prema prirodnim resursima te održivost proizvodnje i način života na planeti. I premda održivi razvoj može slobodno konkurirati globalizaciji kao pojam kojem se deklarativno najviše volimo predati i koji se najčešće čuje u medijima, strategijama i drugoj literaturi, po izvještaju koji radi Worldwatch Institute u desetogodišnjem razdoblju 1992-2002 radili smo upravo to – puno više pričali o održivom razvoju, a puno manje ga prakticirali i činili realnom i praktičnom razvojnom politikom na Zemlji.

Doduše, neke uspjehe ne bi bilo pošteno prešutjeti, poput smanjenja emisije CFC-a za 87 posto u tom razdoblju. Uglavnom je to toga došlo zbog prestanka proizvodnje frižidera, raznih sprejeva i ostalih proizvoda koji su emitirali te plinove. No, čak i taj uspjeh u oporavku ozonskoga omotača osjetit ćemo tek za 50 godina, upozoravaju stručnjaci zbog prevelike akumulacije u atmosferi (Ayres, 2000). U istom razdoblju, unatoč opće prihvaćenim deklaracijama iz Rija i Kyoto protokolu, došlo je do ogromnog porasta emisije CO_2 u atmosferu za 9 posto, odnosno za 400 milijuna tona ugljičnog dioksida. U slučaju SAD-a to znači povećanje od 18 posto za razdoblje 1990.-2000. Klimatske promjene i nestabilni vremenski uvjeti kojima svjedočimo sve češće imaju kao svoju posljedicu i sve veći broj tzv. ekoloških izbjeglica, dakle osoba koje su bile prisiljene napustiti svoj dom ne zbog oružanih sukoba, već zbog brojnih vremenskih nepogoda koje svijet godišnje koštaju nekoliko desetaka milijardi dolara. Glavni savjetnik vlade Velike Britanije Sir David King istaknuo je u jednom od svojih intervjua kako su od svih problema s kojima se danas suočavamo klimatske promjene ozbiljniji problem od terorizma te je u skladu s tim optužio Bushevu vladu zbog odbijanja prihvaćanja borbe protiv klimatskih promjena, čemu SAD uvelike doprinose. Iz sličnih razloga došao je prijedlog od nevladine organizacije New Economics Foundation da se provede “Kyoto porez” na SAD, odnosno da se uvedu ekološke sankcije protiv SAD-a, jer odbijaju potpisati Kyoto protokol čime njihove korporacije imaju kompetitivnu prednost pred na primjer europskima koje su se obavezale na ulaganja u smanjenje negativnog utjecaja na klimu (Barnes, 2003). Inuit narod iz Kanade i s Aljaske pokrenuo je tužbu Inter-američkoj komisiji za ljudska prava protiv SAD-a, jer im globalno zatopljenje (i SAD kao najodgovorniji za taj problem) uništava kuće, erodira obale i tjera na seljenje u unutrašnjost (Brown, 2003). Međunarodni crveni križ ističe kako je danas više

ekoloških izbjeglica (25 milijuna), nego izbjeglica koje bježe pogođene ratom ili iz ekonomskih razloga. Problem je što ekološke izbjeglice nemaju po Ženevskoj konvenciji nikakva prava kao izbjeglice. Bogate zemlje odbijaju i "priznate" izbjeglice pa se ne žele dodatno baviti s ovim nepriznatima, premda dobrano sudjeluju u njihovom stvaranju. Nema šanse da se na najvišem nivou prihvati ideja "ekološkoga duga", gdje bi svaka zemlja primila onoliko ekoloških izbjeglica koliko ih proizvede emisijom stakleničkih plinova. Po tome bi sa svojih 25 posto udjela samo u emisiji CO2, SAD trebale primiti 2.500.000 ljudi. Neke zemlje se, na žalost, već pripremaju za dan kada će im more zakucati na vrata. Tako, otok Tuvalu već ima potpisan sporazum s Novim Zelandom o prihvatu svih 11.000 stanovnika i stanovnica kada će se zbog klimatskih promjena more podići do razine da život na otoku bude nemoguć (Tena Erceg, Feral Tribune 944, 18.10.2003.). No, neki više ni to ne mogu čekati. Na nekih 30-ak kilometara južno od vrha Arktika u mjestu Shishmaref živi nešto više od 500 Eskima i Eskimki. Ti ljudi čekaju na preseljenje koje su izglasali na referendumu. Razlog su klimatske promjene. Površine otoka sve više erodiraju od olujnih valova koji se penju prema mjestu koje lagano klizi prema moru, a more se sve više diže. Prije su se naselja gradila blizu obala, jer su stanovnici i stanovnice ovisili/e o moru. Sada ih ono zbog političke odluke i životnog stila "Nalauqmiuma" (u prijevodu bijelih ljudi) ugrožava. Preseljenje je pristala platiti vlada SAD-a i koštat će 180 milijuna dolara. Porast razine mora doveo je u pitanje opstanak 213 naselja uzduž otoka (Novi list, 26. ožujak, 2005.).

Worldwatch Institute dalje nastavlja kako izumiranje prijeti za: 12 posto usjeva, 11 posto ptica, 20 posto gmazova, 25 posto sisavaca, 25 posto vodozemaca i 34 posto riba te se ističe povećanje ugroženih koraljnih grebena s 10 na 27 posto. Po FAO-u u prošlome stoljeću gubitak biološke raznolikosti u poljoprivrednim usjevima iznosi čitavih 75 posto. Neki podaci zaista zvuče nevjerojatno – svaki sat uništimo tri biljne i životinjske vrste, a svake sekunde uništavamo šume u veličini nogometnoga igrališta (Ayres, 2000). Malarija, koja godišnje ubije oko 2 milijuna ljudi, u 90 posto slučajeva ima uzrok u krčenju šuma čime se stvara plodno tlo za množenje komaraca maraličara. Takav mentalitet najbolje ilustrira izjava od prije nekoliko godina tadašnjega senatora Rubena Ayale koji je prilikom izglasavanja zakona o zaštiti ugroženih vrsta u SAD-u, izrazio stav kako su i dinosaurusi onomad izumrli pa njemu eto, ipak ne fale… stoga mu nije jasno čemu tolika buka oko 25.000 biljnih i životinjskih vrsta što ih čovjek istrijebi svake godine. Približno polovica šumskoga područja koje je nekad pokrivalo Zemlju je uništeno, dok FAO procjenjuje nastavak uništavanja šumskih površina za 2,2 posto, što otprilike odgovara veličini 2,5 teritorija RH. Druge pak organizacije ističu kako je ova procjena FAO-a zapravo zamagljivanje stvarnosti i zatvaranje očiju pred problemima. Naime World Resourse Institute ističe kako FAO u svoju procjenu

prekrivenosti šumama uključuje i plantaže drvećem, premda je jasno kako plantaže drveća nisu šume te ne mogu osigurati takvu biološku raznolikost i usluge eko-sistemu. Također FAO je smanjio postotak prekrivenosti drvećem potreban da se neko područje proglasi šumom s 20 posto na 10 posto. WRI ironično zaključuje kako se takvim procjenjivanjem neka pustinjska područja u Australiji mogu smatrati šumama (WWI, 2002). Zbog konflikata kojima je glavni ili jedan od glavnih uzroka borba za resurse, tijekom '90-ih godina prošloga stoljeća ubijeno je preko pet milijuna ljudi, a raseljeno između sedamnaest i dvadest i jedan milijun. Oko jedne četvrtine svih ratova vođenih posljednjih godina imalo je svoj uzrok u borbi za kontrolom nad prirodnim resursima kao što su drago kamenje, drvo ili nafta – resursi o kojima ovisi životni stil ljudi u bogatim zemljama (Worldwatch Institute, 2003). Nekontrolirana sječa šume uzrokovala je i uzrokuje neke od najgorih ratova u svijetu. Izravno je povezana s ratovima u Kambodži, Siera Leoneu, Obali Slonovače, Demokratskoj Republici Kongou, Burmi i Liberiji (Blondel, 2004).

Više od milijardu ljudi nema pristup pitkoj vodi, a skoro tri milijarde ljudi nema zadovoljavajuće sanitarne uvjete za život (10 milijuna ljudi, od čega 4 milijuna djece umire godišnje od bolesti prouzrokovanih nečistom vodom ili lošim sanitarnim uvjetima). Kolera koja godišnje ubije oko 3 milijuna ljudi ima u 90 posto slučajeva uzrok u nečistoj pitkoj vodi. Do 2025. godine procjenjuje se porast na dvije trećine stanovništva koje će imati problema s pristupom i opskrbom pitkom vodom. Uz sve manje dostupnih izvora pitke vode, iscrpljenost i zagađenost postojećih izvora te nejednako konzumiranje vode, voda postaje prozirnim zlatom – resursom oko kojeg će se voditi ratovi u 21. stoljeću. Čak "17 riječnih tokova u 51 državi na pet kontinenata predstavlja veliki rizik za potencijalne konflikte zbog jednostrane gradnje brana ili kontrole vode, odnosno riječnog sliva koje prolazi kroz teritorije dviju ili više nacija" (Worldwatch Institute, 2002: 8). Sam potpredsjednik Svjetske banke Ismail Serageldin je svjestan kako će se "ratovi našega stoljeća voditi zbog vode" (Hines, 2000: 195). Time je zanimljivo što institucija kojoj on potpredsjeda podupire konflikte oko vode agresivnim inzistiranjem na privatizaciji vodenih resursa i distribucije. Time korporacije sve više zauzimaju pozicije i unutar sektora vode koja time postaje sve više roba, a manje neupitno ljudsko pravo svake osobe. I u našoj regiji se mogu pratiti takva nastojanja. Kako piše novinarka Gordana Petrovčić (Vjesnik, 14.03.2005.), svoje vodovode prodali su Bukurešt, Sofija, Budimpešta i Segedin. Nakon toga bi uvijek uslijedila poskupljenja vode. Vivendi i SUEZ kao najveće korporacije na svijetu koje se bave vodom kao biznisom pokupovale su vodovode po Poljskoj, Rumunjskoj, Mađarskoj, Češkoj, Estoniji i Armeniji. Sve se to ne bi moglo dogoditi bez "pomoći" Svjetske banke i Europske banke za obnovu i razvoj. U Hrvatskoj imamo zakon koji sprječava rasprodaju vodovoda do 2018. godine. Ipak, znamo

da se zakoni mijenjaju i pod pritiskom, tako da i dalje treba biti na oprezu kad je u pitanju zaštita voda. Ipak, spomenimo kako je njemačka korporacija RWE dobila ugovor za izgradnju pročistača otpadnih voda koji im je poklonilo Gradsko poglavarstvo Zagreba, premda im je stručna komisija toga istog Poglavarstva poručila kako je projekt "potpuno neprimjeren uvjetima odvodnje i stanju kanalizacije" (Vidan, 2005). U idućih 30-ak godina građani i građanke Zagreba morat će RWE-u platiti između 200 i 500 milijuna eura zahvaljujući tom ugovoru. Nakon ugradnje pročistača cijena vode po kubnom metru je porasla gotovo dvostruko. Glavni državni inspektor je u ljeto 2003. godine objavio kako je utvrdio da je Bechtel krao vodu iz ličkih rijeka Like i Gacke. Bechtel je mjesecima bespravno eksploatirao vodu te su zabilježeni i slučajevi pomora ribe i rakova (Željko Popović, Jutarnji List, 28.08.2003.). Kao što je slučaj i s hranom, najveća je tragedija što "vode ima i više nego dovoljno" te bi bilo moguće do 2015. godine živjeti i s 50 litara pitke vode po osobi, što je po procjenama UN-a i više nego dovoljno za zadovoljenje svih osnovnih potreba, te bi moglo osigurati svakog stanovnika i stanovnicu na planeti uz pad sadašnjih zaliha za svega 1 posto (Worldwatch Institute, 2004). 2,5 milijardi galona vode potrebno je da se navodne golf tereni u svijetu. Ista količina vode dovoljna je za osiguravanje dnevnoga minimuma vode za 4,7 milijardi ljudi. Prosječna količina pesticida na poljoprivrednom zemljištu je 1,5 kila, a na golf terenu je 9 kila (Worldwatch Institute, 2004).

Global Environment Outlook koji je izdao UN 2002. godine još je pesimističniji u prognozi ukoliko se nešto ne promijeni, ističući kako će 30 godina od Konferencije o Zemlji u Johannesburgu više od polovice stanovnika i stanovnica planete Zemlje osjećati nedostatak pitke vode, povećanje emisije CO_2 za duplo, nekontrolirano i devastirajuće širenje gradova… (Brown, 2002). Biotehnološke korporacije sve više pljačkaju znanje i resurse urođeničkih skupina i naroda te siromašnih zemalja. Poseban problem u uništavanju prirodnih resursa čini preveliki i neodrživi konzumerizam u ekonomski bogatijim zemljama. Prosječna osoba iz SAD-a konzumira pet puta više energije za svoj način života nego prosječna osoba iz Meksika, 10 puta više nego osoba iz Kine i 30 puta više nego osoba iz Indije (Hertz, 2002). Bilo bi nam potrebno nekoliko planeta ako bismo svi živjeli na takav način, a opet takav životni stil se izvozi kao poželjan, namjera mu je postati globalnim. Worldwatch Institute je svoj izvještaj za 2004. godinu naslovio s The Consumer Society, stavljajući upravo poseban fokus na ovaj problem. U 2002. se u cijelom svijetu na reklame potrošilo 446 milijarde dolara, što predstavlja rast za devet puta od 1950. godine. Na SAD otpada više od polovice te svote. Tu je posebno atakirana mlađa populacija kao najvjernija potrošačka skupina. Djeca u SAD-u godišnje vide 30.000 televizijskih reklama, od kojih im mnoga nude nezdravu hranu i pića. Upravo o nabrojenim problemima govori Ed Ayres (2000) u knjizi God's Last

Offer. Ayres u spomenutoj knjizi izdvaja četiri bodlje koje bi mogle uništiti svijet ukoliko nešto ne promijeniimo s našim razmišljanjem i načinom života. Sve četiri bodlje imaju isti smjer, šiljati pravac ili bodlju koja se galopirajuće uzdiže prema gore. Četiri bodlje jesu: bodlja emisije ugljičnoga dioksida, bodlja istrebljenja biljnih i životinjskih vrsta, bodlja pretjeranog konzumerizma te bodlja pretjeranog rasta siromaštva. Budući da smo o prve tri bodlje već govorili, dodat ćemo samo da s četvrtom postoji dosta polemike. Naravno, ne odnosi se kritika Ayresa na negiranje rasta stanovništva ili na zatvaranje očiju kako u mnogim krajevima svijeta to zaista predstavlja problem. Ali prilikom naglašavanja prekomjerne populacije u siromašnim zemljama ne bismo trebali zaboraviti kako je prevelika populacija posljedica siromaštva, a ne obrnuto.

Možemo zaključiti kako su “koraci u ’90-ima prema pravednijem i ekološki održivijem svijetu bili previše mali, previše spori i previše slabo ukorijenjeni” (Worldwatch Institute, 2002: 4).

GLOBALNI NAPADAČI

> *Ne postoji organizacija na Zemlji koja čini više za siromašne od nas.*
> James Wolfenshon, bivši predsjednik Svjetske banke

Bez obzira na naše eventualne stavove o globalizaciji, trenutni općehumani, socijalni, politički, radnički, ekološki, rodni i drugi podaci o stanju u svijetu odražavaju razočaravajuću sliku. Naravno, rast većine ovih zabrinjavajućih i tužnih problema počeo je prije globalizacije, ali danas je taj rast ubrzan, ima sve jače temelje te ga se potiče i postaje globalan. Radi se o procesu koji potiče i širi socijalnu nepravdu te je ekološki neodrživ za što su odgovorne globalne financijske, trgovinske, političke i druge institucije.

NOVO SVETO TROJSTVO: MMF, SVJETSKA BANKA i WTO

Prvo ćemo navesti razloge zašto MMF i Svjetsku banku analiziramo zajedno, a ne svaku posebno. Obje institucije su stvorene na istom sastanku. Danas dijele istu neoliberalnu politiku, zajedničke izvještaje i sastanke te razmjenjuju stručnjake. MMF neće dati podršku nekoj zemlji ako ona ne prihvati razvojnu strategiju i projekte koje nudi Svjetska banka. Svjetska banka neće nekoj zemlji kreditirati razvojnu strategiju i projekte ako ona ne prihvati monetarno organiziranje po savjetima MMF-a. Zemlje moraju istovremeno biti članice obje institucije.[9] Zajedno snose odgovornost za gomilanje vanjskoga duga zemalja u razvoju, premda u dugu sudjeluju s 30 posto. Time se i prokazuju kao izvršna operativa najmoćnijih banaka na svijetu koje u dugu zemalja u razvoju drže 60 posto. No, same komercijalne banke nikada ne bi mogle osigurati tako ogromne profite bez naloga MMF-a i Svjetske banke. Danas zajedno s WTO-om kreiraju neoliberalnu politiku, destruktivnu za naš svijet. Niti sami ne kriju kako se nalaze na zajedničkoj misiji. Najveći predstavnici triju organizacija našli su se 2003. godine u sjedištu WTO-a kako bi dogovorili “zajednički pristup svjetskim ekonomskim politikama kroz koherentnu agendu”.

MMF i **Svjetska banka** stvorene su nakon trotjednoga sastanka u SAD-u u Bretton Woodsu 1944. godine. Bez obzira što rat još nije bio gotov, bilo je jasno kako je pobjeda Saveznika sve bliža i SAD su kao najjača sila proizašla iz rata željele stvoriti i nove temelje za budući ekonomski i financijski svjetski sistem. Tada je zapisano kako će Svjetska banka pomoći siromašnim zemljama kreditirajući projekte strukturalne rekonstrukcije i razvoja. MMF je trebao kreirati stabilno okruženje za međunarodnu trgovinu nadziranjem i usmjeravanjem monetarne politike svojih članica. Najveću ulogu imali su predstavnici dviju sila, jedne na zalasku, Velike Britanije i jedne u usponu, SAD-a. Ugledni ekonomisti, John Maynard Keynes s britanske strane i Dexter White s američke strane, vodili su timove koji su kreairali budući svjetski ekonomski i financijski sistem. Potrebno je istaknuti kako je Keynes imao prilično drugačiju ideju o tome kako bi se buduća svjetska ekonomija trebala razvijati i upravljati, no kao što smo rekli SAD se nije htio odreći velikog kolača koji se spremao pojesti nakon Drugoga svjetskog rata. Keynes je predlagao stvaranje Međunarodnog udruženja za isplatu s vlastitom monetom tzv. bancor valutom, koja bi po fiksnim valutnim tečajevima uvijek osiguravala stabilnost između trgovinskoga suficita i deficita koji neka zemlja može imati. Time bi se sprječavalo i pretjerano zaduživanje. Keynes je imao plan za sistem u kojem bi se zemlje “ohrabrivale” da na kraju godine budu na nuli ili blizu nje. Čim bi neka zemlja

pretjerala s prekoračivanjem na svome računu, odnosno klizila prema prevelikom trgovinskom deficitu, povećale bi se kamate na prekoračivanje, a smanjila bi se i vrijednost njene valute kako bi izvoz bio konkurentniji. Za zemlje s prevelikim suficitom Keynes je zamislio istu stvar samo s obrnutim predznakom. Ukoliko bi na kraju godine stanje ipak prelazilo dozvoljeno prekoračenje, višak bi bio uzet i investiran u Clearing Union's Reserve Fund, iz kojeg bi se onda osiguravala pomoć siromašnima. Time bi svijet bio ljepše mjesto za život. No, pobijedila je američka struja na čelu s Harry Dexter Whiteom koji je bio glavni pregovarač na strani SAD-a. White je s nalogom da osigura poslijeratnu premoć SAD-a zahtijevao da se moć i utjecaj podijele po unosu novca u buduće globalne institucije te pravo SAD-a na veto za bilo koju odluku budućega MMF-a i Svjetske banke. Ironija je povijesti da je White četiri godine kasnije optužen kao sovjetski špijun te za simpatiziranje komunizma. Umro je tri dana prije saslušanja pred Senatskim komitetom za ne-američke aktivnosti.

Nakon Bretton-Woods konferencije priča je trebala biti jednostavna. Svjetska banka je kao cilj imala osigurati kreditiranje velikih projekata kao što su izgradnje autocesta, mostova, energentskih postrojenja, poljoprivrede i slično. MMF je trebao osiguravati pomoć zemljama koje imaju teškoća s ravnotežom plaćanja, dakle kad su više trošile nego zarađivale. Uspostavljen je i tzv. zlatni standard, stabilan monetarni sustav, u kojem je dolar bio vezan za zlato. Svaka je zemlja mogla čuvati svoje rezerve ili u dolaru ili u zlatu, jer je bilo dogovoreno kako će odnos biti fiksan. Time se osiguravala prijeko potrebna stabilnost poslijeratnoga razdoblja bez opasnosti od neočekivanih financijskih potresa ili kriza. Naravno, svima je bilo jasno kako dolar postaje svjetska valuta. Prvi korak novostvorenih institucija trebala je biti pomoć u obnovi razrušene Europe, kako bi se što prije stvorila stabilna i utemeljena barijera prema istočnom bloku. No, Europa je namirena posebnim Marshallovim planom vrijednim 41,3 milijarde dolara s početkom u 1947. godini, tako da je ta ideja otpala. Problem je bio što druge zemlje, koje su započele s procesom dekolonijalizacije, također nisu imale potrebu uzimati kredite Svjetske banke ili tražiti pomoć MMF-a. Europa se brzo oporavila postajući glavno područje za investicije. Prebogate američke banke koje su baratale ogromnim profitima ostavljale su novac u europskim podružnicama zbog većih kamata. Čak je i SSSR ostavljao novac radije u europskim bankama, nego u američkima, iz straha od zapljene. Time je nastalo eurodolarsko tržište i banke su postale preplavljene dolarima. Bretton Woods sistem stajao je na sve klimavijim nogama. Zlata je bilo sve manje, a dolara sve više. Počelo ih se i "nekontrolirano" štampati jer je trebalo financirati i rat u Vijetnamu. Da su svi tada za svoje dolare zatražili zamjenu u zlato, ne bi im moglo biti udovoljeno, jer su se zalihe zlata SAD-a znatno smanjivale (Guyatt, 2000). Sve je to polako vodilo do uništenja sistema iz 1944. godine te je konačno 1971.

godine kao predsjednik SAD-a Richard Nixon, objavio vijest kako se ukida vezanost dolara za zlato te kako se zapravo cijeli svijet prebacuje na dolarski standard. Svega dvije godine nakon Nixonove odluke, zemlje proizvođačice nafte okupljene u kartelu OPEC najavljuju tada nevjerojatno visoko povećanje cijena nafte. Do siječnja 1974. godine povećanje je iznosilo čitavih 400 posto.[10] Povećanje cijene nafte službeno je bila kazna SAD-u za politiku na Bliskom Istoku. Zanimljivo, kazna je značila povećanje cijene sirovine koja se plaća u dolarima. Najveći bleferi na svijetu povlačili su karte hladno, bez kapi znoja ili najmanjeg tika. Zato se treslo drugdje. U tako kratkom razdoblju toliko ogromno povećanje osnovnoga izvora za energiju, transport i poljoprivredu nije moglo imati drugačije posljedice nego devastirajuće. Teren je dodatno pripremila "zelena revolucija" koja je poljoprivredu siromašnih zemalja vezala za kemijska gnojiva i pesticide, te mehanizaciju koja koristi naftu (Ross, E.B., 1998). Nada koja se pojavila '60-ih godina prošloga stoljeća kada su sve zemlje u razvoju zabilježile gospodarski rast bila je u svega par godina uništena. MMF je tada zaključio kako gotovo da nije bilo zemlje u razvoju koja nije upala u ogromni trgovinski deficit, i to, koje slučajnosti, deficit koji je bio četiri puta veći nego 1973. godine. Točno onoliko koliko je porasla cijena nafte. Ne treba zanemariti činjenicu kako su SAD upravo početkom '70-ih dosegle vrhunac crpljenja nafte na svom teritoriju te se od tada smanjuje proizvodnja. Uz još veću potrošnju, gubitak je trebalo potražiti negdje drugdje. Što je to značilo svi znamo. U '70-ima počinju naftni šokovi, Nixonovom odlukom dolar postaje jedino sredstvo plaćanja za naftu, rastu i sukobi na Bliskome Istoku s pozicioniranjem SAD-a u toj regiji, a zemlje u razvoju ulaze u razdoblje stagnacije i vječitoga gacanja u sve većim i većim dugovima. Cijeli svijet je poslije rata krenuo u obnovu i razvoj koji su bili uglavnom uspješni te su manje-više nesmetano tekli do početka '70-ih godina prošloga stoljeća. S obzirom da je Europa svoju obnovu dobila kroz Marshallov plan, a zemlje u razvoju također nisu stajale u redu za kredite Svjetske banke i pomoć od MMF-a, u tim dvjema organizacijama kao da se stvarao svojevrsni vakuum. Netko je mogao upitati: "Dobro do vraga, a što vi uopće radite?". Do 1953. godine Banka je kreditirala sa svega 1,75 milijardi dolara, a europske zemlje sa svega 49 milijuna dolara. No, nakon Drugoga svjetskog rata, a posebno nakon prvoga naftnog šoka, velike europske i američke banke bile su preplavljenje dolarima koje je trebalo negdje usmjeriti. Time smo dobili "petrodolarski standard", a cijela operacija nazivana je "recikliranje petrodolara". (Engdahl, 2000). Budući da su i SAD i Europa prolazile kroz više-manje kontinuirano stanje recesije, bilo je logično okrenuti se zemljama u razvoju. Njima je bila potrebna takva vrsta "pomoći" jer je sada sirovina koja je bila presudna za razvoj poskupjela četiri puta i manjak za normalan nastavak razvoja trebalo je negdje namaknuti. Tada se pojavljuju predstavnici MMF-a i Svjetske banke sa spasonosnim koferima kako bi

dali jeftine kredite zemljama u razvoju. Istovremeno, cijena izvoznih sirovina (pamuk, kava, šećer, rude….) kojima su trgovale zemlje u razvoju jako je pala u istom tom razdoblju, tako da su dobivali sve manje novaca za svoj izvoz, a trebalo im je sve više novaca kako bi mogle kupiti skuplju naftu. Drugi naftni šok krajem ’70-ih godina prošloga stoljeća zacementirao je stanje, kako su ga ondašnji moćnici nazivali “kontrolirane dezintegracije”. No, krajem ’70-ih godina prošloga stoljeća svijet je šokirao, a posebno zemlje u razvoju, ne samo drugi naftni šok, već i financijski šok s povećanjem kamata od 100 posto na otplatu duga te uvođenjem tzv. “fluktuirajućeg tečaja” na međunarodnom tržištu kapitala, što je bila karta za otvoren put špekuliranju valutama. Dugovi zemalja u razvoju počeli su galopirajuće rasti. Ne samo da ih je opterećivala glavnica duga, već su sada praktički preko noći odjednom imali i još veći dug za otplatiti, zbog povećanja kamata na glavnicu. MMF je istaknuo kako se ukupni dug zemalja u razvoju sa 130 milijardi dolara u 1973. godini popeo na 550 milijardi dolara 1981. godine i dalje na 612 milijardi dolara sljedeće 1982. godine (Engdahl, 2000). Neoliberalni koncept kapitalizma uz Margareth Tacher u Velikoj Britaniji i Ronalda Reagana u SAD-u postaje sve više prihvaćeni oblik razmišljanja i upravljanja svijetom. Dužnička kriza bila je na pomolu, premda su tada iz Citicorpa, jedne od banaka koja je najviše profitirala u cijeloj priči, umirivali stanje tvrdnjama kako “vlade zemalja u razvoju imaju bogatstva veća od svojih dugova, a vlade najkraće rečeno, ne bankrotiraju” (Krugman, 2002: 185). Već 1982. godine Meksiko objavljuje kako neće moći servisirati svoj dug. Cijela je priča morala i dalje teći te nije dolazilo u obzir da se prihvati bankrot Meksika, već se jednostavno dalje išao pumpati balon kojem se do danas ne nazire kraj. Zemljama u razvoju omogućeno je “reprogramiranje duga”, što je bio zapravo daljni mamac novih kredita, ali ovaj put uz brojne uvjete. Ti uvjeti poznati su pod nazivom “strukturalni programi prilagođavanja”.[11] Počela je druga faza pljačke. MMF i Svjetska banka su kroz “strukturalne programe prilagođavanja” zapravo omogućile zapadnim korporacijama da kroz frazu “dugovi za udjele” preuzmu gospodarstvo tih zemalja, financijski i bankarski sustav te kontrolu prirodnih sirovina i proizvodnog sektora. Kroz tu restrukturaciju zahtijevalo se prihvaćanje neoliberalnog koncepta i prepuštanje “tržištu da upravlja ekonomijom”, smanjenje svih socijalnih izdataka (školstvo, zdravstvo, komunalije, socijalna pomoć siromašnima…), deregulaciju financijskih tokova te privatizaciju proizvodnoga sektora i prirodnih resursa. Zemlje u razvoju kreću u “utrku prema dnu” snižavajući kriterije samo da privuku investitore po nalogu Svjetske banke i MMF-a. Filipinska vlada daje oglas u biznis časopis Fortune 1975. godine u kojem doslovno kaže: “Kako bismo privukli korporacije kao vašu….mi smo srušili planine, iskrčili džungle, napunili močvare, pomaknuli rijeke, premjestili gradove… sve to kako bismo olakšali vama i vašem biznisu ovdje” (Korten, 1995:

159). Neki primjeri “strukturalnih programa prilagođavanja” zaista su apsurdni. Vlada Brazila je tijekom procesa privatizacije u razdoblju 1991.-1998. zaradila 85 milijardi dolara od prodaje “obiteljskoga srebra”, odnosno kompanija i tvrtki u njenom vlasništvu, ali je istovremeno potrošila 87 milijardi dolara na pripremu tih kompanija za privatizaciju i investiranje u njih. Nakon 1982. godine dugovi zemalja u razvoju skočili su na 839 milijardi dolara, a 1987. godine već su bili na bilijunu i 300 milijardi dolara. Ne samo da su dugovi i dalje rasli, već su sada kroz “prilagođavanje” zemlje u razvoju praktičke sve manje upravljale pojedinim sektorima u svojim društvima i na kraju sve manje sa svojom sudbinom. Istovremeno, banke u SAD-u i Europi zarađivale su kao nikada do tada te su isplaćivale goleme zarade i dividende “najzaslužnjim” ljudima. Kako smo rekli, danas je dug narastao na oko 2 bilijuna i 500 milijardi dolara. Dugovi su postali nenaplativi i svakome imalo ozbiljnome jasno je da se dugovi ovako zaduženih zemalja ne mogu smanjiti. Ne samo to, svakome je jasno da se ukupni dug ne može ni naplatiti. Jedini razlog ovakvom gomilanju duga je kontroliranje zemalja u razvoju, budući da ih se u svakom trenutku može ucijeniti dugom. Naime, u razdoblju između 1980. i 1986. godine skupina od 109 zemalja dužnica platila je samo na ime kamata svoga vanjskog duga 326 milijardi dolara. Na ime glavnice tog duga otplaćeno je 332 milijarde dolara, zajedno, dakle, 658 milijarde dolara. Usprkos tako nevjerojatnom iznosu, tih istih 109 zemalja 1986. godine još uvijek duguje 882 milijarde dolara (Engdahl, 2000: 316). Zamislite taj novac. Nemoguće je. No, ipak netko ga je platio, a netko pospremio u trezore. Nepravedno. Gnjusno. Nigerija je polovicom ’80-ih godina dobila 5 milijardi dolara kredita, a nazad s kamatama je vratila 16 milijardi, da bi nakon toga dugovala 28 milijardi dolara. Nemoguće je vratiti dugove. Cjelokupna politika dugova Svjetske banke i MMF-a te pridruženih najvećih zapadnih banaka time se realizira kao lihvarstvo dovedeno do savršenstva. U nekim slučajevima otplata duga je veća od zarade izvozom ili od godišnjega BDP-ja. Od polovice ’80-ih godina prošloga stoljeća sub-saharske zemlje su platile zapadnim kreditorima 150 milijardi dolara, od čega je trećina išla MMF-u, a opet je dug i dalje ostao na 135 milijardi dolara; dva i pol puta više od zarade koja se ostvari izvozom iz regije. Dug je nenaplativ i toga su svjesni i u samim bretton woods institucijama. No, bez daljnjeg cijeđenja siromašnih i naplate nelegitimnog duga te institucije bi izgubile razlog postojanja. Zatvoreni krug novih i novih posudbi i sve većih dugova koristi se dvostruko – kao teren za preuzimanje ili uništavanje najvažnijih industrija i sektora u siromašnim zemljama, jer ih se prisiljava na deregulaciju i privatizaciju. No, naplata služi i kako bi banke na Zapadu osiguravale ogromne prihode i daljnje bogaćenje, čime se bretton woods i komercijalne banke pojavljuju u partnerskoj ulozi pljačkanja. Kako to izgleda u praksi može nam pokazati kolaps u jugoistočnoj Aziji 1997. godine. U travnju 1997. godine

Institute of International Finance, ustanova koje zastupa interese 290 najjačih globalnih banaka i špekulativnih investicijskih fondova, preporučila je vladama u jugoistočnoj Aziji da olabave tečajeve svojih valuta. Isti zahtjev upućen je i MMF-u. Isti zahtjev MMF je uputio vladama regije. Vlade u regiji su to i učinile. Dva mjeseca poslije započela je financijska kriza u jugoistočnoj Aziji i špekulativni napad na tu regiju uz devastirajuće posljedice za stanovništvo. Kratkoročni špekulativni kapital koji je poticao ulaganja dizanjem vrijednosti nekretnina i samim lokalnim valutama, financijskom sustavu i cjelokupnoj industriji povukao se na vrijeme, ali time izazvao paniku i stvarne posljedice. Odjednom vrijednosni papiri, dionice i lokalne valute nisu vrijedile previše. Samo te godine više od stotinu milijardi dolara vrijednosti prebačeno je na račune stranih banaka, investicijskih fondova i sličnih "hit and run" institucija. Nakon toga, kao uvjet pomoći MMF je zahtijevao bankrot svih nesolventnih banaka i industrija uz privatiziranje onih koji su opstali. Time ne samo da su sve te zemlje osiromašene direktnom krizom i daljnjim povećanjem duga, već su praktički preko noći izgubili kontrolu nad najvažnijim dijelovima ekonomije, a time i svoga budućeg razvoja. Zanimljiv je ovdje primjer Južne Koreje, zemlje kojoj se nekad tepalo kao azijskom tigru. Južna Koreja je prihvatila uvjete MMF-a i 1998. godine dobila ogromnu "pomoć" od 56 milijardi dolara. Njen vanjski dug tada je iznosio 154 milijarde dolara. Tijekom 1999. godine od izvoza je zaradila 133 milijarde dolara, a uvezla je proizvoda i usluga u vrijednosti od 94 milijarde, čime je bila u finom trgovinskom višku od 39 milijarde dolara – svakako značajnim da barem malo smanji svoj vanjski dug. No, Južna Koreja je prihvaćanjem MMF-ovog paketa pomoći izgubila kontrolu nad svojom industrijom i financijama, a zaradu od trgovinskoga viška pokupile su privatne korporacije i banke, od krize uglavnom u vlasništvu svjetskih baraba. Tako se veliki dio viška od trgovine vratio u SAD i Europu financirajući daljnje bogaćenje tamošnjih korporacija, investicijskih fondova i banaka (Rowbotham, 2000). Iz MMF-a su poručivali kako je super da se Južna koreja oporavlja, jer vidite kako ima trgovinski višak. Južna Koreja danas ima vanjski dug od 170 miljardi dolara.

Zanimljivo je kako je Svjetska banka u periodu '80.-'90. harala svijetom bez da ikome odgovori na najvažnije pitanje: koja je svrha institucije koja sama priznaje kako njen rad nema uspjeha. U izvještaju Svjetske banke iz 1992. godine priznaje se kvalifikacija projekata kao neuspješnih u čak 37,5 posto projekata završenih 1991. godine. U jednom drugom izvještaju Banka priznaje kako se 12 od 25 projekata proglašenih uspješnima, moglo proglasiti neuspješnima u trenutku kada su došli do svog završetka (Korten, 1995). Američki kongres je 2000. godine proveo istraživanje i ustanovio kako se čak 55-60 posto od svih Bankinih projekata može ocijeniti kao promašaj. U Africi, takvima se može okarakterizirati 73 posto svih projekata. No, to što se neki projekt smatra promašenim ne znači da netko nije

zaradio na njemu. A bogatim ljudima kada masno zarađuju niti nebo više nije granica, a kamoli priroda ili ljudi. Danas se vjerojatno, s obzirom na promijenjenu deklarativnu politiku i u samoj Svjetskoj banci, srame projekata poput Polonoreste u Brazilu kada se financirala 1500 kilometara duga cesta kroz amazonske šume u državi Rodoniji. Posljedica toga projekta bilo je i naseljavanje toga dijela Amazone s velikim brojem ljudi što je uzrokovalo krčenje i nekontroliranu sječu tropskih kišnih šuma. Slično se ponovilo i u Indoneziji za vrijeme Suhartovoga diktatorskog režima kada je Banka financirala preseljenje 3,6 milijuna ljudi s otoka Jave na slabo naseljene otoke Sumatru i Novu Gvineju. Za svakog službenoga naseljenika Banka je procijenila kako su došla dva neregistrirana. Ne samo da je došlo do uništavanja šuma, već je počelo i ugnjetavanje brojnih plemena koja su živjela u tim šumama, a koja su se protivila uništavanju njihovog okoliša. Uostalom, bilo je to doba kada se bez ikakvih negativnih posljedica glavni ekonomist Svjetske banke Lawrence Summers mogao zapitati: "Samo između vas i mene, ne bi li Svjetska banka trebala ohrabrivati više migracija prljavih industrija u siromašne zemlje" (Korten, 1996: 85). Summers je svoj prijedlog potkrijepio sljedećim razlozima: s neizbježnim zdravstvenim posljedicama lakše se i jeftinije nositi u zemljama gdje su troškovi života niži; siromašne zemlje su ionako "under-polluted", premalo zagađene, jer nisu prošle razdoblje industrijalizacije kao Zapad, "solidarno" trebaju preuzeti dio otpada sa Zapada; i na kraju, ljudi u siromašnim zemljama su toliko očajni u borbi za svakodnevno preživljavanje da im bavljenje opasnim odlagalištima neće biti visoko na listi životnih prioriteta. Gotovo je nevjerojatno, ali gospodin Summers nikada nije imao ikakvih problema zbog ovakve izjave. Dapače, poslije je služio kao ministar financija za vrijeme Clintonovoga predsjednikovanja da bi završio kao rektor Harvarda. Dobio je podršku u časopisu The Economist, stožeru neoliberalnih ideja, gdje se zaključilo kako je gospodin Summers uznemirio svojim izjavama mnoge, posebno ekološke aktiviste i aktivistkinje, premda je stvar izrekao "točno, ali pretjerano iskreno" (Yeardley, 1996: 76). Ovaj "ekološki rasizam" nije bio ništa novo danas, samo je proširio svoje granice. Prije bi se isti koncept primjenjivao u samim bogatim zemljama pri čemu su zagađivana siromašna područja i/ili naseljena crnačkim, hispanskim i drugim manjinama. Posljedice prihvaćanja Summersove vizije možda se najbolje vide u financiranju spalionica koje emitiraju dioksin, živu te ostale otrovne plinove i elemente. Takve otrovne spalionice građene su samo u zemljama u razvoju, upravo onako kako je predložio Summers. U zadnjih deset godina Svjetska banka je financirala 158 projekata spalionica kakve se više ne smiju graditi na Zapadu. Od toga na Afriku otpada 49 posto, Aziju i Pacifik 22 posto, Južnu Ameriku i Karipska otočja 19 posto i Istočnu Europu 10 posto. Zanimljivo je znati kako je bivši predsjednik Svjetske banke, James Wolfenshon, uplatio 50.000 dolara donacije lokalnoj

ekološkoj organizaciji koja se borila protiv gradnje slične spalionice u saveznoj američkoj državi Wyoming. Naime, Wolfenshon živi u Wyomingu. No, vremena se mijenjaju i danas je prilično nemoguće da netko iz Svjetske banke ili neke od bliskih institucija izjavi na otvoren način išta slično Summersovim umotvorinama. Uostalom jedna od njihovih publikacija nosi naslov u kojem se ističe "učenje iz prošlosti, prihvaćanje budućnosti". Danas Svjetska banka ističe da je naučila slušati kritiku te najavljuje "10 stvari koje nismo znali o Svjetskoj banci". U istoimenoj publikaciji ističe se kako se Bankin fokus promijenio te kako je Svjetska banka institucija koja u cijelom svijetu najviše ulaže u: edukaciju; borbu protiv AIDS-a; antikorupcijske programe; nastojanja da se smanji dug najsiromašnijim zemljama; bioraznolikost; suradnju s drugim sektorima; programe koji ljudima osiguravaju pitku vodu, struju i zadovoljavajuće sanitarne uvjete; suradnju s civilnim sektorom; projektima kojima je cilj pomoći zemljama da se oporave od ratnih sukoba; otvorenost prema zahtjevima najsiromašnijih. Naravno, i većina kritičara Svjetske banke ističe kako je ta institucija zaista povećala svoja ulaganja u edukaciju, zaštitu okoliša i druge socijalne i ekološki vrijedne programe. Tijekom '80-ih godina prošloga stoljeća projekti za edukaciju iznosili su 4,8 posto od ukupnih, a u sljedećem desetljeću taj iznos popeo se na 8,2 posto. 2004. godine najavljeno je godišnje povećanje ulaganja u iskorištavanje obnovljivih izvora energije s 200 milijuna godišnje. No, premda ostaju tvrdnje kako je to i dalje mali iznos s obzirom na ukupnu količinu novca kojim raspolaže Svjetska banka (godišnje više od 20 milijardi dolara kredita), ostaje i neefikasnost kao konstanta tih projekata. Usporedo s rastom kreditiranja edukacijskih programa, porastao je i stupanj njihove neefikasnosti i proglašavanja pojedinih projekta neuspjelima. Od 1992. godine s 11,8 posto u 1994. godini stupanj propalih projekata popeo se na 17,5 posto.

MMF je također među mnogima sa sličnom namjerom i porukama u izvještaju Common Criticism: Some Responses (2003) odgovorio na sve neutemeljene kritike koje pogađaju ovu instituciju. Gotovo da nema nijedne od ovih kategorija koju akteri alterglobalizacijskoga pokreta ne kritiziraju kao laž ili kao samoreklamerstvo bez pravog pokrića. U odgovoru na izvještaj MMF-a skupina nevladinih organizacija napisala je zajednički odgovor Reallity bites: A rebuttal of the IMF's "Common criticism: some responses" (2003) u kojemu se MMF-u poručuje da se suoči s relanošću. Posebno su ismijavani pokušaji MMF-a da odgovori niječno na pitanja poput: dominiraju li u MMF-u interesi G7 skupine? ili, nastoji li MMF prije svih zadovoljiti interese partnerskih banaka i ekonomskih elita?, jer se u MMF-ovom propagandnom pamfletu tvrdilo kako su usmjereni najviše na pomaganje malim, običnim ljudima. Kako to izgleda na njihovom vlastitom terenu dovoljno govori zabrana MMF-a da se organizira sindikat u njihovoj zgradi. MMF je uhvaćen u pokušaju sprečavanja organiziranja

sindikata čuvara njihovog sjedišta u Washington D.C.-ju, a dvojica čuvara koji su bili najaktivniji u stvaranju sindikata dobili su otkaz. Isti se slučaj ponovio i u sjedištu Svjetske banke gdje je odbijen zahtjev čistača i čistačica u zgradi za malim povećanjem plaće, jer se radi o jednom od najslabije plaćenih poslova. Kako će ove dvije institucije riješiti problem siromaštva i nepravde u svijetu kada ih ne mogu, ili bolje rečeno ne žele, riješiti u svojim zgradama. MMF je dobio i veliku kritiku od najveće unije sindikata u svijetu International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU) koji broji preko 150 milijuna članova i članica, jer je iz MMF-a predloženo da iz razloga povećanja konkurentnosti Europa prihvati sistem rada i zapošljavanja kakav ima SAD. Također se u tom smjeru predlagalo i smanjenje socijalnih i radničkih prava. No, tek je komičan pokušaj MMF-a da se prikaže kao slobodan od kontrole najbogatijih elita. Ako znamo da su netransparentnost obje institucije i nedvojbenost kontrole od strane najbogatijih zemalja ugrađene u njihove temelje, sve je još i smiješnije. To se najjasnije odražava kroz strukturu glasova, odnosno moći unutar MMF-a i Svjetske banke. Naime, Svjetska banka ima 184 zemlje članice. Svaka država mora biti i članica MMF-a. Predsjednik Svjetske banke je uvijek osoba iz SAD-a, a MMF-a iz EU-a. Važno je istaknuti kako najviše moći imaju zemlje koje mogu uplatiti najviše. U MMF-u postoji tzv. “kvota pretplate” po kojoj se određuje koliko će koja zemlja imati glasova. Zemlje G8 u MMF-u kontroliraju 48,18 posto glasova, a u Svjetskoj banci 45,71 posto. SAD ima u MMF-u 17,14 posto glasova, a u Svjetskoj banci 16,39 posto. SAD je prije imao oko 20 posto, ali je pod pritiskom pristao smanjiti svoj udio na 17 posto. Kao osiguranje, u pravila je ušla odredba kako je za promjenu bilo koje odluke potrebno 75 posto glasova. Praktički to znači da su si osigurali pravo veta.[12] S druge strane, 47 siromašnih subsaharskih zemalja koje su česte “mušterije” programa MMF-a i Svjetske banke zajedno imaju pravo na svega 7 posto glasova. Hrvatska je u skupini zemalja koje imaju 4,87 posto glasova.

Kod Svjetske banke to funkcionira tako što se financira od svojih članica s 20 posto, a ostalih 80 posto prodajom svojih obveznica na tržištu.[13] Važno je napomenuti kako se Svjetska banka sastoji od nekoliko institucija: International Bank of Reconstruction and Development (IBRD) najčešće je poznata kao Svjetska banka; International Development Association (IDA), International Finance Corporation (IFC), Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) i International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID). IBRD (Međunarodna banka za obnovu i razvoj) daje kredite siromašnim zemljama i zemljama u razvoju koje su etiketirane kao “creditworthy”, vrijedne kredita. Za najsiromašnije zemlje određena je IDA (Međunarodna asocijacija za razvoj). Dok je ovdje riječ o posuđivanju ili kreditiranju vlada, IFC (Međunarodna financijska korporacija) daje novac korporacijama za određene projekte u zemljama u razvoju, odnosno surađuje s privatnim sektorom. MIGA

(Multilateralna agencija za jamstvo ulaganja) je zapravo zaštita stranim investitorima i zajmodavcima koja ih štiti od eventualnoga političkog rizika gubitka profita od investicije te se time ohrabruju strana direktna ulaganja u zemlje u razvoju. ICSID (Međunarodni centar za upravljanje u sukobima povezanim s ulaganjima) je vjerojatno najmanje spominjan dio Svjetske banke koji riješava sporove pri investiranju ukoliko do njih dođe. Svjetska banka je institucija koja najviše novca troši na reklamiranje svoga humanitarnog imidža. No, činjenice demantiraju to novo ruho i trendovi ugrožavanja prirode i ljudi se i dalje nastavljaju.

Ističe se kao krajnji cinizam da se institucije, zbog čijih je politika nagomilano toliko dugova, hvale kako predano rade na smanjivanju dugova, da ne govorimo o oprostu. MMF i Svjetska banka stvorili su 1996. godine Incijativu za najzaduženije siromašne zemlje (HIPC)[14] koja je trebala pomoći tim zemljama da izađu iz tako zvanog "neodrživog stanja duga", stanja u kojem zemlje nisu sposobne vraćati dugove. No, od 27 uvrštenih zemalja na listu najsiromašnjih, svega 8 ih je do 2003. godine došlo u priliku "zaslužiti" ukidanje samo dijela duga. Četiri zemlje su imale veću otplatu kamata na dugove nego što su dobile kroz ovu inicijativu, pet ih je otplatilo isto koliko im se oprostilo, a šest je presretno jer su uspjele ostati u plusu nakon otplate duga s velikih 15 milijuna dolara. Oprosti unutar HIPC inicijative pokrili su svega 6,4 posto ukupnoga duga najsiromašnijih zemalja. Pritom treba istaknuti kako od tih osam zemalja najmanje tri – Uganda, Mauritanija i Burkina Faso – još uvijek imaju neodrživ teret duga (Bretton Woods Project et al., 2003). Za nečiju kvalifikaciju da se uđe u HIPC inicijativu potrebno je proći kroz trogodišnji program strukturalnog prilagođavanja pod uputama MMF-a. Radi se o najobičnijoj ucjeni za nastavak strukturalnih programa prilagođavanja, a u prošlosti smo vidjeli što to znači. Polovicom drugog mjeseca 2001. godine, Isac Diwan, menadžer iz Instituta Svjetske banke, koji radi na programu redukcije siromaštva izlanuo se na jednoj od konferencija i priznao kako su inicijative za skupinu visoko zaduženih siromašnih zemalja bile mnogo povoljnije i korisnije za financijske organizacije nego li za same siromašne zemlje. Dug zemalja unutar HIPC-a i dalje raste. Iz tih razloga su neki počeli i kritizirati grupu Jubilee 2000 koja je pokrenula pitanja oko oprosta duga (Rowbotham, 2000). Kritika je isticala kako je Jubilee 2000 pogriješio prihvaćajući odvajanje duga i fokusiranje samo na zemlje koje su ušle u HIPC kategoriju te su se pitali znači li to kako ljudi koji žive u bijedi u Brazilu ili Indiji imaju pravedan dug. Također se optuživalo Jubilee 2000 za političku naivnost u radu i suradnji s MMF-om i Svjetskom bankom slijedeći liniju kako je bolje išta nego ništa, jer su cijelom pričom samo omogućili institucijama koje su odgovorne za gomilanje duga da se u javnosti lažno predstave kako rade na uklanjanju duga. Čak se i unutar same Svjetske banke počelo

zaključivati kako je “shema oprosta duga ‘previše optimistična'”. U izvještaju koji citira novinar Financial Timesa Alan Beattie (2003), već se nazire prebacivanje odgovornosti za neuspjeh Inicijative upravo na humanitarne organizacije i civilni sektor koji je prvi zahtijevao ukinuće duga. Navodi se kako je “međunarodna inicijativa oprosta duga za najsiromašnije zemlje u svijetu postala žrtvom nerealističnih očekivanja kao posljedica političkoga pritiska”. Predstavnik SAD-a unutar Svjetske banke istaknuo je zabrinutost zbog “dovođenja banke u poziciju neprestanog kruženja davanja zajmova i opraštanja”.[15] Dapače, iz obje institucije češće se može čuti kako opraštanje dugova neće riješti problem siromašnih zemalja. Time se ignorira da nitko to uopće niti ne tvrdi, ali je zasigurno kako teret duga previše opterećuje te zemlje dok im opraštanje vrlo praktično i konkrento pomaže. Britanija je početkom 2005. godine otpisala nekim afričkim zemljama (Tanzanija, Mozambik) njihov udio duga koje te zemlje imaju prema Svjetskoj banci. Nije bilo nikakvih uvjeta osim da se ostavljeni novac iskoristi za društveno korisne projekte. Tako je Tanzanija odlučila s tim novcem osigurati do 2015. godine mogućnost pohađanja srednje škole za 50 posto djece (Nataša Magdalenić Bantić, Jutarnji list, 16.01.2005.). Uganda je istim putem udvostručila dostupnost školskoga sustava za djecu. Prema podacima UN-a kada bi samo pola od svojih dužničkih davanja uložio u zdravstene usluge, Mozambique bi sačuvao živote 115.000 ljudi svake godine uključujući i 6.000 žena koje umiru pri porodu (Weisbrot, 1999). Pakistan je 2000. godine potrošio pola posto budžeta na zdravstvo, 2,2 posto na edukaciju i 60 posto na otplatu dugova (Neale, 2002). Siera Leone, jedna od najsiromašnijih zemalja, plaća 6,7 puta više na otplatu duga, nego na školstvo. I sam koncept pomoći postaje farsa, jer na primjer Zambija 70 posto pomoći koje dobija preusmjerava na otplaćivanje duga (Carley & Spapens, 1998). Sedamnaest afričkih zemalja čije je stanovništvo pogođeno AIDS-om troši na otplatu duga isti iznos koliko je i procijenio UNAIDS-a da im treba za uspješnu borbu protiv AIDS-a. Zemlje u razvoju godišnje na ime otplate duga usmjere prema bogatim zemljama 200 milijardi dolara, četiri puta više od ukupne pomoći koju godišnje dobiju od bogatih zemalja (Madeley, 2000). Kao da financirate vlastito propadanje. Poseban dio priče igra činjenica kako većina tog novca nikad niti nije napuštala bogate trezore banaka zapadnih zemalja. Novac je, naime, samo promijenio knjige, ali je ostao u bankama na zapadu, premda je zaveden kao dio pomoći razvitku zemljama u razvoju i time otplaćivanju duga. Uostalom, zašto da novac i odlazi iz zapadnih zemalja, kad se njime kupuje roba i usluge upravo iz tih istih zemalja. Nagomilani dugovi onemogućuju razvoj tih društava jer je iluzorno očekivati da je moguć razvoj nekog društva ako ono ne može ulagati u svoje školstvo ili zdravstvo. Ako se subvencije za školstvo prebacuju na otplaćivanje dugova, zatvaraju se škole i ostale edukativne institucije, a cjelokupni obrazovni sustav sve više

krahira pod teretom viših ciljeva. Usporedo s porastom životnih troškova sve više jača pritisak na obitelji da povećaju zaradu, čime djeca postaju najpogodniji kandidati za zapošljavanje. U Bangladešu djeca često rade u istim tvornicama kao i majke, kako bi im bila bliže. Danas u Brazilu svega 40 posto djece završi osnovnu školu, a 17 posto je nikada niti ne krene pohađati jer su prisiljena raditi. Više od pola milijuna ih radi na plantažama šećera. Zato većina aktera pokreta zahtijeva 100 postotno ukinuće duga zemljama u razvoju. Humanitarna organizacija Save the Children u jednom od svojih izvještaja iz 2003. godine istaknula je kako banka troši previše novaca na svoje projekte brige za djecu i majke uz vrlo slabe rezultate i lošu efikasnost.[16] Na svakom sastanku G8 skupine jedan od glavnijih zaključaka kojim se hvali je opraštanje duga siromašnim zemljama na koji će dobrovoljno i velikodušno pristati neke od zemalja te skupine. Da je to uglavnom parada za medije dovoljno govori podatak kako je 90 posto duga zemalja u razvoju u vlasništvu Svjetske banke i globalnih banaka, a ne samih država. Kada bi zemlje okupljene u skupinu G7 zaista željele pomoći siromašnim zemljama da izađu iz duga koji uništava njihova društva i kada bi preko svog utjecaja u Svjetskoj banci i MMF-u inicirale 100-tni otpis duga, to bi ih efektivno koštalo svega 1 dolar po stanovniku tj. stanovnici. Ipak nam treba biti jasno kako kada bi i bio otpisan sav dug, on bi se u nekoliko godina ponovno vratio na svoje sadašnje stanje ukoliko ne bi došlo do promjene svjetskoga ekonomskog i političkog sustava. Pod ovakvim uvjetima moći i utjecaja, siromašne zemlje bi ponovno ušle u nepovratno dužničko stanje. Zadnju lošu predstavu s dugovima siromašnih zemalja odigrali su predjednici skupine G8 pred ovogodišnji sastanak u Velikoj Britaniji. Tada su, diveći se sami sebi, čelnici sedam najbogatijih zemalja objavili kroz jaku medijsku kampanju kako daju 100-tni otpis duga za 18 najsiromašnijih zemalja u iznosu od 40 milijardi dolara, te za slijedećih dvadeset kroz naredni period s dodatnih 16 milijardi dolara. Jasno je kako svaki otpis duga daje trenutnu i direktnu korist za siromašne zemlje jer im omogućuje investiranje novca u korisnije svrhe. Gotovo sve humanitarne organizacije i one za otpis dugova pozdravile su ovu odluku uz napomenu kako je ona nedovoljna ako se ne nastavi u njenom smjeru. Naime, naši vrli humanitarci kojima su odmah svjetske pjevačke i glumatalačke zvijezde pohitale čestitati na nesebičnosti, zaboravili su reći sljedeće manje važne činjenice: ovaj otpis duga će utjecati na tek 5 posto siromašnoga stanovništva na planeti; Christian Aid zajedno sa sličnim organizacijama identificirao je 62 siromašne zemlje koje su u istom stanju kao i one kojima je dug otpisan, ali one su iz nekih razloga ostale izvan opsega ovog poklona; razlozi su ti što su zemlje kojima je dug oprošten pristale na brojne ustupke daljnjeg “strukturalnog prilagođavanja” unutar HIPC programa kojem je vrijednost osporila i sama Svjetska banka; i najvažnije – zemlje koje su se spominjale uopće danas nisu bez duga, jer se oprost ticao

samo nekih institucija i banaka, a druge su zadržale svoje pravo na dug premda su pod istom kontrolom kao i Svjetska banka. Na primjer, Bolivija, Gvajana, Honduras i Nikaragva će tijekom sljedećih pet godina i dalje plaćati 1,4 milijarde dolara Inter-Američkoj banci za razvoj (IDB). Potrebno je znati kako je ukupan dug tih 38 izabranih država 167 milijardi dolara, dakle ostat će im i dalje ukupan dug od 111 milijardi dolara (Jubille USA Network, 2005). Druga strana ove laskave medijske priče je činjenica kako 40 milijardi dolara koje je sedam najbogatijih zemalja odlučilo oprostiti siromašnim zemljama njih ne košta ništa. Taj novac u stvarnosti zapravo ne postoji, i postoji samo kao numerička vrijednost statusa neke zemlje. Bogate zemlje su svjesne da od najsiromašnijih mogu još dobiti samo resurse i kontrolu nad sektorom usluga što ovakvim ugovorima upravo dobivaju. Posebno se zamjera MMF-u i Svjetskoj banci činjenica da su dugove nagomilavali brojni diktatori i vojni režimi iz zemalja u razvoju pri čemu je novac završavao na njihovim privatnim računima u inozemstvu (ironično, vrlo često u iste zapadne banke koje su i davale kredite) te su ugnjetavali vlastiti narod bez ikakvoga stvarnog ulaganja u kvalitetniji život ljudi. Ironija je kako su upravo SAD stvorile sistem oprosta nelegitimnog duga. Naime, kada su SAD osvojile Kubu 1898. godine i preuzele ovaj otok od Španjolske, ukinule su sve dugove Kube prema Španjolskoj zbog nelegitimnosti duga, jer je on stvoren bez ikakve suglasnosti građana i grđanki koji/e bi ga trebali otplaćivati. Južna Afrika je naslijedila dug iz vremena politike apartheida prema većinskome crnačkom stanovništvu, premda je svima jasno da ta populacija nije ništa vidjela od investicija ili poboljšavanja njihovih života, dapače, bili su višegodišnje organizirano ugnjetavani i ubijani. Sadašnja vlast Afričkoga nacionalnog kongresa koja je tijekom apartheida bila najaktivnija u otporu, naslijedila je dug bivše rasističke vlasti i sada ga otplaćuje. SAD, MMF i Svjetska banka ne žele niti čuti o ikakvom oprostu duga Južnoj Africi. Isti odgovor vrijedi i za druge zemlje u razvoju. Osim jedne. Vrlo brzo nakon skidanja Saddama Huseina s vlasti u Iraku SAD su zatražile od MMF-a, Svjetske banke i drugih privatnih banaka kreditora te zemalja koje su davale zajam Iraku otpisivanje duga Iraka kako bi se mogao nesmetano razvijati. Napomenuto je kako dug nije niti legitiman, jer ga je stvorio diktatorski režim.[17] Mnogi zajmovi kao takvi, neovisno o demokratičnosti središnje vlasti, doprinosili su smanjenju kvalitete života velikoga broja ljudi.

Sve više se počinju javljati i glasovi koji osporavaju način računanja siromašnih u svijetu, jer se sumnja u namjeru Svjetske banke i MMF-a da svjesno umanjuju broj siromašnih kako bi opravdali konačne posljedice svoje politike. Dvojica znanstvenika s Columbia University, Sanjay Reddy i Thomas Pogge (2003) istaknuli su u svom istraživanju kako računanje siromaštva pomoću "jednog dolara na dan" nije pošteno, jer se za jedan dolar ne mogu kupiti iste stvari u različitim zemljama, odnosno jedan dolar ne vrijedi svugdje isto. Bankino

računanje siromaštva temelji se na “paritetu kupovne moći” gdje se 1 dolar uzima kao granica ispod koje počinje apsolutno siromaštvo. Također se računa koji se sve proizvodi i usluge, a koje jedna ekonomija nudi, mogu kupiti na osnovu te brojke. Problem je što su osnovna dobra češće skuplja u siromašnijim zemljama, a usluge jeftinije, jer je jeftiniji i rad i plaće za poslove koji ih osiguravaju. Ako na primjer za jedan dolar možemo kupiti osnovnih stvari isto kao u Indiji za 30 rupija, ili usluga (čišćenje, taxi, frizer…) u vrijednosti 3 rupija, onda bismo na osnovu ovakve računice mogli zaključiti kako netko tko ima 10 rupija u Indiji ima jednaku kupovnu moć kao netko tko ima 1 dolar u SAD-u. Ali oni u apsolutnom siromaštvu se ne voze taxijem niti idu kod frizera. Tako siromašni u statistikama MMF-a i Svjetske Banke prestaju to biti. Na osnovu kritike Reddyja i Poggea ne može se donijeti konačan zaključak o tomu koliko ima siromašnih na planeti, ali njihovo računanje na osnovu cijene kruha i žitarica diže brojku siromašnih za 30-40 posto (Monbiot, 2003). Time se izražava sumnja u najpopularniju tvrdnju Svjetske banke i ostalih zastupnika neoliberalizma kako je tijekom ’90-ih godina prošloga stoljeća došlo do smanjenja postotka siromašnih ljudi na Zemlji s 29 na 23 posto u odnosu na ukupni broj stanovništva. Drugi kritičari slično ističu kako ljudi u zemljama Trećega svijeta mogu biti u statusu siromaštva i sa 3, 4 ili 5 dolara zarađenih na dan. Kritizira se i UN koji je prihvatio takav način računanja u svojim izvještajima i istraživanjima, jer uostalom takav način nije sukladan s onim koji se koristi u samim državama. Time se kontinuirano ponavlja da se u izvještajima Svjetske banke i UN-a pojavljuje manje siromašnih u pojedinim zemljama, nego li što je slučaj kada te zemlje same rade takve izvještaje.[18] Tako se “minorizira svjetsko siromaštvo” kako bi se imidž pojedinih institucija poboljšao u očima javnosti (Chossudovsky, 1998).[19] Svjetska banka i zastupnici njene politike često ističu određene manjkavosti i probleme zbog posljedica koje neoliberalni sistem ostavlja iza sebe, ali uvijek se negdje nameće zaključak kako samo one zemlje koje su integrirane u svjetsku ekonomiju i one koje prihvate politiku “slobodne trgovine” mogu prosperirati i naći brže od ostalih zemalja put iz siromaštva (Sach i Warner, 1995; Dollar i Kraay, 2001; Legrain, 2003). Nekoliko se činjenica previđa u takvim zaključcima. Često se među zemlje koje se uspješno nose s razvojem i borbom protiv siromaštva stavljaju i one koje se i ne bi mogle staviti po definiciji u skupinu neoliberalnih, odnosno u skupinu onih koje su prihvatile koncept “slobodne trgovine” kao najbolji. Dapače, Kina i Indija, pa prije i tzv. azijski tigrovi, imali su cijelo vrijeme prisutnu jaku državu koja je odlučivala kako će se i unutar kojih sektora ulagati. Također se ističe kako se pri tome zanemaruje autokratski, a u najmanju ruku nedemokratski državni sistem koji upravlja cijelim ekonomskim sistemom, kao u slučaju Kine na primjer. Dodatno se ističe kako razvoj, ako je do njega i došlo, isto kao i u globalnim razmjerima i ovdje ostavlja veliku masu

gubitnika. Na primjer, u razvoju Kine uglavnom sudjeluju priobalne regije, dok je unutrašnjost i dalje obilježena siromaštvom. Ironija je da se to ponekad priznaje i u radovima i izvještajima same Svjetske banke gdje se priznaje povećanje nejednakosti između bogatih i siromašnih uslijed procesa globalizacije. Također se ističe kako se liberalizacija trgovine povećala svuda, osim u najbogatijim zemljama. (Milanovic, 2002). Još dok je uvijek bio generalni direktor MMF-a Michel Camdessus priznao je: "Naglo provođena liberalizacija u tranzicijskim zemljama vođena je protiv zdravog razuma…" (Nikolovska i Sundač, 2001: 42). Također po izvještajima Svjetske banke vidljivo je kako su zemlje u razvoju imale veći razvoj u tzv. neglobaliziranoj eri (1960.-1980.) nego u tzv. globaliziranoj (1980.-1997.). Zemlje Južne Amerike su u prethodnom razdoblju imale zamjetan razvoj, dok su u kasnijem razdoblju kao najbolji primjeri prihvaćanja neoliberalne politike bile praktički u stanju stagnacije. Afričke zemlje su opasno nazadovale, dok podaci pokazuju rast jedino za istočnoazijske zemlje gdje je država, kao što smo rekli, igrala značajnu ulogu u razvoju (Weisbrot, 1999; 2002; Murshed, 2003). Uostalom, i rezultati MMF-a pokazuju kako liberalizacija i ukidanje carina ne vodi do razvoja u siromašnim zemljama (Dresner, 2003). Ovdje je zanimljivo napomenuti kako su slični zaključci mogli biti iščitani čak i u analizi posljedica strukturalnih programa prilagođavanja koju je načinila Structural Adjusment Participatory Review Initiative (SAPRI), tijelo stvoreno 1997. godine kao izražaj zajedničke suradnje Svjetske banke i nevladinih organizacija. No, u izvještaju iz 2002. godine ističu se loše posljedice Bankinih projekata i politike za najugroženije skupine stanovništva: žene, male farmere i seljake, radnike, nezaposlene. U veljači ove godine World Bank's Operations Evaluation Department (OED) koji je odjel same Banke objavio je evaluaciju projekata Svjetske banke u kojoj se ističe kako je pristup svjetskim programima "slabo definiran", a glasovi zemalja u razvoju "neadekvatno reprezentirani".[20]

Kriteriji koje koristi Svjetska banka u svojem djelovanju dovode se u pitanje i u drugim kategorijama. Ističe se kako nije čudno što Svjetska banka financira socijalno neosjetljive i ekološki neodržive projekte kad su joj i sami kriteriji niski u aspektima na koje utječu. Na primjer, kriteriji Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za dozvoljenu količinu arsena u pitkoj vodi su 100 puta stroži, kriteriji Agencije za zaštitu okoliša (EPA) SAD-a za proglašenje zagađenja živom su 14 puta stroži, a za olovo 12 puta stroži.

Svjetsku banku proglašava se licemjernom kada izražava brigu za okoliš, klimatske promjene ili ističe svoju prvorazrednu ulogu u očuvanju bioraznolikosti. Carol Welch iz ekološke udruge Friends of the Earth (2003) kaže kako je Svjetska banka 2002. godine ukinula svoju odluku iz '90-ih godina prošloga stoljeća o prestanku podupiranja projekata

sječe drveća u tropskim kišnim šumama. IFC kao dio Svjetske banke nastavio je financirati prvo uništavanje Amazone kroz podržavanje sa 155 milijuna dolara projekta André Amaggi Corporation za dvije plantaže soje zbog čega se uništava prašuma. Predsjednik Maggi Group, najvećega privatnog proizvođača soje na svijetu, je Blairo Maggi. Blairo Maggi je ujedno i predsjednik države Mato Grosso gdje se provode projekti financirani od IFC-a. Pritom treba napomenuti kako je upravo potreba za govedinom bogatih zemalja uzrok uništavanja amazonskih šuma, jer se traže novi prostori za pašnjake. EU zauzima u brazilskom izvozu govedine čak 40 posto (Vidal, 2004).

U tom kontekstu sve fraze i projekti Svjetske banke o klimatskim promjenama i bioraznolikosti izgledaju kao zavaravanje javnosti te povratak Svjetske banke tzv. high risk/high reward projektima i nastavak politike "kockanja ljudskim životima". Svjetska banka je bila jedna od osnivačica programa za razvoj održivog razvoja i politka Global Environmental Facility (GEF) osnovanog 1991. godine. Drugi partneri su dvije agencije UN-a, od kojih UNDP osigurava tehničku podršku i priprema projekte, UNEP osigurava integritet projekata. Svjetska banka ima ulogu upravitelja projekta (Elliott, 2003). S početnim kapitalom od jedne milijarde dolara ulaganja u ekološki obazrive projekte rastu pa je tako Klaus Toepfer izvršni direktor UN-ovog programa za okoliš (UNEP) na konferenciji u Johannesburgu oduševljeno najavio suglasnost 32 predstavnika najbogatijih vlada da povećaju investiranje u GEF fond na 3 milijarde dolara u razdoblju 2002.-2006. Cifre koje se odvajaju za ovakve projekte miljama su daleko od onih koje se izdvajaju za projekte koji uništavaju prirodu. S druge strane, neka zemlja može dobiti dozvolu sudjelovanja u GEF programu samo ako plati 4 milijuna dolara u fond programa. Tako kritika ističe da isto kao i moć glasova u Svjetskoj banci i ovaj projekt ostaje zatvoren za siromašne zemlje (Elliot, 2003). Na jednom od memoranduma koji su "procurili" iz Svjetske banke vidi se kako su u Svjetskoj banci svjesni opasnosti koju sa sobom nose projekti iskorištavanja nafte i plina, ruda, šuma te neodrživih resursa koji su svrstani u crvenu skupinu "jasne i stalne opasnosti". Sektori su poredani po stupnjevima s obzirom na njihove posljedice, ali i s obzirom na "globalnu zabrinutost" i prosvjede protiv takvih projekata. Ipak, u Svjetskoj banci u istom dokumentu ističu kako su upravo ti sektori nafta, plin i rudarstvo najisplativiji. I zaista, od 1992. godine i konferencije o održivom razvoju u Riju pa do one u Johanesburgu nakon 10 godina, Svjetska banka je preko tri četvrtine svojih energetskih projekata financirala kroz sektore nafte, plina i ugljena. Financirajući takve projekte s iskorištavanjem fosilnih goriva, Svjetska banka će doprinijeti ukupnoj svjetskoj emisiji CO_2 s preko 48 milijardi tona koliko će se kroz te projekte emitirati CO_2 tijekom njihova rada. Na te projekte potrošeno je čak 26,5 milijarde dolara, a na projekte iskorištavanja obnovljivih

izvora te energetske efikasnosti potrošeno je manje od 2 milijarde dolara u tom razdoblju. Odnos između prve i druge skupine projekata iznosio je tijekom tih deset godina omjer 18:1. Svjetska banka je dala zajam Kini od 2 milijuna dolara za smanjenje emisije stakleničkih plinova. Iste godine u Kinu je od Svjetske banke investirano 630 milijuna dolara kreditima za projekte iskorištavanja fosilnih goriva (Elliot, 1998). Najava Svjetske banke 2004. godine kako će povećati ulaganja u obnovljive izvore energije za 200 milijuna godišnje više je šamar zaštiti prirode i zdravlju ljudi, nego iskrena namjera da se zaštite. Radi se o cifri koju Svjetska banka potroši na samo jedan malo veći projekt u koji je uključeno iskorištavanje fosilnih goriva. Nasuprot 200 milijuna dolara za obnovljive izvore energije, Svjetska banka godišnje izdvoji 2,5 milijardi dolara na energetske projekte, od kojih velika većina uključuje iskorištavanje fosilnih goriva. Od 1994. do 2004. odnos tih projekata je bio 23:1 u korist fosilnih goriva. Čak i 2004. godine, 94 posto energetskih projekata Svjetske banke odlazilo je na iskorištavanje fosilnih goriva. Dapače, krajnja je problematična namjera takvih projekata od kojih lokalno stanovništvo nema koristi, već se zadovoljavaju apetiti globalnih korporacija i gladna zapadna tržišta. Od ukupnoga broja 45 posto od 20-25 milijardi dolara koliko uobičajeno Banka daje kredita ode direktno zapadnim korporacijama. Institute for Policy Studies (2003) istražio je podatke same Svjetske banke i uočili su kako je 82 posto projekata vezanih za iskorištavanje nafte koje je Svjetska banka financirala od 1992. godine završilo kao izvoz nafte u SAD, EU, Kanadu, Australiju i Novi Zeland. Komisija Senata SAD-a pronašla je “tihe kanale” Svjetske banke kojima se pomagalo određenim korporacijama da dobiju poslove u zemljama u razvoju, specificirajući slučaj Enrona nakon bankrota te korporacije. Time se povećala i ranjivost projekata Svjetske banke na korupciju. Za svaki dolar koji uđe u Svjetsku banku iz SAD-a, vrati se 1,3 dolara preko projekata i ugovora koje dobivaju američke korporacije (Barlow i Clark, 2001).

Svjetska banka je također i najveći kreditor velikih brana uz koje se u zemljama u razvoju veže prisilno raseljavanje ljudi, kršenje ljudskih prava, korupcija te uništavanje bioraznolikosti. Do danas je zbog gradnje takvih brana raseljeno između 40 i 80 milijuna ljudi, pri čemu je samo zbog projekata koje je financirala Svjetska banka raseljeno više od 10 milijuna ljudi. U Bankinom izvještaju iz 1994. godine Resettlement and Development ističe se pogoršanje ekonomskog stanja za “veliku većinu muškaraca, žena i djece koji su preseljeni zbog projekata financiranih od strane Svjetske banke” bez ikakve direktne koristi od tih projekata.[21] Svjetska banka je nakon određene pauze zbog čestih i jakih kritika prošle godine odlučila ponovno krenuti u financiranje velikih brana premda je čak i Svjetska komisija o branama (WCD) osnovana uz inicijativu Svjetske banke savjetovala da se izbjegava financiranje velikih brana. Banka je 2003. godine donijela svoju Water Resources

Sector Strategy koja prihvaća investiranje u velike hidroelektrane i nužnu privatizaciju izvora pitke vode. Eric Duchemin iz IPCC-a ističe kako je teza o hidroelektranama kao zelenim postrojenjima čista farsa. Ne samo da velike hidroelektrane znatno uništavaju živote ljudi i cijele ekosustave, već ih se s energetskog stajališta sve manje smatra zelenima. Dapače, istraživanja provođena u Brazilu pokazala su kako znatno doprinose emisiji stakleničkih plinova CO2 jer se emitiraju uništavanjem stabala poplavljivanjem dolina gdje je CO2 zarobljen, ali velika negativna posljedica je i emisija metana, koji nastaje truljenjem biljaka i njihovih ostataka pod naplavljenom vodom bez prisustva kisika (Graham-Rowe, 2005). Ono što je najgore u uvrštavanju Svjetske banke u svoje "zelene" projekte je i izgradnja velikih hidroelektrana koje ne samo da imaju štetne posljedice po okoliš, već u mnogim slučajevima uzrokuju i kršenja ljudskih prava jer se lokalno stanovništvo prisiljava na iseljavanje. U razdoblju od 2000.-2004. 88,5 posto zajmova unutar toga sektora uključivalo je i obavezu privatizacije izvora pitke vode. 91 posto zajmova za vodu i sanitarije Svjetske banke uključivalo je i povećanje cijene za uslugu opskrbe pitkom vodom. Više od 50 posto tržišta pitkom vodom kontroliraju svega tri korporacije: Suez, Vivendi i RWE. Suez je vlasnik manjih podružnica u preko 120 zemalja i već 100 milijuna ljudi ovisi o vodi koja je njegovo vlasništvo. I korporacije iz drugih sektora počinju vodu shvaćati kao robu i dobru priliku za tržište pa su značajna ulaganja već pokrenuli Enron, Bechtel pa čak i Monsanto. Svjetska banka je s General Electricom i fondom Georga Sorosa osnovala Globalni energetski fond koji će poticati daljnju privatizaciju i energije i vode po svijetu (Shiva, 2000). Kako to izgleda u praksi daje nam primjer bolivijskoga grada Cochabamba. Korporacija Bechtel je 1999. godine preuzela vodoopskrbu bolivijskoga grada Cochobambe te odmah nakon toga povećala cijenu vode za više od 200 posto. Time bi većina stanovništva izdvajala za vodu četvrtinu ili petinu svoje mjesečne plaće. Neki dijelovi ugovora koji je prvotno potpisala bolivijska vlada s Bechtelom zaista su nevjerojatni. Tako je Bechtel tim ugovorom dobio pravo kontrolirati ne samo gradski vodovod, već i sustave za navodnjavanje i bunare u ruralnim područjima u što država uopće nije investirala već su si ljudi sami to izgradili. Bechtel je dobio pravo na kišu. Sljedeće godine u Cochobambi izbijaju neredi, vojska ubija jednog prosvjednika, ali nakon odbijanja povlačenja prosvjednika s ulica grada, vlada objavljuje da se raskida ugovor s Bechtelom te se upravljanje vodom vraća pod kontrolu grada i civilnih inicijativa. No, nakon toga Bechtel zahtijeva 25 milijuna dolara odštete od Bolivije zbog ukidanja ugovora te tuži Boliviju sudu Svjetske banke ICSID-u. Smatrajući i sam sud tajnim i netransparentnim prema javnosti, kritičari ističu kako se i samu Svjetsku banku ne može smatrati neutralnom u ovom slučaju, budući da je Svjetska banka ne samo poznata po promoviranju privatizacije izvora pitke vode i vodoopskrbnih sustava već je

upravo to i naložila vladi Bolivije kao dio “reprogramiranja duga”. I sam predsjednik Svjetske banke, James Wolfensohn izjavio je tijekom nereda u gradu kako je podizanje cijene vode bilo opravdano. Nadalje se ističe kako je i samo podizanje optužbe upitno budući da je Bechtel dobivanje kontrole nad vodoopskrbom u Cochabambi dobio na način da svoju tamošnju podružnicu registrira kao nizozemsku korporaciju, čime je dobio pravo na tužbu ICSID-u jer Nizozemska i Bolivija priznaju taj sud u svojim bilateralnim sporovima (NfN, 2003).

Kao naručen krajnji dokaz ovim sumnjama i kritikama došao je i izvještaj Bankinog posebnog tima koji je trebao dati savjete Svjetskoj banci upravo za budući odnos prema iskorištavanju sirovina, posebno onih fosilnih. Extractive Industries Review (2003) stvoren je 2001. godine za vrijeme sastanka Svjetske banke i MMF-a u Pragu i trebao je odgovoriti koliko je iskorištavanje fosilnih goriva u skladu s Bankinom proklamiranom borbom protiv siromaštva. Nakon dvije godine u izvještaju je preporučeno da Svjetska banka: odmah prekine s financiranjem svih projekata vezanih za iskorištavanje ugljena; kroz tranzicijski period osigura potpunu podršku za radnike i zajednice (po)vezane za projekte iz gore navedenih sektora; postepeno prestane financirati projekte vezane za iskorištavanje nafte do 2008. godine (preporuka dana za veće investiranje u iskorištavanje plina); promijeni smjer između financiranja projekata vezanih za iskorištenje fosilnih goriva i onih koji se tiču obnovljivih izvora energije, očuvanja energije i efikasnosti koliko prije bude moguće; te se predlaže da zaštita ljudskih prava bude integralni dio projekata Svjetske banke (IPS, 2003). No, odgovor iz Svjetske banke bio je kako “prihvaćanje takve politike ne bi bilo u skladu s misijom Svjetske banke u borbi protiv siromaštva i poboljšavanju životnoga standarda ljudi u zemljama u razvoju”. Također je odgovoreno kako bi “prestanak financiranja projekata vezanih za iskorištavanje nafte bio nepravedno kažnjavanje malih i siromašnih zemalja koje trebaju zaradu od iskorištavanja nafte kako bi stimulirale ekonomski rast i smanjile siromaštvo” (Beattie, 2004). Također je napomenuto iz Svjetske banke da same zemlje ne bi željele prekid takvih projekata te kako nema smisla da Svjetska banka izađe iz njih kada bi se oni provodili i bez njenog sudjelovanja. Iz britanskoga Odjela za Međunarodni razvoj (DFID) čestitano je na radu i rezultatima timu za EIR izvještaj, ali je nakon toga, par rečenica kasnije, istaknuto kako su “zabrinuti pretežno negativnim tonom izvještaja”. Kao prilog stavu da od projekata iskorištavanja fosilnih goriva imaju najviše koristi siromašne zemlje i njihovo stanovništvo, dan je primjer Čada i koristi koju lokalne zajednice i ljudi imaju od projekta naftovoda koji ide do Kameruna. No, da ironija bude veća, upravo je nezavisni inspekcijski tim angažiran od same Svjetske banke predložio povlačenje iz tog projekta jer “dvije od najsiromašnijih zemalja riskiraju uništavanje okoliša i uskraćivanje

sudjelovanja lokalne populacije u pravednom korištenju profita" (Beattie, 2002). Iz projekta su čak zbog mogućih negativnih socijalnih i ekoloških posljedica izašle i neke od naftnih korporacija (Shell, BP…), da bi danas konzorcij ostao predvođen najvećom naftnom korporacijom na svijetu Exxon-Mobilom. Projekt vrijedan 4 milijarde dolara proći će kroz 13 riječnih slivova svom svojom dužinom od preko 1000 kilometara. Od projekta koji će donijeti profit od 8 milijardi dolara, Kamerun će dobiti svega 7 posto, Čad 22 posto, a konzorcij naftnih korporacija na čelu s ExxonMobilom, Petronasom i ChevronTexacom će zaraditi 71 posto od profita. Brojne grupe i organizacije iz regije i svijeta koje se bave zaštitom okoliša i ljudskim pravima prosvjedovale su protiv ovog projekta. Nije naodmet spomenuti kako je predsjednik Čada Idriss Deby kupio oružje novcem kojeg je dobio od naftnih korporacija koje sudjeluju u izgradnji naftovoda kao bonus nagradu za podršku projektu. Predstavnici i predstavnice organizacija za ljudska prava i ekološke grupe ističu kako će se to oružje iskoristiti protiv vlastitih građana i građanki ukoliko budu previše aktivni u borbi protiv naftovoda. U Svjetskoj banci ističu kako "projekt može biti katalizator za veću demokraciju". Zaista se možemo zapitati o njegovoj normalnosti kada Wolfensohn kritizira siromašne zemlje jer previše ulažu u naoružanje, a ne u obrazovanje. Kaže tip koji predsjeda instituciji s čijim je kreditom za naftovod Kamerun-Čad predsjednik potonje zemlje kupio oružje. Kaže tip koji predsjeda institucijom koja inzistira na cijeđenju siromašnih i vraćanje nepovratljivih (doduše, tjera nas tu mnogo toga na povraćanje) dugova, što rezultira nemogućnošću tih zemalja da ulažu u to Wolfensohnu tako milo obrazovanje. Time je i više nego upitna predanost Svjetske banke u sprečavanju sukoba ili popravljanju ratnih rana koje mnoga društva danas imaju. U iščitavanju njenih izvještaja pronalaze i "priznanja" u stvaranju uvjeta za rat jer sami predstavnici te institucije ističu kako bi bilo "posebno korisno" u sprečavanju ratova kada bi najsiromašnije zemlje mogle "učiniti raznolikijom svoju ovisnost o izvozu primarnih roba", dakle upravo suprotno onome što su MMF i Svjetska učinile odredivši, zbog vjerovanja u teoriju komparativnih prednosti, svakoj zemlji određene sirovine kojima će trgovati i sudjelovati u svjetskoj ekonomiji, odnosno otplaćivati dug (Bretton Woods Project, 2004: 4). Naime, ukoliko ekonomija neke zemlje ovisi samo o jednom ili o malom broju izvora, povećava se mogućnost ratova za resurse. Od 1998.-2000. čak 70 siromašnih zemalja zarađivalo je od svog izvoza sa svega tri vrsta roba. Time su, naravno, mnogo ranjivije na promjene na globalnom tržištu i mnogo ovisnije o diktatu globalnih institucija.

Ponekad licemjerstvo koje izbija iz gotovo svake pore ove institucije zaista nema granica. Tako bivši direktor Svjetske banke James Wolfenson u ekskluzivnoj kolumni u Večernjem listu (17.10.2001) zagovara "smanjivanje trgovinskih zapreka" i "usmjeravanje pomoći u

razvoju da se osiguraju dobri rezultati". Wolfensohn se žali na "te poljoprivredne subvencije koje sputavaju šanse Afrike da izađe iz siromaštva" (Engler, 2003). Nicholas Stern, potpredsjednik Svjetske banke misli kako su poljoprivredne subvencije u bogatim zemljama "etički neopravdane". Grabi svoju priliku za kolumnu u Večernjem listu (13.12.2000.) i bez ikakva srama piše kako visoke carine te subvencije bogatih zemalja sprečavaju proizvode iz siromašnih zemalja da uđu na njihovo tržište. Iz Svjetske banke često kritiziraju velike poljoprivredne subvencije bogatih zemalja i optužuju ih kako time sprečavaju razvoj siromašnih zemalja. Maltene, kvare posao Svjetskoj banci u borbi protiv siromaštva. Također u siječnju 2005. godine Banka je izdala studiju Global Agricultural Trade and Developing Countries na kojoj su radili brojni Bankini ekonomisti. U njoj se pak ističe kako će "razvojna strategija temeljena na izvozu poljoprivrednih roba vjerojatno osiromašiti trenutno političko okruženje". Dodatno se i u ovoj studiji ističe kako je protekcionizam ostao u visokom stupnju u industrijaliziranim zemljama, dok su siromašne zemlje "značajno liberalizirale svoje poljoprivredne sektore od 1980-ih".[22] No, upravo su MMF i Svjetska banka godinama prisiljavale siromašne zemlje da restrukturiraju svoje poljoprivrede, okrenu se izvozu Zapadu potrebnih sirovina, egzotičnih proizvoda i agruma te otvore svoja tržišta upravo subvencioniranim proizvodima sa Zapada. Kako to u praksi izgleda možemo vidjeti na primjeru Malavija. Malavi je bila jedna od zemalja koja je patila od gladi 2002. godine. Direktan uzrok tome bila je i politika MMF-a i Svjetske banke koja je zahtijevala od te zemlje da privatizira poljoprivredni sektor. U zamjenu za nove kredite Malavi je prisiljen smanjiti subvencije za male farmere i deregulirati kontrolu cijena. Kukuruz je poskupio 400 posto u manje od godinu dana. U trenutku humanitarne krize Malavi je i dalje bio obavezan izdvojiti 20 posto iz svoga budžeta na otplatu duga. Kako bi otplatili dug, Malaviju je početkom 2002. godine naloženo da proda 167.000 tona iz žitnih rezervi. U travnju iste godine Malavi je optužen za korupciju i izbačen iz HIPC inicijative. UN-ovo tijelo koje se bavi naseljevanjem i stanovanjem, UN habitat, u svom izvještaju najavio je kako će unutar sljedećih 30 godina svaka treća osoba živjeti u slamovima, posebno u siromašnim zemljama. Trenutno je to slučaj s jednom šestinom stanovništva, a za to je kriva "laissez-faire globalizacija i neoliberalne ekonomske politike koje se nameću siromašnim zemljama od institucija kao što su MMF i WTO" jer umanjuju mogućnost življenja izvan gradova u tim zemljama. Gradovi se nekontrolirano naseljavaju zbog potrage za poslom i siromaštva u ruralnim područjima (Vidal, 2003). Brojne organizacije, posebno iz zemalja u razvoju, kritične su prema poljoprivrednim projektima Svjetske banke od kojih gotovo svi uključuju ogromno korištenje pesticida i herbicida, dok danas sve više projekata uključuje i GMO. Od 1988.-1995. godine Svjetska banka je odobrila kredite za kupovinu pesticida u vrijednosti od 250,75 milijuna

dolara. Dobitnice tih kredita su svega šest najvećih agrokemijskih korporacija od kojih sve sjede u savjetodavnom odboru za poljoprivredu Svjetske banke. Je striček Wolfie je, te poljoprivredne subvencije na Zapadu su stvarno grozne.

Kao primjer dosljednog cinizma neoliberalnoga kapitalizma James Wolfensohn je u travnju 2005. godine nakon završetka mandata u Svjetskoj banci otišao na novo radno mjesto u jedno od najsiromašnijih područja na Zemlji. James Wolfensohn će raditi kao glavni koordinator pomoći Palestincima te će nadgledati i povlačenje Izraela iz Pojasa Gaze. Također je, nakon što je otišao s toga radnog mjesta, istaknuo kako bi bilo bolje imati transparentniji postupak imenovanja predsjednika Svjetske banke. Onda nas je totalno iznenadila vijest u studenom ove godine kako je Wolfensohn dobio posao u najvećoj banci na svijetu Citibank koja je dio grupacije Citigroup. U Citigroupu znaju da nije lijepo biti nezahvalan. Wolfensohn je postao viši savjetnik za globalne strategije i međunarodne odnose.

A umjesto vuka došao je vuk (o, dragi vukovi ispričavam se što vas trpam u ovo društvo). Otišao Wolfie, došao Wolfie. I odmah pokazao dosljednost svom prethodniku oštro prosvjedujući protiv poljoprivrednih subvencija bogatih zemalja. Gotovo sve nevladine udruge protestirale su protiv postavljanja Johna Wolfowitza, idejnoga sukreatora rata protiv Iraka, na mjesto nasljednika Jamesa Wolfensohna. Razlog je bio što takav grdi lik dolazi na mjesto institucije kojoj piše da se bori za svijet bez siromaštva. No nekako ne mogu izdržati a da se ne svrstam među one koji u toj Bushevoj odluci ne vide ništa čudno. Dapače, ima li išta normalnije od toga da osoba koja je kreirala isporučivanje demokracije Iraku zasjedne na mjesto institucije koja to sličnom taktikom radi na globalnom nivou. Pomalo je smiješna ta djetinjasta naivnost civilnoga društva koja se bazira na žestokoj spremnosti prosvjedovanja protiv očitih baraba, dok uglađene macane lakše trpi. Takvo etičko vrludanje može se opisati i kroz komentar: “Ma je onaj Clinton isto rokao po Iraku, al’ ti, tak je lepo onaj saksofon sviral, vidi se pravi gospodin. A i žene je šarmiral. Nije ko ovaj primitivni Bush”. Daleko da mi je ovdje namjera pozivati na štednju kritikom primitivniju verziju i globalnih i lokalnih glavešina, no u najmanju ruku je smiješno, u najveću ruku tužno, bazirati kritiku Wolfowitzove nove funkcije preko stava kako ipak nije u redu da vodi instituciju koja se bori protiv siromaštva. Pentagon može, Svjetska banka ne. A Bush je o razlozima imenovanja grdog Wolfieja lijepo rekao: “On je upravljao velikom organizacijom. Svjetska banka je velika organizacija; Pentagon je velika organizacija. On je bio uključen u upravljanje tom organizacijom” (Vest, 2005). Dakle, čovjek ima menadžerske sposobnosti i kako to ti civilnjaci ne razumiju. Ovakvim pristupom nevladinih udruga zanemaruje se

činjenica kako je manje važno je li nasmiješeni Wolfie ili grdi Wolfie na čelu Svjetske banke jer je problem Svjetske banke problem institucije, cjelokupnoga sistema, a ne jedne osobe koja joj je na čelu. Također, pri tom kao da se zaboravlja da je Svjetska banka dio sistema u kojem godišnje umre više od 10 milijuna ljudi zbog gladi ili bolesti povezanih s glađu i pothranjenošću. U Drugom svjetskom ratu ubijeno je 60 milijuna ljudi u sedam godina. A danas, 10 milijuna ljudi umre pored obilja hrane i lijekova svake godine, jer živimo u sistemu gdje umireš ako nemaš novaca. Zar je onda zaista pretjerivanje uspoređivati posljedice neoliberalnog sistema s posljedicama Drugoga svjetskog rata? Dug zemalja u razvoju je "najveća ekonomska, kulturna i humanitarna katastrofa našega doba" (Rowbotham, 2000). Ova katastrofa stoji uz bok dvjema najvećim strahotama 20. stoljeća, svjetskim ratovima. Sasvim je moralno i legitimno zahtijevati ukinuće tih institucija nakon što plate odštetu zbog raznih oblika patnje koje godinama proizvode po ustaljenom obrascu.

Svjetska trgovinska organizacija (WTO) zatvara ovaj trokut trenutno najnepopularnijih globalnih institucija.[23] Premda je i njen nastanak zamišljen poslije Drugoga svjetskog rata, zanimljivo, tada uz otpor SAD-a nije stvorena. Kritičari ističu kako Kongres nije odmah poslije Drugoga svjetskog rata ratificirao sporazum o Međunarodnoj trgovinskoj organizaciji (ITO) jer SAD tada još nisu kontrolirale dovoljno područja i sektora u svijetu. WTO je 1995. godine zamijenio GATT (General Agreement of Tarrifs and Trade). Stvorena je organizacija kojoj je cilj da "trgovini osigura olakšano, slobodno, pravedno i predvidljivo kretanje". WTO se optužuje kako je zapravo paravan za svjetsku vladu, nereprezentativnu i nelegitimnu, budući da odluke WTO-a sve više utječu na živote ljudi bez da ih je itko izabrao. Bez obzira što u WTO-u nema službenog glasanja "novčanikom" kao u MMF-u i Svjetskoj banci, već svaka država ima jedan glas, mnogi sastanci za pripremu ili donošenje nekih važnih odluka rezervirani su za najjače zemlje. "Slobodna trgovina" postaje nova sveta mantra, iznad ljudskih i radničkih prava, političkih prava i zaštite prirode. Pogledajmo neke od ugovora unutar WTO-a.

Agreement on Agriculture (AoA) je ugovor o poljoprivredi koji su potpisale sve članice WTO-a. I premda se ovim ugovorom zahtijeva smanjenje restrikcija na uvoznu poljoprivrednu robu i smanjenje subvencija za domaću, najbogatije zemlje svijeta kroz subvencije izdvoje za svoje poljoprivrede više od 300 milijardi dolara godišnje. S druge strane, siromašne zemlje koje često trguju sa svega jednim ili par osnovnih namirnica otvorile su svoje granice uvoznoj robi sa Zapada koja je jeftinija i uništava lokalne proizvođače. Time poljoprivredni proizvodi iz SAD-a ili EU-a mogu biti i do tri puta jeftiniji od onih iz neke zemlje koja nema toliko novaca za subvencije (A SEED, 2003). Zbog subvencija u SAD-u pšenica koja se izvozi

jeftinija je 28 posto, soja 10 posto, a kukuruz 10 posto od troškova. Pamuk je 47 posto, a riža 26 posto jeftinija od troškova. International Food Policy Research Institute (IFPRI) je izračunao kako protekcionistički pristup tržištu najbogatijih zemalja i subvencioniranje njihove industrije kao posljedicu za zemlje u razvoju ima gubitak za potonje od 24 milijarde dolara godišnje zbog sprečavanja dolaska njihovih proizvoda na zapadno tržište (Hodur, 2003). Svjetska banka procjenjuje kako bi ukidanje poljoprivrednih subvencija u bogatim zemljama doprinijelo s novih 500 milijardi dolara u ukupnoj godišnjoj svjetskoj zaradi do 2015. godine uz izlazak iz siromaštva za 114 milijuna ljudi. Posebno se ističe kako bi 60 posto toga mogle zaraditi zemlje u razvoju. Ipak, od početka neoliberalnoga globalnog sistema industrijski razvijene zemlje su povećale svoj izvoz s 58,8 na 66,3 posto, a zemlje u razvoju su smanjile svoj udio u izvozu s 31,5 na 26,3 posto (Ray, 2003; Seabrook, 2003). Upravo je zbog poljoprivrednih subvencija propala zadnja tzv. runda pregovora, odnosno bienalni sastanak WTO-a jer bogate zemlje nisu pristale na smanjenje subvencija. EU godišnje potroši pola svog budžeta od 80 milijardi dolara na poljoprivredne subvencije, a SAD su 2003. godine izglasale novi plan subvencija od 180 milijardi dolara kroz 10 godina.

SPS Agreement (Sanitary and Phytosanitary Standards Agreement) sadržava pravila o sigurnosti prehrambenih proizvoda (sastojci, pesticidi, proizvodi proizašli iz genetske manipulacije…) te zdravlja životinjskih ili biljnih proizvoda. SPS ugovor ograničava korištenje “mjere predostrožnosti” koja se upotrebljava kada nema znanstvenih dokaza da neki proizvod nije opasan za zdravlje ljudi. Ne samo to, SPS slijedeći svoju dogmu o slavljenju trgovine bez obzira na cijenu, traži od zemalja koje ograničavaju ulazak nekog “sumnjivog” proizvoda da znanstveno dokažu njegovu štetnost za zdravlje ljudi. Na osnovu ovog pravila SAD su tužile EU zbog zabrane uvoza hormonski stimulirane govedine i GM hrane, te su mnogim drugim zemljama, uključujući i Hrvatsku, prijetile. Stoga nas ne treba čuditi da je Clintonova administracija pokrenula inicijativu da se državama članicama WTO-a uskrati pravo na popisivanje sastojaka nekog proizvoda i da se sve potpuno prepustiti u ruke WTO-a, čime bi došla u opasnost mogućnost ljudi da znaju što jedu.

GATS (General Agreement on Trade in Services) zahtijeva od potpisnica deregulaciju tržišta uslužnoga sektora, pri čemu se misli na zdravstvenu njegu, obrazovanje, mirovinsko osiguranje i druga socijalno osjetljiva i važna pitanja. GATS je svojevrsni globalni i prošireni oblik “strukturalnih programa prilagođavanja” MMF-a i Svjetske banke. Iz memoranduma EU-a koji je procurio u javnost u travnju 2002. godine vidljivo je kako je EU zahtijevala od 29 zemalja članica WTO-a otvaranje prostora za privatizaciju sektora vode, struje, telekomunikacija, financija, transporta i tako dalje. Nešto slično pronađeno je u

memorandumu EU-a koji je procurio u javnost u veljači 2003. godine, gdje Europska komisija zahtijeva od čak 72 članice WTO-a (trenutno ih ima 146) otvaranje vrata privatizaciji gore spomenutih usluga i servisa s posebnim naglaskom na vodu budući da najveće globalne korporacije koje se bave trgovinom i distribucijom pitke vode dolaze iz EU (CEO, 2003).[24]

TRIMs (Trade-Realted Investment Measures) zahtijeva od država članica WTO-a da se domaće kompanije, korištenje lokalnih resursa i proizvoda te zapošljavanje ljudi ne pretpostavlja stranim korporacijama. Dakle, nije dozvoljen posebni položaj koji bi diskriminirao globalne korporacije.

TRIPS (Trade-Related Intellectual Property Agreement) je ugovor koji uvjetuje pravila za patente, autorska prava i zaštitne marke određenoga proizvoda ili korporacije. Cilj je WTO-a nametnuti zapadnjački sustav zaštite intelektualnoga vlasništva, gdje se intelektualno vlasništvo priznaje jedino kao privatna svojina, a ne zajednička, odnosno priznaje se jedino kada donosi zaradu, a ne kad udovoljava društvenim potrebama (Shiva, 2000). Ovaj ugovor je jedan od najopasnijih jer uvjetuje svim zemljama potpisnicama da prihvate sve veću monopolizaciju par najbogatijih korporacija, a posebno je taj trend primjetan kod farmaceutskih i biotehnoloških korporacija. Na TRIPS-u se najbolje vidi moć i utjecaj koropracija na WTO pa ćemo mu se kasnije vratiti.

No, da bi nam bile jasnije posljedice koje ostaju iza politke i odluka WTO-a, navest ćemo par konkretnih primjera koji pokazuju kako je profit privatiziran u samom vrhu piramide moći, a kako su rizici socijalizirani na obične ljude bez obzira na mjesto življenja. Sud WTO-a je 1997. godine osudio europsko preferiranje banana iz karipskoga arhipelaga kao povredu pravila WTO-a o slobodnoj trgovini. Sud WTO-a je također dozvolio SAD-u da penalima (uvede sankcije) uredi izvoz iz europskih zemalja s 190 milijuna dolara. Cijeli slučaj je prozvan u medijima “banana wars”. Ovdje je potrebno spomenuti kako banane na Karibima uzgaja oko 200.000 malih farmera kojima je to jedan od rijetkih mogućih izvora zarade jer planinsko područje koje prevladava na tim otočjima ne pogoduje uzgoju drugih kultura. Tada je također ispostavljeno kako američka korporacija Chiquita koja ima goleme plantaže u Centralnoj Americi loše postupa sa svojim radnicima/ama po pitanju plaća, zdravstvenih uvjeta i mogućnosti da se sindikalno organiziraju. Zbog izloženosti opasnim pesticidima, više od 20.000 radnika u Hondurasu postalo je sterilno za vrijeme rada na plantažama Chiquite (Hertz, 2002). Karipska otočja sudjeluju u europskom uvozu banana sa svega 9 posto, a velike korporacije s plantažama u Južnoj Americi (Chiquita, Del Monte i Dole) pokrivaju dvije

trećine svjetske trgovine. Sama Chiquita je tada pokrivala više od petine europskoga uvoza banana (Wallach i Woodall. 2004). Nije naodmet spomenuti da je ta korporacija za vrijeme državnih izbora u SAD-u 1998. godine donirala i republikanskoj i demokratskoj strankici preko pola milijuna dolara zajedno, a ukupno računajući i prijašnje i ostale donacije preko 5 milijuna dolara. Dva dana nakon što je SAD podnio tužbu sudu WTO-a, Chiquita je uplatila pola milijuna dolara donacije demokratskoj stranci. Sankcije od 190 milijuna dolara godišnje trebale su prisiliti EU da promjeni svoju politiku, no od polovice 1999. godine kada su prvi put uvedene, djelomično su se vratile SAD-u kao bumerang. Tadašnja američka trgovinska predstavnica u WTO-u Charlene Barshefsky našla se pod bujicom kritika firmi iz njene matične zemlje jer je preveliko carinjenje određene europske robe i proizvoda zaprijetilo gubitkom američkih radnih mjesta koja su povezana s prijevozom, prerađivanjem, distribucijom i preradom tih proizvoda (cvijeće, mineralna voda, ječam…). Cijeli slučaj ponovno je aktualiziran 2005. godine i početkom kolovoza sud WTO-a presudio je protiv odluke EU-a na zahtjev devet zemalja Južne Amerike. EU je najavila kako neće mijenjati politiku prema karipskim zemljama. Sud WTO-a odobrio je SAD-u penaliranje Europe od 117 milijuna dolara godišnje i to zbog odbijanja europskih zamalja da prihvate govedinu čiji je razvoj potpomognut dodatnim količinama hormona. EU je 2003. godine predala nove studije u kojima se dokazuje štetno djelovanje korištenja hormonski stimulirane govedine te zatražila od SAD da u skladu s tim ukine sankcije. Da i ljudi u SAD-u imaju razloga biti nezadovoljni politikom WTO-a, dovoljno nam govori akcija usmjerena protiv SAD-ovog Clean Air Act-a koje su povele naftne industrije iz Venecuele. CAA zahtijeva od naftnih rafinerija da od 1990. proizvode čišći benzin, što je naftnoj industriji iz Venecuele uz podršku Brazila bilo dovoljno da optuži taj zakon kao anti-free trade. SAD je bio prisiljen od WTO-a na prilagođavanje tog zakona te je 1997. godine dozvoljeno stranim naftnim korporacijama koristiti i prodavati benzin po vlastitim procjenama i odlukama što se tiče sastava. EPA je priznala da se iz ove promjene zakona mogu očekivati negativne posljedice na okoliš. EU i Japan su 1997. godine tužili SAD sudu WTO-a jer je američka savezna država Massachutsetts odlučila da ne želi trgovati s korporacijama koje posluju u Burmi gdje je još uvijek na vlasti diktatorski vojni režim. Naravno, nije iznenađenje istaknuti kako su upravo europske korporacije poput Unilevera, Siemensa i drugih izvršile utjecaj na političare EU-a da zaprijete SAD-u, jer jedna njihova savezna država krši svete postulate “slobodne trgovine”. Odluka savezne države je opozvana od centralne vlasti u Washingtonu. Mnogi ipak ističu da od WTO-a najviše profitira SAD. Od svih dosad prijavljenih 150 tužbi sudu WTO-a, sam SAD podnio je 50-ak, a sve zemlje u razvoju zajedno 40 tužbi (Madeley, 2000).

No, najveću tragikomičnost ipak pruža tužba WTO-u koju je 1996. godine podnijela Kanada

protiv Francuske zbog odbijanja potonje da dalje uvozi azbest iz Kanade. Kanada je tu svoju tužbu opravdavala pozivajući se na slobodnu trgovinu. Danas je Kanada najveći izvoznik azbesta i drugi po redu proizvođač, a 96% azbesta odlazi u zemlje "Trećega svijeta" koje nemaju razrađene higijenske i zdravstvene regulative. Naravno, korištenje azbesta u Kanadi je radikalno opalo zbog zabrinutih protesta javnosti, ali to nije smetalo Kanadi da u tužbi sudu WTO-a osudi francusku zabranu uvoza azbesta zbog nedovoljnih znanstvenih dokaza o štetnosti azbesta. Također, Kanada je tvrdila kako po pravilima WTO-a zemlje članice imaju pravo regulirati, ali ne i zabraniti azbest, ma šta god im to značilo. Sve zemlje EU-a su poslije slijedile primjer Francuske. Sud je donio presudu u korist Francuske, odnosno u korist zaštite zdravlja ljudi, prvi put od svoga osnutka.

O navedenim i drugim sporovima zbog kršenja "slobodne trgovine", a u cilju smanjivanja zaštite okoliša, ljudskih i radnih prava, zdravstvenih i prehrambenih zakona, odlučuje sud sastavljen od troje ljudi koji nisu odgovorni prema javnosti. Sudovi rade u tajnosti, a svi dokumenti, istrage, prikupljene činjenice smatraju se povjerljivima. Također ne postoji mogućnost žalbe nakon odluke suda WTO-a. Poražena zemlja može birati između tri podjednako loša, a samim time i lažna izbora: promjeniti zakone u skladu s WTO sporazumima o "slobodnoj trgovini", isplatiti odštetu pobjedničkoj strani, ili se suočiti sa sankcijama dok se ne "urazumi". Točnije, postoji mogućnost žalbe kroz glasanje protiv odluke suda. To mora biti izglasano konsenzusom svih zemalja članica WTO-a, odnosno sa stopostotnom podrškom, što je apsurdno, jer bi time zemlja ili zemlje koje su i pokrenule spor odjednom trebale glasati protiv njega.

Mnogi se pitaju gdje je kraj ovoj korporacijskoj kontroli. Naime, sporazumi i ugovori unutar WTO-a su dječja igra prema onome što se pokušalo s Multilateral Agreement of Investment (MAI) kojeg su promovirale zemlje okupljene unutar OECD-a. Pregovori o MAI-ju počeli su 1995. godine unutar WTO, ali nakon određenih protesta siromašnih zemalja radi "mira u kući" cijeli proces prebačen je na OECD, gdje su se pregovori nastavili tajno. MAI je zapravo proširenje TRIMs ugovora unutar WTO-a te je pripreman u tajnosti i bez ikakve rasprave u medijima kada je priprema za njegovo puštanje u pogon bila u najvećem zamahu. Aktivisti i aktivistkinje ističu kako su mediji namjerno izbjegavali pisati o ugovoru MAI kako bi suzbili javnu raspravu o tako škakljivoj temi. Naime, New York Times i The Washington Post zajedno su objavili svega osam članaka o ugovoru MAI u 1998. godini (Danaher i Mark, 2003). Ipak, 1997. godine kanadski aktivisti i aktivistkinje su došli/e do dokumenata koji su otkrili ciljeve i stavke MAI-ja te je nastala prava lavina protesta širom svijeta. MAI zahtijeva; direktnu i otvorenu prednost globalnih korporacija pred lokalnim ekonomskim inicijativama;

izuzeće za korporacije u odgovornosti prema lokalnome okolišu i ljudima po pitanjima čistoće i zaposlenja; zabrana reguliranja špekulacija, koje su jedan od uzroka organiziranoga monetarnog udara na tzv. azijske tigrove 1997. godine kada je gotovo cijela jugoistočna Azija završila u kolapsu; te šećer na kraju, zabrana odnošenja prema prirodi, radnim i ljudskim pravima kao stavkama vrijednih investiranja. Također, najviše je reakcije izazvao prijedlog koji dozvoljava korporacijama da tuže lokalne vlasti ukoliko procijene da im sputavaju budući profit (Danaher i Mark, 2003). Svjesni ove opasnosti gradovi San Francisco, Seattle, Geneva i drugi vrlo brzo su proglasili "MAI Free Zones" za svoje područje. U prosincu 1998. godine nakon čestih i upornih protesta, OECD je objavio prekid pregovora za MAI. Pokret je slavio pobjedu uz određeni oprez jer se mnoge stavke iz MAI-a pokušalo ugurati u WTO pregovore, uglavnom forsiranjem zemalja EU. Mogućnost da korporacije same procjenjuju tko ih je, kada i zašto oštetio u ostvarivanju profita već postoji u nekim trgovinskim ugovorima. Unutar NAFTA-e postoji "poglavlje 11", koje daje korporacijama pravo da tuže direktno vlade ukoliko dođe do bilo kakve eksproprijacije njihove imovine. Problem je definiranje eksproprijacije u NAFTA-i koje se prilično razlikuje od uobičajenoga. Unutar NAFTA-e to znači ograničavanje korporativnoga profita čak i ako se ide u smjeru jačanja zdravstvenih ili ekoloških zakona. Da se ne radi o pretjerivanju dovoljno govore neki od slučajeva unutar NAFTA-e. Kanadska vlada je 1997. godine zabranila korištenje u benzinu kemijskoga aditiva MMT, koji se povezuje s negativnim utjecajem na nervni sistem. No, Ethyl Corporation, proizvođač MMT-a iz SAD-a tužio je Kanadu sudu NAFTA-e pozivajući se na "poglavlje 11". Kao odštetu, od Kanade je traženo 251 milijun dolara. Da ironija bude veća, MMT je zabranjen u SAD-u, matičnoj državi Ethyl Corporationa, no to ih nije smetalo da istaknu kako je odluka kanadske vlade protivna pravilima NAFTA-e te protivna njihovom normalnom obavljanju posla. NAFTA-in sud je donio odluku kojom se Ethyl Corporation nagrađuje s 17 milijuna odštete nakon čega je kanadska vlada stopirala svoju odluku o zabrani MMT-a (Danaher i Mark, 2003). I kao u kakvom Brechtovom komadu, Kanada nakon toga tuži Kaliforniju zbog odluke te savezne države SAD-a da u benzinu zabrani otrovni kemijski dodatak MTBE (methyl tertial butyl ether). Zanimljivo je kako je MTBE dodan benzinu kako bi se smanjilo zagađenje zraka. No, ispalo je kako MTBE zagađuje vodu, uzrokuje rak, te neurološke i dermatološke probleme kod ljudi. U SAD-u se trenutno vode tužbe protiv 22 korporacije povezane s proizvodnjom ili korištenjem tog aditiva. Iz Lyondell Chemical Co. proizvođača aditiva iz Houstona prebacili su krivnju na druge tvrdeći kako nije ništa sporno u MTBE-u, već u šupljim tankovima iz kojih se benzin izlije u zemlju. Methanex, kanadski proizvođač metanola, glavnog sastojka MTBE-a požalio se NAFTA-inom sudu kako će izgubiti 970 milijuna dolara ukoliko prođe

odluka o zabrani tog aditiva u benzinu te je zatražio i takvu odštetu. U istom tonu, korporacija iz Kalifornije Metalclad tužila je Meksiko jer nije dozvoljeno da gradi odlagalište otrovnoga otpada u blizini naselja te im je sud NAFTA-e dodijelio odštetu od 16 milijuna dolara, što je platio Meksiko. Poučeni iskustvom, aktivisti i aktivistkinje već sada izražavaju protivljenje predloženom Ugovoru o slobodnoj trgovini između objih Amerika (FTAA) za koji se tvrdi da će biti samo proširena verzija NAFTA-e koja će korporacijama otvoriti nova tržišta Srednje i Južne Amerike (za sada je samo Kuba izvan pregovora o FTAA).

GLOBALNE KORPORACIJE

Od ovakve neoliberalne globalizacije najviše koristi imaju globalne korporacije. Mnogi smatraju kako danas korporacije imaju veću moć od suverenih država te kako od njih dolazi najveća opasnost za zloupotrebu moći. Stoga nas i ne treba čuditi što mnogi društveni teoretičari i teoretičarke, kao i aktivisti i aktivistkinje etiketiraju cijeli alterglobalistički pokret kao antikorporacijski (Starr, 2001; Danaher i Mark, 2003). Govori se o "tiranima 21. stoljeća" (Welton i Wolf, 2001), moralno ambivalentnim institucijama koje "tiho preuzimaju" odlučujuću ulogu u svijetu i uzrokuju smrt demokracije (Hertz, 2002), jednakosti mafije i korporacija (Bello i Bullard, 2001), korporacijskom fašizmu (Chomsky, 1999), pa čak i o korporacijama kao "patološkim institucijama" (Bakan, 2004). Navode se podaci o moći globalnih korporacija koji zabrinjavaju: od 100 najvećih ekonomija na svijetu, 51 čine korporacije, a 49 države,[25] ako izuzmemo devet najbogatijih država po BDP-ju, 200 najbogatijih korporacija ekonomski je moćnije od ostatka svijeta, korporacije drže 90 posto tehnologije i patenata; 500 najvećih korporacija kontrolira 70 posto svjetske trgovine, od toga se jedna trećina odvija unutar iste korporacije, a sljedeća trećina odvija se između podružnica različitih korporacija (Danaher i Mark, 2003). Posebno zabrinjava monopol koji se sve više veže za korporacije s obzirom na činjenicu da u mnogim sektorima sve manje korporacija kontrolira sve više tržišta:

– deset farmaceutskih korporacija kontrolira 48 posto od 317 milijardi dolara vrijednog svjetskoga tržišta
– deset sjemenarskih korporacija kontrolira 30 posto od 24,4 milijarde dolara vrijednog svjetskoga tržišta
– deset agrokemijskih korporacija kontrolira 84 posto od 30 milijardi dolara vrijednog svjetskoga tržišta
– pet tzv. Gene Giants korporacija kontrolira 99 posto proizvodnje genetski modificiranih proizvoda, pri čemu najveća Monsanto ima sa svojim GM usjevima više od 90 posto od ukupne površine
– deset veleprodajnih korporacija kontrolira 513,7 milijardi dolara vrijednog tržišta
– tri korporacije kontroliraju 84 posto svjetske trgovine kakaom
– osam korporacija kontrolira do 60 posto svjetske prodaje kave
– šest korporacija kontrolira 85 posto svjetske trgovine žitom
– tri korporacije kontroliraju 80 posto svjetske trgovine bananama

– sedam korporacija kontrolira 90 posto tržišta čajem na Zapadu
– četiri muzičke korporacije kontroliraju 70 posto tržišta
– tri korporacije kontroliraju više od 50 posto tržišta vodom
– 40 posto najvažnijih svjetskih industrija (nafta, auti, kompjuteri, elektronika, čelik, avioni, mediji) kontrolira pet ili manje korporacija (Scholte, 2000; FOEi, 2001; ETC, 2002; WWI, 2005)

Smatra se da ukoliko pet ili manje korporacija kontrolira određeni sektor, onda možemo govoriti o monopolu. Nevjerojatno je da unatoč toliko silnoj kontroli i moći, prema jednom od najpoznatijih i najutjecajnijih biznis magazina Forbesu, 500 najbogatijih korporacija zapošljava svega 1,25 svjetske radne snage (Abramsky, 2001).

Ne treba nas čuditi što se govori o sadašnjem sistemu kao "globalnoj korpokraciji" (Derber, 2003). Naše doba karakterizira "merger mania" (Scholte, 2000), manijakalno spajanje korporacija kako bi ovladale tržištem i profitom. Od 1998. do 2000. godine spajanja u SAD-u dosegla su vrijednost od 4 bilijuna dolara, više nego u prethodnih trideset godina zajedno (Danaher i Mark: 2003). Dokazi da globalne korporacije najviše profitiraju od politike MMF-a, Svjetske banke i WTO-a (i od država, dometnuli bi mnogi) nabrajaju se praktički u nedogled. Tako EU želi prisiliti ostatak svijeta da otvori tržište pitkom vodom budući da su najmoćnije korporacije u tom sektoru europske: dvije najjače korporacije dolaze iz Francuske – Vivendi Environment (dio medijskoga i komunikcijskoga konglomerata Vivendi Universal) s godišnjom zaradom od preko 17 milijardi dolara, a druga je Suez Lyonnaise des Eaux s preko 5 milijardi dolara godišnje zarade; dalje dolazi njemačka RWE, španjolska Agues de Barcelona i britanske Thames Water, Biwater i United Utilities (Shiva, 2002). Od već spomenutoga investiranja Svjetske banke u projekte fosilnih goriva unutar razdoblja 1992.-2002. najviše su koristi imale upravo korporacije koje kontroliraju taj sektor. Tako na primjer, bivša korporacija potpredsjednika SAD-a Dicka Cheneya Haliburton je na drugome mjestu po dobivenim projektima i zaradom od njih na oko 2 milijarde dolara.[26] Shell je na trećem mjestu, pa nadalje imamo na listi i Unocal, General Electric, Enron, BP, Exxon i druge korporacije od kojih se gotovo sve povezuju s kršenjem ljudskih prava i sustavnim uništavanjem okoliša.

Uz sve veći utjecaj na najmoćnije globalne nedemokratske institucije, korporacije imaju sve veći utjecaj i na naše živote te preuzimaju sektore u društvu koji odjednom postaju roba – voda, socijalne usluge, školstvo, zdravstvo i druge. Ta sveprisutnost i preuzimanje kontrole nad najvažnijim aspektima naših društava odigrava se paralelno s nametanjem korporacija

kao rješenjem za sve probleme. Oboružane društvenom odgovornošću i brigom za okoliš spremne su nas voditi prema boljem svijetu. No, kao što ćemo vidjeti korporacije su uglavnom oboružane ogromnim svotama novca za reklame i agencije za odnose s javnošću. Tako korporacije kroz fraze o "društvenoj odgovornosti" sve više postaju nasmiješeni gospodari našega svijeta. Naravno, ne treba ovdje smanjivati odgovornost države i političara za taj trend jer su upravo oni dozvolili tu promjenu na vrhu i lukavo prepustili "osjetljiva područja" korporacijama. Nekad nije bilo tako. Vratimo se malo u povijest.

HISTORIJSKI PREGLED ODNOSA BIZNISA I ODRŽIVOG RAZVOJA

Od svojih samih nastajanja korporacije su krenule u otvoreni juriš na resurse i gomilanje profita. Spominjanje društvene odgovornosti moglo je izazvati samo salve smijeha. Ljudi su sve više gubili kontrolu nad postupcima i djelovanjem korporacija, posebno od 1886. godine kad su pale odluke Vrhovnoga suda SAD-a da korporacijama priznaju sva prava kao osobama. Kao glavni pogon u kretanju prema napretku i progresu korporacije se nisu obazirale na prirodu, udaljene narode kojima se nisu priznavala nikakva prava, pa općenito niti na same radnike koje su zapošljavali. Od početka industrijske revolucije smjer kretanja biznisa i zaštite ljudskih prava te prirode nije paralelan i prožimajući, već dapače pun otvorenog neprijateljstva, a u najmanju ruku ignoriranja potonjih. Neprijateljstvo poslovnoga sektora ili biznisa prema ekološkom pokretu i zaštiti prirode općenito ima zaista bogatu povijest. Čim je ranih ’60-ih prošlog stoljeća Rachel Carson u svojoj knjizi Silent Spring (1962) opisala devastirajući utjecaj korištenja pesticida i ostalih kemikalija u poljoprivredi, iz Velsicol Chemical Company proizvođača DDT-a upućeno je pismo njenom izdavaču u kojem se Carson optužuje kako pisanjem protiv poljoprivrednih kemijskih sredstava zapravo želi uništiti neovisnost Zapada u proizvodnji hrane i ostaviti ih na milost i nemilost Istoku, a znalo se što tada znači takva optužba. Biotehnološka korporacija Monsanto tiskala je knjigu u kojoj navješćuje nenaseljiv i opustošen svijet ukoliko se smanji upotreba kemijskih sredstava u proizvodnji hrane. Napad je vodio E. Bruce Harrison, guru agencija za odnose s javnošću koje korporacije upošljavaju kad treba “počistiti nered” za njima u javnosti i medijima. Teško je odrediti precizan datum nastanka te kulture moći koja je povela rat protiv ljudi i prirode, ali neki će početak tog nerazumijevanja i neprijateljstva potražiti već u 16. i 17. stoljeću. Prvo, s baconovskim naputkom o potrebi kroćenja prirode i “oblikovanju prirode na nakovnju” te kartezijanskim odvajanjem prirode od čovjeka pri čemu bi čovjek trebao “vladati” i “upravljati” prirodom kao nečim Drugim. Tako je “hrvanje s prirodom” i “dekodiranje njenih tajni” dobilo svoju znanstvenu paradigmu na najvišem nivou i prije vidljivog početka industrijske revolucije.[27] Ta bahatost je donekle splasnula nakon Drugoga svjetskog rata jer je tada kapitalizam trebao umivati lice svaki dan kako bi se mogao predstavljati kao poželjnija alternativa komunizmu. No, niti jedan niti drugi sistem nikad nije izražavao čak niti pomisao da jednocrtni pravac progresa može postati neodrživ.

Kao vodeća paradigma ekonomskoga rasta misao o prirodnim resursima kao nepovezanim i izoliranim elementima koje se može nekontrolirano oblikovati na nakovnju bez ugrožavanja

cijelog sustava zadržavala se sve do ’70-ih godina prošloga stoljeća. Tada se sve više počinje upozoravati na preteški konzumerizam građana i građanki zapadnih, visoko industrijaliziranih zemalja, kratkovidnu zaluđenost progresom i materijalno-ekonomskim rastom, neizdrživi pritisak potrošačkog društva na okoliš i Zemlju što kasnije rezultira zagađenim i manje kvalitetnim životnim prostorom, bolestima, siromaštvom i, kako kaže Reusswig, (1993) “samopropadanjem društva”. Počinju se spominjati “granice rasta” (Meadows, 1973), odnosno nagovješćuje se kriza resursa, razgolićuju se “mitovi napretka” (Kalanj, 1994) pa se ide do katastrofičnih scenarija o nadolaženju epohe opstanka te normalnosti izvanrednog stanja u “društvu trajnoga iracionalnog kolektivnog trovanja” (Beck, 1986).[28] Negdje u to vrijeme inauguriran je novi termin koji je trebao ne zaustaviti, već kvalitativno preusmjeriti zahuktalu mašinu postratnoga gospodarskog rasta i razvoja. U Stockholmu 1972. godine na prvoj UN-ovoj konferenciji o okolišu i razvoju, gdje se zagovarala nužnost etike koja bi pomirila gospodarski rast i zaštitu okoliša kao rješenje za sve veće uništavanje prirode te siromaštvo i bijedu ljudi, dobili smo koncept održivog razvoja. Do dana današnjeg postoje sporenja među znanstvenicima, teoretičarima i aktivistima što bi održivi razvoj trebao biti, a pogotovo kako se manifestira, koji akteri bi ga trebali manifestirati, odnosno postavlja se problem upravljanja održivim razvojem. Najčešće se navodi definicija tzv. Brundtland komisije koja najjednostavnije rečeno definira održivi razvoj kao proces u kojem su sadašnje generacije u stanju zadovoljiti sve svoje potrebe, ne ugrožavajući zadovoljavanje potreba budućih generacija (WCED, 1987: 46). Možemo izdvojiti i definiciju zajednički donesenu od Svjetske unije za zaštitu prirode (IUCN), UN programa za okoliš (UNEP) i Svjetskog fonda za prirodu (WWF) (1991) u kojoj se ističe kako je “održivi razvoj proces unapređivanja kvalitete ljudskoga života koji se odvija u okvirima tzv. nosivog kapaciteta održivih eko-sustava” (Lay, 1998). Ova definicija puno više uključuje ekološke aspekte, ali ostaje problem nemjerljivosti nosivoga kapaciteta prirode, premda su Costanza i sur. (1997) te World Resource Institute (1998) izračunali kako godišnja novčana vrijednost blagotvornih funkcionalnih utjecaja svjetskih ekosustava iznosi 33,3 milijarde, što je skoro dvostruko više od svjetskoga godišnjeg BDP-a (Glavač, 1999: 146). No, ostaje nam zapitati se, nisu li tom matematičkom računicom također upali u zamku ovisnosti o kvantificiranju što je i dovelo do nikad veće ugroženosti prirode i kvalitativnog života ljudi. Ipak, bez obzira na sve moguće definicije održivog razvoja, gotovo uvijek nalazimo kako je održivi razvoj visinska kota, vodeća ideja, mega-cilj, odnosno prevladavajući koncept kojemu je dana posredujuća uloga između biznisa i zaštite okoliša, pa možemo zaključiti kako je “održivost proces, a ne cilj, a održivi razvoj je pristup tom procesu” (Cifrić, 2002:9). Zbog takve “smušenosti” oko određivanja održivog razvoja, ponekad se navode i srodni pojmovi

kao što su “obzirni razvoj”, “uravnoteženi razvoj”, “trajni razvoj”, “potrajni razvoj”, “razvoj sposoban za budućnost” i drugi (Lay, 1998). Napomenuli smo prije kako je održivi razvoj postao dio šire globalne rasprave nakon konferencije u Stockholmu, ali “šlagvort” mu je zapravo osigurala UN-ova konferencija o okolišu i razvoju (UNCED) u Riju 1992. godine.

Da podsjetimo, u Riju se sastalo 179 državnika kako bi donijeli nove smjernice za kretanje prema održivom razvoju. Usvojeno je pet dokumenata: temeljna Rio deklaracija o okolišu i razvoju; Agenda 21 unutar koje se objašnjava kako razvoj učiniti društveno, gospodarski i ekološki održivim; načelo o usmjeravanju, očuvanju i održivom razvoju šuma; te dvije važne konvencije o klimatskim promjenama i o biološkoj raznolikosti (Keating, 1994). Pod pokroviteljstvom UN-ovih agencija i Svjetske banke dogovoren je i Global Environment Facility (GEF), fond za projekte koji doprinose održivom razvoju u što se obećalo uložiti više od milijardu američkih dolara. Također je dogovoreno i povećanje pomoći za razvoj zemljama Trećega svijeta s 0,33 posto na 0,7 posto od ukupnoga bruto nacionalnog proizvoda ekonomski najbogatijih zemalja. U Agendi 21 upisani su zaključci o neodvojivosti mira, razvoja i zaštite okoliša te o ratu kao samom po sebi razornom za održivi razvoj; o potrebi za većim uključivanjem žena, djece i mladih, sindikata te autohtonih/urođeničkih skupina u procese ostvarivanja održivog razvoja; o shvaćanju nemogućnosti razvoja siromašnih zemalja dok su opterećene vanjskim dugovima koji priječe ne samo ekonomski, već i ukupan razvoj društva; o potrebi promjene neodrživih obrazaca potrošnje; o potrebi da vlade prestanu financirati ekološki devastirajuće projekte i oblike ponašanja; o održivoj poljoprivredi; zaštiti oceana i ostalih voda… (Keating, 1994). Kao nikad do tada u tolikom broju, prisustvo civilnoga sektora na jednom ovakvom događaju objašnjavalo se njihovim konačnim priznanjem od strane vlada i biznisa (premda je to priznanje recipročno) nakon niza godina etiketiranja kao primitivista i tehnofoba; također je civilni sektor na licu mjesta mogao svojim informacijama pomoći vladama koje su to htjele (posebno brojni slučajevi sa siromašnim zemljama), ali i ukazati na umanjivanje ili negiranje problema od pojedinih vlada ili predstavnika biznisa. Također, naglašavala se uloga medija koji su to sve zabilježili te tako predstavili globalni (ne samo ekološki) civilni sektor u nastajanju koji nudi konkretna rješenja za probleme u svijetu (Banuri, 1995).

No, već i zaključci Brundtland komisije bili su uvelike kritizirani kako probleme grebu samo po površini svojim prevladavajućim stavom kako će nas tehnologija i “pozelenjeli” kapitalizam spasiti (de la Court, 1990), a pogotovo su ti glasovi postajali glasniji za vrijeme i nakon Rija. Naime, premda su puni divnih i lijepih želja te ciljeva, niti jedan dokument, konvencija ili odluka donesena u Riju nije bila obvezujuća za ikoga, a s nekima se nisu ni

složili svi prisutni (npr. SAD nisu potpisale konvenciju o biološkoj raznolikosti, Malezija o zaštiti šuma itd.). Nakon samita jedan brazilski satiričar rekao je kako se "nikad u ljudskoj povijesti nije dogodilo da se toliko državnika okupi u isto vrijeme na istome mjestu, a da ne odluče apsolutno ništa" (Inoslav Bešker, Vjesnik, 18. VI 1992). Dapače, mogli su se iščitavati "peckavi" komentari kako se toliko državnika inače okuplja samo na pogrebima kada netko važniji od njih umre. S obzirom na djelotvornost skupa u Riju – možda je i taj skup bio veličanstven pogreb. "Sprovod jednog planeta, odnosno njegova ekosistema." Posebno su bile prisutne kritike koje su dolazile od pojedinih ekoloških skupina i organizacija te onih iz zemalja Trećega svijeta. Jednu od najsustavnijih kritika dao je Nicholas Hildyard (1995) kroz 6 ključnih odrednica prevladavajuće strategije na skupu u Riju:

1. Uklanjanje prošlosti – vlade i predstavnici biznisa okrenuli su se svijetloj budućnosti, te ukinuli prošlost i sve ekološke probleme u/iz prošlosti, a samim time ako ne negirali potpuno, a ono barem umanjili vlastitu odgovornost za stvaranje tih problema. Konstantno se pričalo o posljednjim izvještajima, recentnim istraživanjima, najnovijim podacima ostavljajući time impresiju kako je ekološka kriza novi fenomen kojeg prije nismo bili svjesni, što je daleko od istine.

2. Negiranje konflikta interesa – svi smo putnici na istom brodu na kojem imamo ista prava, ciljeve, smjerove i gdje uživamo u istoj količini resursa. Hildyard ističe kako se ovime željelo također kroz lažno zajedništvo zanemariti činjenicu o golemoj i galopirajućoj nejednakosti u svijetu i činjenici da netko od te situacije ipak izvlači profit i korist.

3. Prevlast globalnih problema – dijeljenje odgovornosti za globalne ekološke probleme, gdje su u tom golemom prostoru može sakriti uzrok, a unutar kojeg se ne vide lokalni ekološki problemi. Tako je npr. problem emisije CFC plinova koji uništavaju ozonski omotač prebačen s (globalnog) proizvođača na (lokalne) potrošače. Spominjujući problem emisije CFC-a na konferenciji u Riju od službenih predstavnika nije se moglo čuti kako je unatoč ogromnoj opasnosti za ozonski omotač na tom poslu isto tako ogroman novac zaradila korporacija Dupont, već je buduća odgovornost za smanjenje emisije CFC-a prebačena na potrošače u zemljama Trećega svijeta koji su kupovali frižidere koji su emitirali u atmosferu CFC. Vandana Shiva iz Indije jedna od najpoznatijih ekoloških aktivistkinja i ekofeministkinja nazvala je ovakvu politiku "zelenim imperijalizmom", a da ironija bude veća, Dupont je odjednom postao rješenje za smanjenje emisije CFC-a koju je uvelike i stvorio, budući da je korporacija već otprije patentirala nadomjeske za CFC u frižiderima.

4. Izdižući globalne ekološke probleme zaogrnute u općenitost, jasno su kao glavni akteri

njihovog rješavanja navedene vlade, globalne financijske i političke institucije te biznis koji su do tada bili u popriličnoj defenzivi, dapače smatrani su odgovornima za devastiranje prirode.

5. Povezano s prethodnim, s obzirom da je ukupno ekološki problem postavljen kao pitanje transfera tehnologije, znanja, kapitala i investicija u zemlje Trećega svijeta, očito je kako su samo bogate i visoko industrijalizirane zemlje sposobne upravljati spasom Zemlje, odnosno konceptom održivog razvoja, premda su se same prilično neodgovorno odnosile prema i prirodi i potrebama zemalja Trećega svijeta.

6. Nadovezujući se, Hildyard zaključuje kako je UNCED forsirao koncept "kriznog menadžerstva", davajući onima na pozicijama moći još dodatnu količinu autoriteta i kontrole da upravljaju, usmjeravaju i legitimiziraju programe koji će se provoditi u smjeru prema održivom razvoju.

Kritike su nadalje išle u smjeru kako se na skupu u Riju više govorilo o općenitim problemima i rješenjima, a manje o konkretnim uzrocima eko-socijalnoga uništavanja i konkretnim potrebama tj. da se to kretanje preusmjeri ili makar zaustavi. Tako se na primjer govorilo o klimatskim promjenama, ali ne i o automobilskoj industriji koja im uvelike doprinosi. Upozoravalo se i na samu promjenu retorike pa se umjesto "granica rasta" koje bi zahtijevale određene promjene u obrascima ponašanja stanovnika na planeti, posebno onih iz ekonomski bogatijih zemalja, uveo termin "globalnih promjena" koji se pun optimizma novoga doba više okrenuo efikasnosti (dakle, tehnološkim rješenjima), a ne korjenitim promjenama u dosadašnjem odnosu prema prirodi. No, "ako nema granica rastu, nema niti granica oholosti" (Sachs, 1995). Kada se govorilo o pravu autohtonoga stanovništva na očuvanje lokalne bioraznolikosti istovremeno se nudila tom istom autohtonom stanovništvu pomoć biotehnoloških korporacija koje vrlo često nude svoju pomoć kroz biogusarstvo (Shiva, 1998), odnosno krađu lokalnih bioloških resursa, to jest genetskoga materijala i znanja o korištenju istog. I zaista, u dokumentu Agenda 21 koji objašnjava kako razvoj učiniti društveno, gospodarski i ekološki održivim, u 16. poglavlju ističe kako će dostignuća biotehnologije "značajno pridonijeti boljem zdravlju, povećanoj proizvodnji hrane, uspješnoj obnovi šuma, učinkovitijim industrijskim procesima, dekontaminaciji vode i zbrinjavaju opasnog otpada" (Keating, 1994: 28). Kritičari su posebno isticali kako se u Riju namjerno zamjenjuju uzrok i posljedica globalnih problema. Naime, puno više se naglašavao problem prenapučenosti zemalja Trećega svijeta što rezultira njihovim siromaštvom i degradacijom okoliša, umjesto da se siromaštvo prepozna kao uzrok, dapače da se proizvodnja siromaštva

prepozna kao uzrok degradacije okoliša i kvalitete ukupnog življenja (Shiva, 1995). Na kraju je i sam civilni sektor koji je bio uvelike zastupljen u Riju optužen za naivnost zbog iluzije kako sudjeluje u nečem važnom te zbog niskih kratkoročnih pobuda jer se pristajalo vaditi iz blata vlade i korporacije koje su najodgovornije za pogoršavanje stanja u prirodi. Ismijavan je i stav kako je civilni sektor konačno prihvaćen kao partner od strane vlada i predstavnika biznisa, budući da je to značilo više da je civilni sektor izgubio svoju preciznost i jasnoću kritike te ušao u arenu politikantstva "skupih, a neučinkovitih brbljaonica" (Finger, 1995). Skup u Riju ostat će upamćen po još jednoj važnoj novini koju smo već natuknuli prije. Naime, do tada kao jednu od glavnih krivica u "pripitomljavanju" prirode brojni zaljubljenici u prirodu, zaštitari okoliša te ekološke udruge (i one iz područja ljudskih prava, prava potrošača, urođeničkih skupina…) nalazile su u biznisu, posebno poslije Drugoga svjetskog rata s novim industrijskim zamahom. No, u Riju predstavnici biznisa, odnosno (globalnih) korporacija koje je do tada civilni sektor, a posebno ekološki civilni sektor pa i sve veći dio javnosti, smatrao najodgovornijima za uništavanje prirode, pojavili su se kao partneri u rješavanju problema, a ne kao uzrok tom problemu. Okupljene u tada stvorenu interesnu organizaciju Business Council for Sustainable Development (BCSD) globalne korporacije postale su dio nove koalicije čiji je program glasio – vlade, biznis i civilni sektor će pronaći spretni (po ekonomiju) i sretni (po okoliš) model "upravljanja" prirodnim resursima. Cinici bi mogli komentirati kako se zapravo od Descartesova "upravljanja" prirodom i nije toliko toga promijenilo. No, ta koalicija uzrokovala je mnoge probleme i sukobe između navodnih partnera, tako da su mnogi predstavnici ekološkoga i civilnoga pokreta optuživali vlade da uvlačenjem biznisa kao rješenja nagomilanih problema brišu odgovornost sa sebe, a biznis su pak optuživali da pomodarski pjeva pjesmu o eko-efikasnosti, ne mijenjajući zapravo prvotni kurs lupanja na nakovnju preteškim maljem po prirodi. Tada se desila i podjela unutar toga civilnog sektora, budući da su neke organizacije u potpunosti prihvatile tu tzv. novu koaliciju, istaknuvši realpraktično kako na globalnom nivou boljeg rješenja nema. Veliki broj grupa posebno onih iz zemalja Trećega svijeta proglasio je cijeli skup farsom i prevarom, dok je najveći broj civilnoga sektora pokušavao balansirati između očite potrebe da se održivom razvoju nametnu neka konkretna kretanja te ciljevi i čestog blokiranja istih kroz iscrpljujuća politička pregovaranja u kojima je trebalo paziti na svačije interese, pa dakle i na interese onih koji profitiraju na uništavanju prirode i zdravlja ljudi. Premda je biznis tada zaigrao na deklarativno drugačiju kartu, i tih godina su se mogle čuti izjave kao ona Billa Holmesa, bivšega člana odbora šumarstva Kalifornije koji je na jednoj konferenciji drvno prerađivačkih korporacija izjavio: "…najveća prijetnja vama, meni, našim zajednicama, državi i naciji nije više komunizam, nije droga, niti AIDS, niti kriminal, niti

siromaštvo, čak niti liberalni demokrati, već radikalni ekolozi." Na to se nadovezala državna agencija za zaštitu prirode SAD-a EPA, ustvrdivši kako je američki "environmental justice movement" najpoznatiji po svom protivljenju otrovnim odlagalištima, najveća prijetnja političkoj stabilnosti od anti-ratnoga pokreta iz '60-ih (Hildyard, 1995: 28). Kada je 1997. godine donesen Kyoto protokol o potrebi smanjenja emisije stakleničkih plinova za 5,2 posto do 2010. godine u odnosu na 1990. godinu, bio je praktički već mrtav. Znamo da je vlada SAD-a odbila potpisati Kyoto protokol uz podršku svoga korporativnog sektora. Da ironija bude veća, cijeli svijet se nateže i troše se ogromni novci na konferencije i slično zbog 5,2 posto, premda je Međunarodni panel za klimatske promjene (IPCC), međunarodna skupina od preko 1000 znanstvenika iz područja vezanih za klimatske promjene, u svojim izvještajima čak i prije Kyoto protokola naglasila kako je za sprečavanje klimatskih promjena potrebno reducirati emisiju stakleničkih plinova za 60-80 posto, ovisno o kojim se plinovima radi. Obrazlažući svoje protivljenje potpisivanju Kyoto protokola, Bush je zaključio kako "američki način života nije za pregovaranje". Time se jasno dalo do znanja da neodrživi životni stil najbogatije zemlje svijeta neće preusmjeriti prema ekološki obazrivijem. Time je Bush upao u niz apsurdnih anti-ekoloških izjava kojima obiluje pro-neoliberalna elita u SAD-u. Predsjednik Reagan je tako u kampanji za predsjednika SAD-a, koju je kasnije i osvojio, izjavio kako "približno 80 posto svog zagađenja zraka dolazi od emisije ugljikovodika od biljaka" te "kako stabla uzrokuju više zagađenja od automobila" (Dresner; 2003: 27), dok je njegov ekonomski guru Milton Friedman prebacio odgovornost za zagađenje sa stabla na konje: "…bez moderne tehnologije zagađenje bi bilo još mnogo gore. Zagađenje od konja je bilo mnogo gore od onoga kojeg dobivamo od automobila" (Ravaioli, 1995: 11).

Već prije Kyoto protokola, polovinom '90-ih osnovana je Global Climate Coalition od strane najmoćnijih korporacija iz sektora iskorištavanja nafte, ruda, kemijske i automobilske industrije te drugih.… Već tada su investirali u reklamne kampanje nekoliko desetina milijuna dolara kako bi upozorili američku i svjetsku javnost na pokušaj "sakaćenja američke i svjetske ekonomije" pozivanjem na smanjivanje emisije CO2 i ostalih stakleničkih plinova u atmosferu. U SAD-u i drugdje na Zapadu upozoravalo se na nepravednost Kyoto Protokola budući da dozvoljava industrijski nerazvijenim zemljama donekle povlašten položaj jer su im povećane kvote za emisiju CO2 zbog njihovih specifičnih razvojnih situacija. Reakcija biznisa na tu nejednakost Kyoto protokola bila je krajnje nezanimljiva iz jednostavnog razloga jer ne doprinose sve zemlje i svi sektori podjednako klimatskim promjenama, što je bilo krajnje zanimljivo s obzirom da upravo biznis inače predvodi promoviranje globaliziranosti kao modela 21. stoljeća, dakle i globalnih sporazuma. No ipak, u SAD-u taktika industrijskog lobija svodila se na plašenje Amerikanaca i Amerikanki da će izgubiti suverenitet i na

prebacivanje odlučivanja o vlastitoj sudbini nekakvoj tamo međunarodnoj instanci ukoliko se ratificira UN-ov Kyoto protokol. Također se u reklamama retorički pitalo zašto bi jedna Kina u naglom industrijskom razvoju dobivala manje zahtjeve za smanjenjem emisije CO2 od SAD-a. S druge strane, sam direktor Exxona Lee R. Raymond na jednoj konferenciji u jugoistočnoj Aziji drži uspaljeni govor u ime American Petroleum Institutea i poziva sve prisutne regionalne poslovne subjekte da se ne boje katastrofičnih predviđanja radikalnih ekologa, već da uđu skupa u svijet gospodarskog rasta i progresa. Nedugo zatim u uvodniku novina China Daily istaknuto je protivljenje onima koji "se protive kineskom progresu i koji pokušavaju suzbiti njen razvoj ukazujući na ekološke probleme" (Ayres, 2000:22). Najveći sindikat u SAD-u ALF-CIO, podržava snage biznisa i protivi se Kyoto protokolu pravdajući to gubitkom radnih mjesta. GCC je tada publicirao materijale u kojima se tvrdilo kako ukoliko se krene prema prihvaćanju Kyoto protokola, slijedi gubitak od 600.000 radnih mjesta u SAD-u. Nije spomenuto kako se na svaku investiciju od milijun dolara u iskorištavanje nafte i plina stvori 1,5 poslova, a u ugljen 4,4 poslova. Za istu sumu u solarne kolektore stvaramo 14 poslova, za solarne panele 17 poslova, a za dobivanje struje iz biomase i otpada 23 posla.

Poslovni sektor se zadovoljan vratio u pregovore oko Kyoto protokola kada je praktički dozvoljena trgovina ugljičnim dioksidom tako da će npr. umjesto stvarnog smanjivanja emisije CO2 sada biti dozvoljeno zasaditi monokulturne plantaže stabala koje će apsorbirati CO2, čime će se nadalje dobivati krediti za emisiju CO2 u atmosferu. Forest Trends International procjenjuje da je takav tzv. "carbon casino" godišnje vrijedan 30-100 milijardi dolara (A SEED, 2001). Danas je GCC zapravo mrtvo slovo na papiru budući da su ga od 1997. naovamo napustile neke od najvećih korporacija kao što su British Petrol, Shell, Dupont, Ford, GM, Texaco, Daimler-Crysler i druge, ističući pritom svoju privrženost borbi protiv klimatskih promjena i priznanje da kako su stvorene od čovjeka tako jedino od čovjeka eventualno i mogu biti uravnotežene.

Kao izrazito neprijateljski raspoloženu prema poštivanju ekoloških i socijalnih prava moramo spomenuti International Chamber of Commerce (ICC) – Međunarodnu trgovinsku komoru koja okuplja korporacije iz cijelog svijeta. Potpredsjednik ICC-a Richard McCormick je istaknuo 1999. godine kako su "multilateralni trgovinski sistemi slabašni jer se povezuju s radničkim pravima i okolišem što može rezultirati katastrofom u trgovinskim sistemima".[29] U skladu s tim, ICC-ovom Komisijom o okolišu upravlja Lord Holme of Cheltenham koji je na to mjesto došao kao izvršni direktor korporacije Rio Tinto koja se bavi rudarstvom, a direktno je optuživana za kršenje radničkih, ljudskih i ekoloških prava u Indoneziji, Papui Novoj Gvineji, Filipinima, Namibiji, Madagaskaru, SAD-u, Australiji i

drugdje. Neprijateljstvo korporativnoga sektora prema bilo čemu doli profitu najbolje oslikava izjava Percyja Barnevika, predsjednika industrijske grupacije ABB (inače najvećeg primaoca energetskih projekata Svjetske banke): “Definirao bi globalizaciju kao slobodu za moju grupaciju kompanija da investiramo gdje želimo i kada želimo, da proizvodimo što god želimo, da kupujemo i prodajemo gdje želimo i da imamo što manja ograničenja koja bi dolazila od strane radničkih zakona ili socijalnih sporazuma” (Kurian, 2004). Ovdje nema čak niti retoričke brige za održivi razvoj čije “ignoriranje danas znači zaostajanje u osobnim horizontima” (Lay, 1998). Posebno je postalo popularno “upošljavati prave znanstvenike” koji bi negirali klimatske promjene ili neki drugi ekološki problem. Tako imamo uposlene znanstvenike od kojih je zadnjih godina najpoznatiji bio slučaj Danca Bjorna Lomborga kojemu su svjetski mediji proslavili knjigu The Sceptical Environmentalist. Washington Post je zaključio kako je knjiga “izvanredno postignuće”, a i u našim medijima pisano je o njemu maltene kao o dugo očekivanom vizionaru koji će pomesti te “zlokobe katastrofičare”. Lomborg je odjednom postao cijenjeni i realni znanstvenik, a nasuprot njemu se stajali katastrofičari. U toj knjizi on je ispisao takve besmislice poput “uglavnom, svjetske šume uopće nisu u opasnosti”. Tako se kroz medije proturala teza kako diletanti pa još i zloguki proroci tvrde kako se pretjerano sijeku šume ili kako su kisele kiše otrovne. Danski komitet protiv nepoštenosti u znanosti ga je 2003. diskreditirao zbog krivog interpretiranja znanstvenih činjenica. Lomborgov pohod nastavio je kasnije Michael Crichton, svjetski poznati pisac, knjigom State of Fear koja je kasnije poslužila za snimanje filma. Glavna baza knjige su radikalni i sumanuti ekološki aktivisti i aktivistkinje koji/e svojom proizvodnjom “stanja straha” izazovu planetarnu katastrofu. Predsjednik neoliberalnog think tanka American Enterprise Institutea pohvalio je Crichtona na jednom skupu što je “s osjećajem za dramu, publici pružio ozbiljnu znanost”. Najveći financijer AEI-a je ExxonMobil, a direktor Exxona Lee Raymond potpredsjednik je upravnog odbora AEI-a. Nakon što je primio znanstveno utemeljenu pohvalu Crichton je odgovorajući na pitanja okupljenih usporedio one koji vjeruju u klimatske promjene s nacistima ističući kako je i “Auschwitz postojao zbog ispolitizirane znanosti”.

S druge strane, prava eksplozija retoričke brige ponovno nas je zapljusnula na samitu o Zemlji u Johanesburgu, deset godina nakon Rija. Fascinantno je kako novinski članci u razmaku od deset godina mogu odisati istim tonom, blagim skepticizmom i razočaranjem zbog tolike dobrovoljne sporosti za tako hitne nametnute probleme. Prije deset godina Bush stariji bio je vrlo jasan u neupitnost američkoga načina života što je daleko od ikakve održivosti budući da danas i sami predstavnici biznisa ističu kako bi nam za globaliziranost američkoga načina života bile potrebne tri planete poput naše koje bi to mogle podnijeti

(Holliday, Schmidheiny i Watts, 2002). Bush stariji primio je kaktus od aktivista i aktivistkinja Greenpeacea u Riju, što je trebalo simbolizirati biljku koja uspijeva živjeti u vrućoj klimi i bez previše vode, dakle kroz kaktus je iskarikirana budućnost samih ljudi. Bush mlađi je pak za Johannesburg poručio, budući da nije niti došao osobno, a za što je dobio pohvalu iz Exxona najveće naftne korporacije na svijetu, kako su interesi američke ekonomije neupitni. Prije i za vrijeme samog samita uisto, u Johannesburgu se izražavalo veliko razočaranje što je George W. Bush kao predsjednik najmoćnije države svijeta odlučio ne doći u Južnu Afriku, tako da je poplavu zvižduka i negodovanja morao primiti njegov predstavnik Colin Powell. No, zaista ne možemo ne izdržati a da ne postavimo pitanje što bi se zaista tako strašno promijenilo s neuspješnim samitom u Johannesburgu da se američki predsjednik udostojio doći? U Johannesburgu je pak vlada SAD-a zbog "zaštite korporativnih interesa u pregovorima o očuvanju okoliša" nagrađena tzv. zelenim Oskarom koji su dijelile nevladine udruge za socijalnu pravdu i zaštitu prirode. U Riju nijedan potpisani dokument nije bio obvezujući s konkretnim ciljevima, rokovima i sredstvima. U Johannesburgu poslovni sektor je jasno izražavao neprihvaćanje ikakvih "nametnutih" rješenja koja bi imala obvezujući karakter, već je ključna riječ postala "partnership", odnosno dobrovoljne partnerske inicijative između vlada, poslovnoga sektora, pojedinih nevladinih organizacija i lokalne zajednice na pitanjima, primjerice, obnovljivih izvora energije, zaštite bioraznolikosti, poljoprivrede…

Voditelji samita s ponosom su iznijeli podatak o preko 220 partnerskih inicijativa vrijednih 235 milijuna dolara dogovorenih još prije samog samita plus još 60-ak dogovorenih na samom samitu. Također je Klaus Toepfer, izvršni direktor UN-ovog programa za okoliš (UNEP), oduševljeno najavio suglasnost 32 predstavnika najbogatijih vlada da povećaju investiranje u GEF fond na 3 milijarde dolara u razdoblju od 2002.-2006. Naglašavan je i novi program za male projekte, direktno za lokalne zajednice od 60 milijuna dolara. Kao i prije u Riju i u Johannesburgu je veliki broj predstavnika i predstavnica ekoloških organizacija i civilne scene sa Zapada i iz zemalja Trećega svijeta protestiralo zbog ostavljanja širokog prostora korporacijama, budući da se smatralo kako će im to omogućiti bogaćenje na ekološkim projektima te da poprave imidž u javnosti na parcijalnim i rijetkim projektima, a naglašavano je da će time vlade dobiti prostor za skidanje vlastite odgovornosti za potrebne investicije i opće promjene prema zaista održivijem razvoju. Sve takve partnerske inicijative ušle su u Tip 2 sporazume koji imaju dobrovoljni karakter. Predsjedavajući samita Nitin Desai istaknuo je: "Neki ljudi govore kako su partnerske inicijative na ruku korporacijama. To nije istina. Velika većina partnerskih inicijativa je organizirana od strane nevladinih i međuvladinih organizacija. Ali ako i ima korporacijske

uključenosti, to nije loše. Ne bismo imale kredibilitet bez participacije biznisa. Trebamo donijeti energiju korporacija u našu agendu ukoliko želimo da naše obaveze budu dobre".[30] Unutar sporazuma Tipa 1 koji su međudržavni, na razini vlada i koji su obvezujući, postiglo se još manje nego prije 10 godina: broj ljudi koji živi s manje od dolar na dan bi se trebao prepoloviti do 2015.; smanjiti za pola broj ljudi koji nemaju pristup pitkoj vodi i zadovoljavajućim sanitarijama; zabraniti kemikalije štetne za ljudsko zdravlje i okoliš do 2020.; riblja staništa zaštititi i obnoviti do 2015.;[31] također se u završnom dokumentu ističe potreba za osiguran pristup osnovnom obrazovanju djece, pravima žena, te se naglašava potreba za predanošću u razvijanju iskorištavanja obnovljivih izvora energije… Kod obnovljivih izvora energije potrebno je napomenuti kako su SAD, Kina, Japan i zemlje izvoznice nafte okupljene unutar OPEC kartela odbile prihvatiti prijedlog zemalja članica EU-a i Brazila o 10-15 posto korištenja obnovljivih izvora energije do 2010., a koji je sadržavao precizne rokove i korake do tog cilja. Cijela ta skupina zemalja koja se protivila konkretnim planovima i ciljevima o povećanju korištenja i ulaganja u obnovljive izvore energije prozvana je oil-garchy – oilgarhijom (igra riječi – oil na eng. znači nafta, arche na grč. znači vlast). Bush stariji u odsustvu je zbog toga prozvan "toksičnim teksašaninom", ne bez razloga budući da savezna država Texas iz koje potječe ima veću emisiju CO2 nego li 119 zemalja Trećega svijeta (Gershman, 2002). Ovo je posebno tragikomično ako se zna da je čak i američka vlada konačno priznala klimatske promjene nastale zbog načina na koji kao ljudska rasa proizvodimo, konzumiramo i živimo, objavljujući nekoliko tjedana prije samita u Johannesburgu, na stranicama vlastite državne agencije za okoliš, izvještaj u kojem se zaključuje kako je "adaptiranje na klimatske promjene neizbježno. Pitanje je hoćemo li se adaptirati dobro ili loše" (Engel, 2002). EU je najavila da će do 2012. reducirati svoju emisiju za 8 posto, a Japan za 6 posto. Američki gradovi predvođeni Seattleom najavili su kako će na nivou gradova smanjiti svoje emisije stakleničkih plinova. Kasnije je Rusija potpisala Kyoto protokol čime je postao međunarodno važeći dokument. A SAD je upregnuo svoje ekološke namjere u rad na alternativnom sporazumu još gorem od stvarnoga Kyoto protokola, zajedno s Australijom, Kinom, Indijom i Južnom Korejom.

Zbog takvog stava počelo se govoriti kako bi SAD mogle trpjeti međunarodne ekonomske sankcije zbog odbijanja ratifikacije Kyoto protokola jer će time biti u ekonomskoj prednosti nad drugim zemljama koje će morati investirati kako bi izvršili svoje obaveze unutar protokola. SAD-ova voditeljica pregovaračkoga tima o klimatskim promjenama, Harla Watson, izjavila je kako ne vjeruje u realiziranje takve prijetnje. Ipak, Boulder, grad u saveznoj državi Colorado u SAD-u s dvije ekološke organizacije je već tužio američku vladu jer smatraju kako financiranje klimatskih promjena kroz subvencije naftnih korporacijama i

ostalih koje doprinose klimatskim promjena nanosi štetu njihovim interesima (Pomeroy, 2002). Također je zanimljivo primijetiti kako nas svakodnevno uvjeravaju da smo usred huntingtonovskih sukoba civilizacija, no ti "sveti ratovi do beskrajnih sloboda" ipak nisu odvratile SAD, pojedine islamske zemlje i Vatikan od zajedničkoga pokušaja "jezičnog labavljenja", odnosno opstruiranja zaključka koji je povezivao pristup zdravstvenim uslugama i ljudska prava budući da je ta veza ženama kao posebnoj skupini posredno vodila do olakšanog, ili točnije rečeno zagarantiranog njihovim ljudskim pravima, pristupa kontracepcijskim sredstvima. Inače, sukobi i natezanja oko jezičnih formulacija zauzimali su veliki dio samita u Johannesburgu, čak i kad se radilo o očito neobvezujućim zaključcima. Tako su nevladine udruge slavile "jezičnu pobjedu" budući da je u završnu deklaraciju ušla rečenica o korporacijskoj odgovornosti, kao i što je od Norveške, Švicarske i Etiopije spriječena želja SAD-a, EU-a i ostalih ekonomski bogatih zemalja da svi zaključci budu u duhu Doha deklaracije WTO-a i posljednje runde pregovora te organizacije koja je bila u Quataru. Razlozi za protivljenje toj ideji sadržani su u činjenici da unutar WTO-a trgovina ima primat na svim ostalim društvenim aspektima, uključujući i one ekološke i zdravstvene. No, čak niti unutar tzv. obvezujućega međudržavnog Tipa 1, kao niti prije u Riju s konvencijama o bioraznolikosti ili klimatskim promjenama, Agendi 21 ili zaštiti šuma, nije precizirano tko i kojim tempom će provoditi programe do ovih ciljeva, a posebno nije jasno što ukoliko se oni ne provedu. Ne može se poreći razočaranje skupom u Johannesburgu 2002. godine, kako unutar civilnoga sektora, tako i u komentarima najvećega broja svjetskih medija. Dapače, možemo skrušeno zaključiti kako je unatoč silnim reklamama, prigodnim govorima i verbalnoj predanosti održivom razvoju, ponašanje ljudi na planetu, pogotovo uskoga sloja na vrhu piramide, dakle političke, gospodarske, ekonomske, znanstvene i druge elite koje i upravljaju te usmjeravaju glavne pravce života i razvoja nikada nije bilo neodrživije. Kako je u jednom intervjuu istaknula Naomi Klein, poznata novinarka i autorica knjige o negativnom utjecaju korporacija No Logo – prije deset godina osnovna misao bila je može li samit u Riju spasiti svijet, dok je glavno pitanje u Johannesburgu bilo može li samit spasiti sama sebe?[32] Sam samit je preimenovan na brojne načine. Službeni naziv je bio World Summit on Sustainable Development (WSSD), pa je na kraju završilo sa World Summit of Shameful Deals (Svjetski samit sramotnih dogovora) ili se i sama kratica promijenila u W$$D, čime se htjelo poručiti o prevlasti korporativnoga mentaliteta tržišta i novca na samitu. Predstavnici biznisa također su prihvatili igru slova pa je njihova varijanta glasila World Summit of Serious Dilemmas (Svjetski samit ozbiljnih dilema) ili World Summit of Small Decision (Svjetski samit malih odluka). Mogli bismo zaključiti kako je završilo isto kako je i počelo. Naime, samit je otvorio predsjednik zemlje domaćina Južne Afrike, Thabo

Mbeki s rečenicom: “Globalno ljudsko društvo temeljeno na siromaštvu većine i prosperitetu manjine, koju karakteriziraju otoci blagostanja okruženi morima siromaštva, neodrživo je”. No, kako zaključuje Tanja Rudež, novinarka Jutarnjega lista (27.08.2002.) koja je nazočila samitu, upravo je sam grad domaćin, a posebno Sandton, poslovno i financijsko središte Johannesburga gdje se održavao samit a koje je čuvalo 27.000 policajaca, jedan od tih otoka bogatstva okružen morima siromaštva, konkretnije obližnjim slamom Alexandrom, što južnoafrički predsjednik nije spomenuo. Predstavnici biznisa okupljeni u koaliciju World Business Council for Sustainable Development istaknuli su zadovoljstvo samitom: “Poslovnom savjetu najviše odgovaraju jasni ciljevi i praktični zadaci(?!) koji daju okvir poduzetničkim mogućnostima, dugoročnim planovima i mogućim partnerstvima… Pozdravljamo i širenje saznanja da je poslovni svijet neizostavni dio rješenja svjetskih problema”. Dodatak je bio: “Naše napredovanje može se sažeti riječima Elvisa Presleya – Malo manje razgovora malo više akcije.”[33]

Kao što smo spomenuli na početku poglavlja, nakon što je komunizam prvi posustao u umivanju lica, neoliberalni kapitalizam kao da je pušten s lanca, bez potrebe da se predstavlja boljim od bilo koga, nastupilo je “doba kraja povijesti” i novi juriš je objavljen, ovog puta na globalnom nivou. Donekle je ironija u tomu da je upravo uništavanje ekosustava i prirode na cijelom planetu prisililo korporacije na novo umivanje korporacija negdje od polovice ’90-ih. Korporacije se ili samostalno ili kao paket raznih lobističkih grupacija predstavljaju kao direktni odgovor na potrebe održivog razvoja. No kada se istraže ne samo manifestne poruke o predanosti očuvanju prirode, zdravlja ljudi i lokalnih zajednica, kada se zagrebe ispod polirane površine i pronjuška po latentnom opredjeljenju korporacija koje se i dalje zove profit – onda zaista imamo što istraživati. Jasno je, korporacijama priznajemo maštovitost. Potrebno je duboko proanalizirati i istražiti kada se zaista radi o “sljubljivanju” biznisa i održivog razvoja, kada o (samo)reklamiranju vlastite ekološke i socijalne osviještenosti, a posebno kada je riječ o izoliranim i parcijalnim (održivim) projektima te programima koje pojedine korporacije provode, odnosno potrebno je “raščarati” sitne kapi koje se vole predstavljati kao široko more. Zanima nas, dakle, ukupan potencijal odnosa biznisa i održivog razvoja, odnosno nastojimo izoštriti cijelu sliku, a ne se gubiti u pojedinim razbacanim komadićima.

KAKO BIZNIS TEPA ODRŽIVOM RAZVOJU?

A sad reklam'ca. Prvo se pojavi mlada djevojka i čujemo kako priča da su je prije smatrali nepopravljivom romantičarkom. Romantična. Nepopravljivo. Njen zamišljen pogled niz prekrasnu obalu. Onda se u pozadini čuje muški glas na pravo fino engleskom naglasku: "Ova žena se trudi zaštititi nježni okoliš od uništenja zbog traganja za plinom i naftom." Dok on tako kenjka, ona piči u gumenom čamcu, maltene kao da ju je Greenpeace išćero u njega, pa se onda šeće prašumom i kao ono ima kontakt sa stablima, pipa ih i grli, razumiju se, ono new age, šamanka je čovječe. Onda ugleda zločeste ogromne kamione i slično što nas asocira na iskorištavanje prirodnih resursa. Njen ljutit pogled. Njen ljutit pogled preko žice gdje su kao oni koji iskorištavaju prirodu. Muški glas ponovo kreće: "Ona želi očuvati prirodne ljepote ovog područja" (mala pauza) i zar ste sumnjali, "zaštititi lokalnu kulturu… sada i za buduće generacije". Dok štiti lokalnu kulturu mi gledamo scene gdje ona priča s nekim tamo plemenom, miroljubivi susret civilizacija, ludilo od multikulture, kao uče nešto i pričaju, mala dječica se smiju, idila oko pletenih kućica od blata. Onda ona ponesena tako dirljivim susretom s lokalnom kulturom odleti visoko u nebesa helikopterom i fotka prirodu, šume, rijeke… Dok je gledamo kako leti iznad divne Zemlje ona kaže: "Mi vjerujemo kako je moguće osigurati energiju koju planet treba bez ignoriranja potreba samog planeta". Onda je ponovo muški glas podrži: "Unatoč ovome, ona nije u ratu s naftnom korporacijom". Dok to slušamo, prikaže nam se na helikopteru logo naftne korporacije Shell. I konačno muški glas priznaje: "Ona je naftna korporacija". Ekran se zacrnjuje i piše: "Frances Abott-Guardiola je geologinja u Shellu. Njen posao je doći do bogatstva ispod zemlje, ne uništavajući one iznad zemlje. Romantično? Sigurno. Nepopravljivo? Nadajmo se". Logo Shella u obliku školjke se otkriva obasjan suncem u pozadini uz poruku – Računajte na Shell.

E, ako nisam zroko ekran od kompjutera kad sam ovo prvi put gledao, onda neću nikad. Ovo je samo jedna od mnogih fejkerskih reklama kojima je naftna korporacija Shell od kraja 90-tih najavila velike promjene u svom načinu djelovanja, a zapravo u svom imidžu. Uslijedila je prava okupacija televizijskih, tiskanih i Internet medija porukama o predanosti zaštiti ljudskih prava, osnaživanju lokalnih zajednica s kojima se surađuje, podržavanju Kyoto protokola i smanjivanju emisije CO_2 u njihovim postrojenjima. Shell je najreprezentativniji predstavnik "društvene odgovornosti korporacija", prijateljstva između biznisa i održivog razvoja. Ovu korporaciju smatraju predvodnicom novoga doba koji karakterizira "odgovorni korporativni građanin". U knjizi Building Public Trust – The Future of Corporate Reporting

(2002), koju su napisali ljudi iz najpoznatijih korporativnih savjetničkih agencija, upravo se primjer Shella navodi kao dobar način komunikacije s javnosti. Jedan od najpoznatijih sociologa današnjice Anthony Giddens (1999) uzeo je 1995. godinu kao godinu "dalekosežnih promjena" u ponašanju najmoćnijih korporacija, gdje u prilog tomu navodi primjer pristanka Shella da nakon prosvjeda ekoloških udruga (znači ne svojevoljno) ne potopi na dno oceana svoju iskorištenu naftnu platformu Brent Spar.

To je sve posebno zanimljivo ako znamo kako je upravo Shell unutar ekološkoga i socijalnoga pokreta godinama bio personificiran kao najveće zlo korporativnog svijeta. Počelo je '80-ih godina prošloga stoljeća zbog odbijanja Shella da prestane investirati u Južnu Afriku, što je bio apel brojnih grupa i organizacija kako bi se prisilila vlada Južne Afrike da prestane provoditi politiku aparthejda prema većinskom crnačkom stanovništvu. No sve je kulminiralo upravo 1995. godine, godine dalekosežnih promjena kako je navjestio Giddens. Te su godine u Nigeriji pogubljena devetorica pripadnika naroda Ogoni koji nastanjuju deltu rijeke Niger te zemlje. Ogoni su prosvjedovali protiv Shellova crpljenja nafte s njihove zemlje, jer im je to zagađivalo okoliš, osiromašivalo ih desetljećima, prisiljavalo zbog toga na iseljavanje, a bilo je i mnogo smrtonosnih slučajeva. Od pedesetih godina Shell je s područja na kojem živi Ogoni narod izvukao nafte u vrijednosti od 30 milijardi američkih dolara. Prihod od nafte iznosi 90 posto izvoza Nigerije i 80 posto ukupne nigerijske ekonomije, a Shell u tome sudjeluje s 50 posto, te diktatorski režim generala Sani Abachea nije želio dozvoliti ikakvo mijenjanje tog stanja (Klein, 2002: 272-278). Danas bi bilo prilično teško čuti riječi koje je tada izgovorio generalni menadžer za Nigeriju Naemeka Achebe: "Za komercijalnu korporaciju koja pokušava investirati, potrebno vam je stabilno područje. Diktatura to može osigurati" (Bruno & Karliner, 2002). Shell je optuživan kako je izvršio pritisak na vojni režim da uguši mirne prosvjede protiv Shellovih bušotina koje su zagađivale pitku vodu i okoliš Ogonija. Nakon smaknuća devetorice aktivista od kojih je najpoznatiji bio Ken Saro-Wiwa, pisac nominiran za Nobelovu nagradu, Shell se našao na meti Međunarodnoga udruženja pisaca (PEN), brojnih umjetnika i umjetnica, ekoloških aktivista i aktivistkinja, organizacija koje pomažu zemljama Trećega svijeta, kao i najšire javnosti pa su trpjeli ne samo bojkot svojih proizvoda, već i uništavanje imovine od ljutih europskih aktivista i aktivistkinja. Još i danas u SAD-u traje sudski proces koji je podigla obitelj Kena Sare-Wiwe i zastupnici Ogoni naroda protiv Shella.

Danas je Shell među korporacijama, kako je već naznačeno, predvodnik novog vala koji donosi brigu za održivi razvoj. Događaju se čak i apsurdne situacije da najmoćniji globalni akteri skrivaju svoj globalni pedigre – kada su aktivisti i aktivistkinje krajem 90-ih blokirali

urede naftne korporacije Shell na dan solidarnosti s nigerijskim narodima, pronašli su interni korporacijski dokument koji savjetuje zaposlenike, posebno one koji kontaktiraju s medijima i javnosti da što manje koriste u svom vokabularu riječ globalizacija, jer ona postaje nepopularna i skoro pa kontraproduktivna te da stoga više naglašavaju lokalne potrebe i lokalnu orijentiranost korporacije. Ne može se poreći i priznanje samog biznisa ovoj naftnoj korporaciji kao prvakinje u kreiranju povoljne klime za održivi razvoj u svom okruženju. Naime, Phillip Watts, tada predsjednik Shella bio je istovremeno i predsjedavajući World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). Mark Moody-Stuart, bivši predsjednik Shella, je pak predsjednik još jedne grupacije korporacija, Business for Sustainable Development (BASD) koju su zajednički osnovali za samit u Johannesburgu WBCSD i ICC. Upravljanje dvjema najvažnijim i najvećim grupacijama biznisa koje se bave održivim razvojem dovoljno govori o ugledu Shella unutar korporativnoga sektora.

Shellove reklame se pitaju zar postoji izbor između profita i principa naglašavajući predanost održivom razvoju. Sir Phillip Watts kaže: “Naš doprinos održivom razvoju nije kozmetička vježba za reklame. Vjerujemo kako je održivi razvoj dobar za biznis i kako je biznis dobar za održivi razvoj”. Jorrit van der Togt voditelj Life Programme naftne korporacije Shell još poetičnije kaže: “Održivi razvoj je inspirativan za svakoga tko je mlad u srcu, zato jer gleda prema naprijed sa zabavom i entuzijazmom pridonoseći budućnosti”. Shell je inovator u poželjnom novogovoru prema održivom razvoju kroz fraze tipa “people, planet and profit” (obratite pažnju kako nije slučajno da je profit odjednom tek na trećem mjestu). Oni su “nosioci promjene” i predstavljaju “novi etički obrazac” za 21. stoljeće, učeći na vlastitim greškama iz prošlosti. To je sve potkrijepljeno znanstvenim pristupom kroz naglašavanje “eko-efikasnosti”, do koje možemo doći jedino “postepenim promjenama”, odnosno potreban nam je “balansiran pristup promjenama”. Njihov najveći projekt zasigurno predstavlja eksperiment pretvaranja cijeloga Islanda u prvu ekonomiju na vodik, dakle neovisnu o fosilnim gorivima, što Shell između vladinih i znanstvenih institucija s otoka provodi u suradnji s korporacijama Daimler-Cryslerom i Norsk Hydro. Na opće iznenađenje, a možda i zaprepaštenje u korporativnom sektoru, povukli su se vrlo brzo iz GCC-a kako bi jasno dali do znanja da prihvaćaju Kyoto protokol i potrebu da se klimatske promjene zaustave. Počeli su investirati u solarnu energiju, pa se hvale s projektom solarnih kuhala, a nije za odbacit niti Nizozemski Madurodam kao prvi grad u svijetu u kojem se sva struja dobiva korištenjem obnovljivih izvora energije zahvaljujući solarnim ćelijama od Shella. Sa Svjetskom bankom predstavljen je zajednički projekt na samitu u Johannesburgu o smanjenju ispuštanja otrovnih plinova iz njihovih postrojenja širom svijeta. Povukli su se i

iz nekih drugih projekata zbog pritiska javnosti i tužbi, kao npr. odustajanje od gradnje plinovoda unutar parka prirode Kirthar u Pakistanu.

Shell je poslije priznao kako su kupovali oružje i uvozili ga u Nigeriju, ali da su ga namijenili policiji koja je trebala štititi njihova postrojenja. Predstavnik Ministarstva obrane istaknuo je kako nikakvo oružje nije došlo do službenih snaga i kako to nije niti potrebno, jer su oni dobro naoružani. Još je dodao da nije lijepo da si netko stvara privatnu vojsku. Shell je sve negirao. Onda je britanski časopis The Independent objavio kako je pukovnik Paul Okuntimo, poznat kao voditelj gušenja prosvjeda Ogoni naroda, priznao da je za akcije čišćenja dobio novac i od Shella. Shellov glasnogovornik u Londonu je komentirao: "Shell Nigerija nije autorizirao nikakvu financijsku podršku vojsci. Ako ima nekih dokaza mi ćemo ih pogledati". New York Times je objavio dokument koji dokazuje da je Shell ne samo plaćao vojnike koji su ubijali prosvjednike iz Ogoni naroda, već da su plaćali i bonuse ukoliko bi nakon akcija zavladalo mirno stanje za iskorištavanje nafte. Od kada je Shell u Nigeriji, ubijeno je 2.000 ljudi i uništeno 30 sela (NfN, 2003). Onda je dolazilo još dokaza, pa su ih oni pogledali i priznali svoju, kako bi se shellovski reklo, "nenamjernu odgovornost" za događanja u Nigeriji, ali su imali spreman odgovor. "Mi smo od sada drugačiji i naučili smo lekciju iz prošlosti". Novi Shell je odlučio dobiti peticu iz vladanja tako što su otvorili svoju Internet stranicu komentarima i kritikama, a na samu stranicu su postavili i Deklaraciju o ljudskim pravima UN-a ističući svoju predanost poštivanju ljudskih prava. Poštivanje ljudskih prava pratile su fotografije s prosvjeda Ogoni naroda protiv izvjesne korporacije Shell. Predstavljen je također i projekt investiranja od nekoliko milijuna dolara u Nigeriji gdje živi Ogoni narod.

Time su ispunili analizu Andyja Rowella (2002) koji tvrdi kako su korporacije godinama predano usvajale tzv. 3D strategiju: Deny – poricati bilo kakve probleme ili devastirajuće posljedice proizašle iz djelovanje dotičnih korporacija; Delay – odgoditi bilo kakve efektivne akcije; i Dominate – dominirati u međunarodnoj agendi i pregovorima o stvarima koje se tiču biznisa. Ugrubo rečeno, od polovice devedesetih dodan je četvrti D, Dialoge – gdje se tvrdilo o naučenim greškama iz prošlosti, spremnosti za novu budućnost te želji za dijalogom s ostalim sektorima u društvu (Lubbers, 2002: 21-23).

Shell je naučio iz povijesti kako investirati u vlastiti imidž, reklame, odnose s javnošću i slično ne mijenjajući previše glavni tok svog djelovanja. Unatoč silnoj brizi za klimatske promjene i pozivima za "razborite mjere predostrožnosti" upućene "svijetu koji akciju treba sad", nije baš za pohvaliti se investicijom od 6,5 milijardi dolara na istraživanja i proizvodnju

nafte i plina u samo godinu dana. Također, nije za pohvalu kako u nigerijskim postrojenjima dolazi do ispuštanja metana iz plinskih postrojenja, što je strogo zabranjeno u Shellovim matičnim zemljama Nizozemskoj i Engleskoj. Na primjer, Shellova i BP-jeva postrojenja u Južnoj Africi emitiraju sumpornog dioksida šest puta više nego njihova postrojenja u Danskoj. Shell se brani od optužbi kako su mu rezultati u zaštiti okoliša katastrofalni navođenjem kako posjeduje certifikat ISO 14001. No ISO14001 nije ništa doli niz ekoloških standarda koje određena korporacija dobrovoljno prihvaća. Certfikat ne garantira ekološku održivost Shellovih operacija niti uključuje posljedice koje te operacije imaju na lokalno stanovništvo jer ono živi izvan tvornice (FoE, 2004).

Iz Shella, nadalje, nisu rekli kako i dalje rade u delti rijeke Niger, pri čemu ta regija i dalje trpi katastrofalne posljedice uslijed brojnih sabotaža na naftovodima. O tome koliko su značajna njegova ulaganja u projekte lokalnih zajednica dovoljno govori podatak kako im je posebno tijelo nigerijskoga parlamenta izrazilo vlastitu neimpresioniranost s nekoliko desetaka milijuna investiranja u projekte zajednice, i naložilo plaćanje kazne od 1,5 milijardi dolara Ijaws narodu zbog dugogodišnjeg uništavanja okoliša i zdravlja ljudi.

Posebno je negativno u javnosti odjeknuo skandal sa špijuniranjem aktivista i aktivistkinja koji/e su organizirali/e akcije i kampanje protiv Shellovog djelovanja u Nigeriji. Za to su unajmili obavještajno-detektivsku agenciju Hakluyt & Company Ltd. iz Londona koja je nagledala i špijunirala aktiviste i aktivistkinje. Dapače, jedan od špijuna agencije je poslije skandala u Nigeriji proputovao cijelu Europu predstavljajući se kao filmaš koji želi snimiti film o borbi za prava naroda Ogoni, odnosno film o anti-Shell kampanji. Kada je izbio skandal sa špijuniranjem te agencije, iz Shella su odgovorili kako priznaju da su zatražili njene usluge, ali da nisu bili svjesni njene taktike. Shell ne samo da je unajmio usluge kompanije Hakluyt, već je i direktno sudjelovao u njenu nastanku, budući da je predsjednik Hakluyta Sir William Purves, istovremeno predsjednik odjela za transport u Shellu, a Sir Peter Holmes koji je predsjednik Hakluyt fondacije (neka vrsta supervizorskog tijela) je bivši predsjednik Shella. Kada Shell i druge naftne korporacije ističu kako su smanjili vlastitu emisiju CO2, također govore o samo malom dijelu problema. Ne postoji njihova emisija CO2 zbog rada njihovih postrojenja, već zbog nafte – samog proizvoda koji iskorištavaju, distribuiraju i prodaju. Ideja o “korporacijama kao društveno osjetljivima i odgovornim građanima zaista ima problema ako korporacija koja službeno utjelovljuje najuspješniji plod tog odnosa na obnovljive izvore energije troši svega 0,6 posto svog godišnjega proračuna istovremeno proizvodeći više CO2 nego mnoge čitave države” (Lubbers, 2002; FoE, 2002; Bruno, 2002). Tako Shell sudjeluje u emisiji CO2 čak i više od nekih zemalja poput Kanade,

Brazila ili Meksika. Prema podacima samog Shella na obnovljive izvore energije odvajaju svega 0,8 posto od ukupnih investicija i 0,06 od ukupne prodaje (Cromwell, 2001).

Još je jedna naftna korporacija slijedila Shell i vrlo brzo učila. British Petroleum je također godinama optuživana zbog svoje politike u Iranu, Somaliji, Alžiru, Papui Novoj Gvineji, Nigeriji i posebno Kolumbiji. Kao da je sve preslikano od Shella – 1997. godine BP se kao prva korporacija povukla iz GCC-a. Isto kao i Shell, BP se voli predstaviti kao ekološki i socijalno odgovorna korporacija. Kupivši firmu Solarex za 45 milijuna dolara postali su jedna od najvećih korporacija za proizvodnju solarnih panela. Tako je kompanija u njihovom vlasništvu Solar BP među pet najvećih proizvođača solarnih ploča, te su neke svoje benzinske postaje "obukli" u te ploče unutar programa "Plug in the Sun" (Uključiti u sunce) s porukom "mi vas možemo napuniti suncem", mada i dalje, naravno, pune aute benzinom. Čitanke korporativnog marketinga zadužili su 2000. godine, kada su čak i ime promijenili ističući kako su od tada oni Beyond Petroleum, a ne više British Petrol, odnosno kako su sada energetska korporacija, a ne naftna. Uz poruku "sada smo zeleniji nego ikad" promijenili su i logo, pa je umjesto starog znaka novi postao Helios, grčki bog sunca kojeg je predstavljalo stilizirano zeleno-žuto sunce. Pohvalili su se s uloženih 25 milijuna američkih dolara u zajednicu Casanare u Kolumbiji gdje iskorištavaju naftu. No kao i kod Shella i ovdje ima veliki broj nezadovoljnih. U BP-ju ne spominju da su u naftna istraživanja i crpljenja u zajednici Casanare uložili 6 milijardi dolara, što je neusporedivo s par milijuna dolara za projekte od koristi zajednici. Također se nigdje ne spominje kako je samoj kolumbijskoj vojsci isplaćeno nekoliko puta više negoli lokalnoj zajednici u Casanari kako bi ih branila od prosvjeda te iste zajednice. 1998. godine u tom području je što od vladinih, što od desnih paramilitarnih, što od gerile ubijeno između dvije i tri tisuće ljudi, a 300.000 ih je raseljeno. Iz BP-ja su odgovarali kako ne snose odgovornost za ponašanje vojske i sigurnosnih službi koje plaćaju(?!). No, Robert Howwit, britanski član Europskoga parlamenta objavio je dokumente kolumbijske vlade iz kojih je jasno kako je BP dostavljao kolumbijskoj vojsci fotografije, video snimke i ostale informativne materijale o seljacima koji su se protivili uništavanju okoliša od te korporacije. John Browne, direktor BP-ja samo je dobacio kako je normalno da oni snimaju sastanke s lokalnom zajednicom kako bi mogli pokazati da im je stalo do zaštite okoliša. BP je glavni partner u izgradnji naftovoda Baku-Tbilisi-Ceyhan, koji je najduži naftovod na svijetu. Projekt će prevoziti kaspijsku naftu do Mediterana i vrijedan je oko 2,5 milijardi funti, a podržavaju ga i Svjetska banka i EBRD. U izvješću koji su potpisali FoE, organizacija za borbu protiv korupcije Corner House i Kurdish Human Rights Project ističe se kako su oko projekta zabilježena ozbiljna ugrožavanja ljudskih prava stanovništva koje živi na području budućega naftovoda. Zabilježeno je čak 173 prekršaja

ekoloških i socijalnih standarda same Svjetske banke. Novinar Michael Gillard otkrio je zajedničku politiku britanske vlade Tonyja Blaira i BP-a u prikrivanju dokaza o sigurnosnim problemima naftovoda Baku-Tbilisi-Ceyhan. BP je znao i prije o problemima korozije cijevi, istjecanjima nafte i mogućim eksplozijama jer su bili upozoreni od vlastitoga višeg konzultanta Derek Mortimorea. Derek je dobio otkaz kako se ne bi izgubila vladina i parlamentarna podrška za projekt.[34] Nadalje, BP je korporacija koja redovno mora na Zapadu otplaćivati svote zbog izlijevanja nafte i zbog nadoknade lokalnome stanovništvu. Tako je u razdoblju od 1997.-1998. u postrojenjima BP-ja zabilježeno 104 izlijevanja nafte samo u arktičkom pojasu SAD-a. BP je također bio upleten u skandal s Hakluytom koristeći njihove usluge. Dok su kupovali Solarex kako bi iskazali svoju predanost obnovljivim izvorima energije i smanjenju vlastita udjela u proizvodnji stakleničkih plinova, u isto vrijeme su potrošili 26,5 milijardi na kupnju naftne korporacije ARCO. Sa svojih 0,1 posto ulaganja u obnovljive izvore energije od ukupne svote kojom raspolažu, BP dokazuje da i u tome mora još puno učiti od Shella (A SEED, 2001; Bader, 2002). Kada su se povlačili iz GCC-a, John Browne je rekao: “Moji suradnici i ja ozbiljno prihvaćamo problem globalnoga zagrijavanja” (Brown, 2001: 99).

Taj raskorak između retorike i stvarnosti naziva se greenwash. Doslovni prijevod bio bi “zeleno pranje”. Preciznije, radi se o ozelenjivaju korporacija, odnosno o njihovom premazivanju zelenom bojom kako bi se predstavile kao prijatelji okoliša. Po oxfordskom rječniku greenwash se može prevesti kao “dezinformacija stvorena od organizacije koja se želi predstaviti u javnosti kao ekološki odgovorna”. Također možemo greenwash shvatiti i kao “fenomen kada socijalno ili ekološke destruktivne organizacije nastoje sačuvati ili proširiti tržište predstavljajući se kao prijatelji okoliša i lideri u borbi protiv siromaštva” (Bruno & Karliner, 2002: 78). Kritičari korporacija ističu kako je to ozelenjivanje subjekata koji uništavaju prirodu postala prava moda među korporacijama. Kao tipičan primjer greenwasha možemo navesti suradnju Shella i novozelandske podružnice jedne od najpoznatijih organizacija za zaštitu okoliša World Wildlife Funda (WWF). Te dvije organizacije potpisale su 1998. godine ugovor o zaštiti kitova pri čemu je Shell bio financijer, a WWF-NZ je vodio projekt na terenu. Mediji su osvanuli zajedničkom izjavom na kojoj je stajalo kako će “zahvaljujući Shellu, novozelandski ugroženi kit biti spašen od izumiranja”. Ono što u reklami nije rečeno jest činjenica da je program zaštite tog ugroženoga morskog sisavca počeo još 1994. godine stvaranjem utočišta za kitove. Tvrdnja koja je došla od Shell/WWW-NZ partnera još je začuđujuća ako znamo da se ona temelji isključivo na jednoj jedinoj ekspediciji znanstvenika koji su išli obilježavati i vršiti popis kitova, a koju je financirao Shell. Kada su Shellovog menadžera za odnose s javnošću

Antoniusa Papaspiropolousa upitali da prokomentira taj nesklad, on je odgovorio kako se ponekad “mora naglasiti istina kako bi se dobila medijska podrška”. Naravno, svu tu kampanju pratile su reklame na televiziji i u novinama koju su naglašavale predanost ove naftne korporacije održivom razvoju. I dok su aktivisti i aktivistkinje za ljudska prava te oni i one iz ekoloških organizacije prosvjedovali protiv Shella zbog politike u Nigeriji, WWF je dobio ljubavno pismo iz ove naftne korporacije u kojem se ističe kako Shell “posebno cijeni balansirani i promišljeni pogled na ovaj problem [misli se na situaciju u Nigeriji]… kao što možete zamisliti vaš pristup nam je veoma dobrodošao u ovom trenutku” (Espiner, 2000). Da ironija bude veća, Shell je to doba razvijao ogromni projekt Sakhalin-2 gdje je glavni investitor. Radi se o velikim platformama za iskorištavanje nafte i plina iz morskoga podneblja blizu Sakhalinskoga otočja na istoku Rusije. More oko Sakhalinskih otoka je dom mnogih morskih sisavaca, između ostalih i zapadnopacifičkom sivom kitu koji se po mjerilima International Union for Conservation od Nature and Natural Resources smatra “kritički ugroženim” (FoE, 2004). Shell je za onečišćenje okoliša i ugrožavanja života životinja i ljudi zbog projekta Sakhalin 2 dobio pritužbe čak i od ruske podružnice WWF-a. Tek pod pritiskom ekoloških organizacija, lokalne zajednice i javnosti Shell je 2005. godine objavio kako pristaje pomaknuti rutu naftovoda i plinovoda za Aziju da ne ugrožava kretanje sivim kitovima. No, tek što je počeo lickati svoju zelenu fasadu zbog još jednoga herojskog doprinosa očuvanju kitova, Shell su snašle nove kritike, i to opet od WWF-a. James Leaton iz te organizacije odgovorio je Shellu da se ne hvale previše, jer su pristali samo na promjenu rute cijevi, ali ne i samih platformi koje se također nalaze na području kretanja sivih kitova. Također su mještani otoka pronašli ogromne količine naplavnog otpada na mjestu koje im je presudno za ribarenje, najvažniju granu otoka. Shell je obećao istragu. Iz projekta Sakhalin-2 u kojeg se ulaže 12 milijardi dolara, vrijednost nafte i plina biti će 45 milijardi dolara.

Mnoge korporacije stoje u redu da se otuširaju zelenom bojom. Pogledajmo što se sve nudilo u Johannesburgu na samitu o Zemlji. Na primjer, farmaceutske korporacije prije godinu dana tužile su Južnu Afriku zbog odluke vlade da dozvoli uvoz “generičkih” lijekova protiv AIDS-a od kojeg svaki peti stanovnik/ica te zemlje boluje, a većina nema novaca da kupi lijekove najmoćnijih farmaceutskih korporacija koji su zaštićeni ugovorima o patentima unutar WTO-a. Samo nakon pritiska domaće i međunarodne zajednice tužba je povučena, ali to nije smetalo tim istim korporacijama, a radi se između ostalih o Mercku, Bristol-Myers Squibbu i GlaxoSmithKlineu, da u toj istoj Južnoj Africi na samitu u Johannesburgu unutar dobrovoljnih sporazuma Tipa 2 zajedno sa Svjetskom bankom, UNICEF-om, Svjetskom zdravstvenom organizacijom i drugima predloži projekt za oboljele od AIDS-a, naravno pod patronatom BASD-a. Između mnogih projekata predstavljenih u Johannesburgu BASD nudi

partnerstvo Exxona koji ulaže u borbu protiv malarije u Africi. Eskom, glavni sponzor WSSD-a među običnim ljudima manje je poznat po održivom razvoju, a više po agresivnom naplaćivanju stanovnicima siromašnog Sowetea 28 centi po kW/h, a stanovnicima bogatog naselja Sandtona 16 centi po kW/h. U Eskomu su nemilosrdni u iskapčanjima struje neplatišama pa je jedna od najjačih aktivističkih inicijativa u Soweteu ona u kojoj se ljude ponovno (ilegalno) prikapča na mrežu. Među aktivistima i aktivistkinjama i ekološkim organizacijama posebno je negativno odjeknulo pojavljivanje glavnog direktora jedne od najpoznatijih ekoloških organizacija Greenpeacea s Bjornom Stigsonom predsjednikom WBCSD-a pri čemu su zajednički poslali apel svjetskim vladama da se priključe aktivnije borbi protiv klimatskih promjena. Greenpeace je napravio sličan gaf kada je ove godine, tjedan prije nego što će zbog divljanja cijena nafte objaviti rekordnu zaradu od 9,8 miljardi dolara, direktor Shella Lord Oxburgh gostovao kao govornik na godišnjem događaju koji organizira Greenpeace simpatično nazvanim Greenpeace Business Lecture. Njegov tekst o budućnosti naftnih korporacija u osvitu klimatskih promjena za Greenpeace očito nema veze s cinizmom.

Svjetska banka u suradnji sa Školom za higijenu i medicinu iz Londona te korporacijama Unileverom, Colgate Palmovileom i Protect & Gambleom inicirala je projekt WASH u kojem im je namjera da pranjem ruku smanje širenje zaraznih bolesti i umiranje od njih, jer manjak zadovoljavajućih sanitarija je uzrok tri četvrtine svih zaraza. No, ostaje upitan cijeli projekt budući da su za područja gdje će se prvo provoditi ovaj program izabrane Gana gdje Svjetska banka svojim programom strukturalnoga prilagođavanja promovira privatiziranje vodoopskrbnog sustava čime će ljudi morati plaćati veću cijenu za vodu. Pored Gane izabrana je i Indija gdje ima pola milijuna ljudi koji nemaju zadovoljavajuće sanitarije, ali je to svakako najmanje problematično u izabranoj za WASH program indijskoj pokrajini Kerala koja ima najveće higijenske standarde: najmanju smrtnost od dijareje, najmanju smrtnost djece i najveću pismenost žena u Indiji. No istovremeno, Vandana Shiva (2002) upozorava kako Kerala ima i najbogatiji urođeničko-domaći sistem higijenske zaštite od mnogih korisnih lokalnih biljaka pri čemu nema upotreba kemikalija u deterdžentima, sapunima i pastama za zube niti zagađivanja uslijed toga. Također, stanovništvo Kerale se trenutno bori protiv obližnje tvornice za punjenje vode u vlasništvu Coca Cole, što lokalnim ljudima uništava pitku vodu i smanjuje njenu količinu. Postavlja se pitanje treba li nas čuditi ovakvo ponašanje Svjetske banke jer i toj instituciji, unatoč javno proklamiranoj politici održivog razvoja, brige za okoliš i kvalitetu života ljudi, nije ništa smetalo da, kao što smo naveli, od Rija do Johannesburga investira u istraživanje i iskorištavanje nafte u industrijski nerazvijenim zemljama iznos od 24 milijarde dolara, a u projekte obnovljivih izvora energije

nešto više od milijardu dolara u istom razdoblju. Kako nakon ovog gledati na prijedlog uspješnog projekta održivog razvoja na samitu kojim se Svjetska banka predstavila s projektom Clean Air Act u suradnji s Fordom, Shellom, Exxonom, UNEP-om i drugima. Francuska korporacija za proizvodnju vode, energije i skladištenja otpada Suez najavljuje pomoć u pristupu i efikasnosti energije lokalnim zajednicama, premda posljednje izvješće UN-a ističe kako su korporacije nakon kupnje vodoopskrbnih sustava počele naplaćivati neodrživo visoke cijene za većinu stanovništva. Biotehnološka korporacija Aventis je obećala uložiti velikih 25 milijuna dolara u pet godina za borbu protiv bolesti u Africi. BP pak postavlja solarne ploče na škole u Brazilu, a Međunarodna služba za nabavu poljoprivredno-biotehnoloških aplikacija (ISAAA) u Keniji kao dio programa održivog razvoja predstavlja proizvodnju genetski modificiranih banana.[35] Također je kao doprinos održivom razvoju predstavljeno od BASD koalicije i nekoliko projekata koji uključuju izgradnju nuklearnih elektrana i plinovoda po Africi.

Obično se kaže kako je potrebno slijediti trag novca da znamo kako tko misli. U međunarodnom ekološkom pokretu izbio je 2004. godine pravo zanimljiv skandal. U dvomjesečniku koji izdaje Worldwatch Institute, jedna od najcjenjenijih znanstvenih institucija na području održivog razvoja Mac Chapin objavio je tekst A Challenge to Conservationits u kojem je “napao” tri najpoznatije ekološke udruge koje se bave zaštitom prirode: World Wildlife Fund, Conservation International, i The Nature Conservancy. U spomenutom tekstu, Chapin je kritizirao najpoznatije eko-zaštitarske organizacije da, hajmo tako reći, od šume ne vide ljude. Chapin smatra kako svjedočimo prevlasti eko-menadžera unutar ekološkoga pokreta, zeleno ofarbanih biznismena koji su postali opsjednuti stvaranjem zaštićenih prirodno očuvanih krpa na planeti uz gomilanje ogromnih profita. Caka je u tome što se vrlo često pri stvaranju zaštićenih prirodnih područja krše ljudska prava brojnih urođeničkih skupina i autohtonog stanovništva, tjera ih se u rezervate ili čak i potpuno eliminira iz zaštićenih područja jer ih se smatra smetnjom. Činjenicu da su ti isti ljudi na tom području nastanjeni već stoljećima te im se život više svodi na suradnju i učenje od prirode, a ne na uništavanje prirode i bioraznolikosti, u bogatim zapadnjačkim ekološkim organizacijama ignoriraju. Tako globalne eko-zaštitarske organizacije sve češće stoje nasuprot onih za zaštitu prava urođeničkih i manjinskih skupina, za zaštitu ljudskih prava te lokalnih grassroots inicijativa ili NGO-a. Razlog za takvu promjenu ponašanja u odnosu na ’80-e Chapin vidi u tragu novca. Naime, najpoznatije globalne ekološke udruge sve češće za partnere odabiru korporacije, međunarodne agencije (Svjetska banka, USAID, korporacije…) i represivne vlade Trećega svijeta koje podržavaju demokratske vlade Prvoga svijeta. Zapravo bi ih trebale kritizirati s obzirom koliko dotične uništavaju prirodu. Ovako se pod

krinkom zaštite prirode laganije i u rukavicama čisti teren od lokalnih zajednica, a ne da se jadne korporacije moraju baktati s neposlušnim divljacima koji su toliko sebični da ne kuže progres. Donatori gore spomenutih zelenih organizacija su poznate zelene korporacije: Chevron Texaco, Exxon Mobile, Dow Chemical, Shell International, Monsantno i druge… Chapin je očito ovim tekstom uzburkao ustajale vode civilne scene jer je direktor Worldwatch Instituea nakon što je prvotno demokratski odobrio tekst, malo dublje pronjuškao po njemu i uz užurbano proklizavanje srčanog mišića shvatio kroz hladan znoj kako je kritika u tekstu uperena i prema predsjednici WWF-a Kathryn Fuller. Naime, Katrhryn Fuller je uz to i predsjednica uprave Ford Foundation. Naime, Worldwatch Institute je nedavno predao jedan projekt Ford Foundationu. No, pokušaj stopiranja magazina nije urodio plodom jer je časopis već izašao iz tiskare, a nakon što se pročuo njegov pokušaj gušenja slobode medija, izbio je skandal. Žmirenje prema čuvanju demokratskih tradicija i poštivanju prava na različitost mišljenja koje civilno društvo promovira, dokazuje kako trag novca zaista ostavlja vidljive otiske. To je razumljivo, trendovska neoliberalna država sve manje izdvaja za općedruštveno korisne sektore i prebacuje vlastitu odgovornost na civilno društvo. Time štedi, profitira i otupljuje oštricu eventualnih kritičkih strujanja prema sebi. Zanimljivo je također primijetiti trend da korporacije postaju konkurencija civilnome društvu u toj novoj ulozi kroz svoj koncept “društvene odgovornosti”. Možda idemo prema svijetu u kojem će zadovoljna vlada moći reći, na primjer nezaposlenima, ne dolazite nama, javite se toj i toj nevladinoj organizaciji ili korporaciji, oni se brinu za vas. Naravno, ovime ne želimo generalizirati i tvrditi kako je trag novca uvijek pouzdani trag u istraživanju ponašanja neke institucije, niti da gore spomenute organizacije ne rade hvale vrijedne poslove na mnogim područjima. Pravo na kritiku u svakom trenutku, neovisno o vlastitom položaju (u ovom slučaju financijski lošijem) jedno je od najpotrebnijih prava danas. Pravo koje trebamo očuvati i koristiti ga što više. Po logici začepljene gubice sindikati nikad ne bi smjeli kritizirati svog poslodavca, dijete svoje roditelje, đaci svoje profesore, Hrvati Tuđmana, žene muževe. Svi ovi “mali” bi trebali zbog ovih ili onih razloga biti zahvalni i kuš. No, znamo iz povijesti da je sistem koji je doveo do savršenstva takav oblik zahvalnosti i odanosti te nedostatak ikakve kritike mirisao na spaljene knjige i ljudska tijela. A nije da nemamo kandidata na našim područjima. Problem je samo kada akteri u lošijem položaju zbog “viših” ciljeva samostalno začepe gubice i pristanu na (auto)cenzuru. U tom kontekstu treba se izraziti svaka zabrinutost kada na jednoj ovogodišnjoj konferenciji kao borbu protiv deforesterizacije amazonskih šuma zbog širenja kultiviranja soje, WWF predloži GM soju jer će na manjoj površini dati veće prinose. E, tu je trag novca svakako vidljiviji i jasniji. Premda su se kritizirane organizacije u Chapinovom

tekstu oglasile u sljedećem broju Worldwatch Magazinea i negirale njegove optužbe, iz cijeloga svijeta javljali su se aktivisti terena koji su potvrdili većinu njegovih primjedbi. Tako se pokazalo kako i zeleno pranje može biti isto… ma znate već.

Premda se korporacije kite svojom novootkrivenom društvenom odgovornošću, izrazito su nesklone bilo kakvim regulativama ili pravnim normama koje bi određivale tu odgovornost. Korporacije su postale prvakinje volontiranja i dobrovoljnog rada, jer kao što smo rekli ako im se nešto nameće, nekako se osjećaju nelagodno, pod pritiskom. Sve će one učiniti po svojoj volji. Tužno je da su to prihvatili i UN, kao i neke ekološke organizacije. I sam OECD 2003. godine izdao izvještaj u kojem se tvrdi kako dobrovoljni ugovori na koje se korporacije jedino žele obavezati nisu efikasni, a u najboljem slučaju su neutralni. U izvještaju koje je objavio Carbon Disclosure Project ove godine vidimo pravi odnos najmoćnijih korporacija prema zaštiti okoliša, zdravlja ljudi i budućnosti. Naime, CDP je zatražila od 500 najbogatijih korporacija podatke koliko su smanjile svoje emisije CO2. Čak više od 90 posto od 500 najbogatijih korporacija prihvaćaju realnost klimatskih promjena. Od 500 najbogatijih korporacija manje nego svaka sedma je smanjila svoju emisiju CO2 po njihovim izvještajima. Korporacije koje su odbile objaviti svoje podatke o emisiji CO2 su: Boing, Wal-Mart, Apple, News Corporation, Morgan Stanley, Time Warner i druge. Većina takvih ugovora ima zanemariv utjecaj s obzirom na ukupno djelovanje i politiku proučavanih korporacija.

Posljednjih godina upozorava se i na tzv. bluewash taktiku, odnosno zaogrtanje korporacija plavom zastavom UN-a. Inicijativom Kofi Annana UN je 2000. godine potpisao Global Compact, ugovor s tada pedesetak korporacija gdje se spominje dobrovoljno poštivanje radničkih i ljudskih prava te zaštita prirode. Global Compact su potpisale redom korporacije kojima je dokazano upravo kršenje svih tih prava.[36] U savjetničkom tijelu Global Compacta mjesta su zauzele i Amnesty International, Human Rights Watch, WWF, Oxfam i druge organizacije civilnoga sektora. U istom trenutku Annan je poklonio korporacijama znakić UN-a a da ih niti na jedan način nije učinio podložnijima kontroli ili nadgledanju realnog provođenja potpisanoga u GC-u. Da sve bude farsičnije, Annan je javno priznao kako UN nema uvjeta, sredstava i mogućnosti nadgledati poštivaju li korporacije glavne odrednice GC-ja. Dakle, sve je opet ostalo njima na dobrovoljnoj bazi da nas izvještavaju kada krše ljudska prava ili uništavaju prirodu. Danas je gotovo 2.000 korporacija potpisalo Global Compact. Također korporacije sklapaju posebne ugovore s UN-ovim tijelima. Tako je moguće da UNICEF potpiše ugovor s McDonald’som unutar programa za djecu. Zanimljivo je pratiti ulazak korporacija u UN, istovremeno kad zemlje članice na čelu sa SAD-om sve više duguju toj organizaciji. Polovinom 2004. godine SAD su dugovale milijardu dolara UN-u

od ukupnih 2,5 milijardi koliko zemlje članice duguju. Mnogi su donedavno UN smatrali jednom od rijetkih, ako ne i posljednjom globalnom organizacijom koju treba snažiti i čije vrijednosti i mehanizme treba dalje razvijati. Kenny Bruno (2002) u svom komentaru samita u Johannesburgu ističe kako taj samit jest povijestan za UN, ali zbog krivih razloga. To je prvi put u povijesti te organizacije da su obični, mali ljudi zbog kojih je ta organizacija i osnovana, organizirali prosvjede protiv jednog događaja iza kojeg stoji UN.

Analizom greenwasha ne želim reći kako nije dobro da globalne korporacije ulažu u obnovljive izvore energije ili smanjenje siromaštva. No, s obzirom koliko ta ulaganja imaju sramotno malo udjela u njihovim ukupnim investicijama, s obzirom koliku moć i profit imaju globalne korporacije i s obzirom da više novaca ulažu u lickanje vlastitoga imidža, nego u korisne programe, možemo zaključiti kako smo daleko od vremena kada će korporacije zaslužiti pljesak otvorene scene. I dalje zaslužuju najiskreniji prezir i najkvalitetniji otpor. Inače ćemo se i sami početi koprcati u cinizmu neoliberalnog kapitalizma pa završiti u čestitkama Shellu jer promoviraju UN-ovu Deklaraciju o ljudskim pravima sa slikama prosvjeda Ogoni naroda protiv njih samih. Ili čestitajmo Starbucksu što reklamira svoj doprinos prodaji Fair Trade kave u svojim prodavaonicama, mada to čini s manje od dva posto njihove godišnje kupovine kave. Zašto ne biti brutalan do kraja. Čestitajmo Bushu kao priznatom ekologu što je dao staviti na Bijelu kuću solarne module pa je tako započeo svoj put individualne ekologije, a o klimatskim promjenama, Iraku i općoj ekologiji nećemo sitničariti. Čestitajmo SAD-u što su koncentracioni logor u Guantanamo zaljevu opskrbili s četiri velike vjetrenjače. Bravo, bravo, juhuuu juhuuu, kako lijepo, vjetrenjače u Guatanamo zaljevu.

BIOTEHNOLOGIJA KAO OBLIK KONTROLE

Premda nas bivši savjetnik u WTO-u Philippe Legrain pokušava iz iskustva uvjeriti kako korporacije nemaju nikakav utjecaj na odluke te institucije te kako je “trgovina sluga, a ne gospodar vladama” (2003: 20), mnogi kritičari WTO-a i globalnih korporacija ga demantiraju. Ukoliko vlade jedino odlučuju o sporovima u WTO-u, neovisno od korporativnoga sektora iz svoje zemlje, kako to da su SAD podnijele tužbu WTO-u zbog uvoza banana u EU kada SAD nemaju niti jednu plantažu banana na svom teritoriju. Predstavnik SAD za trgovinu Robert Zoellick savjetuje se s tijelom nazvanim Industry Sector Advisory Committees u kojem većina dolazi iz korporacijskog sektora (A SEED, 2003). Također, trgovinski sporovi unutar WTO rješavaju se priznavanjem standarda koje je postavilo međunarodno tijelo “Codex Alimentarious” osnovano od UN-ovih tijela i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) početkom ’60-ih godina prošloga stoljeća. No, ističe se kako na odluke toga tijela sve više utječu korporacije kroz sudjelovanje unutar državnih predstavništava. Tako, uz predstavnike izvršne vlasti SAD-a na sastancima Codexa kao predstavnici te države sudjelovale su svih ovih godina i korporacije prehrambenoga sektora poput Nestlea, Coca Cole, Pepsi Cole, Krafta, kao i predstavnici lobističkih udruga za prehrambenu industriju (Dawkins, 1997), ali i Monsanta (FoEI, 2003). Unutar pokreta posebna se pažnja daje upravo biotehnološkim korporacijama. Razlozi su vrlo osjetljivo područje koje biotehnologija zauzima: hrana i lijekovi, priroda i ljudska tijela. Upravo preko analize biotehnoloških korporacija najjasnije možemo vidjeti što znači globalni napad na život. Stoga ćemo ovdje probati analizirati način djelovanja i politiku biotehnoloških korporacija preko tri vrste kontrole: kontrola proizvodnje hrane i lijekova, kontrola politike i nadležnih institucija te kontrola prostora i prava na izbor.

KONTROLA PROIZVODNJE HRANE I LIJEKOVA

Jedna od najčešće spominjanih argumenata u korist GM hrane jest njena presudna uloga u borbi protiv gladi. Tako izvršni direktor jedne od najvećih biotehnoloških korporacija Monsanta, Robert Shapiro tvrdi kako je nova tehnologija jedina alternativa u borbi protiv maltuzijanskoga zlokobnog proročanstva o sve većoj populaciji na Zemlji. Nakon što su se prestali deklarirati kao kemijska korporacija novi slogan je stao uz Monsantov logo: Hrana – Zdravlje – Nada s težnjom da "zadovolje zdravstvene potrebe sve naseljenijeg svijeta". U sklopu velike kampanje Hrana – Zdravlje – Nada 1998. godine objavili su i reklamu na kojoj u sredini piše Utrka, a iznad nje su stavili riječ Populacija, a ispod Hrana. Znak koji je simbolizirao Populaciju je bio zec, a Hranu kornjača. Time su htjeli lažno prezentirati kako se populacija brže povećava od proizvodnje hrane te kako svjedočimo utrci. Rješenje za pobjedu opskrbe hranom za svu populaciju po Monsantu bila bi proizvodnja GMO-a. Najveća korporacija agro biznisa Syngenta smatra se "najvećom life science kompanijom", a francuski Rhône Poulenc kao "ujedinjena znanost želi istražiti sve životne oblike" (Kneen, 1999: 30-31). Svako drugo mišljenje proglašava se "ekološkom tehnofobijom" i "voodoo teorijama". Stav da je GM hrana presudna u spašavanju svijeta od gladi posebno je došla do izražaja u ljeto 2002. godine kada je veliki broj afričkih zemalja odbio humanitarnu pomoć vlade SAD-a u GM hrani, unatoč tome što je u regiji nekoliko milijuna ljudi patilo od kronične neishranjenosti i gladi. U svim svjetskim medijima povela se rasprava o neosjetljivosti afričkih lidera na patnje vlastitog stanovništva. Američki ambasador pri UN-ovoj agenciji za hranu (FAO) istaknuo je kako bi "ljudi koji uskraćuju hranu svome narodu, koji zapravo gladuje do smrti, trebali bi biti odgovorni… za najveće zločine protiv čovječanstva na najvišim sudovima u svijetu" (Shacinda, 2002). Postavila se zaista strašna dilema: ili GM hrana ili smrt. Ucjena se zapravo nije niti skrivala, tako da koliko god je dio znanstvene, političke i druge javnosti osuđivao afričke lidere na politiziranje, šokantno su zvučale i riječi američkih diplomata kako "oni koji mole, nemaju što birati" ili kako je rekla izvršna direktorica World Food Programa, Catherine Bertini: "Hrana je moć. Mi je koristimo da promijenimo ponašanje. Neki to zovu ucjenom. Mi se ne ispričavamo" (Weiss, 2002). Jasno je kako se SAD rješava svojih poljoprivrednih viškova koje zbog sve većeg animoziteta prema GM hrani, više nitko u svijetu ne želi kupiti. Posebno je to postalo razvidno 2003. godine nakon objavljivanja izvještaja Ministarstva poljoprivrede SAD-a o najmanjem izvoznom višku te zemlje od polovine 1986. godine. Dodatno možemo izraziti sumnjičavost u stvarne namjere cijele pomoći budući da se odnosila samo na kukuruzna zrna u komadu,

odnosno nije pokrivala usitnjavanje, što je za zemlje na rubu gladi više nego velik trošak (samo za Zimbabve taj trošak bi iznosio nešto manje od pola milijuna dolara). Također, afričke nacije su optuživale World Food Program koji je bio nadležan za nabavku i distribuciju humanitarne pomoći zbog oslanjanja samo na američke poljoprivredne proizvode, a ne na druge koji nisu genetski modificirani. FAO je istaknuo kako bi južnoafrička regija mogla osigurati više od pola potrebne količine neGM kukuruza kao pomoć afričkim zemljama čije je stanovništvo bilo ugroženo nedostatkom hrane. Na sve to se nadovezao i čitav niz apela, izvještaja i istupa brojnih afričkih seljačkih i znanstvenih organizacija protiv unosa GM hrane u Afriku zbog straha od moguće kontaminacije. To uostalom i nije bilo ništa novo za biotehnološki sektor s obzirom da je već nekoliko puta i prije prošle godine dobivao odbijenicu s afričkoga kontinenta. Godine 1998. Monsanto je započeo veliku kampanju gdje se iznosila prednost GM hrane zbog povećanih prinosa i zdravijih proizvoda, a za lidere siromašnih zemalja od kojih se tražio potpis za podršku kampanji korišten je poseban slogan – Neka započne žetva. No, sve zemlje Afrike, osim Južne Afrike odgovorile su sa sloganom – Ne, neka se nastavi prirodna žetva! (HCZO, 2001). Sve je to dalo do znanja zastupnicima biotehnološke primjene u proizvodnji hrane kako su ljudi spremni ići u otpor čak i do krajnjih granica.

Za biotehnološki sektor dodatno je otežavajuća činjenica monopol koji stvaraju korporacije na području biotehnologije. Prilično je teško nekoga uvjeriti u vlastite dobre namjere, u manifestne želje da se nahrani svijet te da mu se pokloni zdravija, kvalitetnija i jeftinija hrana ako te iste korporacije kontroliraju sve veći opseg i proizvodnje i tržišta hrane te lijekova. Danas svjedočimo okrupnjavanju biotehnoloških, poljoprivrednih, veterinarskih, prehrambenih i farmaceutskih korporacija u prave divove koji kontroliraju “znanost o životu”. Pet najvećih korporacija kontrolira 937 biotehnoloških patenata od ukupno njih 1085. Četiri korporacije se naziva “genetskim divovima”, a to su Monsanto, Dupont, Syngenta i Bayer. DuPont i Monsanto su čak u travnju 2002. godine odlučili živjeti u sinergiji i podijeliti međusobno svoje patentirane tehnologije te ujedno i odbaciti sve dosadašnje međusobne tužbe za nepriznavanje patenata. Tako su izbjegli moguću tužbu da namjeravaju svojim udruživanjem kontrolirati tržište, a kroz sinergijski savez dobili su pravo koristiti patente, sjeme i ostale proizvode biotehnologije koji su u njihovim vlasništvima.

Posebno bolan oblik neosjećajnosti unutar biotehnološkoga sektora javnost sve više nalazi u patentima na lijekove, sjeme, poljoprivredne proizvode, hranu… Naime, korporacije iz biotehnološkoga sektora sve više se optužuje za biopiratstvo (Shiva, 1998), odnosno za krađu tradicionalnoga znanja i praktičnih vještina brojnih starosjedilaca i naroda iz

siromašnih zemalja. Za dobivanje patenta inače se mora dokazati inovativnost, odnosno mora se dokazati pronalazak, nešto novo, dok se u ovom slučaju više radi o patentiranju već postojećega. Danas brojne korporacije patentiraju biljke i proizvode od njih, a koji su već odavno u upotrebi. Tu se ništa novo ne stvara, već se samo tisućama godina poznatim načinima korištenja određenih biljaka daju kodna i numerička imena. Vjerojatno jedan od najpoznatijih slučajeva je onaj o stablu neem iz Indije koji se stoljećima koristio u toj državi kao prirodna zaštita za biljke te u medicini. Također se koristio i kao pasta za zube zbog svog antibakterijskog utjecaja. Danas američke i japanske korporacije drže više od 12 patenata na proizvode izvedene iz neem stabla, pa čak i na zubnu pastu temeljenu na neem stablu. Stanovništvo Indije stoljećima se brinulo za neem stablo, njegovalo ga i štovalo te prenosilo znanje bez ikakve primisli da bi to itko ikada mogao posvojiti, budući da je to zapravo znanje i vlasništvo svih, znanje koje se nakupljalo, obnavljalo i širilo generacijama. Sada imamo situaciju da stanovništvo Indije mora plaćati pravo na korištenje neem stabla američkim ili japanskim korporacijama zbog njihovih prava na patente. Time se za mnoge ponavlja kolonizacija pa je prije zapadna civilizacija pri gaženju ljudskih prava urođeničkih skupina koristila koncept terra nullius, smatrajući novootkrivene prostore praznom zemljom, dakle onoj na kojoj nikoga nema, pa onda nitko niti ne može imati ikakva prava. Danas svjedočimo konceptu bio nullius, pri čemu se znanje urođeničkih skupina i naroda trećega svijeta o korištenju njihove bogate bioraznolike okoline smatra praznim, nulom, nepostojećim i slobodnim da ga se proglasi vlastitom invencijom što mnoge korporacije i rade. Od najprodavanijih lijekova koji su izvedeni iz biljaka, 94 posto njih sadrži najmanje jedan sastojak čija je primjena poznata kroz tradicionalno znanje korištenja tih istih biljaka (Shiva, 2001). Do danas su patentirane 22 indijske biljke šipak, indijski ogrozd, senf, crni papar, indijski šafran i druge. Premda nije za usporedbu, ponekad je i stanovništvo industrijski razvijenih i bogatih zemalja u opasnosti. Nakon terorističkih napada na SAD-e vrlo ubrzo je slijedio strah od zaraze antraxom. Na lijek Cipro, koji se između ostaloga koristi i kao antibiotik za liječenje oboljelih od antraxa, patent je imala korporacija Bayer AG (Goozner, 2002). Unatoč tome što je korporacija priznala vladi SAD-a i javnosti kako mogu zadovoljiti svega šestinu potrebe SAD-a za Ciprom, jer je uslijed opće panike i histerije došlo do povećane potražnje, vlada SAD-a je odbila proglasiti mogućnost zdravstvene krize i prestati priznavati patentno pravo korporaciji Bayer što je mogla učiniti po međunarodnom pravu. Umjesto toga, odlučila se na pregovore s Bayerom kako bi snizili cijenu Cipra, budući da je mjesečna cifra od 700 dolara bila preskupa za mnoge, pogotovo najsiromašnije stanovnike i stanovnice SAD-a. Nakon pregovora je i dogovorena cijena bila za nekoliko desetina puta viša od ponude farmaceutskih kompanija iz Indije koje su ponudile generičku

varijantu Cipra za manje od 10 dolara mjesečno. Ostalo je neodgovoreno kako je vlada SAD-a mislila osigurati dovoljne količine lijekova da je napad antraxom potrajao malo duže. Bayer je plaćao svojim konkurentnima da ne proizvode jeftinije verzije lijeka Cipro. Neoliberalni magazin Forbes nazvao je te godine Bayer korporacijom "vrijednom najvećeg divljenja"(?!).

Sukob oko patenata posebno se produbio od kada je stvorena Svjetska trgovinska organizacija (WTO) koja je počela prihvaćati samo zapadnjački sustav patentiranja. Brojnim seljacima, plemenima, urođeničkim skupinama pa i čitavim narodima potpuno je strano privatizirati nešto što je dio zajedničke baštine, rada i znanja. Sve više im se u borbi protiv ovakve politike WTO-a pridružuju i brojne ekološke organizacije, grupe za zaštitu ljudskih prava i prava urođeničkih skupina, zapravo većina globalnoga civilnog sektora i sve veći dio javnosti. Zbog tog pritiska može se naslutiti kako će doći i do određenog trenda prebacivanja dijela profita na pokradene zajednice. Takav model prva je uvela korporacija Merck u suradnji s nevladinom organizacijom INBio s Kostarike 1991. godine. Merck je pristao uplatiti 1,135 milijuna dolara lokalnom programu za razvoj bioraznolikosti te za patentno pravo na 10.000 biljnih ekstrakata. Kostarika je inače dom za oko 5-7 posto svih svjetskih vrsta. Također su pristali odvajati i dio od zarade (pretpostavlja se 1-3 posto) ukoliko se komercijalizira neki od sakupljenih ekstrakata. Projekt su vlada SAD-a i Svjetska banka predstavili kao model za suradnju. Za mnoge je Kostarikin model prikriveno ili ušminkano biopiratstvo, za druge primjer uspješnog upravljanja ili menadžmenta bioraznolikošću (Ruiz-Marrero, 2003). Naravno, kritika ističe kako se radi o lažnom imidžu, osuđujući škrtost Mercka koji je iste godine kada je Kostarici za iskorištavanje bogate bioraznolikosti dao nešto više od milijun dolara, ostvario dobit od 8,6 milijardi dolara. BBC je objavio krajem trećega mjeseca ove godine kako je San narod iz pustinje Kalahari uspio u suradnji s drugim organizacijama za ljudska prava, prava urođenika i zaštitu prirode u svojoj borbi naplatiti svoje znanje koje su ukrale korporacije Phytopharm i Pfizer. Naime, San narod stoljećima koristi biljku hoodia kada idu u višednevni lov jer im žvakanje te biljke suspreže glad. Phytopharm je u biljci hoodia izdvojio sastojak nazvan P57 koji je zaslužan za učinak susprezanja gladi te uvidio ogromnu mogućnost za gladno zapadno tržište koje sve više želi razne lijekove i preparate protiv debljine. Potom su najavili suradnju s korporacijom Pfizer u poslu stvaranja lijeka protiv debljine koji bi im trebao donijeti 2 milijarde dolara godišnje. Premda nije poznato koja suma će se izdvajati za San narod ukoliko dođe do komercijalizacije hoodie, ove godine je potpisan svečani ugovor u kojem se garantira San narodu da će dijeliti dio profita od eventualnoga budućeg lijeka premda su predstavnici korporacija Phytopharma i Pfizera takvu mogućnost donedavno odbijali. Dapače, Richard Dixey iz Phytopharma je izjavio za Financial Times: "Činimo sve što možemo da vratimo

profit nazad, ali to je zaista velik problem… pogotovo kada su ljudi koji su otkrili biljku nestali". Nakon potpisa ugovora ista osoba je izjavila: "Ovi Bušmani su divni ljudi i oduševljen sam što su se organizirali" (ETC, 2002). Kada bi sve biotehnološke korporacije pratile primjer Mercka svjetski genetski izvori mogli bi biti kupljeni za čitavih 20 milijuna dolara (Anderson, 1999). Proizvodi korporacija koji se temelje na tradicionalnom znanju vratili su lokalnim zajednicama manje od 0,0001 posto svoga profita (IDCR, 1994; Anderson, 1999 i Tokar, 2001). Primjera biopiratstva je na žalost sve više, pri čemu su neki zaista apsurdni. Hoffman-LaRoche je tako patentirao enzim otporan na toplinu koji je pronašao u gejziru u Yellowstone Nacionalnom parku. Korporacija Agracetus je 1994. godine dobila patent na svu genetički modificiranu soju. Konkurentske korporacije su izrazile šokiranost, među njima i Monsanto, osudivši mogućnost da samo jedna korporacija ima monopol na svu genetički modificiranu soju. Iz Monsanta su čak izjavili da "dodijeljenoj invenciji nedostaje inovacijski korak i da nije nikakva novina". No, Monsanto je nakon nekog vremena preuzeo i kupio cijeli Agracetus te analogno tome i patent na svu genetski modificiranu soju. Monsantova tužba je povučena. Nisu u Monsantu ludi da tuže sami sebe. U međuvremenu je Monsanto patentirao i cjelokupan genetski modificiran pamuk (Anderson, 1999: 71-72). Kradu se i ljudi. John Moore je otišao u bolnicu u Seattleu na operaciju slezene. Njegov doktor je našao važne stimulirajuće proteine u njegovoj krvi te ih bez Mooreovog znanja patentirao i prodao jednoj korporaciji za 15 milijuna dolara, nakon čega je ona ostvarila profit od 3 milijarde dolara na tom patentu. John Moore kao u kakvom kafkijanskom komadu nije uspio uvjeriti sud da bi možda imao pravo vlasništva nad tkivima svoga tijela te da je prevaren. John Moore je Patent #4,438,032. Američko ministarstvo trgovine je pokušalo patentirati cjelokupnu DNA stanovnika Paname, Solomonskih otoka i Papue Nove Gvineje te su odustali tek nakon prosvjeda iz cijelog svijeta. Baylor University je čak patentirao ženske žlijezde dojki i praktički pretvorio žensko tijelo u tvornicu. Američka korporacija Biocyte drži patente na sve krvne stanice iz pupčanih vrpci fetusa i novorođenih beba. Myriad Pharmaceuticals drži patent na gen raka dojke i ima monopol na sve dijagnoze koje koriste taj patentiran gen. Amgen je kupio od Rockefeller University nešto što bi trebao biti gen debljine (HCZO, 2001; Dawkins, 1997 i Shiva, 2001). Zanimljivo je da kad dođe do prosvjeda javnosti pri ovakvim pokušajima patentiranja života, onda se uzvraća kontraargumentom kako je sebično ne dati znanosti i biznisu na uvid takvo bogatstvo s obzirom da je cilj pomoći svijetu s novim lijekovima ili hranom. Tako je John Moore u američkom tisku proglašavan "čovjekom koji se protivi progresu znanosti" (Tokar, 2001: 247). Pritom se rijetko spominju cifre u milijardama dolara koje dotične korporacije, instituti i vladine agencije zarađuju tim "dobrotvornim" radom.

Najviše je pak nevjerice pa i prosvjeda uzrokovala najava uvođenja tzv. “terminator tehnologije” ili kako su ju same korporacije nazvale i patentirale kao “sistem zaštite tehnologije” ili još poetičnije “kontrolom izražavanja gena biljaka” (Control of Plant Gene Expression). Ideja je da biljka ima ugrađen gen koji samouništava sjeme biljke, čini ga sterilnim, terminira ga pa se tako ne može sačuvati za sljedeću sezonu, što je praksa stara 12000 godina. Time će seljaci i farmeri biti prisiljeni svake godine kupovati novo sjeme te tako postati ovisni o korporacijama. Ne treba ni spominjati da je ovaj pokušaj posebno razbjesnio seljake i farmere u siromašnim zemljama gdje se 80 posto korištenoga sjemena čuva za narednu sezonu (de la Perriere & Seuret, 2000). Sjetva za 1,4 milijarde ljudi na svijetu ovisi o sačuvanom sjemenu od prethodne sezone. Protivljenje je najavljeno i tzv. “izdajničkoj” (“traitor”) tehnologiji, gdje biljka može proizvesti vitalno sjeme, ali kao pomoću kakvog prekidača može ugasiti (ili izdati) neke druge važne osobine biljke poput fertilnosti, otpornosti prema suši ili imunološkog sustava na primjer. Tada se biljka “spašava” ili ponovo uključuje kemikalijama od iste korporacije koja je to sjeme i prodala (Jošt, 2003). Monsanto i Astra Zeneca su 1999. godine nakon brojnih prosvjeda, čak i od strane UN-a, javno obznanili kako neće ući u komercijalizaciju “terminator tehnologije”. No, onda je 2001. godine patent odobren i to od strane američkoga ministarstva poljoprivrede (USDA), a obje korporacije su se udružile s onima koje se nisu odredile protiv korištenja “terminator tehnologije”, te tako zapravo prekršile svoje obećanje. Monsanto je kupio Delta & Pine Land korporaciju, prvotnog vlasnika patenta, a Astra Zeneca se udružila s Novartisom u biotehnološkog diva Syngentu. Melvin J. Oliver, molekularni biolog u USDA izjavio je kako je njegov “glavni interes zaštita američke tehnologije. Naša misija je zaštititi poljoprivredu SAD-a i učiniti je konkurentnom u odnosu na stranu konkurenciju”. Glasnogovornik USDA Willard Phelps istaknuo je kako je terminator “tehnologija dizajnirana da poveća vrijednost sjemena u vlasništvu američkih sjemenarskih korporacija i da otvori nova tržišta u zemljama drugoga i trećega svijeta”. Najveća je ironija pokušaj da se “terminator tehnologija” predstavi kao ekološki održivo rješenje, budući da će GM sjeme tako sterilno postati neopasno za kontaminaciju okoliša. Harry Collins potpredsjednik za tehnološki transfer Delta & Pine Land korporacije zaključio je cijelu raspravu izjavom kako je “stoljećima stara praksa čuvanja sjemena zaista veliki nedostatak za farmere Trećega svijeta koji tako nenamjerno postaju zatvoreni u zastarjelim sortama jer idu linijom manjeg otpora, a ne sade nove, produktivnije sorte”.[37] Inače, već i sada postoji svojevrsna kontrola farmera i seljaka, barem u SAD-u. Kada poljoprivrednik u SAD-u ili Kanadi kupuje modificiranu RoundUp Ready soju od Monsanta, od iste korporacije dobije ugovor na potpise. U ugovoru se obavezuje da će sijati sjeme samo jednu sezonu te da će koristiti herbicide isključivo

Monsantove proizvodnje i vlasništva. Također nema garancije rezultata. Monsanto ima pravo tri godine nadgledati polja farmera i za to koristi nenajavljene posjete privatnih detektiva koje unajmljuje, a otvorio je i telefonsku liniju na koju susjedi mogu tužiti jedni druge ukoliko sumnjaju da se ilegalno sije GM sjeme od Monsanta. Monsanto je do sada tužio preko 2000 poljoprivrednika u kojima ih optužuje da su koristili Monsantovu RR soju bez autorizacije (Cevallos, 2003), pri čemu se od njih potražuje ukupno oko 400.000 dolara. Najveći broj poljoprivrednika je izgubio parnice uz obavezu nadoknade financijske štete Monsantu, premda su tvrdili kako nikad nisu sijali Monsantovu soju, već je ona prešla (vjetrom, kukcima…) na njihovo polje. Najpoznatiji slučaj je onaj Percy Schmaisera, farmera iz Kanade kojeg je Monsanto tužio za krađu sjemena te mu je u sudskom procesu naloženo isplatiti zbog krađe 19.000 dolara, te 153.000 dolara zbog sudskih troškova. Vrhovni sud je prihvatio žalbu Schmeisera u svibnju 2003. godine, ali je na kraju sudskom presudom bio prisiljen isplatiti Monsanto. Schmeiser je cijelo vrijeme negirao optužbe za krađu jer je njegova obitelj tradicionalno poznata u kraju po sijanju vlastitog sjemena uljane repice.

Zbog spomenutih slučajeva i mnogih drugih, biotehnološke se korporacije sve češće smatra pohlepnim monopolistima kojima je jedini cilj profit. Stoga, brojne korporacije pored odvajanja dijela profita, što smo već spomenuli, kao taktiku udobrovoljavanja javnosti počinju koristiti i davanje dijela svojih patenata besplatno na korištenje siromašnim zemljama. Korporacija Pharmacija, jedno vrijeme vlasnik Monsanta, krajem siječnja 2003. godine objavila je kako će testirati program u kojem će pokušati dati afričkim zemljama dio svojih patenata na lijekove. U ožujku iste godine Monsanto, DuPont, Syngenta i DowAgroSciences su odlučili besplatno pokloniti afričkim znanstvenicima patentna prava, razne vrste sjemena, laboratorijsko znanje i drugu pomoć kako bi potaknuli veću produkciju hrane na tom kontinentu. Protivnici biotehnologije i GM hrane zaključili su kako je to priprema terena za osvajanje novih tržišta. Razlog tomu je i uz zaštitu WTO-a uporno odbijanje biotehnoloških korporacija da oslobode patente na lijekove za liječenje oboljelih od AIDS-a, malarije, kolere, tuberkuloze i drugih zaraznih bolesti koje godišnje uzmu milijune i milijune života u siromašnim zemljama.

Kontrola nad proizvodnjom hrane i lijekova i dalje će rasti. Neke tehnologije koje su trenutno u fazi eksperimentiranja mnogima izgledaju kao orwelovska vizija prebačena na područje poljoprivrede. Tako u Andaluziji, Španjolska, satelitima se nadgleda proizvodnja subvencioniranih poljoprivrednika kako oni ne bi varali na proizvodnji. U Argentini satelitskim snimkama nadgleda se prodaja neautoriziranog sjemena (farmer smije skupljati vlastito sjeme, ali ga ne smije prodavati), a također se razvija i sistem “virtualnih ograda”

kojima se također iz satelita nadgleda kretanje goveda i ostalog blaga koje ima čipove u ušima pomoću kojih se prati njihovo kretanje, te se može i usmjeravati. Sistem je konstruiran tako da može raditi neovisno o ljudskoj intervenciji. Sve su češća i ulaganja u tzv. "biofarme" gdje farmaceutske korporacije obećavaju uzgojiti GM usjeve s proteinima koji će onda moći služiti umjesto cjepiva protiv dijareje ili drugih bolesti, a najavljuje se i slična mogućnost borbe protiv AIDS-a. Biotehnološki sektor često kritizira svoje protivnike kako nemaju dokaza o štetnosti GM hrane po zdravlje ljudi, te kako su zapravo panikom i strahom ljude zaplašili "apokaliptičnim primjerima" kako je zaključio predsjednik Hrvatske udruge genetičkih inžinjera Srećko Jelinić u intervjuu časopisu Fokus (17.10.2003). Glasnogovornik korporacije Syngenta je istaknuo kako su potrošači u Europi "zbunjeni" te kako "pate od pretjerane izloženosti informacijama" (Mathiason, 2003). Protivnici GMO-a često navode primjer japanske korporacije Showa Denko koja je 1989. godine proizvela i pustila na tržište novi GM tip L-triptofan, inače uobičajeni dijetetski dodatak. Od korištenja te nove verzije umrlo je 37 ljudi, a 5000 je imalo ozbiljne zdravstvene probleme i bolesti. Do danas je korporacija Showa Denko isplatila 2 milijarde dolara odštete. Također kritičari ističu kako je još prerano da se posljedice vide te optužuju GM hranu za sve veću sklonost alergijama i trovanje hranom. Također se poučeni eksperimentima na životinjama ističe opasnost za pojedine organe. Centar za kontrolu bolesti SAD-a istaknuo je kako je hrana odgovorna za dvostruko više bolesti u odnosu na svega nekoliko godina prije (GM hrana došla je na tržište 1996. godine) pri čemu se ističe kako se za 80 posto tih bolesti ne može identificirati točan uzrok (Smith, 2005). Kako bilo, u ovom trenutku GM hrana predstavlja veću opasnost zbog kontrole proizvodnje hrane i zagađivanja okoliša, dok zdravstveni dokazi o njenoj štetnosti još nisu dovoljno istraženi, premda to naravno ne znači da trebamo zanemariti princip predostrožnosti. Monopol nad proizvodnjom hrane, zagađivanje okoliša i smanjivanje bioraznolikosti i više su nego dovoljni razlozi da se uvede moratorij za primjenu GMO-a na otvorenom.

KONTROLA POLITIKE I NADLEŽNIH INSTITUCIJA

Znanost i znanstvene institucije postaju sve više ovisne o novcu poslovnoga sektora i samim time gube temelj svojeg postojanja – neovisnost. Najbolji pokazatelj toga je istraživanje objavljeno u časopisu New England Journal of Medicine u siječnju 1988. godine. Naime, nakon što je Nacionalni institut za srce, pluća i krv objavio upozorenje kako određeni lijek kojim se tretira visoki krvni tlak i srčane bolesti povećava u pacijenta mogućnost smrti od srčanog udara, istražio se stav doktora s obzirom na njihovu financijsku povezanost s korporacijama koje proizvode konkretne lijekove. U istraživanju je proučavano 70 članaka izašlih u brojnim stručnim časopisima i rezultati su bili porazni po neovisnost znanosti. 96 posto znanstvenika koji su pisali u korist dotičnog lijeka imali su financijske veze s proizvođačima istog lijeka, a 100 posto znanstvenika koji su pisali afirmativno o lijeku, imali su vezu s najmanje jednom korporacijom iz farmaceutskoga sektora. Kritički komentar nakon ovog istraživanja isticao je da "ukoliko želimo razumjeti 'objektivnost' u znanosti… ovih dana, počinje vrijedi isto kao i u politici: slijediti trag novca" (Anderson, 1999: 94). To se podudara s podacima istraživanja objavljenih u časopisu Times Higher Education Supplement (08. 09. 2000.) koji ističu kako je trećina anketiranih znanstvenika potvrdila da je od njih zatraženo promijeniti rezultate svojih istraživanja u interesu naručitelja. U Velikoj Britaniji korporacije pokrivaju 80-90 posto financijskih troškova vrhunskih istraživačkih sveučilišta (Jošt, 2003, 29). The Journal of the American Medical Association objavio je pregled 106 znanstvenih radova u kojima se osporava povezanost između pasivnog pušenja i raka pluća te se u pregledu zaključuje "kako je jedini faktor povezan sa zaključkom da pasivno pušenje nije opasno onaj koji se tiče autorove povezanosti s industrijom cigareta." Sve su češće zloupotrebe i znanstvenih časopisa u te svrhe. U jednom od najpoznatijih znanstvenih časopisa na svijetu, Science, u kolovozu 1998. godine izašao je urednički komentar Davida McCarrona u kojem on osporava vezu između pretjerane konzumacije solima bogatom hranom i povećanoga krvnog pritiska. Nigdje u časopisu Science, niti u uvodniku nije pisalo kako je David McCarron plaćeni savjetnik Instituta za sol osnovanog od kompanija koje proizvode sol. Također, u New England Journal of Medicine Jerry H. Berke je napao u recenziji Barbaru Steingraber zbog njene tvrdnje kako je rak puno više socijalno-ekološka bolest, nego li bolest nečijega životnog stila. O uzrocima oboljenja od raka rasprave zapravo još uvijek traju, tako da i svaki pomak u tom smjeru treba pozdraviti, ali također u časopisu nigdje nije pisalo kako je stanoviti Jerry H. Berke upravo direktor za medicinu i toksikologiju W. R. Grace & Co. korporacije, jedne od najvećih kemijskih korporacija koju se

upravo često optužuje za brojne devastirajuće ekološke i zdravstvene posljedice (Kneen, 1999: 85). Slično je i s kontrolom znanstvenih institucija. Konkretno iskustvo koje proizlazi iz ovih podataka, imao je dr. Arpad Pusztai koji je 1998. godine dobio otkaz s Rowett Research Institute nakon što je objavio rezultate vlastitih dugogodišnjih istraživanja o GM krumpiru. Nakon što je objavio svoje rezultate pokusa na laboratorijskim miševima gdje je istaknuo kako konzumacijom GM krumpira dolazi do slabljenja imunoga sustava te kako ga on nikada ne bi jeo. Bez obzira što je ravnatelj instituta u izjavi za tisak prvotno dao priznanje znanstveniku instituta kojim ravna, dva dana nakon toga izjavljuje žaljenje zbog danih "pogrešnih informacija" te suspendira dr. Pusztaija. Narednih dva dana nakon "žaljenja" koje je dolazilo s vrha instituta, korporacija Monsanto započinje s javnom diskreditacijom dr. Pusztaija, a vrlo brzo ravnatelj instituta, prof. Philip James biva unaprijeđen u pročelnika vladine agencije Food Standard Agency. Purdue University se smatra jednim od najboljih poljoprivrednih znanstvenih centara, no upravo su s tog univerziteta slane izjave pojedinih znanstvenika kako je zbog "etičke neprihvatljivosti" odbijanje UN-ove Organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO) da prihvati "terminator" tehnologiju, "politička odluka koja nije temeljena niti na znanosti niti na ekološkim beneficijima koje bi takva tehnologija donijela".[38] U ugovoru korporacije Monsanto i Cornell University o istraživanju rezultata kvalitete mlijeka dobivenog uz pomoć rekombinantnoga hormona rasta (rBGH mlijeko) stoji stavka koja doslovno nalaže da će kontrolor, u ovom slučaju Cornell University, dobiti sve kompilirane podatke od "sponzora", čiji opseg i količinu "sponzor" određuje (Kneen, 1999: 76). Jedan od najvećih skandala je zasigurno posljedica puštanja u javnost rezultata istraživanja o zagađenju GM sjemenom najveće zbirke autohtonih vrsta kukuruza u Meksiku. Američki znanstvenici David Quist i Ignacio Chapelo sa Sveučilišta Berkeley objavili su vijest o rezultatima svojih istraživanja u uglednom časopisu Nature 2001. godine. No, već u idućem broju nakon pritiska brojnih drugih znanstvenika i instituta te negiranja zagađenja u genetskom centru autohtonih vrsti kukuruza u Meksiku, uredništvo časopisa Nature iznosi stav kako "…u izvješću izneseni dokazi nisu dostatni za objavljivanje takvog članka", uz napomenu kako priča osim tehničke ima i političku pozadinu (Jošt, 2003: 110). Najviše prosvjeda i pisama (oko 60) protiv Quista i Chapele došlo je Internetom preko Bivings grupacije kojom se Monsanto služi u svojim propagandnim akcijama. Istodobno i međunarodna znanstvena institucija koja se brine za zbirku autohtonih vrsta kukuruza (CIMMYT) demantira kako u banci gena za koju se oni brinu ima GM zagađenja te naglašavaju kako je potrebna znanstvena jasnoća da bi se potvrdili rezultati koji dokazuju kontaminaciju jednog od najvrjednijih područja na Zemlji što se tiče bioraznolikosti i čuvanja autohtonih vrsta. Ipak, Institut za ekologiju koji je dio

Ministarstva okoliša u Meksiku daje potvrdu o zagađenju GM sjemenom. Time su se javile i optužbe da je CIMMYT također pod kontrolom i u službi biotehnološkoga sektora, premda mu je briga brinuti za očuvanje autohtonih vrsta i bioraznolikost. CIMMYT je dio Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR) mreže javnih i privatnih institucija koje kroz 16 poljoprivrednih istraživačkih centara širom svijeta imaju zadatak očuvati biorazličitost, surađivati s farmerima i pomoći u borbi protiv siromaštva. Kritičari su isticali kako ponašanje CIMMYT-a, odnosno CGIAR-a ne treba čuditi budući da je direktor CGIAR-a Ian Johnson istovremeno i zamjenik direktora Svjetske banke te je uz najavu novih članica CGIAR-a ne trepnuvši nabrojao Maleziju, Maroko, Izrael i fondaciju najveće korporacije u području GM agro biznisa na svijetu Syngenta Foundation. Izvršni direktor Novartis fondacije sjedi u upravnom vijeću direktora CIMMYT-ija. Godinu poslije, meksička vlada je potvrdila zagađenje, istaknuvši kako su na 95 posto ispitanih područja u južnim regijama Oaxaca i Puebla pronađeni tragovi GM sjemena. To, sada i državno, službeno priznanje pratilo je prosvjedno pismo časopisu Nature stotinu biologa, pa je Philip Campbell, urednik Nature časopisa istaknuo: “Rezultati Chapele se trebaju još uvijek potvrditi. Ukoliko ih meksička vlada može potvrditi, neka tako bude” (Clover, 2002). Dvije godine poslije, meksička vlada i znanstvena javnost priznaju kontaminaciju GM sjemenom u čak devet država u Meksiku (ETC Group, 2003). Mogli bismo unedogled nabrajati i brojne druge primjere sukoba interesa širom svijeta u kojima bi bivši dužnosnici vladinih ministarstava, nadležnih državnih tijela i općenito politički funkcioneri prelazili na direktorske, upravljačke ili savjetničke položaje u biotehnološke korporacije koje su prije trebali nadgledati, usmjeravati i kontrolirati (Anderson, 1999; Kneen, 1999 i HCZO, 2001). Taj fenomen naziva se “revolving door” ili “vrata koja se okreću” budući da možemo svjedočiti činjenici izmjene pozicija između ljudi u vladinim tijelima i političkom vrhu, predsjednika, direktora i visokopozicioniranih ljudi korporacija, onih koji sjede u nadzornim odborima, zaposlenika globalnih financijskih i političkih institucija, medijskih moćnika i drugih najutjecajnijih osoba u svijetu medija te znanstvenika. Svi se ovi akteri nalaze unutar “vrata koja se okreću” i stalno se uglavnom jedni te isti ljudi vrte kroz njih mijenjajući svoje položaje, ali osnovne pozicije moći ostaju netaknute (Bader 1998: 84-85, 118-119, 200-201).

Tako direktor za odnose s javnošću Monsanta tvrdi kako nije na Monsantu “da jamči sigurnost hrane. Naš interes je prodati što je moguće više. Zadatak Administracije za hranu i lijekove (FDA) je da brine o njenoj sigurnosti”.[39] No, upravo je ta korporacija najviše pod optužbama za prikriven utjecaj na administraciju i politiku. Margaret Miller je radila kao kontrolorka u kemijskom laboratoriju Monsanta da bi upravo ona nakon dolaska na važnu funkciju u FDA donijela u prosincu 1989. godine propis kojim dopuštenu količinu antibiotika

u mlijeku povećava za 100 puta (Smith, 2005). Godinu poslije FDA objavljuje u časopisu Science rezultate znanstvenih istraživanja o kvaliteti rBGH mlijeka u kojem se zaključuje kako rBGH mlijeko nije opasno te se može slobodno pustiti u prodaju. Kasnije se utvrdilo kako su objavljeni rezultati odnosili se na samo prvih devedeset dana, dok su rezultati drugih devedeset dana proglašeni poslovnom tajnom te time nedostupni za javnost. U Kanadi su rezultati iz drugih devedeset dana nestali iz dosjea o rBGH mlijeku te time samo povećali sumnju na cijeli slučaj, pri čemu se isticalo kako se prikrivaju podaci o štetnosti rBGH-a mlijeka i za krave, pa posredno i za ljude. Michael Tylor, predstavnik komisije za politiku FDA-e pisao je pravila FDA-e za etiketiranje rBGH mlijeka. Ta pravila objavljena početkom 1994. godine praktički su zabranila i proizvođačima i prodavačima pravljenje ikakve razlike između mlijeka dobivenog bez ili s rBGH-om. Michael Tylor je prije obavljao odvjetničke poslove za korporaciju Monsanto punih sedam godina, gdje je između ostalog pripremao kampanju Monsanta za proizvodnju i prodaju rBGH mlijeka bez deklariranja kao drugačijeg od običnog mlijeka (Smith, 2005). Predstavniku Monsanta je prilično lako skinuti odgovornost sa svoje korporacije i prebaciti odgovornost za sigurnost hrane na FDA, kada FDA niti nema uvjeta za potpunu kontrolu hrane koja dolazi na tržište. Doslovno, FDA nema pravo prisiliti korporacije da joj dostave sve podatke koja zahtijeva. The Center for Science in the Public Interest proveo je istraživanje izdavanja dozvola za hranu koje je izdala FDA kroz proteklih sedam godina i pronašli su najmanje 14 slučajeva u kojima se nije poštivala procedura za dozvolu ulaska novih GM sorti na tržište. U tri slučaja nakon što je FDA zahtijevala dodatne podatke ili informacije o pojedinim GM sortama, iz korporacija je jednostavno odgovoreno kako je to nepotrebno (Abboud, 2003). Ne samo to, organizacija Alliance for Bio-Integrity na svojim Internet stranicama izložila je 24 interne kopije iz FDA u kojima se ističu neke opasnosti od GM hrane i to od samih znanstvenika i stručnih uposlenika te državne agencije. Kopije su morale biti objavljene nakon tužbe koju je protiv FDA podnijela gore spomenuta organizacija.[40]

Upravo zbog zabrane uvoza proizvoda dobivenih od goveda stimuliranih rBGH-om u zemlje EU-a, SAD je tužio EU sudu WTO-a pod optužbom da se time krši pravo na slobodne trgovinu SAD-a. Sud WTO-a donio je odluku kojom smatra kako EU krši pravila WTO-a o slobodnoj trgovini te je SAD-u dozvoljeno kazniti EU dodatnim carinjenjem njenih proizvoda u iznosu od 116,8 milijuna dolara. Upravo je WTO na udaru kritike kao globalno tijelo koje je također pod kontrolom globalnih korporacija pa samim time i biotehnoloških.

Čak i šire, brojne grupe i organizacije civilnoga sektora optužuju i sam mehanizam za rješavanje sporova pri WTO-a kao inherentno protivan radničkim pravima, zaštiti prirode i

zdravlja ljudi. Cjelokupnoj javnosti poznata je tužba koju su 2003. godine sudu WTO-a podnijele SAD zbog ustrajnosti Europske Unije na odluci da se GM hrana etikira kao takva. Osoba koja bi uvelike mogla utjecati na "paneliste" koji će ući u sud WTO nadležan za ovaj slučaj kao i na selekciju vanjskih znanstvenika kao savjetnike za pitanja GMO-a jest Rufus Yerxa, najviši službenik za pravna pitanja u WTO-u. Gospodin Yerxa je prije nego je zaposlen u WTO-u radio kao međunarodni savjetnik korporacije Monsanto (Howse, 2003). Globalne korporacije optužuju da su pripremale, napisale i cijelo vrijeme imale kontrolu i nad pisanjem TRIPs ugovora WTO-a, kako smo vidjeli, jednim od najspornijih točaka u WTO-u. Naime, predložak ugovora kasnije prihvaćenog pisali su predstavnici korporacija Monsanta, DuPonta, Mercka, Pfizera, General Electrica, Johnson & Johnsona, General Motorsa, IBM-a i drugih, djelujući kroz udruženja biznis grupacija (Shiva, 1998). Kako je poslije izjavio tadašnji generalni direktor korporacije Pfizer, Edmund Pratt: "Naša zajednička snaga omogućila nam je stvaranje mreže globalne vlade privatnoga sektora koji je postavio temelje onoga što će postati TRIPs" (FoEI i CEO, 2003: 14). Također na WTO i pravila globalne trgovine velik utjecaj imaju korporativne lobističke grupe, kako one transatlantske – Tranatlantic Business Dialogue (TABD), tako i međunarodne – International Chamber of Commerce (ICC) i regionalne – European Roundtable of Industrialists (ERT) i Business Roundtable (BRT) iz SAD-a. Najjače korporacije svijeta su članice ovih lobističkih skupina koje su rado viđeni prijatelji WTO-a.

Gotovo je nevjerojatno da Međunarodna gospodarska komora (ICC) uopće ne krije svoj utjecaj na WTO – kako kaže politički menadžer ICC-a, Stefano Bertasi, utjecaj na procese unutar WTO odvijaju se na dva načina: "Kroz međunarodne organizacije (npr. ICC) te kroz nacionalne komitete ICC-a na vlade članice WTO i njihova predstavništva u toj organizaciji.[41] TRIPS ograničava mnogim zemljama "Trećega svijeta" razvijanje vlastitih lokalnih farmaceutskih proizvoda, sprečavajući tako jeftine lijekove ili hranu za siromašne slojeve stanovništva. Trenutno smo svjedoci "znanstvenoga apartheida", odnosno već spomenutoga biopiratstva jer postojeći ugovori omogućuju korporacijama krađu patentiranjem životinjske i biljne vrste pa čak i ljudskoga gena ili stanice. Malezija koja priznaje TRIPS ima 760 posto veće cijene lijekova od Indije koja ne priznaje taj sporazum.

Apsurdnost današnje globalne ekonomije i pravila koja vladaju u njoj ogledaju se u činjenici da se za korištenje usjeva koje je lokalno stanovništvo uzgajalo od davnina, naplaćuje licenca tom istom lokalnom stanovništvu jer korporacija posjeduje patent za nešto što uopće nije stvorila. Uostalom, kako je objasnio Ralph Hardy iz DuPonta: "Konkurentska pozicija industrije SAD-a u biotehnologiji biti će poboljšana ukoliko će postojati međunarodne

konvencije koje bi osiguravale veću uniformnost u prihvaćanju patentiranja i vlasničkih prava.” Zanimljivo je kako u pokušajima da pojača utjecaj ugovora koji trgovinski regulira patentna prava unutar WTO-a (TRIPs ugovori), korporacije kao jedan od glavnih razloga navode financijski gubitak zbog ilegalnog korištenja patentiranih proizvoda u zemljama trećega svijeta. No, kada bi Zapad i korporacije iz bogatih zemalja platile za svo tradicionalno znanje korištenja raznih biljaka, kada bi zaista priznali pravo stvarnim inovatorima po pravilima TRIPs ugovora, bili bi po izvještaju organizacije Christian Aid-a dužni plaćati tim plemenima, urođeničkim skupinama i narodima 4,5 milijardi dolara godišnje. Ovako su uzele to znanje besplatno, odnosno ukrale su ga i sada tu krađu još i naplaćuju (Anderson, 1999). Nije samo zdravlje ljudi u zemljama u razvoju u opasnosti. U rujnu 2003. godine WTO je donio novi sporazum o TRIPs ugovoru i pristupu lijekovima za najsiromašnije zemlje unutar toga ugovora. Naime, mnoge zemlje (Indija, Brazil, Južna Afrika…) koje pogađaju te bolesti, a imale su kapaciteta za proizvodnju vlastitih varijanti patentiranih lijekova, to su i učinile, nakon čega bi im bilo prijećeno tužbom ili bi bile tužene od korporacija ili vlade SAD-a za nepoštivanje prava na patente. Uglavnom su te tužbe povlačene nakon prosvjeda brojnih udruga i javnosti te zgražanja zbog korporativnoga protivljenja spašavanju ljudskih života. Na primjer, od polovice ’90-ih kad je Brazil počeo s proizvodnjom vlastitih lijekova smrtnost zbog AIDS-a je prepolovljena, a hospitalizacija zbog infekcije je smanjena za 80 posto. Osnovni problem mnogih ugovora poput TRIPs-a je njihova nejasnoća, odnosno mogućnost interpretacije ugovora kako kojoj strani odgovora. Tako je, naime i s ovim novim dodatkom TRIPs ugovora. Dio civilnoga sektora slavio je novu mogućnost koja se spominje u ugovoru, a to je sloboda da zemlje koje mogu proizvesti generičke lijekove za najsmrotnosnije zarazne bolesti to i učine, bez opasnosti da će biti tužene. Također, nije prošla niti namjera SAD-a, Japana, EU-a i članova sekretarijata WTO-a da ograniči broj bolesti za koje se mogu proizvoditi generičke varijante lijekova te da se mogućnost proizvodnje generičkih lijekova dozvoli tek uz zadovoljavanje visokih standarda za proglašenje epidemije ili kriznih stanja (Love, 2003) Generalni direktor WTO-a Supachai Panitchpakdi je istaknuo kako se radi o historijskom ugovoru za WTO, a kanadski ministar za trgovinu Pierre Pettigrew je naveo novi ugovor kao dokaz da WTO “može riješiti trgovinske izazove, isto kao i humanitarne” (Goar, 2003). No, premda se u ugovoru ističe kako TRIPs ugovor ne smije spriječiti članice zemlje WTO-a da zaštite zdravlje svojih stanovnika i stanovnica, istovremeno se ističe kako se proizvodnja generičkih lijekova smije koristiti samo za domaću upotrebu. To zapravo znači kako najpogođenije zemlje u Africi koje nemaju mogućnost za vlastitu proizvodnju neće smjeti niti uvesti nekoliko desetina puta jeftinije generičke varijante od, na primjer, Indije ili Brazila. Nadalje se tvrdi kako za

najsiromašnije zemlje zaštita patenata ne vrijedi do 2016. godine, ali da će o uvozu za svaku zemlju posebno odlučivati sekretarijat WTO-a. Zbog svega toga je Elen t' Hoen iz Liječnika bez granica, zaključila kako i ovaj novi ugovor daje malo prostora za siromašne pacijente te da će globalna pravila na patente i dalje određivati cijenu lijekova, a 22 najsiromašnije zemlje predvođene Kenijom izrazile su svoju sumnju u funkcioniranje novoga sporazuma u korist potreba najugroženjih.

KONTROLA PROSTORA I IZBORA

Kako smo spomenuli, samo korporacija Monsanto odgovorna je za preko 90 posto GM usjeva. Od toga je 99 posto usjeva podijeljeno na svega četiri zemlje: SAD 68 posto, Argentina 22 posto, Kanada 6 posto i Kina 3 posto. Unutar SAD-a prema podacima USDA GM soja zauzima 75 posto, GM kukuruz 34 posto te pamuk 71 posto od ukupne zasijane površine tih kultura. U zadnje vrijeme i Brazil bilježi značajniji porast površina zasijanih GM sjemenom. Svega četiri kulture koriste se u komercijalnoj GM proizvodnji, a to su: soja 63 posto, kukuruz 19 posto, pamuk 13 posto i uljana repica 5 posto (ISAAA, 2003). GM sjemenom zasijano je 58 milijuna hektara u svijetu, što odgovara 2,5 veličine Velike Britanije (ActionAid, 2003). Računajući od 1996. godine to je porast za preko 30 puta i mnogi u tome vide dokaz nezaustavljivosti širenja GM usjeva i hrane na svjetska polja i tržišta. Od početka proizvodnje pa prodaje GM hrane mogli smo svjedočiti vrlo preciznim i konkretnim reklamama o prvenstvu takve hrane u odnosu na onu uzgojenu konvencionalnim metodama, pa i na hranu organske proizvodnje. Tu su se nizale prednosti poput povećanih usjeva, smanjenja korištenja kemijske zaštite usjeva, veće zarade za poljoprivrednike te manje cijene krajnjeg proizvoda za potrošače, pa su se čak obećavale i veća zdravstvena vrijednost GM hrane te povećana bioraznolikost uslijed proizvodnje. Tako su Monsantove reklame isticale “veću zaradu i povećani urod” nekih svojih GM usjeva, “jer ti usjevi su vođeni progresom” ili je pak najavljivan “nevjerojatan urod”. Tako ISAAA (2002.) navodi brojne uspjehe GM usjeva: smanjenje korištenja pesticida pri uzgoju GM pamuka u Kini, smanjenje prisutnosti insekticida u vodi koja otječe iz polja u SAD-u, u Kanadi pri uzgoju uljane repice smanjivanje obrađivanja tla čime se tlo čuva, povećan prinos kukuruza u SAD-u, smanjena upotreba herbicida u SAD-u te samim time financijska ušteda od 216 milijuna dolara godišnje, smanjenje trovanja pesticidima zbog nekorištenja istih pri uzgoju GM pamuka u Južnoj Africi te povećana bioraznolikost u istoj zemlji, a navode se i brojni drugi primjeri.

S druge strane, sve su jači glasovi kako je situacija prilično obrnuta. Pri tome je važno primijetiti kontradiktornost dobivenih rezultata što zasigurno može potaknuti zbunjenost kod većine promatrača. Rezultati s University of Nebraska te nekih nezavisnih istraživačkih centara, ali i onih koji su zapravo olakšali i podržali uvođenje GM proizvoda, poput državnoga Ekonomskoga istraživačkog servisa pri USDA-i, prilično pobijaju tezu o isplativosti GM hrane za poljoprivrednike, potrošače te prirodu. Podaci se donekle razlikuju ovisno o godini i regiji, ali ukupni zaključci nisu povoljni po biotehnološke korporacije. GM

soja i kukuruz daju manji profit s obzirom na veću cijenu sjemena i manju cijenu proizvoda koji sadrži GM sastojke. Obećanje o povećanim usjevima za soju, kukuruz i uljanu repicu također nisu realizirana, osim donekle u slučaju jedne varijante GM kukuruza, ali povećani troškovi proizvodnje ne pokrivaju to minimalno povećanje. Glavni GM usjev, Roundup Ready soja daje prinose manje od 6-11 posto nego ne-GM varijacije. Urod uljane repice smanjen je za 7,5 posto u odnosu na konvencionalni uzgoj. U USDA su zaključili u svom izvještaju iz 2001. godine kako "biotehnologija najvjerojatnije neće osigurati najveći urod". Također, niti obećanje o smanjenom korištenju herbicida i pesticida nije se ispunilo. Podaci USDA pokazuju kako se povećalo korištenje herbicida u slučaju soje, kako se tretiranje herbicidima GM kukuruza povećalo za 30 posto u odnosu na onaj ne-GM, a uljane repice za 20 posto. Slični su rezultati i za povećano korištenje pesticida, osim u slučaju pamuka, no i tu se u izvještaju izražava strah od javljanja otpornosti kod insekata na korištene pesticide u budućnosti. Tvrdnje o povećanoj zaradi se također osporavaju, pogotovo što se za GM proizvode dobiva sve manje novaca u odnosu na one koji to nisu, da o organskim proizvodima i ne govorimo. Također je uočena pojava tzv. superkorova otpornih na herbicide pa je korporacija Monsanto angažirala čak i studente da u pojedinim poljima čiste polje od korova, što je prilično čudno za visokotehnološki i sofisticirani imidž onih koji su "vođeni progresom". Također, kontaminacija neGM polja i usjeva dovela je mnoge poljoprivrednike do propasti, premda se najavljivalo obogaćivanje bioraznolikosti. Spominju se kontaminacije GM polenom na udaljenosti čak i od 800 metara. U SAD-u je sve teže dobiti organski certifikat za proizvode, a većina kanadskih farmera je potpuno odustala od daljnje proizvodnje uljane repice, budući da ne mogu garantirati da nije zagađena GM uljanom repicom koju ne mogu prodati EU, svom tradicionalnom tržištu. U kanadskoj provinciji Saskatchewan praktički više ne postoji organska uljana repica, po čemu je taj kraj bio tradicionalno poznat. Time je doslovno onemogućeno pravo na izbor tim farmerima budući da je kontaminiran prostor koji ih okružuje.[42] U jednoj drugoj studiji The Adoption of Bioengineered Crops (2002) koju je načinila USDA ističe se: "Vjerojatno najveće pitanje koje se nameće nakon ovih rezultata jest, kako objasniti veliko prihvaćanje GM usjeva, kada su financijski rezultati s farmi polovični ili čak negativni". Kritičarima GM usjeva i hrane te korporacija koje ih promoviraju i šire, ovo je samo potvrda njihovih stavova kako "korporacijske strategije i proizvodi mogu dovesti do različitosti roba; oni ne mogu obogatiti prirodnu raznolikost" (Shiva, 2000: 114). Dr. Robert H. Curtis, američki stručnjak za GMO koji je 2002. godine boravio u Hrvatskoj kako bi uvjerio domaću javnost u korisnost takve hrane, istaknuo je na pitanje novinara kako "je netočno tvrditi da genetski usjevi mogu zagaditi okoliš, jer je i to riješeno. EPA je primjerice, 2000. godine uvela obvezu da

proizvođači genetskog kukuruza moraju posaditi i tzv. tampon zonu nemodificiranog kukuruza i to na površini 20 posto od ukupne površine zemljišta pod genetski modificiranim sjemenom" (Večernji list, 13. 07. 2002). Dilema o tome jesu li i koliko su GM usjevi opasni za ostatak okoliša ukoliko dođe do "bijega" sjemena uz pomoć insekata, vjetra ili nečega trećeg, mogla bi biti riješena nakon studije britanske vlade objavljenje u listopadu ove godine koja pobija tezu dr. Curtisa. Radi se o najdužem i najopsežnijem istraživanju takve vrste ikad i igdje provedenom u svijetu. Istraživanje je naručeno od britanske vlade pod nazivom Farm-Scale Evaluations (FSE) i trebalo je prvo poslužiti kao dokaz nepovjerljivoj britanskoj javnosti o neškodljivosti GM usjeva za okoliš. Naime, britanska javnost je izrazito nesklona GM usjevima i proizvodima, pri čemu u istraživanjima 84 posto ispitanika smatra kako će GM usjevi naštetiti okolišu, 86 posto izražava neslaganje s idejom da jedu GM hranu, dok ih 93 posto smatra kako je GM tehnologija više vođena željom za profitom nego brigom za interese ljudi.[43] No, trogodišnja istraživanja na preko 200 pokusnih polja širom Britanije donijela su rezultate koje je jedan od znanstvenika opisao kao "neočekivano dramatične". Na pokusnim poljima ispitivao se utjecaj na okoliš triju genetski modificiranih kultura u odnosu na njihove konvencionalne varijacije. Te kulture su: uljana repica, šećerna repica i kukuruz. Zbog rezultata dobivenih istraživanjem novinari su najavili mogućnost potpune zabrane korištenja GM uljane repice i šećera u EU budući da je dokazano kako uništavaju bioraznolikost i divlje kulture, i imaju dugoročno negativan utjecaj na populaciju pčela, leptira i ptica. Za GM uljanu repicu utvrđena je i visoka mogućnost pojave superkorova. Na pokusnim poljima kukuruza rezultati su bili povoljniji za GM usjeve, ali su znanstvenici istaknuli kako su na konvencionalnim poljima koristili herbicid atrazine, izrazito otrovan herbicid zabranjen za korištenje gotovo svugdje u Europi, tako da su na kraju odbacili rezultate kao neosnovane te najavili objektivnije testiranje. EU je atrazin zabranila 2003. godine, uz protivljenje Syngente, jedne od najvećih biotehnoloških korporacija, iz koje su tvrdili da je herbicid siguran. Upravo je Syngenta s 260.000 dolara lobirala kod EPA-e u SAD-u kako ne bi stavila atrazine na popis zabranjenih herbicida. To su potkrijepili činjenicom kako se atrazin koristi na dvije trećine polja kukuruza i 90 posto šećerne trske u SAD-u.

Elliot Morley, britanski ministar okoliša istaknuo je kako "ne vidi niti jednu europsku vladu koja bi mogla ignorirati ove rezultate". Prilično je nejasna izjava dr. Paula Rylotta iz Agricultural Biotechnology Councila, udruženja koje predstavlja Monsanto, Syngentu i ostale vodeće biotehnološke korporacije kako su rezultati ovog istraživanja "dokaz da su GM usjevi mnogo fleksibilniji i kako mogu poboljšati bioraznolikost" (Brown i Vidal, 2003). Također, istraživanje provedeno od strane Denmark and Grenland Geological Research

Institution pokazalo je kako proizvodnja Roundup Ready soje zagađuje podzemne vode sa svojim sastojkom glifosatom. Monsantovi stručnjaci su pak prije korištenja te GM soje pokazali rezultate svojih istraživanja u kojima su tvrdili kako se glifosat razgradi prije nego dođe do podzemnih pitkih voda. US Fish and Wildlife Services je pak nabrojao 74 ugrožene vrste koje će još više biti ugrožene s ekstenzivnom upotrebom glifosata (Ho, 1998:128). Također se ističe kako je glifosat treći po redu uzročnik bolesti povezanih s korištenjem pesticida u poljoprivredi među poljoprivrednim radnicima u Kaliforniji, jedinoj saveznoj državi koja takve podatke daje (Anderson, 1999: 24-25). Monsanto je RoundUp Ready soju koja sadrži glifosat reklamirao kao "environmental friendly", "biorazgradivom" i "praktički netoksičnom" za ljude, ptice i ribe (Steinbrecher, 2001: 81). Stoga, zaista zvuči nevjerojatnim podatak kako USDA na preko 8000 testiranih polja na kojima se uzgaja GM hrana, niti za jedno nije dobila procjenu ekološkog učinka (Cumings, 2003).

Kontaminacija GM sjemenom prelazi okvire poljoprivrednih kultura i okoliša, već se sve više opaža i unutar prehrambenoga lanca. U lipnju 2003. godine otkriveno je u Britaniji kako je 1200 kokoši s certifikatom organskoga porijekla hranjeno GM sojom, a u listopadu iste godine japanska podružnica Subwaya, jednog od najvećih lanaca za prehranu na svijetu poznatog po sendvičima, povukla je prodaju svojih sendviča u toj zemlji nakon otkrića GM enzima u zamrznutom tijestu za kruh koje koriste u svojim restoranima. Najpoznatiji je naravno slučaj iz 2000. godine sa Starlink kukuruzom korporacije Aventis koji je bio namijenjen samo za prehranu životinja, no ipak je nekako ušao u prehrambene proizvode namijenjene ljudima.

Troškovi zbog odbijanja uvoza GM poljoprivrednih proizvoda dodatno su pogoršali situaciju za zemlje koje proizvode takvu hranu, odnosno za farmere tih zemalja. Godišnji prihod od 300 milijuna dolara od izvoza kukuruza u EU gotovo je nestao i ista tolika cifra se spominje kao gubitak nastao zbog prekida izvoza repice iz Kanade u EU. Trgovina medom u Kanadi je u velikim problemima zbog kontaminacije. U medijima objavljen interni dokument kanadske vlade otkrio je zabrinutost u najvišim krugovima za kanadski izvoz hrane zbog proizvodnje GM hrane. Udio SAD-a u izvozu soje se također smanjio s 57 posto na 46 posto, a udio Brazila koji je zabranio sijanje GM soje se povećao s 24 posto na 30 posto s tendencijom rasta te je izražena otvorena namjera Brazila da pretekne SAD u proizvodnji soje (AP, 10.10.2003). Pitanje je kako će se dalje razvijati ova "utrka", budući da je Brazil dozvolio u rujnu 2003. godine komercijalne usjeve GM soje, premda samo na jednu pokusnu godinu i to samo u južnoj pokrajini Rio Grande do Sul. Nakon toga je država Parana donijela odluku o GM-free području, a budući da je luka Parana glavna brazilska luka kojom se izvozi soja,

situacija se dodatno zakomplicirala. Procjenjuje se trošak SAD-a od 12 milijardi dolara u periodu od 1999.-2001. zbog povećane potrebe za subvencijama poljoprivrednicima, a dodatne subvencije američkim farmerima kretale su se u iznosu od 3-5 milijardi dolara godišnje. Pri tome je potrebno napomenuti kako sektor soje i kukuruza dobiva 50 posto tih subvencija te kako će one zasigurno ublažiti loš ekonomski učinak GMO proizvoda, ali može se slobodno postaviti pitanje: zašto porezni obveznici to moraju plaćati?

Jedna od najpoznatijih svjetskih ekoloških udruga, Greenpeace u svom izvještaju Record Harvest, Record Huger – Starvin in GE Argentina (2002) ističe povezanost između uvođenja GM poljoprivrednih usjeva i proizvodnje u tu zemlju s povećanom nestašicom hrane i širenjem gladi, povećanom koncentracijom zemlje u rukama sve manjega broja i sve bogatijega sloja zemljoposjednika, te smanjenjem uroda i uništavanjem šuma zbog dobivanja novih površina za uzgoj GM hrane. Sve su glasniji i glasovi iz Indije kako je urod GM pamuka u južnim pokrajinama podbacio, kako je cijena sjemena skuplja, kako je povećan broj bolesti i insekata te je kvaliteta tako uzgojenog pamuka lošija. Zbog svega toga državno tijelo koje nadgleda korištenje GM usjeva nije dalo Monsantu dozvolu za sijanje GM pamuka u sjevernim pokrajinama Indije (Shiva, 2003). Tijelo koje je imenovao britanski premijer Tony Blair kako bi se izračunale koristi i troškovi od komercijalizacije GM proizvodnje također je bacilo sjenu na ekonomske prednosti takve proizvodnje. Premda izvještaj naglašava mogućnost prihvaćanja i koristi od GM proizvodnje u nekom budućem vremenu, kao posljedica dugoročnog planiranja i kampanje ističe se trenutna blokada ulaska na tržište takvih proizvoda iz jednostavnog razloga jer tržište ne postoji zbog stava i potrošača i prodavača.[44] Izvještaj predlaže vladi Britanije da uzgoj GM uljane repice za proizvodnju biodizela i soje isključivo za prehranu životinja budu prve komercijalne GM kulture, budući da neće predstavljati opasnost za ljudsko zdravlje. Ovo naravno nije u skladu s posljednjim istraživanjima koji naglašavaju opasnost od uljane repice za bioraznolikost te općom paranojom oko načina gospodarenja životinjama nakon skandala s kravljim ludilom u Britaniji. Da će proizvodnja GM hrane zaista ugroziti okoliš pokazala je i studija EPA-e o sve većem broju farmera u SAD-u koji ne poštivaju ili zadovoljavaju standarde koje je ta agencija odredila za proizvodnju GM kukuruza. Po podacima te vladine agencije koja se treba brinuti za zaštitu okoliša, gotovo jedna petina farmi ne zadovoljava navedene standarde (Polack, 2003). Stoga je prilično razumljiv stav kako je “GM hranu čak opasnije proizvoditi nego jesti” kako je izjavio u intervjuu Večernjem listu (16.09.2003.) znanstveni novak na Ekonomskom fakultetu Domagoj Hruška. Zbog svih tih razloga i podataka, loših iskustava i nedostatka tržišta, došlo je i do određene promjene u krugu američkih farmera. Nacionalna unija farmera iz SAD-a, ali i iz i Kanade, Udruženje uzgajivača kukuruza SAD-a i Kanadski

odbor za žito te udruženja organskih proizvođača počeli su s lobiranjem za moratorij na početak masovne proizvodnje GM pšenice. Monsanto je najavio odgodu masovne proizvodnje GM pšenice kroz 2005. godinu, te praćenje raspoloženja potrošača.

Jedan od većih razloga sumnjičavosti prema biotehnološkom sektoru je i protivljenje dotičnoga sektora i korporacija deklariranju svojih proizvoda, odnosno ispisivanju kako su i od čega dobiveni svi sastojci u određenom proizvodu. Tako je markica na kojoj je naznačeno da sadrži GM sastojke postala još jedan od razloga trgovinskog sukoba između SAD-a i EU-a. Odlukom FDA, GM usjevi i hrana svedeni su pod frazu "substantial equivalence", što zapravo znači kako nema nikakve bitne razlike između GM usjeva i onih konvencionalnih. Zato je jedan od glavnih argumenata biotehnološkog sektora i njegovih lobista protiv deklariranja proizvoda koji sadrže GM sastojke stav kako "nema nikakvih loših ili štetnih aspekata koji bi zahtijevali označavanje proizvoda" (ISAAA, 2002). Ovakav stav se smatra izrazito nedemokratskim, budući da mnogi ljudi iz etičkih, vjerskih ili zdravstvenih razloga ne žele ili ne smiju jesti određene sastojke, biljne ili životinjske vrste koje danas nalazimo u konačnim GM proizvodima. Također se naglašava kako bi označavanje svakog proizvoda koji sadrži GM sastojke bilo preskupo, pri čemu se spominje cifra od dvije milijarde dolara. No, u istraživanju nekoliko sveučilišta i znanstvenih centara provedenom 2002. godine zaključuje se kako bi iznos za deklariranje proizvoda koji sadrže GM sastojke mogao biti 90-95 posto manji.[45] Izrazito je zanimljiv stav kako posebno deklariranje proizvoda koji sadrže GM sastojke nije niti potrebno "budući da su GM kukuruz i soja već u svim glavnim tokovima prehrambene industrije, što znači da bi praktički svi proizvodi koji sadrže proizvode od kukuruza i soje morali biti označeni, neovisno o tome sadrže li genetski modificiran kukuruz ili soju, ili ne" (ISAAA, 2002). Kako neovisno o tome sadrže li ili ne GM kukuruz ili soju? Izgleda da branjenje ljudima prava na izbor da znaju i imaju pravo znati što jedu zapliće biotehnološki sektor u sve veće kontradikcije i izgovore. Danas EU unatoč skidanju moratorija na komercijalni uzgoj GM usjeva još uvijek zahtijeva deklariranje proizvoda koji sadrže GM sastojke ukoliko je ta količina veća od 0,9 posto. SAD, gdje deklariranja još uvijek nema, smatra takvu odluku diskriminirajućom, jer će ljudi, navodno iz vlastitih predrasuda, izbjegavati proizvode koji su deklarirani. Smatrajući takvu odluku protivnu odredbama WTO-a o "free tradu" ili slobodnoj trgovini, SAD su tužile EU u svibnju 2003. godine. Unatoč tome što se sve više farmera pojedinačno pa i njihova udruženja ne odnose tako prijateljski prema korištenju GM tehnologije u proizvodnji hrane, ovdje je potrebno napomenuti kako su tužbu SAD-a podržale udruženja American Farm Bureau i American Soybean Association. U SAD-u se gotovo konstantno ponavljana tvrdnja kako deklariranje nije niti potrebno, jer ga potrošači, odnosno šira javnost uopće niti ne želi. Ipak, bit će teško ustrajati na takvim

tvrdnjama poslije istraživanja sociologa Ronalda Wimberleya s North Carolina State University koje je proveo u suradnji sa znanstvenicima s ostalih sveučilišta o stavovima stanovništva SAD-a prema globalizaciji hrane. U tom istraživanju 92 posto ispitanih istaknulo je kako misli da bi hrana trebala biti deklarirana u potpunosti, 1 posto misli da to nije potrebno, dok ih je 7 posto neodlučno.[46] Čak 88 posto farmera koji uzgajaju kukuruz u SAD-u smatra kako vlada SAD-a treba poštivati odluku EU-a i ostatka svijeta da deklariraju proizvode koji sadrže GM sastojke, dok ih 77 posto smatra kako SAD ne bi trebala tužiti EU sudu WTO-a. Eurobarometar kao jedan od najcjenjenijih i reprezentativnijih istraživanja stavova populacije u EU ističe protivljenje GM hrani kao opasnoj kod 56,5 posto ispitanika, dok ih 26,5 nema mišljenja. Pravo da znaju što jedu, odnosno deklariranje proizvoda koji sadrže GM sastojke izražava 94 posto ispitanika u EU. Brojni kritičari biotehnoloških korporacija koje proizvode GM hranu izražavaju bojazan kako će taktika tog sektora biti "prvo zagadi, onda reguliraj". Naime, strah se izražava zbog iskustva kanadskih farmera koji više ne mogu garantirati organsko porijeklo vlastite uljane repice, bez obzira što sami ne proizvode GM uljanu repicu, već im je ona kontaminirala njihova polja. Time se želi reći kako će se kontrolom prostora, odnosno kontaminiranjem zapravo utjecati na kontrolu izbora, odnosno kontrolom prostora izbor će dugoročno postati bespredmetan.

Možemo sa sigurnošću zaključiti kako će se sukobi oko GM usjeva i hrane nastaviti i ubuduće s još većim međusobnim nepovjerenjem i optužbama. Predsjednik SAD-a George W. Bush, nakon vijesti kako EU ipak i dalje inzistira na deklariranju proizvoda koji sadrže GM sastojke, je istaknuo kako Europa sprječava veliki "zadatak ukidanja gladi u Africi" (IHT, 29.05.2003.) Pitanje gladi kako smo naveli na početku je jedno od najizrazitijih mjesta sukoba i međusobnog optuživanja. Biotehnološki sektor najavljuje GM usjeve i hranu kao presudne, a često i jedine koji mogu osigurati uspjeh u borbi protiv gladi, no problem hrane uopće nije u nedostatku dovoljnih količina hrane, već u nepravednoj raspodjeli hrane i činjenici da ljudi nemaju novac da kupe hranu, dok se istovremeno ogromne količine hrane čuvaju u skladištima ili propadaju pa se bace. Glad bi bila manji problem kada bi dotične korporacije manje ulagale u GM usjeve i reklamiranje istih, a više u konkretne projekte kojima se suzbija glad tako da prestane ovisnost ugroženih ljudi o izvanjskoj pomoći. Godišnji marketinški troškovi biotehnološkoga sektora u SAD-u dostižu sumu od 250 milijuna dolara, a u rujnu 2000. godine "čišćenje" samo jednog posto nedozvoljenoga GM kukuruza Starlink za ljudsku prehranu koštao je korporaciju Aventis gotovo milijardu dolara.

Ne treba nas čuditi toliki pritisak SAD-a na EU. To se ne događa toliko zbog samog europskoga tržišta, budući da je i sam EU veliki proizvođač hrane i u izvozu hrane SAD-a

sudjeluje sa svega 10 posto, koliko je taj pritisak prisutan zbog straha da se slijedi primjer EU-a i to na tržištima od kojih se puno očekuje, poput onih u Južnoj Americi, Aziji i drugdje. No, kao što smo već napomenuli tek je tu došlo do prave podjele u svijetu, slično kao i prilikom odbijanja humanitarne pomoći SAD-a u obliku GM hrane afričkim državama gdje je harala glad. SAD je za svoju tužbu dobio podršku od Argentine i Kanade, države koje slijede SAD u proizvodnji GM hrane, što ne treba čuditi. Od siromašnih država nekakvu sramežljivu podršku na početku je davao Egipat, ali se ubrzo povukao zbog negodovanja potrošačkih i ekoloških organizacija. Nakon prijetnje upućene EU od strane SAD-a, neki su u EU pokušali smiriti situaciju poput povjerenika za poljoprivredu Franza Fischlera koji je isticao predanost EU biotehnologiji, no neki su uzvratili prilično istom mjerom poput Margot Wallström, europske povjerenice za okoliš koja je optužila američke biotehnološke korporacije za laganje javnosti u EU kako bi je privolili na prihvaćanje GM usjeva i hrane. Svoj komentar Busheve optužbe za odgovornost EU prema gladi u Africi zbog neprijateljskog stava prema korištenju biotehnologije u prehrambenom sektoru izrazila je izjavom kako jedino što brine biotehnološke korporacije jest “riješiti glad njihovih dioničara” (McCarthy, 2003). Također se isticalo kako EU daje sedam puta veću pomoć siromašnim državama, od čega je velik dio u novcu, dok SAD uglavnom daje pomoć u poljoprivrednim viškovima čime uspijeva održati proizvodnju velikom uz najniže cijene. Sve se više naziru podjele i unutar same EU. Ekološka organizacija Friends of the Earth optužila je Europsku komisiju za proGM politiku jer su propustili donesti važeću odluku na nivou Unije o politici prema GM usjevima, već su odgovornost prebacili na države članice EU-a. Time se stoji u izvješću FOE-a otvorila mogućnost za neskladnu politiku unutar EU na štetu okoliša, prava potrošača i zaštite zdravlja ljudi. Države članice koje će biti sklonije GM usjevima ugrozit će zbog mogućnosti prekogranične kontaminacije one koje se protive tome. Opredijelivši se za politiku koegzistencije GM i neGM usjeva Europska komisija propustila je zaštititi i konvencionalne i organske farmere čija će polja i proizvodnja postati direktno ugrožena ukoliko uzmemo kao primjer brojne slučajeve širom svijeta. Što će se više farmera opredjeljivati za GM usjeve, to će onima na drugoj strani, ukoliko dođe do kontaminacije, biti teže dokazati s kojeg specifičnog polja je došlo do kontaminacije, a bez toga im je tužba bezvrijedna. Pojedine europske države koje imaju negativan stav prema proizvodnji GM hrane (Danska, Austrija…), već su donijele zakone kojima cjelokupnu financijsku odgovornost i naknadu štete zbog eventualne kontaminacije, osiguranja za siguran transport, tampon zone, deklaraciju proizvoda i dr. prebacuju na proizvođače i farmere GM hrane, čime su praktično učinili takvu proizvodnju financijski neprofitabilnom. Ipak, pojedinačni pokušaji pojedinih regija da se proglase GM-free zonama, kao što je Gornja

Austrija pokušala, dobili su u lipnju 2003. godine zabranu Europske agencije za sigurnost hrane, koja je istaknula kako “ne postoji zdravstveni ili ekološki dokazi koji bi opravdali drugačiju politiku Gornje Austrije od ostatka Europe” (Osborn, 2003). Opet regije nastavljaju sa svojom politikom i sve je više regija, gradova i ruralnih područja koje se proglašavaju gmo-free zonama. Pitanje kako će se ovakvi pokušaji ubuduće ocjenjivati budući da su mnoge lokalne uprave u Engleskoj učinile isto, kao i skupština Welsa. Na odluku Europske agencije za sigurnost hrane Simon Barber iz lobističke grupe biotehnološkoga sektora EuropaBio zadovoljno je zaključio kako “ukoliko neki odjednom odluče zabraniti GM usjeve i pretvore svoju regiju u GM-free zonu, onda oni ukidaju ljudima pravo na izbor” (Osborn, 2003). No, to je sve bilo prije objavljivanja rezultata Farm Scale Evaluations istraživanja u Britaniji poraznih po biotehnološki sektor, jer su rezultati naglasili opasnosti za biljni i životinjski svijet, odnosno za bioraznolikost od GM usjeva. Izgleda da dolaze teški dani za biotehnološke korporacije koje kontroliraju proizvodnju GM hrane. Iz najprisutnije biotehnološke korporacija u Britaniji Bayera, došla je izjava u drugoj polovini 2003. godine kako se povlače iz testiranja pokusnih polja s GM usjevima, sve dok uvjeti ne postanu “više povoljni”. Od 1998. godine pali su zahtjevi za GM pokusna polja za 76 posto po podacima EU studije znanstvenih i tehnoloških razvoja u GM usjevima. U zadnje četiri godine oko 39 posto sada već bivših ulagača u testiranje GM usjeva otkazalo je u Europskoj Uniji istraživačke i razvojne projekte za GM usjeve. Odmah nakon objavljivanja trogodišnjega istraživanja o utjecajima GM usjeva na bioraznolikost u Britaniji, najveća korporacija koja gura GM usjeve i hranu Monsanto, najavila je povlačenje iz Europe svog cjelokupnog sektora za žito te zatvaranje još nekoliko istraživačkih centara, uz najavu kako će se više usmjeriti na Kinu, jugoistočnu Aziju i Južnu Ameriku (Connor, 2003). Osiguravajuće tvrtke najavile su odbijanje osiguranja farmera koji će se odlučiti za komercijalnu proizvodnju GM usjeva, pa i onih farmera koji se neće potruditi da osiguraju vlastitom sjemenu i polju zaštitu od eventualne kontaminacije GM sjemenom. Jedna od najvećih takvih tvrtki koja je tradicionalno povezana s osiguranjem farmera NFU Mutual najavila je postavljenje osiguranja za GM farmere ili za moguću opasnost od kontaminacije GM sjemenom u rang s azbestom, talomidom i djelima terorističke naravi (Brown, 2003). I u Sjevernoj Americi situacija se sve više mijenja. Već smo spomenuli sve veći broj farmerskih udruga koje se tako pridružuju ekološkim i potrošačkim u protivljenju GM usjevima i hrani te zahtjevima za deklariranje proizvoda koji sadrže GM sastojke. Organski farmeri iz Kanade kojima je propala prodaja organske uljane repice zbog kontaminacije GM sjemenom tužili su korporacije Monsanto i Aventis za naknadu štete. Savezna država Vermont samostalno je izglasala obavezu deklariranja svih proizvoda koji sadrže GM sastojke, a koji se prodaju u toj

saveznoj državi u SAD-u. Država New York je već donijela zakonsku zabranu uzgoja GM usjeva u idućih pet godina (Jošt, 2003: 149). Uskoro će slična tema biti razmatrana u saveznoj državi Oregon, a u Texasu se razmatra zabrana korištenja GM usjeva i životinja za proizvodnju lijekova. U Texasu je smještena već spominjana korporacija ProdiGene Inc. povezana s dva incidenta kontaminacije kukuruza i soje namijenjene za ljudsku prehranu, GM kukuruzom namijenjenom za proizvodnju lijekova. ProdiGene Inc. je korporacija koja najviše ulaže u tzv. "biofarme" gdje GM usjevi obogaćeni određenim proteinima trebaju poslužiti kao zamjena za cjepiva protiv zaraznih bolesti. Na dva mjesta došlo je do kontaminacije okolnih polja te je USDA odlučila to naplatiti ProdiGene Inc. korporaciji. USDA je kaznila PrdoiGene Inc. s preko 4 milijuna dolara za "neprimjereno sijanje eksperimentalnih usjeva". Koalicija ekoloških grupa i organizacija za zaštitu potrošača u studenom 2003. godine čak je i tužila USDA što je uopće dozvolila "biofarme". Federalni sudac u St. Louisu, Rodney W. Sippel prihvatio je tužbu protiv monopola kojom se optužuje najveće biotehnološke korporacije Monsanto, Bayer, Syngentu i Pioneer da su krajem '90-ih godina prošloga stoljeća dogovorile zajedničku kontrolu tržišta i fiksiranje cijena. Monsanto je u siječnju ove godine pristao platiti odštetu od 1,5 milijuna dolara, jer je podmićivao vladine dužnosnike u Indoneziji koji su trebali odlučivati o GMO u toj zemlji. Mito se prikrivao kroz "konzultantske honorare".

EPA je kaznila Pioneer i Dow AgroSciences kao prve korporacije kažnjene i optužene zbog kontaminacije neGM polja. Čak je i izvršni direktor Krafta, najveće prehrambene korporacije u SAD-u, a druge u svijetu, dugo napadanu zbog podrške GM hrani, izjavio kako nam je potrebna jača regulacija biotehnologije. Posljednja istraživanja koja se koriste podacima USDA ističu kako je točno da se prvih tri godina (1996.-1998.) moglo svjedočiti smanjenju korištenja pesticida na poljima s GM usjevima, ali da posljednje tri godine (2001.-2003.) svjedočimo višestrukom povećanju korištenja pesticida na tim poljima.[47] Dakle, premda i EU ide prema ukidanju pravnih prepreka za komercijalni uzgoj GM kultura koje su bile na snazi nekoliko godina pa je izglasala dozvolu o komercijalnom uzgoju Syngentinog GM kukuruza i dalje je prodor takve proizvodnje i hrane u EU prilično neizvjestan i nesiguran. Odlučujući faktor za to je naravno nesklon stav europskih građana i građanki prema GM usjevima i hrani, što onda utječe i na tržište. Najveći trgovački lanci u Velikoj Britaniji poput Safewaya, The Co-opa, Marks and Spencera, Sainsburyja, Tesca i drugih zastupaju GM-free politiku, a većina njih ne prodaje niti proizvode dobivene od životinja hranjenih GM usjevima. Dapače, Sainsbury je otvorio mogućnost "virtualne šetnje" svojim kupcima organskih proizvoda, gdje oni mogu na Internetu pogledati s kojih farma, pod kojim uvjetima i na koji način je uzgojena hrana koju kupuju. Svemu tome treba pridodati sve veću podršku

i od farmera i od potrošača za organsku poljoprivredu. Često se proizvodnja GM usjeva opravdava, bez obzira i ako jesu “potencijalna opasnost za okoliš”, “jer mnogo stvarniji i katastrofalan učinak ima intenzivna poljoprivredna praksa koja se provodi bez transgenetičnih poljoprivrednih kultura ili s njima” (Jelaska, 1999:176). Pri tome se naravno misli na intenzivno korištenje pesticida i herbicida u konvencionalnoj poljoprivredi, premda je ovdje donekle nepravedno zaobići razne varijacije organske poljoprivrede u kojima nema takvog zagađivanja okoliša, konkuriranje organske poljoprivrede i u rodnosti konvencionalne poljoprivrede, pa i one u kojoj se koriste GM usjevi, a da se ne govori o dugoročnim prednostima u posljedicama za okoliš. University of California Davis čak je u svojim istraživanjima zaključio kako se znanstveno može dokazati da je organska hrana zdravija zbog povećanoga broja antioksidansa, odnosno flavonoida (Lau, 2003). Tržište organskim proizvodima trenutno vrijedi 15 milijardi dolara godišnje i raste. O sve većoj popularnosti organske hrane dovoljno govori gotovo tragikomičan podatak da je USDA 1998. godine predložila zakon u kojem se dozvoljava deklariranje GM hrane kao organske. Tek nakon 250.000 prosvjednih pisama kojima je zatrpan ured USDA zakon je povučen (Anderson, 1999: 90). No, o sve većoj popularnosti organske grane dovoljno govori i podatak kako i korporacije sve više ulaze na profitabilno tržište organske hrane. To nas ne treba čuditi budući da predviđanja ističu kako će američko tržište organske hrane do 2007. godine doseći sumu od preko 30 milijardi dolara. U SAD-u su neke navodno organske male firme kontrolirane i financirane od takvih zastupnika zdrave hrane kao što su Monsanto, ExxonMobil, Philip Morris pa i Lockheed Martin. Iza zelenih imena kao što su Small Planet Foods kriju se glavni dioničari, već spomenuti Philip Morris, ExxonMobil, Chevron, Nike, McDonald’s, Dupont, Dow Chemical i Pepsi. Silk Soy Drink vam nude Microsoft, General Electric, Pfizer, Philip Morris, ExxonMobil, Coca Cola, Pepsi. (Riuz-Marrero, 2004).

Sukobi oko GM usjeva i hrane će se dodatno zakomplicirati nakon prihvaćanja Cartagena protokola o bioraznolikosti u rujnu 2003. godine koji je s prihvaćanjem “principa predostrožnosti” u direktnom sukobu s pravilima WTO-a po kojima SAD i tuži EU, a mnogim drugim zemljama je pozivajući se na pravila WTO prijetio, uključujući i Hrvatsku. Problem nastaje što je sada Cartagena protokol međunarodno važeći dokument jer ga je potpisalo 50 država koje sada imaju pravo odbiti uzgoj ili uvoz GM sjemena i hrane ukoliko tako žele, pozivajući se na “princip predostrožnosti”. No, Cartagena protokol još uvijek nisu potpisale SAD koje ga ne priznaju. Kontradiktorni stavovi i podaci kojima barataju zastupnici i protivnici tehnologije GM usjeva i hrane. Vrlo često i od istih institucija dobivamo kontradiktorne izjave i rezultate, kako smo se u ovom radu uvjerili s podacima USDA, na primjer. Možemo navesti i primjer UN-ove Organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO). Na

Svjetskom samitu o održivom razvoju u Johannesburgu 2002. godine Jacques Diouf generalni direktor FAO-a komentirao je odbijanje afričkih zemalja humanitarne pomoći SAD-a GM hranom, stavom kako bi afričke zemlje trebale “pažljivo uvažiti sadašnje znanstveno znanje prije nego odbiju pomoć u hrani koja sadrži GMO”.[48] S druge strane, imamo brojna upozorenja iz te organizacije gdje se upozorava na ekološke te socio-ekonomske opasnosti koje bi mogle biti posljedica GM proizvodnje pa čak i dokumenata u kojima se tvrdi kako GM usjevi nisu potrebni da se nahrani svijet.[49] Slično, institucija koja se globalno brine za naše zdravlje WHO, polovicom ove godine objavila je kako je GM hrana ok za ljude.

Nadamo se da je razjašnjen cilj biotehnoloških korporacija da preuzmu kontrolu nad proizvodnjom hrane i lijekova, kontrolu politike i odgovarajućih nadležnih institucija te kontrolu prostora i izbora. Brojni navedeni primjeri su nam, vjerujemo, pomogli u tom nastojanju. Na primjer, kod kontaminacije juga Meksika gdje je genetska banka autohtonih vrsta kukuruza imali smo zagađenje prostora, ali i kontrolu nadležnih institucija koje nisu reagirale na slučaj ili su bile spore ili su reagirale (slučaj s časopisom Nature), ali su nakon pritiska biotehnološkoga lobija promijenile stav. Sve je to naravno povezano i s našim prvim tipom kontrole, proizvodnja hrane. Ostajemo u nestabilnom i podijeljenom svijetu gdje je život sve više pod utjecajem biotehnoloških korporacija. Uostalom, slušajte pametnije od mene: “Ovo nije samo konsolidacija korporacija koje se bave sjemenom, ovo je zaista konsolidacija cjelokupnoga lanca hrane”. Pametan je Robert T. Fraley, dopredsjednik poljoprivrednoga sektora korporacije Monsanto.

PATOLOGIJA KAO STVAR PRINCIPA

Mjesto i vrijeme radnje: planet Zemlja. U promotivnim materijalima i na podmetačima za kavijar još ne postoji "društvena odgovornost" korporacija. Druga najjača prehrambena korporacija na svijetu Nestle, započinje '60-ih i '70-ih svoju agresivnu kampanju po siromašnim zemljama nagovarajući majke da hrane dojenčad mlijekom u prahu, umjesto vlastitim. Zemlje u razvoju se preplavljene konzervama i reklamama za Lactogen i druga mlijeka u prahu uz poruke kako proizvod dilaju "ljudi koji brinu za bebe i majke". No, iz Nestlea nisu rekli majkama za čiju se djecu brinu kako cijela priča zahtijeva sterilizirano posuđe i određene higijenske uvjete što tada nije bio slučaj u tim zemljama. Dogodio se vjerojatno najveći pomor dojenčadi u povijesti. Cijeli slučaj je zabilježen kao "baby killer scandal" (Chetley, 1979). U istoimenoj knjizi tablica za ruralne dijelove Čilea jasno pokazuje kako se povećala smrtnost djece koja su hranjena samo mlijekom u prahu u odnosu na ona koja su hranjena kombinirano, a pogotovo u odnosu na ona hranjena samo majčinim mlijekom. Kako je Nestle reagirao? Negirali su sve i još se prezentirali maltene kao UN-ova konjica: "Hoće li Nestle napustiti Treći svijet? Nećemo. Naši proizvodi su oružje za 'Treći svjetski rat' protiv siromaštva, pothranjenosti i bolesti, a indirektno protiv revolucija i ratova". Siromaštvo? Pothranjenost? Bolest? A tek revolucije i ratovi? Čovječe. WHO i UNICEF su istaknuli brojku od 1,5 milijuna umrle djece do kraja 20. stoljeća zbog forsiranja hranjenja dojenčadi mlijekom u prahu, umjesto majčinim mlijekom (Bruno & Karliner, 2002).

Zbog pritiska humanitarnih i organizacija za ljudska prava, a posebno IBFAN-a (International Baby Food Action Network), Nestle je danas prisiljen suzbijati svoj revolucionarni duh i na svojoj Internet stranici objavljivati informacije kako je majčino mlijeko ipak, gle čuda, zdravije od mlijeka u prahu. Premda organizacije koje nadgledaju njihov rad i dalje bilježe pritisak te korporacije na što veće korištenje mlijeka u prahu. Revolucionarni duh mlijeka u prahu krasi i ljude koji upravljaju pravosuđem u Hrvatskoj, pa tako Ingrid Antičević Marinović iz SDP-a 2001. godine na sjednici u Saboru odgovara na pitanje zašto nema nikakvog problema u smanjivanju prava rodiljama jer: "I u Burkini Faso je dojenje isključivi način hranjenja pa je životna starost 40 godina". Bravo Ingrid. Sjedni Ingrid. U Hrvatskoj prema podacima udruge RODA (Roditelji u akciji) koja je članica IBFAN-a učestalo se krši Međunarodni pravilnik o reklamiraju nadomjestaka za majčino mlijeko. Reklamiraju se čak i tzv. "čajevi" za bebe od jednog tjedna, ili mjesec dva života, premda je preporuka WHO-a da se dijete do šestoga mjeseca hrani isključivo majčinim mlijekom.

Mjesto i vrijeme radnje: planet Zemlja, “društvena odgovornost korporacija” je postala mantra i ne možeš pobjeći od izvještaja u kojima se korporacije natječu koja će se prikazati boljom u investiranju u ljudska prava, Afriku, razmnožavanje tibetanskih pandi i sibirskih tigrova, glazbene festivale nacionalnih manjina, zaštitu parkova prirode i štošta. Nestle je evoluirao. Više si ne udvaraju da su laka konjica UN-a, sada jašu UN. Nestle je jedna od najcjenjenijih potpisnica Global Compacta. Na Internet stranicama Nestlea jasno piše – Dobra hrana, Dobar život. Kofi Annan je znao što mu se vrzma po glavi kad je kreirao Global Compact. Vjerojatno nije pomislio da je moguće da jedna od potpisnica toga ugovora može 2003. godine tužiti Etiopiju, jer je prije 30 godina populistička vlada te zemlje nacionalizirala kompaniju koja je tada bila u vlasništvu jedne njemačke tvrtke, a koju je Nestle kupio gotovo deset godina poslije toga događaja. Dakle, prije dvije godine, Nestle, s godišnjim profitom od 5,5 milijardi dolara tuži Etiopiju, zemlju gdje u tom trenutku 11 milijuna ljudi pati od gladi. Etiopijska vlada u duhu želje za suradnjom i dobrim odnosima s potencijalnim investitorima nudi Nestleu nagodbu i isplatu od 1,5 milijuna dolara. Nestle odbija i traži 6 milijuna dolara. Dakle, već su tada trajali pregovori dviju strana uz posredovanje Svjetske banke što će direktor Nestlea poslije negirati, odnosno javno lagati kako bi suzbio bijes javnosti. Tražena cifra od 6 milijuna dolara je iznos koji je Nestle zaradio u jednom satu. Na kritiku brojnih humanitarnih organizacija, i onih za ljudska prava, kako im baš i nije fora tužba za tih šest milijuna dolara, pogotovo ne od zemlje čiji stanovnici umiru svakodnevno od gladi, a pogotovo ne zbog slučaja s kojim uopće niti nisu imali veze kad se dogodio, iz ove korporacije odgovorili su kako je sve istina, ali da je to “stvar principa”. Ovo stvarno zaslužuje da se citira: “U interesu daljnjeg kretanja stranih ulaganja koja su presudna za zemlje u razvoju, krajnje je poželjno da se konflikti riješe u odnosu na međunarodno pravo i u duhu pravednosti”, kaže glasnogovornik Nestlea. Uz širokogrudnu najavu kako oni ionako sve novce dobivene presudom namjeravaju uložiti u razvoj Etiopije i borbu protiv gladi. To iz Nestlea, hoće reći, jest težak izbor, ali to je i stvar principa. To se sve događa nakon što je tog ljeta postalo jasno da je nastupila najveća kriza za male proizvođače kave. Postalo je skuplje proizvoditi je, nego što bi dobili od prodaje prekupcima, velikim korporacijama, između kojih profitira i Nestle. 25 milijuna malih farmera došlo je rub preživljavanja. Mali farmer koji uzgaja kavu dobije dva centa od buduće cijene kave. Za Etiopiju gdje 50 posto izvoza otpada na kavu, Nestleov pokušaj dodatnog cijeđenja te zemlje zaista je predstavljao doprinos borbi protiv gladi. Nestle bogati svoj ugled na finoj kavi, a Kofi bogati svoj ugled na finom Nestleu. Humanitarna organizacija Oxfam nakon što je saznala za slučaj najavljuje za 19. prosinca prosvjede ispred sjedišta Nestlea u Londonu. Mediji se počinju interesirati za slučaj i ovako traje muljanje iz Nestlea kako su i oni

iznenađeni i kako je bez veze od Oxfama što saziva prosvjede na dan početka pregovora, a nakon njih će sve biti u redu. Intervju daje direktor za komunikacije Nestlea Francois Perroud u emisiji BBC Today:

Francois Perroud: “Mi smo u ovom trenutku u procesu pregovaranja koji je počeo 19…”
Novinar John Humphries odmah ga prekida i pita: “I vi ćete uzeti taj novac neovisno da li ljudi gladuju? To je to?”
FP: “Nije to u pitanju”.
JH: “Ali je. Vi kažete da ne želite prihvatiti 1,5 milijuna dolara, i hoćete 6 milijuna i to je kraj priče, nije li?”
FP: “Zaista ne mogu shvatiti vaše neprijateljstvo”.
JH: “Ali imate gladne ljude u Etiopiji. Tu se nalazi neprijateljstvo, kako biste vi rekli”.
FP: “Ako biste mi dozvolili da završim rečenicu, mogao bi naglasiti kako je ovaj proces pregovaranja daleko od svog kraja i bilo bi čisto špekuliranje sada govoriti kako će završiti… i kao i mnogo puta prije i sada imamo poziv etiopske vlade za pomoć zbog problema s kojima se suočavaju, a Nestle će, kao i uvijek biti spreman pomoći i to pomoći značajno”.

Direktor Nestlea Peter Brabeck-Letmathé na web-stranicama korporacije objavljuje izjavu 23. prosinca: “Prvo, smatramo kako je dugoročno važno da ljudi Afrike i njihove vlade pokažu sposobnost prihvaćanja međunarodnog prava, ali mi nismo zainteresirani uzeti novac od zemlje kao što je Etiopija kada je u tako očajnom stanju zadovoljavanja ljudskih potreba. Stoga ćemo sav novac dobiven od ove nagodbe usmjeriti prema javnim i privatnim naporima za borbu protiv gladi u Etiopiji. To će imati oblik i kratkotrajne humanitarne pomoći i dugoročne sigurnosti u hrani”. No i dalje se Nestle bahati i prijeti: “Budući da nam je etiopska vlada već ponudila 1,5 milijuna dolara, odmah ćemo tu sumu usmjeriti za borbu protiv gladi u Etiopiji. Isto ćemo učiniti sa svim drugim sredstvima koja ćemo dobiti od finalnog dogovora.” Nakon daljnjeg pritiska, 24. siječnja 2004. godine Nestle je objavio kako neće zahtijevati daljnju kompenzaciju od vlade Etiopije.

Kako se naziva stav kada je stvar principa uzeti novac od siromašnih? U knjizi The Corporation (2004), profesor prava na University of British Columbia, Joel Bakan ide tako daleko i definira korporacije kao patološke institucije po uzoru na definiranje patoloških osoba ili ponašanja u psihologiji.[50] Razlog za takvu tešku kvalifikaciju Baken nalazi u samom razlogu i cilju postojanja korporacija koji “nastoji zadovoljiti, nemilosrdno i bez iznimaka, svoj vlastiti interes, bez obzira na česte štetne posljedice koje može imati po druge” (2004:1-2.). Baken zapravo želi reći kako u zadovoljavanju svoje pohlepe za profitom

i nezasitnom željom za sve većim zaradama po svaku cijenu, korporacije se predstavljaju kao inherentno nesposobne da suosjećaju ili obrate pažnju na potrebe i želje običnih ljudi. To je opis patoloških osoba ili patološkog ponašanja. Baken navodi mnoge primjere, slučajeve ili afere kojima potkrepljuje svoju glavnu tezu. Nama se čini najindikativnijim spomenuti slučaj s najvećom automobilskom korporacijom na svijetu General Motorsom. Patricia Anderson se sa svoje četvero djece vozila doma 1993. godine kada je na nju dok su čekali na semaforu naletio s leđa pijani vozač. Sudar je izazvao zapaljenje rezervoara za benzin. Anderson i njeno četvero djece zapaljeni su u autu od sudara te su pretrpjeli ozbiljne i teške povrede te opekline drugog i trećeg stupnja. Troje djece je imalo opekline na 60 posto tijela, a jednom djetetu je amputirana ruka. Premda je razumljivo najprije bila zahvlana što su uopće ostali živi, Anderson uz savjete svojih odvjetnika vrlo brzo podiže tužbu protiv GM-a, jer je vozila njihov model Chevrolet Malibu iz 1979. godine. Kroz suđenje je postalo jasno kako je taj model postao opasan za vožnju zbog želje GM-a da uštedi na proizvodnji kroz smanjenje sigurnosti automobila. Direktiva iz vrha korporacije nalagala je da se u model koji je vozila Patricia Anderson rezervoar za benzin pomakne na manje od 27,94 cm od branika auta umjesto prijašnjih 50,08 cm, premda su na suđenju objavljeni interni dokumenti korporacije odavali sigurnosnu preporuku od stručnjaka korporacije da rezervoar mora biti na najmanje 43,18 cm udaljen od branika. Također na modelu koji je vozila Patricia Anderson nije bilo za prijašnje modele uobičajene metalne pregrade koja je odijeljivala rezervoar od branika kao dodatna zaštita. Ono što je po Bakenu karakteristično patološki za korporativno ponašanje jest činjenica da je GM potpuno svjesno došao do ovakve odluke smanjivanja sigurnosti u svojim automobilima.[51] Naime, Edward C. Ivey, inženjer GM-a u Odjelu za unapređenje dizajna dobio je zadatak s vrha korporacije da analizira mogućnost zapaljenja u GM autima. U izvještaju “Analiza smrtnosti uslijed zapaljenja automibila” Ivey je izveo jednostavnu matematičku računicu:

500 poginulih x 200.000$ po poginulom / 41.000.000 = 2.44$ po automobilu

Dakle, godišnje pogine 500 ljudi vozeći automobile GM-a. Ako se svakome u prosjeku isplati odšteta od 200.000 dolara, na 41 milijun GM-ovih automobila koliko ih ima na cestama SAD-a, po automobilu smrt svake osobe košta 2,44 dolara. Troškovi koje je GM imao do tada s pravilnim razmakom rezervoara od stražnjeg branika i metalnom pregradom između rezervoara i branika po automobilu iznosilu su 8,59 dolara. Ušteda od 6,15 dolara previše je primamljiv zalogaj za patološku instituciju ističe Baken. No, na suđenju 1999. godine porota je odredila ponašanje GM-a moralno neprihvatljivim te je uz prihvaćanje suca određena isplata Patriciji Amstrong u iznosu od 107 milijuna dolara plus kazneni iznos od do tada

nezabilježenih 4,8 milijardi dolara. Kasnije je ukupna kazna koju je GM trebao isplatiti smanjena na 1,2 milijarde dolara, a korporacija je uputila žalbu sudu savezne države Kalifornije. Trenutno je slučaj zastao kroz birokratska i pravna otezanja te sud savezne države Kalifornije još nije zasjedao na ovu temu. Ovaj nas slučaj i ne bi toliko zanimao da se radi o izoliranoj aferi i načinu djelovanja jedne korporacije. No GM je u ovom sporu toliko paradigmatičnom za odnos korporacija i javnosti dobio podršku Trgovinske komore SAD-a koja okuplja sve značajnije korporacije u toj državi. To okupljalište velikog biznisa SAD-a smatra kako je odluka suda "nelegitiman ishod", "krajnje problematičan" zbog poruke da "se proizvođači ne upuštaju u cost-benefit analizu kada dizajniraju proizvode" čime se implicira kako je cost-benefit analiza kao takva "vrijedna prezira" (2004: 63). Cost-benefit analiza je, ističe se u potpori žalbi GM-a višem saveznom sudu, "pečat dobrog ponašanja korporacija" te se logika koja je naglašava "ne može dovoditi u pitanje" (2004: 64). Nadalje se tvrdi kako "porota nije dovoljno kvalificirana da može davati točne ocjene o slučajevima koji uljučuju procjenu rizika, a koji uključuju kompleksne aspekte inžinjerstva" (2004: 65). Ono što je u neku ruku šokantno su stavovi kako je "porota sklona staviti blokadu na svaki pokušaj da se ljudski život izrazi u dolarima" (2004: 65). Većina ovih korporacija je potpisnica Global Compacta u kojem se zaklinju u zaštitu ljudskih prava. Ako dobro legnu u cost-benefit analizi. Sve je jasnije kako je globalna politička i ekonomska elita stvorila sistem koji počiva na patologiji. I GM tu nije nikakva iznimka. Kako netko tko tvrdi da mu je stalo do ljudskih prava, do ljudi, može matematički usporediti, u dolarima, ljudski život s razmakom rezervoara od branika. Korporacije Firestone (podružnica Bridgestonea) koja proizvodi gume i Ford (automobili) znali su još 1994. godine za nedostatke guma. Firestone ih je nastavio proizvoditi, a Ford stavljati na svoje automobile. U SAD-u je zbog tih guma bilo 1400 nesreća, 250 ozlijeđenih i 88 mrtvih. Iz Venecuele je potvrđen 40 smrtnih slučajeva zbog neispravnih guma, od kojih su se neke reklamirale i kao gume bolje kvalitete.

Najviše može šokirati patološka spremnost korporacija da lažu kako bi ostavarile svoj profit. Tako je korporacija Mitsubishi 20 godina prikrivala ozbiljne kvarove na svojim automobilima te su organizirali čak i tajne popravke samo kako bi ušutkali prosvjede kupaca. DuPont je još 1979. godine znao za opasnost od teflona, čestog premaza na posuđu, ali su isto odlučili šutjeti. Phillip Morris je 40 godina tajio podatke o štetnosti cigareta. Ne samo to, u izvještaju o pušenju koji su pripremili u toj korporaciji poručuje se kako je pušenje zapravo dobro za ekonomiju jer ubrzava umiranje ljudi koji time prestaju biti opterećenje za državu. Čak se ističe u izvještaju kako je na primjer Češka 1997. godine uštedila preko 100 milijuna funti jer se nije morala brinuti i liječiti starije osobe koje su umrle od bolesti povezanih s pušenjem. Monsanto je prije tri godine pristao platiti odštetu od 700 milijuna dolara u tužbi

koju je protiv njega podnijelo više od 20.000 stanovnika gradića Anniston u saveznoj državi Alabami. Naime, Monsanto je godinama trovao taj kraj ispuštajući u okoliš, rijeke i na otvorena odlagališta ostatke od proizvodnje otrovne kemikalije PCB korištene zbog protupožarnog djelovanja u elektrici i elektronici. PCB je zabranjen 1979. godine, a Monsanto se ujedno optuživalo kako nisu upozorili stanovništvo unatoč svijesti o opasnostima izlaganju PCB-u. Stanovništvo, a posebno djeca u tisućama slučajeva obolijevala su od raka, cerebralne paralize i drugih bolesti.

Sistem koji su stvorile korporacije i države je današnji neoliberalni kapitalistički sistem koji na globalnom nivou širi pohlepu, neosjetljivost na išta doli zadovoljavanja nezasitne gladi za profitom i sebičnost. Nakon što je otkriveno kako iz korporacije Sony špijuniraju ekološke aktiviste i aktivistkinje koji žele regulirati proizvodnju i odlaganje visokotehnološke opreme, iz te korporacije je dan komentar: “Očito je da smo mi zabrinuti za naš imidž i želimo se osigurati da ako Greenpeace nešto sprema, mi budemo ispred.” Sony je prezentirao svoja špijunska saznanja o svim ekološkim organizacijama pred drugim “konkurentskim” korporacijama elektroničke opreme na zatvorenoj konferenciju u Brusselu 2000. godine. Nakon što je prezentacija dospjela u javnost, Mark Small potpredsjednik nečega što se zove Odjel za ekološka, zdravstvena i sigurnosna pitanja u Sonyju, odgovorio je kako priznaje da prezentacija nije bila predstavljena “previše ukusno”, ali da se to mora shvatiti, jer ipak, nije bila namijenjena javnosti.

Nakon što se predstavljao kao veliki prirodoljubac Bill Ford Jr. predvodio je pobunu automobilskih korporacija protiv zakona o smanjenju emisije iz vozila u Kaliforniji. Uz Ford, tužbu protiv California Resources Air Borda, tijelo koje je donijelo odluku koja stupa na snagu 2009. godine, podržalo je 13 automobilskih korporacija Ford, BMW, DaimlerChrysler, GM, Mazda, Mitsubishi, Volkswagen i drugi ističući kako samo federalne vlasti smiju donijeti takav zakon, a ne savezne države. CO_2 iz vozila zauzima 40 posto od ukupne emisije u Kaliforniji. Bill Ford Jr., osjetio je šovenski zov i u pismu guverneru Kalifornije Arnoldu Schwarzenegeru netom pred prihvaćanje zakona istaknuo kako bi prihvaćanje zakona bilo antimaeričko, budući da japanski automobili kao Honda ili Toyota imaju manju emisiju od američkih te bi tim zakonom bili u prednosti. Ford je u pismu budući zakon nazvao “kupuj japansko”.[52] Predstavljajući se kao veliki ekolog 2000. godine, najavio je kako će do 2004. poboljšati efikasnost svojih vozila koja puno troše (tzv. SUV-sport utility vehicle), ali je prošle godine istaknuo kako je to bilo nemoguće zbog “nepovoljne poslovne klime i tehnoloških izazova”. To je sve rezultiralo da je ekološka organizacija Blue Water Network objavila 2004. godine reklame u novinama s likom Billa Forda Jr. pretvorenog u Pinokija

Forda Jr. Sama EPA je početkom kolovoza ove godine objavila studiju u kojoj se ističe kako automobili američkih korporacija danas u prosjeku imaju manju efikasnost za šest posto u potrošnji goriva od automobila prije 20 godina.

Ono što je najtragičnije jest to što korporacije tako stvaraju i šire te vrijednosti i izvan svoga direktnog dohvata pa se ovakvi kulturni obrasci počinju prelijevati i po drugim društvenim dimenzijama i sektorima. Korporacije vode "utrku prema dnu", odnosno stvaraju svijet u kojem bi se ljudi, radnici, regije i zemlje natjecali u utrci prema dnu, kako bi se natjecali na aukciji u kojoj trebaju ponuditi najmanje u zaštiti radničkih prava, poreza, regulativa o zagađivanju i drugih važnih socijalnih i ekoloških prava. Naime, danas uslijed procesa globalizacije, korporacije prebacuju svoje "prljave" djelatnosti u ekonomski nerazvijene zemlje gdje ne postoji razvijen sistem radničkih prava, gdje se ne poštuju, ako ih uopće službeno i ima, ekološki standardi, uglavnom tamo gdje je profitabilno (u)lagati kako bi se novac lakše plodio i vraćao u centar. Takvo globalno natjecanje ogleda se u prijetnji korporacija kako će prebaciti proizvodnju u "za investicije povoljnije područje", ukoliko dođe do zahtjeva za organiziranjem nezavisnih sindikata ili povećanja poreza na profit. Uz "utrku prema dnu" veže se i porast tzv. eksportno procesnih zona, izvozno orijentiranih zona ili zona za slobodnu trgovinu koje su nastajale usporedo sa stupanjem na scenu neoliberalnog kapitalizma, a predstavljane su kao rješenje za ekonomski spas zemalja u razvoju. Gotovo sve epz stvorene su nakon 1971. godine. Do polovice '60-ih godina postojale su samo dvije epz – u Portoriku i Indiji. Po podacima Međunarodne organizacije rada ima ih oko 850 i zapošljavaju gotovo 30 miljuna ljudi, a locirane su u zemljama u razvoju (Ziegler, 2003). Sektori zapošljavanja su dosta uniformirani. Skoro pola zaposlenih u azijskim epz-ima radi u elektroničkoj industiji. U Meksiku je 60 posto unutar električnoga sektora, a sljedećih 30 posto odlazi na tekstil i odjeću. Gotovo 90 posto zaposlenih u nekim sektorima (odjeća, obuća…) čine žene. Samim time su donekle upitne široko popularne tvrdnje o "postindustrijskom dobu", "postkapitalističkom društvu" (Drucker, 1993) ili "kibernetskom dobu, jer vrlo često manufakturna proizvodnja nije nestala, već je samo prebačena u zemlje u razvoju gdje su troškovi manji, a profit veći. Iz tekstilnih tvornica smještenih u free trade zonama ističu kako "preferiraju zapošljavati mlade djevojke i žene, jer imaju spretne prstiće". (Maquiladora Solidarity Network, 2000). National Labor Comittee iz SAD-a u svojim je istraživanjima i proučavanju plaća u pojedinim industrijskim sektorima zemalja Trećega svijeta izračunao razmjere ogromnih profita koje globalne korporacije takvom politikom ostvaruju. Uspoređivanjem proizvodnje traperica u SAD-u i Nikaragvi vidljivo je kako su za taj isti posao radnik ili radnica u SAD-u plaćeni 8,31 američkih dolara na sat, dok se u Nikaragvi dobije 23 centa. Kada se taj dnevni profit pomnoži s, uglavnom, 7 radnih

dana u tjednu kroz cijelu godinu dobije se čisti profit samo na uštedi plaćanja radnika i radnica za jedan proizvod od 8,4 milijuna američkih dolara godišnje. Sličnu priču kalkuliranja našao je i socijalni aktivist Charles Kernaghan dok je istraživao radne uvjete u Nikeovim tvornicama na Dominikanskoj Republici. Nevjerojatno je da je Kernaghan pronašao na smetlištu interne dokumente iz Nikeja u kojima se jasno vidi način odnosa prema, uglavnom, mladim djevojkama koje rade za tu korporaciju. Naime, proizvodnja jedne majice podijeljena je u 22 odvojene operacije te se za svaku operaciju odredilo dozvoljeno vrijeme u kojem se dotična mora izvršiti te broj očekivanoga profita na kraju. Tako se došlo do rezultata da se svaka majica mora proizvesti za najviše 6,6 minuta, što znači 8 centi rada za majicu koja se u SAD-u prodaje za 22,99 dolara (Bakan, 2004). Nevjerojatno je da Nike u travnju 2005. godine javno objavio kako priznaje "dugogodišnja zlostavljanja i izrabljivanja radnika u njihovim tvornicama širom svijeta". I nikom ništa. Korporacija se jedan dan probudila i odlučila priznati činjenice za koje su do prije koji mjesec tužili i tražili odštetu zbog nanošenja loših obrisa na njihov sjajni imidž. Nike je bio jedna od najzlatnijih kuglica na ukrašenom drvcu UN-ovog Global Compacta. U trenutku dok su potpisivili Ugovor "dobrovoljnog" karaktera u kojem su isticali predanost zaštiti ljudskih i radničkih prava, kršili su ih nemilice po cijelom svijetu i ostvarivali ogromne profite. Nike se nije niti osvrnuo na moguću odštetu izrabljivanim radnicima i radnicama. Ovakvi medijski ispadi nemaju nikakve svrhe dok se korporacijama i dalje bude dozvoljavalo "dobrovoljno" riješavanje problema koje proizvode bez da ih se prisili na vanjsku kontrolu i nadgledanje. A za takvo stanje su na kraju krajeva najodgovornije državne vlasti i politika.

Možemo govoriti i o "globalnoj feminizaciji rada" (Parreňas, 2001) za određene poslove. Od početka devedesetih godina prošloga stoljeća žene čine više od pola svih filipinskih migracijskih kretanja. Od tih migrantkinja, dvije trećine je zaposlenih kao radna snaga u kući. Parreňas je istraživala filipinsku migracijsku populaciju koja danas broji 6,5 milijuna ljudi. Zaključuje kako filipinsku žensku migraciju možemo označiti kao "suštinske uslužne radnice globalizacije". Pri tom se pita: "Nisu li te žene koje odlaze raditi na loše plaćena radna mjesta tisuću kilometara daleko samo još jedna vrsta robe?" Zapadne zemlje se bogate na toj transakciji i trgovini jer dobivaju jeftinu radnu snagu, dok njihova vlastita ženska populacija obavlja bolje plaćene poslove. Filipini se kao država (ne kao društvo) bogate s obzirom koliku ogromnu svotu novaca te žene šalju svojim obiteljima za trošenje na otoku. Možemo li govoriti kako zbog određenog načina života i vrijednosti bogate postindustrijske zemlje "uvoze i majčinsku ljubav?" Parreňas nadalje povezuje emigraciju s Filipina s nazadovanjem cijeloga filipinskog društva, budući da odlazi najobrazovaniji sloj. Dapače, povezuje cjelokupnu situaciju filipinske migracije s uvjetima i očekivanjima Svjetske

banke te Međunarodnoga monetarnog fonda. Naime, ukupan vanjski dug Filipina došao je do cifre od 35 milijardi američkih dolara. Okrenutošću prema izvoznoj ekonomskoj politici, Filipini izvoze i radnu snagu, koja potom godišnje na Filipine u tvrdoj valuti vrati 6 milijardi američkih dolara godišnje te time pokriva veliki dio koji je potreban za godišnju otplatu vanjskoga duga. Time su Filipini dovedeni u zatvoreni krug, budući da je nezamislivo da se veliki dio tih emigranata vrati jer za njih nema toliko posla (predviđanja ističu da bi nezaposlenost skočila na 40 posto, što bi bila prava katastrofa s obzirom da 70 posto stanovništva ionako živi u siromaštvu), a s druge strane filipinsko društvo time erodira, jer najobrazovaniji i najobrazovanije odlaze raditi u strane zemlje kako bi mogli prehraniti vlastite obitelji. Budući da u privređivanju Filipina emigrantski radnici i radnice dolaze odmah iza elektroničke industrije, Pareňas zaključuje da su oni/e roba, kao i svaka druga, dapače proizvod Filipina (i svjetskih financijskih institucija) koji uvelike doprinosi rastu bruto nacionalnoga proizvoda. Time su one zapravo svedeni na objekt globalizacije koji je dodatno u kontradiktornoj situaciji, jer jedino Filipine smatraju svojim pravim domom i povratak kući se smatra prestankom njihove osobne otuđenosti, ali s druge strane ekonomski razlozi sprječavaju ih u toj nakani, ili je barem osjetno usporavaju, čime se krug opet zatvara. Potreba Zapada za reproduktivnim radom, što uključuje brigu za kuću općenito, a nadalje brigu za starije osobe i djecu te socijalizaciju djece, počesto se tumači i kao “rasna divizija reproduktivnog rada” (Evelyn Nakano Glenn) budući da su na tim radnim mjestima uglavnom zaposlene žene nebijele boje kože. Dapače, Parreňas zaključuje kako postoji sukladnost između masovnog ulaska žena iz bogatih zemalja na tržište rada s dolaskom ženske imigracije iz manje razvijenih i ekonomski bogatih zemalja. Danas su granice bogatih zemalja čvršće od Berlinskoga zida, ne samo u arhitektonskom obliku. Dovedeni smo pred apsurdnu situaciju da su granice otvorene za protok novca i profita, otpada i zagađenja, ali ne i za slobodan protok ljudi koji postaju imobilni. Europska Unija zapravo tiho postaje tvrđava koja mora sačuvati svoju civilizacijsku tradiciju pred divljacima koji nadiru gumenim čamcima ili u hladnjačama. Istovremeno će po potrebi uvoziti te imigrante i imigrantkinje kao jeftinu radnu snagu te ih također po potrebi stavljati na pladanj desničarskim i rasističkim skupinama koje će tako uvijek imati, naravno po potrebi, dežurnog krivca za “domaću” nezaposlenost.

Ljudi koji s ogromnom nadom bježe u prikazima reklama na blještavi zapad od siromaštva vlastitih (polu)diktatura, često kasno osjete da su ekonomski potrebni za težak rad i bijednu plaću, odnosno da politički glume topovsko meso nezadovoljnoj domaćoj radnoj snazi koja pak zbog svoje situacije postaje lak plijen različitih rasističkih agitatora. To što razlozi nezaposlenosti domaće radne snage prije leže upravo u onim ljudima koji su i namamili

dolazak jeftine strane radne snage, ostaje prekriveno blještavilom reklama i jeftinih duplerica. I samo društvo, kada počne grintati na imigrante, zapravo se debelo guši u vlastitoj licemjernosti jer bi teško bila ostvariva lagodnost koju imaju gotovo sva zapadna društva bez imigranata kao radne snage. Na tragu zaključka Parreňasove možemo reći kako imigranti gotovo nikad ne zauzimaju poslove nekome od "domaćih" jer su za njih rezervirani najgori poslovi u proizvodnji i uslugama koje nitko više neće. Tek će se zajedničkom strategijom i direktnim akcijama sindikata s ostatkom civilnoga društva (mladi, studenti, imigranti, ekološki i humanitarni aktivisti, organizacije za mirovnu edukaciju i ljudska prava, grupe za prava žena…) globalna "utrka prema dnu" moći preobraziti u globalizaciju od dna, od samih ljudi na temeljima međusobnog razumijevanja i solidarnosti. Ti temelji također trebaju i jedino mogu biti bez granica – zaista globalni. Ako ovakvu politiku neoliberalnog kapitalizma definiramo kao nasilnu, jer ne dozvoljava pravo na izbor niti pravo na različitost, jer nudi fiktivnu mogućnost biranja, predstoji nam raditi na globalizaciji međusobnog razumijevanja i pomaganja te održivosti u ekološkom i pravednosti u socijalnom smislu. Da, predstoji nam dalje raditi na ukidanju granica, jer su neodvojive od kulture nasilja i razdvajanja.

Vrlo često se kritike očajnih radnih uvjeta u tvornicama koje nas opskrbljuju odjećom, obućom i drugim vrstama roba, odbacuju uz ljigavi prigovor kako je i to bolje (tih par dolara na dan, ako i toliko zaradi prosječan radnik ili radnica) nego da su na smetlištu ili se bave prostitucijom. To je isto kao kad bi robovlasnički sistem opravdavali usporedbom s koncentracijskim logorima i plinskim komorama. Razumljivo je da će svatko izabrati biti robom. Onda se vade i ljudi iz njihovih teških sudbina gdje oni sami isto tako razumljivo ističu kako im je bolje rintati za neku od globalnih korporacija nego biti na smetlištu. No, ono na što te korporacije ne žele odgovoriti je – zar je to vrhunac za te ljude u 21. stoljeću? Živimo li mi zaista u svijetu koji je izgubio svaki oblik suosjećanja i odgovornosti te slavi cinizam kao odgovor na sve probleme. Sve veći broj ljudi koji se gura na širokoj lepezi siromaštva i bijede uporno se želi uvjeriti kako za njih nema alternative. Dapače, oblikuje im se radni dan od 18 sati dnevno u ljudski, radno i ekološki očajnim uvjetima kao uvjet njihova opstanka.

Zaista možemo primijetiti isti tip ucjene kao i prije 130 godina kada je riječ o radnicima u tadašnjoj Europi (Baricco, 2004). Više od 130 godina ekonomskoj, političkoj i intelektualnoj eliti kapitalizma nije bilo dovoljno da pronađu dostojanstvenije opravdanje za iskorištavanje ljudi. Taj pritisak da se prihvati kako je sasvim normalno da neki ljudi izgube cijeli život u tvornicama osiguravajući nama Zapadnjacima više ili manje luksuzne stvari, toliko je jak da

ga ponekad prihvate i sami aktivisti pokreta. Ovo nije apel za ukidanje tih radna mjesta. Dapače, ovo je apel da se uvjeti tih radnih mjesta moraju poboljšati. Nije istina da korporacije nemaju novaca za to, već se silna zarada slijeva u džepove malog broja direktora i menadžera, dok se loši radni i općeljudski uvjeti samih radnika i radnica opravdavaju nedostatkom sredstava. Bez prevelike filozofije, možemo potpuno otvoreno zaključiti kako je proces koji se skriva iza lažne dogme o "slobodnoj trgovini" socijalno nepravedan do boli. Uostalom, kako govoriti o socijalnoj pravednosti kada 30.000 vijetnamskih radnica u Nikeovim tvornicama zaradi ukupno u godinu dana isto koliko i globalno obožavani košarkaš koji isti proizvod reklamira. Kada bi Nike preusmjerio svega 3,5 posto od svojih ulaganja u reklame i promociju, mogao bi udvostručiti plaće svih svojih radnica u Kini i Indoneziji (Wichterich, 2000). Da se njihove sulude zarade preusmjere prema potrebama onih koji proizvode, vrlo brzo bismo shvatili kako alternativa katastrofalnim ili lošim radnim uvjetima nije ulica i još veća bijeda, već život dostojan čovjeka. Česti su slučajevi zloupotrebe i u bogatim zemljama, gdje takve poslove zauzimaju ilegalni imigranti koje se lako ucijeni s obzirom na njihov položaj. Najčešće rade u tekstilnoj industiji te na farmama za uzgoj hrane. Prema podacima američkoga Ministarstva rada, preko 60 posto tekstilnih tvornica u Los Angelesu su "sweatshopovi" (Danaher i Mark, 2003). Polovicom '90-ih godina potvrđena su kršenja radničkih prava u preko pola tvornica u San Francisku i Oaklandu, pri čemu je zabilježeno čak i prisiljavanje na rad bez ikakve plaće.

Obični radnici u bogatim zemljama također su u sve gorem položaju. Economic Policy Institute izračunao je u periodu između 1973. godine i 1998. godine smanjenje vrijednosti radnog sata s prosječno 11,61 na 10,82 američkih dolara (Weisbrot, 1999). Radnici i radnice sve više gube sigurne i bolje plaćene poslove te dobivaju poslove s pola radnog vremena, privremena zaposlenja uz sve monotoniji rad, bez mogućnosti učlanjivanja u sindikate. Često su, pogotovo osobe ženskoga spola prisiljene raditi i više poslova kako bi mogle zadovoljiti osnovne potrebe. O kvaliteti tih poslova dovoljno govori i situacija na Clintonovoj press konferenciji kad je ovaj navodio svoje uspjehe u rastu zapošljavanja u SAD-u na što mu jedna žena iz publike odgovorila: "Znam, ja ih imam četiri" (Bader, 2000: 131).[53] U Britaniji u devedesetima više od dvije trećine poslova bili su honorarni, od čega 90 posto otpada na žene (Wichterich, 2000). Danas je svega 12 posto američkih radnika i radnica učlanjeno u neki od sindikata i njihov broj se kontinuirano smanjuje. Čak 75 posto najmoćnijih i najbogatijih korporacija po magazinu Forbes imaju radnu mjesto konzultanta za zaustavljanje stvaranja radničkih sindikata. Godišnje na poslu ili od bolesti uzrokovane poslom umre čak dva milijuna radnika. Najviše ih, 100.000, umre od raka uzrokovanog radom s azbestom. Prema podacima ILO-a u 2004. godini tri četvrtine radnika i radnica živi

u uvjetima “ekonomske nesigurnosti” (WWI, 2005). S druge strane, tri četvrtine korporacija koje vrše svoju proizvodnju u SAD-u ne plaćaju nikakav porez. Korporacije sa sjedištem u SAD-u uspjele su izbjeći plaćanje 45 milijardi dolara poreza godišnje tako što su umjetno dogovarale troškove i transakcije sa svojim vanjskim podružnicama. Korporacije to rade na dva načina: pretjeranim zaračunavanjem robe koja odlazi u vanjske podružnice i pretjeranim umanjivanjem robe koja se vraća u SAD, što je taktika poznata kao “transfer pricing”.

Također, prilikom svakog otpuštanja radnika i radnica korporacijama uvijek rastu dionice na burzama. Poruka je jasna, biznisu raste vrijednost kada baca radnike na ulicu. Raste mu vrijednost i kada smulja obične ljude. Nakon sloma dot-com sektora u prvoj polovini 2001. godine, tzv. mali ulagači su izgubili milijarde dolara, kao i obični građani koji su sumanuto ulagali u taj sektor prijašnjih godina kada su ih brokerske tvrtke mamile pričama o procvatu i nepresušnom vrelu profita. Kako je pisao Zvonko Pavić u Jutarnjem listu (25.04.2001) “od 367 tvrtki koje su javno ponudile svoje dionice na burzama vrijednosnica u protekle tri godine (počevši od 1997.), čak 316 ih je tržilo ispod početne cijene”. Nestalo je 2,5 milijardi dolara u svega godinu dana od proljeća 2000. godine kada je sapunica Internet tvrtki bila na vrhuncu, svota nezabilježena u povijesti u tako kratkom roku. Menadžeri financijskih kuća i investicijskih banaka trljali su ruke brojeći provizije i zarade mjerene stotinama milijuna dolara dobivene knjigovodstvenim i drugim uslugama prilikom mamljenja lakovjernih ulagača u tada prikazane profitabilne Internet firme. Naravno, ostaje pitanje što je s tim običnim malim ulagačima, žednima kratkotrajne zarade. Gdje su granice njihove pohlepe? Jesu li nas direktori i menadžeri zarazili svojom pohlepom? Pohlepa korporacija ide zajedno s neviđenom bahatošću. Dok njihovi radnici i radnice rade za manje od 10 dolara na dan, a u zemljama u razvoju i za nekoliko centi ili dolar-dva na dan, plaće i honorari te dividende koje si isplaćuju vodeći direktori i menadžeri dosežu nejvjerojatne visine. Prosječni menadžer ili direktor korporacije u SAD-u, 2001. godine zaradio je više od prosječnog radnika za čak 350 puta i taj nesrazmjer se sve više širi. Poslije 2001. godine narastao je na omjer 411:1. Da bi radnica koja na Haitiju radi za Disney zaradila kao direktor korporacije Michael Eisner u jednom satu, morala bi raditi skoro 17 godina (Ziegler, 2003). Dapače, posebno bode u oči činjenica kako si veće “nagrade za dobar i težak rad” isplaćuju direktori korporacija koje se nalaze pod određenim istragama zbog sudjelovanja u nekim ilegalnim poslovima. Tako su si direktori takvih inkriminiranih korporacija od 1999. do 2001. godine isplaćivali za 70 posto veće plaće i nagrade nego što je tada bio prosjek (UFE, 2002). Kada su nakon terorističkih napada na SAD, avio korporacije dobile pomoć od države u iznosu od 25 milijardi dolara, radnici su i dalje dobivali otkaze, ali su si direktori, i najviše menadžeri, uredno povećali s tim novcem primanja za 33 posto. Keneth Lay, direktor Enrona u godini kada je zajedno s

ostalim rukovodstvom korporacije uništio istu, digao je 152,7 milijuna dolara na osnovu plaće i dionica. Dobio je 11.000 puta više nego što je minimum odštete za radnika kada dobije otkaz.

Profit koji farmaceutske korporacije ostvaruju na lijekovima za tretiranje AIDS-a mjeri se u milijardama dolara. Upravo GlaxoSmithKline predvodi listu najbogatijih zaradom na bolesti s 9 milijardi dolara. Dalje slijede: Merck&Co. 7 milijardi, Pfizer Inc. i Behtingen Ingelheim 5,5 milijardi, Roche 5,1 milijardi, Bristol Meyers Squibb 4,5 milijardi i Abbott Laboratories 4 milijarde dolara (Sanja Simić, Jutarnji list, 25.08.2001.). Stoga kada Gates velikodušno daje velike novce u borbi protiv AIDS-a, pravi je cinizam da se upravo obogatio zahvaljujući korporativnom shvaćanju patentnih prava, TRIPS sporazuma unutar WTO-a što je presudno u nemogućnosti siromašnih zemalja da kupe jeftinije varijante lijekova protiv AIDS-a. Novac koji ulaže u fondaciju koju je osnovao u borbi protiv AIDS-a iznosi dva posto njegovog bogatstva. To je kao da čovjeku kojeg ste osiromašili svaki dan u šešir ubacite pet kuna i definirate to kao humanost. O prijekoj potrebi pojedinih zemalja da zaštite svoje bolesno stanovništvo proizvodnjom ili kupovinom jeftinijih generičkih verzija lijekova protiv AIDS-a, direktor Glaxo Smith Klinea Jean-Pierre Garnier izjavio je: “Ovo je ekonomski rat. Imamo par piratskih kompanija koje žele potkopati sistem patenata… One bi prosperirale krađom naših otkrića” (Seabrook, 2003: 72). Idemo vidjeti kako Glaxo otkriva. U New Yorku je 2004. godine glavni tužitelj Eliot Spitzer konačno podigao tužbu protiv farmaceutske korporacije GlaxoSmithKline. Glaxo je godinama tajio nuspojave svog lijeka Paxila koje se kreću od stvaranja ovisnosti do sklonosti samoubojstvu kod mladih. Još početkom te godine u BBC Panorama objavljeno je postojanje internog dokumenta iz korporacije koji dokazuje kako su u Glaxu znali da je Paxil opasan za djecu. Spitzer je citirao dokument Glaxa iz 1998. godine u kojem se ističe kako korporacija mora “upravljati širenjem ovih podataka kako bi minimalizirala potencijalno negativni utjecaj na prodaju”. Glaxo je odbio optužbe, uz napomenu kako se ipak slažu s novim etiketiranjem lijeka s najjačim upozorenjem kako je naložila Food and Drugs Administration. Istaknulo se na lijeku kako dvostruko povećava rizik od suicida kod djece. Samo 2002. godine više od dva milijuna recepata na Paxil je ispisano djeci i adolescentima u SAD-u. Od toga je skoro 900.000 imalo dijagnozu poremećaja raspoloženja i depresije. U lipnju je Glaxo pristao platiti 2,5 milijuna odštete. Isto, korporacija Abbot Laboratories povećala je cijenu Norvira, svog lijeka protiv AIDS-a za 400 posto. Naime, znanstvenici su otkrili da je Norvir prejak, preotrovan ako ga se uzima zasebno, ali u manjim dozama djeluje odlično kao pojačivač efikasnosti drugih lijekova protiv AIDS-a. To povećanje se neće primjenjivati ukoliko se Norvir kupi s Kaletrom, drugim lijekom Abbota protiv AIDS-a. Time je Kaletra postala jeftinija od drugih lijekova kojima

Norvir služi kao pojačivač. Treba li uopće spominjati kako je Norvir razvijen uz pomoć državnih subvencija, dakle javnim novcem.

FDA-in stručnjak za sigurnost lijekova dr. David Graham nazvao je to "možda najvećom katastrofom u sigurnosti lijekova u ovoj zemlji". Za vrijeme svjedočenja pred senatskim odborom dr. Graham je rekao kako je 88.000-139.000 ljudi pretrpjelo srčani udar zbog uzimanja lijeka Vioxxa protiv artritisa. Od toga je direktno preminulo 35.000-55.000 ljudi. Nuspojave su proizvođaču lijeka, korporaciji Merck, bili poznati još od 2000. godine kako je objavio The Lancet, jedan od najpoznatijih medicinskih časopisa na svijetu. U studiji se ističe istraživanje na 25.273 pacijenata, te je otkriveno kako oni koji su uzimali Vioxx imaju 2,3 puta veću sklonost za razvoj srčanoga udara. Merck je u rujnu 2004. godine povukao lijek. Dr. Graham je kasnije izjavio kako su mu nadređeni prijetili da će izgubiti posao zbog svog svjedočenja u kojem je naveo još pet lijekova koji mogu uzrokovati slične posljedice. U privatnoj tužbi koju je podnijela protiv Mercka zbog smrti supruga, Carol Ernst je u kolovozu 2005. godine dobila presudom porote na sudu u Texasu odštetu od 253 milijuna dolara. Nakon presude, Mercku su dionice na burzama pale za 3,3 posto. Korporaciji slijedi 4200 tužbi vezanih za slučaj Vioxx. Farmaceutske i biotehnološke korporacije često se žale kako nemaju dovoljno novaca za istraživanja i razvoj, te kako im je zato potrebno očuvati patentna prava i visoke cijene lijekova. U zadnje vrijeme im je fora naglasiti kako gube novac jer drugi proizvode generičke varijante njihovih lijekova, nekoliko puta jeftinije u siromašnijim zemljama. No kada pogledamo koliko zarađuju najviši predstavnici tih korporacija, jasno vidimo gdje odlazi novac od zarade: direktori korporacija u ovom sektoru zarađuju: Hank McKinnell (Pfizer) – godišnje 28 milijuna dolara + u dionicama 30,6 milijuna dolara; Raymoind Gilmartin (Merck) 19,5 milijuna dolara + 48 milijuna dolara u dionicama; P.R. Dolan (Bristol Myer-Squibb – 8,5 milijuna dolara + 3,4 milijuna dolara u dionicama; Jean Pierre Garnier (GlaxoSmithKline) – 11,8 milijuna dolara i C.O. Holliday (DuPont) – 13,5 milijuna dolara. Ubrojite još k tome plaće, bonuse i uloge u dionicama drugih visokih menadžera ovih korporacija i priča o nemanju novaca za razvoj i istraživanja lijekova postaje prozračno šuplja.

Najiskrenije se ta opsjednutost totalnom vlašću i monopolom uz sve veće zgrtanje profita izražava ovako: "Svi mi u Coca Cola obitelji budimo se svaki dan znajući da će svaka osoba od 5,6 milijardi ljudi na svijetu taj dan biti žedna… Ako uspijemo za tih 5,6 milijardi ljudi učiniti nemogućim da izbjegnu Coca Colu… onda smo osigurali budući uspjeh za mnogo sljedećih godina. Bilo što drugo nije opcija" (Kingsnorth, 2003: 126). Coca Cola posluje u preko 200 zemalja, više zemalja od UN-a. Zapravo bi ona mogla dati UN-u da potpiše kakav

globalni ugovor, a ne obrnuto. Coca Cola u Africi pristaje platiti testiranje na AIDS samo 1500 ljudi koje direktno zapošljava, dok 100.000 ljudi koji rade posredno za Coca Colu nisu vrijedni testiranja, jer, to je skupo za Coca Colu. U Indiji se pak ljudi koji žive u blizini Coca Colinih postrojenja žale na isušivanje bunara, nedostatak vode te zagađivanje vode. Iz korporacija obično kažu "nije li vam se pričinilo", kad im uputiš neku ovakvu pritužbu. Kažeš da nemaš vode, a odgovorni za to te pitaju "jesi li siguran da nisi malo lud"? Kada su se Solinjani 2001. godine žalili na smrad koji dolazi iz otpadnih voda obližnje punionice Coca Cole, direktorica za odnose s javnošću Coca Cola Beverages Hrvatska Majda Tafra-Vlahović im je u najboljoj maniri postmodernističkog relativizma odgovorila: "Smrdi li nešto stvar je osobne, individualne procjene" (Slobodna Dalmacija, 03.04.2001.). I to je to, indijski seljaci individualno procjenjuju da im se krade pa zagađuje voda, a Coca Cola individualno procjenjuje da to ne stoji. Inače u korporacijama, posebno u njihovim reklamama, individualnost se cijeni. Ono "uhvati život", "ti si gospodar svoje sudbine", "možeš sve što poželiš" i ostale new age fraze fino su upakirane u poruku kako smo im svi mi posebni i jedinstveni. Osim kada nam se nešto čini. Onda imamo samo individualnu procjenu. Coca Cola je odbila odgovornost za isušivanje bunara te okrivila sušnu godinu. Kako bi smirila tenzije i nezadovoljstvo, korporacija je ipak odlučila opskrbiti sela cisternama pitke vode. Center for Science and Environment iz Indije objavio je 2003. godine kako su u nekoliko proizvoda korporacija Coca Cole i Pepsija pronađene veće količine otrovnih elemenata (DDT, Lindane, Chlorpyrifos i Malthion) nego što je to dopušteno. Količine pronađene su veće za 36 puta kod Pepsi Cole nego što je dopušteno u EU, a kod Coca Cole 30 puta veće. Sa zajedničke presice ovih navodno konkurentnih korporacija odaslana je poruka kako indijski potrošači piju isto zdravo piće kao i potrošači u EU. Također, u indijskoj državi Kerali otkriveno je kako je Coca Cola poklanjala škart od proizvodnje lokalnim seljacima kao visoko vrijedno gnojivo, ali im nisu napomenili kako je otpad pun kadmija i žive.

U ožujku 2003. godine Coca Cola je nadmašila samu sebe. U Velikoj Britaniji otkriveno je kako njihova odlična izvorska voda Dasani nije ništa drugo do voda iz Temze koju svatko u Londonu može popiti otvaranjem pipe. U Coca Coli su na početku isticali kako to ipak nije izvorska voda, ali da je oni kroz "visoko sofisticirani proces pročišćavanja baziranog na NASA-inoj svemirskoj tehnologiji" zapravo učine i boljom od nekog običnoga planinskog izvora. No svemirska tehnologija ovog visoko etičnog proizvođača pića znači ovo: prvo uzmeš vodu iz pipe, onda je potjeraš kroz proces pročišćenja i nazoveš je izvorskom te joj daš neko zvučno ime, na primjer Dasani. Staviš cijenu na boce. Kad se sazna za ovu odvratnu muljažu, pokušavaš se izvući iz sramote, ali kao da ni to nije dovoljno, otkrije se ne samo da voda nije izvorska, osim ako se pipu ne smatra izvorom, već da je voda dobivena

tvojom svemirskom tehnologijom otrovna. Naime, prilikom procesa pročišćavanja u Coca Coli su radi boljeg okusa dodali kalcijevog-klorida koji sadrži bromid. Onda su to sve napumpali ozonom, pa je bromid (koji je u redu) oksidirao u bromat (koji nije u redu i otrovan je). U bocama na policama pronađena su doze bromata dva puta veće od dopuštenih. Inspektorat za pitku vodu proučio je i vodu iz Temze i zaključio kako nema nalaza bromatu. Sva izvorska voda Dasani povučena je s polica, a u reklamiranje iste potrošeno je 7 milijuna funti. Iz Food Standard Agency su rekli kako je rizik od povećanog raka ipak mali, mada je dopuštena doza bromata dva puta veća. Iz Coca Cole su rekli kako oni dobrovoljno povlače Dasani s polica, jer žele "osigurati da samo proizvodi najveće kvalitete budu ponuđeni kupcima" (Lawrence, 2004). U kolumbijskim postrojenjima Coca Cole proteklih godina je bilo 179 grubih prekršaja (otmice, mučenja…) radničkih prava te čak 9 ubojstva. Iz Coca Cole su rekli kako nemaju kontrolu nad svojim tvornicama i kako ne gaje politiku protiv sindikata. Nevjerojatno je da u Coca Coli tvrde kako ne znaju da desničarske paramilitarne skupine haračе po njihovim tvornicama. Deval Patrick, bivši glavni pravni savjetnik Coca Cole, a još prije asistent državnom odvjetniku SAD-a, dao je ostavku 2004. godine na položaj u korporaciji zbog protivljenja Coca Cole da se sprovede nezavisna istraga o događajima u kolumbijskim postrojenjima. U SAD-u je podignuta zajednička tužba International Labour Rights Funda i United Steelworkers of America u ime kolumbijskoga sindikata Sinaltrainal protiv Coca Cole. Sud u Mijamiju odredio je kako je Coca Cola odgovorna za smrt svojih radnika te dozvolio početak procesa u SAD-u. Federalni sud je 2003. odbio tužbu s obrazloženjem kako je odnos između Coca Cole i njenih punionica u Kolumbiji bio "previše oslabljen" da bi se korporacija smatrala odgovornom. Još su dodali: "Kolumbija je opasno mjesto, ali Coca Cola će učiniti sve da nastavi osiguravati sigurnost radnika." U Coca Coli su nastavili osiguravati sigurnost radnika odbijanjem prihvaćanja Sedam zahtjeva sindikata, i perfidnim pokušajem u medijima povezivanja sindikata radnika u tvornicama pića i hrane s terorizmom. Nakon toga, Coca Cola je u srpnju 2004. predala žalbu na status Sinaltrainal sindikata Ministarstvu socijalne zaštite. Bilo je jasno kako se Coca Cola okreće provjerenijim metodama s obzirom na utjecaj ove korporacije na politiku. U kolovozu je rezolucijom 2994 zahtjev Coca Cole prihvaćen te su na taj način sindikat učinili ilegalnim. Sinaltrainalu je uskraćeno pravo na žalbu te je odluka potvrđena u studenom 2004. godine. Sinaltrainal je pozvao na globalni bojkot Coca Cole. Tako Coca Cola ima moć zabraniti radnički sindikat.

Ljudi, kad ih netko otvoreno laže, ne žele imati više posla s tom osobom. I smatraju je patološkom kako bi rekao Bakan. Ipak, ljudi i nakon ovih informacija i dalje kupuju Coca Colu. A oni nam i dalje umiruju savjest pa kao najbolji đaci shellovske škole, Coca Cola

Beverages Hrvatska d.d. u svom Socijalnom izvješću iz 2003. godine tepa: “Predani smo iskrenosti i poštenju, poštovanju dostojanstva i različitosti među ljudima, podršci zajednicama u kojima djelujemo i zaštiti okoliša”. Pokazatelj koliku moć imaju korporacije stoji u tome da Coca Cola i nakon očitog tretiranja ljudi kao zadnjih idiota u Indiji, Hrvatskoj, Kolumbiji, Velikoj Britaniji i bilo gdje drugdje i dalje će biti prihvaćena od ljudi koji će reći da mrze lažljivce, pohlepne i sebične osobe. Postavili smo korporacije na tron neizbježnosti i nismo u stanju zamisliti alternative ili život bez njih. Brutalni je cinizam da korporacije taj život uništavaju i pritom imaju osmijeh na licu. Tome kao primjer može poslužiti da je BBC javio Unileveru da je 2003. utvrđeno korištenje dječje radne snage u indijskim postrojenjima za proizvodnju pamuka, nakon čega je iz korporacije odgovoreno kako su “svjesni problema i kako ulaze u široku korespondenciju oko toga… ali ne prihvaćaju direktnu odgovornost”.[54] Široko će korespondirati. Dječji rad je i dalje sveprisutan unutar najjačih korporacija. Razne grupe za dječja i radnička prava utvrdile su, spomenut ćemo samo neke, dječju radnu snagu u korporacijama tekstilne industrije (Nike, Reebok, Levi Strauss…), prehrambene industrije (McDonald’s), industriji dijamanata (De Beers), industriji za djecu samu (Walt Disney), trgovačkim lancima (Sears, Wal-Mart), kemijskoj industriji (Union Carbide). Zadnja vijest o iskorištavanju dječje radne snage odnosi se na biotehnološke korporacije Bayer, Syngenta, Unilever, Monsanto. Djeca između 6 i 14 godina rade u industriji pamuka u Indiji za manje od 3 kune na dan, a izložena su opasnim pesticidima.[55] Također u lipnju 2004. godine Human Rights Watch objavio je kako Coca Cola kupuje šećer dobiven dječjim ropskim radom u Hondurasu. Uporno odbijanje korporacija da javno objave mjesta na kojima se nalaze njihove tvornice, te da javnosti dozvole nadgledanje radnih i inih uvjeta u njihovim tvornicama pravdaju takav stav “poslovnom tajnom”(?!), odnosno potrebom da ostanu konkurenti na tržištu, ne zaslužuje dodatni komentar. Dapače, kada pojedini slučaj dođe do javnosti, korporacije umjesto promjene vlastite politike često kažnjavaju upravo svoje zaposlene uručujući im otkaz. Kada je 2000. godine Hong Kong Christian Industrial Committee (HGCIC) prvi objavio podatke o katastrofalnim radnim (dugo radno vrijeme), materijalnim (2 kn na sat), i opće humanim (djeca kao radna snaga) uvjetima rada u kineskim tvornicama koje su proizvodile popularne igračke za McDonald’sove restorane, Mcdonald’s je prekinuo daljnji ugovor s tim tvornicama, čime je tisuće radnika i radnica ostalo bez posla. Nije naodmet spomenuti kako su u vlastitom izvještaju svega par mjeseci prije istaknuli kako nema nikakvih kršenja ljudskih prava niti bilo kakvih drugih nepravilnosti u dotičnim tvornicama. Prema posljednjim podacima UNICEF-a i ILO-a (Međunarodna organizacija rada) danas je prisiljeno na rad oko 250 milijuna djece između 5 i 14 godina, od kojih pola ima puno radno

vrijeme. Danas u Aziji, uglavnom na jugoistoku, industrija prostitucije zahvaća preko milijun djece.

Djeca se iskorištavaju i suptilnijim metodama. Channel One je projekt u 12000 škola. U 350.000 učionica (što je 40 posto svih) u američkim školama djeca su prisiljena sudjelovati u tom programu (Beder, 1998). Najjače korporacije koje proizvode hranu i napitke, odjeću i obuću, igrice i bilo koji drugi proizvod koji je zanimljiv djeci i mladima osnovale su firmu Chanel One koja ima ugovor sa školama u SAD-u. Svaki dan se u školama na 12 minuta prekida nastava kako bi djeca gledala "edukativne reklame". Tako P&G uči djecu u školama unutar svog programa Decision Earth kako je krčenje šuma dobro, jer omogućava novim vrstama da se razviju, jer će sunce konačno doći do površine zemlje pa će stimulirati rast novih biljaka i osigurati hranu za životinje (Bakan, 2004). Gledanje ovih reklama je prinudno i ukoliko neko dijete odbije gledati iste, čeka ga suspenzija iz škole na određen broj dana. Sam Chanel One se reklamira sa slikom djeteta zamišljena pogleda preko kojeg piše "potpuna pozornost" i poruka budućim korporacijama korisnicama programa kako je "osigurana gledanost kod 12 milijuna tinejdžera". Tragedija cijele priče, osim očite prisile i ubacivanja korporativnog pogleda na svijet u obrazovni sustav, jest i činjenica kako su uglavnom najsiromašnije škole dio ovog programa, jer zauzvrat dobiju kompjutersku opremu i drugu tehniku za koju same nemaju novca.

U SAD-u je otkriveno kako siromašna djeca najveće doze antibiotika dobijaju prehranom u McDonald'su ili nekom sličnom restoranu. U velikom istraživanju kod 82 posto djece kojima roditelji nisu imali novaca platiti cijepljenje, pronađene su "znatne doze" antibiotika kojima je uzrok prehrana mesom tretiranim antibioticima. Ministar zdravstva SAD-a Tommy Thompson komentirao je kako ovo dokazuje da je McDonald's tu da "pruži ruku", te kako nema veze što roditelji nemaju novca za cijepljenje, jer za Bic Mac za manje od dolar imaju svi. Thompson je nastavio: "Ako vaše dijete preferira Burger King ili Wendy, to je isto dobro. Bilo koji od velikih fast-food lanaca može ih učiniti zdravima." Burger King je odmah odgovorio tiskanjem brošure u kojoj su ponudili 14-erodnevni tretman liječenja bakterijskih infekcija prehranom u njihovim restoranima. Istraživanje provedeno 2003. godine na sveučilištu Rockfeller pokazalo ja kako hamburgeri i slična hrana izazivaju ovisnost zbog količine masnoće i šećera na koju se naviknemo. Na žalost ministra Thompsona, McDonald's je 2003. godine najavio smanjivanje antibiotika u mesu koje prodaje zbog zdravstvenih posljedica.

Bayer je još 1999. godine znao da lijek za smanjivanje kolesterola Lipobay ima štetne

posljedice, ali su odlučili ne povući ga sa tržišta. Lipobay je do 2001. godine ubio 52 korisnika lijeka, premda je ta brojka vjerojatno veća što se neće moći utvrditi. Direktor Bayera Manfred Schneider vodio je konferenciju za novinare: "Iskreno žalimo, stvarno se ispričavamo obiteljima i prijateljima onih čija je smrt imala veze s uzimanjem našega lijeka za snižavanje kolesterola", ali: "Da, istina je kako je umrlo 52 ljudi od 1997. godine, od kada je lijek na tržištu. Ali, ne smijemo zaboraviti kako nema sasvim pouzdanog dokaza da je smrt prouzročio Lipobay… Odlučili smo povući lijek s tržišta jer su nam najbitniji ljudi koji su u Bayer oduvijek imali povjerenje" (Valentina Grivić, Večernji list, 14/15.08.2005.).

Lijepo je imati povjerenja u ljude. Tako, na primjer, Myron Ebell iz Competitive Enterprise Institute financiranog od najveće naftne korporacije ExxonMobilea piše Philu Cooneyu, visoko rangiranom službeniku u Vijeću za kvalitetu okoliša Bijele kuće: Ebell piše kako bi suzbio prihvaćanje tada objavljene EPA-ine studije o klimatskim promjenama u kojoj se priznaje utjecaj čovjeka na klimatske promjene. "Potrebno je zabiti klin između predsjednika i onih u administraciji koji misle kako zastupaju predsjednikove interese objavljujući ovakvo smeće". No posebno je zanimljiv početak pisma u kojem se Ebell obraća predstavniku vlade SAD-a s riječima: "Dragi Phil, hvala što ste zvali i pitali za pomoć". Polovinom 2005. godine sa svoga dotadašnjeg radnog mjesta "dragi Phil" odlazi na radno mjesto, u pogodite koju, naftnu korporaciju? Slično povjerenje se gajilo između Enrona i 15 visokih službenika vlade SAD-a koji su imali dionice te korporacije. Od 1989. do 2002. Enron je donirao političarima gotovo 6 milijuna dolara, od čega su tri četvrtine članovi Republikanske stranke. Enron je u prikrivanju svoga realnog stanja imao višegodišnju pomoć najmoćnijih banaka poput Citigroupa i J.P. Morgana. U manjoj mjeri imao je pomoć i kod Credit Suisse, Barclaysa, FleetBoston Financial Corp.-a, Royal Bank of Scotlanda i Toronto-Dominion Banka. Enron je svoje dubiozne financijske transakcije obavljao preko tih banaka čime su one ostvarivale proviziju i garantirale šutnju. Kroz istraživanje novinara i sadašnju istragu Kongresa postalo je poznato kako je vodstvo korporacije zataškavalo svoje loše (zapravo bahate) poteze, kako im je i revizorska kuća pomagala u uništavanju materijala koji to sve potkrepljuju i tome slično. Enron je tada završio u najvećem bankrotu u povijesti SAD-a, a tisuću radnika i radnica završilo je na ulici. Ne samo to, vodstvo korporacije je "natjeralo" radnike i radnice Enrona da investiraju u korporacijski mirovinski fond, tako da su pored otkaza završili i bez vlastitih mirovina. No kao što smo naveli, vodstvo korporacije nije podijelilo istu sudbinu. Naime, čelni ljudi korporacije Enron su na vrijeme prodali svoje dionice dok se krah još nije niti nazirao i tako u vlastiti džep pospremili stotine milijuna američkih dolara. Bivši predsjednik uprave Kenneth Lay izašao je iz Enrona bogatiji za 200 milijuna dolara, Lou Pai, predsjednik odjela za ulaganja prodao je vlastitih dionica u iznosu od 353 milijuna dolara, a

posebno je tragikomičan slučaj Wendy Gramm koja se pravovremenom prodajom dionica obogatila za 297 milijuna dolara. Gospođa Gramm je, vjerovali ili ne, bila zaposlena u Enronovom odjelu za financijsku kontrolu. Također, neposredno prije objave bankrota, 500-injak najviših ljudi u Enronu podijelilo si je bonuse za uspješan rad u iznosu većem od 50 milijuna dolara. Mirovinski fond korporacije u kojoj su ulagane buduće mirovine Enronovih radnika i radnica opao je za nevjerojatnih 346 puta s 90 dolara po dionici na 26 centi krajem 2001. godine. Odličan bivši kolumnist Feral Tribunea (#854, 26.01.2002.) Milan Gavrović izračunao je kako je to kao da mirovina od 2500 kuna odjednom vrijedi 7 kuna i 23 lipe.

Ron Sommer, tadašnji direktor Deutche Telekoma, najodgovorniji što je ta korporacija pretrpila gubitak od 20 milijardi dolara, nagrađen je otpremninom od 15 milijuna eura. Gotovo da možemo reći kako je Sommer za svaku izgubljenu milijardu zaradio milijun na svom privatnom računu, što je u svijetu telekomunikacija i više nego solidan omjer. Percy Barnevik, legenda etične korporativne odgovornosti, jedan od vizionara budućeg Global Compacta s UN-om, neposredno prije svoje ostavke na mjesto direktora ABB-a 1996. godine prebacio je s računa korporacije sitnih 149 milijuna švicarskih franaka na svoj osobni mirovinski račun. Dioničari ABB-a, kada su otkrili ovaj nesebični transfer, ostali su zaprepašteni. Tko im je kriv, Barnevik je jednostavno znao kako su ulozi na mirovinske račune neoporezivi (Ziegler, 2003).

Primjeri s General Motorsom, Enronom, Coca Colom i drugima, pokazuju nam koliko je opasno kada nedjela korporacija imaju zaštitu pravnoga sistema. No tek je opasno kad se ljudi s pozicija pravnih autoriteta počnu otvoreno stavljati u obranu korporacija. Pravni sustav SAD-a i službeno je podržao globalni teror kojem je ta zemlja sklona. Federalni sud u New Yorku odbacio je tužbu vijetnamskih civila koju su ovi podnijeli zbog izloženosti otrovu Agent Orange. Agent Orange je narančasti prah koji je američka vojska bacala na vijetnamske džungle kako bi ih ogolila i otkrila skrivene mrske neprijatelje. No, kao bojni otrov Agent Orange imao je devastirajuće posljedice ne samo na lišće stabala, već i na cijeli okoliš te zdravlje ljudi koji su se zatekli u blizini. Agent Orange je zapravo herbicid koji sadrži opasan otrov dioksin. Dioksin dugo ostaje u zemlji, zraku, vodi, tijelima životinja i ljudi. Posljedice su zastrašujuće – 650.000 ljudi, od čega 150.000 djece, pati od teških fizičkih i psihičkih oboljenja, a 500.000 ljudi je već umrlo zbog bolesti nastalih djelovanjem narančastoga praha. I danas, više od 30 godina nakon ovog pokusa, rađaju se djeca s teškim tjelesnim nedostacima osuđena na vegetiranje. Ipak, sudac John B. Weinstein je na 233 stranice presude odbacio tužbu udruge vijetnamskih civila te je označio kao neosnovanu, jer “niti jedan ugovor ili sporazum kojeg su prihvaćale SAD nije išao u smjeru da bi se

korištenje herbicida u Vijetnamu moglo okarakterizirati kao povreda zakona o ratovanju ili bilo koje druge forme međunarodnoga prava, bar sve do 1975. godine". Te godine je predsjednik Ford donio odluku, odnosno zakon, na koji se način u ratu smije trovati ljude, a Senat je prihvatio Ženevski protokol o zabrani korištenja otrovnih plinova tijekom ratovanja. Ali po sucu Weinsteinu čak da su SAD i bile potpisnice Ženevskoga protokola i prije 1975. godine, ne bi bile odgovorne za posljedice bacanja narančastoga otrova, jer po njemu "protokol se odnosi samo na plinove koji su stvoreni za direktno gušenje i trovanje ljudi, a ne za herbicide koji su stvoreni da djeluju na biljke pa onda imaju indirektne posljedice na ljude". "Bah ti protokoli", pomisli Weinstein dok ispija viski u fotelji, još bi zabranili i herbicide, a lijepo su nas učili u školi da su herbicidi odlična stvar za poljoprivredu. Ti Vijetnamci su krajnje nezahvalni, ti im besplatno spriječiš širenje insekata, a oni te tuže. Nakon presude Scot Wheeler, glasnogovornik korporacije Dow Chemical lijepo je zaključio: "Mi vjerujemo kako je herbicid ogoljivanjem lišća i krošnji spasio živote štiteći američke vojnike od zasjeda i nije stvorio nikakve druge efekte na zdravlje". Glynn Young, glasnogovornik Monsanta, istaknuo je kako smatra sučevu odluku prihvatljivom utemeljenu na "pažljivoj analizi zahtjeva tužitelja".

E, sad imamo par sitnih začkoljica koje bi trebale ući u anale priča iz sudnica. Vijetnamski civili nisu uopće tužili vojsku SAD-a ili državu, već kemijske korporacije koje su proizvodile Agent Orange uz optužbu da su znale kakve će posljedice nastati nakon vojne upotrebe toga otrova. No, Weinstein voli i korporacije, jer one osiguravaju dobru poljoprivredu. Tako su nas bar učili u školi. No, ipak još je degutantnije da je isti sudac predsjedao slučaju od prije mnogo godina kada su tužbu zbog istih razloga digle udruge američkih veterana iz rata u Vijetnamu. Weinstein je tako 1984. godine, premda on pravno zna kako ovdje nema mjesta za slučaj, savjetovao korporacijama da plate odštetu i izbjegnu suđenje. U američkoj javnosti bivši vojnici imaju veći značaj od tamo nekih civila iz tamo neke daleke zemlje, kaže Weinstein i srkne još gutljaj viskija. Korporacije su naravno poslušale suca i pristale na odštetu od 180 milijuna dolara, ali su u sporazumnom pismu odbile prihvatiti odgovornost svoga proizvoda za zdravstvene probleme, objašnjavajući to nedostatkom znanstvenih dokaza. Kao i 20 godina poslije, kada za njih još uvijek ne postoje znanstveni dokazi. Prije početka zadnjeg suđenja, iz Monsanta su istaknuli: "Suosjećamo s ljudima koji vjeruju kako su bili oštećeni i razumijemo njihova nastojanja da pronađu uzrok, ali vjerodostojni znanstveni dokazi pokazuju kako Agent Orange nije uzrok ozbiljnim dugoročnim zdravstvenim problemima".

Premda je još je i krajem '80-ih pod pritiskom veterana i javnosti sam Pentagon izradio

studiju o utjecaju Agent Orangea na zdravlje ljudi te iznio čak 28 po život smrtnih stanja do kojih dovodi izloženost tom herbicidu.

Premda Institute of Medicine provodi godišnja testiranja na veteranima koja jasno ukazuju na utjecaj narančastoga herbicida na pojavu specifične vrste leukemije.

Premda je vojni znanstvenik dr. James Clary na ispitivanju pred Kongresom priznao kako su još u ’60-ima bili svjesni potencijalnih opasnosti od izloženosti dioksinu.

Premda je dr. Arnold Schester, vodeći stručnjak za dioksin u SAD-u proučavao zemlju u Vijetnamu i došao do dokaza kako sadrži dioksin u omjeru 180 puta većem od dozvoljene granice u SAD-u.

Premda je u Vijetnamu do sada rođeno 150.000 djece koja su dobila skupni naziv – Agent Orange bebe.

Ali zeznuta je ta znanost kad ne daje dokaze. Zato na primjer Monsanto danas u Vijetnamu nudi znanstveno sigurnu stvar – GM usjeve, za što su 2001. godine optuženi od lokalnih seoskih udruga jer prisiljavaju seljake na kupovinu njihovog sjemena. Monsanto je pozvao državu na urgiranje protiv novina koje su objavile tu vijest i pozvali su se na nedostatak znanstvenih dokaza u optužbi da su prisiljavali seljake na kupovinu GM sjemena koje je sigurno i čisto, jer, kažu u Monsantu, onda nije potrebno koristiti kemijske herbicide. Nikakve, pa niti narančaste. Dakle, možemo zaključiti kako je poruka stanovnicima Vijetnama iz najmoćnijih nekad kemijskih, danas kemijskih i kristalno čistih biotehnoloških korporacija jasna – nema znanstvenih dokaza da vas naši proizvodi truju i ubijaju, ali ima i znanstvenih i neznanstvenih dokaza da vas smatramo govnima.

Patologiju i suludost svjetskoga financijskog sistema možda najbolje ocrtava slučaj s korporacijom Union Carbide, najpoznatijoj po tragediji u indijskom gradu Bhopalu kada je prilikom eksplozije u tvornici iscurio otrovni plin i direktno ubio 8000 ljudi. Pola milijuna ljudi je ozlijeđeno i obolilo, a za 50.000 do 70.000 ljudi to je postalo permanentno stanje. I nakon više od 20 godina, ljudi još uvijek umiru u Bhopalu. Nakon brojnih pritisaka indijska vlada je popustila i dogovorila se s UC-om te objavila kako više neće procesuirati korporaciju. Odmah nakon te vijesti isti dan, dionice UC-a na burzi u New Yorku skočile su za 2 dolara. Odšteta koju je UC pristao platiti žrtvama Bhopala koštala je svakog dioničara svega 0,43 dolara. Nakon što su pobili ljude i zagadili okoliš, u UC-u su se još i obogatili za 1,57 dolara po svakoj dionici (Kovel, 2002). Globalno tržišne je nagradilo korporaciju, jer se

pokazalo da uspješno upravlja novcem i profitom. Mnogo godina kasnije u jednoj subverzivnoj medijskoj akciji aktivisti su uvjerili cijeli svijet kako Dow Chemical (koji su kupili UC) prihvaća odgovornost za tragediju u Bhopalu te kako su spremni platiti 12 milijardi dolara odštete žrtvama i njihovim obiteljima. U roku od par sati objavljen je pad dionica na burzama za Dow Chemical. Iz korporacije su demantirali svoju promjenu stava o Bhopalu. Dionice su prestale gubiti na vrijednosti i vratile su se u "normalu".

Možda neki od vas misle da pretjerujem. I je stvarno, evo već spominjana Chiquita je u drugoj polovini '90-ih prihvatila Better Banana Project od Rainforest Alliancea koji daje proizvođačima banana ECO-OK markicu da prilikom proizvodnje nisu zagađivali okoliš. Tu se prate ostaci pesticida u rijekama i tlu te uništavanje šuma kako bi se dobio prostor za plantaže banana. Bio je to veliki pozitivni šok za sve u poslovnom, ali i aktivističkom svijetu. No, kao da se ona "nevidljiva ruka" koju neoliberalni ekonomisti tako često zazivaju uplela i poručila Chiquiti – ne, nećeš, bar ne u mom dvorištu. Chiquita je 2001. godine objavila bankrot, za što su okrivili odluku EU o prvenstvu banana s karipskih otoka. No, prije će biti da je bankrot rezultat loših oduka vrha te korporacije i nesklonost kupaca u EU upravo zbog tužbe WTO-u. Ironija stoji u tome da je kao korporacija poznata po trovanju vlastitih radnika i zagađivanju okoliša uvijek bila uspješna, a kad je počela prihvaćati sindikate u vlastitim redovima, potpisala prihvaćanje svih ILO standarda i zagarantirala ekološki način proizvodnje banana, Chiquita je propala. Bio je to lijep dan za iskrenu "društvenu odgovornost korporacija". Ali korporativni svijet pohlepe i nasilja ne trpi lijepe dane. I to ti je patologija.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Bogatstvo i siromaštvo naroda: zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni?

Ovo je naslov svjetski poznate knjige harwardskoga profesora Davida S. Landesa kojom se proslavio tumačeći bogatstvo jednih, odnosno siromaštvo drugih. U spomenutoj knjizi Landes na prilično proizvoljan način razlaže svoju osnovnu tezu – siromašne zemlje su siromašne jer ne prakticiraju slobodno tržište, a pune su korupcije. Vrijedi naravno i obrnuto. Nije nam ovdje namjera osporavati ogromni stupanj korupcije u vladajućim elitama siromašnih zemalja. No, čak da je i točno da se radi o jednom od najvećih uzroka siromaštva tih zemalja, nedopustivo je svoditi njihovo siromaštvo primarno na korupciju. Upravo zato što se na korupciju često ne obraća pažnja pa je se čak i potencira od strane bogatih sa Zapada. Namjera nam je zaokružiti prvi dio knjige odgovorom na pitanje koje nam se zapravo i nameće: “Dobro, do vraga, zašto u svijetu tolikog obilja, neki ljudi su i dalje tako siromašni?” Landes kaže korupcija i nedostatak globalne trgovine. Podaci koje smo iznijeli u ovoj knjizi Landesa duboko demantiraju, a sada ćemo probati objasniti i zašto. Već smo na nekoliko mjesta u knjizi pozvali na holistički pristup istraživanju i analizi odnosa u današnjem svijetu, pa tako inzistiramo, u svrhu točnijih i realnijih slika, spajanju pogleda iz političke, socijalne, rodne, ekološke i drugih važnih dimenzija za naša društva. Stoga nas ne treba čuditi što će Landes najbrutalniji demanti dobiti iz ugla, na prvi pogled, samo ekološke dimenzije. Landesa se između ostalih podataka i činjenica najbolje može demantirati ekološkim otiskom. Ekološki otisak je “zemlja i voda potrebna da podrži materijalni standard određene populacije uz korištenje prevladavajuće tehnologije” (Chamber, N., Simmons, C. i Wackernagel, M., 2004: 177). Otisak izračunava potrebne hektare za naše trošenje prirodnih resursa, proizvodnju i odlaganje otpada. Ekološki otisak nam objašnjava kako živimo. Umjesto pitanja “koliko ljudi može živjeti na planeti?”, radije se pitamo “koliko zemlje ljudi trebaju da podrže svoj način života?” WWF redovno objavljuje ekološki otisak za sve zemlje na planeti. U izvještaju Living Planet Report 2004 ključni zaključak je da kao čovječanstvo imamo “overshoot” za 20 posto, odnosno možemo reći da konzumiramo Zemlju za 20 posto više nego što ona može pružiti. Živimo iznad nosivoga kapaciteta prirode. WWF takvo stanje naziva “ekološkim dugom”. Ekološki otisak na planeti po stanovniku je 2,2ha, dok je trenutno dozvoljeni nosivi kapacitet 1,8ha. No, ne sudjelujemo svi isto u stvaranju ekološkoga duga. Od konferencije u Riju pa do one u Johannesburgu ekološki otisak u 27 najbogatijih zemalja je porastao za 8 posto po stanovniku, a istovremeno u ostatku svijeta se

smanjio za 8 posto. SAD i EU imaju najveće otiske na planeti, a SAD je broj jedan s čak 9,57ha. Zapadna Europa ima 5,1ha po stanovniku. S druge strane zemlje Južne Amerike imaju 3,1, a Afrike 1,2ha po stanovniku. Dakle, za zadovoljavanje svojih potreba, stanovniku SAD prosječno treba skoro 10 hektara, a stanovniku Južne Amerike tri puta manje. Što se događa kada stanovniku SAD-a u prosjeku treba daleko više resursa nego što ih se može u samom SAD-u naći? Konzumerizam bogatih uništava mogućnosti za napredak siromašnih i dapače, uvelike sudjeluje u proizvodnji toga siromaštva. Industrijski bogate zemlje zapravo ostvaruju svoj razvoj na uvozu nosivog kapaciteta od siromašnih i zemalja u razvoju. To znači zapravo da se potonje zemlje teže mogu razvijati jer im nosivi kapacitet prirode otima netko drugi; te da je nemoguće ostvariti trend neoliberalnoga kapitalizma da zemlje u razvoju postanu kao bogate Zapadne zemlje. Kada bi svi živjeli kao prosječan stanovnik SAD-a bile bi nam potrebne 3 planete (Hayden, 1999). Nije naodmet ponoviti kako je čak četvrtina svih ratova vođenih posljednjih godina imala svoj direktan uzrok u borbi za kontrolu nad prirodnim resursima kao što su drvo, drago kamenje i nafta – što su sve resursi o kojima ovisi životni stil ljudi na Zapadu.[56] Dakle, ne samo da bogate zemlje kradu biokapacitet siromašnih, već ih svojim načinom života guraju u još veće iscrpljivanje prirodnih resursa te ratove. Na planeti nema toliko resursa, odnosno prirodnog bogatstva da na trenutno prisutni način iskorištavanja tih resursa postanemo svi kao Zapad.

Uostalom, dok se resursi siromašnih zemalja nesmiljeno iscrpljuju, bogate zemlje štite vlastita tržišta visokim carinama i subvencijama za svoje proizvode. Radi se o dvostrukoj pljački. Subvencije su priča sa sebe i mogli bismo reći tamna tajna floskula o “slobodnoj trgovini”. Za samo četiri sektora – poljoprivreda, promet i cestogradnja, energija i gospodarenje vodama, vlade u cijelom svijetu, a pogotovo one u bogatim zemljama potroše kroz subvencioniranje 700 milijardi dolara. Velika većina u tim izdvajanjima odnosi se na projekte i investicije koje uništavaju okoliš i zdravlje ljudi, a održavaju na životu nadležne korporacije. John Micklethwait i Adrian Wooldridge su izračunali kako godišnje subvencije za neekološke projekte, djelovanja i politike iznose 650 milijardi dolara (Speth, 2003). Od ukupne svote SAD same subvencioniraju petinu svih ekološki destruktivnih i opasnih po zdravlje ljudi projekata i investicija. Tijekom devedesetih u razdoblju od pet godina kada se istraživalo naftne korporacije, one su donirale u džepove političara preko 25 milijuna dolara, korporacije koje iskorištavaju ugljen preko 20 milijuna dolara, a drvna industrija 16,5 milijuna dolara. Gotovo bi se moglo reći kako je dotičnim korporacijama ovo bila najbolja investicija. ExxonMobil godišnje dobije 25 milijardi dolara subvencija, a profitira i od troškova vojne zaštite naftnih polja na Bliskom Istoku s 40 milijardi dolara. To je 43 puta više javnoga novca, nego što se izdvaja za razvoj obnovljivih izvora energije. Na svjetskom

nivou, industrija automobila dobije godišnje 225 milijardi dolara subvencija od vlada, a od toga na SAD otpada 125 milijardi dolara (Pye-Smith, 2002). Znači vlade ovog svijeta troše naše novce kako bi nas trovali, a sebi i svojim ekonomskim ortacima osiguravali ogromne profite. I kod poljoprivrednih subvencija najveći korisnici također nisu mali farmeri u bogatim zemljama, već velike prehrambene korporacije i velepoljoprivrednici. Budući da se subvencije dijele s obzirom na veličinu proizvodnje, jedan posto najvećih proizvođača dobije koliko i 80 posto najmanjih. To sve uzrokuje smanjivanje broja malih farmera i rast utjecaja velikih prehrambenih korporacija. U SAD-u godišnje nestane s tržišta nevjerojatnih 30.000 farmera (Hall, 2001). Dakle, kako bi ostali bogati, zaštitu i subvencije dobivaju bogati. 60 posto farmi u SAD nikada ne dobije subvencije, a 47 posto subvencija ode na 8 posto najbogatijih farmi. Dok je gotovo 90 posto farmi u SAD-u kategorizirano kao male, ostalih 10 posto kontroliraju velike prehrambene korporacije, ali zauzimaju 60 posto na tržištu hrane. Posljednji zakon o poljoprivrednim subvencijama koji je donio Bush 2002. godine ići će i takvim općepoznatim poljoprivrednicima kao što su Ted Turner i David Rockfeller, naftnoj korporaciji Chevronu kao i 14-orici članova Kongresa koji su glasali za zakon. U EU 20 posto najbogatijih farmera dobiva 80 posto svih subvencija. Zbog takve monopolizacije proizvodnje hrane samo u 2004. godini Britanija je ostala bez 17.000 farmera. U Britaniji 20 posto najvećih farmera dobije 80 posto svih subvencija. Najtragikomičnija je priča welškog farmera koji je nekoliko godina dobijao subvenciju od EU da uzgoji 100 tona lana, kako bi nakon žetve po pravilu dotične subvencije isti lan morao uništiti jer nije bilo spremnog tržišta za tu sirovinu. Ističe se, ne bez ironije, kako EU po kravi subvencionira dnevno 2,7 dolara, dok u Indiji pola milijarde ljudi živi s manje od 2 dolara na dan. Jedan jedini veliki farmer pamuka iz Arkansasa dobio je 1991. godine subvencije jednake ukupnoj godišnjoj zaradi 25.000 farmera pamuka u Maliju (Sharma, 2003). Njemačkoj bi, na primjer, bilo jeftinije zatvoriti sve svoje ugljenokope i podijeliti rudarima pune plaće do kraja njihovoga života, nego raditi ono što sada radi: subvencionira industriju ugljena milijardama dolara kako bi je umjetno održavala na životu uz saniranje ogromnih troškova zbog zagađenja (Pye-Smith, 2002). EU i dalje favorizira svoju industriju šećera. Da budemo točniji, građani i građanke EU-a kroz poreze financiraju industriju šećera, pa skladištenje viškova ili izvoz kako bi bio jeftiniji od onog iz zemalja gdje puno bolje i lakše uspijeva. EU godišnje subvencionira svaku kravu s više dolara i šalje pomoć od 8 dolara u Afriku po osobi. Netko je spominjao komparativne prednosti u ekonomiji? U Wuppertal Institute of Germany izračunali kako jednom jogurtu od jagoda treba 2000 kilometara da stigne do potrošača na police u dućanima, premda bi se sastojci (jagode, mlijeko, karton, tinta…) mogli osigurati unutar 80 kilometara (Perkins, 1999; Mander, 2003). Idoliziranje “slobodne trgovine” vodi

nas u potpuno apsurdne situacije pa tako Engleska izveze 111 milijuna litara mlijeka, a uveze 173 milijuna litara mlijeka; izveze 49 kilograma maslaca, a izveze 47 kilograma (Shiva, 2003). Time se, ističe Shiva, vrtimo u zatvorenom krugu ovisnosti o sve većoj trgovini koja uzrokuje uništavanje okoliša (povećanje CO2 i dr.) da bi postali još ovisniji o trgovini. Jasno je da su sve te subvencije najpresudnije u povećavanju našega otiska. Time nam postaje kristalno jasna povezanost između odnosa moći i ekološkog otiska. To je jedan od najčešćih razloga za siromaštvo i glad u određenim zemljama, a ne nesklonost slobodnom tržištu ili, kako se često pokušava poturiti, visoka stopa populacije. Gotovo sve relevantne institucije slažu se kako imamo dovoljno hrane za sve ljude na planeti, no ipak i dalje toliko ljudi ostaje gladno. Prema podacima UN-ovog World Food Programmea danas proizvodimo dovoljno hrane za nahraniti 1,5 puta više ljudi nego što ih trenutno ima na planeti (Anderson, 1999: 56). To je čak 12 milijardi ljudi. Čak i Svjetska banka tvrdi kako možemo s 2350 kalorija, što je dovoljno za normalan i zdrav život, opskrbiti 6,4 milijardi ljudi na planeti (Kneen, 1999:25). Problem je što se ogromne prijeko potrebne količine hrane radije ostavljaju u skladištima ili propadaju, nego li da se daju onima koji gladuju. Ljudi nisu gladni zato što nema hrane, nego zato što je nemaju čime platiti. O tragičnom odnosu koje svjetske elite imaju prema problemu hrane dovoljno govori i podatak da danas 70 posto siromašnoga stanovništva na planeti živi u ruralnim područjima, dakle tamo gdje se hrana proizvodi. U trenutku kada proizvodimo i više nego dovoljno hrane za nahraniti cijeli svijet, najsiromašnija populacija jesu seljaci i farmeri. Čak i jedan FAO koji bi se trebao boriti protiv gladi, polovicu svog budžeta troši na plaće zaposlenika i birokratski pogon(?!). Preko 80 posto pothranjenje djece živi u zemljama s viškom hrane. Indija u kojoj je 380 milijuna ljudi pothranjeno, istovremeno je i treći po redu najveći proizvođač žita. U zemljama Trećega svijeta 21 posto hrane proizvodi se za prehranu životinja. Indijska država Punjab proizvodi hranu za pse za europsko tržište, a u Haryani se uzgajaju tulipani za izvoz kako bi se otplatio vanjski dug Indije. Najbolje je takvu situaciju opisao nobelovac iz područja ekonomije Amartya Sen kada je rekao kako se “glad može dogoditi i kada su žitnice pune” (Hertz, 2002: 57). Peter Rosset, direktor Food First organizacije ističe kako “glad nije posljedica nedovoljne proizvodnje, već pristupa i distribucije hrane” (de la Perriere & Seuret, 2000: 62). McDonald’s je 2000. godine otpustio jednoga mladog radnika u Francuskoj, jer je gladnoj ženi dao besplatno hamburger. Predstavnica korporacije je na zgražanje javnosti odgovorila kako korporacija ima 32 pravila o otkazu radnika, a jedno od njih je i taj konkretni čin. U McDonald’su imaju pravilo koje ističe kako je zabranjeno nahraniti gladnu osobu. Ta činjenica da bi se od radnika netko mogao smilovati i ponekad nekome dati makar i hamburger, za ovu korporaciju dovoljno je važna stavka da uđe u njezin

službeni pravilnik. To da se hrana radije baca nego da se da gladnome, pravilo je neoliberalnoga kapitalizma. Samo u SAD-u se baci 43.000 tone (?!) hrane svaki dan. Samo životinje u SAD-u pojedu soje i pšenice koliko bi bilo dovoljno za nahraniti 2 milijarde ljudi (Gellatley, 2001). Na hranjenje stoke u proizvodnji soje otpada gotovo 90-95 posto (Anderson, 1999). Možemo zaključiti kako je nemoguće na planeti prehraniti sve ljude hranom koja se uglavnom bazira na mesu. Također sve više prevladavaju industrijske farme na kojima se danas proizvodi polovina svjetske govedine, svinjetine i piletine. Proizvodnja mesa zahtijeva više zemlje i energije. Osobi koja jede meso potrebno je 2 do 4 puta više zemlje nego osobi s vegetarijanskom prehranom. Center for Science and Environment iz Indije izračunao je kako kada bi se uračunali svi troškovi, hamburger bi iznosio 140 funti (Gellatley, 2001). Na žalost, proizvodnja mesa sve više raste. Ljudi u bogatim zemljama jedu tri do četiri puta više mesa od ljudi zemalja u razvoju. Opet, zemlje u razvoju proizvode 56 posto mesa i taj broj je u porastu.

Nepoznavanje problema gladi u svijetu još uvijek je rašireno u našem svijetu, pa čak i kod nas neki od najuglednijih znanstvenika poput akademika Miroslava Radmana, neprihvaćanju GM hrane suprotstavljaju glad. Ozbiljniji pristup ovoj temi rijedak je i u hrvatskim medijima. Proteklih godina naišao sam jedino na jedan odličan tekst novinarke Večernjega lista Marine Šerić (26.05.2001.), koja je navela prave razloge gladi.

Tipično za neomaltuzijansko pitanje je kako na Zemlji proizvesti hranu za 12 ili 18 milijardi ljudi (Markus, 2004). Radi se o klasičnoj tezi “populacijske bombe”, gdje se ističe kako prevelika količina ljudi na jednom području predstavlja opasnost za obnovljivo i odgovorno korištenje resursa tog područja te, nadalje, to za sobom vuče posljedice kao što su siromaštvo i glad. No maltuzijanci zaboravljaju, ili namjerno rade obrat oko uzroka i posljedice, budući da agresivno alarmiranje prekomjernog ljudstva na planeti vrlo lako i često skreće u namjerno žmirenje pred činjenicom kako nisu ljudi siromašni zato što ih ima puno, već upravo obrnuto, ima ih puno jer su siromašni (Ross, 1998). Jedna od najgušće naseljenih zemalja je Nizozemska koju zasigurno ne bi stavili na vrh ljestvice zemalja s problemima siromaštva i gladi. Zanemaruje se da siromaštvo najčešće prethodi populacijskom rastu zbog loše socijalne situacije i neobrazovanosti same populacije. Možemo svjedočiti pukoj nadi ljudi siromašnih zemalja koji očekuju povećanjem potomaka povećati mogućnost da netko od djece “uspije” u životu. U Indiji su čak česta čedomorstva curica, jer one također imaju manje šanse uspjeti u životu. Siromaštvo i glad nisu posljedice populacijskoga rasta, već političkoga, ekonomskoga i trgovinskoga svjetskog sistema, jer se danas proizvede dovoljno hrane kojom bi se moglo prehraniti sve stanovnike i stanovnice

svijeta. Pritom, ne samo da se pitanju “populacijske bombe” daje pretjerano važno mjesto u problemima koje danas imamo, već se i bez razloga proriču populacijske bombe u budućnosti. Nije jasno na osnovu kojih pokazatelja se predviđa 15 milijardi ljudi na planeti ako će se zaustaviti glad? Posebno je neopravdano proricati takve zlokobne scenarije da ukoliko nahranimo siromašne, oni će živjeti bolje i nagomilat će im se broj. Iskustvo nas uči upravo suprotno – zadovoljavanje osnovnih uvjeta za život i porast standarda zajedno s većom edukacijom, posebno žena, uzrokuju stabilan rast populacije. Ovako se pod izlikom za brigu prema ekosustavu, stabilnosti planete i održivom rastu opravdava politički uvjetovano stanje velikog broja ljudi na planeti. Ovime naravno ne želimo reći kako u određenim područjima na svijetu problem rasta stanovništva ne zauzima visoka mjesta na ljestvici problema, već ponovno naglašavamo kako siromaštvo prethodi rastu populacije, a ne obrnuto. Po jednom istraživanju CIA-e koje se bavilo uzrocima nesigurnosti u svijetu dobio se rezultat kako je smrtnost djece (slijepljena za siromaštvo nekog društva) glavni pokazatelj nestabilnosti neke zemlje. Ili jasnije rečeno, stopa smrtnosti novorođene djece je bolji pokazatelj kvalitete života neke zemlje od ekonomskih, ekoloških ili obrazovnih pokazatelja, pa čak i od onih koji mjere stupanj razvijenosti demokratskih institucija (WWI, 2005). Dapače, zemlje u razvoju, o kojima kako sada stvari stoje u potpunosti ovisi porast stanovništva u budućnosti i koje imaju 85 posto mladoga stanovništva od ukupnoga svjetskog broja, za isto to mlado stanovništvo imaju najveće stope nezaposlenosti. Time njihova “mlada izbočina” postaje pogodna za proizvodnju nesigurnosti i sklonost nasilju. Tijekom ’90-ih zemlje u kojima mladi čine preko 40 posto populacije imale su 2,5 puta veću šansu suočiti se sa značajnim društvenim sukobima (WWI, 2005). I u samom izvještaju LPR 2004 priznaje se kako je u razdoblju 1961.-2001. ekološki otisak rastao brže od rasta populacije. Također se ističe kako je pokazano da rast populacije opada jačanjem pozicije žena kroz edukaciju, mogućnosti za vlastitu ekonomsku nezavisnost te zdravstvenu zaštitu. Čak i prethodnih desetljeća kada je zabilježen veliki porast stanovništva, proizvodnja hrane se povećala za 16 posto više (IFG, 2001). FAO predviđa kako će do 2015. godine proizvodnja hrane od 1,6 posto godišnjeg povećanja nadmašiti predviđen rast populacije od 1,1 posto godišnje (Panos, 2004). U 300 godina populacija je narasla za 10 puta, a konzumerizam za 13 puta (WWI, 2005). Ne zaboravimo kako prosječni stanovnik SAD-a ima otisak kao 66,5 stanovnika u Indiji (Merkel, 2003), bez obzira što Indija ima tri puta više stanovnika od SAD-a. Zato bogati ruju po planeti u potrazi za resursima koji su im potrebni da održe svoje bogatstvo i kontrolu.

50 posto svih rudnika zlata u sljedećih 20 godina iz kojih će se vaditi zlato bit će na zemlji koju nastanjuju urođenički narodi. 90 posto prirodnih rezervi nafte i 60 posto plina nalazi se

na teritoriju zemalja u razvoju. Uz sve veću potrošnju ovih resursa, a s obzirom na njihovu odlučujuću ulogu u održavanju našega potrošačkog sistema i odlučujuću odgovornost tih resursa za povećanje ekološkog otiska, možemo zaključiti kako su odnosi moći presudni za ekološki otisak kakav imamo danas. Tu nas i dalje u odnosu na ekološki otisak, ali i na mnoga druga bitna pitanja, najviše zabrinjavaju fosilna goriva, posebno nafta.

Premda se do prije svega nekoliko mjeseci vrhunac naftne proizvodnje smještao tek na polovicu trenutnoga stoljeća, a u najgorem slučaju u ’30-e koje nam predstoje, danas čak i institucije koje se ne mogu kititi epitetom katastrofičara pomiču tu granicu na svega par godina od danas. Najveća investicijska banka na svijetu Goldman Sachs ove je godine istaknula stav kako nije daleko dan kada ćemo plaćati i preko 100 dolara po barelu. Također se ističe da će u budućnosti pad cijene benzina biti moguć samo uz pad potrošnje. Međunarodna agencija za energiju predložila je uvođenje hitnih mjera štednje: uvođenje racionalnije vožnje te uvođenje parnih i neparnih datuma za vožnju, smanjivanje dopuštene brzine na autocestama na 90 km/h, povećanje pristupačnosti i kvalitetu javnoga prijevoza, te ga učiniti po mogućnosti besplatnim, razvijati poslove kod kuće i skratiti radni tjedan. Oporezivanje vozača koji idu sami na posao u autu, te promoviranje zajedničkih vožnji na posao. Na Filipinima je, kako javlja novinarka Nada Kolega (Jutarnji list, 02.04.2005.) za državne službenike već uveden četverodnevni radni tjedan. Do sada su naftne korporacije, investicijske institucije i državne agencije uvijek smještale vrhunac iskorištavanja nafte puno dalje u našu budućnost. Većina naftnih korporacija smještala je svoj vrhunac negdje između 2012. i 2015. godine. Deutsche Bank je procijenila godinu nakon koje slijedi pad na 2014. godinu. Američko Ministarstvo energetike procjenjivalo je vrhunac između 2021. godine i kraja stoljeća s tendencijom promjena u 2037. godini. No, danas su sve realniji glasovi koji upozoravaju kako ćemo imati ozbiljnih problema u opskrbi naftom već u okvirima našega desetljeća. Udruga The Association for the Study of Peak Oil (ASPO) koja okuplja stručnjake koji prognoziraju vrijeme vrhunca iskorištavanja nafte, u 2004. godini predvidjela je taj vrhunac za 2007. godinu. Radi se o tzv. lakoj ili jeftinoj nafti u koju nije uključena nafta iz dubokog mora, polarnih područja i sličnih dijelova gdje će njeno iskorištavanje biti i operativno i financijski teže.

John S. Herold Inc., kompanija koja se bavi analizom i projekcijama tržišta, u ožujku je 2005. godine objavila analizu predviđanja za vrhunac proizvodnje nafte kod najpoznatijih naftnih korporacija:
2007. vrhunac proizvodnje za francuski Total
2008. kritični za ExxonMobil, ConocoPhillips, BP, Shell i Eni

2009. ChevronTexaco

Iz ovoga slijedi zaključak kako će u sljedećih 48 mjeseci najveće naftne korporacije dosegnuti vrhunac svoje proizvodnje nafte. Premda ih većina odbija komentirati ovakva predviđanja, izgledno je kako i naftne korporacije pomiču vremensku granicu maksimalnog iskorištavanja nafte na niže nivoe. Najveći šok ipak je došao od jedne od najvećih korporacija, ChevronTexaca, koji je polovinom godine u vodećim američkim novinama (New York Times, Wall Street Journal…) objavio oglas preko dvije strane s naslovom: Era lake nafte je gotova. Već prije je ConocoPhillips priznao kako su novi dodaci njihovim naftnim rezervama u 2004. godini dostatni za pokrivanje tek 60-65 posto potrebnih rezervi za tu godinu. ChevronTexaco, druga naftna korporacija na svijetu, iz usta svoga direktora Dave O'Reellyja još je prošle godine priznala kako će "njihove dopune rezervi u 2004. godini biti prilično niske". Shell je već novčano kažnjen što je lažno predstavljao svoje naftne rezerve uvećavši ih za 20 posto. Kasnije su još više spustili granicu novih dodavanja rezervama u veljači ove godine na svega 45-55 posto. Često se ističe kako nafte još uvijek ima mnogo. Procjenjuje se kako bi se moglo sada izvući 2 bilijuna barela, te još nešto manje od milijardu barela na budućim nalazištima. U svijetu se u ovom trenutku vrše velika istraživanja u Meksičkom zaljevu, Kaspijskom moru, i Bliskom Istoku. No, pitanje je koliko će ta nova polja moći zamijeniti sadašnja koja se iscrpljuju brutalno i čiji se output smanjuje svake godine za 6 posto. Proizvodnja nafte u cijelom svijetu u porastu je samo na tri područja: Zapadnoj Africi, Brazilu i Ekvadoru, ali i to je nedovoljno s obzirom da potražnja nezaustavljivo raste. U sljedećih 15 godina potrošnja nafte u Kini će se udvostručiti, dok će u Indiji imati porast za 30 posto u svega pet nadolazećih godina.[57] Meksička naftna kompanija Petróleos Mexicanos najavila je smanjivanje proizvodnje ove godine. Ista je situacija i na Sjevernom moru i u Rusiji. Zemlje OPEC-a također nisu u stanju povećati proizvodnju. Alžirski naftni ministar Chakib Khelil samo je slegnuo ramenima i rekao kako oni ne mogu nešto više učiniti. Zemlje Bliskoga Istoka koje nisu u OPEC-u poput Omana, Sirije i Jemena također idu prema manjoj proizvodnji. Dapače, Indonezija kao član OPEC-a već sada nije u stanju ispuniti kvotu od 1,4 milijuna barela na dan, već proizvodi maksimalno ispod milijun, što je najmanje u 34 godine. Na sastanku u ožujku jedino je Saudijska Arabija najavila spremnost povećati proizvodnju, premda i ta zemlja u to vrijeme nije prelazila više od 90 posto svojih mogućnosti. Dapače, koristeći podatke Međunarodne agencije za energiju, analitičar Don Coxe koji radi za Bank of Montreal polovinom travnja izračunao je kako najveće nalazište nafte na svijetu Gharwar u Saudijskoj Arabiji pada sa svojom proizvodnjom.

Ovdje je zanimljivo primijetiti kako se jedino još najveća naftna korporacija na svijetu

ExxonMobil ne da i dalje ističe kako vjeruju da će nafte biti dovoljno. Istovremeno je jedan od najvećih primatelja njihove financijske pomoći, aktualni predsjednik SAD-a George W. Bush najavio nova iskorištavanja nafte u zaštićenim područjima Aljaske, premda čak da iskorištavanje nafte u tom zaštićenom području počne i sutra, ta nafta ne bi potekla prema američkim gladnim ustima njihovih automobila još godinama. Dosljednost Exxona je ipak samo verbalna. Ako se prouči ponašanje samih naftnih korporacija, može se uočiti njihovo nastojanje da oplode naftni biznis dok se može, ali da postaju svjesni kako se tome bliži kraj. Prošle godine smo u poslovanju upravo Exxona mogli vidjeti kako je najveća naftna korporacija spremnija potrošiti 9,95 milijardi dolara na otkup vlastitih dionica (još uvijek jako vrijednih) i time ih dodatno pojačati, nego da investira u istraživanja novih naftnih polja. ChevronTexaco je to isto učinio s 2,5 milijardi dolara te pronašao dodatnih 18 milijardi za kupnju Unocala, devete naftne korporacije u SAD-u. Čak se i unutar samoga poslovnog sektora savjetuje ulagačima da se pripreme na izbjegavanje ulaganja u naftni biznis (Lebb i Lebb, 2004). Hoće li nafta zaista još dugo biti naše glavno pogonsko gorivo ako čak i same naftne korporacije više novaca ulažu u kupnju vlastitih dionica, čime im održavaju i vrijednost, nego na nova istraživanja sirovine o kojoj i same ovise?

Naravno ne želimo reći kako je uzrok svim sukobima borba za resurse. Ali ne možemo poreći koliki utjecaj na naše živote ima energija, često kada niti nismo svjesni. Rijetko kada dok jedemo razmišljamo koliko je bilo potrebno energije da naš obrok dođe na stol. Ovisnost naših ekonomija i općenito života o nafti je ogromna. Danas u globalnoj potrošnji goriva neobnovljivi izvori zauzimaju čak 90 posto. Nafta tu zauzima prvenstvo s 37 posto udjela, a što se tiče transporta čak 90 posto. Najveći utjecaj na ekološki otisak ima upravo iskorištavanje i potrošnja fosilnih goriva. Utječu s 47 posto na kasniji rezultat. Zato se i vode ratovi za naftu, za resurse. Oni osiguravaju moć. I obrnuto. Nikada u priči o nafti ne treba zaboraviti tu političku dimenziju. Obične sirove i surove borbe za moć. S aspekata moći, ratovati za naftu je prilično lako, jer je izrazito centraliziran resurs – koristili bi ga svugdje, a ima ga samo negdje. S obzirom da trošimo previše, izvjesniji su ratovi za neobnovljive resurse, nego za obnovljive, premda se i to da promijeniti ukoliko obnovljive resurse trošimo iznad mogućnosti njihova obnavljanja kao što je slučaj s vodom. Upravo zbog pretjeranoga fokusiranja gladi SAD-a za naftom, rat protiv Iraka ostao je u komentarima promatran samo kroz tu dimenziju, premda ta agresija ima širu priču, priču borbe za moć. U drugom planu od nafte ostao je rat za dolar. Irak je postao vjerojatnija meta nakon što je 2000. prebacio svoju trgovinu naftom na euro. U tom trenutku Irak je izgubio zaradu, jer je euro bio manji od dolara, ali nakon dvije godine ostvario je zaradu, jer je euro ojačao u odnosu na dolar. Tada je u SAD-u s razlogom nastala panika. Nakon što prvi rezultati iz kaspijskog regije nisu

pokazali pretjeranu plodnost naftom, i činjenice kako će po studiji koju je izradio sam Dick Cheney, SAD 2020. ovisiti o uvoznoj nafti za 90 posto svojih potreba (trenutno ovise više od 65 posto), Irak je postao zemlja s oružjem za masovno uništenje. Zemlja s drugim nalazištima nafte u svijetu prebacuje se na euro, a Iran kao drugi najveći proizvođač OPEC-a najavljuje isto. Iran je 2002. prebacio svoje rezerve u euro čime se vrlo lako svrstao u "osovine zla". Iste godine i treća članica osovine, Sjeverna Koreja objavljuje prekid svake trgovine u dolaru i prebacivanje na euro. S obzirom na udio te zemlje u svjetskoj trgovini ta odluka i nije izazvala previše brige, ali je slijedila mogući opasni trend. Venecuela kao četvrti proizvođač nafte na svijetu i peti opskrbljivač SAD-a, ne samo da je prebacila svoju trgovinu crnim zlatom na euro, kao i svoje rezerve, već je dogovorila posebne bilateralne sporazume s čak 13 zemalja koje u zamjenu za veneculansku naftu ne moraju platiti dolarima, već dati protuuslugu. Tako na primjer, Kuba u zamjenu za naftu, provodi vlastiti uspješan program podizanja klinika u ruralnim krajevima Venecuele. Zamislimo, a to je vrlo izgledno u periodu od nekoliko godina, što će se dogoditi kada dvije najveće europske proizvođačice nafte Velika Britanija i Norveška prihvate euro kao vlastite valute. Rat protiv Iraka je poruka ostalima što im se može dogoditi ako slijede monetarni put te zemlje. No SAD će se vrlo brzo naći u poziciji da zaustavlja lavinu.

Zašto je pozicija dolara tako važna? Kada neka zemlja želi kupiti nešto (banane, metal, brodove, naftu…) na svjetskom tržištu, uglavnom će plaćati u dolarima. Dolare ima u rezervi ili potražuje od SAD-a koji tada daje dolare uz velike provizije. Dakle, svi su ovisni o SAD-u ako nešto trebaju. I to trebaju platiti. Time je dolar uvijek visoko tražena roba. A od Nixonovog ukidanja "zlatnog standarda" još i traženija. Tako i zemlje izvoznice nafte dobivaju ogromne količine dolara s kojima onda kupuju obveznice američkoga trezora. Ukoliko zemlje ne bi kupovale obveznice američkoga trezora, njihova valuta bi postala prejaka u odnosu na dolar, čime bi njihovi proizvodi postali preskupi i nekonkurentni. Dakle, zemlje izvoznice nafte svoje dolare dalje vraćaju SAD-u kupujući državne obveznice, dionice, nekretnine i slično. Tako SAD reciklira svoje petrodolare. Za druge zemlje pretjerani zahtjevi za njihovom valutom određeni su rastom domaće ekonomije. Pretjerano štancanje valute vodi u hiperinflaciju, jer vrijednost valute pada. Samo SAD ima pravo štancati svoju valutu koliko god hoće, jer je tu cijeli svijet da ih štiti. Samo SAD ima privilegiju štampati dolare gotovo bez ikakvog plaćanja drugima. SAD štampa bilo koju novčanicu za svega 0,035 dolara čime se ostvaruje ogromna zarada. Federalne rezerve SAD-a (FED) su naprofitabilnija tiskara na svijetu. SAD može štampati svoju valutu daleko više nego su potrebe domaće ekonomije za njom, jer uvijek znaju da će svijet pokupiti višak (Markham, 2003). Tako nema problema ako je SAD najzaduženija zemlja na svijetu s 7,4 milijardi dolara

nacionalnoga duga uz najveći trgovinski deficit na svijetu od 630 milijardi dolara. Vječiti direktor Federalnih rezervi Alan Greenspan u ožujku ove godine priznao je kako bi deficit u budžetu mogao u budućnosti biti rizičan za ekonomiju. Prosječni Amerikanac duguje 12.000 dolara. Problem SAD je što proizvodi premalo, a troši previše. Taj dug i deficit je moguć samo pretjeranom potrošnjom u SAD-u, ovisnošću cijeloga svijeta o nafti i ovisnošću cijeloga svijeta o dolaru. Ne pokrivamo rastrošnost SAD-a samo resursima. Nije bez razloga Bush uslijed direktne ekonomske krize nakon 11. rujna pozvao Amerikance i Amerikanke da učine najpatriotskiji čin: kupuju. Premda se Bush obraćao samo Amerikancima i Amerikankama, zapravo se obraćao cijelom svijetu. Globalna poruka svijetu je: trošite. Ako se smanji potražnja za dolarom, razbija se lažna ljuska sigurnosti i na površinu izlazi neodrživost cijeloga sistema. Zar nije ciničan do savršenstva takav sistem gdje smo mi zapravo globalni jamac rastrošnosti SAD-a, a istovremeno prvaci neoliberalnog kapitalizma nam nude SAD kao uzor? Ostale "ekonomski razvijene zemlje" poput Britanije, Njemačke, Kanade i druge dug su dovele do nekoliko stotina milijardi. Ekonomski razvijene zemlje? To je više od bilo koje zemlje u razvoju, a sam SAD ima dug 3 puta veći od svih zemalja u razvoju zajedno. Kako to da birokrati MMF-a i Svjetske banke nikad ne zakucaju na vrata ovih zemalja? Što reći o ekonomskom sistemu gdje svi duguju? I ako sve zemlje duguju, tko je taj koji to sve ubire? Velikim dijelom se visoka zaduženost bogatih zemalja održava njihovom neodrživom potrošnjom, ali i siromaštvom zemalja u razvoju. Što resursima, što slanjem novaca kroz plaćanje dugova i kamata, što nepravednim trgovinskim pravilima, siromašne zemlje financiraju bogatstvo i neodrživi potrošački način života na Zapadu. Jasno je da time financiraju i vlastito siromaštvo čime su dovedene u jednu od najapsurdnijih situacija od kada je svijeta. U trenutku kad duguju nekoliko puta više od njih, potpuno je suludo što bogate razvijene zemlje sebe nude kao uzor zemljama u razvoju. Trebaju li zemlje u razvoju krenuti prema dugu koji se računa u stotinama milijardi dolara? No, tko bi onda pokrivao njihovu rastrošnost i pljačku, kao što one sada služe bogatima?

Sve zemlje moraju čuvati zalihe u dolaru kako bi mogle poslovati s najvažnijom sirovinom na svijetu i kako ironično, kako bi mogle otplaćivati svoj vanjski dug po nalogu MMF-a i Svjetske banke. Osim što ostatak svijeta kroz ulaganja vraća dolare natrag u SAD, zemlje moraju čuvati svoje rezerve u dolarima kako bi čvrstom valutom mogle lakše odgovoriti na eventualne špekulativne napade. No time isto omogućavaju i male kamate koje službeno kontrolira FED. Lako se glupirati Greenspanu da je monetarni čudotvorac kad zna da će se uvijek ulagati tamo gdje treba. Krajem '90-ih više od četiri petine svih međunarodnih transakcija i pola svjetskoga izvoza odvija se u dolarima. Također, dvije trećine svih svjetskih državnih rezervi čuva se u dolarima. Zato je Irak bio opasni mamac i smjer za

druge zemlje. Danas znamo da je Busheva horda smrti lagala opravdavajući agresiju na Irak posejdovanjem oružja za masovno uništenje. Mogli bismo reći da je Irak zaista posjedovao oružje za masovno uništenje, ali bushoidi nisu rekli istinu po kakvo su oružje došli. Primjer Iraka nije se smio slijediti, a repriza u Iranu je bila dovoljna da se pokrene ratni stroj za pozicioniranje u regiji. Dodatno je sve požurilo i sve glasnije razmišljanje u samom OPEC-u o prelasku na euro u trgovanju naftom. Ne treba smetnuti s uma kako zemlje OPEC-a uvoze iz EU-a gotovo 40 posto svoga uvoza, a zemlje OPEC-a su glavni opskrbljivači naftom EU-a. EU trguje sa zemljama OPEC-a više nego te zemlje sa SAD-om. Sve se to događa u trenutku proširenja EU-a i jačanja eura u odnosu na dolar. Kada bi zemlje OPEC-a zamijenile dolar eurom za trgovanje naftom, prestale bi čuvati dolar u svojim rezervama i zamijenile ga eurom što bi uzrokovalo daljnji pad dolara za nekih 20-40 posto. Time bi se ponovio scenarij normalan drugim zemljama u takvim situacijama kao što se dogodilo Argentini krajem 2003. godine. Unatoč agresiji na Irak, ljuska oko iluzije sigurnosti ekonomskoga sistema, počela je polako pucati. Već prije rata u Iraku dvije velike sile na području energije, Rusija kao prodavač i Kina kao sve veći kupac, odlučile su prebaciti dio svojih rezervi na euro. U siječnju ove godine Financial Times je objavio da su menadžeri 70 posto centralnih banaka istaknuli kako su počeli dio svojih rezervi čuvati u eurima. Još do 2003. godine centralne banke su u prosjeku čuvale 70 posto svojih rezervi u dolarima te su kupovinom obveznica u SAD-u financirale tekući deficit te zemlje za čak 80 posto (Giles, 2005). U veljači 2005. godine i centralna banka Južne Koreje najavila je da razmišlja o prebacivanju dijela svojih rezervi na euro. Sama Južna Koreja 90 posto rezervi od 200 milijardi dolara čuva upravo u dolarima. Odmah su slično najavile i vlade Tajlanda, Tajvana i Indonezije, što je uzrokovalo pad dolara na burzama. Kao što smo rekli, inače se zemljama velikim izvoznicima kao što je Kina isplati ulagati u SAD i dolar, jer time njihova valuta ostaje konkurentna i niska, a samim time izvozu je olakšan put. No azijske zemlje sada puno više trguju između sebe i s Europom koja je stvorila stabilnu valutu i još ne pokazuje znakove želje da preplavi svijet eurima. Kako javlja The Economist u broju od 16. ožujka ove godine, banke su 2000. godine čuvale u dolarima 76 posto svojih rezervi da bi 2003. godine to palo na 68 posto s daljnjom tendencijom pada. Posebno su zabilježeni padovi čuvanja rezervi u dolarima banaka u Indiji i Kini, ali i drugdje po istočnoj i jugoistočnoj Aziji. Zato i je opasno za neoliberalni kapitalizam da se smanji ovisnost o fosilnim gorivima, prevenstveno nafti; da dolar prestane biti globalna valuta i da se rezerve nacionalnih banaka prestanu čuvati u dolarima. Zato su neki tako bogati, a neki tako siromašni, gospodine Landes. Mnogi ljudi jalovo gube vrijeme na gruntanje i laprdanje o teorijama zavjere, pa nam se rasvjetljuje um podacima gdje je i kada bio sastanak ovog il’ onog komiteta, tajne lože ili skupine probranih glavonja. Kao da se

odluke od svjetske važnosti donose na ladanjskim imanjima gdje se barabe opijaju skupim vinima i krevelje po foteljama. Tako se više bavimo pojedincima, a ne sistemom. A sistem je brutalno brutalan, ali i brutalno jednostavan kad malo zagrebemo površinu. Kad upalimo svijeću bolje se vidi. Kapitalizam je to, i nema tu nikakve teorije zavjere.

Vrlo brzo nakon Greenspana, i iz Svjetske banke su shvatili gdje stvari idu i zaključili kako bi produbljivanje američkoga deficita i zamjena dolarskih rezervi s onima eura, “suočile nas sa stvarnim sistemskim rizikom”. Nikada rizik nije bio tako privlačan. Nikada drugačiji svijet nije bio tako moguć…

BILJEŠKE

četvrti svjetski rat

1. Dodatno vidjeti O'Rourke, K.H. i Williamskon, J.G. (2000) Globalization and History – The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy, Cambridge: The MIT Press.

2. Premda je i sam Brzezinski uvelike doprinio tom svijetu "izvan kontrole". U jednom od intervjua sam Brzezinski je priznao kako je SAD naoružavao najbrutalnije skupine u Afganistanu koje su po izvještajima SAD-ove vlade provodile "neopisivi horor". Uz napomenu kako je ponosan na takvu taktiku jer je trebalo "baciti Ruse u afganistansku zamku". Vidjeti William Blum (2002) Rogue State, London: Zed Books: 4-5.

3. Na nekoliko mjesta u knjizi Barber naglašava i posebno ističe kako koncept Jihad ne treba brkati s islamom, već kako taj koncept možemo naći u različitim zemljama, pa i društvenim skupinama. Tako Barber pod konceptom Jihada ubraja i brojne desničarske radikalne skupine, vjerski isključive fundamentalističke kršćane i druge. Barber se čak i ispričava ukoliko je nekoga povrijedio s takvim određenjem Jihada. To mu sve nije pomoglo od lavina kritika kako je time stigmatizirao brojne muslimane širom svijeta te kako je pogriješio i u shvaćanju jihada. Vidjeti Nicholas Guyatt (2000) Another American Century? The United States and the World after 2000, London: ZED Books: 190.

4. Potrebno je dodati kako Barber ističe i određene pozitivne odrednice tih dvaju svijetova, Jihada i McWorlda, no ističe da oni ne smiju prevladavati u odnosu na neke druge važne odrednice u demokratskim građanskim društvima.

5. Vidjeti George Ritzer (2004) Globalization of Nothing, Thousand Oaks: Pinge Forge Press: 89-90.

6. U skladu sa svojom tezom o mcdonaldizaciji, Ritzer i ovdje ističe kako je za mnoge ljude "ništa" privlačno. Također ističe i određene prednosti ničega poput: neskupoće, udobnosti, efikasnosti… Vidjeti George Ritzer (2004) Globalization of Nothing, Thousand Oaks: Pinge Forge Press: 141-142.

7. Od tih 54, 20 zemalja dolazi iz sub-saharske Afrike, 17 iz istočne Europe i Srednje Azije (zemlje bivšega Sovjetskog Saveza), 6 iz Južne Amerike i karipskog otočja, 6 iz istočne Azije i Pacifika te 5 iz arapskih zemalja. Tih 54 zemalja negativnog stanja čini 12 posto svih

zemalja, dalje slijedi 71 zemlja s rastom od 0-3 posto koje zauzimaju 26 posto, te 30 zemalja koje su imale rast veći od 3 posto koje zauzimaju 47 posto. Vidjeti UNDP (2003) Human Development Report 2003 Millennium Development Goals: A Compact among nations to end human poverty, URL: http://www.undp.org. (23.03.2004.).

8. Vrlo dobar prikaz globalne militarizacije ili militarističke globalizacije može se vidjeti u Held at all. (1999) Global Transformations, Cambridge: Politiy Press: 87-148.

9. I dok su mnogi uzdizali Josepha Stiglitza kao dugo očekivanu intelektualnu ikonu pokreta pa su neki čak počeli računati i vrijeme na prije i poslije Stiglitza (Monbiot, 2003), misleći pritom na objavljivanje njegovoga bestselera, drugi su iz ovih razloga zamjerili Stiglitzu što se u svom bestseleru obrušio samo na MMF, lukavo zaobišavši svoju bivšu instituciju Svjetsku banku. Stiglitz je maltene svu krivnju za lošu neoliberalnu politiku prebacio na MMF i potpuno zanemario suodgovornost Svjetske banke. To je neke čak navelo da posumnjaju kako je knjiga naručena od Svjetske bake koja puno više ulaže u svoj javni imidž.

10. F. William Engdahl iznosi tezu kako je cjelokupno povećanje nafte bilo smišljeno od male skupine najmoćnijih američkih i britanskih bankara i naftaša. Premda Engdahl očito pati od ovisnosti o teorijama zavjere pa bi se po njemu i u okupljanju Beatlesa moglo tražiti tajnu ruku koja namamljuje mlade na duge kose i drogu, a ne na prirodne znanosti i vjeru u progres. Svakako bi valjalo obratiti pažnju na analizu koju nudi o početku naftnoga šoka. Vidjeti F. William Engdahl (2000) Stoljeće rata – Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak, Zagreb: AGM: 209-241.

11. Strukturalni programi prilagođavanja postali su tijekom godina toliko nepopularni da su zamijenjeni s praktički istim programom, ali uz promijenjeno ime Poverty Reduction Strategy Initiative, a zemlje trebaju provoditi Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP).

12. U tom smjeru možemo navesti pokušaj Japana da još i prije kolapsa tamošnjih monetarnih sistema kao preventivu osnuje Azijski monetarni fond s težinom od 100 milijardi dolara s kojima bi se pomoglo krizom zahvaćenim zemljama u održanju. Inicijativu je spriječio predstavnik SAD-a u MMF-u i kriza je zatim počela s devastirajućim posljedicama za zemlje u regiji. Vidjeti Weisbrot, M. (1999) Globalization: A Primer, URL: http://www.cepr.net/GlobalPrimer2.htm (02.04.2004.).

13. Treba istaknuti kako je Svjetska banka najviše u fokusu aktivista i aktivistkinja jer djeluje na globalnom nivou. To ipak ne znači da raspolaže najvećim novcima. Na primjer,

2004. godine podijelila je manje nego prijašnjih godina, niti 15 milijardi dolara, a Europska investicijska banka u ime EU-a kreditirala je 46 milijardi eura. Stoga, brojne organizacije sve više nadgledaju regionalne banke i prosvjeduju protiv njihovih socijalno neosjetljivih ili ekološki neodrživih politika.

14. Misli se na zaduženost u odnosu na ukupan BDP, a ne na ukupan dug.

15. Vidjeti arhivu mailing liste 50 Years is Enough od 13.02.2004., Doing nothing for Ethiopia (31.03.2004).

16. Daje se primjer s projektom Svjetske banke u Bangladešu koji se kritizira jer zahtijeva od majki uključenih u projekt da svaki dan dolaze na dogovoreno mjesto kako bi im se djeca nahranila, što im je nepraktično. Vidjeti arhivu mailing liste 50 Years is Enough od 04.06.2003., WB nutrition programs:wasteful failures (30.04.2004.) Za feminističku kritiku Svjetske banke vidjeti Sparr, P. (ed.) (1994) Morgating Women's Lives – Feminist Critique of Structural Adjustment, London: Zed Books

17. Posebno je također indikativan slučaj Istočnoga Timora čiji su stanovnici i stanovnice također patili/e za vrijeme diktatorske vlasti Suharta. Indonezija je 1974. godine okupirala Istočni Timor i do 1999. godine indonezijska vojska ubila je trećinu stanovnika otoka. SAD su osigurale 90 posto svoga oružja za indonezijsku vojsku. Nakon što su se 1999. godine na referendumu opredijelili za samostalnost Istočnoga Timora, njegove građane i građanke počele su terorizirati sigurnosne službe i brojne paravojne formacije uz blagoslov središnje vlasti u Indoneziji. Pritom je uništeno 75 posto infrastrukture ionako siromašne zemlje, raseljeno dvije trećine stanovništva i ubijeno oko 2000 ljudi. Kao jedno od najsiromašnijih područja na zemlji, s nepismenošću od 60 posto i prosječnim životnim vijekom od svega 48 godina, odmah nakon samostalnosti Istočni Timor došao je u opasnost da bez odlaganja dobije vanjski dug, jer u budžetu nije bilo dovoljno novaca. Aktivisti i aktivistkinje su pokrenuli veliku kampanju da se Istočni Timor oslobodi ulaska u dužničko stanje te da mu se bezuvjetno pomogne. Pri tom je važno napomenuti kako Australija ubire ogromni profit raspolažući crpljenjem i trgovinom naftom s otoka. Vidjeti arhivu liste 50 Years is Enough na datum 06.05.2002, Last chance ALERT: keep E.Timor out of IMF/WB clutches! (30.04.2004.).

18. Na primjer, u SAD-u se na nacionalnom nivou netko smatra siromašnim kad zarađuje dnevno manje od 8 dolara.

19. Nešto slično rekla je i predstavnica Ženske sekcije jedne od sindikalnih središnjica u Hrvatskoj na temu računanja nezaposlenosti. Naime, po međunarodnim kriterijima dovoljno je da nas se svrsta u sektor zaposlenih ako samo jedan sat tjedno za neki određeni posao primimo novac. Time i brojka od milijardu nezaposlenih s kojom barata ILO, što čini trećinu radne snage, ne daje pravu sliku nezaposlenosti pa onda samim time i siromaštva. Vidjeti Michael Chossudovsky (1998) Global Poverty in the Late 20th Century, URL: http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/chossu.htm (01.04.2004.).

20. Vidjeti tekst Evaluation of Bank global programmes:"poorly-defined" and excluding the poor, od 02. veljače, 2005. na URL: http://www.brettonwoodsproject.org (04.03.2005).

21. Vidjeti URL: http://www.whirledbank.org. Ovdje je važno napomenuti kako se u SAD-u sve više bilježi trend dekomisije brana zbog njihovih negativnih ekoloških utjecaja, na primjer na riječne tokove i bioraznolikost. Radi se o nekoliko stotina brana, što je mali broj u odnosu na ukupan broj, ali trend je u porastu u '90-im godinama prošloga stoljeća. Vidjeti Worldwatch Institute (2002) State of the World 2002, London: Earthscan Publications Ltd: 5-6.

22. Vidjeti tekst Bank on agricultural trade: export strategy "impoverishing" od 02. veljače, 2005. na URL: http://www.brettonwoodsproject.org (04.03.2005).

23. Za najbolju i najdublju analizu WTO-a vidjeti Wallach, L. i Woodall, P. (2004) Whose Trade Organisation? A Comprehensive Guide to the WTO, New York: The New Press.

24. Cijeli memorandum sa svim zahtjevima može se vidjeti na URL: http://www.polarisinstitute.org ili www.gatswatch.org (05.04.2004.).

25. Mnogi autori kritiziraju ovakvo uspoređivanje korporativnoga prihoda i državnoga BDP-ja. Bivši savjetnik u WTO-u Philippe Legrain ističe kako je to kao uspoređivanje kruški i jabuka, odnosno kao da tvrdimo da je prodavač voća i povrća koji proda 1000 funti robe tjedno bogatiji od advokata koji zaradi 900 funti tjedno. Ipak, advokatu ostaje sve za potrošiti, a prodavač mora dalje ulagati. Slično tvrde i David Held i Anthony McGrew koji nude i "točnu" tablicu najvećih svjetskih ekonomija. Ipak, antikorporacijski aktivisti i aktivistkinje tvrde kako je to čisto zamagljivanje istine, jer se navodno BDP-ju dodaju i vrijednosti. Za njih je BDP kruto računanje ekonomske aktivnosti koja se percipira kao pozitivna i uključuje sve robe i usluge koje se kupuju i prodaju. Za kritiku usporedbe vidjeti Philippe Legrain (2003) Open World :/ The Truth about Globalization, London: Abacus: 139-

140; David Held i Anthony McGrew (2003) Globalization/Anti-globalization, Cambridge: Polity Press: 43-44; a za obranu usporedbe Vidjeti Kevin Danaher i Jason Mark (2003) Insurrection – Citizen Challenges to Corporate Power, London: Routledge: 3.

26. Haliburton i dalje plaća Cheneyu 150.000 dolara zatezne godišnje kompenzacije, valjda za sve što je učinio za korporaciju.

27. Spominju se i raniji "glasnogovornici" (npr. Aristotel) zagovaranja pretvorbe prirode u robe (ili robu) povezujući to s podčinjavanjem žena, urođeničkih naroda vanzapadnoga kruga i općenito svih marginaliziranih skupina širom svijeta. Vidjeti detaljnije Vandana Shiva (1989) Staying Alive, London: Zed Books i Carolyn Merchant (1990) Death of Nature: Women, Ecology and Scientific Revolution, New York: Harper & Row.

28. Vidjeti iscrpan pregled svih ovih upozorenja Ivan Cifrić (1994) Napredak i opstanak – moderno mišljenje u postmodernom kontekstu, Zagreb: HSD.

29. Vidjeti The Global Compact: The UN's New Deal with 'Global Corporate Citizens' (1999) na URL: http://www.xs4all.nl/~ceo/observer5/global.html#note43

30. Vidjeti na URL: http//www.wssd.org.

31. To je navelo jednog od sudionika samita da cinično zaključi kako završna deklaracija donosi dobre vijesti ukoliko nemate WC ili ste riba. Inače, ništa ne vrijedi. Vidjeti Danna Harman (2002) Amid protest summit ends, Christian Science Monitor (September 05) na URL: http//www.csmonitor.com/2002/0905/p01s04-woaf.html.

32. Vidjeti intervju s Naomi Klein na URL: http://www.dailysummit.net/says/interview250802.htm.

33. Vidjeti Održivi razvoj No. 3, listopad 2002, Zagreb: Privredni vjesnik u suradnji s HR BCSD.

34. Vidjeti URL: http://www.baku.org.uk (04.03.2005.). Također je zanimljivo kako je tijekom Clintonove ere, gdje je ovaj uvelike lobirao kod lokalnih vlasti da prihvate projekt, savjetnik BP-a bio dobro poznati Zbigniew Brzezinski. Brzezinski također sjedi u nadzornom odboru USACC-a, što je kratica za Američko-azerbejđansku trgovinsku komoru. Predjednik USACC-a u Washingtonu je Tim Cejka, predjednik Istraživačkoga odjela u ExxonMobileu. Drugi članovi odbora ovog zanimljivog udruženja su Henry Kissinger, James Baker i Brent Scowcroft.

35. Vidjeti za sve slučajeve i još mnoge druge URL: http://www.basd-action.net i URL: http://wbcsd.org.

36. Vidjeti detaljnije na URL: http://www.corpwatch.org/un i http://www.xs4all.nl/~ceo.

37. Za sve citate vidjeti URL: http://www.etcgroup.org.

38. Vidjeti na URL: http://www.etcgroup.org.

39. Vidjeti citat na URL: http://www.zelena-akcija.hr/ge/hrv/znanstvenici.html.

40. Sve kopije se mogu vidjeti na URL: http://www.biointegrity.org

41. Vidjeti The ICC: Crusadin for Investment Liberalisation na URL: http://www.xs4all.nl/~ceo.

42. Rezultati ovih istraživanja mogu se vidjeti u izvještaju Seeds of Doubt (2002) na URL: http://www.soilassociation.org

43. Rezultate pogledati na URL: http://www.gmpublicdebate.org.uk

44. Cijeli izvještaj može se vidjeti na URL: http://www.number10.gov.uk/output/Page4127.asp

45. Cijelo istraživanje može se vidjeti na URL: http://www.iatpc.fred.ifas.ufl.edu.

46. Rezultati cijeloga istraživanja moguće je vidjeti na URL: http://sasw.chass.ncsu.edu/global-food/foodglobal.html

47. Rezulti istraživanja mogu se vidjeti na URL: http://www.biotech-info.net/technicalpaper6.html

48. Vidjeti citat na URL: http://www.agbioindia.org/archive.asp (10.09.2002)

49. Vidjeti izvještaje na URL: http://www.fao.org/biotech/index.asp i URL: http://www.fao.org/es/ESD/at2015/toc-e.htm

50. Po radu Joel Bakena i njegovoj knjizi snimljen je i dokumentarni film The Corporation koji je osvojio brojne nagrade na filmskim festivalima.

51. Sličan primjer, također s automobilskom industrijom, spominje Russell Mokhiber s

gotovo 20-godišnjom opstrukcijom korporacija koje proizvode automobile da pod obavezno ugrađuju zračne jastuke u aute. Stručnjak za sigurnost automobila Byron Bloch procijenio je kako je zbog takve politike korporacija u automobilskim nesrećama od ’70-ih godina prošloga stoljeća poginulo 140.000 ljudi u SAD-u. Vidjeti Russell Mokhiber (1996) Corporate Crime: Underworld USA, u Kevin Danaher (1996) Corporations Are Gonna Get Your Mama, Monroe: Common Courage Press: 61-69.

52. Pismo direktora Forda vidjeti na URL: http://www.jumpstartford.com/facts/letter.htm (01.03.2005.).

53. Mnogi ističu kako je upitna manja stopa nezaposlenosti u SAD-u od EU. Za vrijeme Clintonove vladavine 2 milijuna ljudi, 3 posto radne snage, nalazilo se u zatvorima SAD-a te su na taj način brisani iz evidencije nezaposlenih pa je time i značenje maloga postotka jasnije. Sliedećih pet posto je na uvjetnoj, a 15 posto crnačke populacije je u zatvorima. Vidjeti Noreena Hertz (2002) The Silent Takeover – Global Capitalism and the Death of Democracy, London: Arrow Books i Harry Shutt (2001) A New Democracy – Alternatives to a Bankrupt World Order, London: Zed Books.

54. Vidjeti URL: http://www.bbc.co.uk (01.03.05.)

55. Vidjeti URL: http://www.newmediaexplorer.org/sepp/2003/07/13/biotech_giants_exploiting_child_labour.htm (30.04.2004.)

56. Dobar izvor o ratovima za resurse predstavlja knjiga Michaela Rennera (2002) The Anatomy of Resource Wars, Worldwatch Institute, URL: http://www.worldwatch.org (02.04.2005.).

57. Kina je 2005. pretekla SAD u potrošnji žita, mesa, ugljena i željeza, prema podacima Earth Policy Institutea.

DRUGAČIJI SVIJET JE MOGUĆ

priče iz našeg dvorišta

> *Ne može cilj opravdati sredstvo, već je naše sredstvo naš cilj.*
> Subcomandante Marcos

Dobro došli u svoje dvorište. Ovaj dio knjige zove se Drugačiji svijet je moguć. Premda bismo trebali staviti sve mnogo odlučnije. Drugačiji svijet se već događa. Drugačiji svijet je već tu. On je "under construction". Na nama je hoćemo li stajati sa strane. A bez veze je stajati sa strane u vlastitom dvorištu. Projekti i inicijative, organizacije i vizije koje ćete upoznati u sljedećih par stranica meni su svakodnevna inspiracija. Punjači energije. Imaju upaljene svijeće. I ne čekaju da se ugase, već gotovo svakodnevno pale nove. Ono što slijedi nije politički program tipa 10 koraka koje moram učiniti da bih bio pravi aktivist ili aktivistkinja. Nema štreberskih pravila. Jedino pravilo je da se trudimo. Da ne damo postati živi mrtvaci. Ovaj svijet jest sjeban često, jer njime upravljaju takvi ljudi. No ja, s obzirom da mali ljudi rade konkretne i svrshishodne stvari, ne samo da se usuđujem kazati da bi bez njih svijet bio još i gori, već da ga oni poboljšavaju svakim danom. Važno je uočiti isticanje malih ljudi. Jedna od bitno novih odlika alterglobalističkoga pokreta je da ne priznaje (samo)proglašene autoritete, vođe i proroke koji zahtijevaju neupitno slijeđenje. Avangardi preostaje samo blijediti na požutjelim stranicama. Mali ljudi udruživanjem i solidarnošću stvaraju drugačiji svijet. U našem dvorištu.

Ovdje se radi o pregledu priča koje su se meni činile iznimno važnima za spomenuti danas kada nas sve više okružuje apatija i cinizam. Ove priče nas inspiriraju i pokazuju nam da kada nešto želimo, u suradnji s drugim ljudima velike su šanse da uspijemo u našim željama i nadanjima. Zato što se trudimo. Aktivno se postavljamo prema društvu u kojem živimo. Probao sam ih fer posložiti sa svim njihovim raznolikostima, prednostima i manama. Nisam ih htio kvalitativno rangirati, jer to niti nema smisla. Opet neke moje osobne težnje i ljubavi mogu se nazrijeti. Isto tako sam siguran da ćete i vi naći nešto što će vas posebno inspirirati, nešto ćete samo prokomentirati, kao ok je, a na nešto uopće nećete reagirati. Možda će vam

neke priče biti i čudne zašto su tu. Ja sam stavio sve što ljudi rade kako bi poboljšali naše živote. Nisam htio biti cenzor. Zato sam i stavio često i kritičke opaske za neke priče. Cijenim ljude koji se trude, bez obzira koliko se slagali sa mnom. Na svakome je od vas da sami procijenite što je ono što vam se čini dovoljno dobro, pozitivno i zanimljivo. Moj cilj je da osjetimo kako su sve te priče važne i kako ne postoji savršenstvo. Već samo šljaka. Uz brdo borbe, i suza, i smijeha. Ove priče su komadići koji samo zajedno daju odgovor na pitanje koliko je drugačiji svijet moguć. Ja znam da je on tu. Hajdemo upaliti svijeću.

Prvo ćemo predstaviti glavne aktere pokreta, brojne grupe i organizacije, neformalne skupine i koalicije te inicijative i društvene pokrete koji čine ovaj jedan veliki pokret. Želimo analizirati motive, stavove, ciljeve i domete pokreta. Važno je znati da se radi o najvećem pokretu ikada pa je iznimno važno predstaviti njegove glavne aktere. U analizi alterglobalizacijskoga pokreta pomoći će mi dosadašnji radovi na tu temu (J. Brecher et al., 2000; M. Albert, 2000; A. Starr, 2001; T. K. Danaher i J. Mark, 2003; Notes from Nowhere, 2003; Mertes, 2004; te drugi). Posebno izdvajam knjigu Amory Starr (2001) Naming the Enemy: Anti-Corporate Movements Confront Globalization, koja je posložila brojne aktere pokreta u skupine:

1. Osporavanje i reforma
2. Globalizacija odozdo
3. Odvajanje/relokalizacija

Ovo je dobra osnova za analizu pokreta pa ću je i ja koristiti. Nakon toga ćemo proći kroz historijsku analizu pokreta, upoznati se s kronologijom pokreta jer nastanak i razvoj pokreta, grupiranje i suradnja, uspjesi i padovi, koalicije i sukobi predstavljaju bitan moment u analizi motiva, stavova, ciljeva i dometa pokreta. Bez ulaska u povijest pokreta i najvažnije trenutke gotovo je nemoguće uopće shvatiti ga, odnosno ući u iole ozbiljnu analizu. Na kraju, u ovom poglavlju pokušat ću ponuditi detaljnu analizu pokreta, a tu će najviše koristiti rad društvenoga teoretičara, kritičara i aktivista Michael Alberta. On je u svom tekstu Dealing with Difference (2000) pristupio analizi pokreta kroz tri/četiri dimenzije: fokusa, vizije, strategije i taktike. Uz pomoć gore spomenute dimenzije vjerujem kako se mogu istaknuti osnovni stavovi i motivi, ciljevi i dometi unutar pokreta.

Vjerujemo da alterglobalizacijski pokret predstavlja fenomen globalizirajućega svijeta te da kao takav zaslužuje biti tema ovakve knjige. Bez obzira na izraženu učestalost spominjanja u medijima, površnost pristupa puno je više učinila cijeli pokret nepreglednim i nerazumljivim. Prema tome, cilj knjige je demistificirati i sam pokret i glavne aktere tog pokreta. Također je

potrebno istaknuti kako su ovakva istraživanja tek u začecima kada govorimo o Hrvatskoj, te se nadamo da će i ova knjiga doprinijeti razvoju teme. Premda kada govorimo o Hrvatskoj i ne možemo uočiti društveno relevantan pokret koji bi se bavio pitanjima globalizacije. Osvrnut ćemo se ukratko na aktere koji pokušavaju uhvatiti ritam za ostatkom svijeta.

DRUŠTVENI POKRETI

> *Globalni društveni pokreti uključuju sve više ne samo "etiku nove odgovornosti", već i "nove prakse samo-određivanja i solidarnosti" između konkretnih osoba neovisno o njihovih kulturama i nacionalnostima.*
> Robin Cohen i Paul Kennedy

Prije detaljne analize alterglobalizacijskoga pokreta, potrebno je referirati na neka dosadašnje sociološke teorije, analize i razmatranja društvenih pokreta. Već je prošlo dosta godina od kako je Anthony Giddens u "devet teza o budućnosti sociologije" zaključio kako će "društveni pokreti nastaviti biti jedna od najvažnijih značenja u stimuliranju sociološke imaginacije" (Scott, 1990: 1). Sidney Tarrow definira društvene pokrete kao "kolektivne izazove ljudi sa zajedničkim svrhama i solidarnošću u postojanoj interakciji s elitama, oponentima i vlastima" (Mesić, 2001). Društvene pokrete možemo definirati kao "djelovanja socijalne transformacije koja nastaju kao odgovor na određene društvene promjene i uvjete" (Cohen i Kennedy, 2000: 287). Kako smo zaključili u prvoj knjizi, globalizaciju zasigurno možemo definirati kroz društvene promjene i uvjete. Pitanje je naime, možemo li alterglobalizacijski pokret okarakterizirati kao odgovor na te promjene i uvjete? Cilj ovoga poglavlja nije predstaviti društvene pokrete od njihovih početaka ili ući duboko u analizu društvenih pokreta kao takvih. Ovo poglavlje nam služi kao pomoć u analizi alterglobalizacijskoga pokreta. Naime, može se iščitati, posebno u izjavama i radovima kritičara pokreta, kako glavno obilježje alterglobalizacijskoga pokreta jest neprirodnost suradnje između previše različitih aktera tog pokreta (Friedman, 1999; Legrain, 2003) pa samim time se i ne može govoriti o "društvenom pokretu u strogom smislu riječi.[1] Nas ovdje zanima koliko naslijeđe vuče ovaj današnji pokret od onih koji mu prethode, posebno onih iz druge polovice 20. stoljeća. Društveni pokreti smatraju se sastavnim dijelom moderne. Mogli bismo reći "društveni pokreti – fenomen modernoga doba" (Pavlović, 1987: 7). Dapače, možemo pratiti paralelni razvoj prvih društvenih pokreta s velikim političkim i ekonomsko-tehnološkim revolucijama krajem 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća. Premda su se i u prethodnim razdobljima događali brojni sukobi onih koji imaju moć i onih koji nemaju, prije se radilo o više ili manje organiziranim, uglavnom seljačkim pobunama uz često spajanje s anticrkvenim religioznim stavovima.[2] Touraine, naime, tvrdi kako je posebnost modernih društvenih pokreta "samostvaranje" modernih društava, odnosno proces u kojem

su “društva počela shvaćati sama sebe… kao rezultat društvene akcije, odluka ili nagodbi, prevlasti ili sukoba” (Bottomore, 1987: 70-71). Posebno je došlo do razvoja društvenih pokreta, pa na koncu i određenog prihvaćanja nekih vrijednosti i zahtjeva, nakon Drugoga svjetskog rata. Različite teme nizale su se gotovo kao na pokretnoj traci: mirovni i antinuklearni pokret, pokret protiv rasne segregacije i diskriminiranja crnačke manjine u SAD-u, studentski i kontrakulturni pokret, feministički pokret, ekološki pokret i drugi. Veliki broj teoretičara i društvenih znanstvenika naglašava razlike između prvih društvenih pokreta i onih koji su se razvijali nakon Drugoga svjetskog rata. Prije su društveni pokreti bili obojeni crveno (Fehrer-Heller, 1987) te je klasna komponenta bila prilično izražena. Društvene pokrete poslije Drugoga svjetskog rata karakterizira veća okrenutost i orijentiranost prema socio-kulturnoj sferi, a manje prema političkoj sferi i sferi moći. Dakle, teži se individualnim slobodama, autonomiji i pravu na određeni životni stil, a ne na društvene promjene ili čak i promjenu vlasti.[3] Novi društveni pokreti su, za razliku od starih, apolitični u smislu da ne žele osvojiti političku vlast, već je ignorirati ili ukinuti (Crook, S., Pakulski, J. i Waters, M., 1992).

Dapače, počinje se uočavati razlika između pokreta iz ’60-ih prošloga stoljeća i onih kasnijih. Tako se ističe promjena stare crvene boje – boje slobode, u zelenu boju života (Fehrer-Heller, 1987). Uslijed krize socijalne države, društveni pokreti za Habermasa (1987) su obrana “svijeta života”. Zelenu, kao boju života i prirode možemo povezati s postmaterijalističkim vrijednostima koje spominje Ingelhardt, budući da se upravo unutar zelene paradigme najprije počelo upozoravati na opasnosti koje nosi opčinjenost materijalističko-linearnim konceptom ekonomskog rasta, koji iza sebe ostavlja neodržive posljedice. Prije je društvene pokrete karakterizirala “emancipatorska politika” (Giddens, 1991), odnosno politika kojoj je osnovni cilj bio da se izbori za neka osnovna prava nacionalnih, klasnih, rodnih, seksualnih, rasnih i drugih manjina. Emancipatorsku politiku karakterizirala je težnja za eliminacijom ili smanjivanjem eksploatacije, nejednakosti i ugnjetavanja. Danas društvene pokrete karakterizira “politika života”. Dakle, nakon što su osvojene “emancipatorske slobode”, glavno pitanje postaje način ili “život” kojim ih želimo koristiti. Politiku života karakterizira politika životnog stila. Time pitanja samo-realizacije i osobnog identiteta postaju primarni za nas. Kao tipične pripadnike politike života, koji zastupaju ili bolje reći žive stav “osobno je političko”, Giddens navodi današnji feministički pokret i studentski pokret. Pojava politike života ne može se desiti bez prethodne “emancipacije od fiksacije tradicijom i uvjeta hijerarhijske dominacije” (1991: 214). Naravno, pojava politike života, ističe Giddens, ne znači i kraj emancipatorske politike u potpunosti. Ja bih još dodao i dapače. Naime, ekološki pokret za zaštitu prirode još uvijek je

prilično “primoran” raditi na emancipaciji javnosti, da ne govorimo o politici ili biznisu, kako bi se održivi razvoj prihvatio kao praktična i konkretna politika. Da ne spominjem u današnjem kontekstu terora i terorizma, izazove koji “ponovno” stoje pred mirovnim pokretom. Naravno, netko može živjeti održivo ili mirovno i na osobnom nivou, no pitanje je u kolikoj je mjeri osobni životni stil bitno najvažnija karakteristika današnjih društvenih pokreta. Također, potrebno je naglasiti kako još dugi put do uživanja u životnim stilovima čeka sve one brojne pokrete u zemljama Trećega svijeta koji se još uvijek bore za osnovna ljudska, radnička, ženska i druga prava. Dapače, bez namjere da pretjerano sitničarimo, može se postaviti pitanje koliko su ta prava zadovoljena i u zemljama u kojima svjedočimo “politici života” kod društvenih pokreta, pogotovo nakon 11. rujna. Možda je i ovakav Giddensov slijed zaključivanja dio koncepta o “kraju povijesti”. U analizi društvenih pokreta do ’60-ih godina prošloga stoljeća i onih nakon toga, koristimo razlikovanje “stare paradigme” i “nove paradigme” (Offe, 1987). “Staru” paradigmu karakterizira razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata s temeljnim osloncem u konsenzusu različitih društvenih skupina oko države blagostanja. Sigurnost postaje zajednički obrazac koji čuvaju “velike specijalizirane i uvelike institucionalizirane interesne organizacije i političke partije” kao “dominantni kolektivni akteri” (1987: 130). “Nova” paradigma ulazi u nekodiran međuprostor, u prostor tzv. izvaninstitucionalne politike, koji s obzirom na strukturu ne može biti obranjen, a kamoli zastupljen od “stare” paradigme. “Novu” paradigmu karakterizira: neukorijenjenost u klasnu strukturi; tematika koja ide iznad zadovoljena osobnog osjećaja sigurnosti i slobode, te se i ti sami pojmovi preispituju; tematika zadobiva općeljudske razmjere u težnjama i zahtjevima za svjetskim mirom, razoružanjem, zaštitom prirode, ljudskih, ženskih i drugih manjinskih i specifičnih prava; umjesto sigurnosti, temeljno zajedničko mjesto postaje pitanje autonomije i prava na izbor; ad-hoc organiziranost koja brzo nastaje i brzo nestaje; de-diferencijacija te formuliranje zahtjeva u pretežno negativnoj formi.

Razlike između “stare” i “nove” paradigme, kako ih vidi Offe, s obzirom na karakteristike aktera, tematiku, vrijednosti te načine akcije, prikazane su u sljedećoj tablici:[4]

	“stara paradigma”	**“nova paradigma”**	***”nova nova paradigma”**
akteri	Društveno-ekonomske grupe koje djeluju kao grupe i sudjeluju u sukobu oko raspodjele	Društveno-ekonomske grupe koje ne djeluju kao takve, već u ime određenih zajednica	Kombinacija “stare i nove paradigme” Novi akteri, multipliciranje aktera Globalna, nadteritorijalna svijest

tematika	Ekonomski rast i raspodjela: vojna i društvena sigurnost, društvena kontrola	Očuvanje mira, čovjekove okoline, ljudskih prava i neotuđenih oblika rada	Multipliciranje tematike Globalna, nadteritorijalna svijest
vrijednosti	Sloboda i sigurnost privatne potrošnje i materijalnoga progresa	Osobna samostalnost i identitet nasuprot centraliziranoj kontroli	Solidarnost, empatija, odgovornost…globalizacija odozdo Autonomija i identitet postaju kolektivne potrebe
načini akcije	a) unutarnji: formalna organizacija, velika udruženja zasnovana na predstavničkom principu b) vanjski: pluralistički ili korporativni posrednici interesa; nadmetanje političkih partija, vladavina većine	a) unutarnji: neformalnost, spontanost, nizak stupanj horizontalne i okomite diferencijacije b) vanjski: protestna politika zasnovana na zahtjevima formuliranima pretežno u negativnoj formi	a) unutarnji: kombinacija “stare i nove paradigme” – sukobi b) vanjski: uglavnom “nova paradigma” uz istraživanje i razvijanje konkretnih alternativa World Social Forum

Glavne karakteristike “stare” i “nove političke paradigme”, (Offe, 1985)
* za potrebe knjige dodana “nova nova paradigma”

S podjelom između “stare” i nove” paradigme koju je načinio Offe, mogli bi se više-manje složiti gotovo svi teoretičari društvenih pokreta.[5] Za potrebe knjige dodali smo kako bi u datom kontekstu mogle izgledati karakteristike neke današnje “nove nove paradigme” koju možemo poistovjetiti s alterglobalizacijskim pokretom. Time će nam biti i jasnije gdje su neke sličnosti današnjeg tzv. alterglobalizacijskoga pokreta s onim koji mu prethode, a gdje smo svjedoci novim karakteristikama toga pokreta. Premda neki unutar današnjeg pokreta, odnosno unutar “nove nove paradigme” naglašavaju prirodni kontinuitet od pokreta ’60-ih godina pa naovamo (Callinicos, 2001), vrijedi zabilježiti i neke potpuno nove tendencije i mogućnosti, odnosno namjere i ciljeve u današnjem pokretu. Ukratko, već i prvi pogled na tablicu otkriva nam da se dogodilo multipliciranje aktera unutar pokreta (što kombinacijom onih iz “stare” i “nove” paradigme, što pojavom potpuno novih aktera) te multipliciranje tema prema kojim se pokret definira. Po ovome ispada da bi današnji pokret mogli djelomično shvatiti i kao određenu sintezu “stare” i “nove” paradigme uz neke potpuno nove pravce kretanja, djelovanja i rada. Kada govorimo o akterima današnjega pokreta, svi pokreti iz “nove” paradigme koji su zastupali mirovne i antimilitarističke ideje, prava žena, rasnih i drugih manjina te kasnije zaštitu prirode i danas su prisutni. Sindikati pak, kao dio “stare” paradigme, unatoč kontinuiranom opadanju broja aktivnih članova u industrijski razvijenim zemljama i otežanoj ili gotovo nikakvoj mogućnosti stvaranja novih u zemljama

Trećega svijeta, unutar novoga pokreta igraju sve značajniju ulogu. Radnički sindikati igraju sve izraženiju ulogu na brojnim prosvjedima protiv negativnih posljedica globalizacije, a sve više komentatora zapaža i donedavno teško moguće koalicije ili zajedničke suradnje između radnika i ekoloških aktivista i aktivistkinja. S obzirom da broj radnika i radnica u sindikatima uglavnom opada, velika se prisutnost i utjecaj sindikata unutar pokreta može učiniti apsurdnom. Ipak, broj radnika i radnica unutar sindikata, premda u opadanju, i dalje nije zanemariv. Također, promijenilo se i shvaćanje radničke klase pa se danas "radnom klasom" smatraju svi zaposleni i zaposlene neovisno o sektoru i vrsti zaposlenja, a koji nisu dio vlasničke strukture. Naravno, ostaje otvoreno pitanje koliko će sindikati biti u stanju nositi se s tim promjenama? U zadnje se vrijeme sve više i političkih partija trudi ubaciti u alterglobalistički vlak, predstavljajući se kao ruka pokreta koja će zastupati zahtjeve i potrebe pokreta unutar politike i parlamenta. Također unutar novog pokreta imamo i potpuno nove aktere, od kojih su mnogi kako smo naveli prije, bili pri definiranju društvenih pokreta svrstavani u "pretpolitičke", a neki se nisu niti smatrali društvenim pokretima. Danas tako unutar alterglobalizacijskoga pokreta ravnopravno s ostalim akterima participiraju brojna udruženja seljaka i farmera, organizacije za razvoj ekološke poljoprivrede, kao i brojna urođenička plemena, narodi i zajednice. Nadteritorijalna, odnosno nadgranična svijest i suradnja predstavlja potpunu novinu, barem ako govorimo o opsegu i kvaliteti te svijesti i suradnje. Gledanje "preko svog plota" uvelike je doprinijelo multipliciranju aktera uključenih u pokret kao i brušenje njihovih odgovora na zajedničke probleme s kojima se susreću. Također, to je razvilo i suradnju, do danas nezabilježenu pa i nezamislivu, ljudi udaljenih nekoliko stotina kilometara pa se s pravom može govoriti i o globalnosti alterglobalizacijskoga pokreta. Autonomija i pravo na izbor više nisu samo naša potreba i pravo kao pojedinaca, već se sve više i izraženije postavljaju kao temelj ljudskih prava čitavih ugroženih društvenih skupina. Tako na primjer, brojne urođeničke skupine zahtijevaju pravo na autonomiju i pravo na vlastite vrijednosti i način života, što je posebno naglašeno prilikom uništavanja njihovoga okoliša. Što se tiče načina akcije unutar "nove nove paradigme", situacija se zakomplicirala upravo zbog multipliciranosti aktera pokreta. S tom temom detaljnije ćemo se baviti pri analizi pokreta, kao i s pokušajima da se kod društvenih pokreta toliko prisutno "ne" pretvori konkretnim prijedlozima i alternativama negativnim odrednicama i posljedicama globalizacije u realno i konstruktivno "da". Ovdje smo usporedili sadašnji alterglobalizacijski pokret s onima koji mu više ili manje direktno prethode, posebno s društvenim pokretima druge polovice 20. stoljeća. Osnovni cilj ovog dijela knjige bio je uvidjeti gdje se crpi baština iz prethodnih društvenih pokreta, gdje su naslijeđene vrijednosti, metode i ciljevi prethodnika, a gdje svjedočimo potpuno novim

fenomenima pri istraživanju društvenih pokreta. Ovdje nam nije bio cilj ulaziti preduboko u analizu društvenih pokreta, jer na tu temu postoje brojni radovi, već je cilj napraviti logičan prijelaz prema analizi alterglobalizacijskog pokreta. Time se može dovesti u pitanje i vjerodostojnost današnjega alterglobalizacijskog pokreta da se uopće i naziva pokretom. Do današnjih dana traju rasprave koliko je riječ o jednom jedinstvenom koherentnom pokretu sa zajedničkim stavovima, motivima, ciljevima i dometima (i koji su to ako ih ima), ili pak koliko je tu prije svega riječ o različitim pa često i sukobljenim pokretima koje više veže zajedničko protiv, a manje zajedničko za.

AKTERI POKRETA

> *Zagađenje i novac idu svuda. Zašto ljudi ne mogu?*
> Jedan od transparenata na prosvjedima

Vidjeli smo u prvoj knjizi koliko je različitih definicija i sporenja oko značenja procesa globalizacije. Što se tiče određivanja alterglobalizacijskoga pokreta kroz jednu jednostavnu definiciju tek smo tu pred problemima. Naime, unutar pokreta vrlo rijetko se koristi etiketa antiglobalizacijski, već se češće ističe potreba za drugačijom globalizacijom. U tom kontekstu jasni su razlozi zašto će se u ovoj knjizi pokret određivati kao alterglobalizacijski. Sam pojam antiglobalizacijski pokret počeli su prvi koristiti mediji nakon prosvjeda u Seattleu 1999. godine. Bez obzira što prosvjed u Seattleu nije bio niti najveći te vrste niti najznačajniji, ostao je zapisan kao prva takva manifestacija u samom centru globalne moći SAD-u i to je bio znak za uzbunu. Tako je kroz masovne medije nastao antiglobalizacijski pokret, nešto što je apriori negativno određeno, unatoč tome što se gotovo nigdje niti prije niti poslije Seattlea nije moglo naići na neslaganje s globalizacijom kao takvom. Dapače, kao glavni lajtmotiv "naroda Seattlea" uvijek se provlačio zahtjev za drugačijom globalizacijom koja bi se pravednije odnosila prema ljudima i održivije prema prirodi. Težnja za drugačijim oblikom globalizacije gotovo je konsenzusom prihvaćena. Ipak, u većini medija pa i dijelu znanstvene zajednice prihvaćeno je pokret, koji je tema našeg rada, nazivati antiglobalizacijskim, dakle u strogom smislu protivnom globalizaciji kao takvoj. Ukoliko globalizaciju shvatimo u beckovskom smislu ispada da se ovaj pokret protivi gospodarskom, socijalnom, kulturnom i političkom djelovanju koje nadmašuje granice nacionalnih država. Meni se čini kako je tek potrebno istražiti odnos pokreta, pa i različitih aktera tog pokreta, prema raznim aspektima koje spominje Beck. Uostalom, to je i cilj knjige. Stoga ću koristiti pojam alterglobalizacijski ili ću jednostavno govoriti o pokretu sa sviješću da mislim na pokret koji je nastao usporedo s procesom globalizacije. Ne treba nas čuditi što je nakon demonstracija za vrijeme sastanka MMF-a i Svjetske banke u Washingtonu 2000. godine, New York Times odbio objaviti već naručenu kolumnu o globalizaciji, profesora antropologije sa sveučilišta u Yaleu Davida Graebera. Graeber je naime u tekstu objašnjavao težnju "naroda Seattlea" za globalizacijom slobode i tolerancije, ekoloških standarda, radničkih prava, prihvaćanja različitosti… Pa zašto se onda uvijek, kada se govori o "narodu Seattlea" govori o antiglobalistima? Jednostavno rečeno, medijima je tako lakše, štedi se na

prostoru i dobija na dramatičnosti, a i dosljedno je našoj sklonosti neprijateljskim dualizmima. Unatoč tome, kako kažu sami akteri pokreta, radi se o najviše internacionalno usmjerenom, globalno povezanom pokretu koji je ikada viđen (Klein, 2002). Uostalom, ne bi niti bio nešto posebno da nije takav, a da budemo krajnje iskreni bez određenih posljedica globalizacije (npr. Internet) mnoge od bezbrojnih poznatih prosvjeda od Seattlea do Genove ne bi niti bilo moguće organizirati u takvom opsegu. Akteri pokreta ističu mnoge pozitivne aspekte globalizacije: pojačanu komunikaciju između ljudi, sve veću planetarnu svijest o socijalnim i ekološkim problemima, raširenije shvaćanje planete kao jednog sustava za kojeg smo zajedno odgovorni, stvaranje kozmopolitske svijesti i brojne druge. Dakle, kod korištenja termina antiglobalizacijski trebamo biti oprezni i svjesni o čemu govorimo. Unutar pokreta protivljenje globalizaciji ogleda se u protivljenju sve većim socijalnim podjelama i nepravdama i sve većem uništavanju prirode. Jedan od glavnih slogana na svim poznatim prosvjedima od Seattlea i je bio – ukoliko rušite stare granice, ne stvarajte nove. Nadgranična komunikacija i svijest funkcioniraju zaista u do sada neviđenim omjerima i značenjima. Dapače, mnogo toga, po akterima pokreta ostaje da se globalizira: ljudska prava, poštivanje različitosti, tolerancija, održivi razvoj i tako dalje. Po njima upravo i je najveći problem s ovakvim tipom globalizacije kakvog nam isporučuju najmoćnije svjetske institucije što ne globalizira ove kategorije. Stoga nas ne treba čuditi što danas svjedočimo prosvjedima podrške meksičkim Zapatistima širom Europe i svijeta, što anarhisti i anarhistkinje u Hrvatskoj odlaze prosvjedovati pred talijansku ambasadu u Zagrebu zbog ubojstva Carla Gulianija u Genovi, što se u Londonu blokiraju uredi i benzinske crpke naftne korporacije Shell zbog iskorištavanja nafte u Nigeriji, što se provode akcije bojkotiranja Nikeovih proizvoda na američkim sveučilištima zbog loših radnih uvjeta u njihovim tvornicama u jugoistočnoj Aziji… Sve te akcije prekogranične solidarnosti, posljedica su shvaćanja kako problemi geografski udaljenih ljudi postaju sve više slični s gotovo istim uzrokom – globalnim neoliberalnim kapitalizmom. Odnos, ili bolje rečeno su-odnos globalizacije i alterglobalizacijskog pokreta vodi nas do zaključka kako je alterglobalizacijski pokret od svojih samih početaka jedan od najglobalnijih fenomena. Jeremy Brecher, Tim Costello i Brendan Smith dobro su saželi i predstavili tu poziciju u knjizi Globalization from below (2000). U knjizi su istaknuli kako se “globalizacija odozdo” razvija učenjem suradnji i razumijevanjem različitosti. Njena struktura teži biti mreža svih mreža, koja facilitira kooperaciju ne zahtijevajući organizacijsku centralizaciju (2000: 16). Dapače, upravo to i stoji nasuprot uniformnosti i unificiranosti sličnih stremljena i pokreta u prošlosti. Akteri pokreta smatraju kako neće povratak u autarhične, izolirane tribalističke zajednice, a za mnoge niti povratak u okrilje nacija-država biti ono što će pružiti primjetan, realan i

konkretan otpor, recimo to jezikom Brechera i drugih “globalizaciji odozgo”, već će to biti upravo nadteritorijalna svijest i suradnja s jakom bazom u solidarnosti i suosjećanju. Pored “globalizacije odozdo” drugi društveni teoretičari te aktivisti često koriste drugačije pojmove (misleći na isto) kao što su “alternativna globalizacija”, “etička globalizacija”, “globalizacija s ljudskim licem”, ili “pravedna globalizacija”. Imamo “pokret za globalnu pravdu i solidarnost”, “pokret protiv korporacijski vođene globalizacije” (Klein, 1999), “pokret civilnog društva”, “alternativni pokret” (Bygrave, 2002), “grassroots globalizacija”[6] (Karliner, 1997), neki govore o “pokretu civilnog društva”, “pokretu građana za svjetsku demokraciju” (Ambrose, 2002), “novoj novoj ljevici” (Graeber, 2003) ili se ističe da se jednostavno radi o Pokretu (Klein, 2001). Hardt i Negri (2003) su popularizirali koncept “mnoštva”. U lijevo radikalnim varijantama zagovara se “antikapitalistička globalizacija”. Zapatisti pak ističu da se radi o pokretu s “jednim ne i mnoštvom da” (Kingsnorth, 2003). Također se govori o mreži svih mreža ili o “pokretu svih pokreta” (Mertes, 2004). Ovdje je potrebno napomenuti kako se posljednjih godina za pojedine aktere ovog pokreta koriste i pojmovi poput “novi ekspresivni pokreti” (Maffesoli, 1996), “urbana plemena” (Perasović, 2002) i drugi.

“Globalizacija odozdo” se prema tome suprotstavlja “globalizaciji odozgo” koju nameću najmoćnije političke i financijske svjetske institucije te globalne korporacije razvijajući kulturu nasilja, koja se zapravo svojom isplativošću pretvara u ekonomiju nasilja, što ne trpi pravo na izbor i pravo na različitost. To je jedan od razloga zašto se u radu nećemo baviti s desnim otporom globalizaciji koji je vrlo često reaktivan. Uostalom, to bi bilo i skretanje s teme, budući da se zastupnici desne političke opcije uopće ne pojavljuju ili se to događa na marginama, uz događaje i akcije koje vežemo za alterglobalizacijski pokret. Neki autori govore o nekakvom zajedničkom diskursu lijevih i desnih otpora procesu globalizacije pa se spominju i fantomske koalicije. Premda je bilo nekih slučajeva kada su pojedini akteri pokreta pokrenuli inicijative u tom smjeru, to su zaista rijetke pojave i uglavnom nailaze na osudu i otpor velike većine aktera pokreta.[7] Čini nam se više kako se radi o pojednostavljivanju ideja i jednih i drugih, pa u tom smislu možemo više govoriti o intelektualnom egzibicionizmu, negoli nekakvoj velikoj koaliciji protiv novog i mrskog neprijatelja. Stavljati nekoga u zajedničku koaliciju samo zato ste se u određenom trenutku kritički postavljaju prema nekom problemu, bez ulaska u dubinu tih pozicija i stavova, ne spada u ozbiljan pristup nekoj temi. Prilično bi bilo teško zamisliti kako akteri pokreta o kojem ćemo govoriti zajedno marširaju ulicama s Patom Buchananom, Jörgom Heiderom ili le Penom. Možemo se samo dobro nasmijati kada ugledamo lošu fintu Hrvatskoga slova (373) koje 26. srpnja 2002. godine stavlja na nastavnicu sliku iz Seattlea uz veliki naslov

Počinje svjetska revolucija. Tooo sigurno. Posebno s vama. Čuvari čistoće i graditelji hermetičkih zidina nisu protivnici globalizacije zato što djeluje devastirajuće na prirodu i ljude, već zato što ih razvlašćuje i skida s njihove male uskogrudne piramide nasilja gdje sebe vide kao predodređene za Istinu i spas napaćenog naroda. Jednostavno, u zatvorenom krugu kulture nasilja uvijek postoji jači. Talibanizacija Hrvatske kao oblik otpora negativnim posljedicama globalizacije je zadnje što nam treba.

Motivi i stavovi, ciljevi i dometi ovih kritika globalizacije razlikuju se u svjetlosnim godinama. Kao ilustracija može nam poslužiti debata iz druge polovice prošle godine između Guya Verhofstadta, tadašnjega predsjedavajućeg Vijeća EU-a i pripadnika pokreta za "globalizaciju odozdo". Naime, gospodin Verhofstadt je napisao i objavio u svim vodećim časopisima Otvoreno pismo: paradoksi alterglobalizacije. U tom pismu postseattleovski tradicionalno se zahvalio pripadnicima "alterglobalizacijskoga pokreta" za ukazivanje na pojedine probleme, pozvao ih na daljnji dijalog za rješavanje problema gladi, siromaštva i uništavanja prirode, ali je neoprezno izjednačio protivljenje politici "slobodne trgovine" s "opasnim ekstremističkim i desničarskim populistima". U odgovoru ga je dočekala prava navala kritika od strane civilnog sektora te raznih pojedinaca i pojedinki zbog namjernog iskrivljavanja očite činjenice kako "narod Seattlea" nema nikakve veze s nekakvim izolacionističkim protivljenjem globalizaciji. Različite ekološke, radničke, humanitarne, socijalne i druge grupe i organizacije su ga zasule prosvjednim pismima čudeći njegovoj neinformiranosti ili mu čak vraćajući kontraoptužbama da ukoliko mu je zaista stalo do globalizacije, zašto belgijska vlada koju on predstavlja i u kojoj ima utjecaja nije potpisala Protokol iz Göteborga o prekograničnoj kontroli zagađivanja zraka?[8] Kako bi dodatno potkrijepili ovakav stav poslužit ćemo se tablicom pet reakcija na globalnu krizu koju je načinio jedan od najpoznatijih teoretičara i aktivista pokreta Patric Bond iz Južne Afrike:

Reakcije	**Pokreti za globalnu pravdu**	**Nacionalizam Trećega svijeta**	**Post-Washingtonski konsenzus**	**Washingtonski konsenzus**	**Desna obnova**
Glavni argumenti	Protiv globalizacije kapitala, ne ljudi, za razvoj okrenut potrebama ljudi	Uključiti se u sistem, ali po pravednijim pravilima	Reformirati "neperfektno tržište" i širiti održivi razvoj	Neznatno pojačati status quo (transparent-nost, supervizija i regulacija	Obnoviti izolacionizam SAD-a, kazniti greške banaka

Glavne institucije	Socijalni/radnički pokreti, ekološke grupe, radikalne aktivističke mreže, regionalne i nacionalne koalicije, ljevičarski intelektualci	Zemlje u razvoju i države Trećega svijeta (Argentina, Brazil, Meksiko, Egipat, Južna Afrika, Kuba, Pakistan, Malezija, Indija, Rusija, Venecuela…	Većina agencija UN-a, vlade Francuske i Japana, (vlada Južne Afrike?)	Agencije SAD-a (Ministarstvo financija, FED, USAID), MMF, Svjetska banka, think-thanks bliski Washingtonu, vlade Britanije i Njemačke, vlada Južne Afrike?	Populističko i liberterijanističko krilo Republikanaca, Cato Institute, Heritage Foundation
Najpoznatije Ličnosti	Samir Amin, Walden Bello, Pierre Bourdieu, Jose Bove, Noam Chomsky, Kevin Danaher, Eduardo Galeano, George Kagarlitsky, Martin Khor, Naomi Klein, Lula, Subcommandante Marcos, Ralph Nader, Njoki Njehu, Madha Patkar, John Pilger, Vandana Shiva…	Aristide, Castro, Chavez, Mahathir, Mbeki, Mugabe, Obasanjo, Putin	Annan, Jospin, Lafontaine?, Krugman, Sachs, Soros, Stiglitz	Blair, Bush?, Clinton, Fisher, Greenspan, Koehler, Moore, Rubin, Schroeder, Summers, Wolfensohn	Buchanan, Bush?, Haider, le Pen, Kissinger, Shultz

Izvor: Bond, P. (2001) Strategy and Self-Activity In the Global Justice Movements[9]

Dakle, slijedeći Bondovu podjelu, jasno je kako ćemo se u ovom radu baviti prvom skupinom koju je on nazvao “pokretima za globalnu pravdu”. Ono što su Brecher i dr. (2000) nazvali “globalizacijom odozdo” zaista to i je – umrežavanje aktivista i aktivistkinja iz cijelog svijeta kako bi zajedno izrađivali realne i praktične alternative “globalizaciji odozdo” i razmjenjivali solidarnost, iskustvo i osjećaje. Mrežna organiziranost, globalna usmjerenost, poštivanje različitosti i specifičnosti, odsustvo operacionalnih lidera ili vođa, okrenutost direktnoj akciji… sve su to odlike pokreta za “globalizaciju odozdo”. Oni koji pripadaju stvaranju “globalizacije odozdo” ne zagovaraju lokalno-komunitarnu odbojnost prema globalizaciji i posve su im strane ideje o retradicionalizaciji kao formi očuvanja identiteta. Naprotiv, oni iz lokalnih i svjetskih prilika kritički sagledavaju modernizacijske potencijale globalizacije i drže da ih odmah, bez oklijevanja, univerzalno valja privesti svrhama pravedne redistribucije, mira i solidarnosti. A to je, s obzirom na sredstva i ciljeve, posve drukčija,

uistinu alternativna globalizacija (Kalanj, 2001).

U posljednjih nekoliko godina, negdje od polovice ’90-ih prošloga stoljeća desila se prava poplava literature o novom internacionalnim pokretu protiv globalizacije (Waterman, 2001).[10] Zbrojeno s ogromnom produkcijom dokumentarnih filmova, elektronskih lista i Internet stranica tema koju istražujemo postaje pravi izazov. Prije nego krenemo u detaljnu analizu pokreta potrebno je probati odrediti aktere koji se smatraju njegovim dijelom. Kao što sam već naveo u pomoć nam stiže hvale vrijedan rad Amory Starr koja je u knjizi Naming the Enemy: Anti-Corporate Movements Confront Globalization (2001) pokušala na sustavan i pregledan način predstaviti aktere, kako ona kaže “antikorporacijskog pokreta”. Budući da se, koliko mi je poznato, radi o jednom od rijetkih pokušaja analize pokreta, rad Amory Starr zaslužuje poveću pažnju i kritički osvrt na neke polazišne točke i zaključke. Uporište u stavu kako je ukoliko opisuje pokret kojim se i mi u ovoj knjizi bavimo, najtočnije govoriti o antikorporacijskom pokretu, Starr nalazi u stvaranju WTO-a 1995. godine. Time su korporacije dobile “pravo da slobodno trguju” i postale su “zaštićene obavezujućim i nametnutim međunarodnim ugovorima čija moć daleko prelazi (i kontradiktorna je) UN-ovoj Deklaraciji o ljudskim pravima… koja nije obavezujuća i ne može je se nametnuti… Korporacije sada imaju globalna prava. Ljudi još uvijek ne” (2001: vii). Svi akteri pokreta na ovaj ili onaj način odnose se prema ovoj novoj situaciji koju spominje Starr. Unutar velikoga globalnog antikorporacijskog pokreta imamo druge manje i specifičnije pokrete.

Starr je podijelila aktere antikorporacijskoga pokreta u tri skupine s obzirom na način njihovog otpora prema “legalizaciji korporacijskog autoriteta preko svega drugoga”:
• Osporavanje i reforma
• Globalizacija odozdo
• Odvajanje/delokalizacija

Skupinu osporavanje i reforma karakteriziraju pokreti koji nastoje “nametnuti zakonska ograničenja na korporacije ili ih prisiliti na samo-ograničavanje”. Pokreti unutar ove skupine “osporavaju legitimnost neoliberalnog reformuliranja uloge države i neophodnost podčinjavanja socijalnih prioriteta ‘međunarodnoj kompeticiji'”. Starr ističe kako pojam reforme shvaća kao “strategijski pristup” koji se unutar ove skupine manifestira kroz “traženje nacionalnih propisa, pravne izazove, mobiliziranje međunarodnih agencija, bojkote i prosvjede” (2001: 45). Unutar ove skupine najvidljivija je i najjasnija antikorporacijska sklonost aktera. Skupinu globalizacija odozdo karakterizira “globalizam ljudi”, odnosno stav kako su ljudi širom planeta suočeni sa sličnim problemima te da je “potrebno stvoriti jaku

globalnu koaliciju koja će učiniti korporacije i vlade odgovornima ljudima umjesto eliti". Pokreti unutar ove skupine "umjesto da koriste naciju-državu kao obranu protiv globalizacije, osjećaju potrebu za globaliziranjem otpora kako bi bili ravnopravni s globaliziranom strukturom neoliberalne eksploatacije" (2001: 83). Treću skupinu nazvanu odvajanje/relokalizacija karakterizira stav kako čak ako "globalizacija odozdo" i uspije u kreiranju drugačijih i pravednijih međunarodnih ugovora i pravila, "dugoročna rješenja za današnje socijalne i ekološke probleme zahtijevaju niz malih, lokalnih inicijativa koje su različite u kulturi i okolišu u kojima se nalaze" (2001: 111). Unutar velikoga globalnog antikorporacijskog pokreta imamo druge manje i specifičnije pokrete. Aktere tih triju skupina, podijeljene po temama kojima se bave, možemo vidjeti u sljedećoj tablici[11]:

Osporavanje i reforma	**Globalizacija odozdo**	**Odvajanje/relokalizacija**
– Strukturalne reforme Svjetske banke i MMF-a – Mir i ljudska prava – Reforma zemlje – Eksplicitno antikorporacijske skupine – Cyberpunk	– Zaštita okoliša – Radnički pokret – Socijalizam – Borbe protiv FTAs (Free Trade Agreements) – ugovora o slobodnoj trgovini – Zapatizam	– Anarhizam – Održivi razvoj – Sitno poduzetništvo – Suverenost – Religiozni nacionalizam

Izvor: Starr, A. (2001) Naming the Enemy – Anti-Corporate Movements Confront Globalization, London: Zed Books: 149.

Osporavanje i reforma

Unutar ove skupine Starr ističe: pokrete u zemljama Trećega svijeta koji se bore protiv strukturalnih reformi Svjetske banke i MMF-a u njihovim zemljama, jer im uništavaju socijalnu sigurnost i okoliš; mirovni pokret i pokret za ljudska prava, jer sve više prati kršenja ljudskih prava i mira od strane korporacija. Pokrete za reformu zemlje ili redistribuciju zemlje Starr ubraja u ovu skupinu zato što "zahtijevaju od nacionalnih vlada da osiguraju pravednije korištenje zemlje unutar postojećeg ekonomskog sustava" (2001: 58). Pored takvih društvenih pokreta koji zahtijevaju "novu agrarnu reformu", Starr navodi i urbani dio traganja za raspodjelom nekorištenih prostora, koji je najpoznatiji pod pojmom skvotirski pokret. Nadalje nabraja brojne društvene pokrete i manje skupine koje smatra eksplicitno antikorporacijskim poput brojnih grupa i organizacija koje se protive proizvodnji genetski modificiranih usjeva, "spontana" blokiranja prometa biciklima u gradovima

poznatima pod nazivom kritična masa, anti-roads skupine i inicijative koje se protive izgradnji “nepotrebnih” novih cesta na štetu prirode i okoliša, “okupiranja” gradskih trgova i cesta kako bi se organizirao prostor za zabavu, odmor i druženje ljudi poznatih pod nazivom Reclaim the Streets, nevladine organizacije koje pozivaju na bojkot proizvoda određenih korporacija zbog kršenja ljudskih prava ili uništavanja prirode, te čitav niz organizacija iz civilnoga sektora koje imaju cilj nadgledati ili vršiti monitoring nad djelovanjem i politikom korporacija.

Globalizacija odozdo

Unutar druge skupine pokreta svedenih pod naziv globalizacija odozdo Starr ubraja prije svih ekološki pokret i sve inicijative ili organizacije za zaštitu okoliša budući da su “prekoračili nacionalne granice i ohrabruju globalno određivanje problema te internacionalna rješenja” (2001: 84). Radnički pokret je dio ove skupine budući da se shvaća kako je radništvo bez obzira gdje se nalazi najveći gubitnik neoliberalne “utrke prema dnu”. Pod socijalizmom Starr ubraja brojne socijalističke i socijal-demokratske partije te kooperativna udruženja. Nadalje tu imamo brojne skupine i organizacije koje se kroz globalne koalicije protive ugovorima o slobodnoj trgovini, bez obzira govorimo li o više regionalno određenim ugovorima (NAFTA, FTAA…) ili globalnim (WTO). Globalizaciju odozdo završavamo sa zapatističkim pokretom iz južne meksičke pokrajine Chiapas koji pored toga što su pokret za prava urođenika, predstavljaju i otvoren poziv za globaliziranjem otpora.

Odvajanje/relokalizacija

Posljednja od skupina pomoću kojih Starr analizira antikorporacijski pokret svedena je pod naziv odvajanje/relokalizacija. Ovdje se korporacije smatraju prijetnjom lokalnim zajednicama i kulturama te se kao spas nudi odvajanje lokalnih ekonomija i kultura od “korporacijski kontroliranih nacionalnih i internacionalnih ekonomija” (2001: 111). Anarhizam, po mišljenju Amory Starr, predstavlja dio “socijalističke familije” te je stavljen u ovu skupinu, jer inzistira na političkoj autonomiji i pravu ljudi da sami upravljaju vlastitim životima. Također je kao ideja preko Kropotkinovog utjecaja uvijek bio karakterističan na lokalno orijentirana ekonomska rješenja, a danas se napominje Starr anarhistički principi uvelike koriste na mnogim poznatim prosvjedima, vrlo često i bez etiketiranja i svijesti da su određena načela i vrijednosti proistekle iz anarhističke tradicije (2001: 115). Održivi razvoj ovdje se ogleda kroz misao Small is Beautiful, a manifestira se kroz permakulturu, bioregionalizam, organsku ili ekološku poljoprivredu i urbane vrtove. Pod sitnim poduzetništvom misli se na udruženja malih trgovaca i poduzetnika protiv korporacija koje

ih istiskuju s tržišta, brojne alternativne ekonomske sustave, uradi sam kulturu i drugo. Suverenost označava otpor korporacijama koji pružaju čitavi narodi, ali i etničke skupine, urođenici i ostale lokalne zajednice. S religioznim nacionalizmom završava ova skupina, premda Starr ističe kako mu je strani demokratski humanizam prethodno nabrojanih skupina i pokreta. Uglavnom ga shvaća u barberovskim motivima netolerantnog fundamentalizma, patrijahalnog moraliziranja i teorijama zavjere koje se svode na fraze o maloj skupini moćnih i bogatih pojedinaca koji upravljaju cijelim svijetom i žele uništiti "sveta uvjerenja i način života".

Već smo napomenuli kako je rad Amory Starr jedan od rijetkih koji nam daje detaljnu analizu antikorporacijskoga pokreta. Potrebno je napomenuti kako, premda čini temelj njene analize, Starrova se ne zaustavlja na gore prikazanoj tablici i analizi, već "podebljava" svoje istraživanje pokreta kada dalje u knjizi započinje višestruku analizu odnosa ovih aktera prema nekim od najvažnijih pitanja koja bi ih mogla odrediti. Tako se propituje odnos ovih aktera prema: kritici kapitalizma, neoliberalizma i globalizacije; konceptu rasta i progresa, konzumerizma, ovisnosti i smatranju korporacija kolonizatorskima; korištenju alternativne epistemologije; borbi za ideološku hegemoniju i interesu za transformativni dijalog s neprijateljem; otvorenosti stvaranja veza preko identiteta ili ideologija; sklonosti uličnim akcijama, pravnoj borbi, direktnom pritisku na korporacije ili stvaranju stranaka; pozicionirajna prema pop-kulturi te borbi kao dijelu svakodnevnoga otpora; traženje progresa, odnosno industrijski orijentiranog razvoja; pretpostavljanju granica rasta. Time se dobiva uvid u kompleksne odnose koje međusobno imaju akteri antikorporacijskoga pokreta. Ipak, zasigurno bi se mogla uputiti pokoja kritika s obzirom ne samo na pozicioniranje pojedinih aktera, već i na neke polazišne točke. Već prva skupina u sebi krije svojevrsnu zamku. Naime, ubacivanje u isti koš, koncepta osporavanja i reforme čini se problematičnim, posebno kada pogledamo manifestiranje u praksi. Osporavati korporacijsku moć može se doduše kroz reformu, no ostaje i velik dio konfrontacijskog oblika osporavanja koji mnogi pripadnici pokreta koriste. Naime, jedan poveći dio pripadnika skvoterskoga pokreta sebe zasigurno ne vidi kao dio reformskog diskursa, dapače on im je krajnje odbojan i više je za, na primjer pojedine europske zemlje, karakterističniji militatniji pristup kod urbanih skvotera. Tako se i moglo dogoditi da u istoj skupini završe mirovne pacifističke organizacije i dio urbanih militatnih skvotera samo zato što i jedni i drugi osporavaju korporacijsku moć. Takva analiza funkcionira, ali samo do određene granice, a kao što ćemo vidjeti dalje u radu, vrlo rijetki uspjesi prevladavanja odnosa reforma/revolucija ostaju i dalje kao jedan od izazova za cijeli pokret. Nadalje, nakon trećeg puta i gotovo samoizabranog odbacivanja bilo kakve aktivne socijalne, da ne govorimo o socijalističkoj politici, svrstavati

socijaldemokratske stranke u antikorporacijski pokret čini se najblaže rečeno prenategnuto. Dapače, “zakašnjela” pojava nekih ljevičarskih partija i političara u “zahuktalom alterglobalističkom vlaku” prouzročila je tenzije između onih koji su okrenuti lobiranju i korištenju prevladavajuće političke paradigme za neke ciljeve pokreta i onih koji smatraju kako “smo sve dalje od naroda, što smo bliže parlamentu”, odnosno sanjaju o “promjeni svijeta bez uzimanja moći” (Holloway, 2002). Također smo mišljenja kako je i pred radničkim pokretom još dug put dok se ne izdignu iznad deklarativnog nadilaženja obrane radničkih prava unutar granica nacionalnih država te započnu pravu globalizaciju odozdo, premda neka kretanja u tom smjeru ohrabruju. Naravno, ove kritike bi se lako mogle okarakterizirati kao sitničarenje, jer je Starr obavila golem posao svojom analizom antikorporacijskoga pokreta, a uostalom i bila joj je namjera proći i kroz najmanji trag antikorporacijskoga sentimenta i djelovanja pa su se u analizi našli i neki koji se uobičajeno ne vežu za pokret ili ih se ne stavlja skupa u spomenute tri skupine. Starrovoj je primarni cilj bio istražiti upravo to, antikorporacijsku politiku određenih skupina, organizacija i pokreta te se može zaključiti kako je taj cilj i ostvarila.

Što se tiče preglednosti aktera pokreta, teško da bi se mogla naći neka zamjerka, budući da je Starr navela manje-više sve poznate grupe i organizacije, neformalne inicijative i skupine koje se smatraju dijelom pokreta. Uvid u aktere koji participiraju na Svjetskim socijalnim forumima, kao referentnom mjestu okupljanja pokreta, potvrđuje naš stav. Nama tek kroz njenu shemu preostaje predstaviti neke od aktera pokreta kako bi kasnije lakše pratili i samu analizu tih aktera i njihove uloge u pokretu.

OSPORAVANJE I REFORMA

a) Strukturalne reforme Svjetske banke i MMF-a

Brojne organizacije zahtijevaju, kao prvi korak prema oporavku zemalja u razvoju, brisanje duga koje te zemlje isplaćuju Svjetskoj banci i MMF-u. Dug se smatra nelegitimnim, jer, ili je usmjeravan u projekte koji su pogoršavali kvalitetu života ljudi ili su ih “u ime razvoja” uzimali brojni diktatori i vojni režimi koji su novac prebacivali na privatne račune te često uzimali vojnu i policijsku opremu kojom su ugnjetavali vlastiti narod. Na sve veći vanjski dug zemalja u razvoju gleda se kao na omču oko vrata tih zemalja, kao na sve veći zatvoreni krug sve većeg iznošenja novca iz zemlje, a sve manje mogućnosti ulaganja u društveno korisne sektore poput obrazovanja, zdravstva i sličnog. Najpoznatija koalicija koja se bori za ukidanje ili barem osjetno smanjivanje duga je Jubilee 2000 koja okuplja organizacije iz

zapadnih zemalja, a postoji i Jubilee South unutar kojeg su organizacije iz zemalja u razvoju, te koje zstupaju “tvrđi” stav prema MMF-u i Svjetskoj banci nego “bratska” organizacija iz bogatih zemalja. Na 50-u godišnjicu MMF-a i Svjetske banke stvorena je koalicija 50 Years is Enough koja okuplja preko 200 organizacija iz SAD-a. Uz suradnju i savjete koje dobivaju od partnerskih organizacija iz zemalja u razvoju, 50 Years is Enough zahtijeva “duboku transformaciju” MMF-a i Svjetske banke te 100 postotno ukinuće dugova siromašnih zemalja. U zadnje vrijeme iznimno je jaka i popularna kampanja World Bank Bonds Boycott unutar koje se apelira na prestanak kupovanja Bankinih obveznica koje ona nudi na tržištima širom svijeta, a što predstavlja značajan dio njenog financiranja. Ovdje je još potrebno spomenuti kako su protiv politike ovih dviju institucija te protiv strukturalnih reformi koje one provode, kampanje i akcije organizirale i brojne organizacije koje se a priori ne bave politikom ovih institucija, ali ih je situacija prisilila na to. Tu možemo spomenuti sindikate, organizacije za prava žena, za prava urođeničkih skupina i manjinskih naroda, vjerske organizacije te druge organizacije koje obično svrstavamo u civilni sektor. Antikorporacijska poruka ogleda se u prije spomenutoj činjenici kako od politike MMF-a i Svjetske banke najveće koristi imaju korporacije, uglavnom iz bogatih zapadnih zemalja.

b) Mir i ljudska prava

Premda su organizacije koje se bave promoviranjem mira i ljudskih prava vrlo se često bavile humanitarnim radom i saniranjem direktnih posljedica ratnih djelovanja ili kršenja ljudskih prava, usporedo sa širenjem procesa globalizacije i korporatizacije svijeta, sve više se bave i praćenjem djelovanja i posljedica svjetskih trgovinskih i financijskih institucija te korporacija. Praktički više ne postoji svjetski relevantna organizacija koja se bavi ovim pitanjima, a da ne uključuje u svoje analize i istraživanja ovaj aspekt. Amnesty International ili Human Rights Watch kao poznate organizacije koje se bave ljudskim pravima i Christian Aid, Oxfam, World Development Movement, Halifax Initiative kao organizacije koje se bave humanitarnim radom sve više uključuju kritiku “novoga svetog trojstva” i globalnih korporacija kao najodgovornijih za loše socijalno i opće ljudsko stanje u pojedinim regijama i zemljama. Nakon terorističkih napada na SAD u rujnu 2001. godine te napada na Afganistan i Irak nakon toga, cijeli je alterglobalistički pokret poprimio vidljivi antiratni i mirovni prizvuk te je i sam prosvjed protiv napada u Irak 15. veljače 2003. godine označen kao najmasovniji prosvjed u povijesti organiziran na globalnom nivou.

c) Reforma zemlje

Najznačajnijim i najsnažnijim masovnim pokret (Chomsky, 1997) općenito u svijetu smatra se Movimento Sem Terra (Pokret [seljaka] bez zemlje) iz Brazila koji ima svoje temelje u

zahtjevima za reformom zemlje. MST je organizirani pokret seljaka koji zaposjedaju nekorištene površine u vlasništvu zemljoposjednika. Brazil je zemlja broj jedan u svijetu s najvećom neravnopravnošću u raspodjeli zemlje pa tako manje od jedan posto populacije ima u vlasništvu skoro 50 posto zemlje. MST ove godine slavi 20 godina postojanja i unatoč brojnim atentatima i mučenjima koje su na aktiviste i aktistkinje MST-a izvršile ili vladine trupe ili paramilitarne desne skupine, do danas je osiguran smještaj za 350.000 obitelji. Na mjesta koja zauzmu organiziraju škole, zdravstvenu skrb, kooperative za proizvodnju hrane te ostale institucije za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. U mnogim drugim zemljama u razvoju seljački pokreti ili organizacije farmera zahtijevaju pravedniju raspodjelu zemlje kako bi si mogli osigurati osnovne životne uvjete. Tako na primjer sindikat seljaka iz države Karnataka (KRRS) u Indiji okuplja 10 milijuna ljudi i organizira već tradicionalne kampanje protiv globalnih prehrambenih korporacija koje optužuje da im otimaju zemlju te uništavaju neovisnost u proizvodni hrane. Najpoznatija je njihova akcija “kremiranja Monsanta” gdje su zapalili polja s GM usjevima u vlasništvu dotične korporacije te provalili u njene pogone. U ovu skupinu možemo staviti i brojna udruženja i organizacije za prava urođenika i plemenskih skupina koja zahtijevaju reformu zemlje te povrat prava na oduzete im teritorije, bez obzira radi li se o kolonijalnoj ostavštini ili o nekom novijem slučaju oduzimanja zemlje od strane neke korporacije. Najpoznatija seljačka koalicija u svijetu je Via Campesina koja zahtijeva “suverenost u hrani” i prestanak korporativne dominacije prehrambenim sektorom budući da produbljuje siromaštvo seljaka i malih farmera te pospješuje opasnost i širenje gladi. Kao Međunarodni dan borbe farmera izabrali su 17. travanj, kada su vladine trupe u Brazilu 1996. godine ubile 19 i ranile 57 aktivista i aktistkinja MST-a.

U ovu skupinu Starr ubraju i urbani skvoterski pokret koji zahtijeva reformu, odnosno redistribuciju urbanih praznih prostora koji se ne koriste. Zauzimanjem praznih zgrada skvoteri žele oživiti prazne i vrlo često uništene prostore, te stvoriti alternativne oblike organiziranja i načina života. Premda je skvoterski pokret doživio svoj vrhunac početkom ’80-ih godina prošloga stoljeća i danas postoje jaki skvoterski centri u Njemačkoj, Nizozemskoj, Italiji, Španjolskoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji i nešto manje u Danskoj, Švicarskoj, SAD-u, Kanadi i Australiji. U urbane skvotere možemo ubrojiti i sve veći broj ljudi u prenaseljenim gradovima zemalja u razvoju koji se zbog potrage za poslom naseljavaju u ilegalnim slumovima i prigradskim naseljima.

d) Eksplicitno antikorporacijske skupine

Ovdje se mogu nabrojiti brojne akcije i kampanje koje su imale eksplicitnu antikorporacijsku poruku. Već smo naveli mnoge konkretne slučajeve kampanja ili akcija protiv određenih

korporacija koje su organizirali akteri tzv. alterglobalizacijskog pokreta. Biti će nam dovoljno spomenuti područja kojima su se bavile te kampanje ili akcije te korporacije kojima su se bavile: kršenje ljudskih prava (Shell, Enron, BP, Rio Tinto…), kršenje radničkih prava (Nike, Reebok, Gap, McDonald's…), korištenje dječje radne snage (McDonald's, Monsanto, Syngenta, Bayer…), zagađivanje prirode i ugrožavanje zdravlja lokalnog stanovništva (Shell, Unilever, Coca-Cola…), promoviranje GMO-a i biopiratstvo (najjače biotehnološke i farmaceutske korporacije), agresivan utjecaj na potrošače kroz reklame, posebno na mlađu populaciju (McDonald's, Nike, korporacije prehrambenoga i sektora odjeće te obuće, industrija zabave…), te pljačku stanovništva zemalja u razvoju (Bechtel, Nestle, Suez Lyonnaise des Eaux…). Pored više ili manje nasilnih direktnih akcija kojima se pokušava prisiliti korporacije da promijene svoju politiku, vrlo česta taktika je pozivanje na bojkot proizvoda određene inkriminirane korporacije. Kao poseban oblik možemo istaknuti istraživački aktivizam brojnih grupa i organizacija koje nadgledaju djelovanje i politiku korporacija te širenjem informacija pokušavaju probuditi svijest ljudi i potaknuti na akciju protiv korporacija. U tom kontekstu najpoznatiji istraživački centri su: Transnational Resource Action Center iz SAD-a koji radi Internet stranicu Corpwatch (u Velikoj Britaniji također postoji istoimena organizacija i Internet stranica neovisna od one u SAD-u), Polaris Institut iz Kanade i Project Underground iz SAD-a koji posebno prate rad korporacija iz područja iskorištavanja ruda i nafte, Corporate Europe Observatory iz Amsterdama koji posebno prati odnos i utjecaj korporacija na regionalne i globalne političke i ekonomske institucije, Multinational Monitor iz SAD-a koji objavljuje godišnju listu 10 najgorih korporacija, te Third World Network iz Malezije i Oil Watch iz Ekvadora. Smatramo kako je zahvaljujući ovim tendencijama Starrova cijelu ovu skupinu okarakterizirala kao onu unutar koje je najvidljivija i najjasnija antikorporacijska sklonost aktera. Premda, sukladno definiranju cijelog pokreta antikoporacijskim treba istaknuti kako se unutar svake skupine u cijelom radu mogu naći jasne antikoporacijske tendencije.

e) Cyberpunk

Prvo što nam ovdje pada na pamet je široko rasprostranjeno korištenje Interneta unutar pokreta. Dapače, upravo je Internet i komunikacija preko mreže omogućila neke od najboljih akcija, kampanja i suradnji koje vežemo za pokret. Prihvativši Internet kao decentralizirani sustav komunikacije, aktivisti i aktivistkinje iz cijelog svijeta su vrlo rano počeli s korištenjem mreže kao područja prekogranične razmjene informacija pa na kraju i konkretne suradnje. Vrlo brzo je na red došlo i korištenje Interneta i mreže kao poligona borbe pa se organiziraju blokade komunikacijskih puteva, ometa se normalan rad inkriminiranih institucija, sve do pravih subverzija na podatke ili vlasništvo moćnih globalnih

institucija. Uobičajeni naziv za ovakav tip akcije je “elektronska građanska neposlušnost”, što rezultira na primjer blokadom stranica WTO-a tokom prosvjeda u Seattleu s preko 100.000 uključenih “net ratnika”. Ili akcija izvedena prilikom sastanka Svjetskoga ekonomskog foruma u New Yorku kada su net aktivisti ušli u sustav foruma i objavili osobne podatke sudionika foruma (Bill Gates, Madeline Albright…), između ostalih i brojeve kreditnih kartica, brojeve telefona, adrese i drugo. Jedna od najpoznatijih grupa koja prakticira ovo područje antikorporacijske borbe je Media Foundation s AdBusters časopisom i Internet stranicom unutar kojih daju “točni” smisao korporacijskom imidžu i izvode subverzije na njihovim reklamama. Također se zbog sve većeg monopola u medijima krenulo u osnivanje vlastitih, pri čemu je najrašireniji pristup stvaranja nezavisnih medijskih centara koji se predstavljaju kao alternativa mainstream medijima, vrlo često kontroliranima od samih korporacija čiji bi rad trebali nezavisno pratiti. U tom kontekstu zanimljiv je odgovor potpredsjednika NBC-ja Richarda Gittera zaduženoga za reklame, na pitanje zašto ne želi pustiti u eter svoje tv kuće plaćenu reklamu Media Foundationa o pretjeranom konzumerizmu stanovnika i stanovnica SAD-a. Gitter je odgovorio kako “ne žele nikakve reklame koje su protivne našem legitimnom poslovnom interesu”. Jedan od vlasnika NBC-ja je naime, General Electric. Iz CBS-a su bili još izravniji i otvoreniji istaknuvši kako dotičnu reklamu, unatoč namjeri da se plati, ne žele pustiti na svojoj tv kući, jer je “u opoziciji sa trenutnom ekonomskom politikom u SAD-u” (Hertz, 2002: 7). Independent Media Centar možemo danas naći u 100-tinjak gradova i država, a specifično je postojanje zasebnog foruma na glavnoj stranici, gdje se prakticira tzv. otvoreni pristup za sve zainteresirane koji na taj način mogu utjecati na objavljivanje vijesti. Otvoreni pristup prakticira se i kroz GNU Manifesto unutar kojeg se ističe slobodna razmjena softwarea, informacija i bilo kojeg drugog znanja i vještina stvorenih pod licencom GNU. Svatko može slobodno unijeti nove prijedloge i poboljšanja u postojeći sistem ili ga jednostavno koristiti, ali istovremeno pristati i dati to isto pravo i svim drugima bez mogućnosti patentiranja ili prisvajanja nekog znanja, jer se ono smatra plodom zajedničkog truda. Danas već poznati i razvikani Linux sistem kao opozicija zatvorenom i monopolističkom Microsoftovom sistemu primjer je prihvaćanja GNU manifesta. U zapadnim zemljama sve se više aktivista okreće ovakvoj tendenciji antikorporativnog djelovanja, te se s obzirom na sve veći utjecaj tehnologije na živote ljudi u tim zemljama čak procjenjuje kako će ovakvi oblici otpora sve više zamjenjivati uličnе prosvjede. Možemo pratiti i raspravu unutar pokreta između onih koji smatraju kako se puno više postiže ovakvim akcijama, jer je sama moć sve više u mreži ili je virtualno pospremljena, i onih koji smatraju kako ovakve akcije ne mogu predstavljati alternativu uličnim akcijama ili prosvjedima.

GLOBALIZACIJA ODOZDO

a) Zaštita okoliša

Premda je s obzirom na poznatu frazu “misli globalno, djeluj lokalno” i s obzirom da je ekološki pokret svoje najslavnije trenutke upravo i ostvario kroz lokalne borbe za zaštitu prirode, u novom tisućljeću upravo su neki od ekoloških problema prekoračili nacionalne granice te samim time zahtijevaju i takva rješenja. To ne znači naravno da su nestale lokalno orijentirane akcije ili problemi, no sve je češća razmjena informacija i suradnja i između takvih. Na primjer, trend je ujedinjavanja borbe brojnih lokalnih zajednica protiv zagađivanja naftnih korporacija, premda imaju utemeljenje u lokalnom ekološkom problemu. Tradicionalni koncept NIMBY (Not in my BackYard – Ne u mojem dvorištu), sve se više zamjenjuje s konceptom NOPE (Not on Planet Earth – Ne na planetu Zemlja) ili NIABY (Not in Anybody Backyard – Ne u bilo čijem dvorištu) (Hajer, 2000). Ekološki pokret sve više djeluje globalno, jer uništavanje biljnih i životinjskih vrsta, klimatske promjene, osiromašenje ribljeg fonda i drugi nagomilani problemi zahtijevaju da se počne ne samo misliti globalno, već i djelovati. Upravo nam i najjače ekološke organizacije mogu poslužiti kao paradigmatski okvir i nekih razlika unutar tzv. alterglobalizacijskoga pokreta. Mnogi ironično nazivaju tri najjače ekološke organizacije “svetim trojstvom ekološkog pokreta”. Ipak, World Wide Fund for Nature (WWF), Greenpeace i Friends of the Earth (FoE) imaju i nekoliko značajnih razlika između sebe. WWF predstavlja najbrojniju ekološku organizaciju na svijetu s 4,7 milijuna članova. Najpoznatiji su po svom radu na zaštiti i očuvanju prirode. Zbog toga ih mnogi kritiziraju jer pri tome surađuju s institucijama poput Svjetske banke i s korporacijama koje zagađuju okoliš i krše ljudska prava. Od siromašnih zemalja se u zamjenu za otpisivanje dijela duga dio teritorija pretvara u nacionalne parkove i daje na upravljanje globalnim nevladinim organizacijama poput WWF-a i drugih. Ideja je i potekla iz WWF-a polovinom ’80-ih prošloga stoljeća kako bi se smanjio dug siromašnih zemalja te je cijela ideja poznata pod imenom debt-for-nature-swap (zamjena prirode za dug). Dakle, nevladine udruge po povoljnim cijenama uz suglasnost prvotnih kreditora (Svjetske banke, MMF-a i drugih) i vlada siromašnih zemalja otkupljuju dio duga siromašnih zemalja, a u zamjenu dobivaju na gospodarenje šume ili slična bioraznolikošću bogata područja. Takvi se projekti čine kao situacija u kojoj svi pobjeđuju, jer siromašne države mogu smanjiti vanjski dug, a dio teritorija počinje ulaziti u programe zaštite prirode i bioraznolikosti. Ipak, sve su češće kritike da su i takvi projekti dio “ekokolonijalizma” (Paterson, 1996), budući da se navodno u ime zaštite životinjskih vrsta i prirode, žrtvuju lokalne zajednice koje žive u tim

područjima. Vrlo često se radi o plemenskim indijanskim zajednicama koje se tjeraju iz novozaštičenih područja kao da su oni ugrožavali bioraznolikost. Naime, nije im dozvoljeno živjeti unutar granica novoproglašenih nacionalnih parkova. Pri tome se posebno apostrofira što te zajednice uopće nisu sudjelovale u nagomilavanju duga niti u eventualnim koristima od kredita ako ih je i bilo, a sada postaju žrtve smanjivanja tog duga (Elliott, 1998). WWF se dodatno kritizira zbog primanja financijske pomoći od korporacija koje uništavaju prirodu, a čiji rad bi zapravo trebali nadgledati.[12] Greenpeace je najpoznatiji po svojim medijski atraktivnim direktnim akcijama, pa ih se često znalo okarakterizirati kao eko-ratnike. Smatraju se direktnom posljedicom mirovnoga pokreta i ’68-aških strujanja, a danas imaju 3 milijuna članova. FoE je za razliku od Greenpeace manje poznat po direktnim akcijama, a puno više po kampanjama koje provodi širom svijeta. Njihovi istraživački radovi i publikacije visoko su hvaljene i među radikalnijim dijelom pokreta koji ne gledaju na njih sa simpatijama. Imaju milijun članova, a njihove podružnice su ravnomjerno raspoređene po cijelom svijetu. Razlog što su toliko prisutni i u siromašnim zemljama jest njihova decentralizirana struktura, dok se na primjer Greenpeace često kritizira zbog svoje centraliziranosti pa se ističe kako nije čudno što su poznati po svojim eko-ratničkim akcijama, jer im je takva i struktura, gdje članstvo sluša vrh i odlazi u akcije. FoE imaju decentraliziraniju strukturu i priličnu autonomiju podružnica u odabiru tema kampanja i akcija. Ovdje bi smo još mogli spomenuti i Sierra Club, ekološku organizaciju stvorenu još krajem 19. stoljeća, a koja djeluje na području SAD-a. Premda je time ograničena, imaju veliki utjecaj u SAD-u te okupljaju 700.000 ljudi. Radikalniji dio pokreta kritizira ih također zbog primanja financijske pomoći od naftnih i drugih korporacija, a mogu se čak čuti optužbe za “pozelenjivanje mržnje” pri čemu se misli na podršku organizacije ograničavanju imigracije u SAD zbog ekoloških razloga (Hartman, 2003).[13] Kao reakcija na “reformsko skretanje” velikih ekoloških organizacija nastajale su druge s radikalnijom retorikom povezujući borbu za zaštitu prirode s borbom protiv kapitalizma. Tako su u SAD-u veliki uzlet imali Earth First koji su obnovili koncept “eko-ratnika” i bili uvelike pod utjecajem biocentričnih stavova duboke ekologije. U Velikoj Britaniji Earth First je svojim direktnim akcijama donio novi polet pomalo zamrlim ’80-ima. Posebno su bili javno napadani od centralnog ureda FoE-a, što je prestalo isključivom pobunom članstva i nekih podružnica FoE-a te su kasnije organizirane i neke zajedničke akcije nakon što je koncept EF-a postao široko prihvaćen i raširen po cijeloj Britaniji (DoD, 2003). Na samom kraju možemo izdvojiti grupe poput Earth Liberation Fronta, grupe koja djeluje potpuno u tajnosti, bez javnog članstva i koja organizira sabotaže i subverzije na imovini institucija inkriminiranih za uništavanje prirode. FBI je stavio ELF na popis terorističkih organizacija. Ovo predstavljanje

drugačijeg pristupa ekoloških organizacija korisno nam je u svrhu buduće analize cijelog pokreta, budući da i na širem planu možemo uvidjeti slične pozicije.

b) Radnički pokret

Prosvjedi u Seattleu odjeknuli su u cijelom svijetu i izazvali zadovoljstvo zbog dugo očekivane koalicije "teamstersa i turtlesa", pri čemu se kod prvih misli na pripadnike radničkih sindikata, a kod drugih na pripadnike ekološkoga pokreta zbog njihovog angažmana u sporu SAD-a i Indije pri WTO-u, gdje su SAD izgubile slučaj zabrane uvoza rakova iz Indije jer se love mrežama koje ugrožavaju i zaštičene kornjače. Radnički pokret je prvi na udaru "utrke prema dnu" i logično je njegovo aktivno uključivanje u alterglobalizacijski pokret. Kako je to rekao John Sweeney, tadašnji predsjednik sindikalne federacije ALF-CIO (American Federation of Labour and Congress of Industrial Organizations) koja broji 13 milijuna članova: "Naš zadatak nije učiniti društva sigurnima za globalizaciju, već učiniti globalni sistem sigurnim za društva".[14] Mnogi su skloni i tvrditi kako je upravo novo vodstvo ALF-CIO-a zaslužno za kretanje radničkoga pokreta u SAD-u prema suradnju s civilnim sektorom, posebno ekološkim grupama i organizacijama za socijalnu pravdu (Burbach, 2001; Tabb, 2003). Svakako se mora spomenuti i International Confederation of Free Trade Union kao najvećeg sindikalnog udruženja koje broji preko 150 milijuna članova. Može se slobodno zaključiti kako gotovo da nema zemlje u kojoj su provođene reforme Svjetske banke i MMF-a, a da u njima nije došlo do sindikalnih nemira. Posebno su bile uspješne suradnje između sindikata i studentskih udruženja u SAD-u protiv iskorištavanja radne snage u zemljama u razvoju od strane korporacija koje dolaze iz njihovih zemalja. Pred radničkim pokretom je veliki izazov, budući da nisu navikli djelovati na globalnoj pozornici, već su donedavno bili usmjereni isključivo na zadovoljavanje potreba radništva u svojim matičnim državama. To je često išlo na štetu radnika i radnica u drugim regijama tako da je odnos ponekad više izgledao kao čista konkurencija, nego nedosanjani davni san o svjetskom ujedinjenju radnika. Najveće sindikate kritizira se za, velikom dijelu ostatku pokreta, suprotnu organizacijsku strukturu jasne i jake hijerarhije pa i za njihovo vječito uvjerenje u "društveno partnerstvo" s korporacijama (Moody, 2001). Mnogi ističu kako se sindikati kreću po stazi plitke kritike WTO i svjetskoga trgovinskog i financijskog sistema, kritizirajući uglavnom neuvrštavanje poštivanja radničkih pitanja u međunarodne ugovore, dok se na druga također važna pitanja ne osvrću. Ironično, možda upravo proces globalizacije pomogne u želji sindikata da učine "sve što je u njihovoj moći da globalizacija postane ono što od nje očekuje radništvo širom svijeta: ekonomsko, socijalno i kulturno povezivanje naroda i država – na sreću i dobrobit svih ljudi" (Kolarić, 2000: 8).

c) Socijalizam

Već sam izrekao kritiku svrstavanja socijaldemokratskih stranaka u antikorporacijski pokret.[15] I dok se donekle nazire sve veće sudjelovanje lijevih partija na Forumima pokreta i sličnim okupljanjima, teško da bi se u duhu analize koju nudi Starr moglo nazrijeti ikakvo vidljivo antikorporacijsko djelovanje iz tog smjera. Možemo navesti neke rijetke iznimke poput brazilske Radničke partije, jednog od domaćina prvih Svjetskih socijalnih foruma održavanih u brazilskom gradu Porto Alegre. Mnogi su isticali kako bi Forumi bili praktički nemogući bez logističke i druge pomoći Radničke partije. Sama stranka već dugi niz godina plijeni pažnju svojim tzv. participativnim budžetom kojega koristi u gradovima gdje je na vlasti. Radi se o su-odlučivanju građana i građanki o tome kako će se i u koje društveno korisne svrhe koristiti dio gradskog budžeta. Na javnim sastancima s izabranim političarima, oni koji su ih izabrali daju usmjerenja kamo da se troši novac u njihovim zajednicama.[16] Radnička partija je velikim dijelom i zbog ovakvog "služenja ljudima" dobivala sve više na popularnosti da bi sve rezultiralo pobjedom njihovog lidera Lule na predsjedničkim izborima 2002. godine. Mnogi sada kada je stranka na vlasti u Brazilu s velikim zanimanjem prate njen rad. Uz najavu borbe protiv gladi s nultom stopom tolerancije, trenutna brazilska vlada uvelike radi i na povezivanju siromašnih zemalja kako bi se određeni globalni problemi rješavali i na međudržavnom nivou. Brazilska je vlada jedna od inicijatorica stvaranja skupine G20 koja se oduprijela politici SAD-a i EU-a na zadnjem sastanku WTO-a u Cancunu (Meksiko), zahtijevajući prije bilo kakvih daljnjih pregovora o liberalizaciji trgovine ukidanje ogromnih poljoprivrednih subvencija u bogatim zemljama.[17] Ipak, sve se više spominju kritike kako se brazilska vlada zapravo šminka na vanjskim pitanjima, dok u onim unutrašnjim zbog kojih je i dobila izbore sve više prihvaća diktat globalnog tržišta (Bullard, 2004), a sve su češći primjeri korupcije među vladajućimo iz PT-a. SAD i EU su na kraju uspjele izdvojiti iz skupine G20 predvodnice Brazil i Indiju i uvući ih u bilaterlane pregovore čime su one napustile politiku G20. Na posljednjem Svjetskom socijalnom forumu u Indiji, poznata svjetska književnica Arundhati Roy istaknula je kako "radikalne promjene neće donijeti vlade, već samo ljudi", žestoko napavši Lulu i njegovu vladu što prihvaća programe MMF-a, ukida beneficije umirovljenicima i izbacuje radikalnije pripadnike PT-a iz partije (Roy, 2004). Jedna od najprisutnijih grupa u tzv. alterglobalističkom pokretu je ATTAC (Asocijacija za oporezivanje financijskih transakcija kako bi se pomoglo građanima) iz Francuske koja je nastala slijedeći učenje poznatoga nobelovca Jamesa Tobina.[18] Tobin je predložio taksu kojom bi se oporezivale financijske transakcije na burzama. Naime, na svjetskim burzama dnevno se obrne preko 1500 milijardi dolara, više nego što posjeduju zajedno sve središnje banke u svojim rezervama. To je pravo

lice današnjega globalnog kapitalizma ili kako se među aktivistima kaže “casino kapitalizma” (Strange, 1998). Od 1971. godine kada je 90 posto svih međunarodnih transakcija bilo vezano za stvarnu ekonomiju i ulaganja, a samo 10 posto je bilo vezano za špekulativni kapital, kroz kockanje u globalnom kasinu došli smo do stanja gdje je preko 95 posto međunarodnih financijskih transakcija vezano za špekulativni kapital, a svega pet posto odnosi se na stvarna ulaganja (Chomsky, 1999). Procjene kažu kako bi se Tobinovim porezom moglo dobiti 150-300 milijardi dolara godišnje. Većinu tih transakcija radi 100 najvećih svjetskih banaka. 10 najvećih banaka na svijetu kontrolira 52 posto transakcija, a predvode ih Citigroup, Deutsche Bank, Chase Manhattan, Warborg Dillon Read, Goldman Sachs, Bank of America, JP Morgan, HSBC (Midland Bank), ABN Amro, Merrill Lynch, Credit Suisse First Boston itd. To su najveći kockari na svijetu. Rast špekulacija počeo je s Nixonovim rušenjem brettowoodsovskog sistema i puštanjem da kapital putuje svijetom bez ikakve kontrole.

Špekulativni kapital dakle nema veze s ulaganjima u konkretne projekte ili stvarne ekonomske investicije, već isključivo s brzom zaradom na špekuliranju dionicama i tečajevima valuta. Ono što je potrebno naglasiti da tu nikakav konkretan novac ne cirkulira, već isključivo elektronske poruke “kupi ovo, prodaj ono za toliko i toliko”. Novac putuje kroz virtualni svijet, ali devastirajuće posljedice mogu biti stvarne. Na primjer, da kupi robu u Tajlandu neka francuska tvrtka će potražiti tajlandsku valutu na deviznom tržištu. Cijena ovisi o tečaju bahta u tom trenutku. Vrijednost tajlandske valute ne ovisi samo o inflaciji, trgovačkoj bilanci, vanjskom dugu… već i o brojnim psihološkim faktorima kao što su neke političke ili ekonomske afere, vrijeme nestabilnosti ili izborne neizvjesnosti. Isto tako, kada neki špekulant zna da tajlandski baht vrijedi manje u Parizu, a više u Londonu, on će pomoću elektronske mreže u svega nekoliko trenutaka kupiti baht u Parizu i prodati ga u Londonu. Zarade su još veće kada špekulanti kupuju devize za koje “pretpostavljaju” da će rasti, a prodaju one koje bi trebale padati. Time su u stanju oslabiti, pa i ugroziti gospodarsku (a time i političku) stabilnost pojedinih zemalja (Šimac, 2001). Takvo kockanje može ugroziti ekonomije ne smao čitavih zemalja, već i regija kao što je bio slučaj u jugoistočnoj Aziji 1997. godine. ATTAC dakle predlaže da se takve špekulacije oporezuju sa svega 0,5 posto, što danas nije slučaj, a da se dobiveni novac investira u društveno korisne projekte.[19] ATTAC je posebno popularan u Francuskoj, a povezuje s ekipom oko časopisa Le Monde Diplomatique i dijelom političke (trockističke) ljevice u Francuskoj. Danas se ta asocijacija uspješno širi i na druge zemlje EU-a. Tobinov porez je dobio službenu podršku kanadskog parlamenta, pojedinih finskih i francuskih političara, te brojnih organizacija civilnoga sektora, ali do danas nema značajniju primjenu na globalnom nivou.

Vrlo slična po političkom opredjeljenju je u Britaniji Socialist Workers Party koja je više okrenuta na organiziranje radničkoga otpora globalizaciji, a koju se spominje kao jednu od osnivačica "nadstranačke" aktivističke koalicije Globalise Resistance, dosta popularne u Velikoj Britaniji. Starrova u skupinu socijalizma ubraja i kooperativna udruženja ili produktivne pogone, premda zaključuje to poglavlje kako mnoge kooperative više slijede anarhističku misao, nego centralističku misao socijalizma. Na žalost, kod socijalizma moramo zaključiti kako je puno više majica s likom Che Gevare i velikih govora, a mnogo manje konkretnih eksperimenata kao što je participativni budžet u Brazilu.

d) Borbe protiv FTAs (Ugovora o slobodnoj trgovini)

Praktički ne postoji grupa ili organizacija, neformalna skupina ili ad-hoc koalicija koja se nije kritički odredila prema sve brojnijim ugovorima o slobodnoj trgovini. Dapače, ističe se kako je ideologiziranje tzv. slobodne trgovine (free trade) obična doksa, jer svjedočimo svemu osim slobodi. Kako se može proklamirati politika slobodne trgovine, ako kao što smo rekli najbogatije zemlje na svijetu godišnje subvencioniraju svoje poljoprivrede s više od 300 milijardi dolara. Izgleda da najbogatije zemlje koje najviše i spominju pozitivan značaj slobodne trgovine, čine to samo onda kada njima odgovara. Čak kada bi bogate zemlje i pristale zaista prihvatiti slobodne trgovinu, s obzirom na trenutno stanje moći (političke, ekonomske…) u svijetu takva odluka bi izgledala kao da pravednom nazovemo utrku na 100 metara, pri čemu nekoliko natjecatelja počinje start s 80 metra, dok su drugi skroz iza na početku. Pojedini akteri unutar tzv. alterglobalizacijskoga pokreta u odnosu na slobodnu trgovinu razlikuju se po dilemi "više trgovine vs. manje trgovine". Pri čemu su oni koji smatraju najvažnijim preduvjetom za razvoj neke zemlje ili regije, sposobnost za prehranjivanje vlastitih ljudi ili "suverenost u hrani", bliži zahtjevima za manje trgovine ili makar za njeno ograničavanje i lokalizaciju/regionalizaciju, a drugi pak poput nekih humanitarnih udruga, zahtijevaju potpunu pravu liberalizaciju trgovine kako bi siromašne zemlje mogle prodavati svoje proizvode na stranim tržištima bogatog zapada.

e) Zapatizam

Zapatistima su nazivaju potomci plemena Maya u Meksiku koji su 1994. godine digli pobunu protiv meksičke vlasti i globalnoga ekonomskog poretka. Indijanska populacija čini najsiromašniji sloj u najsiromašnijoj meksičkoj pokrajini Chiapas. Zahtijevajući vlastita prava i autonomiju, ali povezujući svoj nezavidan položaj s drugim potlačenim skupinama u svijetu, stekli su globalnu popularnost i inspirirali mnoge, od kojih je vjerojatno najpoznatija talijanska skupina Ya Basta (Dosta!), nazvana po istoimenom uzviku zapatističkih pobunjenika. Premda bi se u neku ruku zapatizam mogao svrstati u skupinu suverenost,

Starrova ih s pravom predstavlja kao jedne od najistaknutijih dijelova “globalizacije odozdo”. Budući da je taj koncept, ali i cijela priča oko Zapatista iznimno važna za analizu cijelog pokreta, na ovu temu ćemo se vratiti kasnije u radu.[20]

ODVAJANJE/RELOKALIZACIJA

a) Anarhizam

Malo je grupa ili organizacija koje se smatraju anarhističkima, a koje zaista čine utjecajan ili značajan dio alterglobalističkoga pokreta. Ipak, bilo bi brzopleto zaključiti kako anarhizam kao određen sustav vrijednosti ne igra značajnu ulogu u pokretu. Dapače, mnoge inicijative pokrenute su iz sustava vrijednosti i ciljeva proizašlih iz anarhističke kajdanke. Razlog relativnoj neprepoznatljivosti anarhizma možemo možda potražiti u njegovoj fluidnosti. Mnogi akteri, čak i oni neskloni anarhizmu kao ideji i praksi, priznaju kako pokret velikim dijelom odiše anarhističkim principima i vrijednostima. Starrova napominje kako je zapravo vrlo malo ljudi svjesno da danas široko prihvaćena strategija na prosvjedima pri podjelama u grupe afiniteta ili sklonosti potječe iz anarhističke tradicije. Umreženost pokreta, decentraliziranost, prihvaćanje različitih afiniteta ili sklonosti i poštivanje istih, protivljenje naredbama odozgo i stvaranju kultova ličnosti, usmjerenost na direktne akcije i drugo, danas su prihvaćene kao inherentne vrijednosti pokreta, a potječu iz što stare a što nove tradicije anarhizma. Čak se tvrdi iz istih razloga kako je “anarhizam srce pokreta, njegova duša, kako je iz njega izašlo najviše onoga što je u pokretu novo i puno nade” (Graeber, 2003: 326). Ipak, zanimljivo je napomenuti kako istovremeno gotovo da ne postoji omraženija ideologija unutar jednog dijela pokreta, s obzirom na učestalo povezivanje najmilitatnijeg dijela pokreta black bloca s anarhizmom. Isto, kao i kod socijalizma, i ovdje često nailazimo na mnogo više parola, nego pažnje vrijednih projekata i inicijativa.

b) Održivi razvoj

Donekle nespretno odvajanje zaštite okoliša i ekološkoga pokreta od održivog razvoja rezultiralo je prebacivanjem potonjeg u skupinu odvajanje/relokacija. Premda, gotovo da ne postoji pojam oko kojeg se više plete globalizirana mreža i oko kojeg se zahtijevaju i globalna rješenja. Ovako su oni koji zagovaraju održivi razvoj spali na odvajanje. Starrova je riješila taj problem tako što je svela održivi razvoj na stvaranje od sadašnjega političkog i ekonomskog sistema odvojenih ekoloških rajeva. Ističe kako “održivi razvoj naglašava lokalne resurse i potrebe, i fokusira proizvodnju gotovo potpuno na lokalnim osnovnim potrebama i jednostavnim zadovoljstvima, odvojenu od velikih ekonomija” (2001: 127). O

tome koliko smo uopće odvojeni od tog sistema ako govorimo o permakulturi, konceptu small is beautiful, bioregionalizmu, organskoj poljoprivredi i urbanim ekološkim projektima uzgajanja hrane i projektima osnaživanja lokalnih zajednica, što po Starrovoj simbolizira održivi razvoj, dalo bi se govoriti. Naravno, nije nam namjera sporiti pripradnost održivom razvoju gore spomenutih inicijativa, ali smo ipak stava kako je donekle redukcionistički pojam održivog razvoja koji praktički može konkurirati globalizaciji po učestalosti spominjanja, svesti samo na to. Čak i takva ogledna i na korporativne udarce neosjetljiva mjesta i prostori zapravo teže spajanju. Tako Global Ecovillage Network (GEN) okuplja ekološki održive prostore iz cijelog svijeta. Na njihovoj Internet stranici ističe se kako je GEN globalna konfederacija ljudi i zajednica koji se upoznaju i šire svoje ideje, razmjenjuju tehnologiju, razvijaju kulturnu i edukacijsku razmjenu…" Radi se o prostorima gdje su se među prvima u svijetu počelo razvijati korištenje obnovljivih izvora energije, ekološko graditeljstvo, brojne tehnike unutar ekološke poljoprivrede, odnosi između ljudi temeljeni na suradnji, a ne kompeticiji te poštivanju različitosti.

c) Sitno poduzetništvo

Možemo reći kako je zaštita malih gotovo opće prihvaćena vrijednost unutar pokreta, pa se tako zagovara i zaštita malih poduzetnika, posebno u susretu s velikim globalnim korporacijama. Unutar ove skupine Starrova nabraja od neformalne ekonomije, preko sitnih poduzetnika i kampanja protiv izgradnje velikih trgovačkih centara, jer će uništiti tzv. "mom and pop bussines", pa do alternativnih ekonomskih sistema poput LETS-a (Local Exchange Trading System) i uradi sam kulture.

d) Suverenost

Suverenost se odnosi na mnoge aspekte, na samo na suverenost u westfalskom smislu. Već smo istaknuli "suverenost u hrani" Via Campasine, najveće organizacije koja okuplja seljake i farmere iz cijelog svijeta, Zapatisti zahtijevaju suverenost bez odvajanja od Meksika, posebno je često lobiranje za suverenost etničkih skupina ili plemenskih zajednica čija prava korporacije ne poštuju te im uništavaju okoliš ili ih čak osobno ugnjetavaju. ATTAC na primjer, zahtijeva pravo na suverenost država da mogu odlučiti žele li liberalizirati svoje financijsko tržište i dopustiti kapitalu da slobodno ulazi i izlazi iz zemlje. Značajan dio tzv. alterglobalizacisjkoga pokreta ne želi povratak na staro, već ističe kako globalni kapitalizam zahtijeva globalne odgovore. Jedna od najpoznatijih mreža aktivističkih grupa i organizacija iz cijelog svijeta Peoples' Global Action ističe: "Kao i kapitalizam, i naš otpor će biti transnacionalan". Ova dilema također prati pokret pa ćemo joj posvetiti dodatnu pažnju i kasnije.

e) Religiozni nacionalizam

Starrova ističe kako je “nezamislivo očekivati od religioznog nacionalizma doprinos humanitarnoj borbi za demokraciju i jednakost” (2001: 138). Mi smo već u uvodu istaknuli zašto smatramo kako ovakav alterglobalizam nema veze s pokretom o kojem govorimo.

POKRET: RAZVOJ KROZ TRI FAZE

> *Protivnici neoliberalizma su vrijedni prijezira i zaslužuju šamar.*
> Milton Friedman

Smatramo iznimno važnim za razumijevanje pokreta objasniti njegova nastajanja, uspjehe i krize. Takav kronološki pregled dat će nam dobar uvid i u promjene koje se događaju u samom pokretu. Nemamo prostora ući u baš svaku akciju ili kampanju, događaj ili projekt iniciran od strane pripadnika i pripadnica pokreta pa upućujem na gust i detaljan prikaz u knjizi četvorice autora okupljenih pod imenom Notes from Nowhere (2003) We are Everywhere – The Irresistible Rise of Global AntiCapitalism. Spomenut ćemo ona događanja koja možemo smatrati važnima za razumijevanje cjelokupnog pokreta, odnosno ona koja su bitna za potrebe ovog rada te za analizu pokreta. Nadalje, smatram kako postoji dovoljno razloga da historijski pregled podijelimo u tri različite faze pokreta. Bez obzira što smo ovaj historijski pregled podijelili u tri faze, potrebno je naglasiti kako se neki osjećaji i stanje pokreta protežu kroz sva tri dijela. Ipak, razlozi za podjelu na tri faze nalazim u različitim prevladavajućim tonovima unutar i oko pokreta. Prva faza nazvana je “dani ponosa i slave” i odnosi se na pojavu pokreta, grupiranje njegovih aktera te fazu velikih prosvjeda i uspjeha. Cijelo vrijeme je prevladavao osjećaj “mi pobjeđujemo” kako je pisalo na jednom zidu u Seattleu. Druga faza nazvana je “zastoj i pad”, a obilježila su ga dva velika događaja. Masovni prosvjedi u Italiji za vrijeme sastanka skupine G8 u Genovi i teroristički napada na SAD. Prosvjedi u Genovi na kojima je ubijen jedan od prosvjednika (s obzirom da je policija koristila prave metke, prava je sreća da nije bilo više žrtava), a za vrijeme i poslije prosvjeda na površinu su izašle sve podjele i nesuglasice unutar pokreta. Time je pokret dobio probleme unutar sebe. No, napadom na SAD, pokret je dobio problem izvan sebe, budući da su nakon napada uslijedili, posebno u SAD-u medijski napadi povezujući pokret s napadačima na tornjeve WTC-a i Pentagon. Bilo je to vrijeme svojevrsne šutnje i iščekivanja unutar pokreta, posebno njegovog dijela u SAD, ali ta faza “zastoja i pada” nije dugo trajala. Vrlo brzo je uslijedilo novo pregrupiranje, preispitavanje vlastitih strategija i taktika te jače usmjerenje prema konkretnim rješenjima koje akteri pokreta vjeruju da mogu ponuditi. Stoga, treću fazu karakterizira “preispitivanje i konkretiziranje” stavova i ciljeva pokreta te ona traje do današnjih dana.

DANI PONOSA I SLAVE

1994.

Premda je donekle teško odrediti početak nečega tako fluidnog i disperznog kao što je alterglobalizacijski pokret, velik broj autora i autorica slaže se s neformalnim početkom i stavlja ga na datum 01.01.1994. godine (NfN, 2003; Kingsnorth, 2003). Tog je datuma otpočela pobuna indijanskoga stanovništva u najjužnijoj meksičkoj pokrajini Chiapas. Naime, potomci plemena Maya praktički su stoljećima šikanirani i čine najsiromašniji sloj ekonomski najsiromašnije, a u resursima najbogatije pokrajine u Meksiku. Ono što bi do tada prošlo ili nezapaženo ili bi zauzelo neki rubni dio zamjenjivih i prolaznih vijesti u medijima, poput mnogih pobuna indijanskih plemena ili skupina širom svijeta, u svega par dana proširilo se kao zaraza i inspiriralo mnoge aktere pokreta koji je tema našeg rada. Naime, na Novu godinu 1994. godine stupila je na snagu već spominjana NAFTA, kao ugovor o slobodnoj trgovini između SAD-a, Kanade i Meksika. Birajući taj datum, zapatistički pobunjenici, kako su se nazivali po svom uzoru revolucionaru Emilianu Zapati, istaknuli su svoje protivljenje NAFTA-i i neoliberlanom kapitalizmu napominjući kako će taj ugovor samo još više pogoršati ionako očajno stanje starosjedilaca u Chiapasu, te je nazivaju “smrtnom presudom za indijansko stanovništvo”. Još dok su turisti i stanovnici glavnoga grada pokrajine Chiapas San Cristobal de las Casasa bili u dubokom snu ili mamurni od proslave Nove godine, iz džungle je izašlo 3000 zamaskiranih pobunjenika i pobunjenica te je zauzelo glavni grad pokrajine Chiapas. Na središnjem trgu stavljena je crna zastava s četiri crvena slova – EZLN (Ejercito Zapata of Libaretion National – Zapatistička vojska nacionalnoga oslobođenja). Pročitan proglas o zauzimanju grada i pobuni protiv vojske, vlade, NAFTA-e i neoliberalnoga novog svjetskog poretka završio je s urlikom Ya Basta! (Dosta!), što će postati sveprisutni motiv mnogih unutar pokreta u narednim godinama. U simultanoj akciji EZLN je zauzela sedam gradova u pokrajini te je proglašena autonomija u njima. Meksička vojska je reagirala vrlo brzo, pa se EZLN povukao nazad u džunglu već 24 sata nakon zauzimanja San Cristobal de las Casasa. Velika kontraakcija vojske rezultirala je napadom na sela koja su proglasila autonomiju i prebacivanjem 15.000 vojnika u regiju. No, meksička vlada bila je prisiljena nakon svega 12 dana od pobune najaviti prekid vatre zbog velike podrške meksičkog društva za maskirane pobunjenike. Aktivisti i aktivistkinje i u svijetu su sve više počeli osluškivati što se to događa na jugu Meksika. Možemo postaviti pitanje što je to toliko inspiriralo aktere pokreta iz cijelog svijeta u naizgled već otrcanoj priči o

pobunjeničkoj gerili koja galami protiv imperijalizma. Što je to najznačajnije u "prvoj postmodernističkoj revoluciji", kako su je neki odmah prozvali (Kingsnorth, 2003)? Zapatisti su odbili voditi suicidalnu politiku dotadašnjih gerila i odmah najavili – "naše riječi su naše oružje" – izbjegavajući direktni konflikt s vojno očito jačim neprijateljem.[21] Bilo je svakome jasno kako bi prihvaćanje otvorenog i direktnog rata završilo pogubno po zapatiste, ali još više i po ideje koje su širili. Također najveća promjena se ogledala u njihovim zahtjevima, gdje za razliku od uobičajenih i dotadašnjih ljevičarskih gerila (da ne govorimo o desnim gerilskim skupinama) nisu zahtijevali vlastitu državu, već su naglasili kako upravo i dižu pobunu, jer ih se ne prihvaća kao integralni dio Meksika. Zapatisti i Zapatiskinje su zahtijevali samo da ih se poštuje, pravo na autonomiju koja uključuje slobodu da sami izaberu način na koji će živjeti. Konkretni ciljevi koje je postavio EZLN kao razloge svoje pobune nisu mogle biti "bolji mamac" za aktiviste i aktivistkinje širom svijeta. Njihova zamaskirana lica i urlik Ya Basta, njihovo protivljenje "plastičnim igralištima" simboliziralo je dolazak u javnost "onih koji nemaju lica, onih koji nemaju svoj glas". Bilo je očito kako je indijansko stanovništvo zaista potlačeno i da su se odredili samo po tom pitanju ne bi puno pogriješili, no pitanje je da li bi dobili takvu podršku. Naime, pored svog potlačenog položaja EZLN je najavio borbu za obranu Članka 27, odredbe u zakonu koja je još od post-revolucionarnog ustava iz 1917. godine štitila pravo na zajedničku zemlju seljacima. Člankom 27 htjelo se zaštititi siromašne seljake od privatizacije zemlje i gomilanja posjeda u malo ruku, tradicionalnom situacijom u Južnoj Americi. Tako je vlada svakoj seoskoj zajednici osigurala ejido – zajedničku zemlju cijelog sela koja se nije mogla rasprodati i koja je osiguravala seljacima održivost u poljoprivredi i omogućavala im da ne upadnu u dužnički odnos prema zemljoposjednicima. Meksiko je početkom '90-ih godina prošloga stoljeća imao 28.000 ejidosa. Ipak, 1992. godine kao uvod u dvije godine kasnije implementiranu NAFTA-u, ejidosi su ukinuti i dozvoljena je privatizacija komunalne zemlje. Povjesničar iz Meksika Eduardo Galeano komentirao je tu promjenu u ustavu kao "drugu smrt Emilijana Zapate" (Kingsnorth, 2003: 14). EZLN je tu misao proveo u praksu i zahtijevao povrat odlučivanja u lokalne zajednice. Nakon pobune tijekom 1994. godine, 38 sela u pokrajini Chiapas proglasilo je autonomiju. Zapatisti su si borbom za ejidose osigurali i širu podršku u meksičkom društvu. Velika podrška došla je i zbog težnje za emancipacijom žena, što je rezultiralo njihovom "borbom unutar borbe". Žene sudjeluju u EZLN-u s više od 30 posto, a odmah nakon 1994. godine na zapatističkim područjima proglašen je i Revolucionarni zakon žena unutar kojeg su njihova prava izjednačena s pravima muškaraca, dozvoljeno im je slobodno participiranje u borbi kao i slobodni odabir partnera.[22] I sam napad na San Cristobal de las Casas vodila je žena, komandatica Ana Maria. Također, umjesto da

zahtijevaju da ih se slijedi u samo njihovoj “pravednoj” borbi, oni su zatražili pomoć i savjete meksičkoga i svjetskoga civilnog društva. EZLN premda militantna gerilska skupina učinila je, s obzirom na dotadašnju praksu, svojevrsni apsurd u svojim pozivima lokalnim zajednicama i civilnom društvu da ih vode i savjetuju. Na primjer, čak je i odluka za pobunu donesena izvan EZLN-a. Zapatistička vojska sastavljena od 23 komandanta i komandantica što čine “Revolucionarni tajni komitet urođenika” nema legitimitet donositi takve odluke. Svi su oni indijanskoga podrijetla i dobivaju “naredbe” od autonomnih zajednica iz koje su ih ovlastile da ih reprezentiraju. Tako odluka da se proglasi rat meksičkoj vladi i neoliberalizmu nije došla od tajnog 23-očlanog komiteta, već nakon višemjesečnih konzultacija s lokalnim zajednicama u Chiapasu. Zapatisti su time dobili legitimitet za svoje akcije, jer su oni “ti koji slušaju, a ne vode”. Mnogi su isticali kako je podrška dobivena od šire meksičke javnosti, pa onda i one svjetske bila iznimno važna, no kako je upravo podrška koju su dobili od lokalnih zajednica bila presudna za njihov uspjeh, dapače za njihovo ikakvo preživaljavanje. Primjera ima mnogo, ovdje možemo navesti ulazak meksičke policije u gradić San Andres 1999. godine, izbacivanje iz grada zapatističku autonomnu upravu i objavu kako je grad ponovno pod kontrolom i upravom meksičke vlade. No, sutradan su ne borci EZLN-a, već tisuće običnih stanovnika i stanovnica San Andresa i okolnih sela ponovo zauzeli/e grad i obnovili njegovu autonomiju te izbacili policiju. Uostalom, vrlo često su isticali kako je zapatizmo intuicija, osjećaj, i možemo slobodno zaključiti kako bi bez toga bili odavno izbrisani.[23] U intervjuu časopisu New Left Review (9, May-June, 2001) istaknuo je kako je zadovoljan što se u skraćenici EZLN slovo E koje označava vojsku, sve više steže pred slovom Z koje označava zapatizam, ističući kako su oni ionako uvijek bili vojska kojoj je cilj raspustiti se. Njihovo korištenje Interneta kojim su zapravo dobili “medijski rat” s meksičkom vladom bio je jedan od primjera što su mislili pod najavom “naše riječi su naše oružje”. Meksička i svjetska javnost gotovo je istovremeno bila upoznavana s događanjima u Chiapasu, te čim bi policija, vojska ili paramilitarne skupine počele s napadima na zapatistički orijentirana sela i područja, zahvaljujući Internetu vrlo brzo su mogle organizirati prosvjedi pred meksičkim ambasadama širom svijeta. Nije ih bez razloga Manuel Castells (1997) nazvao “prvim informacijskim gerilskim pokretom”.[24] Velik dio svojevrsne zaštite za Zapatiste pružali su i brojni volonteri i humanitarni radnici koji su dolazi u Chiapas kako bi pomogli civilni i uobičajeni život indijanskoga stanovništva. Ne treba nas čuditi što je meksička vlast od 1994. godine izbacila iz zemlje preko 450 ljudi, od takvih volontera, zdravstvenih radnika, novinara do svećenika uz optužbu da potpomožu zapatističku pobunu (Kingsnorth, 2003). Retorika koju su Zapatisti koristili, a posebno njihov karizmatični glasnogovornik podkomandant Marcos daleko je od bilo kakve prijašnje

gerilske retorike o proletarijatu, revoluciji, organiziranoj avangardi – partiji i sličnim tradicionalnim frazama ljevičarskih revolucionarnih skupina. Tako je još više pojačana impresija o tajnovitim "modernim šumskim partizanima" koji govore postmodernim žargonom. Marcos uz izjave kako mu je najrevolucionarnije štivo Don Quihot, posebno je postao poznat po svojim poetskim revolucionarnim komunikejima koje ispisuje noćima u planinama Lacandona džungle i šalje u cijeli svijet, ironičnim izjavama pa i ismijavanju samoga sebe kao simbola te crnom humoru. Nakon što su izašli iz anonimnosti i digli pobunu, nakon što su prestali šutjeti i trpjeti, "najpoznatiji revolucionar u 21. stoljeću" poručuje:

Dođi.
Imamo ime.
Sada nećemo umrijeti.
Zaplešimo.

Ili:

Naša krv i naše riječi su osvijetlile malu vatru
u planinama i mi hodamo stazom protiv kuće novca i moćnih.
Braća i sestre drugih rasa i jezika,
drugih boja, ali s istim srcem sada štite
naše svjetlo i pri tome piju iz iste vatre.

Proglasivši hladni rat Trećim svjetskim ratom, borbu protiv neoliberalizma definirao je kao Četvrti svjetski rat. Takav pristup pobuni zainteresirao je puno više "grassroots" pokrete u svijetu i mnogobrojne socijalne i druge aktiviste i aktivistkinje, nego političke lidere lijevih partija, kojima je takav diskurs bio nešto potpuno strano. Nakon što su izrazili solidarnost sa Zapatistima, aktivisti i aktivistkinje iz cijelog svijeta, razočarani "sušnim '80-ima" zavapili su: "Što želite da učinimo?" No, dočekao ih je odgovor: Nemamo pojma!, poručivši cijelom svijetu kako se Zapatisti ne mogu slijediti, već svatko u svojoj zajednici, u svom okruženju mora pronaći sebi najodgovarajući i najbolji put. Pri tome su eksploatirali sebe kao simbol globalne borbe protiv neoliberalizma pa smo mogli saznati kako je "Marcos gay u San Francisku, crnac u Južnoj Africi, Azijac u Europi, anarhist u Španjolskoj, Palestinac u Izraelu, Maya indijanac na ulicama San Cristobal de las Casasa, židov u Njemačkoj, cigan u Poljskoj, Mohawe indijanac u Quebecu, pacifist u Bosni, žena u metrou kasno navečer, seljak bez zemlje, član bande u slumovima, nezaposleni radnik, nesretni student i naravno Zapatist u planinama Chiapasa" (PGA, 2002). Time nisu htjeli reći kako bi ih oni sve trebali povesti u

novu borbu, već kako se svi potlačeni nalaze u sličnoj situaciji te kako se trebaju globalno povezati. Tako su Zapatisti odgovorili na način koji su radikalniji aktivisti i aktivistkinje širom svijeta najbolje i razumjeli, pozvavši ih da sudjeluju ne kao promatrači, a niti sljedbenici, već kao aktivni sudionici. [25] Za razliku od prijašnjih ili uobičajenih gerilskih pokreta, koji su govorili u ime većine predstavljajući se kao avangarda klase, naroda, pa i čovječanstva, Zapatisti su učinili potpunu dekonstrukciju političkog djelovanja i istaknuli kako su svjesni da govore u ime manjine, ali isto tako pozivaju ostale manjine na suradnju. Nisu se željeli zanositi vlastitim projekcijama kako predstavljaju sve, što bi po njima prije bila "otvorena uzurpacija". Pokušaj da govore u ime ikoga do samih sebe bio bi "politička masturbacija" (Marcos, 2001).[26] Tako je započela "globalizacija odozdo" (Brecher et al., 2000).

Istovremeno, u SAD-u i Europi nove generacije aktivista i aktivistkinja ostvarivale su sve veće uspjehe. Već spomenuti Earth First označio je nova grupiranja na "uspavanoj aktivističkoj sceni u '80-ima". U SAD-u s utemeljenjem u filozofiji duboke ekologije, u Britaniji s većim naglaskom na povezanost socijalnih s ekološkim problemima. U Britaniji se od početka '90-ih godina najveća borba odvijala oko asfalta. Smatrajući kako u Britaniji već ima i previše cesta, a premalo prirode, radikalniji dio ekološkog pokreta krenuo je u obranu rijetkih preostalih zelenih površina. EF je imao mrežnu strukturu, demokraciju odozdo i praktički je bilo koja lokalna zajednica mogla osnovati EF što im je donijelo mnogo uspjeha i popularnost. Premda su mnoga područja zalivena asfaltom, sam ekološki pokret do polovine '90-ih osjetio je slast pobjede u najavi vlade da će prekinuti svoj nekoliko stotina milijuna dolara veliki program izgradnje preko 500 novih cestovnih ruta u Britaniji.[27] Nakon toga se pažnja prebacila malo više na urbana područja, ali s praktički istom pozadinom. Prijelaznim trenutkom možemo označiti akciju sprječavanja rute M11 kada je 1300 policajaca i redara četiri dana izbacivalo 500-tinjak dobro organiziranih aktivista koji su se protivili rušenju cijelog jednog kvarta, kuća i drveća te iseljavanju dotadašnjih stanovnika. Osiguravanje ceste koja je trebala skratiti put do centra Londona za par minuta dosegnulo je sumu od 3,3 milijuna funti i takvi troškovi uvelike su doprinijeli odluci vlade da napusti agresivan program izgradnje novih nepotrebnih cesta i autoputeva.[28] Dio aktivista i aktivistkinja je nakon akcije M11 osnovao kolektiv Reclaim the Streets kojem je cilj bio oživiti urbane prostore s ljudima, ljudskom interakcijom i komunikacijom, umjesto s zagušenim cestama napućenima automobilima.

U Italiji u Milanu gradonačelnik iz neofašističke stranke najavljuje zatvaranje socijanog centra Leoncavallo uz poruku kako će od tog trenutka "skvoteri biti samo duhovi". Uspješan

otpor uništenju Leoncavalla i skvoterske kulture obilježen je kroz formu tutte bianche (bijelih kombinezona) budući da su simbolizirajući duhove aktivisti obukli bijele kombinezone. Ispod njih, inspirirajući se Zapatistima, mogao je biti svatko tko je žrtva kapitalizma, svatko tko je nevidljiv. Tutte bianche će kasnije postati jedan od najuspješnijih eksperimentiranja s novim oblicima građanskog neposluha. Na proslavi 50 godina MMF-a i Svjetske banke u Barceloni stvara se već spominjana koalicija 50 Years is Enough s namjerom da ugasi ove dvije institucije. Po prvi puta stvara se koalicija aktivista koji rade na različitim društvenim problemima, a nekoliko tisuća ljudi prosvjeduje na ulicama Barcelone. Suradnja se događa i u Londonu na prosvjedima protiv Criminal Justice Act-a, novoga restriktivnog zakona britanske vlade, a koji je ujedinio različite društvene skupine budući da je svakoj ograničavao neke vidove slobode. Preko 100.000 ljudi prosvjeduje protiv zakona u Londonu, od skvotera i ravera preko aktivista za prava životinja i anti-roads aktivista do gay/lesbian aktivista. Zapatisti organiziraju Nacionalnu demokratsku konvenciju na kojoj se pojavljuje 6000 pripradnika civilnoga društva u Meksiku kako bi zajedno raspravljali o mogućnostima da se u Meksiku proširi i jače utemelji borba za demokaciju, mir i socijalnu pravdu. U Londonu je započelo suđenje između Davida Morissa i Helen Steel, dvoje aktivista eko-anarhističke grupe London Greenpeace i korporacije McDonald’s zbog letka koji je ova grupa napravila protiv politike, djelovanja i utjecaja McDonald’sa.

1995.

U SAD-u EF uspijeva u jednoj od svojih najvećih akcija. Aktivisti i aktivistkinje EF-a nakon skoro godinu dana prosvjeda protiv nekontroliranog rušenja šume u saveznoj državi Oregon uspijevaju ishoditi privremenu dozvolu prestanka nekontrolirane sječe tamošnjih šuma. Ono što je postalo karakteristično svih tih godina da se utemelji aktivna baza u području prosvjeda kako bi oni bili stalni i uspješniji i ovdje se pokazala uspješnom kroz život Cascadia Free State kampa. Preko 100.000 ljudi prosvjeduje u Meksiko Cityju izražavajući protivljenje nalogu za uhićenje 11 “najvećih” EZLN-a te zahtijevaju povlačenje meksičke vojske iz Chiapasa. Iste godine u internom izvješću, jedna od najvećih banka na svijetu Chase Manhattan Bank poručuje: “Premda Chiapas po našem mišljenju ne predstavlja osobitu opasnost za političku stabilnost u Meksiku, tako percipiraju mnogi među investitorima. Vlada će trebati eliminirati Zapatiste kako bi demonstrirala efektivnu kontrolu nacionalnog teritorija i sigurnosne politike” (Kingsnorth, 2003: 2). Ne treba nas to čuditi, jer smo već spomenuli kako je Chiapas jedno od najbogatijih područja u resursima. U pokrajini

je 81 posto meksičkih izvora sirove nafte, 20 posto svih izvora pitke vode, u proizvodnji električne energije iz hidro izvora Chiapas sudjeluje s 55 posto, a u ukupnoj proizvodnji struje cijelog Meksika sudjeluje s 20 posto, dok u proizvodnji kave sudjeluje s 3 posto. Svega par mjeseci kasnije 1,5 milijun ljudi prosvjeduje u Meksiku protiv NAFTA-e i za EZLN.[29] Vlada objavljuje prekid vatre. Zapatisti održavaju prvo savjetovanje, neposredni referendum u kojem traže odgovor javnosti na njihove zahtjeve meksičkoj vladi. Na savjetovanje izlazi u Meksiku preko 1,2 milijuna "glasača", a još je 100.000 prikupljeno u svijetu s velikom podrškom zahtjevima Zapatista. Na vladin službeni referendum o ekonomskom programu zemlje izlazi svega 600.000 ljudi. U svibnju te godine održan je prvi RTS party. Dva automobila u običnom danu sudaraju se jedan s drugim te oko njih nastaje strka i tulum. Na prvom partyju, kako će se poslije pokazati, okupilo se svega 500 ljudi, protiveći se privatizaciji javnih prostora od strane automobila. RTS kolektiv kao potporu liverpoolskim lučkim radnicima su-organiziraju blokadu zgrade uprave i cijelu luku na jedan dan. U Indiji KRRS kao dio svojih akcija protiv korporatizacije Indije, uspijeva zatvoriti Kentucky Fried Chicken, jedan od restorana brze hrane, u vlasništvu PepsiCo korporacije. Restoran je poslije ponovno otvoren uz trajni nadzor osiguranja. U cijelom svijetu, posebno u Europi ogromni prosvjedi protiv naftne korporacije Shell zbog umiješanosti u proces protiv devetoro aktivista Ogoni naroda iz doline rijeke Niger koji su organizirali prosvjede protiv iskorištavanja nafte u njihovom području. Shell iz Ogonilanda crpi naftu od '50-ih godina prošloga stoljeća i na tome je zaradio 30 milijardi dolara, dok je lokalno stanovništvo dobilo zagađen okoliš, osiromašivanje, iseljavanje te brojna kršenja ljudskih prava i ugnjetavanje, budući da diktatorski režim generala Sani Abachea nije ni pomišljao da ugasi posao s naftnim korporacijama, posebno sa Shellom. Naime, prihod od nafte iznosi 90 posto izvoza Nigerije i 80 posto ukupne nigerijske ekonomije, a Shell u tome sudjeluje s 50 posto (Klein, 2002). Devetoro aktivista i aktivistkinja na dirigiranom suđenju osuđeno je na smrt i pogubljeno. Premda se iz Shella negirala bilo kakva povezanost sa slučajem, kasnije je ispostavljeno kako su financirali naoružavanje nigerijske vojske te ih mnogo puta i pozivali da "smire prosvjede" u regiji kako bi mogli na miru nastaviti raditi. Nakon ubojstva devetero aktivista, od kojih je najpoznatiji bio kandidat za Nobelovu nagradu, pisac Ken Saro-Wiwa, Shell je time postao jedna od najomraženijih korporacija u pokretu. Prosvjedi su išli od Međunarodnog udruženja pisaca (PEN), organizacija za ljudska prava, ekoloških aktivista te najšire javnosti koja je pozivana na bojkot, a u nekim europskim zemljama je uništavana i imovina korporacije te su im postavljani požari na njihovim benzinskim crpkama.

1996.

U prvim satima 1996. godine Zapatisti ispunjavaju svoj cilj i osnivaju Zapatistički front nacionalnog oslobođenja (FZLN), civilnu i nenasilnu organizaciju koja će slušati. KRSS ponovno napada KFC restoran, i cijelog ga uništavaju. Preko 100 ljudi je uhićeno, a profesor Nanjundaswamy, glasnogovornik KRSS-a biva optužen za ubojstvo. Policija u Brazilu otvara vatru na aktiviste i aktiviskinje MST-a. Devetnaest ljudi je ubijeno, 69 ranjeno, a što je već spomenuto, u spomen na taj pokolj Via Campesina, najveća svjetska koalicija seljaka i farmera proglasila je Međunarodni dan borbe farmera. G7 se sastaju u Lyonu u Francuskoj uz prosvjede 25.000 radnika zbog smanjivanja radničkih prava i "mračnog utjecaja globalne ekonomije" (NfN, 2003:125). Na blokadi auto-ceste M41, RTS okuplja do tada nevjerojatnih 10.000 plesača na ilegalnom partyju. Cesta je blokirana cijeli dan, a na ulice su izneseni pijesak za dječja igrališta, fotelje i glazba. Ispod velikih lutki koje predstavljaju paravan i zaštitu od policije, sa pneumatskim bušilicama aktivisti buše cestu i sade drveća spašena s akcije M11. RTS koncept se počinje širiti po cijeloj Britaniji, a uskoro će i po Europi i šire, te se javljaju prvi znaci zabrinutosti kod policije da bi ovo moglo biti nešto šire od "ludističkog glupiranja protiv automobila". Dvije godine nakon pobune, Zapatisti se odlučuju na tada mnogima nevjerojatan potez. Šalje Internetom poziv u svijet za Prvi međunarodni susret protiv neoliberalizma, a za humanost. Ne očekujući veliki odaziv za dolaskom u poluratno okruženje, pojavljuje se neočekivanih preko 3000 aktivista i aktivistkinja sa svih pet kontinenata. Mnogi su istaknuli kako se tim susretom počela ostvarivati Zapatistička misao o pokretu "jednog ne i mnogih da" (Kingsnorth, 2003). Berlinski skvoteri sa zelenim irokezama raspravljali su o različitim taktikama sa zamaskiranim mayanskim pobunjenicima, predstavnice majki koje traže nestale u Argentini razmjenjivale priče s francuskim radnicima, a iranske izbjeglice slušale američki band Rage Against the Machine. Miješanje kultura je bilo toliko da se činilo nestvarnim. Marcos je u svom poznatom stilu izjavio kako će sljedeći put pozvati Marsovce (NfN, 2003). Unatoč snažnim osjećajima, vjerojatno je mali broj sudionika i sudionica shvaćao da sudjeluje na, kako će se poslije pokazati, povijesnom susretu. Na susretu se priprema stvaranje globalne mreže pokreta iz cijelog svijeta koji bi se zajednički suprotstavili neoliberalnom kapitalizmu. U deklaraciji je istaknuto stvaranje "svjetske mreže otpora, koja priznaje razlike i naglašava sličnosti, koja će tragati i za drugim otporima u svijetu. Svjetska mreža otpora nema organizacijsku strukturu; nema centralnu glavu ili vođu; nema centralnu komandu ili hijerarhije. Mi smo mreža, svi mi koji pružamo otpor" (NfN, 2003: 37). Meksička vlada pristaje na pregovore sa Zapatistima i potpisuje se mirovni ugovor u San Andresu s čijim implementiranjem će vlada početi odugovlačiti. U ugovoru se priznaje pravo autohtonom stanovništvu autonomno socijalno i političko

organiziranje života, te kontrolu zemlje i resursa na područjima gdje žive. Krajem godine počinju prva uništavanja i sabotaže GM test polja u Njemačkoj.

1997.

Aktivisti i aktivistkinje dolaze do sadržaja tajno pregovaranog ugovora MAI i objavljuju ga na Internetu. Počinje velika kampanja protiv tog ugovora. Tog travnja ponovno u Londonu RTS u suradnji s pobunjenim lučkim i zdravstvenim radnicima organizira The March for Social Justice. Ističu se prvi puta masovno crveno/crne/zelene zastave koje su simbolizirale novo stvorenu koaliciju. Zastave su bile u dvije boje, pri čemu bi trećom bojom bila iscrtana munja preko cijele zastave. Crvena je simbolizirala radnike i radnice, crna anarhističku pozadinu cijelog događanja, a zelena rastući ekološki pokret. Pojavljuje se 20.000 ljudi, zauzima se centar grada Trafalgar Square i organizira se "najbolji ilegalni rave party u povijesti". Akcija je bila tako golema da je štampano 20.000 lažnih kopija novina Evening Standard preimenovanih za tu priliku Evading Standard. Budući da je cijeli prosvjed/party imao obilježje protiv nadolazećih izbora i farse oko njih, na naslovnici lažnih novina pojavljuje se veliki naslov Opći izbori otkazani. Na samom događanju nakon prosvjednog marša za radnička prava ljudi se se okupili u središtu Londona da plešu. Ispred Nacionalne galerije visio je veliki transparent Never Mind The Ballots, Reclaim the Streets, čime se parafraziralo poznati album punk benda Sex Pistolsa. Time se željelo poručiti kako rješenje nije u glasanju na izborima, već u "glasanju na ulici". Ipak, kako se i sam RTS počeo širiti, počeli su se pojavljivati i prvi problemi. Naime, dio prosvjednika se sukobljuje s policijom i to uglavnom na marginama događanja, dok središnji dio partyja za to vrijeme nastavlja s plesom. Prvi su slavili najbolji ikad održan party na otvorenom, i k tome još ilegalan, dok su drugi optuživali plesače na uživanje i hedonizam dok oni krvare. One koji su se sukobili s policijom optuživalo se kako su namjerno isprovocirali policiju i započeli sukob s njima te kako im uopće i nije bilo do partyja, već samo do tučnjave. Sam RTS kolektiv našao se u određenom nabujalom vakuumu i pukotini te je naredni očekivani RTS party otkazan. Te prve pukotine ostale su vidljive samo duboko unutar pokreta, premda će se sve više postavljati kao gotovo nepremostivi problem za cijeli pokret. Ipak RTS iz 1997. ostat će upamćen po silnoj energiji, upadu u prostorije Ministarstva vanjskih poslova i bacanju dokumenta kroz prozor te isticanju nove radničko/anarhističke/ekološke koalicije. U Brazilu godinu dana nakon masakra, na Dan međunarodne borbe farmera, 120.000 ljudi dočekuje preko 1000 predstavnika MST-a koji su dva mjeseca pješačili do glavnog grada Brasilije. U

indonezijskim tvornicama Nikea počinju štrajkovi zbog loših radnih uvjeta i malih plaća. Internacionalizacija priče protiv eksploatacije radnika i radnica u zemljama Trećega svijeta dobiva na zamahu te se težište počinje seliti na sveučilišta u SAD-u koja su veliki kupci odjeće i obuće najpoznatijih svjetskih marki. Organiziraju se i prve anti-GM akcije u Britaniji. U blizini Cambridgea aktivisti organiziraju kriket s GM usjevima. Na prosvjedima protiv nezaposlenosti, radne nesigurnosti i socijalne isključivosti tijekom EU summita u Amsterdamu prosvjeduje 50.000 ljudi. Nekoliko tisuća talijanskih aktivista povezanih s tutte bianche taktikom praktički usmjeravaju i vode (besplatan) vlak od Italije prema Amsterdamu. Slijede najveća hapšenja u Nizozemskoj od ’60-ih (750 ljudi). McLibel slučaj završava u 314. danu i time postaje najduža parnica u povijesti Britanije. “Bitka Davida i Golijata” završava polovično što se tiče presude budući da je sudac neke optužbe iznesene u letku protiv McDonald’s ocijenio dokazanima (iskorištavanje djece u reklamama, okrutnost prema životinjama i neprijateljski odnos prema sindikatima, te krivo prezentiranje hrane kao nutricionistički vrijedne), ali nije priznao optužbe o odgovornosti McDonald’sa za glad u zemljama Trećega svijeta zbog krčenja šuma i korištenja dobivenih površina kao pašnjake za stoku čije meso se izvozi u bogate zemlje. Premda je sudac aktivistima odredio i plaćanje sudskih troškova od 98.000 funti, cijeli slučaj je djelovao nepovoljno za imidž McDonald’sa jer se percipiralo da želi uništiti bilo kakvu kritiku kao i prije u mnogo sličnih slučajeva. Na sastanku u Denveru (SAD), G7 prihvaća Rusiju u svoj klub čime postaju današnji G8. To ljeto s kolapsom tajlandskog bahta jugoistok Azije pogađa neviđena financijska kriza koja će imati katastrofalne posljedice za život ljudi te regije, a utjecaj će se proširiti i na cijeli svijet.[30] Clinton ističe kako se radi o “tek par prepreka na putu ekonomskog prosperiteta” (Stiglitz, 2002: 93). U Indoneziji 100 milijuna ljudi, gotovo polovica stanovništva završava u siromaštvu. Nakon krize u regiji u Indoneziji broj siromašnih porastao je na 40 milijuna što je 20 posto populacije, a u Tajlandu je oko 100.000 studenata napustilo fakultete, jer više nisu bili u mogućnosti plaćati si studije.

Aktivisti krive politiku MMF-a i špekulativog kapitala. Preko 3000 ljudi sastaje se na reprizi sastanka iz Chiapasa. U Španjolskoj na Drugom susretu za humanost, a protiv neoliberalizma, dogovoreni su prosvjedi protiv WTO za sljedeću godinu kada se ta institucija sastaje u Genevi gdje joj je i sjedište. U SAD-u koalicija radničkih, ekoloških, farmerskih i drugih organizacija uspješno lobira i blokira u Kongresu pokušaj Clintonove vlade da zadobije tzv. “fast track” mogućnost. “Brzi put” omogućila bi predsjedniku da pregovara o novim trgovinskim ugovorima bez odobrenja Kongresa. Ova pobjeda ocijenila se kao prva velika pobjeda pokreta. Aktivisti MST-a organiziraju kamp ispred zgrade Sekretarijata za ruralni razvoj i drže ga dva tjedna, dok ih u drugom pokušaju 1000 pripadnika vojne policije

napadne i potjera. Prosvjedi širom svijeta zbog ubojstva 45 nenaoružanih seljaka u selu Actael u Chiapasu od strane paramilitatnih desničarskih skupina, što je bio najveći incident od početka zapatističke pobune. Aktivisti MST-a zauzimaju ured Ministarstva za upravljanje sa zemljom i zahtijevaju pravedniju raspodjelu zemlje.

1998.

Na Filipinima se organiziraju veliki prosvjedi protiv iskorištavanja dječje radne snage. 10.000 ljudi prosvjeduje od kojih mnogi posebnu pozornost stavljaju na velike korporacije koje također koriste djecu u proizvodnji. Nakon dva Međunarodna susreta za humanost, a protiv neoliberalizma, u Genevi se osniva People's Global Action, koalicija različitih grupa i pokreta iz cijelog svijeta. PGA je tada okupila pored Zapatista i druge skupine i inicijative za prava urođeničkog ili autohtonog stanovništva iz Nigerije, Ruande, Kongoa, Ekvadora, Novog Zelanda itd.; zatim su tu bili militantniji sindikati iz Kanade (pošta), Argentine (školstvo), Nikaragve (središnji sindikat), Bangladeša (tekstilna industrija), Nepala (trgovina) itd.; ekološke grupe i organizacije iz Bolivije, Pakistana, Australije, Izraela i drugdje po Europi; organizacije seljaka iz Francuske, Južne Afrike, Brazila, Filipina, Indije, Indonezije, Šri Lanke itd.; studentske organizacije (i one za mlade) iz Zimbabvea, Meksika, Bolivije, Paname itd.; razne anarhističke i antifašističke grupe, inicijative nezavisnih medija, za prava žena, za zaštitu potrošača te ostale aktivističke skupine. Bilo je svima jasno da dolaze iz različitih priča s drugačijom pozadinom, iskustvom i načinom života. Ipak, unutar PGA doneseno je 5 zajedničkih temeljnih odrednica s kojima se svi slažu:

1. Jasno odbijanje kapitalizma, imperijalizma i feudalizma; svih trgovinskih ugovora, institucija i vlada koje promoviraju destruktivnu globalizaciju.
2. Odbijanje svih oblika dominacije i diskriminacije (patrijarhat, rasizam, religijski fundamentalizam svih oblika…). Priznavanje dostojanstva svih ljudi.
3. Konfrontacijski pristup, nepovjerenje da lobiranje može išta postići kod antidemokratskih institucija punih predrasuda u kojima je transnacionalni kapital jedino mjerilo.
4. Poziv na građanski neposluh i direktnu akciju, podrška borbi društvenih pokreta, promoviranje oblika otpora koji maksimalno podržavaju život i prava potlačenih ljudi, kao i stvaranje lokalnih alternativa globalnom kapitalizmu.
5. Organizacijska filozofija utemeljena na decentralizaciji i autonomiji.[31]

Neke od ovih zajedničkih odrednica unesene su na kasnijim susretima. Na primjer, prije je

stajalo protivljenje WTO-u i politici tzv. slobodne trgovine, ali je poslije odlučeno da je neprijatelj kapitalizam kao takav. Pokreti iz zemalja Trećega svijeta su zahtijevali da se ubaci i feudalizam kao mjesto kritike i protesta, jer u njihovim zemljama situacija više odgovara tom sistemu. Bilo je posebnih promjena i oko odnosa nasilje-nenasilje, gdje se umjesto nenasilja kasnije stavila formulacija o direktnim akcijama koje poštuju život. Ono što je još vezalo članice PGA koalicije je grassroots inicijativa, isticanje sebe kao utemeljnih u pokretima ili u inicijativama odozdo. To se naglašavalo iz želje da se odvoje od, na primjer hijerarhijski strukturiranih partija ili NGO-ova koji su se sve češće pojavljivali kao dio pokreta. NGO svijet se često podrugljivo nazivalo CONGO (Coopted NGO, dakle oni koji su kooptirani s državom). Premda je pitanje koliko su se tih "strogih" odrednica pridržavali. Na primjer, u PGA je bila i finska podružnica FoE-a, dakle ekološkog NGO-a za kojeg se sigurno ne može reći da zazire od lobiranja ili da iskazuje neki općeniti antikapitalistički stav. Također, bez obzira kako se to htjelo predstaviti u globalu kao "fina i čista koalicija", mnoge organizacije, pa i pokreti su u svojim zemljama često surađivali i sa partijama i sa NGO-vima, a ponekad onda i s državnim aparatom. Poznate su dosta čvrste veze MST-a i Radničke partije u Brazilu, ili Ya Baste s nekim ljevičarskim partijama u Italiji. Ovime ne mislimo reći kako su ti pokreti ili organizacije pod kontrolom partija ili države, ali isto tako nam se čini kao iskrivljavanje istine tvrditi kako nemaju nikakve veze s njima te kako su nešto posebno. U PGA-u sve se spajalo s istovremenim poštivanjem lokalne specifičnosti i posebnosti, ali i razvijanjem osjećaja globalne solidarnosti i razumijevanja različitosti. Njihov najpoznatiji slogan je: "Kao kapitalizam i naš otpor je globalan". Koncept koji je promovirao kolektiv RTS s istoimenim akcijama, sve se više širio usporedo s razvijanjem i stvaranjem PGA. Bilo je za očekivati s obzirom na vrijednosti i ciljeve PGA da će se vrlo brzo početi događati koordinirani globalni prosvjedi. PGA je za svibanj najavila događanje prvog Globalnog uličnog partyja. Datum je izabran zbog sastanka WTO-a u Genevi i sastanka skupine G8 u Birminghamu. Na sastanku G8, organizacije koje zahtijevaju ukidanje duga zemljama u razvoju rade lanac od 75.000 ljudi oko zgrade sastanka. Istovremenu na RTS-u u centru grada blokiran je Birmingham sa 6000 plesača. Lideri zemalja skupine G8 odlaze izvan grada na mirnije mjesto za sastanak. Kao prosvjed protiv nadolazećeg sastanka WTO-a, 10.000 ljudi u Genevi prosvjeduje. Razbijaju se i banke, McDonald'sovi restorani i sukobi s policijom traju tri dana. Aktivisti i aktivistkinje su posebno bili/e ponosni/e što su se dočepali/e mercedesa generalnog direktora WTO-a. Auto je uništen, porazbijan i preokrenut sa zabijenom crvenom Che Guevara zastavom. U Indiji 200.000 ljudi prosvjeduje protiv WTO-a, a u Brazilu 50.000 aktivista MST-a, radnika i nezaposlenih kreće iz četiri točke prema gradu i kako se kroz tjedan približavaju upadaju u supermarkete i dijele hranu

siromašnima. U Pragu se na partyju okuplja 3000 ljudi, također sa sukobima s policijom. U londonu 500 biciklista kroz kritičnu masu blokira promet, a 5000 ljudi ovaj put ima miran party. Akcije i prosvjedi održani su istovremeno u preko 70 gradova u cijelom svijetu s preko 30 uličnih partyja. Gotovo je nevjerojatno da većina medija nije opazila koordiniranost prosvjeda i zajednički odabir simboličnih datuma. Tek China Daily objavljuje komentar kako će prosvjedi protiv WTO sastanka biti manje zapamćeni zbog slavlja WTO-a pedeset godina svjetskoga trgovinskog sistema (prijašnjeg GATT-a), a više zbog "preokreta u jurnjavi prema globalizaciji" (NfN, 2003: 105). Unutar pokreta sve više se osjeća euforično raspoloženje i kroz brojne mailing liste, Internet stranice i dokumentarne filmove izražava se osjećaj uspjeha i optimizma. Dapače, ističe se zadovoljstvo što je proklamirani "kraj povijesti" trajao tako kratko.

Te godine aktivisti pokreta ostvaruju prvu veliku globalnu pobjedu. Zemlje OECD-a su proglasile odgađanje ugovora MAI-ja "za neka bolja vremena". Ad-hoc koalicije od preko 600 organizacija iz cijelog svijeta vršile su pritisak na svoje matične vlade i globalne. Aktivisti su slavili ovu pobjedu kao još jedan dokaz da mogu postići mnogo kada se ujedine na konkretnim pitanjima.

1999.

Pleme Penan iz Sarawaka (Malezija) nakon godina prosvjeda i represije prema njima, uspijevaju izbaciti iz šuma koje nastanjuju korporaciju za preradu drva Lajung Lumber company uz prihvaćanje korporacije za plaćanje odštete i potpisivanje ugovora da ne mogu ponovno sječi u tom području bez dozvole plemenskih tijela. Kao podrška Ogoni narodu u Nigeriji, na njihov dan aktivisti u Britaniji ulaze u centralu Shella i zatvaraju se u blokiranim uredima. S digitalnim kamerama i laptopom snimaju cijeli događaj i šalju uživo snimku iz zabarikadiranih ureda. U uredu pronalaze interni dokument za zaposlenike Shella u kojem se nalaže što manja upotreba riječi globalizacija, posebno za one koji kontaktiraju s medijima i javnosti, jer ona postaje nepopularna i gotovo kontraproduktivna. Također se napominje kako je primjerenije naglašavati lokalne potrebe i okrenutost lokalnim potrebama zajednice ove naftne korporacije. Studenti u Georgetown Universityju okupiraju ured dekana zahtijevajući da fakultet prestane kupovati odjeću i obuću dobivenu iskorištavanjem radne snage u zemljama u razvoju. 5000 predstavnika i predstavnica zapatističke civilne organizacije putuje Meksikom pripremajući veliki referendum ili konzultacije (consulta) s javnosti. Preko tri milijuna Meksikanaca i Meksikanki izlazi na konzultacije i glasaju da se

mirovni ugovor iz San Andresa prihvati. Par mjeseci kasnije u Chiapasu ponovni susret zapatista i predstavnika civilnog društva. Na sastanu se raspravlja o rezultatima konzultacija i planovima za budućnost. Karavana farmera i seljaka iz siromašnih zemalja putuje Europom u organizaciji PGA. Na putu govore o svojim iskustvima, zajedno s francuskim farmerima uništavaju GM usjeve, prosvjeduju u Bruxesellu pred sjedištem NATO-a, da bi sve kulminiralo prosvjedom u Kölnu protiv G8 sastanka. Globalni dani akcije ove godine proglašavaju se 18. lipnja za vrijeme sastanka G8. Od tada će postati uobičajeno da se takvim globalnim prosvjedima da naziv po datumu – J18 (June 18). Širom svijeta po uzoru na RTS proglašavaju se Karnevali protiv kapitalizma. Upravo su ponukani uspjehom prvog takvog dana godinu prije, ljudi okupljeni oko RTS-a, EF-a i McLibel kampanje pozvali na "Međunarodni dan prosvjeda, akcije i karnevala u samom srcu globalne ekonomije". U Londonu 10.000 ljudi potpuno blokira financijsko srce grada te zatvaraju burzu. Pokušaj da se uđe u zgradu londonske burze uzrokuje velike sukobe s policijom. Ponovno se štampaju lažne novine u 30.000 primjeraka. Burze i financijski centri su "atakirani" i u Madridu, Amsterdamu, Vankuveru, Melbourneu, New Yorku, Buenos Airesu, Genevi, Bordeauxu, Eugenu (SAD) i drugdje. U Nigeriji nekoliko tisuća ljudi na aerodromu dočekuje Owensa Wiwu, brata ubijenog pisca Kena Saro-Wiwe. Pridružuju se drugim prosvjednicima na Karnevalu potlačenih i blokiraju Port Harcaut, glavnu luku za izvoz nafte iz zemlje. U Seulu aktivisti i aktivistkinje organiziraju ulični teatar gdje debatiraju Subcomandante Marcos i George Soros, implicirajući Sorosevu upletenost u financijsko špekuliranje na istočnoazijskom tržištu, što je bio jedan od razloga velike krize u toj regiji 1997. godine. U 40 zemalja slavi se Karneval protiv kapitalizma, a po prvi put se događaji snimaju, fotografiraju i dijele te šalju preko Interneta, što će kasnije se pretvoriti u Indymedia centre širom svijeta. Internet aktivisti organiziraju prosvjed protiv meksičke vlasti zbog odnosa prema Zapatistima i u akciji blokade meksičke ambasade sudjeluje 18.000 virtualnih aktivista iz 49 zemalja. London Times predviđa: "Neprijatelji kapitalizma će se vratiti" (NfN, 2003: 187). Vjerojatno nisu bili ni svjesni koliko su pogodili, budući da su prosvjedi u Seattleu protiv sastanka WTO-a došli nakon svega pet mjeseci. Na prosvjedima protiv MMF-ove politike u Ekvadoru policija ubija 13 prosvjednika, a država proglašava izvanredno stanje. Druga PGA konferencija u Indiji u organizaciji KRRS-a završava sloganom "ubijmo WTO prije nego WTO ubije nas" s pozivom na prosvjede u Seattleu. Krajem studenoga prosvjedi u Seattleu šokiraju SAD. Niti sami organizatori prosvjeda nisu očekivali više od 50.000 ljudi koliko ih se pojavilo, potpunu blokadu grada pa još i uspjeh zbog propasti sastanka. Policija ljuta zbog nemogućnosti nošenja s decentraliziranim grupama afiniteta i uspješnom blokadom prilaza mjestu sastanka WTO-a, pretvorila je miran prosvjed u kaos

pun dima i nasilja. Naime, aktivisti su imali namjeru spriječiti sastanak tako da blokiraju ceste koje voda iz hotela u kojima su smješteni delegati, kao i one koje vode do mjesta sastanka. U skladu s anarhističkim vrijednostima podijelili su se u razne i disperzne grupe afiniteta (ili sklonosti) od kojih je svaka preuzela odgovornost za određeni dio velike akcije. Model koji je primijenjen u Seattleu postat će osnovna šablona za aktiviste i aktiviskinje i na kasnijim prosvjedima. Grupe afiniteta bazirane su na principu da svaka grupa od 5-15 ljudi bira vlastiti način uključenosti u prosvjede čime se cijeni svačiji stav. Policija je u Seattleu reagirala nasilno mičući prosvjednike s ceste, no čim bi maknuli jedne, druga grupa afiniteta je već čekala spremna da je zamijeni.[32] Policije će trebati iznenađujuće dugo da se prilagodi novonastalim uvjetima i izađe iz blentavosti. Čak i godinu dana nakon Seattlea jedan FBI je odlučio biti dovoljno tragikomičan da stavi na listu terorističkih organizacija Karneval protiv kapitalizma. Netko je trebao prišapnuti FBI-ju kako Karneval protiv kapitalizma nije nikakva organizacija, a pogotovo da ne postoji nekakvo vodstvo ili sjedište. I dok su mainstream mediji u SAD-u uglavnom govorili o uličnom nasilju stotinjak pripadnika black bloc skupine koja je uništavala izloge određenih korporacija, pokret je bio spreman za vlastiti medij te je u Seattleu po prvi put rođen Indymedia Centar, nezavisni medijski centar koji je trebao pružiti aktivističku verziju uličnih prosvjeda. Koncept Indymedie će se poslije proširiti po cijelom svijetu sa 112 podružnica i postati će jedno od glavnih oblika komunikacije cijelog pokreta. U Genevi su aktivisti provalili u sjedište WTO-a i izazvali kratki spoj, što je prekinulo rad kompjutera i komunikaciju u WTO-u na nekoliko sati. Prosvjedi solidarnosti održani su širom svijeta. Unatoč policijskom nasilju, aktiviste je zahvatila totalna euforija kada je objavljeno da je sastanak završio neuspjehom te da nije postignut dogovor o daljnjoj rundi liberalizacije trgovine. Los Angeles Times je objavio kako su “elitisti izgubili te kako je debata promijenjena zauvijek”, a Le Monde Diplomatique objavljuje velikim riječima na naslovnici – 21. stoljeće započelo je u Seattleu. Neki su zaključili kako se “može reći da je u Seattleu rođeno svjetsko civilno društvo. Na javnoj sceni prvi put se pojavio zabrinuti građanin svijeta” (Šimac, 2001 :24). Meni se čini više fer promatrati prosvjede u Seattleu kao svojevrsnu kulminaciju višegodišnjeg nakupljanja energije i aktivnosti ljudi u pokretu. Dodatni problem je interes medija za događanja u zapadnim zemljama, posebno u SAD-u. Ovim prosvjedima za mnoge se stvar zaokružila, budući da je sve vraćeno u centar, u samo srce neoliberalnog kapitalizma – SAD. Premda smo daleko od toga da zaključimo kako je to bio početak nekakvoga globalnog aktivizma i građanskog društva, ostaje činjenica gotovo općeg iznenađenja i u nekim slučajevima i preneraženosti zbog ovog uspjeha pokreta. Počela se sve više osjećati nervoza i zabrinutost mnogih zastupnika i promotora neoliberalnog kapitalističkog poretka.

2000.

Neočekivana brojnost i šarenilo opozicije neoliberalnom kapitalizmu u SAD-u dala je daljnji zamah cijelom pokretu. Osjećaj zadovoljstva, slavlja i "nabrijanosti" mogao se iščitati sa svih usana. Pokret postaje tema za sebe i nastaje pravi boom literature koja se njime bavi. Battle of Seattle ili bitka za Seattle, kako su se kasnije nazvali prosvjedi u Seattleu, postaje mamac za mnoge društvene teoretičare, komentatore, da ne govorimo o samim aktivistima i aktivistkinjama.

No, to je početak i puno suptilnijih i podmuklijih napada na pokret, upravo zato što i je iskazao snagu na tako jasan i konkretan način. Naime, nakon završetka prosvjeda u Seattleu krajem 1999. godine, možemo slobodno zaključiti kako je nastala prava panika u vrhu globalnih financijskih i političkih centara, a naravno samim time i u najutjecajnijim mainstream medijima.[33] Nitko nije očekivao onoliku količinu ljudi, a pogotovo nitko nije očekivao da će zasjeniti događanja na samom sastanku. Premda se ne može poreći da je bilo vizionarskijih upozorenja za poslovnu i političku elitu SAD-a. Tako je Jeffrey Garten pišući u Business Weeku upozoravao na nadolazeći "sofisticirani napad na globalni kapitalizam" kojeg će voditi agresivni i lukavi NGO-i uz njihovu dominaciju na javno mnijenje prema globalnoj trgovini i financijama (Guyatt, 2000: 236). Čak i propali pregovori između industrijski razvijenih zemalja i zemalja Trećega svijeta, koji su barem djelomično uzrokovali prekid sastanka dan prije predviđenog i to bez donošenja neke zajedničke deklaracije, pali su u drugi plan zbog događanja na ulicama. Vodeći su pak političari i birokrati globalnih institucija, zbog čijih postupaka su i sazvani prosvjedi, odjednom počeli isticali kako se neke pritužbe i zahtjeve prosvjednika moraju početi razmatrati i uvažavati, naravno uz dijalog i osudu nasilja na ulicama.[34] Panika je posebno bila vidljiva među brojnim komentarima najutjecajnijih medija. Korporacijski mediji uglavnom pišu o nasilju na ulicama ističući prosvjednike kao fitilj nereda. Puno manje pažnje se posvetilo kasnijoj činjenici da je zapovjednik policije Norm Stamper podnio ostavku zbog nasilja policije svega četiri dana nakon završetka prosvjeda, te kako je sama policija predložila 250.000 dolara kao odštetu nekima od uhapšenih. Cijelo medijsko gurkanje u oštećeni vlak neoliberalizma najavio je još u prosincu prethodne godine časopis The Economist u broju od prosinca, gdje na naslovnicu stavlja slike gladne djece i naslov "pravi gubitnici Seattlea" optužujući prosvjednike kao glavne krivce za neuspjeh u pomaganju siromašnima.

Magazin Forbes koji otvoreno naginje neoliberalnom poimanju svijeta objavio je komentar

kako je “demokracija dobra stvar, ali sada je došla u ruke krivih ljudi” (NfN, 2003:207), misleći na prosvjednike i prosvjednice. Iz Reutersa je tih dana izašlo 27 članaka koji su se ticali anarhizma, Peter Wallman iz Wall Streat Journala na National Public Radio postaji “zaprepašteno” je upozoravao kako anarhistički pokret u SAD-u raste i postaje “nacionalni fenomen”, a u New York Timesu se nakon Seattlea iz jednog članka isticao naizgled nepojmljiv zaključak: “anarhisti su bili organizirani”. Premda se u svim medijima osuđivalo uništavanje imovine od strane black bloca, ne može se poreći da je njihov selektivni i organizirani pristup uništavanju ponukao mnoge na gore spomenuti zaključak. Listajući redom korporacije čiji su izlozi razbijeni, dok bi drugi pored ostajali čitavi, naveo je mnoge da se zapitaju što je to loše baš u Starbucksu, McDonald’su, Nikeu i drugim korporacijama čiji su izlozi razbijeni. Čak se i poznati kultni časopis krupnog kapitala Financial Times morao pozabaviti ovim protestima i posvetiti im svoj uvodnik. Pod naslovom Kritika kapitalizma uvodnik zapaža da “suprotstavljanje globalnom kapitalizmu dobija snagu i moć” i da “protesti imaju veliku važnost kao znak upozorenja da narodno nezadovoljstvo kapitalizmom i snagama globalizacije dostiže zabrinjavajuću visinu” (Medojević, 2000). Dapače, uskoro kreću optužbe iz Financial Timesa i The Economista o prosvjednicima kao “neprijateljima siromašnih”, a u potonjem časopisu se posebno počinje ponavljati teza kako civilne inicijative i organizacije “predstavljaju opasno prebacivanje moći na neizabrane i neodgovorne posebne interesne grupe”. S obzirom na moć koju posjeduju neizabrane financijske i trgovinske globalne elite i institucije, ovakav komentar opasno se približava otvorenom cinizmu. Pored neodgovornosti i nelegitimnosti kao optužbi protiv civilnoga sektora općenito, nizale su se i optužbe kako će prosvjednici samo pogoršati stanje u temama za koje se navodno zalažu (Zakaria, 1999). Andrew Marr u Observeru zaključuje: “Na kraju krajeva, WTO je na strani anđela. To je ono što siromašni najviše trebaju” (Cromwell, 2001: XI). Glavni urednik New York Timesa, poznati novinar Thomas Friedman, išao je tako daleko i zaključio kako su “protivnici neoliberalizma vrijedni prijezira i zaslužuju šamar” (George, 2001). U svom komentaru u New York Timesu nazvanom “Bezumni u Seattleu”, Friedmann je započeo svoj rat s akterima pokreta koji će trajati do danas.[35] Tu ih je usporedio, s obzirom na stavove, sa zastupnicima Sovjetskoga saveza, luditima 21. stoljeća i osobama koje i dalje misle da je Zemlja ravna, nazvavši ih sindikatlijskim protekcionistima te “hippijima kojima treba fiks iz ’60-ih” (Friedman, 1999). Par mjeseci nakon prosvjeda u Seattleu, Cordell Hull Institute iz Washingtona koji je poznat po svojem zagovaranju “slobodne trgovine” organizira konferenciju After Seattle: Restoring momentum in the WTO, koju pohode brojni ministri, predstavnici korporacija, agencija za odnose s javnošću i drugi, na kojoj su davane smjernice budućega djelovanja WTO-a. Tako

su Cecil Parkinson, ministar trgovine u vladi Margaret Thatcher i Clayton Yeutter, bivši ministar trgovine SAD-a isticali kako se slični sastanci nikada više ne smiju organizirati u SAD-u gdje se prosvjedi lako organiziraju te da treba birati mjesta koja će držati prosvjednike na distanci. Na to se zaista vizionarski nadovezao brazilski ministar vanjskih poslova, koji je napomenuo kako se sljedeći sastanak treba organizirati "usred pustinje", što se i dogodilo u studenom 2002. godine s glavnom konferencijom WTO-a u Kataru (George, 2001) i mnogim drugim sličnim okupljanjima koja se počinju događati na mjestima nepristupačnima za prosvjednike. Ovakva gotovo histerična, ali očito pomno organzirana kampanja ne treba nas čuditi, budući da su praktički po prvi put u SAD-u zajedno prosvjedovali ulicama pripadnici i pripadnice različitih aktivističkih skupina i pokreta: ekološki zajedno s radničkim, gay zajedno s imigrantskim, anarhisti zajedno sa studentima… Jedna od parola na zidovima Seattlea – We are winning – ostala je duboko prisutna unutar pokreta.

Ya Basta u Italiji na nekoliko mjesta organizira akcije upada u centre za imigrante omogućujući novinarima i predstavnicima organizacija za ljudska prava da vide nehumano stanje u kojima talijanske vlasti drže imigrante. Zbog trodnevne okupacije krova, jedan kamp pored Milana vlast zatvara, da bi kasnije bio ponovno otvoren. Po prvi puta organiziraju se veći prosvjedi za vrijeme održavanja Svjetskoga ekonomskog foruma u švicarskom mondenom skijalištu Davosu. I ovdje prosvjednici uništavaju McDonald's. Konzultiranje javnosti oko nekih važnih pitanja postaje nepisano pravilo unutar pokreta. U već spominjanoj Cochabambi u Boliviji održano je konzultiranje sa stanovnicima grada i tek kada je njih preko 90 posto odgovorilo kako se ugovor s Bechtelom mora prekinuti, Coordinadora, inicijativa koja je pokrenula protivljenje ugovoru o privatizaciji vode, pokrenula je pobunu. Također u Španjolskoj preko tri milijuna ljudi izlazi na neslužbeni referendum i njih 97 posto glasa kako Španjolska treba oprostiti sav dug koji prema njoj imaju zemlje u razvoju. Referendum ne uspijevaju spriječiti niti zabrana španjolskoga izbornog komiteta niti pokušaji policije da zatvore neka "birališta". Godinu dana prije na prosvjedima u Washington D.C.-ju protiv redovnog zasjedanja MMF-a i Svjetske banke pojavilo se svega 50-ak ljudi. Nakon Seattlea galopirajući zanos u pokretu dovodi 30.000 ljudi na ulice glavnoga grada SAD-a. Policija izmišlja priču s dojavom o nesređenoj protupožarnoj zaštiti i upada u zgradu koja je služila kao centar okupljanja za aktiviste i aktivistkinje, gdje se jelo, pripremalo akcije, radilo lutke i transparente za prosvjede. Uhićeno je 678 ljudi, a 1000 organiziranih black bloc pripadnika na ulici održava policiju na distanci od drugih prosvjednika. Politika MMF-a i Svjetske banke postaje jedna od glavnih tema svjetskih medija. Nastavljaju se i biseri po medijima pa Charles Krauthammer u Time

magazine zaključuje je “šašava gomila” na ulicama skupina “apolitičnih Ludita koji odbijaju prihvatiti da rast, prosperitet i poboljšanje životnih standarda uvijek uzrokuje određene poremećaje” (Cromwell, 2001: XI). U Genovi protiv konferencije pro-GM znanstvenika i korporacijskih direktora prosvjeduje 10.000 ljudi. Savršeno organizirane tute bianche uspijevaju odgurati redove policije sve do ulaznih vrata zgrade, gdje se konferencija održava. Zahtijevaju da im se omogući ulaz u dvoranu kako bi i oni mogli raspravljati o GMO-u. Konferencija se prekida, talijanska vlada povlači suglasnost za održavanje konferencije i kreće prema zabrani GMO u zemlji, a mediji cijeli događaj karakteriziraju “talijanskim Seattleom”. Sličnu stvar kasnije će ponoviti i u Bologni, par mjeseci kasnije za vrijeme zasjedanja OECD-a. Aktivisti napadaju Nikeovu Internet stranicu tako da svi posjetitelji Nikeove službene stranice automatski se prebacuju na stranicu koja daje po ovu korporaciju nepopularne informacije o iskorištavanju radne snage u jugoistočnoj Aziji te najavljuje prosvjede u Melbournu protiv sastanka Svjetskoga ekonomskog foruma. U samo šest sati koliko je trebalo Nikeovim web stručnjacima da poprave kvar, na anti-Nike Internet stranicu bilo je 900.000 ulaza. G8 se sastaje na Okinawi (Japan), a svijet je zgoržen troškovima sastanka i osiguranja od 750 milijuna dolara, što bi bilo dovoljno da se ukine dug Gvajani, Ruandi, Laosu, Zambiji, Nikaragvi, Beninu, Kambodži i Haitiju zajedno. Gotovo 30.000 ljudi istovremeno prosvjeduje i protiv američke vojne baze na otoku. U Brazilu se preko pet milijuna ljudi pojavljuje na neformalnom referendumu o pitanju odnosa prema MMF-u. U organizaciji Nacionalnoga vijeća biskupa i Jubilee 2000, gotovo svi izašli na referendum zahtijevaju izbacivanje MMF-a iz Brazila, a iz solidarnosti prosvjeduje stotine tisuća ljudi širom Brazila i drugdje po Južnoj Americi. Brazilska vlada ističe kako je referendum “glup, izoliran projekt organiziran od manjine” (NfN, 2003: 295). 10.000 prosvjednika protiv WEF-a u Melbournu uspijevaju prekinuti zabavu u čast sastanka pa čak i neke od prezentacija zbog straha od njihovog ulaska u dvoranu. MMF i Svjetska banka održavaju svoj godišnji sastanak u Pragu kako bi podržali ulazak ove zemlje u ekonomske i političke integracije. Češka policija dobiva instrukcije i obuku od FBI-ja, te zatvara granice za aktiviste i aktivistkinje. PGA poziva na decentralizirane akcije solidarnosti i preko 110 gradova sudjeluje u ovim “globalnim danima akcije”. U samom Pragu, euforija među 20.000 aktivista i aktivistkinja je na vrhuncu, budući da je sastanak MMF-a i Svjetske banke jedan dan ranije zatvoren zbog prosvjeda. Zadnji dan ativisti slave u centru grada, jer je to prvi put da su uspjeli baš zatvoriti, odnosno prekinuti neki sastanak globalnih financijskih i trgovačkih institucija. Cijeli sastanak je vrlo brzo počeo propadati budući da su i sami delegati više osluškivali događanja na ulicama Praga, nego što su bili skoncetrirani na teme sastanka. Drugi dan je mnogo delegata ostalo u svojim hotelskim sobama iz straha pred

prosvjednicima. Treći dan je otkazan. Unutar pokreta vlada zaista totalno ludilo i ushićenje zbog uspješnosti “dionizijskoga političkog teatra” na ulicama koje postaje dovoljno jako da potjera kući globalne birokrate. Istovremeno raste nasilje između policije i dijela prosvjednika. Black bloc uništava brojne izloge i dio grada, a policija uzvraća velikim uhićenjima bilo na koga god naleti. Nakon prosvjeda, Amnesty International optužuje češku policiju za nasilje na granici mučenja.

U Nici 90.000 prosvjeduje protiv antisocijalne polike EU-a, a policija koristi toliko suzavca da ulazi u dvoranu gdje se održavao sastanak. U svom nastupnom govoru, francuski predsjednik Chirac kašlje od suzavca.

U listopadu 2000. godine vrhovni sud Indije dozvolio je nastavak gradnje Sardar Sarovar brane na rijeci Narmadi čija bi izgradnja potopila domove 200.000 ljudi. Aktivisti i aktivistkinje najavljuju daljnju borbu.

Te godine je i skupina od 39 biotehnoloških korporacija odustala od tužbe vlade Južne Afrike zbog korištenja generičkih lijekova u liječenju oboljelih od AIDS-a. Još 1997. godine korporacije su tužile vladu Južne Afrike zbog kršenja njihovih patenata, a povukle su se tek nakon ogromnih prosvjeda i u Južnoj africi i drugdje u svijetu.

Coca Cola pristaje krajem 2000. godine isplatiti skoro 200 milijuna dolara svojim radnicima crne boje kože kako bi izbjegla suđenje zbog rasne diskriminacije, sprječavanja u napredovanju i zakidanjima na plaćama.

Floridski sudac Robert Paul Kaye donosi odluku kojom su duhanske korporacije dužne isplatiti rekordnih 145 milijardi dolara floridskim bivšim pušačima zbog oboljenja. Izražava se sumnja u isplaćivanje tih svota. Naime, slijedi presuda u svakom pojedinačnom slučaju (radi se o 700.000 ljudi), što bi moglo potrajati slijedećih 50 godina. Iz duhanskih korporacija znaju da onda tko živ tko mrtav. Radi dodatne sigurnosti prilažu žalbu višem sudu.

2001.

Sljedeća godina započinje s prosvjedom 20.000 ljudi za vrijeme Busheve inauguracije u Washingtonu DC-iju, uz izražavanje otvorene optužbe za izbornu krađu. Osiguranje na WEF-ovom zasjedanju u Davosu zbog takvog zahtjeva SAD-ove delegacije, toliko je iziritiralo

druge delegate da su kao u nekakvom teatru apsurda sami učinili prosvjed sjedanjem na pod i odgodili početak Clintonovog govora. Za to vrijeme odvija se po prvi put Svjetski socijalni forum (WSF) u Porto Alegreu. WSF je trebao odigrati ulogu alternative WEF-u i okupiti aktiviste kako bi raspravljali o alternativama agresivnoj globalizaciji i kapitalizmu pa je i nazivan "drugi Davos" (Houtart i Polet, 2001). Farmeri za vrijeme WSF-a odlaze uništiti Monsantove GM usjeve. WSF je time otvorio put za pokret, gdje će biti manje usmjeren na druge prekidajući i blokirajući njihove sastanke i konferencije, a više na kritičko preispitivanje vlastitih strategija i ciljeva.

Zapatisti ponovno šokiraju svijet. U veljači 2002. godine, 23 najtraženijih ljudi u Meksiku, zapovjednici EZLN-a, izlazi iz ilegale džungle i kreće na prosvjedni Marš za dostojanstvo urođenika prema Meksiko Cityju. Sam marš je bio doveden u pitanje budući da je Crveni križ odbio osigurati pratnju zapatistima. Mnogi su odvraćali od ovog puta Subcommandante Marcosa i druge iz EZLN-a opisujući takvu ideju kao pravo samoubojstvo. Pored toga što su svi bili na hitnim listama za uhićenje koje je izdala meksička vlast prije par godina, kao mogući problem postavilo se i pitanje osiguranja karavane od 50-ak autobusa zbog mogućih napada desničarskih paramilitarnih skupina tokom putovanja karavane. Dio osiguranja dobila je talijanska Ya Basta, ali su se neki ljudi žalili na njihovu bahatost i pretjeranu revnost pa su nastavili put samo kao dio karavane. Vjerojatno su bili pod velikim pritiskom zbog opće zabrinutosti za sigurnost karavane. Putujući preko 1000 kilometara u karavani od 50-ak autobusa, Zapatisti i njihovi suputnici organizirali su u 13 meksičkih pokrajina 77 javnih događanja, rasprava i fešti. Kako su se približavali glavnom gradu raslo je i uzbuđenje, a od ulaska u grad pa do glavnog trga 2 milijuna ljudi dočekalo ih je na ulicama kako bi im poručili No estan solos (Niste sami). Komandatica Esther po prvi put u povijesti kao predstavnica žena autohtonog stanovništva drži govor u kongresu, zastupnicima i zastupnicama. Za vrijeme govora zamaskirane Esther dio parlamentarca napušta dvoranu iz prosvjeda, jer je njenom pojavom "narušen poslovnik".

Globalni dani akcije proglašeni su za travanj, kada će se održati sastanak predstavnika vlada američkih kontinenata o slobodnoj trgovinskoj zoni (FTAA) od Aljaske do Patagonije. Šesti sastanak o ugovoru FTAA održan je u Quebec Cityju (Kanada). Bez obzira što bi takav ugovor utjecao na živote 800 milijuna ljudi, glavne odredbe i značajke ugovora i dalje ostaju tajne, što samo dodatno pojačava nepovjerenje pa nas ne treba čuditi da se FTAA naziva NAFTA-om na stereoidima. Mjesto održavanja sastanka o FTAA ograđuje se velikom žičanom ogradom, te je prigodno nazvana "zidom srama" pri čemu je isticano odijeljivanje političke i ekonomske elite od ljudi. Na prosvjede izlazi 20.000 ljudi unatoč zatvorenim granicama, ali

se prosvjednici dijele na predstavnike sindikata i nekih NGO-ova koji odlaze od ograde i suzavca u mirniji park poslušati 22 govora, te na druge prosvjednike koji sudjeluju na Karnevalu protiv kapitalizma te se zajednički koncentriraju na “zid srama” i kreću u njegovo rušenje kao protest protiv granica. Prosvjedi solidarnosti održavaju se i drugdje po Sjevernoj i Južnoj Americi, a nikakav konkretniji ugovor o FTAA nije potpisan, što je ostavilo još jednom osjećaj zadovoljstva unutar pokreta. Tisuće ljudi prosvjeduje u Johannesburgu u Južnoj Africi, zbog vladine odluke da prepusti vodovod i vodoopskrbu cijelog grada francuskoj korporaciji Suez Lyonnaaise des Eaux. U Švedskoj, zemlji simbolom uređene demokracije i socijalne države, za vrijeme prosvjeda protiv EU-a u Göteborgu, policija puca s pravim mecima na prosvjednike i ranjava ozbiljno troje od njih. Već prije su započeli sukobi s policijom, budući da je unatoč prethodnom dogovoru, nasilno upala u mjesto sastanka aktivista, prebila zatečene i uhtila 200 ljudi. Švedska policija pušta u medije snimku kako bi prikazakla pucnjavu kao samoobranu, a sami mediji snimku komentiraju kao lošu montažu te puštaju originalne snimke gdje se vidi da policija puca direktno u leđa nenaoružanih prosvjednika (Neale, 2002). Sindikati i aktivisti prosvjeduju u Barceloni kako bi unaprijed odagnali Svjetsku banku da u tom gradu održi svoj godišnji sastanak. Na prosvjedu slave, jer je iz Svjetske banke objavljeno da se sastanak odgađa te da će biti obavljen virtualno. Mediji obajvljuju fotografije gdje se policijski agenti vide kako razbijaju izloge i i zazivaju nerede kako bi isprovocirali sukob policije i prosvjednika. Nekoliko tisuća ljudi prosvjeduje u Salzburgu protiv sastanka WEF-a. Policija dobija odriješene ruke da puca na prosvjednike s pravim mecima ukoliko to procijene potrebnim.

Sastanank G8 u Genovi označen je kao poseban “globalni dan akcije”. Tenzije s policijom u zapadnim zemljama počele su se opasno približavati vrhuncu. U Göteborgu je policija pucala na prosvjednike, u Salzburgu imala dozvolu upotrijebiti prave metke, a pred Genovu je objavljena vijest kako je talijanska vlada naručila 100 mrtvačkih vreća. Dapače, čak su i sami prosvjedi nekoliko mjeseci prije sastanka G8 bili okarakterizirani od strane Berlusconijeve vlade kao ilegalni. Vijesti poput onih o bombama pronađenima u blizini državnih agencija samo su još više pojačavale takvu atmosferu. Ipak, nakon što aktivisti okupljeni u koaliciju preko 1000 raznih grupa i organizacija Genoa Social Forum nisu popustili u namjeri da prosvjeduju na ulici, talijanska vlada i policija dozvoljavaju određene rute za prosvjede i osiguravaju smještaj za prosvjednike. Sve ta nervoza i tenzije normalno se prebacuje i na sam pokret. Unutar GSF-a postoje nesuglasice kako prosvjedovati i postupiti u trenutku sve izvjesnijega policijskog nasilja. Par tjedana prije prosvjeda najjača aktivistička organizacija u Italiji Ya Basta, povezana s tutte bianche taktikom, objavljuje “deklaraciju rata” protiv G8 sastanka. Mnogi unutar GSF-a ne odobravaju takvu “ispraznu

ljevičarsku retoriku" koja u stvarnosti ništa ne znači te se ističe da su se u Ya Basti malo previše i zapravo krivo zanijeli svojim zapatističkim idolima. Premda je svima bilo jasno kako Ya Basta ne misli započeti pravi rat s G8 i policijom, dio grupa u GSF-u smatra takav potez nepotrebnim provociranjem policije ili zadovoljivanjem Berlusconijeve vlade koja uporno plaši javnost kako će prosvjednici biti nasilni. I sam način prosvjedovanja bio je predmet brojnih debata. Naime, pacifisti su zahtijevali da se policija ne provocira, dok su mnoge druge grupe, uključujući Ya Bastu s tutte bianche taktikom, Globalise Resistance, radikalni sindikat COBAS i druge, najavile rušenje žičane ograde kao simbola nejednakosti i neravnopravnosti u svijetu. Isto kao u Quebecu oko tzv. crvene zone u koju nije smio ući niti jedan prosvjednik, a gdje je bio sastanak skupine G8, podignute su ogromne ograde kroz brojne ulice i uličice Genove. To je uključivao čitav niz različitih pristupa i taktika koje su trebale biti zadovoljene. No da bi dobili pravi uvid u izvjesnu kaotičnost pomirivanja svih tih vrijednosti, želja i ciljeva dobro nam može poslužiti zaključak jednog sudionika tih predprosvjendih sastanaka GSF-a: "Časne sestre će se moliti za ukidanje duga zemljama u razvoju pet kilometara daleko od crvene zone; dio pacifista će prosvjedovati, ali neće niti pokušati ući u crvenu zonu; dio prosvjednika okrenutih prema nenasilnoj direktnoj akciji, uglavnom okupljenih unutar pink bloc taktike će ući u crvenu zonu i pokušati prekinuti sastanak G8; Globalise Resistance će pokušati ući u crvenu zonu, ali se neće sukobljavati s policijom; Tutte bianche i COBAS su izjavili kako će pokušati probiti se u crvenu zonu i kako si zadržavaju pravo na samoobranu ako ih policija napadne" (Neale, 2002: 26). Na kraju se dogovorilo kako GSF neće koristiti ratnu retoriku, kako neće biti nikakvog oružja (pod čim se misli na štapove, kamenje, molotovljeve koktele…), kako neće biti niti uništavanja izloga i druge imovine u gradu. Također je donesen zaključak kako se neće napadati niti policija. GSF je time postigao svoj cilj da poštuje svoje različitosti, ali i da donese neke temeljne odluke. Upravo zbog poštivanja svačijeg stava, odlučeno je kako će s obzirom na različite taktike prosvjedovati zajedno na ulicama, ali odvojeno u različitim dijelovima. Aktivisti i aktivistkinje su se dogovorili/e o međusobnom poštivanju i nekritiziranju drugačijih izbora i taktika. Premda danas kada se gleda na odluke GSF-a, nije jasno kako se mislio ući u crvenu zonu, a ne sukobiti se s policijom. Također predstavnici GSF-a su imali, kako će se kasnije pokazati još jedan problem. U GSF-u nisu sudjelovale, pa niti željele sudjelovati militantne anarhističke i druge radikalno lijeve skupine, posebno ne oni koji su na prosvjedima namjeravali participirati u black bloc taktici. Ovaj najmilitantniji dio prosvjednika što zbog samodovoljnosti i vlastitog getoiziranja, a što zbog propusta samih ljudi u GSF-u da ih uključe u razgovore prije prosvjeda, na kraju nije imao svoju dogovorenu rutu s ostalim prosvjednicima. Takva katastrofalna organizacija prosvjeda kakvih dugo nije bilo viđeno u

Europi pa i šire, s današnje točke gledišta čini se nevjerojatnim propustom. Naime, black bloc kao integralni dio svoje taktike ima i uništavanje imovine, a i sukobe s policijom kao slugama sistema, i čini se kao pravo bacanje pod tepih pretpostavka ili ponašanje u GSF-u da se ovakva taktika može ignorirati u Italiji i Europi, gdje black bloc taktika ima svoje temelje i početke. Ipak, svi su imali jednu zajedničku odluku – da na prvom danu kada su proglašeni prosvjedi za prava imigranata neće biti nikakvog nasilja kako se imigrante ne bi dovodilo u potencijalno opasnu situaciju hapšenja i deportacije. Drugi dan je bio određen za razne oblike građanske neposlušnosti i pokušaja ulaska u crvenu zonu, dok je treći dan trebao biti finale, ali bez ulaska u crvenu zonu, već kao zajednički prosvjed svih unutar pokreta. Unatoč svim tenzijama i organizacijskim problemima, unutar pokreta je Genova označena kao "moraš ići" mjesto, i zbog optimizma unutar pokreta, a i specifičnosti Italije kao zemlje gdje je pokret u svim svojim varijantama i dimenzijama jak dodatno je mamila. U Njemačkoj je po novinskim anketama podršku prosvjednicima u Genovi davalo oko 70 posto ispitanih, u Grčkoj 67 posto, u Francuskoj preko 60 posto. Jedan od najpozantijih slogana bio je "vi ste G8, mi smo 6 milijardi" (Neale, 2002), pri čemu se mislilo kako aktivisti predstavljaju cijeli svijet. Odluka o mirnim prosvjedima na prvi dan, kasnije je od svih ispoštovana i 50.000 ljudi prvog dana u Genovi mirno prosvjeduje u zaista karnevalskoj atmosferi.

ZASTOJ I PAD

2001.

Prosvjede u Genovi smo podijelili na pola jer se različita atmosfera u pokretu prije i poslije mogla lako osjetiti. Dok su u Genovu stotine tisuća aktivista dolazile puni samopouzdanja i optimizma, iz Genove su za svega par dana izlazili s umornim licima, iscrpljenim tijelima i osjećajem da napuštaju ratnu zonu. Premda bi se moglo proglasiti sitničarenjem podjela jednih prosvjeda na dva dijela i njihovo različito karakteriziranje, zbog niza razloga odlučili smo se za ovakvu odluku. Premda su neki od tih problema bili vidljivi, pa i raspravljani i prije Genove, smatramo kako su u Genovi upravo ti problemi preuzeli kompletne osjećaje i diskusiju, što je prije bilo zatomljeno zbog toga što “mi pobjeđujemo”. Naime, U Genovi je nasilje policije za zapadne aktiviste došlo kući i suočili su se s dugo neviđenim policijskim nasiljem. Već na samim ulicama u Genovi treći dan, a pogotvo nakon prosvjeda, nagomilano potiskivanje suprotnosti između raznih strategija i taktika možemo reći da je eksplodiralo te su čak i u mainstream medijima akteri pokreta počeli s međusobnim optužbama. Kaos je zaista stanje kojim bi se najbolje mogli opisati prosvjedi u Genovi. U gradu je drugog dana prosvjeda uništavanje imovine počelo već rano tijekom dana, no vrlo brzo je bilo jasno kako black bloc uopće nema neku uobičajenu taktiku selektiranja meta, već je počelo uništavanje grada. Razbijani su semafori, mali dućani, autobusne stanice, pošte, obični obiteljski automobili i druga nekorporacijska i nedržavna imovina. Problem neimanja vlastite rute za prosvjed, doveo je i do miješanja pripadnika black bloca s drugim prosvjednicima od kojih mnogi nisu htjeli niti čuti za bilo kakve sukobe s policijom. Black bloc se optuživalo kako je mnoge druge aktere u pokretu doveo na rukohvat policije, a ova nije birala u batinanju. Nastali su opći neredi i nasilje u gradu, a sve je eruptiralo nakon što se među aktivistima proširila vijest o smrti jednog prosvjednika. Posebno je zgrozila javnost prljavost i podmuklost ubojstva. Naime, policija je ubila prosvjednika s metkom u glavu na svega metar-dva udaljenosti, ali nakon ubojstva policijski džip nekoliko puta prelazi preko nepomičnog i beživotnog tijela. Prvu vijest o smrti jednog prosvjednika policija je upakirala u priču o kaosu, neredima i smrtnom stradalom mladiću pod gumama džipa, nastojeći cijelu priču smjestiti u kontekst slučajnih nesreća u nekontroliranim uvjetima. Policija nije znala da se cijeli događaj snima i tek nakon objavljenih snimki ubojstva, počinje priča sa samoobranom policajca koji je pucao. Nakon toga aktivisti svoj bijes i tugu iskaljuju gotovo na bilo kakvim ciljevima. Black bloc je optuživan za provociranje policijskog nasilja te je

treći dan na velikim prosvjedima zbog ubojstva Carla Gulianija, dio prosvjednika napadao ljude maskirane u crno te su ih tjerali od sebe. Bilo je tužno gledati kako se fraza o prihvaćanju "različitosti taktika" gubi u međusobnom naguravanju i ograđivanju. Došlo je i do nekih manjih fizičkih sukoba među prosvjednicima. Iz black bloca su pak odvraćali kontraoptužbama da su ih mnogi takvim ograđivanjem gurali u ruke policije. Premda je činjenica kako je zbog nespremnosti i nepripremljenosti na suradnju s drugim prosvjednicima i sam black bloc doprinjeo ogromnom nepovjerenju unutar pokreta. Tako se i moglo dogoditi da black bloc započne/prihvati sukob s policijom u jednoj ulici te se sve to prelije i na druge ulice. Onda miran fair trade sajam i jazz koncert nakon prolaska ljudi u crnom, odjednom bude zasut suzavcem i policijskim pendrecima po šokiranim ljudima. Ipak, nama se čini nategnuta fraza o odgovornosti black bloca za policijsko nasilje, jer je policija bila nasilna i prema potpuno mirnim prosvjednicima i prema onima daleko od crvene zone. Dapače, snimke policijskog nasilja pune otvorene brutalnosti i sadizma te svjedočanstva nekih od uhićenih o torturi u zatvorima koji podsjećaju na logoraške iskaze, bili su razlog što su neki progovorili o "otvorenom fašizmu" Berlusconijeve vlade usporedive jedino s latinoameričkim diktaturama. No, postavljalo se pitanje kako se uspješno nositi s takvim očito novim smjerom odnosa prema akterima pokreta. Treći dan na ogromnim prosvjedima zbog ubojstva od prethodnog dana, 300.000 ljudi se pojavljuje na ulicama Genove, a policija ponovno započinje udarati na sve što naiđe. Tu noć je i insceniran napad na "sjedište terorista" Indymedia centar, gdje je nakon prolaska policije sve ostalo krvavo. Mnogi su isticali kako je upravo postojanje snimki policijskog nasilja bilo razlogom divljačkog upada policije u prostorije Indymedie u Genovi, kada je pretučeno oko 90 ljudi, od čega ih je zbog zadobivenih rana 62 moralo biti hospitalizirano. Mnogi su smatrali kako je policija tražila video i druge materijale koji bi mogli biti upotrijebljeni protiv nje. Policija je kreirala predstavu za medije te na stol poslagala palice, noževe i slično i objavila kako je to sve pronađeno u Indymedia Centru koji je bio sjedište najmilitantnijih prosvjednika. Kasnije je potvrđeno iz same policije kako su podmetnuli "terorističku aparaturu". Viši policijski dužnosnik u Genovi Pietro Troiani priznao je kako je policija podmetnula molotovljeve koktele i ostalu "opremu huligana" u školu Diaz. Time magazin zaključuje kako su aktivisti i aktivistkinje dobili što su i tražili. Zbog nasilja policije su smijenjeni zamjenik načelnika policije, zapovjednik antiterorističkih snaga i šef đenovske policije. Ministar unutrašnjih poslova Scaloja i Berlusconi kao najodgovorniji su preživjeli Genovu i nastavili tamo gdje su stali. Svima koji su makar jednom prošli tih dana kroz zgradu Indymedia centra bilo je jasno o kakvoj izmišljotini se radi, jer je ulaz u zgradu bio potpuno otvoren za sve i sigurno je da je time bio nadgledan od policije u civilu. U crvenu zonu nije se probio nitko, premda je bilo

par pokušaja rušenja ograde, ali uz pomoć vodenih topova, ogromnih količina suzavaca i batinanja policija je otklanjala takve pokušaje. Mada je i u Genovi na zidu pisalo We are winning, s obzirom na nikad veću podijeljenost pokreta takve fraze činile su se više kao samoironiziranje, a manje kao realna situacija. Posebno je u tom kontekstu čudno čitati izjave kako su u Genovi stotine tisuća "članova sindikalnih organizacija, socijalista, anarhista, eko-aktivista, boraca za ljudska prava, vjerski orijentiranih aktivista i drugih pokazali kako su ujedinjeni u akciji i kako su solidarni" (Birchman, 2001). Jedan od aktivista iz regije u razgovoru za vrijeme pisanja rada komentirao je cijelu priču kako je zapravo nevjerojatno da se 300.000 ljudi nađe na jednom mjestu i da ne uspiju postići određene kvalitativne ciljeve. Dapače, počeli su se sve glasnije javljati i prijedlozi, između ostalih i od Ya Baste, kako bi trebalo prekinuti s velikim globalnim prosvjedima i okrenuti se lokalnoj zajednici te radu i borbi u njoj. Bilo je jasno kako pred pokretom stoje mnoga neodgovorena pitanja, od kojih mnoga već dugo čekaju da se odgovori na njih, ali zauzetost euforijom i osjećajem nepobjedivosti nisu im davali doći do izražaja. Dapače, mnogi su isticali kako im uopće nije jasno čemu toliko preisipitivanje nakon Genove, jer je jasno kako karneval ide dalje. Dodatno su obradovale vijesti iz MMF-a i Svjetske banke koji su 11. kolovoza najavili skraćivanje godišnjeg jesenskog sastanka s četiri na dva dana zbog straha pred prosvjedima.

Svega dva mjeseca nakon "zastoja i pada" u Genovi, cijeli svijet se suočio s još jednim šokom – terorističkim napadom na SAD 11.09., što će dovesti pokret u još teži položaj. Mnogi su jedva dočekali novu mogućnost za etiketiranje pokreta kao nazadnog i opasnog. Dapače, situacija je otišla još i dalje, budući da su se sada prosvjednici i aktivisti pokreta morali opravdavati od besmislenih i čisto ideoloških optužbi za bliskost terorizmu i Al-Quaidi. Robert Zoellick, SAD-ov predstavnik za trgovinu pri WTO-u prvi je počeo s etiketiranjem protivnika "slobodne trgovine" kao nepatriota. Komentirajući napade na SAD Zoellick je počeo s pripremom terena: "Nećemo dopustiti da nas zastaše oni koji zauzimaju ulice kako bi okrivljavali trgovinu i Ameriku za svjetska zla." Kongresmen s Aljaske Don Young sugerirao je tih dana kako umjesto islamskih terorista postoje "jaki izgledi" da su to učinili alterglobalizacijski prosvjednici. Silvio Berlusconi, talijanski predsjednik vlade u svom tradicionalnom tonu istaknuo je kako "Islam napada Zapad izvana, a alterglobalizacijski prosvjednici ga napadaju iznutra". Najdalje je pak otišao Reginald Dale zaključivši u International Herald Tribuneu kako su "teroristi zapravo ostvarili neke od najdražih ciljeva alterglobalizacijskih prosvjednika". Dale nastavlja: "Dok ne planiraju promišljeno krvoproliće tisuća nevinih civila, prosvjednici koji pokušavaju spriječiti održavanje sastanaka MMF-a ili WTO-a žele proširiti vlastitu političku agendu kroz zastrašivanje, što je klasično terorističko odredište" (Karliner, 2001). Takvi stavovi odmah su dobili pokriće u stvarnosti i

na trećoj konferenciji PGA u Cochabambi, gdje su aktivisti koji su išli na konferenciju označeni od guvernera pokrajine kao "potencijalni teroristi", dok su ih na granici dočekali s porukom kako "vize za ljude iz PGA-a više ne vrijede" (NfN, 2003: 377). Jedan od uglednih komentatora Financial Timesa John Lloyd, objavljuje knjigu protiv pokreta "Etika prosvjeda – kako antiglobalizacijski pokret prijeti socijaldemokraciji", začinjenu njegovim već poznatim stavom kako je taj pokret opasan za društvo, pa je sva sreća što će nestati nakon 11. rujna. Sve je to pojačano ratnim pokličima za predstojeći napad na Afganistan i širenje antimirovnog raspoloženja. Tako Martin Kelly u Washington Postu zaključuje: "Američki pacifisti… su na strani budućih masovnih ubojstava Amerikanaca, oni su objektivno pro-teroristički, zli i lažljivi." Thomas Friedman je u svom tradicionalnom stilu zaključio: "Trebamo se boriti protiv terorista kao da nema pravila. I preobraziti stari slogan – dajmo šansu miru – u novi – dajmo šansu ratu" (Mokhiber i Weissman, 2001).[36] Građanske slobode i tolerancija opasno su se pogoršali u SAD-u pa i drugdje u svijetu. Izjave koje bi do svega tjedan dana bile izvrgavane općem podsmijehu u najboljem slučaju, a uglavnom i totalnoj osudi, sada postaju temelj hrabrenja za sulude postupke Busheve vlade. Pored svega u ovom tekstu nabrajanog, ovo je bilo dodatno breme na leđima ikakve alternative "globalizaciji odozgo". Terorizam i globalne ratne trube zaustavile su odjeke pokreta i u medijima, i pokret prestaje biti jedna od važnijih tema. Šest tjedana nakon Genove Financial Times počinje objavljivati feljton o pokretu Capitalism under Siege: globalization's children strike back. U njemu su između ostalog tvrdi: "Prosvjednici pobijeđuju. Oni pobijeđuju na ulicama. Uskoro će pobijeđivati i u argumentima". Nekoliko sati nakon izlaska prvog od pet dijelova feljtona, teroristi napadaju SAD. Feljton je odmah prekinut. Urednik Guardiana piše: "Od 11. rujna, nema više apetita za antikapitalizam, nema interesa, i teme koje su svi zajedno pratili par mjeseci ranije sada se čine irelevantne" (NfN, 2003: 502). John Lyoyd iz Financial Timesa ističe kako je konačno došlo do smrti pokreta uz poruku kako je "jedina politička skupina koja sada koristi taktiku razvijenu od globalnih [anti-kapitalističkih] pokreta – povremeno korištenje nasilja i otpor kroz nekontrolirane i nepredvidljive mreže – Bin Ladenova al-Qaida" (Callinicos, 2003: 134-135). No i u samom pokretu, posebno u SAD-u također dolazi do tapkanju u mjestu i gotovo prestanka djelovanja. Najavljeni prosvjedi protiv Svjetske banke i MMF-a u Washingtonu su otkazani, a u organizaciji prosvjeda protiv sastanka Svjetskoga ekonomskog foruma u New Yorku odbili su sudjelovati sindikati, poznate ekološke i humanitarne organizacije i drugi NGO-i, jer su smatrali kako je još prerano u New Yorku prosvjedovati ili su odabrali sigurniju varijantu i otišli u Brazil na drugi WSF. Ako se govori o ovom dijelu pokreta svakako je upalila igra organizatora WEF-a kako se nitko neće usuditi prosvjedovati protiv WEF-a u New Yorku i sumnjati u njihov "akt

solidarnosti". Također na sastanku WTO-a u Dohi (Katar) u studenom te godine, SAD su iskorištavajući događaje od 11. rujna uspjele nametnuti lažnu dilemu "slobodna trgovina ili terorizam" te je sastanak prošao uspješno s potpisanom i završenom novom rundom o liberalizaciji trgovine, jer se nitko nije usudio suprotstaviti SAD-u. Robert Zoellick je tjednima prije sastanka u Dohi upozoravao lidere i predstavnike zemalja u razvoju "kako naša nova koalicija (protiv terorizma) ovisi o ekonomskom rastu" (NfN, 2003: 418). Nakon završetka sastanka slavodobitno ga je zaključio riječima kako su "maknuli ljagu sa Seattlea" (2003: 419). Prije svega četiri mjeseca, direktor WTO-a Michael Moore upozoravao je kako bi "budućnost WTO-a kao foruma za pregovore mogla postati upitna", jer su članice WTO-a i dalje predaleko jedne od druge u početnim pozicijama (Denny, 2001). Posebno u usporedbi sa Seattleom, Doha je bila uspjeh za predstavnike političke i financijske moći. O nekakvim prosvjedima u toj autokratskoj državi nije mogli niti biti govora, a svega par stotina probranih predstavnika pokreta, i to uglavnom onih iz NGO-ova dobilo je dozvolu ulaska u zemlju. Premda je PGA i za ovaj događaj pozvala na "globalne dane akcije" neki komentatori su zaključili kako to nije bilo niti izbliza prethodnim karnevalima. U Genevi 10.000 ljudi na prosvjedima optužuje WTO za bijeg od javnosti, u pustinju autokratske države. U Južnoj Koreji već tradicionalno militantni sindikati dovode 20.000 ljudi na ulice, a dva dana kasnije 10.000 farmera sukobljava se s policijom. U Sloveniji prosvjeduje 2000 ljudi. U EU u Italiji za vrijeme Berlusconijevog skupa potpore Bushevoj politici nazvanom "Danom SAD-a" na 30.000 njegovih pristaša dolazi 150.000 protivnika rata.

PREISPITIVANJE I KONKRETIZACIJA

2001.

Možemo reći kako je već i nakon Genove kod vizionarskijih i bistrijih glava u pokretu započelo preispitivanje vlastitih odluka, strategije i taktike te ostvarivanja nekih ciljeva. Bez obzira što je od svakog isticano kako se pokret u zapadnim zemljama susreo nakon dugo vremena s terorom, isticana je potreba za pregrupiranjem i prilagođavanjem situaciji. Također je ispravno kritizirana lažna dilema između velikih prosvjeda i rada u lokalnim zajednicama, kao da je za kvalitetan pokret i aktivizam bilo kada i bilo gdje jedno isključivalo drugo. Uostalom, pravi pokret i ne može biti stvoren bez predanog, konkretnog i svakodnevnog rada, koji najčešće organiziramo u našem najbližem okruženju. Premda se i prije Genove mogla uočiti prisutnost tzv. "revolucionarnog ili protestnog turizma", gdje bi ljudi iz bogatih zemalja bez financijskih poteškoća letjeli od sastanka do sastanka, od prosvjeda do prosvjeda. Takav oblik "aerodromskog aktivizma" logično je vodio do gubitka ikakvog utemeljenog i realog aktivizma, jer je iluzija očekivati da će prosvjedi za vrijeme sastanaka WTO-a ili Svjetske banke riješiti konkretne probleme ljudi. Ipak, takve tendencije premda iritantne, ostajale se na marginama pokreta. Također, pravilno je primijećeno kako niti jedan rad u lokalnoj zajednici ne bi mogao delegitimizirati moć globalnih financijskih i trgovačkih institucija kao što je uspjelo velikim prosvjedima (Starhawk, 2001). Moćne globalne institucije su tek velikim prosvjedima izvučene na svjetlo dana, njihov rad su mainstream mediji tek dana počeli kritički promišljati, a javnost je kao nikad prije bila upoznata s devastirajućim posljedicama njihove politike. Globalni problemi, očito su zahtijevali globalna rješenja ili možemo reći u duhu pokreta globalne akcije. Isto tako, poneki ljutit glas iz zemalja u razvoju zbog "šokiranosti" policijskim nasiljem među zapadnim aktivistima, naglašavao je kako se za njih novim "ratom protiv terora" zapravo ništa ne mijenja, budući da se protiv njih svakodnevno vodi neki rat koji im uskraćuje osnovna prava. Rečenica koja najbolje odražava situaciju kako za aktiviste zemalja u razvoju novi rat nije ništa novo jest: "Recite to predstavniku sindikata u Kolumbiji, osobi koja pokušava istražiti istinu u zločinima u Gvatemali, Južnoafrikancima koji imaju AIDS, a nemaju novaca platiti patentima zaštićene lijekove, Palestincima u izbjegličkim kampovima, odvjetniku za ljudska prava u Meksiku… recite svima njima da je rat tek počeo" (NfN, 203: 408). Te godine kad je bila Genova, po izvještaju States of Unrest koji objavljuje organizacija World Development Movement, na prosvjedima protiv politike MMF-a i Svjetske banke u siromašnim zemljama

ubijeno je 76 ljudi (WDM, 2002). Poticalo se aktiviste i aktivistkinje u bogatim zemljama da se maknu iz “razmažene pozicije nekakvih velikih žrtava” te da krenu dalje. Doduše, mogli bismo ovakve opaske ocijeniti pretjeranima, jer je u neku ruku očekivan šok događajima na koje ljudi nisu navikli i koji im nisu bliski. Najveći privremeni muk dogodio se zapravo u SAD-u, gdje je opća atmosfera i medijska kampanja zaista stavila pripadnike pokreta u marginalan, a često i u opasan položaj zbog gore spominjanih kvalifikacija. Stvaranje osjećaja kako je protivljenje “slobodnoj trgovini” jednako neimanju sućuti za žrtve 11. rujna, omogućilo je Bushu osvajanje fast track politike u Kongresu za svega jedan glas. Time je Bush na krilima 11. rujna dobio ono što Clinton nije mogao niti u ludilu, mogućnost da vodi i potpisuje nove ugovore o slobodnoj trgovini bez sudjelovanja izvršne odluke Kongresa, koji se samorazvlastio. Drugdje u svijetu su se borbe protiv neoliberalizma i globalne militarizacije vrlo brzo povezale. Da pokret u globalnom smislu ima nekakvu snagu, može nam dočarati i kratkoća trajanja ovog svojevrsnog “zastoja i pada pokreta”. Dapače, odbijajući zašutjeti i zažmiriti pred sve očitijem globalnom teroru protiv terorizma, ubrzo su i aktivisti u razvijenim zemljama počeli dobivati podršku veću nego ikada prije. Doduše, orijentacija na razne sastanke pokretu mrskih institucija ustupila je mjestu većem okretanju pokreta samom sebi i preispitivanju vlastitog puta. Socijalni forumi, i svjetski i regionalni, postali su izraženije mjesto okupljanja, gdje je ionako glavna pažnja na samim akterima pokreta, a manje na prosvjedima protiv neke od globalnih institucija. To ne znači, kako smo napomenuli prije da se prestalo s organiziranjem velikih prosvjeda i globalnih koordiniranih akcija, dapače, ali je doprinijelo da pokret zaviri dublje u svoje srce i ruke, i pogleda gdje su i koje su to konkretne, realne i praktične alternative koje on može ponuditi ovom svijetu.

Premda smo prethodni dio povijesti pokreta navali “zastojem i padom” i unutar te faze pokret nije stajao sa svojim zahtjevima i akcijama. Jednostavno je postao prevelik da bi se cijeli pokret zaustavio, ako je slučajno jedan njegov dio bio u određenoj krizi (kao na primjer, onaj u SAD-u). Problem u SAD-u je dozvola velikog broja građana i građanki SAD-a da postanu taoci 11.09. i zašute na kršenja njihovih vlastitih prava u ime sigurnosti. Odmah poslije Genove, upravo su društveni pokreti i aktivisti iz zemalja u razvoju isticali solidariziranje s aktivistima u Genovi, ne pristajući na kriminaliziranje pokreta uz marginaliziranje neviđenog policijskog nasilja. Poslije Genove, za vrijeme UN-ove konferencije protiv rasizma u Durbanu (Južna Afrika), 20.000 ljudi prosvjeduje zbog promjene “rasnog apartheida u ekonomski apartheid” (NfN, 2003: 371). Na neformalnom referendumu u Brazilu, preko šest milijuna glasača određuje da Brazil treba stati s otplaćivanjem vanjskoga duga. U Indiji je za vrijeme globalnog dana akcije protiv WTO-a prosvjedovalo 500.000 ljudi, a prosvjedi su održani u preko 70 zemalja u nekoliko stotina

gradova u cijelom svijetu. SAD je ostao relativno izvan ovog nastavka pobune, te je zbunjenost i paraliziranost i dalje prevladavali među mnogim aktivistima. Zato su protivnici pokreta pokušali iskoristiti situaciju i organizirali su kontraprosvjede kao podršku Bushevoj politici. Prosvjedi su nazvani "Koračanje za kapitalizam". Mnogi ovakvi prosvjedi organizirani u SAD-u imali su minoran odaziv građana i građanki, ponegdje i s brojkama od svega par ljudi, a čak su i mediji cijeli prosvjed nazvali "najidiotskijim protestom ikada".

I kao u slučaju sa Zapatistima, pokret na zapadu opet je morao ići po inspiraciju u jednu od zemalja u razvoju. U Argentini se već godinama nakupljalo nezadovoljstvo ljudi zbog vladinih politika provođenja svakog zahtjeva MMF-a. Argentina je kao "najbolja učenica MMF-a" tonula sve dublje u siromaštvo, recesiju i nagomilani vanjski dug. Erupcija nezadovoljstva krajem godine pretvorila je Argentinu u svjetsku vijest. Par dana nakon generalnoga štrajka siromašni ljudi stjerani financijskim politikama nacionalnih i globalnih elita u kut gladi i neimaštine počinju upadati u supermarkete i iznositi hranu. Milijun ljudi je prosvjedovalo nekoliko dana unatoč proglašenom izvanrednom stanju i otvorenoj pucnjavi policije i vojske na nenaoružane ljude. Najmanje trideset ljudi je ubijeno i nebrojeno ih je ranjeno, ali je val nezadovoljstva bilo nemoguće zaustaviti oružjem, tako da je ministar financija podnio ostavku, a predsjednik Argentine pobjegao iz svoje rezidencije helikopterom. I dok su svjetski mediji razglabali o ekonomskoj krizi u Argentini i stavljali naglasak na gotovo konstantne sukobe s policijom, akteri pokreta, posebno oni koji naginju anarhističkoj strani pokreta, inspirirali su se organizacijom života i konkretnim projektima započetim u Argentini u to nemirno doba. U direktnim akcijama na samim prosvjedima posebno su se isticali piqueterosi, pripadnici pokreta nezaposlenih koji su organizirali blokade ulica i držali straže od čega su i dobili ime (pickets – na engl. član štrajkačke straže, agitator za radnički štrajk). Piqueterosi su postali simbol dobro organizirane horizontalne direktne akcije, jer je blokiranjem ulica vrlo mala količina ljudi na različitim mjestima u vrlo kratkom roku uspješno onemogućavala policiju i vojsku da se probijaju kroz grad i napadaju prosvjednike. Došlo je do situacija kada bi odbijali ići na pregovore o prestanku blokada s gradskim vlastima te ih natjerali da se spuste u njihova siromašna naselja kako bi vidjeli konačno kako obični ljudi žive te kako bi svi mogli čuti što im gradske strukture nude. Imali su poziciju da mogu dobiti, unatoč protivljenju MMF-a, subvencije za nezaposlene koji se ne bi dijelili individualno, već za projekte u zajednicama gdje živi najviše nezaposlenih i siromašnih ljudi. Drugi dio činila je radikalizirana srednja klasa koja je izgubila svoje životne uštedevine u propalim bankama. Oni su nazvani cacerolazo, po svom lupanju lončićima i tavama.[37] U pozadini uličnih direktnih akcija događale su se još zanimljivije stvari. S obzirom da nikakve gradske ili komunalne službe nisu funkcionirale, tog prosinca ljudi su si sami organizirali

živote unutar koncentričnih krugova, od svojih zgrada, naselja, dijelova grada pa šire. U medijima su potpuno nezapaženo prolazile vijesti o stvaranju “solidarne ekonomije”, gdje bi se po kvartovima i naseljima organizirali timovi za nadgledanje kanalizacijskih sistema, krovnih popravaka i ostalih kućnih radova, pekare i javne kuhinje, kooperative čija je jedina uloga bila da se svakom djetetu osigura čaša mlijeka na dan i jedan besplatan topli obrok, dućani s besplatnom odjećom, ambulante, urbani vrtovi, Indymedia centri, knjižnice, nezavisne škole, centri za uzbunjivanje ako dođe do napada policije u blizini. Sedam milijuna ljudi sudjeluje u alternativnom ekonomskom sistemu razmjene proizvoda i usluga bez novaca te ostvaruju razmjenu u vrijednosti od 40 milijuna dolara.[38] Poseban vid direktne demokracije bila su radnička autonomna vijeća, odnosno normalan nastavak rada tvornica nakon što bi prijašnji vlasnici otišli ili ostavili tvornice u stečaju zbog katastrofalne ekonomske situacije. Također glavno polje rasprava i razgovora o organiziranju života premješteno je iz parlamenta u tzv. “kvartovske skupštine”, u kojima su sudjelovali svi koji su željeli na način koji im je odgovarao, uz jedan uvjet – svačija sloboda ograničena je tuđom slobodom. Kvartovske skupštine tako su prerasle davni san mnogih u pokretu, mogućnost realizacije organizacije života na principima direktne demokracije i to ne za malu skupinu ljudi, što je najčešće navođeno kao mana direktne ili aktivne demokracije. Ljudi koji bi prije bili izolirani u svojim kutijama, gledajući po cijele dane u drugu kutiju – tv, sada su provodili vrijeme ispred svojih zgrada raspravljajući o politici, sljedećim prosvjedima, nabavkama cipela za djecu iz kooperativnih radničkih tvornica, nesuglasicama u kvartovima i drugim životno važnim i nevažnim pitanjima i problemima. Takva kretanja najbolje su se ogledala u zajedničkom stavu i paroli “que se vayan todos” (van sa svima njima) pri čemu se mislilo na odbacivanje političara svih partija, argentinsku političku i ekonomsku elitu, kao i na predstavnike MMF-a, globalnih korporacija i sličnih. Na Staru godinu prosvjedi ponovno izmiču kontroli, provaljuje se u parlament, podmeće požar i pada još jedna vlada. Independent Evaluation Office MMF-a završio je istraživanje dvije godina kasnije i ustanovio kako je politika te institucije najmanje upitna u proizvodnji krize u Argentini.

2002.

Kolaps energetskog diva Enrona, umIješanog u brojna kršenja ljudskih prava i podmićivanje te bliske veze s Bushevom vladom, označit će početak urušavanja brojnih korporativnih giganata na papiru, od čega su ogromne profite uzimali najviši direktori i menadžeri. Nakon Enrona uslijedili su i ostali korporativni skandali i bankroti od kojih možemo spomenuti

Arthur Andersen (inače Enronovi revizori), WorldCom (najveći stečaj u povijesti korporativne Amerike), Dynegy, Tyco, Kmart (drugi po redu trgovački lanac), Xerox itd. Zbog pada vrijednosti dionica izgubilo se na burzama 1,5 bilijuna dolara. Optužbe za prijevare i istrage nisu mimoišle niti Merrill Lynch, AOL Time Warner i dr. Mnogi su isticali pohlepu cijelog korporativnog sektora i netransparentnost ulaganja i zarade, samo što su to uspjeli prikriti. Korporativna muljanja i krize proširile su se i na Europu, a glavne uloge odigrali su Deutsche Telekom, Vivendi i dr.

U Bologni, aktivisti pokreta Disobbedienti (neposlušnih) ulaze na gradilište centra za imigrante u Bologni i potpuno ga uništavaju. U kaosu policija prebija i neke zastupnike parlamenta pa i vlastitog pregovarača s prosvjednicima. WEF kao dio "solidarnosti sa stanovnicima New Yorka", odlučuje godišnji sastanak premjestiti iz Davosa u New York. Svjetski ekonomski forum tradicionalno se održavao u švicarskom mondenom skijalištu Davosu, da bi se te godine lukavo prebacio u New York predstavljajući to pijatetom prema civilnim žrtvama terorističkoga napada na SAD 11. rujna. Posljednjih godina za vrijeme sastanka u Davosu okupljali su se i prosvjednici, što je sudionicima ovog neformalnoga globalnog think-thanka otežavalo kretanje i miran rad, tako da je s obzirom na događanja od 11. rujna bilo teško mobilizirati ljude da prosvjeduju u New Yorku. Kako smo naveli, većina NGO-ova, sindikalnih lidera, humanitarnih organizacija odlučuje otići u mirniji Porto Alegre na socijalni forum. Dio pokreta u SAD-u koji zastupa antikapitalističku poziciju odbija šutjeti i organizira prosvjede u New Yorku protiv sastanka WEF-a povezujući kapitalističku globalizaciju sa sve većim zveckanjem oružjem. Prosvjede organiziraju grupe okrenute direktnim akcijama, studentske organizacije, ekološke i druge uz poruku: "Vi ste Enron, mi smo Argentina". U atmosferi opće paranoje, širenja straha i optužbi za nepatriotizam 20.000 ljudi sudjeluje u potpuno mirnim prosvjedima, ali uz policijsko nasilje. U Brazilu na WSF-u pojavljuje se neočekivanih 60.000 aktivista iz cijelog svijeta kako bi raspravljali o budućnosti pokreta i izrazili svoje protivljenje terorizmu i nadolazećim ratovima SAD-a. Prisutni su predstavnici gotovo 5000 organizacija i pokreta, a glavna parola foruma postaje "Drugačiji svijet je moguć". Iz nekoliko sindikata stiže prosvjedno pismo upućeno WSF-u u kojem se kritički osvrće na prevlast moći i elita na WSF-u. Čak i Financial Times priznaje kako je vrijeme "zastoja i pada" pokreta prošlo: "Snažni povratak pokazuje da je pokret opet osvojio trenutke zaleta, izgubljenih zbog terorističkih napada u rujnu" (NfN, 2003: 411). Počinju se širiti i regionalni forumi. Na redovnom proljetnom zasjedanju Svjetske banke i MMF-a u Washingtonu pojavljuje se 50.000 prosvjednika, najviše od terorističkog napada na SAD. Unatoč zatvorenim granicama, pa i najpopularnijoj utakmici između Barcelone i Reala, u španjolskom gradu Barceloni za vrijeme sastanka EU-a prosvjeduje oko 500.000 ljudi.

Organizirajući decentralizirane akcije aktivisti i aktivistkinje ističu kako će nastaviti istraživati fleksibilne, decentralizirane i kreativne oblike otpora odbijajući ući u zamku države sukoba aktivističke elite i policije. Nakon što je vlada Južne Afrike počela s rasprodajom energetske mreže, u izvještaju vladine agencije ističe se kako je skoro 10 milijuna stanovnika ostalo bez struje, a preko dva milijuna je moralo se iseliti zbog nemogućnosti plaćanja računa za struju ili vodu. Aktivisti u Sowetou ilegalno prikapčaju siromašne stanovnike u mrežu i pozivaju na bojkot plaćanja računa korporaciji Eskom. Oko 85 posto stanovnika Sowetoa participira u bojkotu. Preko 1000 aktivista odlazi u australsku pustinju Woomera kako bi na njihov poziv, pomogli zarobljenim i zatvorenim imigrantima da pobjegnu iz kampa. Kamp vodi korporacija G4 (Grupa 4), vlasnica privatnih zatvora i sličnih kampova u SAD-u i Britaniji te dnevno dobiva 65 dolara za svakog imigranta koje zatoči u bilo kojem kampu u svijetu. Kamp u Woomera pustinji poznat je po pobunama zatočenih, štrajkovima glađu, pokušajima samoubojstva, seksualnom nasilju i masovnim pokušajima bijega. Aktivisti organiziraju Woomera 2002 Festival slobode te uništavaju žičanu ogradu i pomažu zarobljenim imigrantima pobjeći. Oko 50-ak imigranata uspjelo je pobjeći. Većina imigranata naknadno je ulovljena, a kamp u Woomera pustinji je zatvoren. Širom svijeta započinju solidarne akcije s palestinskim stanovništvom i njihovom patnjom pod Izraelom. Šest godina od Free State Cascadia, aktivisti slave konačnu pobjedu prestanka krčenja šuma u tom dijelu Oregona. U Indiji u pojedinim pokrajinama započinju pobune protiv Coca Cole. Tamošnje punionice vode u vlasništvu ove korporacije s ogromnim bušotinama i prekomjernim radom iscrpili su lokalne bunare, a mnoge onečistili. Coca Cola zove osiguranje, a nakon nekoliko dana policija napada prosvjednike, uglavnom lokalne žene. Iz Coca Cole poručuju da su na “meti nekoliko ekstremnih prosvjednika” (Mohaiemen, 2004) te kako je uzrok svemu nedostatak kiše.[39] Nakon ugnjetavanja lokalnog U’wa plemena i naručivanja osiguranja od vojske, naftna korporacija Occidental Petroleum objavljuje da se povlači s njihove zemlje, jer nema nafte. Oko 80.000 ljudi prosvjeduje u Izraelu u najvećem mirovnom prosvjedu od početka druge Intifade zahtijevajući povlačenje izraelske vojske s okupiranih palestinskih teritorija. G8 se sastaju u Kanadi u teško dostupnim planinama Kananaskis. Na dva odvojena mjesta nekoliko tisuća ljudi prosvjeduje bez većih sukoba s policijom. U Nigeriji nekoliko stotina žena iz plemena Ijaw okupiraju terminale naftne korporacije Chevron/Texaco i zahtijevaju od korporacije investiranje u zdravstvene, edukacijske, energetske i druge projekte korisne za zajednicu. Nakon 11 dana okupacije korporacija potpisuje dokument prihvaćanja svih zahtjeva. Nekoliko dana kasnije žene iz drugih plemena okupiraju još četiri postrojenja Chevron/Texaca s istim rezultatom. Kao protivljenje Puebla Panama planu koji bi od savezne države Puebla u Meksiku do granice s

Panamom trebao postati jedna velika zona ekonomskog rasta usmjerena na izvoz, i kao protivljenje FTAA ugovoru seljaci sprječavaju gradnju novog aerodroma izvan Meksiko Cityja. Blokiraju autocestu i sukobljavaju se s 10.000 policajaca. Kao taoce uspijevaju zarobiti 13 državnih i policijskih službenika i zahtijevaju zamjenu zarobljenika. Nekoliko dana kasnije, vlada objavljuje da odustaje od gradnje aerodroma na tom mjestu. San Salvador Atenco, mjesto pobune protiv gradnje aerodroma, nakon par dana proglašava svoju autonomnost u odnosu na državu i prihvaćanje zapatizma. U Strasbourgu se organizira No Border kamp s 3000 sudionika. Strasbourg je izabran za prosvjed protiv granica jer je tamo sjedište Schengen Information Systema, gdje su informacije o svim imigrantima u EU. Unatoč napadima i sukobima s policijom kamp se uspijeva održati i ukazati na problem odnosa prema imigrantima i porasta rasizma u EU. Milijuni ljudi širom planeta prosvjeduju protiv najavljenog rata u Iraku. Antiratni pokret raste i u SAD-u, te se u San Francisku okuplja 100.000 ljudi. Sljedeći mjesec dogodio se Europski Socijalni Forum u Firenci. Forum kulminira s prosvjedom protiv rata u Iraku na kojem sudjeluje 500.000 ljudi. Pod najvećim nadzorom ikada i pod represijom nadgledanja, u Češkoj su organizirani prosvjedi za vrijeme NATO-vog sastanka. Prosvjedi su okupili 4000 ljudi u nezahvalnom položaju opravdavanja od napada državnih službenika i medija kako će ponovno u grad doći huligani kao i 2000. godine za vrijeme sastanka MMF-a i Svjetske banke. Ipak, uz lupanje loncima i tavama kao oblikom solidarnosti s argentinskim aktivistima i prosvjednicima, cijeli prosvjed je prošao mirno.

2003.

Početkom godine na godišnjicu NAFTA-e 30.000 zapatista sastaje se u San Cristobal de las Casasu i slavi prestanak svoje nevidljivosti i šutnje. Treći WSF u Porto Alegreu okuplja do 100.000 ljudi, najviše do tada. Istovremeno, zbog brojnih korporacijskih skandala u prošloj godini i kritiziranja korporacija sve većeg broja ljudi za pohlepu i bahatost, glavna tema WEF-a u Davosu bila je “Ponovna izgradnja povjerenja”. Za potrebe WEF-a provedeno je istraživanje na svim kontinentima na preko milijardu ljudi. U istraživanju se ističe kako je povjerenje prema svim institucijama palo, te kako je ono najmanje prema nacionalnim vladama i korporacijama. Dvije trećine ispitanika vjeruje kako njihove zemlje “nisu vođene voljom ljudi”, a pola ih sumnja da WTO i MMF djeluju u korist društva (NfN, 2003: 391).

15. veljače ostat će zapamćen kao najveći svjetski prosvjed ikada, održan istovremeno s istim ciljem. Paravan traganja za nepostojećim oružjem za masovno uništenje, a zapravo s

ciljem osvajanja bogatih naftnih polja, izvukao je na ulice svjetskih gradova mirovne povorke od preko 20 milijuna ljudi. Spektakularni i do tada neviđeni prosvjedi proširili su se po cijelom svijetu, a najveći su bili u Europi i SAD-u: Rim – 2,5 milijuna ljudi, Madrid 2 milijuna ljudi, London milijun i pol, Barcelona milijun, Pariz 800.000, New York 500.000… Čak i New York Times ističe: "Veliki antiratni prosvjedi u cijelom svijetu podsjećaju nas kako možda još uvijek postoje dvije supersile na svijetu: SAD i svjetsko javno mnijenje." Ne treba nas čuditi ovakva još i veća prihvaćenost vrijednosti pokreta nakon kratkotrajnog "zastoja i pada". Uostalom, svi problemi koji su se prije naglašavali, a to su siromaštvo, nejednaka raspodjela bogatstva, uništavanje prirode, monopoliziranje moći, odlučivanje u ime drugih ljudi sada je postajalo još izraženije, brutalnije i krvavije na globalnom planu. Može se donekle zaključiti kako je i bahatost političke, ekonomske i vojne elite SAD-a pomogla ponovni oporavak pokreta. Stavljanje ljudi pred Bushev sud "ili s nama ili protiv nas" mnoge je ljude zapravo više približio, a ako ne pokretu, barem poziciji protivnoj vladi SAD-a i država koje su ju pomagale. Posebno su bijes i ljutnja prema eliti SAD-a porasli nakon napada na Irak, osvajanja i početka okupacije.

Mike Kasky, borac za radnička i ljudska prava tuži Nike, jer se u svojim reklamama lažno predstavlja kao korporacija koja poštuje radnička i ljudska prava. Kasky ih tuži zbog lažnog predstavljanja, odnosno laganja javnosti. Ono što dobro oslikava patologiju korporacija je Nikeov pokušaj da svoju laž opravda pozivanjem na slobodu govora, odnosno Prvi amandman. Time je Nike ubacio novi koncept korporativne socijalne odgovornosti tumačeći kako ono što oni poručuju potrošačima nisu reklame, već politička izjava, koja može, ali i ne mora biti točna. Nike ima pravo na nju, jer je to sloboda govora. Sud u Kaliforniji odbacuje Nikeov pokušaj i odobrava početak sudskog procesa, što je zbog mogućega negativnog publiciteta Nike htio izbjeći. Nakon toga korporacija uz pomoć svojih prijatelja u poslovnom i medijskom sektoru kreće u pritisak na federalni sud da opozve odluku subordiniranog suda. Nike je dobio podršku najvećih korporacijskh medija kao što su ABC, CBS, NBC i vodećih novina u SAD-u, jer su dotični mediji istaknuli kako ukoliko Nike izgubi, predstavnici korporacija bi ubuduće iz straha pred ovakvim tužbama prestali uopće govoriti o kršenju radničkih prava, brizi za okoliš i sličnome. Kasnije se na razočaranje mnogih, Kasky nagodio s Nikejem. Nike je pristao uplatiti 1,5 milijuna dolara na račun Fair Labour Association, grupe koja navodno nadgleda stanje radničkih prava u sektoru obuće i odjeće, ali je zapravo pod kontrolom korporacija iz tog sektora. Bez slaganja njihovih predstavnika u odboru ne može se donesti niti jedna odluka FLA-a.

U svibnju 2003. godine prizivni sud je poništiva prvostupanjsku odluku iz 2000. godine o

odšteti od 145 milijardi dolara koje duhanske korporacije trebaju platiti oboljelima na Floridi. U lipnju 2003. godine zdravstveni radnici u El Salvadoru slavili su kraj devetomjesečnog štrajka u kojima su se protivili vladinoj privatizaciji zdravstva po nalogu MMF-a.

U rujnu pokret ostvaruje još jednu veliku pobjedu. Aktivisti dobivaju "drugi Seattle" (Bello, 2003) kako je odmah prozvana propast pregovora na sastanku WTO-a u Cancunu (Meksiko). Pregovori su uglavnom propali zbog odbijanja bogatih zemalja SAD-a i EU-a da smanje svoje poljoprivredne subvencije čime krše WTO-ova pravila o slobodnoj trgovini. Zemlje u razvoju odbile su potpisati bilo koji sporazum ili dokument dok se ne riješi ta nepravda. Govori se i o novoj suradnji civilnog sektora i zemalja u razvoju na rješavanju globalnih problema što je nekoliko dana prije predložio južnoafrički predsjednik Mbeki. Aktivisti su oduševljeni i ponovno se ispisuje po zidovima "mi pobjeđujemo". Posebnu sramotu WTO-u nanijelo je samoubojstvo južnokorejskoga farmera Kyung Hae Leeja u Cancunu, koji je time želio izraziti protest protiv politike te institucije koja njega i njemu slične tjera u siromaštvo. Thomas Friedman je u svojoj kolumni zaključio kako je "rat protiv terorizma koji vodi SAD doživio težak udarac – ne u Bagdadu ili Kabulu, već na plažama Cancuna" (Friedman, 2003).

2004.

Navršeno je 10 godina od početka pobune zapatista, 10 godina pokreta. Započinje četvrti WSF u Indiji u Mombaiju s preko 100.000 ljudi koji sudjeluju u njegovim radionicama, programima i raspravama.

Prosvjedi protiv rata u Iraku, odnosno okupacije Iraka, održavaju se na dvogodišnjicu okupacije u cijelom svijetu, premda u manjem broju i što se tiče zemalja i što se tiče broja sudionika. U kolovozu 2004. godine prema anketama još uvijek 54 posto stanovnika i stanovnica Amerike vjeruje kako je Irak imao oružje za masovno uništavanje. Prosvjedi protiv sastanka G8 u SAD-u okuplja jako malo aktivista i aktivistkinja iz te zemlje. Krajem kolovoza pred zasjedanje Republikanske konvencije, pola milijuna ljudi u New Yorku prosvjeduje protiv politike njihove zemlje u svijetu. U britanskom medicinskom časopisu Lancet izalazi članak u kojem se broj ubijenih civila u Iraku od strane okupatora procjenjuje na 100.000. Krajem ljeta 2004. godine održan je sastanka WTO-u u Ženevi nakon kojeg su svi mediji brujali o novoj pobjedi te institucije, jer je postignut dogovor o kretanju svjetske trgovine. Premda niti na ovom sastanku nije dogovoren konkretan datum kada će bogate

zemlje stati sa subvencioniranjem svojih proizvoda. Bogate su zemlje jednostavno žonglirale s raznim kategorijama kako im odgovara. Tako su na primjer velik dio svojih poljoprivrednih proizvoda prebacili u tzv. Blue Box unutar kojih nisu potrebne redukcije subvencija. Također je izmišljena kategorija "osjetljivih proizvoda" bez kojih bogate zemlje ne mogu te im je dozvoljen nastavak subvencioniranja proizvoda i unutar ove skupine. No pravi razlog tzv. uspjeha pregovora prije se krije u uspjehu SAD i EU da razbiju skupinu G20. Tako su izvukli Indiju i Brazil i skupine zemalja u razvoju i ponudili im mjesto u posebnom pregovaračkom timu o poljoprivredi. Također krenulo se u kažnjavanje neposlušnih zemalja pa je jednoj od najglasnijih članica G20 Keniji uskraćena već obećana pomoć od EU. Ponovo se stvorio privid konsenzusa.

Tek u rujnu ove godine tužiteljstvo u Genovi podiže tužbe protiv 28 policajaca zbog nasilja u školi Diaz za vrijeme sastanka G8 u tom gradu prije tri godine.

Američki predsjednički izbori 2004. godine koštaju gotovo 4 milijarde dolara, a koštaju nas još i više jer nam donesu još četiri godine Bushevog terora protiv terorizma. Čak su i anarhisti u SAD-u ponegdje izlazili na izbore, začepili uši i glasali za ni vriti-ni mimo Kerryja. Em izađu na izbore prvi put, em im ne upali. Eh, anarhisti…

U svijetu se tješe kako četiri godine nije puno naspram vremenskog kontinuuma kroz koji tečemo zajedno s godinama.

2005.

Svjetski socijalni forum vraća se u Brazil. Pokazuje se koliko je važna logistika koju pruža Porto Alegre. Oko 25.000 ljudi aktivno sudjeluje u radu Foruma s još nekoliko desetina gostiju i prolaznika. Polovinom veljače Kyoto protokol stupa na snagu, a 35 aktivista i aktivistkinja Greenpeacea okupira burzu za trgovinu naftom u Londonu. Gotovo svi su uhićeni. Prosvjeduje se u cijelom svijetu na drugu godišnjicu napada na Irak. Vrlo brzo nakon fijaska s Dasani vodom, Coca Cola je doživjela nove neugodnosti u Velikoj Britaniji jer su ekološki aktivisti i aktivistkinje uspjeli/e spriječiti njen plan da učetverostruči proizvodnju mineralne vode na izvoru u Malvern Hillsu. Održava se i Svjetski socijalni forum za Europu u Londonu, gdje mnogi izražavaju razočaranje politikantstvom koje je opkolilo i zauzelo Forum, misleći pritom na Socijalističku radničku partiju (WSP). Narodni liječnici Maya i civilno društvo Meksika slavilo je pobjedu nad konzorcijem nekoliko korporacija i vlade SAD-a koji je htio istražiti sva tradicionalna znanja u liječenju. Projekt vrijedan 2,5 milijuna

dolara povučen je nakon brojnih prosvjeda zbog biopiratstva. Uz podršku radnika iznutra, na dan kada su radnici u Kolumbiji proglasili dan bojkota Coca Cole, grupa aktivista u ožujku blokira postrojenje Coca Cole u Bristolu sprečavajući 30 brodova da dopreme i otpreme pošiljke. Coca Cola polovinom godine izražava spremnost da istraži radnička i socijalna prava u njihovim postrojenjima u Indiji i Kolumbiji. Razlog: prijetnja Sveučilišta u Michiganu da se otkaže ugovor s tom korporacijom vrijedan 1,3 milijuna dolara. U ožujku je 22 studenata i studentica Georgetown sveučilišta uspjelo nakon dana štrajka glađu prisiliti upravu na pravedniju politiku prema radnicima i radnicama Sveučilišta. Studenti su dobili podršku od najvećeg sindikata AFL-CIO. Prihvaćeno je svih 10 zahtjeva: zagarantirana minimalna plaća za radnike i radnice na Sveučilištu, prilagodba minimalne plaće s rastom troškova života, jednakost plaća, korištenje usluga (ambulanta, knjižnica, praonica…) Sveučilišta za radnike i radnice, zaposlenje slobodno od maltretiranja i omalovažavanja, dugoročnost zaposlenja, sigurnost posla, pravo na sindikat, implementacija novih izračuna za plaće kako bi zadovoljile životne uvjete radnika i radnica, transparentnost zapošljavanja i plaća. Prosvjeduje se i ispred sjedišta AFL-CIO zbog njihove podrške američkoj vladi u pokušaju državnog udara u Venecueli kada su podržali prosvjede radnika naftne kompanije protiv predsjednika Chaveza. Radnici i radnice Zanona u Argentini, jedne od najboljih kooperativa proizašlih iz događanja s kraja 2001. godine ponovno postaju žrtve pritiska države. Do sada su radnici Zanon tvornice pet puta odbijali pokušaje da ih se izbaci iz tvornice. Tijekom protekle 3 godine zaposlili su 200 novih ljudi. 4. ožujka, grupa maskiranih ljudi otela je ženu jednog od zaposlenika te joj izrezala lice, ruke i grudi. Nevjerojatno je da je ista žena napadnuta i dan poslije u svojoj kući koju je čuvala policija, ali su nekako napadači uspjeli proći pored policije i ponovno je ozlijediti. Dok su je mučili, otmičari su joj rekli da poruči drugim sindikalnim povjerenicima i zastupnicima kako ih čeka smrt. Oko 5000 ljudi prosvjeduje na Dan žena, a četiri dana poslije do zgrade pokrajinske vlade koju se smatra odgovornom, jer već tri godine na razne načine pokušava uništiti uspješan samoupravni oblik organiziranja u tvornici Zanon.

15. ožujka 2005. Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu dosudio je kako su Davidu i Helen prekršena prava tijekom sudskoga procesa s McDonald’som. Presuđeno je kako nisu imali pravedno suđenje te kako im je povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja. Vrlo brzo, stiže i vijest kako su uspjeli dugogodišnji napori u ograničavanju utjecaja McDonald’sa na djecu. McDonald’s je 2005. godine pristao na trogodišnji program odlaska iz osnovnih škola pri čemu više neće nuditi svoje “edukativne” materijale djeci mlađoj od 13 godina.

Pronađeni su dokumenti koju dokazuju isplaćivanje nigerijskoj vojsci da ubija civile i od

korporacije ChevronTexaco. Cijena prava sitnica: 109,25 dolara po danu. Isto kao i Shell, i američka naftna korporacija ChevronTexaco je platila nigerijskoj vojsci da napadne sela Opia i Ikenyan naroda koji su prosvjedovali protiv te korporacije. Trenutno se slučaj vodi pred sudom u SAD-u. Chevron je platio da se odgovori na "napade Opia seljaka protiv agenata sigurnosti". Nakon odgovora nigerijske vojske 1999. godine u selu je ostalo četvero mrtvih, a 70 ljudi se do danas vode kao nestali.

Unutar projekta Milenijska procjena ekosustava, u ožujku 2005. godine objavljena je studija u čijoj izradi je sudjelovalo 1360 znanstvenika i znanstvenica iz cijelog svijeta. U studiji se ističe kako se skoro dvije trećine sustava prirode koji podržava život na Zemlji uništava ljudskim aktivnostima. Broj umrlih od raka na Kosovu u ožujku 2005. godine bio 120 puta veći nego u istom razdoblju prošle godine. Razlog su bombe s osiromašenim uranom koje su snage NATO-a bacale po regiji u drugoj polovici '90-ih. Najviše ih ima u današnjoj Srbiji i Crnoj Gori, u BiH oko Sarajeva, a ni Jadransko more nije prošlo lišo. No, osiromašeni uran je još jedan od velikih misterija, jer navodno također nema znanstvenih dokaza o štetnim djelovanjima tog siromašnoga elementa. No, kada su od raka počeli umirati vojnici europskih zemalja koji su bili dio postrojba UN-a počela su se sramežljivo pojavljivati traganja za znanstvenim dokazima. Osiromašeni uran kontaminira tlo, hranu i vodu, a vrijeme raspadanja mu je 4,5 milijardi godina. To je u redu, imat ćemo dovoljno vremena pronaći znanstvene dokaze.

Anketa koju su proveli NBC/Wall Street Journal u ožujku ove godine pokazala je kako 59 posto stanovnika SAD-a smatra da je nakon izbora u Iraku potrebno vratiti vojne trupe nazad za godinu dana. Drugo ispitivanje donosi rezultate o 65 postotnoj podršci kresanja budžeta za Pentagon. Okupatori su pobili preko 100.000 ljudi u Iraku, dok se sami prešli brojku od 2000 mrtvih.[40]

Američki vojnici koji se ranjeni vraćaju iz Iraka uvijek dolaze u SAD noću kada većina spava i kako ih se ne bi uznemirivalo. To se događa pod bedastim opravdanjem kako se vojnici uvijek odmaraju u Njemačkoj nakon operacija pa se eto baš uvijek potrefi dolazak kući noću. Do sada je gotovo 25.000 američkih vojnika u Iraku trebalo primiti neki oblik liječničke pomoći. Sve je jasnije kako mirovni pokret, posebno onaj u SAD-u nema snage zaustaviti ovaj rat. Sve je očitije da su pogledi upereni na sinove i kćeri Falluje, Najafa i drugih mjesta gdje se stvara narodnooslobodilački pokret. Ironija je u tome kako će si i mirovni aktivisti i aktivistkinje vrlo brzo morati priznati kako će rast broja mrtvih američkih vojnika ubrzati kraj rata, kad se već početak nije uspio spriječiti. Na žalost, radi se o najsiromašnijem sloju

SAD-a koji ratuje za bogatu elitu svoje zemlje. Sve je jasnije kako u Iraku vlada kaos zbog sve brojnijih napada terorističkih skupina koje ubijaju civile. A ubijaju i nositelji demokracije. Tijekom godine objavljeno je kako su američke trupe i njihovi saveznici pobili 25.000 civila u Iraku. Također, još je uvijek nedovoljna stopa dezertiranja. Tek je 5500 dezertera u ratu protiv Iraka. Ono dvoje vlakovođa iz Britanije koje je na početku odbilo prevoziti oružje za rat protiv Iraka pozivajući se na prigovor savjesti, ostaje kao nit vodilja, ali je rijetki slijede kad ih pozove vojna mašinerija.

Na prosvjedima protiv sastanka Svjetske banke i MMF-a pojavljuje se daleko manje prosvjednika nego prijašnjih godina, manje od 1000. Jasno je da je vrijeme "summit hopinga" prošlo. U MMF-u se ništa nisu dogovorili o daljnjem smanjivanju duga siromašnim zemljama. Tek u travnju ove godine počinje suđenje policijajcima zbog nasilja tijekom G8 sastanka u Genovi četiri godine prije.

Krajem lipnja EZLN šalje novu poruku svijetu pozivajući aktiviste i aktivistkinje širom svijeta na solidarnost i zajedničku borbu. Šesta deklaracija iz džungle Lacandona ističe spremnost zapatista i zapatistkinja da podrže braću i sestre širom svijeta s onime što imaju. Poručuju kako su spremni donirati organsku kavu i rukotvorine koje sami proizvode kako bi braća i sestre iz Meksika i svijeta mogli/e nabaviti sredstva za svoje vlastite borbe. Najavljuju za kraj godine i organiziranje novog Susreta protiv neoliberalizma, događaja koji je uvelike odredio aktivistički svijet prije devet godina.

Prosvjedi u Škotskoj protiv sastanka G8. Različite grupe i organizacije, inicijative i koalicije okupljaju preko 200.000 ljudi, čime se pokazuje snaga aktivističke scene u Britaniji. Ponovno se u javnosti priča o problemu dugova i siromaštva. Skup prati jeftin pokušaj lidera G8 oprosta duga pojedinim siromašnim zemljama kako bi stišali kritike. Također skup prati i velika medijska kampanja glazbenih zvijezda s koncertima u osam svjetskih gradova. Cijeli spektakl omogućile su brojne korporacije dobivši povoljne minutaže za reklame u najgledanijem trenutku TV povijesti.

Rastu troškovi okupacije Iraka američke vojske, te prelaze 200 milijardi dolara ukupno od početka rata. Raste i suludi terorizam. U Iraku je to svakodnevnica. Drugdje je i dalje vijest koja izaziva nevjericu i šok. Nakon Madrida prošle godine, ubojice iz Al-Quaide ubijaju civile u podzemnoj željeznici u Londonu. Nekoliko dana kasnije još jedan napad. Dan kasnije londonska policija ubija električara, brazilskoga državljanina zamijenivši ga za opasnog teroristu. Uz izraze žaljenja i sućuti. I tako u krugu smrti.

Ovaj historijski pregled najvažnijih akcija i događaja vezanih za pokret treba nam poslužiti kao temelj boljeg razumijevanja pokreta. Pokušali smo izlistati sve pobjede i padove, uspjehe i poraze, susrete i sukobe unutar pokreta. Historijski pregled nam je i dobra poveznica s analizom motiva, stavova, ciljeva i dometa pokreta.

ALTERGLOBALIZACIJSKI POKRET

motivi, stavovi, ciljevi i dometi

> *Žudnja za boljim svijetom trebat će se dići kao zamišljeno mjesto susreta mnogih pokreta otpora, kao što je mnogo prostora ograda i isključivanja. Otpor će biti transnacionalan kao što je i kapital. Zato što ograde poprimaju mnoštvo oblika, tako treba i otpor njima.*
> Iain a Boal

DIMENZIJE POKRETA

Rad da se ublaže globalni problemi poput socijalne nejednakosti ili uništavanja prirode i zaustavi njihov rast nešto je što unutar pokreta smatraju zajedničkim svim akterima unutar njega. Borba protiv institucija ili protiv politike institucija koje se smatra odgovornima za te probleme predstavlja također nešto što sve ljude unutar pokreta veže i oko čega se svi slažu. Dakle, konsenzus praktički postoji u stavu da treba mijenjati politiku "novoga svetog trojstva", odnosno da se treba suprotstaviti politici koju provode "četiri jahača apokalipse" kada se u prvi plan pored gore spomenutih globalnih institucija stavljaju i korporacije. No, to je lakši dio. Naći zajednički jezik oko nečega što nam smeta puno je lakše nego li se okupiti oko zajedničkih ideja i ciljeva. Stoga nam sada predstoji izvući i razjasniti područja na kojima se odvijaju neslaganja, rasprave pa i žestoki sukobi između raznih pripadnika i pripadnica pokreta. Za tu svrhu, poslužit će nam rad Dealing with Difference (2000), uvijek inspirativnog Michaela Alberta, urednika Z Magazina (ZMag) i pripadajuće mu Internet stranice ZNet, koji spada među najpoznatije i najbolje medije koji se bave temama koje obrađujemo. U spomenutom tekstu Albert navodi četiri područja koje mogu ugroziti efektivnost pokreta. To su: fokus, vizija, strategija i taktika. Nakon što prenesemo Albertovo značenje svakog od njih, pokušat ćemo ih kritički sagledati, odnosno predočiti i razjasniti stvarnim primjerima i situacijama koje se događaju unutar i oko ovog pokreta.

DIMENZIJA FOKUSA

Pripadnici i pripadnice pokreta ponekad stavljaju vlastiti fokus, odnosno usmjerenje ispred drugih, neovisno o kojemu se radi (rasni, rodni, klasni, antikapitalistički, mirovnjački…). Kao da bismo trebali sve druge fokuse shvatiti polazeći od tog prvog. To se često pokušava razriješiti ili tako da svatko radi svoju stvar nepovezano ili tako da se stvara koalicija koje će se temeljiti na najviše zajedničkom nazivniku. Albert umjesto ovih pokušaja predlaže građenje blokova, pri čemu bi svatko izabrao u kojem bloku želi biti i raditi na promicanju ideja tog bloka. Istovremeno bi dobivao podršku, u smislu zajedničke podrške svih blokova uključenih u pokret. Svrha toga je, po Albertu, da cijeli pokret, odnosno cijeli jedan veliki blok tako postaje suma ideja svih svojih manjih blokova. Time se prakticira najveća moguća zajednička suma politika, razlika i drugoga.

DIMENZIJA VIZIJE

U dimenziji vizije nema previše neslaganja, ističe Albert, jednostavno jer je zanemarivo. Mali broj pripadnika/ca zastupa viziju u kojoj nema osvrta na nejednakost u društvu, siromaštvo, rasne i rodne probleme… Najčešći sukob oko vizije odvija se u dualizmu: ili želimo izliječiti bolesti zdravih temelja sadašnjih institucija i cijelog društva, čime nas karakteriziraju kao reformiste, ili pak smatramo kako su i sami temelji tih institucija i društva nezdravi te zahtijevamo njihov potpuni nestanak i nova rješenja, čime nas karakteriziraju kao revolucionare. Albert se pita je li ova podjela nepremostivi most ili je moguć susret ovih dviju struja te zaključuje kako to ovisi. Ukoliko reformistička struja ne uključuje u svoje analize i rad, zavidne položaje sadašnjih elita, već samo "čišćenje njihovog smeća", onda će se od strane revolucionarne struje, po Albertu s pravom, stvoriti nepremostivi jaz prema reformistima. Ako pak reformistička struja pored svoga "čišćenja" ima i svijest o zagađivačima, onda je po Albertu suradnja moguća. Isto tako, ukoliko je revolucionarna struja okrenuta samo dugoročnim vizijama slobodarskog društva i pukom parolašenju, zanemarujući istovremeno da ljudi neka pitanja i probleme moraju rješavati sada i tu, također će se stvoriti nepremostiv jaz. Revolucionarna struja će tada po Albertu biti sličnija nekoj zatvorenoj i društveno neefikasnoj sekti, nego li dijelu aktivnog pokreta. Albert navodi da bi radnike neke tvornice trebalo podržati u ostvarivanju njihovih prava kada su ugrožena, bez obzira što istovremeno ne zahtijevaju npr. ukidanje kapitalizma. Ukoliko pak revolucionarna struja uključi u svoje vizije i potrebu zadovoljavanja nekih neodgodivih osnovnih potreba, onda je suradnja isto tako moguća kao u prvom slučaju susretanja. Jedino što ih u tom slučaju odjeljuje je što za reformističku struju borba za bolja i sigurnija radna mjesta, ekološki održive inovacije, bolju zdravstvenu uslugu, širenje mira i slično ne znači i transformaciju sadašnjih institucija i društva, za razliku od revolucionarne struje, ali ovako barem mogu raditi zajedno. Preduvjet za taj susret nalazimo u prihvaćanju i jednih i drugih da mogu biti u krivu te prihvaćanje i jednih i drugih da su oboje motivirani za smanjivanje nepravde i uništavanja u društvu i prirodi. Albert ovdje zaključuje kako ne treba sakrivati različite vizije, dapače. No to isto tako ne znači da nije moguće argumentirano raspravljati i stvarati suradnju kad je ona moguća. Nadodaje kako se mogu pojaviti dodatni problemi u našim različitim percepcijama stvarnosti, što se često događa. Gledamo u istu sliku, ali vidimo različite stvari. No, tu je isto potrebno umjesto vrijeđanja, uključiti se u javnu raspravu, kako bi uostalom i širi krug ljudi imao uvida u problem, ali Albert zaključuje ovdje kako forsiranja nisu potrebna.

DIMENZIJA STRATEGIJE I TAKTIKE

Strategija je način kojim mislimo dobiti širu podršku za neki naš cilj. Strategija uključuje široku lepezu aspekata poput: određivanja fokusa, načina organiziranosti, područja djelovanja… Taktika je metoda koju svakodnevno koristimo u našem djelovanju i ponašanju kako bi se izrazili, uključujući tu i prosvjede, štrajkanje, dijeljenje letaka, komuniciranje, sudjelovanje na tribinama i konferencijama, (ne)glasanje na parlamentranim i drugim izborima, građanski neposluh… Jedini način da se zaključi koji je od ovih načina uspješan i funkcionira je eksperimentiranjem i metodom pokušaja i pogreške. Nema drugih načina, smatra Albert, da se jedna strategija ili taktika ocijeni superiornijom drugima. Ono što nas treba određivati je kontekst, specifičnost situacije, ne univerzalna pravila. Ista je stvar, nastavlja Albert, i na prosvjedima, potreban nam je multi-taktični, baš kao i multi-fokusni pokret. To sve naravno ne znači da se čine stvari bez svijesti kako one imaju posljedica i na druge, pogotovo kada govorimo o prosvjedima. No, ukoliko imamo stalno na umu dvije skoro bitno najvažnije odrednice ovoga pokreta, a to su solidarnost i različitost, onda su dogovor i suradnja mogući. U svom nastupnom govoru na drugom Svjetskom socijalnom forumu u Potro Alegreu (Brazil), Albert je cijelu tu svoju ideju podveo pod misao “autonomija unutar solidarnosti”.

KRITIKA ALBERTOVIH ČETIRIJU DIMENZIJA

Michael Albert je zaista jedan od najproduktivnijih aktivista pokreta za globalizaciju odozdo. Sudjeluje u brojnim raspravama i debatama, otvoren je u komuniciranju sa svima pri čemu ogoljuje svoje stavove i pozicije bez ikakve zadrške kako bi i sama rasprava bila transparentnija i kvalitetnija. Također, stvara i razmišlja o mogućim alternativama, od kojih se najviše proslavio s participativnom ekonomijom. Njegov pokušaj olakšavanja razumijevanja i suradnje unutar pokreta što smo ga gore ukratko predstavili također je vrijedan pažnje. No ipak, neke od tih smjernica u stvarnosti se teže ostvaruju i još uvijek su bliže njegovim željama. Mi ćemo sada preko stvarnih primjera i situacija pokušati predočiti i razjasniti razloge za to.

Dimenzija fokusa je možda vjerojatno najmanji problem unutar pokreta, odnosno da budemo precizniji, postaje sve manji. Danas govoriti o ekološkim problemima, a ne uključiti tu socijalne, političke, vrlo često i rasne ili rodne probleme, ne usuđuje se gotovo nitko unutar pokreta. Svi ti aspekti ili problemi tek zajedno posloženi daju pravu sliku ukupnih problema u svijetu, te samo holistički pristup može ponuditi rješenja za njih. Dapače, svjedočimo čitavom nizu koalicija i okupljanja različitih interesnih skupina u društvu, civilnih inicijativa, radničkih sindikata, pripadnika urođeničkih naroda… od kojih možemo izdvojiti možda najpoznatije koalicije kao što su 50 Years is Enough, Peoples' Global Action, Our World is not for Sale, i posljednje najpoznatije okupljanje World Social Forum. Kao tipičan primjer takve suradnje neovisno o velikim prosvjedima kada je to sveprisutno, možemo navesti primjer iz Kanade. Akteri su OCAP (Ontario Coalition Against Poverty) i sjevernoameričko indijansko pleme Mohawe koje je podijeljeno američko-kanadskom granicom te su za vrijeme prosvjeda u Quebecu u travnju 2001. godine protiv dogovora o proširenju ugovora o "slobodnoj trgovini" na obje Amerike, proglasili slobodan prolaz za sve prosvjednike i prosvjednice uz pomoć aktivista i aktivistkinja OCAP-a (suprotno odluci kanadske vlade koja je zatvorila granice za prosvjednike). No, potonji su nedavno i pobacali/deložirali kroz prozor gotovo sav uredski namještaj Mike Harrisa koji predsjeda njihovom pokrajinom, a koji je posebno poznat po brojnim deložacijama siromašnih obitelji. Skrećući tako pažnju na problem deložacija, završili su u zatvoru što ne iznenađuje, ali je svakako vijest da im je sindikat javnih službi izrazio podršku uz pohvalu prakticiranja takvih direktnih akcija te buduće pridruživanje OCAP-u. Spoj takvih različitosti koje proizlaze iz iskustva i misli jednog indijanskoga plemena, aktivističke grupe protiv siromaštva i

sindikalne organizacije postaje sve više indikativan za pokret koji živi “globalizaciju odozdo”. Doduše, i unutar pokreta postoje sumnje u takav trend. Tu se posebno misli na pokrete koji su se realizirali i bili razvijeni već i prije ovog današnjega globalnog pokreta. Također se mnoge kritike baziraju na već ustaljenim frazama o ekolozima koje nije briga za sudbinu radnika ili o radničkom pokretu kojem je sve u redu dok korporacije daju dobre plaće. Tako Walden Bello, jedan od poznatijih aktera pokreta, kritizira najveću sindikalnu uniju na svijetu ICFTU, zbog njenih stavova o ojačanom i dobrom WTO-u ukoliko prihvati carine i radnička prava. Bello (2004) smatra kako je takav pristup kratkoročan te da WTO ne treba jačati, već promijeniti. Također se sumnjalo i u toliko hvaljenu koaliciju sindikata i ekoloških aktivista u Seattleu. Naime, premda je sindikalni blok bio najveći s nekih 25.000 ljudi, mnogi su isticali kako su uspjehu Seattlea najviše doprinijele direktne akcije blokade hotela i ulica koje su izvodili anarhistički, radikalni, ekološki, studentski i drugi aktivisti. Dapače, ističe se kako su se i radnici koji su su se pridružili blokadi i kasnijim sukobima s policijom zapravo oglušili na savjete i naloge svojih sindikalnih lidera koji su njihovu povorku vodili u pravcu daleko od dima suzavca i bilo kakve konfrontacije s policijom (Cockburn i Clair, 2001). Kasnije su zeleni optužili sindikate za napuštanje “staze Seattlea” zbog podrške energetskoj politici Bushe vlade što je rezultiralo skandalom i bankrotom korporacije Enron. Optužba nazad je išla kako se mainstream zelene organizacije u SAD-u puno više bave očuvanjem divljinje “kako bi dalje mogli loviti”, a manje stvaranjem održivih radnih mjesta (Gould et. al., 2004: 105). Ipak, većina aktera unutar pokreta naglašava nadilaženje ovakvih podjela.

Oko **dimenzije vizije** ima puno više problema i sukoba. Vječiti spor između tzv. revolucionara i reformista nije mimoišao niti ovaj pokret. Jednostavno rečeno, prvi smatraju kako su potrebne korjenite promjene te bi potpuno zamijenili postojeće institucije i krenuli novim stazama, dok drugi smatraju kako uz neke preinake i promjene naglaska, može se nastaviti ovim sadašnjim stazama. Posebno su te podjele vidljive u odnosu prema najmoćnijim financijskim institucijama. To najbolje možemo vidjeti kroz suprotstavljene slogane koji se upućuju tim institucijama: “fix it or nix it”, “shrink it or sink it”, “chill it or kill it” itd. Dakle neki unutar pokreta smatraju kako bi bilo dovoljno da se “popravi, stegne ili ohladi” postojeće institucije i globalni kapitalizam, dok drugi smatraju kako bi ih trebalo “pretvoriti u ništa, potopiti ili ubiti” u smislu da nestanu ili da ih se ukine i zamijeni nekim novim institucijama i pravilima. Posebno je to izraženo prilikom prosvjeda na one koji su unutra i lobiraju, te na one koji su vani i prosvjeduju “ili dobivaju batine od policije”. Te podjele bile su vidljive i na Svjetskom socijalnom forumu u Porto Alegreu (Brazil) 2001. godine. Socijalni forum tada se održao po drugi put s oko 60.000 ljudi koji su sudjelovali u njegovom programu ispisanom na preko 160 stranica. Svjetski socijalni forum je zamišljen

kao konstruktivna alternativa opčinjenosti ekonomskim parametrima i aspektima kao na Svjetskom ekonomskom forumu (WEF), pri čemu se zanemaruju ili stavljaju u drugi plan ostali društveni aspekti. Također je trebao poslužiti i kao mirno okupljalište za aktiviste i aktivistkinje iz cijelog svijeta gdje bi mogli razmjenjivati ideje, informacije i planove, pogotovo s obzirom da su uobičajeni prosvjedi za vrijeme sastanaka nekih političkih, ekonomskih i drugih globalnih institucija postajali sve više obilježavani nasiljem i kaotičnom atmosferom. Bernard Cassen iz ATTAC-a ističe kako je i sam nastanak WSF-a plod jednog razgovora koji je vodio s dvojicom brazilskih aktivista i članova PT-a nakon njihovog povratka iz Davosa. Nezadovoljni s viđenim u Davosu istaknuli su prijedlog da ATTAC kao jedna od najjačih organizacija organizira neki alternativni samit. No, Cassen je tražeći nešto što zaista simbolizira alternativu Davosu predložio da to upravo bude Porto Alegre, gdje je eksperiment s participativnim budžetom otišao najdalje (Mertes, 2004). Kritički pristup WSF-u zastupa Michael Hardt, suator proslavljenog Imperija. U tekstu Porto Alegre: Today's Bandung? koji je napisao za časopis New Left Review 14 (March-April 2002) opisuje neke vizionarske podjele unutar Svjetskoga socijalnog foruma o kojima ovdje želimo govoriti. Osnovna podjela koja je bila vidljiva već na prvi pogled je pitanje nacionalnog suvereniteta. Po Hardtu, na Forumu je bila prisutna struja koja smatra nacionalni suverenitet branom globalnom kapitalu i u slabim državnim kontrolnim mehanizmima vide najveći problem danas, dok druga struja vidi problem u kapitalu kao takvom, neovisno je li pod patronatom države ili ne, te zahtijeva globalnu demokraciju.

Dakle, prva struja u Porto Alegreu je u neku ruku blago kontrolirala tijek događanja na Forumu i preuzela primat, premda su po Hardtu, zastupnici te struje bili u manjini. No, s obzirom na centraliziranu i visoko hijerarhijsku strukturu organizacija te struje koju su predvodili domaćini brazilska Radnička partija, koja je imala vlast u gradu i regiji te francuski ATTAC, Hardt smatra da su preko svojih glasnogovornika nametnuli nacionalnu suverenost kao presudno pitanje, premda je većina participanata Foruma više bliža globalnom pogledu na rješavanje problema. Hardt ističe da je to u neku ruku i razumljivo, jer tko će predstavljati sve te nove umrežavajuće skupine i grupe, tko će predstavljati mrežu? Prema tome, tu se ne radi o geografskoj podjeli, već o podjeli u poželjnim načinima i oblicima organiziranja. Pomalo podrugljivo Hardt prvu skupinu povezuje s Pokretom nesvrstanih koji je neslavno završio. Stoga Hardt čak prvu struju naziva antiglobalističkom, bez obzira što je međunarodno povezana, dok je druga skupina posebno bila obilježena sloganom argentinskih kvartovskih skupština koje su ljudi počeli stvarati nakon krize u državi krajem prošle godine – que se vayan todos – u kojem se zastupa odbacivanje cijele političke klase, a ne samo nekog izdvojenog političara, političarke ili stranke. Njih bi mogli

spojiti s konfrontacijskim pristupom kakav se gaji unutar PGA koalicije, odnosno ne vjeruje se uspješnost lobiranja. Na kraju Hardt zaključuje kako je podjela između tih dviju skupina cijelo vrijeme bila gurana pod tepih i kao neka tiha prijetnja provlačila se kroz cijeli Forum do samoga kraja. Razlog zbog kojega nije došlo do neke vidljive konfliktnosti, što je po Hardtu bilo potrebno, jest što je sam Forum s obzirom na veliki broj participanata bio veselo, karnevalsko i svečarsko druženje pa je cijeli program bio obilježen raspršenošću i donekle kaotičnošću što je samo po sebi sprečavalo ikakve ozbiljnije konflikte. Tom Mertes, jedan od urednika New Left Reviewa, odgovorio je Hardtu kako je pretjerao s konceptom "sve ili ništa" te kako ne shvaća kako WSF nije nova internacionala koja će voditi imaginarnu svjetsku revoluciju do pobjede, već "prostor u kojem crkve i anarhisti, punkeri i farmeri, sindikati i zeleni mogu istraživati područja zajedničkih interesa, bez potrebe da stvaraju novu mrežu" (Mertes, 2004: 244). I drugi autori su isticali u povijesti toliko puta viđenu odijeljenost državnih socijalista i antidržavnih, među kojima je bio veliki broj anarhista (Adams, 2002). Dapače, potonji su bili zastupljeni na Forumu isključivo kroz, od strane organizatora marginalizirane, Peoples' Global Action koaliciju i kamp mladih nazvan po Carlu Gulianiju. Cinici bi rekli da je to ipak napredak budući da su godinu prije bili potpuno izdvojeni pa su i poremetili manifestaciju otvaranja samog Foruma prosvjednom povorkom kroz sveučilište gdje je bilo sjedište Foruma. Time su htjeli istaknuti opasnost "ljevičarskog korporatizma" na Forumu. Godinu kasnije su unutar Peoples' Global Action koalicije za vrijeme jednog od mnogih marševa na par minuta blokirali kamion Radničke partije sa muzikom kao prosvjed iz istog razloga kao i prošle godine. Nakon toga prišli su im ljudi iz partije te zaprijetili, a dogodio se i manji fizički sukob. Nedugo poslije par stotina osoba je zauzelo nekoliko napuštenih zgrada, počelo raditi barikade na ulicama uz poruke kako "Porto Alegre nije socijaldemokratski raj kakvim bi ga željela Radnička partija" (Adams, 2002), da bi ih odmah zatim opkolila policija pod upravom ljudi iz partije uz prijetnju da će ih napasti. Nekako je ova situacija riješena mirnim putem, pa nije došlo do konflikta kakvog vjerojatno niti Hardt nije imao na umu. Posljednje godine Foruma u Porto Alegreu 2003. godine, policija je krenula uhititi jednu od pripadnica argentinskoga Mapuchu plemena, jer se kupala gola u rijeci i time vrijeđala javni red i moral. Drugi sudionici Foruma tome su se usprotivili i ponovo je došlo do sukoba s policijom. Budući da policiju postavlja PT koji je bio na vlasti u gradu i regiji, mnogi su uperili kritiku ponovno prema njima. Također je bilo velikih protesta zbog prisutnosti političara. Forumu je prisustvovalo nekoliko stotina gradonačelnika, gotovo svi iz ljevičarskog backgrounda, te mnogi političari lijevih stranaka, pa čak i iz degolističke desne stranke iz Francuske. Budući da je ATTAC bio jedan od organizatora, na Forum je došlo čak šest ministara francuske vlade i tri predsjedničkih

kandidata na predstojećim izborima. Mada su organizatori napominjali kako političari nemaju pravo sudjelovati u radu Foruma, već su na njemu kao gosti ili znatiželjnici, mnogi su izražavali nezadovoljstvo u ovako otvorenom lovu na buduće birače te pomakom od prvotne aktivističke ideje Foruma. Na Forumu je bila i VIP soba, za važne sudionike i goste. Naravno, velikom broju participanata Foruma postojanje VIP sobe je nešto prilično slično Svjetskom ekonomskom forumu te su neki od njih ušli u jednu takvu sobu uz galamu i prevrtanje stvari. Nadalje, neki od političara iz Francuske su na jednoj od svojih govora/konferencija dobili pite u glavu od strane nezadovoljnih njihovim prisustvom na Forumu. Sljedeće, 2003. godine isto je prošao i predsjednik Radničke partije Brazila uz kritiku kako prisvaja i zloupotrebljava Forum za vlastitu promociju. Na to su se nadovezale i kritike kako su nevladine organizacije koje imaju prijateljski stav prema državi i globalnim institucijama preuzele cijeli Forum društvenim pokretima koji su prvi i pokrenuli "globalizaciju odozdo". U organizacijskom komitetu prva dva Foruma sjedilu su isključivo predstavnici nevladinih organizacija, a i oni koji su predstavljali društvene pokrete, poput MST-a i sindikata trgovine CUT-a, smatrani su previše povezanima s PT-om (Sader, 2004). Mnogi akteri pokreta zaključili su kako je dobro što se Forum 2004. godine preselio u Indiju, jer je povezanost i ovisnost foruma o PT-u postajala sve više prevelik teret. Premda je svima jasno kako bez vlasti PT-a u Porto Alegreu niti ne bi došlo do Foruma, glupo je izvlačenje nekih od inicijatora Foruma kako PT nema utjecaja na Forum. Tako će Bernard Cassen iz ATTAC-a u obrani Foruma istaknuti kako PT nema nikakav utjecaj na teme Foruma, jer "u brazilskom organizacijskom odboru sjede ljudi izrazito neprijateljski raspoloženi prema bilo kakvom utjecaju političkih partija, premda su neki od njih, ako ne i svi članovi PT-a" (Cassen, 2004). Neki su čak optuživali Socijalni forum da ima istu hijerarhijsku strukturu kao onaj ekonomski te da teži centralnoj agendi za cijeli svijet (Milstein, 2002). Unatoč gore spomenutim problemima, ovaj posljednji stav mogli bismo okarakterizirati kao pretjeranim, jer za njih nema dokaza ili činjenica, budući da Forum niti nema ovlasti da bilo kome nameće ili preporučuje nekakav politički program. "Centralna agenda foruma" pokušala se pronaći u njegovoj glavnoj poruci – "Drugačiji svijet je moguć", pri čemu se isticalo kako je takva misao u suprotnosti s onom prvotnom zapatističkom o "svijetu kojem pristaje mnogo malih svjetova", pri čemu množina svjetova zauzima presudno mjesto, dok Forum ističe samo jedan jedini svijet koji je moguć. Ovakva optužba Foruma za nedovoljno osnaživanje pluralnosti u ovom konktekstu prije zvuči kao filozofiranje oko pojmova ili uobičajeno aktivističko verbalno prepucavanje. Kritičarima Foruma korisnije bi bilo da se drže konkretnih problema kojih Forum zaista ima, a koje smo spomenuli ranije. Za prvi Forum Ford Foundation osigurala je pola milijuna dolara, a za drugi 300.000 dolara. I regionalna i

gradska vlast, obje pod kontrolom Radničke partije financirale su Forum s 1,3 milijuna dolara. Vandana Shiva žalila se kako Forum počinje imitirati gigantizam i centraliziranu kontrolu dominantnih struktura koje su izazvane od strane građana. Organizatori Foruma u Indiji odbili su uzeti novac od Forda te su kompjuteri radili na Linux sistemu. Potrebno će biti uložiti još mnogo novog truda kako bi Socijalni forum postao demokratskije i pluralnije mjesto na što se posebno upozoravalo na radionicama unutar kampa mladih. Treba napomenuti kako unatoč ovim "trzavicama" svi prisutni na Forumu su uspjeli se naći pod zajedničkom deklaracijom u kojoj se posebno isticala solidarnost unatoč razlikama, slavljenje različitosti i nastavak zajedničke borbe. Ovogodišnji Europski Socijalni Forum u Londonu po mnogima je bio najlošiji do sada. Skupe ulaznice za program, elitizam i totalna krađa cijelog Foruma od Socijalističke radničke partije (SWP) i gradonačelnika Londona Kena Livingstona koji je uložio 400.000 funti u događaj, mnoge je naveo da što prije zaborave ovaj Forum uz nadu kako se na sljedećem u Grčkoj neke stvari neće događati. Paralelno se događao i "alternativni ESF", a 300-tinjak ljudi je u jednom trenutku prekinulo program glavnog ESF-a prosvjedujući zbog korporatizacije Foruma uz slogan "Another World is for Sale", parafrazirajući parolu Foruma "Another World is Possible".

Ponekad zaista nije jasno oko čega se spore akteri ovog pokreta. Kada predstavnici koalicije 50 Years is Enough, koja nije poznata po nekim pretjerano radikalnim skupinama ili organizacijama, zahtijevaju "duboku transformaciju" MMF-a ili Svjetske banke, nije li to eufemistički izražen zahtjev za totalnom promjenom ili ukidanjem tih i na takav način vođenih institucija. 50 Years is Enough bi po uvriježenim pravilima bila svrstana u reformističke skupine, a opet ona zahtijeva "duboku transformaciju". Isto tako, mnogim grupama i skupina unutar revolucionarnoga dijela pokreta, revolucija jedino izlazi kroz usta, a eventualni sadašnji rad obilježava daleki futur. Ispada, da je mnogo revolucionarnije učinit nešto ovdje i sada, unatoč tome što se time neće "srušiti temelji kapitalističkog poretka". Već smo prije napomenuli kako unatoč proklamiranom stavu PGA koalicije o konfrontističkom pristupu i posebnom isticanju kako se radi o "pokretima ljudi", a ne "sumnjivim i poslušnim nevladinim organizacijama", stvarnost suradnje s političkim partijama i NGO-ima nekih od članica PGA-a ostavlja dojam kontradiktornosti. Ispada kako mnogi u pokretu ne shvaćaju kako se na lepezi reforma-revolucija odvija čitav niz prijelaza s jedne strane na drugu i obratno.

Prije nego što završimo s dimenzijom vizije u Albertovoj analizi, potrebno je spomenuti kako posljednjih godina niču vizije koje nadilaze ovdje razmatranu debatu reforma-revolucija. U tim uzburkanim vodama pokušavaju se na površinu izbaciti više praktične alternative koje će

funkcionirati u stvarnom životu, a manje stari ideološki diktati i doktrine neovisno o kojoj varijanti ljevičarske ideologije govorili. Tako da često sve to i sliči na nekakvo hibridno preklapanje i uzimanje najsvrhovitijeg od starih ideologija uz otvorenost i eksperimentiranje te prilagođavanje novim društvenim uvjetima. Tako su Zapatisti i odbili se etiketirati već nekom poznatom ljevičarkom ideologijom, već jednostavno oni žive zapatizmo, pri čemu njihov glasnogovornik Subcomandante Marcos objašnjava kako "Zapatizam nije ideologija, već intuicija". To znači da unatoč borbi protiv meksičke vlasti i neoliberalizma, pristaju doći početkom 2001. godine u meksički kongres kako bi se direktno s toga mjesta obratili kongresmenima i čitavoj javnosti te pokazali kako nisu protiv dijaloga, kako ne žele odvojiti se od Meksika, već dapače predstaviti se kao njegov integralni, ali često zanemaren i šikaniran dio. Odlazak zapatista u meksički kongres kako bi se obratili zastupnicima kod nekih lijevo radikalnih i anarhističkih pripadnika pokreta naišao je na osudu i razočaranje. Time se pokazalo kako su ih zapravo od samih početaka slabo razumjeli i shvaćali, odnosno kako su ih fascinirale revolucionarne fotografije maskiranih muškaraca i žena, a manje njihova potreba za pitkom vodom i strujom. Da im je netko to prišapnuo možda se zapadnjačka fasciniranost nekom tamo dalekom revolucijom u džungli ne bi niti stvarala.[41] Anarhističke skupine u Južnoj Americi također razvijaju neku svoju verziju, nazvanu specifizmom. Jedna od zanimljivijih ideja je također i ona MST-a, brazilskih seljaka bez zemlje koji svoju borbu smatraju "proširivanjem dna kaveza", što je poslije širio i popularizirao posebno Noam Chomsky. Tu se ističe kako treba biti svjestan svoje omeđenosti kavezom, pri čemu se ne ide na uništavanje kaveza kada je pokret slab, tada je to ravno samoubojstvu. Umjesto tog sumanutog jurišanja ide se na postupno širenje dna kaveza pri čemu se rešetke savijaju dok eventualno ne puknu te kavez nestaje. Dapače, po ovoj teoriji kavez je čak moguće i štititi ukoliko je napadnut od još većeg zla, budući da je on ipak kakva-takva arena za djelovanje, dok u npr. samici vlada potpuni mrak. To su osnovne pretpostavke za ikakvo, odnosno potpuno uništenje kaveza (Chomsky, 2002). U kontekstu dosadašnje analize pokreta mogli bismo ovakav pristup nazvati reformama do revolucije. Dakle postupnim promjenama teži se nekim stalnim i dugoročnijim ciljevima.

Oko različite vizije također nam može poslužiti i debata među samim prosvjednicima o (ne)važnosti globalne trgovine. Već smo istaknuli kako sistem "slobodne trgovine" zapravo uopće ne postoji, jer svoje brojne i najvažnije proizvode bogate zemlje uvelike subvencioniraju. Stoga mnogi upravo u ukidanju tih ograničenja za proizvode zemalja Trećega svijeta vide spas za njih. Tako je humanitarna organizacija Oxfam 2002. godine predstavila svoju globalnu strategiju u kojoj se isticalo kako izvoz proizvoda iz tih zemalja smatraju presudnom potrebom za njihov izlazak iz siromaštva. Dočekala ih je prava bujica

kritika kako su upali u zamku neoliberalizma te da ne shvaćaju kako bi se te zemlje trebale okrenuti prvo zadovoljavanju svojih potreba i proizvodnji za sebe, a tek onda može na red doći izvoz. Iz Oxfama su odbili kritike i zadržali stav kako trgovina može biti jedna od najboljih mogućnosti za siromašne da izađu iz svoje nezavidne situacije. Ipak Severina Rivera, viša politička savjetnica za trgovinu Oxfama u Americi dala je ostavku iz protesta što je pristup svjetskoj trgovini postao glavno rješenje koje ta humanitarna organizacija daje kao alternativu neoliberalnoj globalizaciji.

Što se pak **dimenzije strategije i taktike** tiče, eventualne podjele aktera pokreta ovdje se najvidljivije manifestiraju, budući da se sve često događa za vrijeme prosvjeda na ulici pred očima javnosti. Stoga će dimenzija strategije i taktike i ubuduće biti plodno tlo za promatranje eventualnih podjela i razmimoilaženja u poželjnom načinu otpora "globalizaciji odozgo". Ugrubo rečeno, možemo strategiju i taktiku koju prosvjednici koriste podijeliti na nekoliko različitih:

a) militantnu/nasilnu koja se često veže za taktiku black bloc;
b) pacifističku/nenasilnu koju zagovaraju najpoznatiji sindikati, ekološke i humanitarne organizacije, mirovnjačke i antiratne grupe i skupine itd.;
c) taktika koju David Graeber u tekstu New Anarchists (2002) naziva "new language of civil disobedience", što bismo mogli prevesti kao novi jezik građanske neposlušnosti, a po kojoj su najpoznatije skupine Ya Basta i taktika tutte bianche iz Italije, Reclaim the Streets iz Britanije, Direct Action Network, Ruckus Society iz SAD-a, OCAP iz Kanade, taktika pink silver blok te brojne druge. Naravno, skupine iz zemalja u razvoju koje smo spominjali, poput Zapatista, piqueterasa ili MST-a već odavno govore originalnim, praktičnim i realnim jezikom.[42]

Prije nego dublje uđemo u prikazivanje svake od njih, potrebno je istaknuti na koji se način najčešće manifestiraju. Oni koji koriste nasilnu taktiku često je radije opisuju kao konfrontacijsku. Dakle, oni koji sudjeluju u takvoj taktici ne libe se od direktne konfrontacije s npr. policijom. Prosječnom gledatelju će s obzirom na slike koje dobija preko najutjecajnijih medija, glavna pomisao za pokret biti nasilje. Uostalom, dokumentarni film Breaking the Bank koji je sniman za vrijeme demonstracija protiv sastanka Svjetske banke i Međunarodnoga monetarnog fonda u Washington D.C.-ju 2000. godine, slikovito prikazuje komentar jednog od čelnika neke od američkih najpoznatijih televizijskih kuća, gdje on tvrdi kako će njegova TV kuća uvijek prije snimati razbijanje izloga, negoli mirne demonstracije, jer ljudi žele krv i razbijeno staklo. Nasilna/konfrontacijska taktika od prosvjeda u Seattleu

najpoznatija je postala po neformalnoj skupini black blocu. Nećemo ići predaleko u povijest black bloca, tek da napomenemo kako se black bloc rodio još krajem 60-ih minulog stoljeća kao najradijkalniji dio pokreta Autonomija (ili Radnička autonomija negdje) u Italiji da bi se poslije proširio uglavnom u Njemačkoj kao Autonomen i drugdje po Zapadnoj Europi. George Katsiaficas u svome djelu Subversion of politics (1997) daje izvrstan pregled i povijest black bloca ističući dakle, kako su već u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća nametnuli se kao taktika koja je odbijala prihvatiti otpor kroz ubijanja, odnosno ljevičarski terorizam, ali isto tako je odbijala prihvatiti i "cvrkutanje nenasilnih reformista koji zapravo koriste sistemu" (Porcu, 1988). Prepoznatljivi po crnom uniformiranom odijevanju i skijaškim maskama ili motorističkim kacigama koje nose preko lica (sve u cilju anonimnosti i jednakosti) u anarhističkoj tradiciji razlikovanja osobne i privatne svojine smatraju ovu potonju legitimnim ciljem za napad. Jednostavnije rečeno državna i korporacijska imovina smatraju se poželjnim i legitimnim metama za uništavanje, prema konačnom uništenju, a pogotovo onih institucija koje su izravno odgovorne za devastirajući utjecaj na prirodu i ljude. Kako sami kažu: "Smatramo privatno vlasništvo krađom, državna imovina je oruđe za zaštitu korporacijskih interesa i oboje moraju biti uništeni ukoliko želimo stvoriti društvo temeljeno na međusobnoj pomoći i individualnoj slobodi" (Kingsnorth, 2003: 55). Budući da policija čini nasilno lice kapitalizma i štiti bogate, u black blocu sukobe s njima vide kao očekivane i razumljive. Pritom se izričito u komunikejima black bloca navodi kako je ugrožavanje ičijeg života isključeno kao i uništavanje imovine običnih ljudi. Također se ističe kako taktikom maskiranja, odnosno "bez lica" postaju poput Zapatista ponovno vidljivi, ali bez osobne promocije. Od prosvjeda u Seattleu postaju sinonim za anarhiste premda treba reći kako i unutar samog anarhizma predstavljaju manje brojniji blok.

Pacifistička/nenasilna taktika prepoznaje se po želji da se ne sukobljavaju s policijom i da se ne ide izvan legalnih okvira prosvjedovanja koji bi se mogli ocijeniti kao provokacija ili jednostavno nepoželjnima od strane policije. U Genovi je npr. bila karakteristična po rukama obojenima u bijelo, čime su simbolizirali mir, premda im to nije kasnije pomoglo kada je policija krenula u mlaćenje prosvjednika na koje je nailazila. Kao što se protive nasilju u samim institucijama koje imaju moć u društvu, tako ga niti sami ne žele koristiti u ostvarivanju svojih ciljeva. Kako inače izgleda njihov odnos prema policiji možda dovoljno govori podatak kako je jedino njima policija dozvolila da se u Genovi približe pet-metarskoj čeličnoj ogradi koja je odjeljivala prosvjednike od tzv. "crvene zone", vjerojatno ih percipirajući kao bezopasne za eventualni pokušaj prodora u samu "crvenu zonu" što su neki drugi prosvjednici s nekim drugim taktikama najavili.

Treća taktika pokušava nadići tu siromašnu debatu nasilje/nenasilje i u teoretskom smislu i u praktičnom smislu, a koju Graeber naziva “novim jezikom civilne neposlušnosti”. Ovdje akteri razvijaju radikalni pristup civilnog društva ili, kako više vole reći, usvajaju taktiku direktnih akcija. Ovdje civilna ili “građanska neposlušnost uključuje nelegalna djela, obično kolektivnih aktera, koja su javna i principijelna po karakteru, te se oslanjaju prvenstveno na nenasilna sredstva protesta, apelirajući na sposobnost razuma i osjećaj pravde kod javnosti. Građanska neposlušnost smjera uvjeriti javno mnijenje u civilnom i političkom društvu (ili ekonomskom društvu) da su određeni zakon ili politika nelegitimni, pa se opravdava promjena” (Mesić, 2001). I dan danas može vrijediti misao Henryja Davida Thoreaua u kojoj se nalazi legitimitet za građansku neposlušnost: “Ako je zakon takve prirode da od tebe zahtijeva da budeš posrednik nepravde prema drugima… tada… krši zakon” (Marković-Quarantotto, 2002: 49). Unutar ove taktike koju možemo smjestiti negdje između nasilja i pacifizma, kao jedne od najkarakterističnijih predstavnika možemo izdvojiti talijanske tutte bianche. Kao što je black bloc taktika koja se stvara i postoji direktno na ulici, isto možemo reći i za tutte bianche. Naime, 1994. godine milanski gradonačelnik iz postfašističke stranke je rekao kako su ljudi koji se nadahnjuju idejama vanparlamentarne ljevice iz 70-ih (ne misleći na terorističke skupine, već općenito na pokret Autonomije) duhovi. Nakon toga aktivisti odlučuju obući bijele kombinezone, odnosno bijelu boju koja simbolizira duhove, ispod kojih kako kažu može biti bilo tko – i radnik i imigrant i student i…

Na sastanku 1998. godine u Milanu neki socijalni centri odlučili su prekinuti s dotadašnjim načinom borbe i prilagoditi se novonastalim okolnostima i odnosima. Tada donesena Milanska povelja išla je prema izlasku iz ljevičarskoga geta u Italiji koji se manifestirao kroz formulu konflikt®represija®borba protiv represije®rezultati borbe=nula. Dakle, prije bi se ušlo u zatvoreni krug nasilja s državom, gdje joj nema premca i gdje se ne može doći do kvalitetnih rezultata. Aktivizam se počinje okretati civilnom društvu i drugim akterima u društvu (pojedinim socijalno angažiranim katoličkim skupinama). Time su stavili kao svoj centralnu strategiju izdigli koncept građanske ili civilne neposlušnosti. Ubacio se i zahtjev za univerzalnim građanskim dohotkom, odnosno minimumom na koji svatko ima pravo za miran i normalan život. Na sve kritike odgovaraju kako su stari promašeni koncept pretvorili u formulu konflikt®projekti®širenje sfere prava. Iz Milanske povelje jasna je inspiracija konceptom pobune u Chiapasu pa nije čudno što su se okrenuli prema širenju ideje i prakse “metropolitanskoga zapatizma”, odnosno urbanog zapatizma. U Ya Basti smatraju kako su veteranski marksizam i veteranski anarhizam završili svoju povijesnu ulogu te kako se trebaju razvijati i širiti novi koncepti borbe.

Tutte bianche, bijela odijela, bijeli ogrtači ili bijeli kombinezoni simboliziraju time emancipaciju nevidljivosti. Bijele radne kombinezone oblače, jer time simboliziraju nevidljivost, pa ih se često i naziva "pokretom nevidljivih" čime naglašavaju međusobnu solidarnost i jednakost (slično kao i block bloc s crnom bojom). Ne samo da bivši nevidljivi postaju vidljivi, već postaju i neposlušni. Cilj nikada nije policija, već ono iza njih, ono što oni čuvaju, zato se osim samoobrane bijeli kombinezoni nikada ne upuštaju, ili recimo da pokušavaju izbjeći, direktnu konfrontaciju s policijom kao takvom. Dapače, vrlo često najavljuju svoje akcije preko medija. Po njima "civilna neposlušnost nema namjeru pobijediti neprijatelja na snagu, to jest na militaristički način." Njih zanima proći iza policijskih redova, ponekad i simbolično i pokrenuti raspravu o pojedinim pitanjima te senzibilizirati javnost za ta pitanja. Za njih se ne radi o pokretu, već o "instrumentu", jednoj formi direktne akcije.[43] Inspirirajući se radovima Michela Foucaulta i Antonija Negrija zastupaju biopolitiku na ulici, dakle nude svoja tijela kao jedino što posjeduju naspram policije i represije države i cijelog neoliberalnoga kapitalizma. Time žele istražiti mogućnosti za direktnu akciju u 21. stoljeću, primjerenu današnjim mogućnostima i uvjetima uz odbijanje starih ideologija. Kako kaže svećenik Don Vitaliano, koji je participirao u akcijama tutte bianchea: "S našim tijelima, što smo mi, dolazimo braniti prava milijuna… Nasuprot totalne kontrole svijeta koju šire vlasnici novca, mi imamo samo naša tijela za prosvjede i pobunu protiv nepravde" (NfN, 2003: 202). Vlastita tijela, kao jedino sa čim odlaze u prosvjede i akcije, štite od napada policije time što tijela "oblače" u razno-razne "uradi sam" oklope od pleksiglasa, spužve, gume, oblače i kacige, štitnike, gas maske i slično. Time postaju prilično neranjivi na udarce palicama i slično.[44] Često dižu ruke u zrak da pokažu kako nisu naružani. Pritom su opremljeni i videokamerama kako bi uslijed napada policije pokazali svima tko koristi nasilje. Mora se priznati kako tute bianche djeluju vrlo efikasno u svojim "pohodima" kada odlaze probijati policijske kordone ili rušiti ograde centara za azilante. Djeluju kao dobro organizirana vojska koja izgleda poput igrača američkoga nogometa. Fleksibilni su, jer su na primjer u Genovi bili prisiljeni raditi barikade od kontejnera kako bi se obranili i zaštitili od nasilja policije, premda to nije u osnovi civilne neposlušnosti. Vjerojatno je to ono što Paul Ginsborg naziva subversio dolce – slatkom subverzijom (Wainwright, 2003). Očita je sličnost i inspiracija zapatistima. Također, slično kao Negri i Hardt koji u velikom alterglobalističkom djelu Imperij, zagovaraju globalni trostruki program: univerzalnu garantiranu "osnovnu zaradu", koncept globalnog građanstva koje garantira slobodno kretanje ljudi i slobodan pristup novim tehnologijama, što se šire povezuje s protivljenjem prava patentiranja općega znanja. Time su se izdigli iznad obične taktike na ulici, već su kroz Ya Bastu stvorili svoj politički program. Ya Basta i tute bianche

dobili su puno na popularnosti u pokretu u drugoj polovini ’90-ih godina. Njihova taktika na ulici, kao i politički program počeli su se tih godina širiti i preko granica Italije. Kako to obično biva, natovarili su si dosta neprijatelja unutar samoga pokreta. Za to je uglavnom zaslužna uobičajena opsjednutost određenih dijelova u pokretu da ukazuju na vragove i đavle, ističući sebe kao jedine pravovaljane, jedine prave borce. Dodatno su i sami pomogli u produbljivanju tog jaza ponekom šlampavom i nejasnom izjavom i postupcima. Optužbe su išle od toga da se glasnogovornik bijelih kombinezona Luca Casarini optužuje kako je prihvatio poziciju savjetnika Livia Turca, ministra socijalnih odnosa koji je donio zakon o kampovima za imigrante, do toga da se sukobi između policije i bijelih kombinezona proglašavaju unaprijed dogovorenima i namještenima. Također se sumnjiči pripadnike tute bianchea kako se često fizički obračunavaju s prosvjednicima koji im se ne žele pokoriti. Citira se Casarinija gdje ističe kako “država više nije neprijatelj kojeg treba srušiti, već nadopuna s kojom će se pregovarati”. Na optužbe o šurovanju s državom iz Ya Baste opet zazivaju Negrija i njegove “laboratorije Italije”, i pokušajima aktivista i aktivistkinja da “kontaminiraju institutucije” ulaskom u sistem te stavljanjem na dnevni red teme poput imigranata, radničkih prava, socijalni prostori i dr. Ljudi s aktivističke scene stavljaju se kao nezavisni zastupnici i zastupnice na liste uobičajenih stranaka, uglavnom ljevičarskih i zelenih. Dakle, po Ya Basti riječ je sredstvu koje je u fazi eksperimentiranja i uglavnom se pokazuje korisnom. Naravno, priznaje se kako to donosi i određene rizike o mogućnosti da se zapravo kontaminira aktivistička scena, no u Ya Basti smatraju kako to nije slučaj. O odnosima s političkim strankama, ističu kako nemaju službenih kontakata, već se kontaktira s pojedinim simpatizerima pokreta, te se u mainstream sfere “infiltriraju”, ubacuju ljudi koji unose teme pokreta na dnevni red. Nekad su ti ljudi medijatori s policijom i mogu ublažiti reakciju policije, što u Genovi nije bio slučaj.[45] Oni sami su nekoliko puta isticali kako odbijaju i “neoanarhističku propagandu” i “fundamentaliste i ortodoksne neokomuniste kojima je zajednički isti ekstremizam u pseudorevolucionarnom jeziku”. Ipak, čudno je kad Fausto Bertinoti, sekretar Rifondazione Comunista Party, jedne od ljevičarskih partija u Italiji kaže kako su “na sjeveroistoku zemlje u socijalnim centrima oni proizveli nove kadrove, ozbiljne ljude poput Luce Casarinija”.[46] Vrhunac tog glupoga neprijateljstva unutar pokreta dogodio se 2003. godine za vrijeme gostovanja Luce Casarinija u New Yorku. Tada je Casarini dobro izgađan pitama, što je prije uvijek bilo rezervirano za političare i korporativne menadžere. No Luca je dobio svoju porciju torte zbog “mačizma i širenja autoritarnog koncepta unutar pokreta”. Ovdje je sve bilo daleko od Albertovoga koncepta “autonomije unutar solidarnosti”.

Tute bianche su se samougasile nakon prosvjeda u Genovi, jer nisu stvorene niti pogodne

boriti se unutar krajnje militariziranog sistema bliskog latinoameričkim diktaturama kakav se stvorio u Italiji za vrijeme i nakon Genove. Odbijaju ratnu logiku države i lukavo uvlačenje u građanski rat. Tute bianche su htjele prevladati uzaludno upadanje u zatvoreni krug nasilja, što su po njima prije mnogi pokreti i generacije lako prihvatile i izgubile. Transformirali su se u mnogo veći Pokret neposlušnih koji je objedinio mnoge pokrete u Italiji kojima je zajedničko protivljenje neoliberalizma i prihvaćenje tri načela s kojima su i počeli. Također su se htjeli osloboditi svojih vlastitih simbola i ideologizacije i postati dio "mnoštva" (po Negriju i Hardtu). Time su izbjegli logiku avangarde, spektakl medija i dobili na efikasnosti. Ne želeći pod svaku cijenu preživljavati, slijedeći zapatističku misao o "vojsci koja se želi prestati to biti" shvatili su da im je došao kraj. Također su sve više dobivali vijesti da će ih se optužiti za terorističko udruživanje, a bilo je jasno da berlusconijeva vlada ima sklonosti proglasiti cijeli tute bianche "subverzivnom asocijacijom" Ne želeći da ih se kriminalizira i uvuče u val represije iz kojeg nemaju izlaza osim jačanja nasilja kod samih sebe, odlučili su se transformirati. Treba reći na kraju da tute bianche predstavljaju odličnu političku ideju i taktiku punu mašte, brige za ljude i konkretne akcije što krasi i druge strategije "novog jezika civilne neposlušnosti".

Kao dodatne primjere novojezičnosti možemo izdvojiti još neke akcije. U Quebecu su prosvjednici inicirali i uradi sam katapult, kojim su bacali medvjediće i slična plišana stvorenja na policajce iza čelične ograde, nazvanom zidom srama. Da ironija bude veća jedan od sudionika demonstracija je zbog korištenja takvog katapulta optužen zbog posjedovanja smrtonosnog oružja i držan u pritvoru 19 dana. U Genovi su skupine prosvjednika nadahnute Arhimedom šetale se s povećim zrcalima koja su reflektirali prema helikopterima koji su snimali prosvjednike. Skupina "urbanih gerilskih vrtlara" često za vrijeme RTS-a i drugih prosvjeda sade biljke u uniformiranim gradskim parkovima, a nemalo se puta dogodilo i bušenje betona i asfalta pa potom sađenje biljki u tim rupama. Kreativnost, maštovitost, eksperimentiranje, upotreba simbola, fleksibilnost, okrenutost prema konkretnim ciljevima direktne akcije… sve su to obilježja "novog jezika civilne neposlušnosti". Veliku popularnost na prosvjedima dobila je taktika pink bloca, koji se ponegdje nazivao pink silver bloc ili pink green bloc. Ova taktika vuče svoju povezanost s karnevalskom atmosferom prvih prosvjeda ili partyja protiv kapitalizma. Aktivisti i aktivistkinje se oblače u najčešće rozu boju, bojaju kose i šaraju tijela s rozom ili sličnim veselim bojama. Na prvi pogled, izdvojeni iz konteksta političkih prosvjeda, mogli bi ih vrlo lako zamisliti kao dio riječkog, samoborskog ili nekog drugog karnevala. Ovako, za razliku od današnjih komercijaliziranih karnevala, oni traže inspiraciju u samim temeljima karnevalske subverzivnosti i postaju "dionizijski politički teatar". Slično, kao i tute bianche, i

unutar pink bloca naglašavaju svoja tijela kao jedino čime prosvjeduju. No, za razliku od taktike proistekle od talijanskih aktivista, unutar ove taktike naglašava se upravo ranjivost i krhkost naših tijela. Dakle, "naglašavanjem ranjivosti tijela, pjevanjem i plesanjem, širenjem vedre i opuštene atmosfere, uz obilje ironiziranja i glupiranja, ne samo da potkopavaju ideju konfrontacije, već zahtijevaju i od policije da se na njih gleda kao na ljudska bića" (NfN, 2003: 290). Zanimljivo je napomenuti kako se vrlo često ova taktika pokazala najuspješnijom na prosvjedima u smislu dolaska do određenog cilja ili prolaska kroz policijske kordone.

Razlike između ove tri taktike posebno su vidljive, kao što smo napomenuli prije, za vrijeme prosvjeda, budući da su onda eventualno i upućeniji jedni na druge. Ono što posebno otežava komunikaciju i određivanje jest nepostojanje opće prihvaćene definicije nasilja. Prave debate se vode na svim aktivističkim listama i drugim kanalima o tome što je nasilje, gdje ono počinje, gdje je granica nasilja, a gdje početak samoobrane… Već sam prije istaknuo kako i sami aktivisti često ne zvuče suvislo i jasno pa tako prije Genove zahtijevaju mir na ulicama bez sukoba s policijom, ali neki od njih najave prodor u zabranjenu "crvenu zonu" koju čuva policija. Mnogi aktivisti poput indijskih KRSS ističu kako se ne može biti nasilan protiv stvari, već samo protiv ljudi, pri čemu navode i Gandhijev sud kako dizanje u zrak britanskog vlaka koji prevozi municiju nije nasilje (NfN, 2003: 99).

O vječitoj debati nasilje-nenasilje, odnosno o propitivanju koliko nasilja i u kojem trenutku, pisao sam u zborniku Anarhizam i nasilje (2003) i skrušeno ću priznati kako i nemam previše novoga za dodati. Kao i u mnogim drugim dimenzijama i ovdje postoje brojne nijanse. Pripadnici radikalno pacifističke struje smatrat će nasiljem svaku akciju koja uzrokuje psihološku ili fizičku štetu, uključujući akcije koje uzrokuju paničnu situaciju. S druge strane, sve je veći broj "nenasilnih" aktivista koji će ili nuditi svoje tijelo kao jedino oružje koje posjeduju ili će krenuti prema direktnim akcijama gdje se činjenje materijalne, odnosno financijske štete određenim korporacijama smatra legitimnim činom. Razlika koja se uočava u odnosu na blac bloc jest svijest o različitim kontekstima unutar kojih se događa određena direktna akcija. Kada određena skupina ljudi krene u direktnu akciju preuzimaju potpunu odgovornost za svoj čin. Kada black bloc krene, nitko osobno ne preuzima odgovornost za akcije koje slijede. Jasno je kako black bloc ima pravo reći kako nisu ludi da preuzmu odgovornost i nadrapaju od policije. No isto tako, imaju i ostali aktivisiti pravo zahtijevati da se pored njih ne rade akcije s kojima se ne slažu.

Kao što smo rekli, neki smatraju kako se o nasilju može govoriti isključivo ukoliko je nečiji život u opasnosti, pa budući da to nije slučaj s black blocom, o njihovom eventualnom nasilju

bespredmetno je previše razglabati (Graeber, 2002).[47] Drugi se baš i ne slažu s Graeberom i taktikom blac bloca i možemo te sukobe pratiti još od Seattlea, mada su tada zbog euforije koja je pratila pokret nekako padali u drugi plan. Mnogi su već tada prosvjedovali što se par stotina pripadnika black bloca uopće usudila doći na od organizatora najavljene nenasilne prosvjede i uništavati imovinu od određenih korporacija. Premda je policija započela sa suzavcima i nasiljem neovisno od black bloca, dio aktivista optužio je black bloc da su svojim ponašanjem omogućili policiji da opravda vlastito nasilje. Također su kritizirani što su time omogućili medijima da počnu etiketirati cijeli pokret nasilnim, umjesto da se raspravlja o trenutno gorućim problemima koje pokret pokušava staviti na dnevni red. Dapače, već u Seattleu su predstavnici sindikata i drugih organizacija sprečavali black bloc u uništavanju izloga i druge imovine. Događale su se donekle i ironične situacije da aktivisti koji su najviše radili na raskrinkavanju radnih uvjeta u Nikeovim tvornicama, i najviše učinili u borbi protiv te korporacije, u Seattleu stoje pred izlozima Nikea i sprječavaju pripadnike black bloca da razbiju izloge Nikea (Danaher i Mark, 2003). Lori Wallach, kao direktorica nevladine organizacije Public Citizen u jednom intervjuu čak se pohvalila kako su zajedno sa sindikatima predavali "te anarhiste" policiji da ih uhiti (Davis, 2001). Drugi isto zahtijevaju da se policija odlučnije postavi prema black blocu pa se tako koordinatorica humanitarne organizacije Halifax Initiative, Pam Fosters, pita: "Zašto policiji treba puno duže da se obračuna s anarhistima za razliku od mirnih prosvjednika?" (Bello, 2001). Dapače, Anne Summers kao članica glavnoga odbora Greenpeace, zahtijevala je da ih se nedvosmisleno osudi (McQuinn, 2001). Tako je nakon najave talijanske vlade, kako će ne samo Italiju kao državu, već i Genovu kao grad zatvoriti dva dana prije početka sastanka G8, što je opravdavano strahom od ponovljana uličnog nasilja iz Goeteborga, Greenpeaceov povjerenik za Europu požurio požaliti što ga se gura u isti koš s "putujućim anarhističkim cirkusom" pa on neće dan prije sastanka moći doputovati sa standardnim avionskim cirkusom, budući da niti aerodromi neće raditi. Predstavnica WWF-a prosvjedovala je protiv "urlajuće rulje bez forme" (NfN, 2003: 66). Ponekad se nasilje black bloca čak stavlja u isti rang s onim policije pa su ih mnogi smatrali suodgovornima za ubojstvo Carla Guilanija u Genovi (George, 2001). Drugi aktivisti ocijenili su ovakve izjave "lovom na anarho-vještice" (NfN, 2003: 369).

Iz black bloca uzvraćaju kako se time patronizira represija države, prihvaća taktika "podijeli pa vladaj" te obavlja posao za državu i medije. Tu se posebno navode slučajevi koji se se događali za vrijeme prosvjeda u Seattleu i Genovi kada su pojedini "nenasilni aktivisti" prema pripadnicima black bloca reagirali zapravo prilično nasilno te je zabilježeno i par fizičkih napada na black bloc. Osobno sam se mogao uvjeriti kako su zadnjega dana

prosvjeda u Genovi neki aktivisti i aktivistkinje prilično nepovjerljivo, ako ne i neprijateljski odnosili prema “ljudima u crnom” zbog nasilja prethodnog dana, a navodno je bilo i fizičkih napada na njih od strane “mirnih prosvjednika”. Tu “mirovnu policiju” ili običnim jezikom rečeno redare počesto problematiziraju i sami kritičari black bloca (Dominick, 2000). Na optužbe kako njihova taktika služi policiji i medijima da ocrne cijeli pokret, iz black bloca uzvraćaju kako su upravo njihove akcije inspirirale mnoge pred TV ekranima.

Tu siromašnu i nekvalitetnu debatu, zapravo više natjecanje u međusobnom optuživanju tko je više zadužio pokret i tko je pravi prosvjednik možemo pratiti, kako smo rekli, već od prosvjeda u Seattleu. Mora se priznati kako sami pripadnici black bloca rijetko kada prihvaćaju dobronamjerne i tako očite kritike od strane drugih ljudi u pokretu poput onih kako ne mogu koristi svoju taktiku ako to ljudima u čijoj blizini je koriste ne odgovara (Albert, 2000). Dapače, mnogima je šokantno da se black bloc usuđuje doći na službeno deklarirane nenasilne prosvjede te potom ulično nasilje opravdavati vlastitim pravom na izbor, premda to njihovo pravo u datom trenutku ugrožava one koji u tome ne žele sudjelovati. Posebno je iznenađujuće kad potom pročitate divljenje samima sebi što je za razliku od drugih prosvjednika koji su zasipani suzavcem i pendrecima, njihov blok uspio izbjeći napade (ili odgovore) policije budući da su “stalno u pokretu”. Što bi se trebalo dogoditi s onima koji nisu u stanju biti tako brzi ili jednostavno naivno vjeruju u vlastitu nevinost pa uopće niti ne bježe od policije? Iz tih razloga dio pokreta smatra kako black blocu ostali aktivisti koji dolaze prosvjedovati više služe kao štit i zaštita u “hit and run” taktici, nego li partneri, suradnici ili saveznici. Također, black bloc često ne uspijeva ostaviti dojam dosljednosti kada na ulici provode praksu svojih principa o nediranju imovine običnih ljudi. Kaos u Genovi već smo spomenuli, a uništavani su i mali osobni automobili običnih ljudi, mali dućani, autobusne stanice, telefonske govornice i slično. Na prosvjedima protiv G8 sastanka u Francuskoj u Evianu 2003. godine, pripadnici black bloca uništili su cijelu jednu ulicu i sve u njoj, od automobila (osobnih), centra za djecu, dućan i druge strašno kapitalističke simbole. U apoteku je ubačen molotovljev koktel, ali se nije zapalio pa se na svu sreću nije dogodila situacija kao u Genovi da obični građani panično zovu vatrogasce kako bi ih spasili. Ponekad i odabiri meta za razbijanje pojedinih skupina black bloca zaista zaslužuju epitet idiotskih. Naime, u Evianu između uništenih izloga našla se i jedna lokalna pizzerija uz grafite protiv Berlusconija, pa i mala mesnica u vlasništvu jedne od imigrantskih obitelji s bliskoga Istoka uz upozoravajući grafit “meso=ubojstvo”. Također je razbijena i lokalna pošta. Neki pripadnici black bloca i nakon toga imaju odgovor pa ističu kako među njima ima i onih koji žele uništiti svu imovinu ne praveći razliku između korporativne i tzv. obične. Ističu kako smo bez obzira idemo li u Marks & Spencer ili u mali obiteljski dućan

“okruženi svijetom roba koji samo novac može kupiti” pa su samim time sve prodavaonice legitiman cilj.[48] Ovakvim i teorijskim i praktičnim vrludanjem, zbunjenost oko ciljeva i vrijednosti black bloca samo još više raste. Također se javljaju problemi i sa (samo)kritikom pa čak i kad to čine sami pripadnici i pripadnice black bloca. Četvero aktivnih sudionika ove taktike je 2001. godine napisala otvoreno pismo Stick it to the Manarchy[49] u kojem su pokušali upozoriti na sve vidljivije tendencije “izigravanja mačističkih ratnika koji elitistički gledaju na ostatak pokreta”. Bez obzira što su autori i autorice tog pisma podastrali realne pokazatelje i osobno iskustvo s prosvjeda, jedino što ih je dočekalo su kontraoptužbe za nerevolucionarnost, nemilitantnost i mržnju prema muškarcima(?!).[50] Naravno, ovdje treba napomenuti kako i unutar black bloca postoje razlike i drugačiji pristupi samoj taktici. Na dokumentarnom filmu IMC-a iz Genove vidi se sukob nekoliko pripadnika black bloca oko odluke treba li zapaliti potpuno razbijeni izlog u podnožju jedne zgrade s obzirom da iznad žive stanari. Također, još dok prosvjedi u Genovi nisu niti završili, dio aktivista iz Njemačke koji su poznati po korištenju black bloc taktike, odbio je dalje sudjelovati na taj način u prosvjedima, jer se počeo uništavati grad, a to po njima nema veze s organiziranom i svjesnom militantnom taktikom. John Blair, aktivist anarhističkoga Syndicalist Solidarity Networka iz Britanije kao jedan od uhićenih pripadnika black bloca u Genovi napomenuo je u jednom od svojih kasnijih intervjua kako su u Genovi postojala dva black bloca te kako su osobno imali problema s nekontroliranim nasiljem pojedinih maskiranih ljudi.[51] Također, treba napomenuti kako takav oblik prosvjedovanja nije samo odlika zapadnih zemalja, barem što se tiče maskiranja i sklonosti uništavanju imovine. Od Zapatista/kinja koji se niti u “civilnom” životu ne žele slikati za javnost zbog straha od posljedica, do uništenja GMO polja biotehnološke korporacije Monsanto kada je u Indiji 200.000 ljudi protestiralo unutar prvog Global Street Partyja 1998. godine.

Ovaj problem različitog gledanja na značenje i svrsihodnost nasilja neće se niti moći riješiti bez želje za međusobnim razumijevanjem i poštivanjem kako je apelirao Albert. Jer, što je s Greenpeaceovim čestim okupiranjem brodova koji prevoze opasni otpad ili GMO hranu – sprečavanje slobodnog kretanja? Je li to nasilje? Također mnogi pacifistički, pa i vjerski orijentirani aktivisti ulaze u vojne baze i uništavaju imovinu vojske. Mnogi od njih nakon takvih akcija dobiju višegodišnje zatvorske kazne. Uostalom, sada već najpoznatiji seljak na svijetu Jose Bove, zbog iste je stvari, uništavanja McDonald’sovoga restorana, postao planetarno popularni heroj, osoba koju bi po jednoj anketi trećina Francuza izabrala za predsjednika, a on otvoreno slavi Bakunjina i anarho-sindikalizam. No, Bove je to učinio bez ugrožavanja ikoga, potpuno svjestan svog čina uz odgovornost za svoje postupke.[52]

Upravo se tu nalazi osnovni problem black bloca. U svom razumljivom bijesu, zaboravljaju često na potrebu da se određena situacija smješta u politički kontekst, u društveno okruženje, u širu lepezu stavova i u orijentiranost na kvalitetne posljedice. Neosjetljivost na kontekst jedna je od osnovnih zamjerki koje se upućuju black blocu (Podur, 2001). Rijetko se među zastupnicima te taktike otišlo do razmišljanja o štetnosti i kratkovidnosti takvog oblika borbe u konkretnim situacijama, što je razvidno iz zbornika tekstova s genovljanskih ulica On Fire – the Battle of Genoa and the Anti-capitalist Movement (2001).[53] No, upravo zato se navodi važnost konteksta i važnost slobode da svatko ima pravo samostalno odlučivati o dubini i obliku osobne participacije u prosvjedima i otporu općenito. Premda je u redu zajamčiti svakome pravo na samoobranu, moramo biti svjesni da akcije u kojima nemamo namjeru ozlijediti ikoga mogu rezultirati time, ukoliko se igramo s nasiljem. Na primjer, unutar Earth Firsta su jedno vrijeme uvelike prakticirali tzv. monkeywreching taktiku u kojoj se u stablo zabija čavao da se ne vidi. Kada radnici iz šumarije dođu, posijeku stablo te ga stave na cirkular, mogu opasno nastradati, jer bi čavao naglo izletio iz stabla. Monkeywreching se inače koristi kao taktika zastrašivanja i EF uvijek ostavi upozorenje radnicima da je stablo monkeywrechirano i da ga samim time nema smisla rušiti jer bi netko mogao nastradati kasnije u pilani. No, bilo je slučajeva kada radnici šumarije ne bi vidjeli upozorenje ili ga uopće niti ne bi bilo, te bi tek igrom slučaja izbjegli smrt. Mnogi su zaključili kako je monkeywreching taktika bila dio EF-a dok je u njemu prevladavao "ratničko-muški" koncept Foremana i drugih. Kako je rasla uloga Judi Bari i koncept komunikacije s radnicima i lokalnim zajednicama, stavljanje čavala u debla se napuštalo kao korisna taktika (Schwab, 1994).

Također, prosvjednici se danas više ne mogu oslanjati na faktor iznenađenja kao u Seattleu ili prosvjedima odmah nakon Seattlea. U Seattleu su prosvjednici čak i najavili policiju da će blokirati nekoliko desetaka ulica oko mjesta održavanja sastanka WTO-a i hotela u kojima su smješteni delegati, ali im policija jednostavno nije vjerovala da su u stanju učiniti nešto takvo, a pogotovo da će biti uspješni. U dokumentarnom filmu Two Trevors Go to Washington, koji prati prosvjede protiv sastanka Svjetske banke i MMF-a u glavnom gradu SAD-a, policijski šef u jednom kadru objašnjava kako imaju velikih problema u "ograničavanju" prosvjednika, jer se nikada nisu susreli s takvom horizantalnom i umreženom koordinacijom malih grupa afineteta. No, već odavno je prošlo vrijeme iznenađene policije koja ne zna što bi učinila s tim brzim i efikasnim "rojevima", a količina nasilja od strane policije rapidno se povećala u cijelom svijetu. Dodatni problem s black bloc taktikom pojavio se s dokazanim infitriranjem običnih huligana ili policije u njihovim redovima kako bi se isprovocirao sukob i našlo opravdanje za samo nasilje policije.

Smijenjeni šef policije u Genovi na kasnijem saslušanju pred parlamentom priznao je kako su znali da u Genovu dolazi nekoliko stotina ultradesničarskhi nogometnih huligana. Također brojne su snimke osoba u crnom koje normalno prolaze kroz policjiske kordone i nestaju iza njihovih redova.[54] Čak i na tako očite primjere neuspješnosti i neefikasnosti vlastite taktike, na što su ih upozoravali i njima skloni akteri pokreta (Starhawk, 2001), neki iz black bloca odgovaraju kako to ništa ne govori o njihovoj taktici.[55] Mora se priznati kako su tute bianche puno poštenije i vizionarski kvalitetnije usvojile pouke iz Genove. Naime, tute bianche su kao taktika u Genovi bile bez premca, imali su blok od preko 25.000 ljudi. Prvi dio najiskusnijih aktivista išao je na čelo kolone te su bili zaštićeni ne samo uobičajenom opremom, već i posebnim štitovima od pleksiglasa. Još dok se nisu niti spustili do grada, policija je napala njihovu povorku, podijelila je na pola te je nastao pravi ulični rat. Najuže vodstvo tute bianchea nije očekivalo takvu brutalnost od strane policije, te je stanje bilo puno zbunjenosti i bez plana što učiniti. Pogotovo to nisu očekivali ostali ljudi u bloku, koji uz to nisu niti bili zaštićeni “oklopima” niti su imali gas maske. Mnogo aktivista iz ovog bloka je premlaćeno i uhapšeno, zbog čega su se ljudi koji su pokrenuli tute bianche osjećali odgovornima. Ispalo je kako je tute bianche taktika savršena za mali broj aktivista ili prosvjednika do negdje 1000 ljudi ili kada svi znaju što treba raditi u svakom trenutku i koji je cilj, ali da problem nastaje kada se taj broj poveća. Prilikom povećanog broja ljudi, posebno onih koji nemaju iskustva s tute bianche taktikom, oni koji su daleko iza prvih redova uglavnom mogu samo pasivno stajati i čekati da netko naprijed obavi posao ili odredi što je činiti.[56] Njihov glasnogovornik Luca Casarini, kojeg mnogi smatraju liderom cijele skupine istaknuo je kako smatraju da napadi policije nisu uopće imali veze s konkretnim prosvjednicima kao takvima, već je to bio izraz političke poruke, koja je krajnje izmilitarizirana i vodi u fašizam.[57] U takvom stanju tute bianche nisu naučeni da funkcioniraju, a s obzirom na mogućnost pogibelji, niti ne žele. Luca Casarini je takvu poziciju objasnio stavom kako “ne žele svoj dio revolta pretvoriti u ratnu zonu… već akciju uvijek otvorenu za eksperimentiranje, transformaciju i promišljanje pokreta… To je ono što moć želi: pretvoriti konflikt u rat.” Kao što smo rekli, poslije Genove i dugo neviđenog nasilja policije u Europi, tute bianche su se nakon ozbiljne i teške interne diskusije odlučili ugasiti i rasformirati. Zaključili su kako im je potrebna nova strategija i taktika s obzirom na sve jače nasilje države te su osnovali Pokret neposlušnih.

Na kraju, trebamo spomenuti kako se naporno radi na praktičnom funkcioniranju Albertove “autonomije unutar solidarnosti” te je potrebno izdvojiti i uspješne primjere suradnje među različito orijentiranim prosvjednicima kada govorimo o strategiji i taktici. U Quebecu za vrijeme prosvjeda zbog dogovora o proširenju ugovora o “slobodnoj trgovini” na obje

Amerike, među aktivistima je dogovoreno poštivanje različitosti taktika. To naravno ne znači da sve prolazi ili da svatko radi što hoće, jer tu dolazimo do solidarnosti i kreiranja prostora za vlastitu slobodu, ne ugrožavajući tuđu. Dakle svatko je mogao birati stupanj i opseg vlastite involviranosti u prosvjedovanju. Dapače, proglašena je i "zona bez hapšenja" u kojoj nije bilo nikakvih za policiju problematičnih radnji, kako bi sami prosvjednici koji ne žele osobno doći u situacije opasne za njih, imali svoj prostor. Zona bez hapšenja je bila poruka suradnje i sigurnosti i samom lokalnom stanovništvu, budući da su im organizatori željeli poručiti kako od prosvjednika ne moraju strahovati za normalan život u gradu. Ne treba nas čuditi što su ih iz lokalnih dućana dočekale poruke podrške, a čak su davani i privatni wc-ji na korištenje. Tako nešto je, unatoč lijepom dočeku s puno podrške i razumijevanja, nedostajalo u Genovi, gdje je skoro cijeli grad bio nesigurna zona. U Quebecu nadalje moramo izdvojiti jasnu i vidljiviju nego inače, zajedničku orijentiranost prosvjednika na rušenje zida srama, na vraćanje suzavca nazad na policiju i na međusobno pomaganje kada je bilo potrebno. Manje je bila usredotočenost na uništavanje simboličnih meta kao što su izlozi banaka, korporacija i slično. Obično se ističe na svim velikim prosvjedima – kako nije počelo u Seattleu, a neće završiti u – pa se navodi ime grada gdje se demonstracije događaju. No moramo se složiti sa Cindy Milstein (2001) koja je u tekstu Something Did Start in Quebec City: North America's Revolutionary Anti-Capitalist Movement navela tu posebnost prema razumijevanju ne samo prosvjednika između sebe, već i prosvjednika i šire javnosti.

Na prvi pogled, zaista je teško ustanoviti pozicije i namjere svih aktera unutar ovoga raznolikoga pokreta, posebno kada govorimo o strategiji i taktici. U Seattleu mala skupina black bloca krene u razbijanje izloga na što u datom trenutku većina prosvjednika ne gleda s odobravanjem pa ih čak i takozvani nenasilni aktivisti napadnu; u Washingtonu za vrijeme sastanka Svjetske banke i MMF-a dođe puno više pripadnika black bloca pa sve prođe s isključivom represijom policije, a black bloc se suzdržava od uništavanja imovine iz respekta prema drugim prosvjednicima; na inauguraciji George W. Busha par mjeseci poslije pripadnike black bloca policija opkoli u slijepoj ulici pa ih spasi poveća povorka koja je naišla, a koju su predvodile Nacionalna organizacija žena i organizacije za kontrolu izbora; u Quebecu se stvori veliki antikapitalistički blok s jednom jedinom namjerom da se ide u rušenje zida srama, bez uništavanja imovine, što je ponukalo mnoge da pomaknu granice vlastite involviranosti u prosvjedima (La Journal de Quebec su objavile na naslovnici fotografiju mladića kako u majici s likom Ralpha Nadera – kandidata Zelene stranke na izborima za predsjednika SAD-a – uzima suzavac koji je policija netom bacila na prosvjednike i vraća ga prema policiji); odmah potom dio black bloca odlazi na prosvjed u

Washington u organizaciji Nacionalne organizacije žena za pravo na abortus; u Genovi potpuni kolaps te nepovjerenje prema black blocu i obrnuto, itd. Ovdje bi se dalo istraživati i odnos prema vlastitim "drugovima". Naime, kada su anarhističke i druge antiautoritarne skupine pozvale na prosvjede protiv NATO-a u Prag 2002. godine, "apelirali" su na aktiviste koji dolaze u Prag da se suzdrže od bilo kakvih militantnih akcija. Razlog su bili policijsko nasilje nad lokalnim praškim aktivistima nakon prosvjeda protiv sastanka MMF-a i Svjetske banke u Pragu 2000. godine. Premda je unutar radikalnijega dijela aktivista prihvaćanje tzv. "različitosti taktika" nešto neupitno, zanimljivo je kako nitko od aktivista nije prosvjedovao protiv ovakvog ograničavanja nečije slobode da na primjer razbije McDonald's. Takvi protesti uvijek dočekaju organizatore glavnih prosvjeda kada su to neke uvjetno rečeno reformističke skupine kao što je bilo u Genovi ili u Luganu za vrijeme prosvjeda protiv G8 sastanka. Te organizatore uvijek dočekaju kritike da patroniziraju slobodarski patos pokreta i ograničavaju izbore kako prosvjedovati. I zaista, nitko od nekoliko tisuća ljudi u Pragu nije niti na najmanji mogući način otišao u smjeru ma i nenasilne direktne akcije, a kamoli militantnog oblika prosvjedovanja. Kada smo o tome razgovarali s aktivistima iz Praga tokom PGA europske konferencije u Leidenu (Nizozemska) mnogi su potvrdili kako strepe od nadolazećih prosvjeda upravo zbog prijašnjeg, no fasciniralo nas je kako je bilo onih koji su isticali kako se ništa nije promijenilo i kako su svi dobro došli te kako nikome ne žele ništa nametati. Vjerojatno ih straha da ih ne optužimo da su reformisti. Ponekad akteri pokreta zaista tapkaju u mjestu i čak kad se i uđe u dubinu njihovih odnosa lako je ostati zbunjen. Za vrijeme konferencije Svjetske banke u Oslu 2002. godine organizirani su brojni prosvjedi. Između ostalih najavljen je i tada na prosvjedima očekivani Reclaim the Streets. Vodstvo norveške podružnice Attaca dala je naputak svojim članovima da ne sudjeluju u partiju zbog toga što organizatori provociraju namjerno policiju, jer nisu zatražili dozvolu za party. Uz poruku kako je organiziranje partyja na taj način "sektarenje i politički pogrešno" u datom trenutku. Informacija o partiju je skinuta s glavne Internet stranice o prosvjedima na inicijativu Attaca da bi tek na prosvjede iz same mreže inicijativa i pokreta bila vraćena. Vodstvo Attaca doživjelo je brojne kritike za pokušaje kontroliranja prosvjeda, jer je čak i sama policija izjavila kako ukoliko ne bude "nereda" neće poduzimati nikakve akcije protiv partyja. Vođa Attaca u Norveškoj Vegard Hole izrazio je kasnije žaljenje zbog upotrebe riječi sektarenje. RTS party je završio mirno uz ples i privremeno skvotiranje ulica.

Na kraju, kao početak zaključka jedno nam treba biti jasno – na duge staze black bloc taktika je neodrživa, ne zbog toga što razbijaju McDonald'sove izloge, jer kao što smo prethodno uočili i mnogi drugi akteri u pokretu, pa čak i mirovni, pacifistički i vjerski orijentirani aktivisti uništavaju imovinu korporacija, vojnih baza i slično. No tu opet

dolazimo do potreba za shvaćanjem konteksta i trenutne klime u pojedinom društvu. Taktika je neodrživa jer dugoročno ima za posljedicu sve veće nasilje s policijom na ulicama, a na tom terenu će teško osjetiti slast pobjede. Također će ih ta navlakuša u zatovreni krug nasilja odvesti i do sukoba i nepovjerenja prema ostatku pokreta, što potvrđuju neki od odgovora na tekst Stick it to the Manarchy i neki od komentara događanja u Genovi objavljenih u On Fire – The Battle of Genova and the Anti-capitalist Movement (2001). Pritisak za sve većim nasiljem, za sve većim suludim i rušilačkim nasiljem neće se moći izdržati s tih pozicija, a pogotovo ne uz "nesebičnu pomoć" razno raznih provokatora, neovisno radi li se o desničarskim skupinama ili policiji. Dapače, svo to nasilje često skrene pozornost s pravih i važnijih pitanja, a pogotovo skrene pozornost s konkretnih i provedivih alternativa u ekološkim, socijalnim, političkim i drugim dimenzijama, pa čak i globalnog društva. Isticanje kako je to nasilje i privuklo pažnju spektakla i senzacija gladnih medija, dovoljno govori o neozbiljnosti pojedinih aktera u pokretu. Bez problema može se prihvatiti ta konstatacija, no ostaje neodgovoreno pitanje: ide li se u građenje pokreta pa onda i u građenje nekih alternativa sadašnjem lošem sistemu zbog pažnje medija ili zbog običnih ljudi u čije ime se navodno sve i radi. Stvar je još tragičnija budući da većina ljudi koja participira u black bloc taktici zaista u svom "civilnom" životu iskreno svakodnevno radi u brojnim projektima i inicijativama te davanju konkretnih alternativa naspram sve većeg siromaštva i nejednakosti te uništavanja prirode. Oni koji zastupaju radikalne promjene trebali bi shvatiti kako je danas manje radikalno razbiti McDonald'sov izlog, a puno više pokazati vlastitim primjerom i otpor i alternativu neoliberalnom sistemu. Uvijek se lijepo sjetiti Gustava Landauera: "Država nije nešto što se može uništiti revolucijom, već je to stanje, određeni odnos između ljudi, način ljudskog ponašanja. Uništit ćemo je drugačijim ponašanjem, sklapanjem drugačijih odnosa" (NfN, 2004: 388). Jedna od najpoznatijih misli ovog pokreta je – Drugačiji svijet je moguć – i sve nas više zanima gdje se taj drugačiji svijet nalazi i razvija. Kako je moguće da pokret koji tvrdi kako može ponuditi, odnosno koji tvrdi da i nudi drugačiji svijet, postaje poznatiji u javnosti po prosvjedima koji često završavaju na naslovnicama svjetskih medija zbog nasilja i sukoba s policijom, a ne zbog stvarnih i vrijednih projekata i programa koje svakodnevno razvijaju i šire pojedini akteri tog pokreta?

Akteri pokreta mogu biti sigurni iz istraživanja vlastite povijesti kako su najuspješnije akcije stvarali onda kada su nadilazili površne razlike i pristajali na suradnju i međusobno razumijevanje. Između ostaloga, upravo takav način komunikacije trebao bi i pokazati "ostatku" svijeta kako drugačiji svijet zaista jest moguć. Premda donekle pojednostavljeno, jedan od aktivista je u dobrom smjeru zaključio kako "unatoč svim razlikama, jedni druge trebaju. Bez 'radikalnih' cijeli pokret ne bi niti postojao i već bi bio kooptiran. Bez

‘reformista’ bili bi izolirani i izbrisani” (NfN, 2003: 372). Radikalniji dio pokreta često vuče ostale upravo kretanjima u tom smjeru. Na primjer, potpuno mirne prosvjede protiv sastanka WEF-a u New Yorku organizirali su oni koje se inače optužuje za najmanje takta i promišljenosti, razne anarhističke grupe i inicijative zajedno s ostalim grupama okrenutima direktnoj akciji. Možda su u to doba ti prosvjedi bili i važniji od sastanka u Porto Alegreu s obzirom na atmosferu u kojoj su se organizirali, a protekli su jedino u znaku nasilja policije, a bez ikakvog nasilja od strane samih prosvjednika te uz veliku dozu suosjećanja i približavanja jednih drugima neovisno o razlikama u strategijama i taktikama (Starhawk, 2002). Dapače, frcalo je sve od pohvala inače najvećih kritičara tog dijela pokreta pa se tako isticalo kako je “najradikalniji dio antikorporacijskoga pokreta – duša pokreta – pokazao da može biti nenasilan u New Yorku” (Bruno, 2002). Već smo napomenuli važnost tih prosvjeda s obzirom na kontekst, posebno za pokret u SAD-u. Nakon najave sindikata i drugih organizacija kako neće prosvjedovati, mnogi su i unutar samog pokreta, poput Eda Gressera iz Progressive Policy Institutea zaključili kako to znači da je pokret mrtav. Time je došlo i do svojevrsnog odvajanja sindikalnog i studentskog pokreta, budući da su potonji zauzeli otvoreno antiratni stav. Osjetivši se prozvanima neki su istaknuli kako je zbog situacije u SAD-u odluka o neprosvjedovanju jedina prilična trenutku te su stav Gressera nazvali “sramotnom uvredom” (Lee, 2002). No, meni se čini kako je puno sramotnije za bilo koji pokret koji teži mijenjanju odnosa moći u svijetu prihvatiti ucjenu WEF-a i elite oko Busha te se povući s ulica upravo onda kada je tim istim ulicama potreban prosvjed, naravno mirni uz poruke mira, protivljenja ratu i neodustajanja od zahtjeva za socijalnom pravdom i zaštitom okoliša.

Možemo zaključiti kako još uvijek čekamo da se unutar pokreta Albertova autonomija zaista podeblja solidarnošću.

HRVATSKA

mala zemlja za veliku pljačku

> *Volio bih da velika tvrtka poput Enrona bude nazočna na hrvatskom tržištu. Naravno, ne radi se samo o izgradnji elektrane, nego će se oni vjerojatno prijaviti i za privatizaciju već postojećih hrvatskih električnih centrala.*
> Goran Granić, zamjenik predsjednika vlade, početak srpnja 2000.

> *Mislim da se ponovilo ono što od početka prati posao s Enronom, a to je vrlo loš sistem pregovaranja i neprestano miješanje politike u posao. I to je strašno štetno.*
> Goran Granić, zamjenik predsjednika vlade, Feral, kraj srpnja 2000.

Još i prije nego je Hrvatska ušla u WTO, sve je bilo jasno. Mi smo imali lokalnu verziju svjetskih šerifa, ništa manje brutalnu u pljački i kršenju svih mogućih prava. Pljačkanje običnih ljudi kroz privatizaciju u prvih deset godina i stvaranje latinoameričkog sustava s 200 poglavarevih obitelji koje kontroliraju ekonomiju i politiku, nema premca u povijesti ove zemlje, bez obzira tko je njome prije upravljao. Pored velikosrpske agresije, Hrvatska je trpila i unutrašnju agresiju. Ostat će zabilježeno kako su to činili upravo oni koji su se busali ljubavlju prema Hrvatskoj, a zapravo su slinili nad svežnjevima novčanica i ostanku na vlasti pod svaku cijenu. Za vrijeme prvih deset godina HDZ-a vanjski dug je povećan za tri puta, a do 1998. godine 800.000 ljudi je ostalo bez posla. Kako su pokazali rezultati revizije od 10 privatiziranih poduzeća u ’90-ima, 8 ih je doživjelo poslovni neuspjeh. Naravno, odgovornost najviše snosi ondašnja vlast. Uz pljačku umirovljenika, povećanje podjela u društvu i potiskivanje različitog mišljenja prema vlasti, dočekali smo, kako se to popularno kaže, približavanje svjetskim integracijama. Još i prije toga mogli smo uočiti kako će nam sada od stoljeća sedmog san ostvarivati lokalni i globalni šerifi po istim kloniranim obrascima – vi dajete, mi uzimamo. Za vrijeme pregovora oko ulaska u WTO, šef hrvatskih pregovarača Neven Mimica u intervjuu Večernjem listu (04.02.1999.) dao nam je do znanja kako stvari stoje: “SAD traži upola nižu carinu na poljoprivredne proizvode.” SAD čuva svoje poljoprivredne subvencije i širi “slobodnu trgovinu” po svijetu zahtijevajući od drugih suprotno. Lijepo je to godinu poslije na tribini Globalizacija i kapitalizam u Europskom domu, jedan od mlađih ekonomista iz Hrvatske narodne banke objasnio odgovarajući na pitanje o nepravednosti globalne ekonomije: “A slušajte, i priroda je nepravedna”.

U časopisu Banka (srpanj-kolovoz, 2000) Olgica Spevec, tadašnja pomoćnica ministra gospodarstva priznala je kako za ulazak u WTO nije napravljena analiza troškova i koristi te skrušeno zaključila kako se nisu procjenjivali troškovi za pojedine grane industrije "jer nemamo prikladnu statističku podlogu". Ovo je zaslužilo da se pročita nekoliko puta. Da li posumnjati u sposobnost pomoćnice ministra i dakako u cjelokupno ministarstvo, jer uostalom kako netko na pragu 21. stoljeća nema prikladnu statističku podlogu za jedno od presudnih pitanja s kojima će se susreti ova zemlja. Ili jednostavno čestitati pomoćnici ministra gospodarstva što je otvoreno (svjesno ili nesvjesno?) objasnila na tako bolan, ali nedvosmislen način situaciju u globalnoj ekonomiji. Ma koliko čudno zvučalo, odgovor je potvrdan na oba pitanja. Da je nesposobnost (ili laganje) nemati statističku podlogu ne treba previše objašnjavati. No isto tako, danas je zaista teško prognozirati što će se dogoditi s određenim proizvodima ili uslugama kojima neka zemlja trguje, jer to ne ovisi samo o njoj. Ako danas čisto špekuliranje na svjetskim burzama zauzima 95 posto ukupnih transakcija, dakle nema veze sa stvarnim ulaganjem, kako raditi dugoročne planove i strategije, a pogotovo izračunavati i prognozirati njihove eventualne (ne)uspjehe. Također, recentno divljanje cijena nafte kao resursa o kojem ovisimo, pa onda i naša trgovina, može preko noći promijeniti uvjete trgovanja, te eventualni gubitak ili zaradu. No, to zaista nema veze sa statističkim podlogama. Na početku 21. stoljeća Hrvatska je dobila političku promjenu. I obećano je mnogo. I je, promijenio se, vanjski dug skočivši na preko 20 milijardi dolara, a nezaposlenost na preko 20 posto u svega četiri godine koalicijske vlasti. Time je Hrvatska započela svoje klackanje između Barberovih polova – slijepog služenja neoliberalnoj dogmi i bijesnih ultimatuma na svekoliko jedinstvo oko isto slijepog služenja nacionalističkoj dogmi koja se najbolje ogledala u tvrdnjama o "nemogućnosti činjenja zločina u obrambenom ratu". Slično kao Barber naše klackanje između tih dviju jednako opasnih suprotnosti vrlo je lijepo objasnio Mojmir Novaković, idejni tvorac world-music banda Kries: "Prvi su zaslijepljeni blještavilom 'napretka' i misle da je sve što ima ikakve veze s tradicijskim sramotno i zaostalo. Drugi u strahu od procesa globalizacije posežu za obilježjima koji vuku u slijepi strah i netoleranciju tj. ekstremizam" (Feral Tribune #1006, 31.12.2004.). Ili kako je zaključio Marinko Čulić, jedan od najboljih ovdašnjih društvenih kritičara: "I nije neka alternativa birati između zagrljaja američkog tajkunskog kozmopolitizma i zagrljaja provincijalnog narcizma." Zaista, da li nam jedino preostaje blejajuće čekanje kako bi nas sprešali i zgnječili između dviju lažnih alternativa koje se hrane sukobima civilizacija? I lokalnim i globalnim. U takvom svijetu i je osnovno huntingtonovsko načelo koje je dotični izrekao davno prije nego je postao Tuđmanov ljubimac, a ono ističe "kako društva u tranzicijskom procesu prema modernima, prijeko zahtijevaju smanjenje prava u korist reda i

poretka” ili šire rečeno razvoj, kako ga vidi Samuel Huntington, zahtijeva (re)presiju. Republika Hrvatska je to načelo zaista dobro upoznala kroz proteklih petnaest godina ekonomske (ali i općeljudske) šok terapije koja sumanuto juri kroz život bez okretanja.

Hrvatska je dakle početkom stoljeća zakoračila u svijet i zaista se malo lakše disalo, to se ne može poreći. No, vrlo brzo su se naši socijaldemokrati i liberali omamili na zvuke neoliberalnih parola. Punili su Feralovu Greatest Shits rubriku s istom predanošću kao i nekadašnji prvaci rubrike. Prvo smo saznali kako smo ovladali statističkom podlogom, ali iznenađujuće nismo bili zadovoljni kako statistika radi pa je ministar financija Mato Crkvenac zaključio: “Ozbiljno sumnjam u neke od podataka Državnog zavoda za statistiku. Rast cijena i troškovi života niži su nego ih mi uspijemo službeno iskazati.” Biseri su se nizali kao na tekućoj traci od Davorka Vidovića koji je rastuće siromaštvo komentirao je sa stavom kako “kod dijela ljudi siromaštvo i beskućnički način života izbor” do Radoševog što jest jest liberalnog: “Oni koji traže širenje socijalnih prava idu protiv budućnosti Hrvatske.” HDZ je započeo rasprodaju najvrjednijih sektora u zemlji 1998. godine, a Račanova vlada je to nastavila nesmiljenim tempom. Prvo se često lagalo kako “Hrvatska nije dovoljno konkurentna, među ostalim, zbog visokih standarda zaštite radnika”, učio nas je tih godina Slavko Linić kao potpredsjednik vlade. Natjecanje među vladajućima u okrivljavanju radničkih prava kao glavnog razloga odbijanja stranih investitora ne bi se postidjela niti Željezna Maggy. Također su bile popularne fraze kako su previsoke plaće u Hrvatskoj glavna prepreka dolasku stranog kapitala. No, 2000. godine zemlje s najnižim plaćama u regiji Rumunjska, Bugarska i Slovačka imale su i najmanje stranih ulaganja (Večernji list, 28.06.2000). Konačno se uvidjelo da Hrvatska kao peta u Srednjoj Europi sasvim dobro kotira među tranzicijskim zemljama po stranim ulaganjima. No tada se uvidjelo i ono što vladajući nisu davali na sva zvona. Strana ulaganja najviše su odlazila u telekomunikacijski sektor, banke, farmaceutiku i trgovinu.[58] Uglavnom se radilo o preuzimanjima nakon kojih bi slijedilo izvlačenje novaca iz Hrvatske i kočenje razvoja. Investicije koje bi pokretale industriju ili razvoj bile su i više nego rijetke. Vanjski dug je i dalje rastao. U stranom vlasništvu je 94 posto banka u Hrvatskoj, od čega na europske banke odlazi više od 90 posto.[59] Danas banke iz Italije kontroliraju 52,5 posto, a Austrije 31,9 posto tržišta u Hrvatskoj. Loše strane EU-a odavno stanuju u Hrvatskoj. Ovdje naglašavam kako uopće nemam problema što su to strane banke, već što im se kao bankama koje posluju našim novcima, dozvoljava da novce iznose i plode u svojim matičnim centralama, a u Hrvatskoj financiraju uvoz robe upravo iz tih zemalja. Samo 2003. godine izneseno je preko milijardu dolara iz Hrvatske od banaka i korporacija koje djeluju kod nas pa su slale pare u svoja sjedišta.

Što neoliberalna globalizacija znači vrlo brzo su nam pokazale i brojne afere s dugo očekivanim stranim investitorima. Hrvatska ima već popriličnu povijest štetnih ugovora. Kako piše novinar Feral Tribunea Goran Borković (29.12.2001.), Hrvatska je u TE Plomin 2 uložila 152 milijuna eura, a jedna od najvećih energetskih korporacija njemačka RWE kao vlasnik proizvedene struje sljedećih 15 godina svega 25,5 milijuna eura. RWE isporučuje struju Hrvatskoj po duplo većoj cijeni od one na tržištu. Kredit koji je pokrio naš dio ulaganja dala je Njemačka banka za razvoj uz povoljnu kamatu od čak 17 posto. Slučaj s Enronom bio je ogledni primjer korporativnog ponašanja u svijetu. Enron si je prvo uz pomoć Tuđmana i njegovih najbližih suradnika osigurao zaradu između 150 i 200 milijuna preko gradnje elektrane u Hrvatskoj. Nakon dolaska nove vlade pokušalo se promijeniti štetan ugovor za Hrvatsku, ali se je Enron ponovo osigurao da na 18 mjeseci monopolski isporučuje struju Hrvatskoj po 90 posto većoj cijeni nego što je tada bila na europskom tržištu. Negdje tih dana Enron objavljuje veliki oglas u novinama u Hrvatskoj gdje su poručili kako je energija roba i zato mora biti prepuštena zakonima tržišta. Kažu iz korporacije koja si je osigurala višemjesečni monopol na isporuku struje. Slobodno tržište smo trebali čekati sljedećih 18 mjeseci. Na toj razlici u cijeni i Enronovoj zaradi od 30 milijuna dolara, Račanova vlada je Enronu kompenzirala gubitak elektrane Jertovec. Kao tadašnji vođa opozicije Ivo Sanader protestirao je zbog “poteza vlade prema Enronu i Bechtelu, jer se rasprodaje ugled Hrvatske u svijetu”. Pogodite koja korporacija je platila ručak Račanu i Mesiću u Američkoj trgovinskoj komori za vrijeme posjeta SAD-u 2000. godine. Kad već nemamo odgovorne političare, morao nas je spašavati sam Enron svojom propašću pa smo krajem 2001. godine prestali uzimati i plaćati najskuplju struju u Europi.

Račanova vlada se tajnim ugovorom iz 2001. godine odrekla upravljanja u HT-u nakon 2003. godine, premda je na to imala pravo s obzirom da je vlasnik 49 posto dionica. Također su se HT-u odobrila proizvoljna poskupljenja, monopol do 2004. godine, pa je Vlada čak potpisala da će otežati ulazak konkurencije na tržište telekomunikacija što se kasnije i ostvarilo. Tako su HT-u dane otvorene ruke da gomila svoje bogatstvo, iznosi ga van, a na obećanja ulaganja u telekomunikacijsko tržište na koje se u istom ugovoru ta korporacija obavezala moralo je se uvijek podsjećati. Na kritike potrošačkih udruga kako u Hrvatskoj plaćamo najveću cijenu telefoniranja, veću čak i od nekih bogatih zemalja EU, glasnogovornik tada HT-a Marijan Jurleka pokazao je kako savršeno usvaja bahatost globalnih korporacija izjavom: “Hrvatski Telekom nije socijalna ustanova nego tvrtka koja prodaje svoje usluge. Ako nemate novca, vjerojatno ne koristite taksi.” Istovremeno dok u javnosti kukumavče nad svojom teškom sudbinom koju jedino mogu spasiti daljnja otpuštanja radnika, T-HT je pristao plaćati najam poslovnih prostora u HoTo tornju nevjerojatnih 80 milijuna dolara u narednih petnaest

godina.

Odgovornost američke korporacije Baxter za smrt pacijenata na odjelu za dijalizu bila i više nego jasna i nemjerljiva budući da se radilo o kvaru na njihovim dijalizatorima, puno se manje problematizirala odgovornost Plive. Baxter je upozorio Plivu na probleme s dijalizatorima 40 dana prije tragedije kada je 23 pacijenta umrlo. MUP-ov dosje o slučaju jasno je pokazao kako su u Plivi upozoreni na smrtne slučajeve u Španjolskoj te kako trebaju do kraja istrage zamijeniti dijalizatore koji su na kraju doveli do smrti bolesnika na odjelu za dijalizu. U Plivi su u najboljoj korporativnom maniri sve negirali i u svom priopćenju prikazali se kao žrtvom Baxtera. A iz Baxtera nisu rekli niti riječi o drugom tipu dijalizatora koji su također ubijali pacijente. Slučaj je završio tipično za Hrvatsku – Baxter se nagodio i platio odštetu bez suđenja, a Pliva je i dalje ostala najperspektivnija hrvatska korporacija.

Dok su korporacije zauzimale pozicije kako bi si osigurale mirnu budućnost, naši političari u Saboru su jednoglasno izglasavali povećanje mirovina za sebe same ne mareći za ideološke razlike. U bivšem sazivu parlamenta i vlade 158 dužnosnika sudjeluje u radu 164 privatna poduzeća čime korupcija postaje sastavni dio naše političke elite. Da ne spominjemo kako su se pozicionirali po nadzornim odborima raznih firmi. Niti sa slijedećom Sanaderovom vladom juriš na odbore nije posustao. Također, niti direktori korporacija iz Hrvatskoj nisu posustali za svojim zapadnim kolegama u prihvaćanju normalnosti situacije da njihove plaće idu u nebesa, dok im radnici i radnice preživljavaju. Damir Vrhovnik i ostali menadžeri Viktora Lenca primali su tako neko vrijeme dvije plaće – jednu u samom Lencu od 5 do 16 tisuća dolara ovisno o poziciji, te drugu od 4 do 9 tisuća dolara preko inozemne kompanije razumljivo nazvane Viktor Overseas. Jedna od dobitnica nezasluženih primanja bivša financijska direktorica Viktora Lenca Ana Ercegović lijepo je objasnila: “Plaće nisu bile loše, daj ih Bože opet, a damu se ne pita za godine”. Direktori i menadžerska elita Lenca tako je u samo mjesec dana zaradila kao i radnici brodogradilišta kojeg su upropastili u cijelih godinu dana. U INA-i su, na primjer, kako bi prikrili ogromnu razliku između plaća najviših menadžera i radnika izmislili tvrtku Kopun & Kopun preko koje vrh korporacije prima plaće. Tako se INA predstavlja maltene kao samoupravna kooperativa nudeći frizirane podatke o omjeru plaća između vrha korporacije i radnika kao omjer 1:4. O malverzacijama u INA-i hrabro je govorila Vesna Balenović dobivši time otkaz. Rijetki su je čovjekoljupci i zaštitnici ljudskih prava, od predsjednika do udruga uzeli u zaštitu i ponudili joj pomoć, a čak je i pravosudni sistem odlučio stati se na stranu korupcije i korporacije.

Tajnost menadžerskih ugovora postala je svetinja za hrvatske korporacije, čak i za one koje

su u državnom vlasništvu. To je bilo povezano i s omalovažavanjem radnika tvrdnjama kako nisu sposobni su-upravljati firmama u kojima rade. Tu predrasudu najbolje demantiraju činjenice kako su upravo firme koje su preživjele privatizacijsku pljačku i koje su preuzeli radnice i radnice kroz malo dioničarstvo, ne samo opstale, već i bile među uspješnijima.

Najbolje se odnos političke elite prema ljudima u Hrvatskoj može opisati onom poznatom izjavom jednog brazilskog generala za vrijeme vojne diktature u toj zemlji koji je komentirao stanje u Brazilu vizionarskim odgovorom kako ekonomija gura super, samo ljudi zajebavaju. General je htio reći kako ljudi ne shvaćaju kako im je dobro. Nekoliko desetljeća poslije to je postala mantra koja se baca s vrha piramide na sve one dole. Ljudi jednostavno ne shvaćaju da im je dobro. I u Hrvatskoj vladajuće elite već nekoliko godina bacaju na ljude kletve kako su nezahvalni, jer ne shvaćaju koliko se elita muči i rinta da bi svima bilo bolje. Zagrebački operni bal maltene dođe kao povrat poreza. A želja za normalnim životom kao razmaženost. Ne može se do kraja nabrojati čitav niz bisera koji su se proteklih godina iz usta i djela vladajućih upućivali prema nezahvalnim mazama. U odnosu prema ljudima prvobitni hdz-ov superhik kapitalizam karakterizirala je ponuda od dvije marke za kilo mozga. Nakon toga navodno su nas uveli u fini i uglađeni kapitalizam. Tih finih pet godina najbolje je zaokružio u tom vremenu predstavnik MMF-a u Hrvatskoj Dimitri Demekas tvrdnjom kako je besplatna zdravstvena njega fikcija u ljudskim glavama. Ako je nešto besplatno, potražnja za tim je beskonačna, zaključio je predstavnik finog i uglađenog kapitalizma. Naravno gospon' Demekas je u pravu. Ljudi jako vole biti bolesni. Iskorištavaju sustav. Razmaženi su.

Političari se vole hvaliti kako smo jedna od najprosperitetnijih i najperspektivnijih zemlji u regiji. No, na stranu prosperiteta i perspektiva, ostaje gola činjenica kako Hrvatska trenutno upada u glib sve većeg duga koji je premašio 30 milijardi dolara. To je nevjerojatnih 80,5 posto domaćeg bruto proizvoda. Kada taj udio pređe 80 posto, zemlja se smatra prezaduženom. Možemo se pohvaliti kako smo po tome najzaduženija zemlja u regiji sa najvećim jazom između bogatih i siromašnih. U Hrvatskoj gornja trećina prisvaja 75 posto bruto dohotka, dok donja trećina prisvaja 12 posto, čime smo na razini latinoameričkih država. U zadnjih šest godina udvostručio se broj siromašnih. Po izračunima Svjetske bake siromašnih u Hrvatskoj je tek 11,1 posto, dok je onih relativno siromašnih 16,9 posto. Prema izračunima za siromaštvo koje koristi EU, u Hrvatskoj je 17 posto siromašnih. To su te drugačije statističke podloge od onih koje su onomad ljutile ministra Crkvenca. Često se želi umanjiti zaduženost zemlje svaljujući velik dio kolača od ukupnog duga na zaduživanje stranih banaka, kao da banke djeluju u nekom zrakopraznom prostoru i kao da država nema ništa s određivanjem okvira za njihovo poslovanje. Hrvatska je 2003. godine platila MMF-u

samo na kamate koliko je uložila u na školstvo. Magistar Đapić još je 2001. godine ponudio rješenje: “Možda bi nas sankcije spasile zaduživanja”. Sada čak i naša politička elita spominje granice duga, vodu do grla i nekakve plafone koji navodno prije nisu postojali. Samo je nebo granica kad ne gledaš u ljude, jer ti je pogled gore negdje u oblacima. Mekanim i putenim. Kao operni bal. Na višegodišnje gunđanje brojnih ekonomista i stručnjaka kako je kretanje duga Hrvatske neodrživo, a posebno lelujanje na oblacima, odmahivalo se rukom kao na… ono kad nas neko gnjavi pa gunđa li ga gunđa i ne shvaća kako nam je dobro. Tada su se gunđala kritizirala kao babaroge koje malu djecu plaše ponavljanjem argentinskog slučaja u Hrvatskoj. Ironija je kako Hrvatska nikada nije bila bliže argentinskom slučaju upravo u trenutku kada ta zemlja izlazi iz krize, ali ne slušajući savjete kolega i kolegica gospodina Demekasa. Naše i svjetske političke i ekonomske elite uporno su nas uvjeravali kako dug Hrvatske nije alarmantan i kako je sve u redu. To je ono što mi nismo shvaćali. Nikako nismo shvaćali da je nešto u redu kada nešto nije u redu. Govorilo nam se kako dug nije alarmantan, kako podmirujemo sve naše obaveze i zapravo je više problem što ljudi zajebavaju. Mada je svima jasno da se dogovornom politikom političkih elita dug samo povećava. To je kao kad bi padali iz aviona s 10.000 metara bez padobrana i na nekih osam, sedam tisuća metara vas se ide uvjeravati kako ne trebate biti pesimist ili ne daj bože katastrofičar, jer još niste pali. Dapače lijepo je, vi letite. Dobro je, jer još dišete. Sada smo preskočili 30 milijardi dolara. Ali nećemo biti niti razmaženi niti katastrofičari. Pisat ćemo mi knjige i kad preskočimo 50 milijardi dolara. Nema frke. Nigdar ni bilo da nekak ne bu bilo, tješi se na ovim područjima skromni čovo već stoljećima. I trpi. I zahvalan je. Jedino nam može biti malo žao ovih “kulturno needuciranih građana i građanki”, jer će slijedećih godina na balovima umjesto valcera trebati učiti tango. Biti će teže se kreveljiti.

U Hrvatskoj tek počinje ozbiljna i otvorena rasprava o pozitivnim i negativnim posljedicama ulaska u EU. Razlozi koji su se do sada nizali u ozbiljnijem bi društvu ako ne na osudu, naišli makar na zdravu sprdačinu. Od trkeljanja istrošenih politikanata kako ćemo izgubiti sireve, vrhnjeve, kulene i ostale gastronomske delicije do krajnje ksenofobičnih ispada kako će nam stranci pokupovati sve nekretnine. Za razliku od ’90-ih. Tada nismo imali strance i bilo je dobro. Bar smo znali na čemu smo, dvije marke = kilo mozga. Mada nitko nikada nije objasnio gdje je dokazano da se naše domicilno stanovništvo obzirnije odnosi prema nekretninama, prirodi i ljudima od nekog stranca. Stranac, taj vječiti pojam što ulijeva strah i proizvodi bijesne sline kada treba odabrati laku metu. Puno je lakše pljucnuti na stranca, na Drugoga nego li na primjer zahtijevati od vlastite države da se regulira što i naši i vaši i njihovi, i domaći i strani smiju raditi s nekretninama, kako trebaju upravljati s njima, kako

tretirati radnike i radnice, koliko odvajati od profita za lokalnu zajednicu ili opće dobro.

A znamo li iskoristiti ono pozitivno što donosi EU? Primjerice, do 15. ožujka 2005. godine naša politička elita nije predložila niti jedan jedini projekt zapošljavanja za koje bi sigurno dobila novac od EU kroz program PHARE.

I dalje volimo gledati preko plota, utapati se u blentavim teorijama zavjere o ovima ili onima koji imaju sveti zadatak da nam napakoste, premda je toliko toga kod nas vrijednosno preokrenuto da svatko tko se želi baviti društvenim aktivizmom ima široku ponudu. Dok nam se s oltara nameće koncept života stavljanjem naljepnice nenormalno na djecu začetu umjetnom oplodnjom uz obavezno pozivanje na moral, pokornost i skromnost, crkva će u Hrvatskoj potrošiti 5 milijuna eura na samo jednu zgradu Vojnog ordinarijata. Živimo i dalje u zemlji gdje su "ludi za oružjem". 236 tisuća građana registriralo je 394 tisuća komada oružja, a po procjenama MUP-a na svako prijavljeno oružje treba dodati još tri neprijavljena. Po trošenju lijekova sve više postajemo Zapad, s time da najviše trošimo na lijekove protiv visokog tlaka, kolesterola i depresije. Živimo u zemlji koja bi mogla proizvoditi hrane za izvoz, a opet uvozimo hrane za 1,4 milijarde dolara. Proizvodimo svega sedam proizvoda dovoljno za naše potrebe. Hrvatska uvozi i sijeno. Istodobno s približavanjem EU, sve je jasnije kako se seljak odavde neće moći nositi s visoko subvencioniranom robom iz EU. Ipak, i naši seljaci vole se pozicionirati u subvencioniranu proizvodnju pšenice i kukuruza, a vrlo malo kreće prema proizvodnji voća i povrća za koje ne postoje tolike prepreke u subvencijama bogatih zemalja. Danas je u Hrvatskoj manje zadruga nego prije 100 i više godina. Uspješna akcija dijeljenja iz supermarketa i pekara hrane koja se ne može prodati, ali je i dalje dobra za konzumaciju, a koju je gradsko poglavarstvo Samobora pokrenulo 2002. godine na žalost nikada nije zaživjela šire. U procjenama se isticalo kako se u samom Zagrebu godišnje baci između 8 i 10 tisuća tona hrane. U Hrvatskoj nije rijetkost da se stvaraju divlja odlagališta uz vodocrpilišta. Vrlo je vjerojatno da otpad odlažu upravo ljudi koji i piju vodu iz tih vodocrpilišta, jer žive u tom području. Struju plaćamo skuplje od ljudi koji žive u Londonu ili Monaku, Finskoj ili Australiji, a najviše od svih tranzicijskih zemalja. Hrvatska je među posljednjima po korištenju obnovljivih izvora energije u Europi. U Zagrebu se reciklira svega 8 posto otpada. 2003. godine skupilo se 6500 tona papira, a na deponijima je završilo 50.000 tona papira. U Zagrebu se svake godine spali više od stotinu reciklažnih spremnika, najčešće upravo onih za papir, a 40 posto pitke vode propadne zbog dotrajalih cijevi. Hrvatska je toliko nagomilala devizne rezerve da joj bilo koji novac dobiven stand by aranžmanima MMF-a nije ništa drugo do kikiriki. Ipak Hrvatska ne koristi te novce za vlastiti razvoj ili pokrivanje duga, nego non-stop uzima kredite od MMF-a u iznosima od

svega po par stotina milijuna dolara (nekad manje nekad više) kako bi pristala dalje obezvrjeđivati radnike i osiromašivati stanovništvo. Uz sve veći dug koji će ti građani otplaćivati. MMF s druge strane igra svoju igru i ne da Hrvatskoj koristiti novac iz deviznih rezervi, jer bi to značilo da nismo stabilni, pa nam tako stabilnima nude nove i nove aranžmane. MMF određuje ugled neke zemlje. Nova HDZ-ova vlada prihvatila je u drugoj polovici 2004. godine MMF-ov zahtjev za daljnjom i ubrzanom privatizacijom.

Pokojni dr. Branko Horvat je predlagao obustavu rasprodaje društvene imovine, obustavu suradnje s MMF-om kroz stand-by aranžmane, uvođenje poreza na uvoz i dobivenim novcem stimuliranje izvoza (čime bi se spriječio udar od devalvacije kune). Dr. Horvat je shvaćao da je "slobodna trgovina korisna za zemlje na približno istoj razini razvoja, inače ekonomski moćniji eksploatiraju slabije" (Milan Gavrović, Feral Tribune # 995, 15.10.2004.). Zato i je zagovarao carinsku uniju balkanskih zemalja. Time je dao jednu od najboljih definicija slobodne trgovine i zašto ona danas ne funkcionira na korist siromašnih. Dalje je predlagao dr. Horvat investicijske banke za industriju i za poljoprivredu, jer je bio svjestan da od ove moćne gomilice banaka koje djeluju u Hrvatskoj, ali pare broje drugdje neće biti ništa u smislu razvojne politike. Uz participaciju radnika u upravljanju te uz samoupravljanje u državnim i pretvorbom opljačkanih poduzeća zaokružio je priču prema pravednijoj i boljoj Hrvatskoj. Naravno, dobro potkoženim nacionalistima dizala se kosa na glavi od ovako bogohulnih prijedloga, premda je ironija sudbine da je danas Hrvatska upravo zahvaljujući njima postala kolonija, a da se, gle slučaja, najviše trguje upravo za zemljama Balkana. Samo što su i one same danas kolonije. Jer su balkansku uniju osnovale vodeće banke u regiji i par korporacija i sada mogu mirno na slamčici sisati sve što se stvaralo u drugoj polovici 20. stoljeća u ovim područjima.

Što se tiče tuširanja zelenom bojom curi li ga curi. Vrlo brzo su i ovdje uhvatili globalne trendove. HT se 2001. godine oglasio povodom dana Planete zemlje kao ekološka firma koja opskrbljuje svoje bazne stanice solarnim panelima uz citate poglavice Seattlea. Reklamu prati veliki naslov: Zemlja ne pripada čovjeku; čovjek pripada zemlji. Kaže korporacija koja si je jeftino osigurala sve za što je u ovoj zemlji taj čovjek desetljećima izdvajao za razvoj telefonske mreže i infrastrukture. HT se 2002. oglasima preko čitavih stranica hvalio s dobivenim certifikatom ISO 14001 koji garantira prihvaćanje ekoloških normi i brigu za okoliš. Na reklami u novinama djevojka leži na ruksaku kraj neke rijeke i uživa. U pozadini obrisi stabala i vode, a ona čita knjigu. Neku pametnu, tipa "Funky Bussines" ili slično. Negdje u isto vrijeme HT je unakazio svojim kablovima korčulansku tvrđavu Fortecu i spičio svoju antenu za mobitele na vrh tvrđave pa da vidiš kako se leluja na vjetru i širi vibracije

ISO standarda. Američki će veleposlanik u Hrvatskoj Lawrence Rossin između ostalih organizirati “Noć tisuću večera” za razminiranje Hrvatske. Rossin tu večeru neće organizirati u svojoj zemlji, jer ona nije potpisnica Sporazuma iz Ottawe kojim se zabranjuje korištenje nagaznih mina protiv ljudi. Tako se Rossin licka kao humanitarac plaćajući borbu protiv mina dok zemlja koju predstavlja istovremeno zarađuje masne pare na proizvodnji tih istih mina i sije ih po planetu. Robert Frank njegov nasljednik u kolumni koju mu je poklonio Jutarnji list (01.12.2003.) zaziva globalnu koaliciju protiv AIDS-a i “intervenciju bogatih”, premda je upravo njegova zemlja zajedno s farmaceutskim korporacijama nekoliko puta sprječavala slobodniji i lakši pristup lijekovima za siromašne ljude. GlaxoSmithKline organizira 2002. godine koncert s hip-hop izvođačima u zagrebačkoj Tvornici pod punim pokroviteljstvom tadašnjeg predsjednika, premijera i predsjednika sabora. Glaxo je hrabar i odlučan uhvatiti se u koštac s problemom AIDS-a – dijeli kondome i crvene mašnice u Hrvatskoj uz poruku kako je njima svaki dan, dan borbe protiv te bolesti. Mali letak sastavljen od ISAAA-e dijelila je 2002. godine u Hrvatskoj ambasada SAD-a novinarima kako bi se time utjecalo na njihovo pisanje. U pamfletu se ističe kako ga je veleposlanstvo SAD-a pripremilo na temelju podataka Međunarodne službe za nabavu poljoprivredno-biotehnoloških aplikacija (ISAAA) pa imamo pozivanje na “znanstveno utemeljene podatke”, isticanje sigurnosti GMO hrane za ljude, njene isplativosti i nepotrebnost da ju se označi. Nigdje se ne navodi kako institucionalnu podršku ISAAA dobiva od, između ostalih, korporacija Bayera, Monsanta, Pioneer Hi-Bred Internationala (u vlasništvu DuPonta), dok predstavnik Syngente sijedi čak i u upravnom odboru. Slično, zvuči i publikacija u korist GM hrane naslovljena Hrana – dobivena iz biljaka oplemenjenih genetičkim inženjerstvom, kao rezultat suradnje Hrvatske udruge genetičkih inženjera i San Diego Center for Molecular Agriculture (SDCMA i HUGI, 2003). Obojana publikacija puna je fraza o znanstvenoj objektivnosti, znanstvenicima koji rade u javnim ustanovama i izjavama kako “se rasprava o toj temi ne može prepustiti ni velikim multinacionalnim kompanijama…”. No, jednostavna potraga otkrit će da su sponzori “javnih znanstvenika” iz SDCMA-e upravo velike biotehnološke korporacije poput Monsanta, Syngente, DuPonta, Cargilla i Monsanta te brojnih drugih. Hrvatska, gdje je kod stanovništva odbijanje GM hrane nešto više od europskog prosjeka i kreće se oko 80 posto, konačno je u srpnju 2003. godine dobila prve zakone koji su se trebali brinuti i o GM hrani i o eventualnoj proizvodnji. Zakon(i) su čekani godinama, uz stalno odugovlačenje zbog pritiska SAD-a. S tim zakonom odugovlačenje s uvozom GM sjemena može se protegnuti i na godinu dana, što bi trebalo obeshrabriti mnoge koji bi se odlučili na taj potez. Hrvatska je također prihvatila deklariranje hrane i “načelo predostrožnosti”, a u Zakonu o zaštiti prirode je određeno kako se GM sjeme ne smije sijati

u zaštićenim područjima prirode, na područjima prirodnih vodotoka, ali i na područjima gdje se stanovništvo bavi ekološkom poljoprivredom i turizmom. Tako je već unaprijed stvorena tzv. ekomreža koja se prostire na oko 30 posto teritorija Hrvatske (Večernji list, 23.10.2003.). Problem se javlja, jer nije definirana veličina tzv. tampon zone između eventualnog polja s GM usjevima i ostatka okoliša, kao i mogućnost da dio podataka potrebnih za dobivanje dopuštenja za GM usjeve može biti proglašen tajnim, a o tome će odluku donositi Ministarstvo zaštite okoliša. Također kako smo mogli vidjeti 2004. godine s aferom o pronalasku GM sastojaka u proizvodima na prehrambenim policama, sistem kontrole je potpuno neefikasan i tko zna koliko je u Hrvatskoj proizvoda koji sadrže GM doze veće od dopuštenih. Posebno zabrinjava ondašnji pokušaj nečega što se zove Ministarstvo zdravstva da umanji problem i zataška cijeli slučaj. Pioneer koji je u vlasništvu DuPonta, 1999. godine nelegalno na šest lokacija u Hrvatskoj provodio je testiranja sa svojim GM kukuruzom (Kuhar, 2003). Korporacija Pioneer nije nikada odgovarala zbog toga. Pioneer je inače 2004. godine zagadio svojim GM sjemenom 1790ha u Hrvatskoj bez da je ikoga obavijestio o vrsti sjemena. Pioneer je inače vlasnik certifikata ISO 9001 za sistem kvalitetnog menadžmenta za pokuse. Inače, seljaci u Hrvatskoj i dalje kupuju sjeme Pioneer. Novi zakon koji regulira puštanje u uzgoj, promet i korištenje GMO-a, donesen u svibnju 2005. godine još je više nedorečen i pun mogućnosti za dvostruka tumačenja te kolizije s drugim zakonima i prihvaćenim Nacionalnim strategijama RH-a. Također, premda Zakon to zahtijeva na policama u trgovinama još uvijek nema deklariranja proizvoda ukoliko sadrže GMO-e.

Nexe grupa, čiji je dio tvornica cementa Našicecement, financira projekte održivog razvoja i aktivnosti u lokalnoj zajednici. Ironija je da su upravo svoju tvornicu, gdje se nalazi i selo Zoljani, odveli daleko od održivog razvoja i razvoja lokalne zajednice. Doduše, radili su oni u lokalnoj zajednici opskrbljujući cementnom prašinom ljude, krovove, polja, životinje i druge članove zadovoljne lokalne zajednice. Mještani Zoljana nikad nisu tražili premještaj tvornice niti njeno potpuno zatvaranje, već samo da ih se prestane trovati, no sprega lokalnih moćnika i vodstva Našicementa zaštićenih i od strane političara u Zagrebu i korumpiranog sudstva ostavila je i dalje mještane Zoljana da bježe u svoje kuće kada ih održivo-razvojna prašina krene stizati. Nekoliko mjeseci nakon što je slučaj sela Zoljani dospio u javnost Našicement objavljuje ogromne oglase u novinama kako su sada fakat ekološki osviještena firma jer su ulagali u rješavanje problema iz područja zaštite okoliša s nekoliko milijuna maraka uz samopohvalu kako oni umjesto zemnog plina kao glavno gorivo koriste ugljen. Za to velebno otkriće ugljena kao ekološkog izvora energije dobili su suglasnost tadašnjeg Ministarstva okoliša.

McDonald’s Hrvatska organizira ekološki kviz u suradnji s Prirodoslovnim muzejom u Zagrebu za učenike OŠ J.J. Strossmayera, I. Mertza i I. Gundulića. Tema kviza bila je i naslov izložbe u muzeju “Opstanak ili nestanak”. Ako niste znali, prvo mjesto osvojila je škola J.J. Strossmayera. Mirjana Benić, osoba za odnose s javnošću McDonald’sa u Hrvatskoj ima revolucionarno rješenje. Na pitanja radnika i radnica smiju li organizirati sindikat, ona odgovara kako se “time” mogu baviti u slobodno vrijeme. Radnici i radnice nisu organizirali sindikat kojim bi se bavili u slobodno vrijeme. Mirjana Benić koja je stručnjak za ono što korporacije lijepo nazivaju “human resources” područje zaključuje kako onda oni uopće ne žele sindikat. I ponosna je kako rješava problem ljudskih resursa. Jebo sindikat klikne ona, ako imaju problema, “radnici se uvijek mogu obratiti meni osobno”. Ne samo to, ona za bilo kakve probleme radnika nudi i sastanke izvan radnog vremena, izvan restorana “nasamo, gdje mi sve mogu priznati” (Vjesnik, 17.09.2000.). Čovječe, ovo već zalazi u svećeničke privilegije. Inače, u McDonald’su je radnicima zabranjeno zadržati napojnicu i moraju je staviti u blagajnu korporacije.

Dalmacijacement uručuje i podiže lokalnim osnovnim školama zelene zastave za brigu za okoliš. INA se brine da bude OkolINA i istraživanjem nalazišta nafte i plina u Albaniji u laguni Narta koja je drugo mjesto u toj zemlji po bioraznolikosti. Premda se i u studiji o utjecaju na okoliš priznalo kako će istraživački radovi dovesti do odlaska i uginuća brojnih životinjskih vrsta, iz OkolINA-e su odgovarali kako će taj negativni utjecaj biti prisutan samo tokom istraživačkih radova. Nisu odgovorili da li očekuju procvat biljnog i životinjskog svijeta ukoliko rezultati budu pozitivni pa se počne s iskorištavanjem fosilnih goriva.

POKRET U HRVATSKOJ

Kada bi si željeli skratiti posao odmah bismo ovdje zaključili kako alterglobalizacijski pokret ne postoji u Hrvatskoj. Ipak, razloge za to prije treba potražiti u nerazvijenom civilnom društvu, slabom osjećaju individualne odgovornosti kod prosječnog građanina ili građanke, pa i stagnacije aktivizma na tim pitanjima zbog gotovo desetogodišnjeg bavljenja ratom i ratnim posljedicama. Poseban problem predstavlja loša komunikacija i razumijevanje između različitih generacija aktivista. Velik dio aktivista starije generacije razvijao se tokom ratnih godina i dugo se bavio pitanjima vezanim za posljedice rata te ljudskih prava. S druge strane dio mlađe generacije, upijao je slike iz Seattlea i drugih prosvjednih okupljališta, te ih puno više zanima globalne sheme. I dok je prvoj skupini često trebalo dugo da poveže loše stanje s ljudskim pravima te militarizirani govor koji je prevladavao u regiji s posljedicama procesa globalizacije, drugi su se vrlo često zanosili aktivizmom svojih zapadnih kolega, ne razmišljajući o lokalnom kontekstu. Tek se posljednje dvije tri godine počelo s nadilaženjem tih dviju pozicija u svijest o lokalnoj situaciji i globalnoj solidarnosti. Unatoč činjenici kako u Hrvatskoj ne postoji pokret koji bi se bavio pitanjima globalizacije, mi ćemo ukratko spomenuti neka grupiranja oko tih pitanja te organizacije ili inicijative koje se njima bave. Akteri su slični kao i u svijetu: mirovne i antiratne organizacije, grupe za ljudska prava i prava manjina, ekološke organizacije, ženske organizacije, anarhističke grupe i neformalne skupine, alternativne kulturne inicijative, sindikati, aktivisti koji se bave komunikacijskim tehnologijama i novim medijima i tako dalje. Dakle, ne mislim kako u Hrvatskoj ne postoje akteri pokreta kao i drugdje u svijetu, već više ističem još uvijek određenu nezrelost i slabost tih aktera da se zajedno odrede prema temeljnim pitanjima oko procesa globalizacije. Komunikacija između njih odvija se po ad hoc principima, a suradnja nije vidljiva osim ako se ne radi o nekoj većoj akciji. Ova kritika se ne odnosi na funkcioniranje tih organizacija i grupa samostalno, gdje imaju sve više uspjeha, već samo ukazujem na nepostojanje vidljivog pokreta u Hrvatskoj, pokreta koji bi se bavio pitanjima procesa globalizacije. Također, da me se krivo ne shvati, razlozi tomu često i nije toliko odluka i volja samih aktera, koliko neke objektivne prilike da se radi o zaista malom broju ljudi, slabo razvijenoj potrebi šire javnosti da se aktivnije odrede prema pitanjima koja je se tiču, vrlo čestom nedostatku sredstava i vremena i tako dalje.

Kao prvu pojavu aktera pokreta možemo navesti akcije koje je organizirao Attack – Autonomna tvornica kulture. Za vrijeme prvih Karnevala protiv kapitalizma, Attack je i 1998.

i 1999. godine organizirao akciju Ulice ljudima sa sličnim porukama kao i u cijelom svijetu. Ipak, potpuno otvoreno u odnosu na globalni pokret postavila se Inicijativa protiv ekonomske globalizacije (IPEG) stvorena 2000. godine. IPEG je bio prvi izlazak u javnost aktera civilne scene pa niti samo ime nije slučajno odabrano, jer je preuzeto od čeških aktivista koji su isto nazvali svoju inicijativu protiv tadašnjeg sastanka MMF-a i Svjetske banke u Pragu. Time su aktivisti iz različitih organizacija i skupina u Hrvatskoj željeli pokazati gdje vide suradnike u globalnim razmjerima. IPEG je i stvoren kako bi se kroz tri dana predavanja, direktnih akcija i prosvjeda izrazila podrška aktivistima u Pragu. Način rada i okupljanja takvih inicijativa biti će korišten i kasnije isto kao i na početku kod IPEG-a. Dakle, stvara se nekakva neformalna ad hoc koalicija ili inicijativa koja se vrlo brzo ugasi nakon konkretnog događanja. Iz razgovora s pojedinim akterima može se saznati kako su neki tada mislili da će takve inicijative ili okupljanja poprimiti stalan karakter, ali vrlo brzo su uvidjeli da je takvo što još uvijek teško očekivati u Hrvatskoj. Kroz tri dana IPEG-a organizirana je kritična masa, brojna predavanja vezana za globalizaciju, eko plac s lokalnim proizvođačima zdrave hrane, prosvjed na Cvjetnom trgu, dijeljenje besplatne hrane i direktna akcija blokiranja MMF-ovog ureda u Zagrebu na više od pola sata uz prebačen transparent preko aktivista na kojem je pisalo – Prag zove, Zagreb odgovara. Javnost je uglavnom reagirala s čuđenjem, jer su teme o kojima su akteri civilnog društva počeli govoriti bili novi i tek nakon sve intenzivnijeg upletanja MMF-a u ekonomiju, afera s Enronom, Deutsche Telekomom i slično počeo se osjećati prodor globalizacije i u Hrvatskoj. Novinar Vjesnika Dean Sinovčić (27.09.2000) dobro je zaključio kako se radilo o “pionirskom pokušaju”. Možemo reći kako se se aktivisti u Hrvatskoj i civilna scena globalizirali i prije same Hrvatske i njene javnosti. Mediji su bili uglavnom pozitivno orijenitrani prema cijeloj priči uz par pokušaja jeftinog senzacionalizma pa tako Večernji list (06.08.2000.) objavljuje na naslovnici “Urbana gerila 26. rujna blokirat će Zagreb”, a tjednik Nacional ne čak samo to, već prišiva pokretu sposobnost telekineze i stavlja naslov “Aktivisti će prosvjedom u Zagrebu, blokirati sastanak Svjetske banke i MMF-a u Pragu”. No, onda slijedi prava fora. Dejan Đurković objavljuje tekst u Vjesniku (07.09.2000) protiv IPEG-a uz naslov “globalizaciji se i na Zapadu protive tamošnji ‘gubitnici'”. Mjesec dana kasnije izvjesni Dejan Đurković u novinama iz tadašnje Jugoslavije Danasu (7-8.10.2000) objavljuje gotovo isti tekst o IPEG-u. Ipak ga prilagođava lokalnim potrebama pa svoju “hrvatsku kritiku gubitnika” globalizacije obogaćuje “ženom s cvetom u kosi”. Đurković, a svaka sličnost s osobom iz Vjesnika je namjerna i neslučajna piše o “hrvatskom i srpskom strahu od globalizacije” prozirno povezujući prosvjednike u Zagrebu s idejama Mire Marković(?!) zaključujući kako bi IPEG bio dobar kao zagrebačka podružnica Jugoslovenske levice. No,

kao što sam rekao, mediji su uglavnom korektno opisivali stavove aktivista i aktivistkinja bez nekakvih preuveličavanja i glupiranja.

Slična akcija ponovljenja je dvije godine kasnije kroz inicijativu Drugačiji svijet je moguć. DSM je bio samo veći, ozbiljniji, međunarodnog karaktera, i s prosvjednom povorkom kroz grad, a sve je trajalo četiri dana. Nikad se prije nije nalazilo snage za organizaciju takvog obima. Povod je bio sastanak Svjetske banke i MMF-a u Washington D.C.-ju te porast nasilja na Bliskom Istoku. Dvodnevna konferencija na Fakultetu političkih znanosti protekla je iznad svih očekivanja sa stalnim zanimanjem studenata i drugih zainteresiranih. Grupiranje ljudi na glavnom zagrebačkom trgu s pitanjima i interesom za informacije o MMF-u i Svjetskoj banci, militarizacije svijeta i drugih bliskih pitanja bio je znak organizatorima kako u Hrvatskoj raste zanimanje za probleme globalizacije. Ljudi su bili posebno oduševljeni kolektivom Hrana ne oružje koje je dijelio hranu upozoravajući na ogromna sredstva koja se ulažu u industriju oružja, dok je stotine milijuna ljudi gladno uz obilje hrane. Također se ljudima i po nekoliko puta moralo objašnjavati kako na sajmu “Uzmi ili ostavi” ne trebaju ništa platiti za uzetu robu. Slični sajmovi vani se organiziraju kao stalna mjesta gdje ljudi razmjenjuju predmete i stvari koje im ne trebaju ili ne žele koristiti, a uzimaju one koje im trebaju. Tako se stvaraju autonomni ekonomski prostori gdje ljudi obavljaju razmjene bez korištenja novca. Šarena povorka koja se kretala kroz grad zaustavila se pred zgradom HNB-a gdje je sjedište MMF-a za Hrvatsku (zanimljivo, zar ne?). Na čuđenje aktivista povorku je tada prvi put cijelim putem pratila oklopljena specijalna policija, slika koja će kasnije postati uobičajena. DSM je bio zanimljiv zbog još jedne stvari. Naime, od tada počinje kontinuirano i predano praćenje aktivista od strane policije ili sličnih još tajnijih službi. Ono što je aktiviste nasmijavalo do bola u stomaku, a zadržalo se i do danas, jest prozirnost agenata i agentica koje su imale tu tešku zadaću. Njihovo vrpoljenje, zapisivanje u notese, tapkanje sa mjesta na mjesto i uobičajeni pogled – bože, šta me snađe ili ‘bem ti poso i onog tko me tu stavi, odavali su im pedigre na kilometre. Posebno je sve postalo zanimljivo kada je neka od osoba iz tajnih službi nazočila gotovo svim Subverzijama, večerima ponedjeljkom u net klubu Mama na kojima su aktivisti gledali filmove, raspravljali, dogovarali akcije i družili se. Aktivisti nisu mogli vjerovati kada bi dotične osobe predložile nekome od nas da se priključe nekoj od inicijativa ili grupa glumeći zainteresiranost. Ljudi s aktivističke scene su time na vlastitoj koži osjetili svu paranoju policijsko-špijunskog sustava, koji su se filali slikama iz Genove i očekivali u Zagrebu kaos i lom. Vjerojatno su sličnim napuhavanjima pravdali vlastiti rad i sredstva. Da je riječ o ljudima koji o aktivističkom svijetu pa onda i o alterglobalizacijskog pokretu ništa ne kuže bilo je jasno kada je jedna od osoba iz tajne policije ne skrivajući svoj identitet vapeći zapitala prije tada nadolazećeg Gay

Pridea: “Ma dobro kužimo mi vas na što brijete, to MMF i Amerika, ali zašto podržavate ove pedere kad su oni instruirani i financirani iz inozemstva protiv kojeg se vi borite”. Policija je kasnije uvijek tvrdila da nas tajno nadgleda zbog naše sigurnosti, a prosvjedi i akcije su se nastavile.

Možemo reći kako je kulminacija svih tih nastojanja i djelovanja bila inicijativa Dosta je ratova, stvorena 2003. godine s namjerom protesta protiv tada sve izvjesnijeg rata protiv Iraka, ali i pritiskom na vlast u Hrvatskoj kako bi što više ostala izvan tog rata. Jedna od najefektnijih poruka je bila – Prošli smo rat, ne želimo ga drugima. Dosta je ratova je okupila nekoliko tisuća ljudi na glavnom zagrebačkom trgu, što je do tada, ne računajući Radio 101 s kojim se i ne može uspoređivati, bilo nezamislivo za civilnu scenu. Dosta je ratova bila je najbolja akcija ikad organizirana od civilne scene u Hrvatskoj. Spontanost organiziranja, maksimalno uvažavanje i poštivanje različitosti, te zaista predan višemjesečni volonterski rad, rezultirao je akcijom na koju civilna scena zaista može biti ponosna. Ovdje se na najbolji način pokazalo povezivanje globalnih pitanja s lokalnim kontekstom. Aktivistima i aktivistkinjama bilo je važno solidarizirati se s globalnim mirovnim pokretom i iskazati stav protiv rata u Iraku, ali isto tako ništa manje nije bilo važno prisliti Račanovu vladu da se ogradi od rata i uskrati podršku američkom ratnom stroju. U ovom prvom kao što znamo globalni pokret nije uspio, ali u ovom drugom lokalni pokret je velikim dijelom uspio posebno ako usporedimo s danima kada su se potpisivali dokumenti podrške SAD-u unutar Vilnuške skupine. Naravno, sve to nije zasluga samo aktivističke scene, već prije svega i medija, nezavisnih intelektualaca kao i stava najšire javnosti. Ono što je bilo lijepo jest promatrati samoorganizirano nicanje od lokalnih inicijativa po cijeloj Hrvatskoj kroz vlastite pristupe i projekte, do akcija drugih nevladinih udruga, kazališnih skupina, škola i vrtića. Dosta je ratova bila je naporna kampanja, akcija, projekt i zbog gomile događanja u svega par mjeseci. Organizirana su mnoga predavanja i tribine u Zagrebu te gostovanja aktivista po drugim gradovima, potpisivanje peticije po hladnoći, svakodnevni nijemi prosvjedi pred američkom ambasadom u Zagrebu i drugo. Policija je tu aktivno počela trenirati strogoću, a bilo je i očito kako ih sve to aktiviranje živcira pa su na rubu Koncerta za mir na Filozofskom fakultetu uhapsili nekoliko ljudi pod izgovorom da su bili maskirani. Policija je tada zaprijetila da će na prosvjedu Bukom protiv rata koji se trebao održati svega par dana poslije, uhapsiti svakog tko bude bio maskiran. Ovakva idiotarija stvarno nije mogla proći pa je policija dobila i zasluženu packu u medijima. Sve je to bilo i krajnje kukavički, jer je policija potencirala sukob tamo gdje ga uopće nije trebalo biti i snažila ego na doslovce balavcima za njih, dok se na otvoreno pozivanje na mržnju od strane desničarskih skupina uvijek držala suzdržano. Kao oblik protesta brojni su prosvjednici na Bukom protiv rata bili

maskirani. Bilo je super gledati te opasne Paje Patke, pripadnike oceanskih urođenika i šarena lica. Kao što je i najavljeno maskirani nisu razorili grad. Ova povorka je bila mnogo manja od prethodne, sa svega par stotina ljudi, ali zato krajnje bučna. Vjerojatno se tu skupio i bijes i umor ljudi koji su već tjednima organizirali cijelu priču, kao i svih koji su osjećali nezadovoljstvo što je rat ipak počeo. Ovaj prosvjed bio je pod posebnim tenzijama ne samo zbog policije, već i zbog sve jasnijih pukotina ne ljudi unutar Dosta je ratova, već same inicijative i onih koji su se vrtili oko nje. Negdje dan dva prije prosvjeda atmosfera zbog postupka policije bila je usijana i bez toga. Na posljednjem sastanku jedan dio aktivističke scene zahtijevao je radikalniji pristup prosvjedima. Radikalnost se ogledala u prijedlogu da se iz povorke bacaju jaja na američku ambasadu. Velik dio organizacijskog tima Dosta je ratova bio je protiv ideje, jer je povorka najavljena kao mirna i u povorci će biti i starci i djeca i općenito ljudi koji ne odobravaju nikakav oblik konflikta s policijom. Ovim postupkom bili bi dovedeni u opasnost uz mogući osjećaj da su izmanipulirani. Inicijativa Dosta je ratova odbila je taj prijedlog, ali je rasprava o njemu uzela toliko energije i vremena da se na mnogim licima zaista osjetilo zasićenje i umor. Globalne aktivističke peripetije stigle su u Hrvatsku. Nakon super bučnog prosvjeda stvari su se nekako neprimjetnim tokom počele gasiti. Do sljedeće prilike i potrebe. Kao što rekoh, na gotovo sve priče i pričice oko Dosta je ratova civilna scena može biti ponosna. Bez ikakvih fondacija, uz čisti predani rad, brdo smijeha, mašte i solidarnosti scena u Hrvatskoj je pokazala kako se može nositi i sa najobimnijim kampanjama i akcijama. Jedino se uvijek postavlja problem kontinuiteta.

Ono što je posebno karakteristično za Hrvatsku je “dijalog gluhih” između sindikata, farmera i civilne scene. Dok u gotovo svim zemljama gdje pokret ima ikakve uspjehe te skupine čine temelj pokreta i usmjerene su na međusobnu suradnju, u Hrvatskoj ukoliko ne računamo neke zajedničke seminare, konferencije ili slično, nije bilo značajnije suradnje između ovih društvenih aktera. To dovoljno govori i o samim tim akterima. Nezavisni hrvatski sindikati (NHS) su krajem 2001. godine ispred zgrade MMF-a organizirali prosvjed “za globalizaciju dostojanstva i blagostanja” uz poruku “ne lancima MMF-a i Svjetske banke”. Doduše, bilo je pokušaja od strane anarhističkih grupacija da pomognu radnicima u štrajkovima pa se kroz kolektiv Hrana ne oružje donosila hrana radnicima i radnicama za vrijeme štrajka u tvornici NIK, Croatibusu, a organizirana je i tribina s radnicima iz PPK Valpova. Premda je svaki od tih susreta bio pun nade i međusobnog poštivanja te zahvaljivanja od strane radnika i radnica, nema kontinuiranog i vidljivog nastavka. Nekakvoj suradnji sigurno neće pomoći ovogodišnje sramotno prihvaćanje svih sindikalnih središnjica (osim NHS-a) odluke Sanaderove vlade o zabrani prosvjedovanja 100 metara od zgrada Sabora i Vlade. U tom kontekstu trebamo i pohvaliti vrijednu inicijativu civilne scene Matija

Gubec, gdje su svoj doprinos i dali ljudi iz NHS-a, a koja je 2005. godine organizirala prosvjede protiv gore spomenute vladine odluke o zabrani prosvjedovanja pod njihovim prozorima.

Što se tiče nekih konkretnih alternativa tek se tu od aktera civilnog društva očekuje drugačiji svijet. Treba priznati kako je danas situacija s aktivizmom u Hrvatskoj puno bolja nego prije deset, pa i pet i manje godina. Danas se obični ljudi sve više sami organiziraju u inicijative protiv odlagališta, uništavanja prirode i drugih važnih razloga. Stanovnici Jaruna uspjeli su spriječiti izgradnju benzinske crpke u Horvaćanskoj ulici danonoćnim prosvjedima 2000. godine. Njihova borba je počela još 1998. godine, ali se nisu predali, ostali su skupa i očuvali zelenu površinu. Ponovno su morali na ulicu 2003. godine i sprječavati bagere i kamione koji su krenuli s radovima na izgradnji benzinske pumpe. Kao sličan primjer možemo navesti i Ferenčicu i borbu njenih stanara da zadrže park koji je trebao biti rušen u korist izgradnje još jedne stambeno poslovne betonjare. Također stanovnici naselja Zapruđe uspjeli su spriječiti izgradnju benzinske pumpe iste godine. I drugdje po Hrvatskoj izrastaju priče lokalnih otpora uništavanu okoliša i zdravlja ljudi. Takve priče bile bi nemoguće u devedesetima. Ljudi se osjećaju slobodnije u smislu da su sve više spremni preuzeti odgovornost i izraziti javno svoj stav. Akcije koje s otpadom, hranom i drugim rade udruge kao što su Bokci ili akcije s djecom kao što radi udruga Sineki, ekološki aktivizam protiv GMO-a i projekta DružbaAdria, borba udruga Iskorak i Kontra za njihova ljudska prava, te druge grupe i inicijative daju nam razloga za korak dalje.

No, i dalje smo daleko od društva s aktivnim pojedincima i pojedinkama, a od zadovoljnog uspoređivanja s prošlim vremenima malo ostaje zadovoljstva ako se u sadašnjosti ne izgrađuju temelji za budućnost. Tek smo na pragu stvaranja autonomnih centara i slobodnih zona u kojima se širi tolerancija i solidarnost. Centri za žene i djecu žrtve nasilja, imanja s organskom poljoprivredom, alternativni kulturni centri, razvijanje slobodnog softvera i otvorenog koda, sigurna mjesta za ljude neovisno koga i gdje žele ljubiti, zelena energija za raju itd… sve je to dio zajedničke priče u traganju za drugačijim svijetom. Trenutno se u Hrvatskoj razvijaju projekti koji spajaju socijalna i ekološka, politička i rodna te brojna druga pitanja i biti će zanimljivo gledati razvoj tih verzija drugačijih svjetova u Hrvatskoj.

MALI LJUDI STVARAJU VELIKE PRIČE

> *Ja sam svjestan kako je mnogo glamuroznije biti na barikadama ili s maramom preko nosa nego što je biti na sastancima s aktovkom, ali mislim kako više postižemo potonjim putem.*
> Bono Vox, U2

Da Bono, sigurno je glamurozno biti na prosvjedima, na barikadama kada te policija pendreči. Klanjamo ti se do poda što izdržavaš sve te teške i naporne sastanke, kavijare i skupa vina, klanjamo ti se do poda što nisi glamurozan kao ekipa koja se šetucka po prosvjedima s maramama preko nosa. Znamo da nema ništa glamurozno u rukovanju s Wolfowitzem ili nekim sličnim kako bi pokrenula borba protiv siromaštva. Za razliku od pjevača banda kojeg mnogi poznaju po odličnim pjesmama, sada ćemo se baviti glamurom. Priče koje nam pokazuju kako je drugačiji svijet moguć radi preglednosti podijelit ćemo u nekoliko skupina: vizije i prakse organizacije društva gdje će biti riječi o dugoročnim konceptima unutar kojih se nastoji prevladati negativne posljedice neoliberalne globalizacije; od dvosjeda po prosvjeda gdje ćemo analizirati te navesti neke od inovativnih i maštovitih direktnih akcija te kampanja za postizanje određenog cilja; alternativni ekonomski programi; ekološka rješenja i projekti. Već smo naveli kako zastupamo stav kako se ove skupine međusobno isprepliću te elementi jedne postoje i u drugima. Ponovit ćemo kako je nemoguće razmišljati o ekološkim rješenjima bez svijesti o socijalnim aspektima nekog društva. Ova podjela je kao i većina u knjizi u funkciji preglednosti i lakšeg praćenja knjige.

VIZIJE I PRAKSE ORGANIZACIJE DRUŠTVA

Poznato je kako je jedan od najpoznatijih slogana aktivističke scene – Ako ne ja, tko?; Ako ne sad, kad?; Ako ne tu, gdje? Pri tome je jasno kako se misli na potrebu za direktnom akcijom od nas samih, sada i ovdje. Problemi koji su se nagomilali kroz našu povijest zahtijevaju od nas, ako smo odgovorni ljudi, neodgodivo djelovanje. I velik broj aktivista i aktivistkinja istaknuti će kako je potrebnije raditi i eksperimentirati s novim oblicima slobode, nego pisati sveobuhvatni program budućeg ljepšeg svijeta. Vrlo često ispadne da je praksa dobar uvod u teoriju. Ipak, u istraživanju stavova i ciljeva aktera alterglobalizacijskoga pokreta možemo uočiti neka kretanja unutar pokreta. Ugrubo rečeno, odnos prema dugoročnijim vizijama aktera pokreta možemo podijeliti u dvije vidljive skupine. Unutar prve skupine ide se na od manjeg prema većem, odnosno od naših lokalnih zajednica prema globalnim dogovorima i sporazumima. Ovu skupinu najviše karakterizira politika lokalizacije koju detaljno obrađujemo kasnije. Druga skupina smatra kako su odnosi, pa i problemi u svijetu toliko isprepleteni da je nemoguće ići od pojedinačnoga prema općem. Ističe se unutar ove skupine kako nam je potreban globalan odgovor, globalan sporazum o borbi protiv siromaštva i uništavanja prirode, odnosno kako nam je potreban minimum konsenzusa oko bitnih pitanja. Prvu skupinu, kao što smo rekli, najbolje karakterizira koncept lokalizacije. Colin Hines je autor koji je najviše razradio koncept lokalizacije kao smjeru, ili bi bilo točnije reći taktici, suprotnoj od neoliberalne globalizacije. Hines ističe da ovakva globalizacija vodi do borbe svih protiv svih i ubilačkom natjecanju između ljudi, te razlaže svoj koncept kao smjer gdje bi ljudi pomagali jedni drugima. Njegova ideja može se svesti pod misao “protect the local, globally” – zaštitimo lokalno, globalno. Unutar programa koji naziva GAST – General Agreement on Sustainable Trade daje sedam točaka:

1. zaštita nacionalnih regionalnih ekonomija od uvoza proizvoda koji se mogu proizvesti lokalno
2. pravilo “gdje proizvodiš tu i prodaješ” za industriju
3. lokaliziranje kretanja financijskoga kapitala kako bi se ojačale ekonomije samih zajednica
4. konkurencija na lokalnom nivou kako bi se osigurali najkvalitetniji proizvodi koje je moguće proizvoditi u nekoj regiji
5. porezi na iskorištavanje okoliša
6. jačanje demokratskih potencijala u lokalnoj ekonomiji i politici
7. prenamjena trgovine i pomoći tako da osnažuje lokalne ekonomije, a ne internacionalno

natjecanje.

Hines suprotno od današnjih pravila WTO-a i free trade kapitalizma zagovara carinu i uvozne kvote, subvencije za lokalnu proizvodnju. Zato Hines kao zamjenu WTO-u nudi World Localization Organization (WLO).

Lokalizacija je za Hinesa proces u kojem se štiti lokalno pred globalnim. Unutar takve ideje neka nacija ili regija ne ovisi samo toliko o uvozu svega i svačega, pogotovo ako se to može proizvesti lokalno. Potrebno je da proizvodnja bude lokalna i usmjerena na lokalne potrebe koliko god je to moguće. U jednom dijelu knjige objašnjava lokalizaciju kao – "nešto se čini od samih ljudi, a ne nešto se čini ljudima" (2000: 31). Prihvaćaju se različitosti i lokalne specifičnosti te se ističe kako svaka lokalnost mora naći svoj put. Odbija tumačenje lokalizacije kao vraćanje na "jaku državu" ili kao protivljenje kretanju trgovine, investicija, informacija, tehnologije itd. Potrebno je umjesto gloženja s našim susjedima, ostvariti vrijednosti međusobnoga pomaganja i podrške. Zato i ističe kako se lokalno kao koncept treba primijeniti, odnosno zaštititi globalno. Budući da živimo u nesigurno vrijeme, kaže Hines, "moramo paziti da se iza lokalizacije ne sakriju grupe koje namjeravaju širiti ksenofobiju, rasizam, religijski fundamentalizam i druge oblike diskriminacije" (2000, 33). Ističe svoje gađenje prema politici koju provode Le Pen u Francuskoj ili Heider u Austriji. Hines zagovara "translokalizam" i međusobno pomaganje lokalnih zajednica, posebno smatra da one koje se igrom slučaja, povijesti ili čega već nalaze u boljem položaju pomognu drugima. Solidarnost je jedna od osnovnih osjećaja u konceptu lokalizacije, počinje u lokalnoj zajednici, ali je potrebno da se i prelije preko njenih granica. Nemoguće je ostvariti koncept lokalizacije samo na jednom području, ukoliko želimo bolji i pravedniji svijet. Lokalizacija teži globaliziranosti.

Prednosti lokalizacije bi bile:

1. Maksimalno prenošenje prava političke moći i demokratske odgovornosti na lokalni nivo
2. Preuzimanje lokalne kontrole nad ekonomijom
3. Zaštita okoliša
4. Poboljšanje socijalnih i ekoloških uvjeta plus pozitivan tehnološki razvoj
5. Pozitivna lokalna konkurencija
6. Trgovina i pomoć za samopouzdanje

Time se dolazi do ostvarenja održivih zajednica. Nemoguće je stvoriti jaku lokalnu zajednicu bez aktivne participacije ljudi u toj zajednici. Ona se ne može uvesti izvana. Britanija od

kuda dolazi Hines može dati neke naznake dobrog puta: broj ljudi aktivnih u grupama za međusobno pomaganje u Velikoj Britaniji je oko 30 milijuna s godišnjim prometom od 25 milijardi funti; hranu osigurava 550 poljoprivrednih kooperativa sa skoro 250.000 članova s godišnjim prometom od 7,4 milijardi funti; preko 200.000 ljudi sudjeluje u sindikalnom kreditiranju. Po procjenama New Economic Foundation preko 1,5 milijuna ljudi u Velikoj Britaniji sudjeluje u "economic community action". Može ih se podijeliti u sljedeće kategorije: poduzetništvo u zajednici, razvojni projekti, kreditni savezi, recikliranje otpada u zajednici, samo-graditeljstvo u zajednici, transport u zajednici. To je sve nemoguće bez aktivnih građana i građanki.

Hinesove ideje na globalnom nivou preuzeo je International Forum on Globalisation, svojevrsni think tank pokreta stvoren 1994. godine. Njegovi članovi i članice su vrlo poznata lica pokreta: Maude Barlow, Walden Bello, John Cavanagh, Tony Clarke, Edward Goldsmith, Martin Kohr, David Korten, Jerry Mander, Anuradha Mittal, Helena Norberg-Hodge, Mark Ritchie, Vandana Shiva, Lori Walach, sam Colin Hines te mnogi drugi. Oni se često sastaju i daju odgovore i programe za alternative procesu globalizacije kakvu promoviraju zastupnici neoliberalnog kapitalizma. U svom rješenju predlažu jačanje ili zaštitu:

a) Demokracija/Suverenitet ljudi – traži se povratak suvereniteta od korporacija prema ljudima i lokalnim zajednicama te vladama koje su odgovorne prema ljudima;
b) Favoriziranje lokalnoga – neoliberalni proces globalizacije uništava lokalne ekonomije i zajednice, prebacujući svu moć na korporacije. Predlaže se lokalna trgovina, a ukoliko se nešto ne može osigurati lokalno, onda se može tražiti postepeno od regije, države pa tek onda do globalne trgovine. Zastupa se ideja – Zaštitimo lokalno, globalno, a odbija se tradicionalni protekcionizam zbog opasnosti skretanja prema šovinizmu i ksenofobiji;
c) Ekološka održivost – nasuprot globalnoj trgovini često nepotrebnoj, otrovnim odlagalištima, iskorištavanju nafte, ugljena i ostalih fosilnih goriva, industrijalizirana poljoprivreda, uništavanju okoliša i ekosustava, te svim oblicima zagađenja zagovara se sistem u kojem ekološka održivost ima jednu od najvažnijih pozicija;
d) Ekonomska ljudska prava – povezivanje ljudskih prava s pravima na pošteno plaćeni rad, bez iskorištavanja i omalovažavanja na radu;
e) Sigurnost i zaštita hrane – odbijanje izvozno orijentiranoga kapitalizma u kojem je moguće da zemlje izvoze hranu, a da su stanovnici gladni. Tu možemo spomenuti inzistiranje na konceptu "suvereniteta hrane", gdje se zagovara pravo i mogućnost svake zemlje da definira vlastitu prehrambenu, farmersku i poljoprivrednu politiku, pravo da štiti lokalno tržište i pravo da se održe javne subvencije koje podržavaju obiteljske farme i održivu

poljoprivredu seljaka, istovremeno garantirajući sigurnost i dostupnost hrane za sve članove društva. Dakle tu je važno nekoliko stvari: zemlje trebaju proizvoditi hranu za sebe koliko mogu, subvencije treba prenamijeniti od korporativnih agro-giganata prema malim poljoprivrednicima, pogotovo ako se bave organskom poljoprivredom te pravilo da danas s obzirom na prehrambeno obilje nitko ne smije biti gladan. Također se traži kontrola proizvodnje hrane i sjemena. GMO-i u poljoprivredi i biotehnologija odbijaju se i zahtijeva se pravo na sigurnost i zaštitu hrane te novi globalni ugovori o poljoprivredi;
f) Netrgovanje određenim dobrima i uslugama – proglašavanje globalno zajedničkih resursa poput vode, sjemena, genetske strukture, kao i kultura;
g) Jednakost – protivljenje sve većoj podjeli između maloga broja bogatih i velikog broja siromašnih;
h) Kulturna, biološka, ekonomska i socijalna raznolikost – osnovne su za dostojan, zanimljiv i zdrav život;
i) Globalne institucije – WHO-u se daje glavna operativna i financijska uloga u borbi protiv zaraznih bolesti, pravila ILO-a postaje općevažeća za sve poslovne aktere na planeti, ECOSOC treba nadgledati korporacije i korupciju u poslovnom sektoru, ograničena moć institucijama kao što su MMF, Svjetska banka i WTO, ograničavanje financijskih špekulacija porezima kako bi ih se učinilo nepopularnima, korporacije same plaćaju za svoje propuste, socijalna se davanja nikada ne smiju smanjivati zbog vanjskoga duga, ukoliko to postane slučaj, dug treba ukinuti ili odgoditi, stvaranje regionalnih fondova izvan autoriteta MMF-a, u WTO-u se smanjuje moć korporacija i njihovo predstavništvo u odlučujućim ugovorima, ukidaju se patenti, subordiniranost globalne trgovine i korporacija lokalnim pravima i zajednicama, međunarodni ugovori i princip predostrožnosti bi trebali imati prvenstvo pred trgovinskim ugovorima, vađenje poljoprivrede iz globalnih trgovinskih sporazuma kako bi prehrana ljudi dobila prvenstvo; neki unutar IFG-a zahtijevaju ukinuće WTO-a i prebacivanje nadležnosti na lokalne i regionalne subjekte.

Za razliku od skupine unutar pokreta koja smatra kako je potrebno krenuti od koncepta lokalizacije i potom ga globalizirati, postoje i oni koji smatraju kako ne samo da je to nepoželjno, jer bi donijelo više štete nego koristi, već kako je to i nemoguće s obzirom na globaliziranost i povezanost današnjeg svijeta. Kao najpoznatije predstavnike ove skupine unutar pokreta možemo izdvojiti Antonija Negrija i Michaela Hardta s njihovim poznatim radom Imperij (2004) u kojem ističu kako se otpor Imperiju ne može voditi kroz partikularne ili lokalizirane tipove otpora, već kroz organiziranje postmodernoga proletarijata – globalnoga mnoštva. George Monbiot slijedeći socijalističke misli u svojoj je knjizi The Age of Consent (2003) dobrano se potrudio izkritizirati Hinesovu koncepciju i cijeli pokret za

lokalizaciju kao nazadan i opasan. Monbiot se žestoko protivi Hinesovom lokalizmu i zagovara “globalnu demokratsku revoluciju” što po njemu zahtijeva četiri promjene koje vidi kao rješenje globalnih problema: demokratski izabran Svjetski parlament; demokratizirani UN s jakom skupštinom, a ne Vijećem sigurnosti; International Clearing Union – Međunarodno udruženje za isplatu koje bi sprečavalo gomilanje dugova; i Fair Trade Organization – Organizaciju za poštenu trgovinu koja bi zamijenila WTO.

Po Monbiotu potreban nam je Svjetski parlament koji biraju svi ljudi na zemlji s jednakim pravom glasa. Dakle, velike svjetske sile ne bi više imale veću moć od drugih zemalja niti bi mogle utjecati na njih. Monbiot predlaže 600 parlamentaraca od kojih svatko ima 10 milijuna ljudi koji glasaju na izborima na određenom području. Očito je da ovdje Monbiot razbija nacionalne granice, ali po njemu to je dobro, s obzirom koliko je bilo ratova zbog tih istih granica. Također, smatra kako je dobro da parlamentarci nisu ograničeni svojim uskim nacionalnim granicama. Već da imaju širu sliku prilikom donošenja odluka. Pri tome se smanjuju i mogućnost manipuliranja njihovim glasovima, ali i utjecaj na njih od strane političkih sila u pojedinoj naciji. Monbiot smatra kako nam je potreban parlament građana svijeta, a ne država svijeta. Parlament je globalan, ne internacionalan. Troškovi globalnih parlamentarnih izbora bili bi 5 milijardi dolara, stvaranje parlamenta oko 300 milijuna dolara i godišnji troškovi bi bili sljedećih milijardu dolara. Monbiot nije toliko vješt kada dolazi do teme kako financirati taj i takav parlament. Naime, svjestan je da bi svega par blagonaklonih pojedinaca ili dobrotvornih fondacija moglo dio novca donirati ili sakupiti. Oprezan je prema uzimanju novca od država ili korporacija iz straha da ne kooptiraju cijeli parlament (tu nije jasno zašto nema sumnje da bi “blagonakloni pojedinci” mogli učiniti isto). No, prihvaća mogućnost da par cijeloj ideji naklonjenih država ili neke UN-ove agencije budu otvorene bez pretjeranih zahtjeva da subvencioniraju parlament u početku. Čak predlaže i osnivanje globalne lutrije od čega bi se izfinanicralo i stvaranje Svjetskoga parlamenta. Prve godine bi bile dovoljne za stvaranje foruma gdje se raspravlja i diskutira. Parlament ne bi trebao imati vojsku, policiju, sudove niti vlade, ali s obzirom na svoje utemeljenje ima ono što današnjim globalnim tijelima najviše fali – legitimitet. Izbori koji bi se tako organizirali po Monbiotu ne bi bili sankcionirani od “demokratski izabranih vlada”, jer one ne bi željele raditi nešto protiv želja naroda. Ovo zvuči malo nategnuto, jer je poznato kako je na primjer bivša konzervativna vlada Španjolske pokušala spriječiti referendum o oprostu duga zemljama u razvoju. Slično je bilo i u Brazilu, Meksiku i drugim zemljama. Također, prilikom izglasavanja EU ustava, mnoge europske zemlje odlučile su radije proceduru provesti kroz parlamente, gdje politika ima puno veću kontrolu, a ne kroz referendum. Naravno, referendum nije obavezujući i pitanje je bi li reakcije “demokratski

izabranih vlada" bile još i žešće da osjete kako netko njihovu demokraciju potkopava kao što bi bio slučaj s izborima za Svjetski parlament. Monbiot smatra kako se sigurno može očekivati reakcija od autokratskih režima i tu predlaže dva rješenja: prvo je ilegalno organiziranje izbora u tajnosti mada odmah nakon tog prijedloga priznaje kako bi to bilo opasno, a drugo je glasanje onih koji su u egzilu, premda je sam svjestan kako to nije previše fer, ali smatra kako će se autoritarnim vladama zbog toga tresti gaće. Nas pak iskustvo uči da utjecaj političkih skupina u egzilu u pravilu nema odlučujuću važnost na događaje u matičnoj zemlji. Monbiot se nada kako bi to uvuklo u zemlju destabilizirajući faktor. Kako god, na početku bi bio zadovoljan da Parlament krene i bez nekih regija gdje izbori ne bi mogli biti održani. Monbiot je dobio kritiku od Josepha Nyea, dekana Kennedy School of Government, koji je zaključio kako bi ovim putem imali teror milijardi Kineza i Indijaca te kako nikad ne bi mogli zaživjeti ekološki ili radnički zakoni. Time se dekan zaveo u klasični zapadnjački šovenski pogled na ostatak svijeta i Monbiot u svojoj knjizi s pravom pita na osnovu čega Nye zaključuje da su ljudi iz Kine ili Indije neskloni ekološkim regulativama ili poboljšanim radničkim pravima. Upravo korporacije, pa zašto ne reći i gladni potrošači sa Zapada, iskorištavaju nepostojanje takvih zakona u zemljama u razvoju zajedno s političkom elitom tih zemalja. Također, Monbiot ne vjeruje da bi ljudi iz tih zemalja glasali ograničeni svojim nacionalnim porijeklom, a to je opet tema za sebe.

Kao još jednu dodatnu sigurnosnu metodu Monbiot predlaže referendum svakih deset godina o tome smatraju li građani i građanke svijeta uopće potrebnim Svjetski parlament. Nema tajnih informacija ili tajni u interesu sigurnosti te informacije moraju biti transparentne. Ne smiju obavljati druge poslove kako zbog mogućega sukoba interesa tako i zbog predanosti ovako zahtjevnom poslu. Nijedna nacija ili zastupnik nemaju pravo veta. Promjene unutar UN-a zahtijevaju ukidanje veta za stalne članice Vijeća sigurnosti (SAD, Velika Britanija, Francuska, Rusija, i Kina), jer je to temelj manipulacije UN-om i temelj nepravednih odluka. Međunarodno udruženje za isplatu je ideja koju Monbiot posuđuje od jednog od najvećih ekonomista svih vremena Johna Maynarda Keynesa, koji je to predlagao još pred osnivanje Bretton-Woods institucija kao pravedniju alternativu kasnije stvorenom MMF-u. Monbiot predlaže jednostavno neplaćanje duga napominjujući kako zapravo siromašni svojim servisiranjem nepravednog duga omogućavaju lagodan život Zapadnim bankama. S prestankom plaćanja tog duga koji ih ubija, i banke dolaze u problem preživljavanja. Time bi se urušio po njemu i cijeli sistem koji se hrani iskorištavanjem siromašnih koji parazitira na začaranom krugu njihovog siromaštva. No, kako znamo to se još nije dogodilo, posebno u vidu odluka političkih elita dužničkih zemalja. Naime, čak i kad su kritički dok su u oporbi, te elite nakon što dođu na vlast vrlo brzo prihvate "ne talasaj"

politiku i počnu igrati po pravilima MMF-a i Svjetske banke. Najsvježiji primjer je Brazil i njihov predsjednik Lula prije i nakon pobjede na izborima.

Monbiot vjeruje u mogućnost trgovine da pomogne siromašnima, premda ističe kako se ona sada koristi u upravo suprotnom pravcu, ali kroz Fair Trade Organization to bi po njemu bilo ostvarivo. Po njemu inzistiranje na lokalizaciji bi siromašne zemlje gurnulo u još veću bijedu. On priznaje da je trenutno svjetska trgovina istoznačnica za dodatno osiromašivanje siromašnih, ali ističe da trgovina ima ogromnu distributivnu mogućnost. Tu koristi podatke Oxfama gdje su izračunali kako bi im povećanje udjela siromašnih zemalja u svjetskoj trgovini od svega pet posto, donijelo godišnje 350 milijardi dolara, što je sedam puta više nego što sada dobivaju kroz pomoć. Uglavnom, osnovna pravila FTO-a su suprotna osnovnim pravilima WTO-a pa se umjesto apologetiziranja trgovine, na primjer zaštita okoliša ili radničkih prava, stavljaju na prvo mjesto. Također se slijedeći pravila pravedne trgovine omogućava siromašnim zemljama da njihovi proizvodi dođu na Zapadna tržišta lakše nego što je to sada slučaj.

U sukobima ovih dviju skupina unutar pokreta možemo također uočiti napumpana ega, jer je nevjerojatno kako i u jednoj i u drugoj skupini ne uviđaju da su nam potrebne obje vizije za ukupnu borbu protiv neoliberalne globalizacije. Doduše, ovdje možemo primijetiti puno više neprijateljski ton kod Monbiota. Monbiot ima dobru globalnu poziciju u traženju rješenja i alternativa neoliberalnoj globalizaciji. S prvom smatra da mi možemo proglasiti našu regiju GMO free, ali da bismo trebali se i dalje boriti kako bi ljudi i u drugim regijama mogli ostvariti iste uspjehe. Zatvaranje u vlastite brloge vodi u sebičnost i nazadovanje. No, onda nam nije jasno zašto je Monbiot Hinesa i ostale maltene stavio u rang Anđelka Kaćunka. Da je smanjio svoju verbalnu nabrijanost i pažljivije čitao radove Hinesa i drugih mogao nas je poštedjeti nepotrebnoga trošenja papira. Hines na nekoliko mjesta u svojoj knjizi ističe kako koncept lokalizacije nema nikakve veze niti simpatije prema šovinističkim strujama željnih lokalne izolacije. Ovdje još možemo dodati kako Hines s pravom zaključuje kako nema osnove na kojoj se temelji takvi zaključci i kako bi netko trebao više promišljati zašto upravo nešto tako svesvjetsko kao što je proces neoliberalne globalizacije proizvodi toliko ekstremizma, neprijateljstva i desničarskih odgovora. Po Hinesu upravo zato jer globalizacija ljude osiromašuje čime ih ostavlja pogodnima za manipuliranje gore nabrojanih skupina. A i apologetima neoliberalne globalizacije odgovara imati takav normalnim ljudima neprivlačan antipod. Tu je Hines negdje na pozicijama Barbera u traženju sredine između lokalnog šovinizma, uskogrudnosti i isključivosti te globalne tiranije istosti, ekonomije nasilja i militarizacije. Hines je u svojoj knjizi također odgovorio na uobičajene kritike

upućivane konceptu lokalizacije. Na najčešću kritiku kako bi taj koncept uništio svjetsku trgovinu o kojoj ovisi i zarada siromašnih, Hines odgovara kako su to besmislice i kako je logično da nitko normalan neće zabranjivati trgovinu sirovinama i proizvodima koje neke zemlje imaju, a neke ne. Jasno je da Britanija neće početi uzgajati kavu kako bi bila samodostatna. Ipak, upravo unutar današnje neoliberalne globaliziranosti Britanija troši ogromne novce da proizvodi šećer, premda nema komparativnih prednosti za tu vrstu. Također, Monbiot zbog svoje neosjetljivosti zanemaruje ekološke probleme, problem transporta i nafte, od čega će međunarodni transport doći u nezavidnu poziciju sa sve skupljom naftom uz sve manje zalihe. Budući da je većina ljudi u zemljama "Trećega svijeta" ruralnoga tipa, potrebno je braniti i razvijati sisteme za lokalnu proizvodnju hrane. Hines na primjer također zagovara "minimalni građanski dohodak", kao i vrlo globalno orijentirana Ya Basta i teoretičari poput Negrija i Hardta. Što nam drugo preostaje nego kako Hines predlaže proširiti lokalizaciju globalno, i zadovoljiti Monbiota pa globalizirati prava na sve lokalno.

Kao koncept možemo spomenuti i bioregionalizam koji okreće društveno-političko uređenje bliže prirodi (bio) uz svijet prema vlastitoj okolini (regija). Tako bi se stvorilo političko samoupravljanje unutar svake regije. Ukoliko smo povezani s našim biosom (životom) imat ćemo zadovoljstvo i u nama samima, u našoj najbližoj okolini, što je područje jedne regije. Pri ovome je važno napomenuti kako je regija prirodno određena, a ne arbitrarno kao što su države, županije i slično. Neka bioregija završava, odnosno počinje s obzirom na "biološke prelaze" pa ukoliko dvoje ljudi žive u područjima gdje se 15-25 posto biljnih i životinjskih vrsta razlikuje, oni žive u drugačijim bioregijama; riječni tokovi (problem što se rijeke protežu kroz više regija); to prati struktura zemlje; kulturološki fenomeni; kao duhovno mjesto gdje su određujući psihofizikalni procesi koliko mi zaista neko mjesto osjećamo kao svoje; vertikalna granica. Također se bioregionalizam povezuje s anarhizmom u smislu da ističe decentralizaciju, samo-određenje, federacije brojnih zajednica i socijalnu jednakost. Ističe se, dakle, određivanje bioregije s obzirom na klimu, geografiju, floru i faunu, prirodnu historiju i ostale prirodne aspekte (Andruss et al., 1990), te se isključuje ljudski faktor kod iscrtavanja granica, kao što je slučaj s današnjim državama.

Za razliku od samodostatnosti Hinesovog lokalizma ili bioregionalizma, slobodarski municipalizam ističe da zajednice ne trebaju pokušavati ostvariti samodostatnost, jer niti jedna zajednica na svijetu ne može biti 100 posto samodostatna. Ističe se kako takvi pokušaji uvijek odvedu u lokalnu uskogrudnost, te radije razvijaju konfederacijski sistem suradnje. Slobodarski municipalizam smatraju anarhizmom u njegovim principima. Murray Bookchin

najpoznatiji po svojoj koncepciji socijalne ekologije kao protivnoj površnom environmentalizmu, započeo je još ’70-ih godina raditi na osmišljavanju slobodarskoga municipalizma kao moderne revolucionarne metode. Nije čudo što je temeljnu knjigu na tu temu koju je napisao u drugoj polovici ’90-ih s Janeth Biehl nazvao The Politics of Social Ecology: Liberterian Municipalism. Osnovna postavka je povratak lokalnoj zajednici i lokalnoj politici. Ističe se kako je na lokalnom nivou moguće mijenjati stvari, jer je veća kontrola i samim time manja korupcija. Vidljiva je inspiracija Atenskom agorom, Kropotkinovim radovima, Francuskom revolucijom, Pariškom komunom i gradskim sastancima u Novoj Engleskoj. Vrlo vjerojatno iz svog već poznatoga razočaranja u radničku klasu, Bookchin je sve odluke prenio na generalne skupštine zajednice koja odlučuje o svemu na principu jedna osoba-jedan glas uz većinsko odlučivanje od 51 posto. Bookchin ne vjeruje radničkom odlučivanju pa čak i za kooperative tvrdi kako na dugi rok ne mogu zadržati anti-kapitalistički smjer. Politika ima prednost pred ekonomijom. Više zajednica ili gradova udružuje se u konfederaciju s tim da svaka zajednica šalje ne svog predstavnika, već delegata koji nema pravo mijenjati odluke koje je sama zajednica donijela. Zagovara se izlazak na lokalne izbore kako bi se slobodarski municipalizam mogao lakše primijeniti. U saveznoj državi Vermont je tako pripremljen program za stranku zelenih koja je podržavala slobodarski municipalizam. Bookchin je dobio brojne kritike. Unutar anarhističke diskusije počele su se odvijati rasprave između zastupnika slobodarskoga municipalizma i participativne ekonomije, koncepta koji je najviše poznat po već spomenutom Michaelu Albertu. Albert je u svojoj kritici slobodarskoga municipalizma kao prvo naveo nepraktičnost cijele ideje. Zahtjev da o svemu odlučuje skupština čini se nemoguće zadovoljiti s obzirom na kompleksnost današnjega života i društvenih odnosa. Također se čini kako ne samo da je nepraktično nego i nepravedno da, na primjer, o temama vezanim za jednu tvornicu odlučuje cijela skupština, a ne radničko vijeće. Time je pobrao kritike kako je s takvim neprijateljstvom prema radničkom samoupravljanju na mjesto sovjetske državne birokracije stavio apstraktnu generalnu skupštinu. Bookchinu se zamjeralo i staromodnost sustava i nefleksibilnost. Mnogi su isticali kako nije dobro da je jedino odlučivanje ono od 51 posto većine. Postoje slučajevi kada se može kombinirati i odlučivanje konsenzusom, dvotrećinskom većinom ili nekom drugom metodom ovisno o kontekstu i temi i broju ljudi uključenih u proces odlučivanja. Nadalje, ako delegati samo prenose odluku svojih zajednica, zašto uopće i postoje. Bilo bi jednostavnije da zajednice samo pošalju svoje glasove. S anarhističke strane najviše je kritika išlo u smjeru kako je nevjerojatno da netko tko se smatra anarhističkim misliocem poziva ljude na izbore. Nekako je ostalo nejasno kako je Bookchin mislio izvršiti svoju “konfrontaciju s državom”, jer je pored izlaska na lokalne

izbore, preuzimanje lokalnih uprava i samouprava te gradskih skupština vidio krajnji ishod u radikalnom zaoštravanju odnosa s državom u trenutku kada se skupi dovoljan broj "osvojenih područja". Tada Bookchin predlaže proglašavanje neposlušnosti prema državi i njenim odlukama te čak i formiranje lokalnih građanskih milicija(?!) kako bi u slučaju potrebe branile ta područja od agresije države.[60] Participativna ekonomija, ili skraćeno parecon, se naziva i socijalizmom odozdo, prepakiranim marksizmom iz kojeg su izbačeni autoritarni i avangardni dijelovi. Glavne vrijednosti parecona su: solidarnost, različitost, jednakost i samoupravljanje. Solidarnost znači ekonomiju u kojoj se ljudi međusobno brinu jednih za druge, umjesto kao danas da se laktare na putu prema vrhu. Različitost znači ekonomiju koja ohrabruje različite opcije, a ne homogenost. Jednakost se ostvaruje kroz ekonomiju gdje se zarada određuje s obzirom na nečiji trud, a ne s obzirom na udio u vlasništvu ili pozicije moći. Samoupravljanje znači da radnici i potrošači odlučuju o aspektima koji ih se tiču. Znači da oni sami na osnovu jednakopravnoga glasa odlučuju o proizvodnji, rasporedu i potrošnji u mjeri u kojoj konkretni slučajevi utječu na njih. Odluke bi se donosile kroz mreže radničkih ili potrošačkih vijeća uz većinsko i dvotrećinsko glasanje te konsenzus s obzirom na specifičnost svake situacije i broj ljudi uključenih u proces. Parecon uvodi pojam "balansiranost ukupnih radnih područja" što znači kolekciju obaveza i odgovornosti koje svaki radnik ima na svom radnom mjestu plus otvoren prostor za njegovu participaciju u su-odlučivanju. Ovo naravno zahtijeva dodatni trening i edukaciju radnika. Najveća mana parecona je što se ne prakticira previše, osim u knjižari i restoranu Mondragon, izdavačkoj kući South End Press, Internet magazinu i stranici Znet te još nekoliko sličnih institucija. Neki čak tvrde kako se parecon prakticira, ali da je zbog svoje kompleksnosti i sveobuhvatnosti ljudi ne poznaju i ne razumiju previše. Mnogi su tvrdili kako je Argentina sa svojim piquetero pokretom, kvartovskim skupštinama, radničkim autonomnim vijećima i solidarnom ekonomijom bila veliki eksperiment, živi laboratorij parecona bez da se tako nazivala. I slobodarski municipalizam i participativna ekonomija zajednički traže mogućnosti između kapitalističke eksploatacije i autoritarnoga centralnog planiranja. Također oba koncepta imaju opću viziju društva i ne slažu se da je malo (lokalno) uvijek lijepo i bolje. Razlike između participativne ekonomije i slobodarskoga municipalizma kako ga vidi Peter Staudenmaier, zastupnik potonjeg:

1. Vijeća i skupštine – unutar slobodarskoga municipalizma smatra se kako je bolje imati velike skupštine i vijećanja, gdje bi svi članovi neke zajednice izrazili svoj stav. U pareconu smatraju kako je bolje imati radnička vijeća ili potrošačke skupštine gdje bi ovisno o vlastitom pozicioniranju interesa svatko izrazio stav kroz partikularnu skupinu. Socijalna ekologija kroz opće skupštine vidi jačanje svjesnog i odgovornog građanina. Ne slažu se da

ekonomska pitanja treba odvajati od npr. političkih. Tu su svi pozvani da iznesu svu različitost svojih stavova, ali ovako se bolje čuju i priznaju jedni druge kao ravnopravne građanine, a ne da se separiraju. Kao građani imaju puno više osjećaja i odgovornosti za zajednicu kao takvu nego samo kao radnici ili potrošači. Kada generalna skupština donese odluke na manjim razinama to znači da implementiraju odluke skupštine. Slažu se u metodama, razlikuju se u nivou i širini odlučivanja.

2. Proporcionalnost i politička jednakost – slažu se da svi akteri neke zajednice trebaju imati jednaka politička prava i biti jednako osnaživani na participaciju te da nitko ne smije imati jači glas od drugih. Ne slažu se kako se ti demokratski principi trebaju implementirati. Albert smatra kako ljudi trebaju odlučivati o odlukama koje ih se direktno tiču, a slobmun smatra kako je to kršenje osnovnoga demokratskog principa o jednakim pravima u odlučivanju svih participanata. Po Albertovom proporcionalnom principu, ljudi bi se prije nego donesu neku odluku trebali složiti na koga će ona utjecati najviše, što je po Staudenmeiru pretpostavljanje činjenice prije nego što se dogodila. Time je odlučivanje ne samo nepraktično, već i s demokratskih stajališta nepoželjno, jer se posljedice pojavljuju kao navodno jasne u trenutku procesa donošenja odluka. Po slobmun-u taj proces treba ostati neutralan u odnosu na moguće posljedice. Treba pomiriti uključenost u neki problem i opću jednakost u pravima. Slažu se ipak da će praksa pokazati efikasnost i pravednost ovih pristupa.

3. Komunizam i nadoknada prema trudu – u pareconu se ljudi nagrađuju s obzirom na uloženi trud, premda su neke specijalne potrebe “društveno prisutne” neovisno o vlastitom angažmanu. Također, oni koji ne mogu raditi dobivaju “prosječnu plaću”. U slobmun-u se ne slažu s tim smatrajući to ponavljanjem kapitalističkoga obrasca. Smatraju kontradiktornim da veći trud donosi veću korist i potrošnju unutar društva koje ne cijeni te vrijednosti. Oni smatraju kako je rješenje slobodarski komunizam gdje su naglašenije nečije potrebe, a Albert to smatra nerealnim i neizvedivim. Postavlja se pitanje nečije sebičnosti na što u slobmun-u odgovaraju kako ne vjeruju u egoističnost čovjeka u neegoističnom društvu, ali ostavljaju krajnji zaključak praksi i eksperimentu.

4. Ekonomije i politike – zajednički im je stav kako je “cilj kooperativno samoupravljački pregovori za opće dobro”. Albert predlaže odvajanje ekonomije i politike te bavljenje ekonomskim pitanjima grupacija kao što su radnici, potrošači i dr. Premda i sam Albert na jednom mjestu kaže kako za njih ne postoji ekonomija odvojena iz društva. U soceco modelu zastupaju tezu kako je ekonomiju potrebno reintegrirati u društveni život gdje se njome kroz demokratske modele bave građani. Takav model kolektivnoga samoupravljanja soceco zastupnici nazivaju politikama. Dio kapitalističkog sistema je odvajati ekonomiju od politike.

Proizvodnju i potrošnju treba gledati kao na sredstva, a ne kao na krajeve, ciljeve kao takve.

Posebnu pažnju moramo posvetiti konceptu participativnoga budžeta, najrazvijenijem u gradu Porto Alegre u Brazilu. Ovaj koncept je zanimljiv jer predstavlja pokušaj suradnje inicijative odozgo s inicijativom odozdo. Inicijator participativnoga budžeta je Radnička partija (PT) u Brazilu. Bivši gradonačelnik Santa Andrea Celso Daniel, koji je ubijen od narko-mafije 2002. godine volio je definirati participativni budžet kao "dijeljenje moći s pokretima kojima se duguje uspjeh PT-a" (Wainwright, 2003: 44). Na vijećanje građanima i građankama daje se dio gradskoga proračuna koji je namijenjen razvoju četvrti ili kvartova. Participaciju građana nije moguće razumjeti bez shvaćanja utjecaja jednog od najvećih mislilaca Južne Amerike, Paula Freirea. Njegovi radovi o edukaciji i sposobnosti ljudi da stvaraju nove stvari nakon što se oslobode opresije imali su veliki utjecaj na idejno oblikovanje participativnoga budžeta. Sve do 1997. godine kada je umro, Freire je bio veliki podržavatelj PT-a te je preuzeta njegova ideja o važnosti edukacije za samostalnost i kreativnost ljudi. U ožujku svake godine organiziraju se skupštine s obzirom na područje (gradske četvrti ili kvartovi) i s obzirom na teme (obrazovanje, zdravstvo, infrastruktura…) na kojima se izabiru delegati koji će zastupati te projekte pred gradom. Delegati se nakon toga sastaju u posebnom forumu delegata gdje se raspravlja o projektnim prioritetima s obzirom na broj stanovnika koji negdje žive i stupanj statistički mjerenih potreba nekoga područja. Nakon toga se kreće u proces sastanaka, tehničke pripreme, izvodljivosti i pregovaranja s gradskom vlašću. Također, na skupštinama se odabiru financijski savjetnici koji provode kontrolu nad financijskim kretanjem projekata. Oni se također sastaju u posebnom vijeću kasnije i daju prijedloge gradskoj upravi s obzirom na financijsku konstrukciju projekata. S obzirom da imaju veliku moć na posebnim skupštinama, može ih se opozvati. Premda se to nije još dogodilo, ta mogućnost za 'retorno' ili opoziv važna je za transparentnost sustava i odgovornost onih koji imaju moć. O uspjehu participativnoga budžeta dovoljno govori podatak da je PT 1986. godine dobivao svega 6,4 posto glasova, da bi nakon kraja '80-ih dobivali svaki put mandat za gradonačelnika i gradsku upravu. Participativni budžet podržava 85 posto stanovnika Porto Alegrea. U Porto Alegreu se kroz participativni budžet distribuira 200 milijuna dolara godišnje uz sudjelovanje od 50.000 ljudi s tendencijom rasta svake godine. Područja gdje će novac ići biraju se i s obzirom na Quality of Life Indeks tako da dijelovi grada s više siromaštva, manje kvalitete života i slabije infrastrukture dobivaju od vlasti veću količinu novca za odabir gdje će investirati. Organiziraju se i tzv. "putovanja prioriteta" gdje svi izabrani delegati četvrti ili kvartova odlaze na putovanja u kojima se upoznaju sa svim predloženim projektima. Time se dobiva na većoj solidarnosti, i nemali broj puta delegati su izražavali stav kako je potreba u nekom

kvartu veća od njihove te su se u tu svrhu privremeno odrekli svoga projekta. Od početka ovoga koncepta samo u Porto Alegreu uložilo se 260 milijuna dolara na razne projekte koje su ljudi predložili i izabrali. Za razliku od kraja ’80-ih danas 99 posto stanovnika Porto Alegrea ima pitku vodu, a 85 posto ima kanalizaciju. Pismenost je 98 posto, a broj škola na području grada popeo se s 29 na 86. Korištenje participativnoga budžeta počelo je 1989. godine nakon što je na izborima vlast u gradu dobila PT. Koncept se proširio na više od sto gradova u Brazilu, pet pokrajina te u Urugvaju i Argentini.

Navest ćemo neke od kritika koje se upućuju participativnom budžetu. Kritičari ističu kako je svega 17 posto gradskoga budžeta u Porto Alegreu otvoreno diskusiji o namjeni. Također se ističe kako je odgovornost što se ljudima neće ispuniti svi normalni uvjeti za život prebačena na njih same, pa oni moraju birati hoće li bolnicu ili školu, asfaltiranu cestu ili parkove. Time vlast lukavo skida odgovornost sa sebe i prebacuje vlastiti neuspjeh na građane. Česte su zloupotrebe participativnoga budžeta pa je bilo slučajeva gdje je biznismen poslao sve svoje radnike na glasanje za cestu prema tvornici i osvojio većinom glasova. Još neke od mana participativnoga budžeta su:

1. Orijentiranost na malo – mnogi participanti sudjeluju dok ne ostvare neku svoju malu investiciju (npr. igralište) nakon čega gube interes za ukupnu vrijednost cijeloga koncepta;
2. Gradska vlast i dalje ima ključnu riječ – bez obzira na uključivanje građana u odlučivanje, gradska vlast organizira sastanke, osigurava informacije i garantira da će donesene odluke biti i provedene. To otvara prostor i za manipulaciju odozgo. U Recifeu je bio slučaj da gradonačelnik češće daje veća sredstva općinama i kvartovima koji su prijateljskiji nastrojeni prema PT-u;
3. Dugoročnost koncepta – koncept ima za cilj dugoročno promijeniti neke odnose unutar principa moći. No to zahtijeva i dugotrajnu i kontinuiranu edukaciju stanovništva. Participativni budžet tako zahtijeva mnogo energije i truda, uz sporo napredovanje i davanje rezultata što ne mora biti loše, samo zahtijeva vrijeme i upornost. Participativnost građana raste tijekom vremena.

Unatoč vjerodostojnosti većini ovih kritika, treba imati na umu kako je participativni budžet eksperimentalni program, koji se stalno nastoji poboljšati i dalje razviti. U svakom slučaju, predstavlja ohrabrujući pokušaj vrijedan daljnjega rada na ispravljanju nekih svojih mana i nedostataka.

OD DVOSJEDA DO PROSVJEDA

Kada aktivisti i aktivistkinje žele neku grdu instituciju direktno pritisnuti, organiziraju se različiti tipovi aktivnoga djelovanja: od dugotrajnih kampanja, organiziranja peticija i lobiranja, proglašavanja bojkotiranja proizvoda ili usluga određenih institucija, pa sve do javnih prosvjeda i direktnih akcija. Kampanje su vjerojatno najzahtjevniji oblik aktivizma, jer uglavnom traju duže, a u sebi često uključuju nekoliko podaktivnosti. Tako na primjer, LGBTQ populacija u Hrvatskoj u svojoj borbi za dobivanje prava kao i ljudi koji prakticiraju uobičajenije oblike vođenja ljubavi i ljubavi uopće, koristi kroz jednu dugu kampanju nekoliko podaktivnosti: pravnu – za legaliziranje njihovih statusa, lobiranje – traženje prijateljski raspoloženih javnih ličnosti i političkih stranaka, akcije i prosvjedi – organiziranje aktivnosti tipa Gay Pride u Zagrebu, edukativne – brojni tematski dani i večeri gdje se ljudi upoznaju s takvom kulturom kroz film, predstave i umjetnost općenito. A čujte, sigurno tu i tamo nekoga i izbojkotiraju zbog homofobičnih stavova. Isto bismo mogli reći i za kampanju protiv GMO-a koja traje već nekoliko godina u Hrvatskoj. Ekološke udruge koriste i prosvjede i direktne akcije, i peticije i lobiranje za utjecaj na političare, i edukaciju uz pomoć ekološki svjesnih znanstvenika. Iz poglavlja o različitim stavovima i motivima aktera alterglobalizacijskoga pokreta mogli smo vidjeti kako sami akteri vrlo često isključuju jednu od ovih mogućnosti. To je pravo glupo. Najuspješnije akcije gotovo uvijek uključuju nekoliko različitih tipova aktivnosti. No, nama se događa da “nabrijanci” briju samo na direktne akcije i poneki prosvjed. Sve drugo je za “tetkice” i nije revolucionarno. Ma gdje ćeš vidjeti nabrijanca da lobira saborskoga zastupnika. Opet, s druge, strane imamo sve više profesionalnih birokrata u NGO svijetu koji više gledaju kako postići stepenicu više u svojoj karijeri, a manje komuniciraju s bazom. Kad kažem profesionalni birokrati, ne mislim na određene položaje u civilnom sektoru, već na stav ili osjećaj koji neki ljudi šire, a koji je puno bliži korporativnom svijetu, nego udruženjima građana i građanki. Primjer s borbom protiv GMO-a nam upravo pokazuje kako je važno spajati različite metode. Važno je prosvjedovati i trgati usjeve zasađene GM sjemenom, ali također treba priznati kako živimo u svijetu gdje neki ljudi donose zakone koji se odnose na sve nas i koje svi više ili manje poštujemo. U tom kontekstu jasno je kako je važno pronaći neke “saveznike” na političkom polju, pa onda i lobirati. Ukoliko ta dva svijeta manje komuniciraju, manje su i šanse za opći uspjeh. Naravno, treba poštivati svačiji izbor vlastitoga angažmana, ali je dobro ako se komunicira i postoji međusobno povjerenje između aktera koji koriste različite metode aktivizma.

Lobiranje je vrlo često neuspješno jer je zbog njihove sve veće ovisnosti o korporacijama, a i sve manje etike, vrlo teško utjecati na političare. Također, frustriraju mali pomaci i ogromno ulaganje energije pa i novca. Zato si mnoge grupe i organizacije niti ne mogu priuštiti lobiranje, već to najčešće obavljaju velike organizacije ili koalicije više njih. Ponekad je lobiranje samo pokušaj da ne nastane još veće zlo, a ponekad čak i obično skupljanje mrvica. Dugogodišnje lobiranje za oprost duga siromašnim zemljama nema neke prevelike rezultate, a opet će mnogi reći kako bi bez toga bilo još gore. Za konkretan slučaj nije pomoglo niti pokretanje najveće peticije u povijesti na našoj planeti kojom su ljudi cijelog svijeta sa svoja 22 milijuna potpisa zahtijevalo ukinuće duga. Peticije su stoga vrlo često simboličnog karaktera, imaju emotivno značenje osjećaja solidarnosti i povezanosti fizički udaljenih ljudi, a treba ih koristiti u paketu s drugim metodama aktivizma.

Bojkoti su prilično raširena pojava u aktivističkom svijetu. Prilično je laka odluka bojkotirati određeni proizvod ili uslugu od institucije protiv koje želimo reagirati. I bojkoti su osjetljiva stvar i treba znati kada i kako ih koristiti. Ukoliko nisu dobro pripremljeni i organizirani, te fokusirani na "jaku" i aktualnu temu, vrlo je izvjesno da će bojkoti u kratkom roku sami utihnuti i neće imati prevelikog efekta. Jasno je kako mnogi ljudi bojkotiraju određene proizvode iz čistog osjećaja zadovoljstva sa samima sobom. Volimo osjećati kako ne doprinosimo nekoj lošoj priči. To je u redu. No pored zadovoljavanja samih sebe, potrebno je razmišljati i o širem kontekstu naše odluke. Na primjer, radnici i radnice koji će, htjeli mi to priznati ili ne, prvi osjetiti nas čin. Tu također postoje nijanse za većinu nas. Vrlo je vjerojatno kako ćemo imati malo obzira ili suosjećanja za radnike koji proizvode oružje, jer nam je lako predočiti povezanost te proizvodnje s patnjama ljudi širom svijeta.[61] S druge strane, nemamo nikakvih moralnih prava osuđivati radnice koje na primjer, rade za Nike u jugoistočnoj Aziji ili drugdje. Premda je jasno kako i Nike sudjeluje u "globalnom napadu na život", za većinu bi bilo prenategnuto uspoređivati ga s ljudima koji proizvode oružje za okupaciju Iraka. Isto tako, kada su krenuli u svoju borbu protiv uprave Coca Cole koja ih je brutalno iskorištavala, radnici podružnice u Kolumbiji sami su apelirali na globalni bojkot protiv te korporacije. S druge strane, radnice Nikea su apelirale da se ne započne s neorganiziranim i individualnim bojkotom Nikeovih proizvoda, već da se korporacije pritišće drugim metodama kako bi se njihovim radni i općeljudski položaj poboljšao. Tako su i nastale uspješne suradnje studentskih organizacija i radničkih sindikata, gdje bi se posredno krenulo u pritisak na sveučilišta, jer su veliki kupci sportske opreme za svoje timove. Korporacije su puno više boje organiziranog pritiska, nego da ih par osoba bojkotira i drži to za sebe. Općenito se korporacije boje kad se ljudi udruže. Dakle, u konkretnim slučajevima dobro je pitati same radnike i radnice što misle kako bi im bilo najbolje pomoći u borbi za

njihova prava. Šire gledano, bojkot bi trebao imati za cilj mijenjati stvari, promijeniti ponašanje institucije koju bojkotiramo. Glavni cilj ne bi trebalo biti gledanje u ogledalo i tepanje samome sebi koja sam faca jer ne pijem ili nosim to i to. Dakle, ako su bojkoti organizirani u pogodnom trenutku od dobro organizirane grupe za pritisak imaju veliku šansu uspjeti. Na primjer, U nekim europskim zemljama Shellov profit zbog događanja u Nigeriji pao je za čak 70 posto. Shell je vrlo brzo shvatio kako bojkot može biti bolan.

Esso (koji je dio Exxona) je bojkotom u Europi zbog svog negiranja klimatskih promjena imao pad prometa za sedam posto. To možda ne zvuči mnogo, no u korporativnim krugovima se granica iznad 5 posto tumači kao područje nakon kojeg počinje pad profita. Opet, za Exxon to ne znači puno, jer nije toliko orijentiran na Europu, kao na primjer Shell. Također, mnogi će propitivati uspješnost bojkota, jer na primjer Shell i danas zagađuje prirodu u Nigeriji i širom svijeta. Ondašnji bojkot je bio uspješan zbog situacije pune tenzija i emocija, jer je Shell bio direktno upleten u ubojstvo jednog svjetski poznatoga pjesnika. No, danas nemamo takav emotivno nabijen trenutak, a Shell još dodatno ulaže ogromne novce kako bi nas uvjerilo da su maltene humanitarna organizacija. To je perfidno, ali pali, jer mnogi vole da im se umiruje savjest i stvarnost. Također, bojkot bez nuđenja realne i stvarne alternative jalov je posao. Na primjer, možemo s potpunom sigurnošću reći kako su gotovo svi europski potrošači stali na bojkotu Shella, ali nastavili mirno puniti naftu drugdje. Gdje je stvorena alternativa Shellu kojeg se bojkotiralo? Na pumpama BP-ja, pa čak i Essoa (Exxona), jer onda nije bio u fokusu kao danas? Jasno je kako svaku korporaciju boli kada je se lupi po džepu, ali isto tako ne postižemo puno ako prelijemo naše novce istom, a često i gorem “suparniku”. Tako je za vrijeme bojkota Nikeja od studentskih i drugih organizacija u SAD-u, glavninu kupaca preuzeo Reebok koji je imao isto odvratan odnos prema radnicima i radnicama u udaljenim zemljama. Ne samo to, Reebok se drznuo, budući da nije bio u fokusu bojkota, stvoriti i nešto debilno poput Reebokove nagrade za ljudska prava koju su dijelili aktivistima zbog borbe za bolje radne uvjete ili ljudska prava. To je u rangu da Bush dijeli nagrade za obnovljive izvore energije ili stupanj demokracije u nekoj zemlji. Bojkot može biti uspješan u slučaju da ponudite vrijednu i stvarnu alternativu. Stoga studentske organizacije i radnički sindikati sve više nude robu koja je proizvedena u dostojnim uvjetima za radnike i radnice. Jasno je kako bojkot nije lako organizirati, jer zapravo trebate utjecati na vrlo često pasivnu i apatičnu javnost, kojoj cijeli sistem tupi od malena kako je OK da bude pasivna i apatična. Trebamo se zapitati kakav je to svijet gdje potrošači u McDonald’su nakon potvrđene vijesti da igračke za taj restoran izrađuju po 16 sati dnevno djeca u Kini imaju odgovor kako to jest problem, ali nekako nije njihov te kako će oni i dalje nastaviti njupati u McDonald’su. Također moramo biti svjesni upravo zbog ovakvih otežavajućih

okolnosti za bojkot da ga može uspješno pokrenuti i voditi samo dobro organizirana i predana ekipa. Nije dovoljno samo pozvati na bojkot i očekivati da se stvari same od sebe kotrljaju. Jedna od najboljih kampanja danas na svijetu koja uključuje bojkot, a ima rezultate je World Bank Boycott Bonds, trenutno jedna od najjačih globalnih akcija aktivista i aktivistkinja. Za alterglobalistički aktivizam jedna od najvažnijih kategorija je solidarnost, i ljudi su se uvijek pitali kako bi se iz Zapadnih zemalja najbolje moglo prosvjedovati protiv gomilanja nepravednog duga, odnosno kako bi se moglo pomoći siromašnim ljudima. Sami aktivisti i aktivistkinje su potražili inspiraciju u borbi protiv aparthejda u Južnoj Africi gdje se također pozivalo na bojkot korporacija koje posluju u toj zemlji pomažući rasistički režim. Budući da Svjetska banka 80 posto svojih godišnjih prihoda ostvari prodajom obveznica na tržištu, odlučilo se za poziv raznim društvenim skupinama i institucijama koje kupuju te obveznice i na taj način financiraju rad Svjetske banke da jednostavno prestanu to raditi te da ih bojkotiraju. Ovdje je važno napomenuti kako se obveznice Svjetske banke uvijek prodaju jer su projekti Svjetske banke sigurni i profitabilni. Na iznenađenje ljudi koji su pokrenuli WBBB akciju odaziv je bio ogroman. Tako su se danas na bojkot kupovine obveznica Svjetske banke javno obavezali brojni sindikati i vjerska udruženja, sveučilišta i fondacije, pa čak i mirovinski i investicijski fondovi te čitava gradska vijeća (npr. San Francisca ili Milwaukeeja). Svi su se oni obavezali kako iz etičkih razloga neće dalje kupovati obveznice Svjetske banke i na taj način pomagati njen rad. U Svjetskoj banci su posebno nervozni zbog ovakvoga oblika aktivizma, njima dosada nepoznatog, pogotovo u trenutku kada toliko novaca ulažu u šminkanje svog imidža. U prosvjedu upućenom tadašnjoj koordinatorici WBBB-a Europe Chelsea Mozen, koji je napisao William Rose, menadžer Svjetske banke za suradnju s NGO-ima zadužen za odnose s javnošću, ističe se nevjerica zbog “opskurnih informacija” u brošuri WBBB-a. Stoga su danas nudi kao riješenje i investiranje u etičke fondove. Etički fondovi se isto tako unaprijed obavezuju kako neće investirati svoj novac u ikakve radnje koje šire siromaštvo, odnose se diskriminacijski prema ženama ili zagađuju prirodu. Imamo veliki porast takvih fondova, kao i porast ulaganja novaca u njih. Prošle je godine Rainforest Action Network nakon višegodišnje kampanje uspio prisiliti najveću banku na svijetu Citigroup da potpiše pro-ekološki ugovor o financiranju. Time se Citigroup obavezao kako neće financirati projekte koji mogu ugroziti važna prirodna područja, uključujući i sječu šuma u tropskim krajevima. Također se neće financirati ilegalna sječa šuma. Objavljivati će izvještaje o emisiji stakleničkih plinova za projekte koje financira te se obavezuju financirati programe obnovljivih izvora energije. U RAN su istakli zadovoljstvo što je Citigroup prva globalna banka koja se odrekla iskorištavanja fosilnih goriva u tropskim šumama. No, mnogi će reći kako se time Citigroup

zapravo pere od bogaćenja špekuliranjem valuta do ubiranja ogromnih sredstava od zemalja u razvoju kada otplaćuju dugove. Problemi s etičkim fondovima postoje. NPI Global Care Income i CSI Environ Trust su tako početkom stoljeća ulovljeni kako ulažu u Thames Water, najvećega britanskoga zagađivača koji je u to vrijeme osam puta kažnjavan zbog ugrožavanja riječnog života i zdravlja ljudi. Equitable Fund investira u BP o kojem je sve rečeno. Stoga treba biti oprezan i istražiti gdje se zaista radi o etičkom fondu, a gdje o greenwashu. Uostalom, Citigroupu nije smetalo da sudjeluje u stvaranju jednog od najgorih ekoloških i socijalnih projekata u ovom trenutku – naftovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan gdje su jedni od kreditora BP-ju.

Danas se bojkot povezuje i sa sve većom moći potrošača. Na primjer, potrošači koji odlučuju bojkotirati hranu dobivenu GMO-ima ili kozmetiku dobivenu mučenjem životinja neovisno o odluci neke vlade, korporacije ili trgovačkog lanca, čine takvu robu neprofitabilnom. No to je upravo jedan i od razloga slabosti bojkota, jer kao što smo rekli nama su danas potrebni odgovorni i aktivni građani te građanke, a ne samo potrošači. Ovi potonji imaju manu. Naime, vole trošiti. Mnogi bojkoti koji su usmjereni na apeliranje potrošača prođu neopaženo pored njih. Zaključit ćemo kako bojkoti upravo zbog sve veće moći potrošača i utjecaja ekonomije rastu kao taktika aktivističke scene. Samo u Britaniji korporacije su zbog bojkota izgubile 2,6 milijardi dolara. Dvije trećine ispitanika izjavilo je kako se nikad više neće vratiti bojkotiranom proizvodu neovisno radi li se o hrani, odjeći, kozmetici ili nečemu drugom. Više od 50 posto ispitanika izjavilo je kako su barem jedan proizvod bojkotirali iz etičkih razloga (Ana Dasović, Jutarnji list, 10.01.2004.). U SAD-u i EU gotovo 70 posto građana ističe kako na osnovu etičkih razloga bojkotiraju hranu, piće i proizvode za osobnu njegu. Jasno je da prijetnje bojkotom ili sam čin mogu biti jak alat u borbi protiv bahatih korporacija i institucija. Stoga nas ne treba čuditi što su i unutar alterglobalističkoga pokreta predlaže usvajanje programa globalnoga bojkota. Tako na primjer Arundhati Roy, jedna od najpoznatijih književnica u svijetu, a posljednjih godina više aktivistkinja, zagovara “novu strategiju nekooperacije” po uzoru na Gandijevu politiku prema Britaniji. To bi bile svojevrsne “sankcije ljudi planete Zemlje” prema samom Imperiju, prema svim korporacijama koje na primjer, profitiraju od rata u Iraku. Kako kaže: “Vikend protesti nisu dovoljni”. Ne brinite se, nećemo više o prosvjedima. Ovdje ćemo samo još jednom napraviti rezime o prosvjedima u odnosu na ostale taktike. Prosvjedi su iznimno važni kao taktika, jer tada svi zajedno izlazimo na ulicu i postajemo najvidljiviji. Zbog toga ih nikada ne smijemo napustiti kao oblik borbe. No, isto tako akteri pokreta moraju shvatiti kako prosvjedi koji traju dan ili dva neće riješiti probleme. Njihovo rješavanje zahtijeva gotovo svakodnevni angažman koji je vrlo često nevidljiv i puno teži. Također, akteri pokreta kao što smo vidjeli

znaju upasti u već pripremljenu zamku igranja uloga. Policija će uvijek biti uspješnija u tom igrokazu. Prosvjedi uvijek trebaju ostati otvoreni kako bi uključili ljude različitih životnih stilova i stavova. Jedno od najvažnijih ciljeva prosvjeda trebalo bi biti iskazivanje solidarnosti i političkoga stava raznolikih ljudi. Premda organizacija prosvjeda kao velikoga događaja zahtijeva unaprijed pripremljene i poznate obrasce, za iznenađenje nam uvijek ostaju direktne akcije koje su sastavni dijelovi prosvjeda. Prosvjedi su osuđeni na propast ako se ne mijenjaju taktike na njima, ako prestanemo biti maštoviti i puni iznenađenja za policiju. Direktne akcije su divna stvar. One su brze, dinamične, mogu uključivati mali broj ljudi, a ako su dobro pripremljene imaju ogroman efekt. One nam zaista pružaju dokaz kako smo živi, jer preuzimamo odgovornost za vlastiti život, postavljamo se aktivno, direktno prema nekom problemu, a ne čekamo da ga riješi država ili neko odozgo. Direktne akcije su vjerojatno energetski najnabijeniji oblik aktivizma, adrenalin frca na sve strane, a ako akcija uspije, sreći i zadovoljstvu nema kraja. Nije slučajno da smo naglašavali tolike direktne akcije u knjizi. One su najbolji odgovor na klasična aktivistička pitanja: Ja/Mi, sada i tu radimo nešto. Premda mislim kako je jasno, nije naodmet ponoviti, direktna akcija ne smije uključivati nanošenje fizičke boli bilo kojem živom biću. Za sve drugo ćemo lako.

S razvojem tehnologije polje direktne akcije prebacuje se i u tu dimenziju. Dapače, neki unutar pokreta tvrde da sistem toliko ovisi o tehnologiji da prosvjedi na ulici imaju manje smisla od prosvjeda u virtualnom svijetu. Premda nam je to pretjerano, ne može se poreći kako novi mediji imaju sve veću ulogu u aktivizmu. Dapače, to je čitav novi svijet s vrlo često inovativnim i uspješnim alatima za borbu. Ne samo to, nego smo svjesni kako zaslužuju i posebno poglavlje, ali ja zbog nedostatka znanja i energije u ovom izdanju to nisam učinio. Svima onima koji su potkovani u tom svijetu ostaje poziv na suradnju i dopunu budućih izdanja. Mi ćemo ipak spomenuti neke od najboljih oblika aktivizma unutar ove priče. A još su tu piratski radiji i nezavisne televizije, videoaktivizam, slobodni softveri (GNU/Linux, Mozilla….), slobodna enciklopedija wikipedia, hakerski aktivizam, ironiziranje svijeta reklama Adbustersa i sličnih organizacija i tako dalje. Creative Commons je priča koja nam otkriva milijuna ljudi na ovoj planeti koji žele dijeliti… hm, pa svašta lijepega. CC je koncept koji nam otvara nove mogućnosti ukoliko želimo podijeliti naše znanje, vještine ili proizvode s ostalima. Ne samo da je super fora kod CC-a što poštuje svačiju individualnost, već je još bolja fora što poštuje i različite situacije ili kontekste u kojima se mi osobno nalazimo. Tako da kada poželimo nešto dijeliti s drugima, sami biramo koliko i na koji način to želimo učiniti. Odluka je potpuno na nama želimo li predati naše znanje ili proizvod uz uvjet da nas se imenuje kao autora ili autoricu, ili kao javno dobro bez ikakvih uvjeta; kao cjelinu unutar koje ne dozvoljavamo ikakve prerade ili kao djelo gdje dozvoljavamo prerade, ali pod

uvjetom da osobe uključene u preradu prihvaćaju istu licencu. Također, možemo izabrati dozvolu korištenja našeg djela, ali samo u nekomercijalne svrhe. Dapače, možemo s obzirom na situaciju u kojoj živimo ograničiti pristup nekim djelima koja stvaramo ukoliko živimo od njih, a druga dati na korištenje kako god želimo. Za sada se CC uglavnom kreće unutar prostora digitalnih i kompjuterskih tehnologija i medija. I tu se zaista događaju fantastične stvari. No, naši prijatelji i prijateljice koje šire i stvaraju prostore slobode preko dugmića trebaju pomoć i onih koji stišću druge stvari. Potrebna nam je mreža slobodnih prostora i tehnologija, gdje možemo slaviti vlastitu kreativnost i solidarnost. Od monopolizacije moći i znanja, od privatizacije resursa i profita, pored filmova i muzike, umjetnosti i znanosti treba istrgnuti i druga područja važna za naš život. Neoliberalna globalizacija ide ukorak s težnjom da se patentira sam život. Na bogatoj trpezi nudi se sve i to sada globalno. Time se želi poručiti kako je jedini ispravan sistem onaj u kojem će se patentirati tradicionalno znanje iz poljoprivrede i medicine, prirodna i kulturna bogatstva, čitave stanice i geni, pa i bića. Stoga će nam u stvaranju slobode biti potrebni svi oni i one koje će čuvati sjeme i bioraznolikost, proizvoditi bio-gorivo i vjetrenjače da ne ovisimo o ratovima za naftu, zastupati pravo svake osobe na vlastiti izbor koga će ljubiti, otvarati sigurne prostore za žrtve svih oblika diskriminacije i nasilja. Trebamo roditelje koji će sami birati kada imati i podizati djecu, obične ljude odlučne da očuvaju javna dobra (vodu, školstvo, zdravstvo…) na korist svima. Trebamo svijet u kojem je pokloniti nešto stvar vrijednosti i osjećaja, a ne određenog datuma. CC koncept nas uči ponovno uživati u poklanjanju i guštirati u drugima. Nedavno je jedan od novovjekovnih svećenika Bill Gates sa svog oltara prokleo sve one koji zahtijevaju mogućnost za drugačiji pristup patentima i vlasništvu kao “new modern-day sort of communists”. Lawrence Lessig, profesor prava na Stanford University i jedan od zaslužnijih za osnivanje i razvoj CC-a, istaknuo je prilikom svoga predavanja na festivalu Sloboda stvaralaštvu kako iza komunističkoga sistema uvijek stoji velika partija i država. Lessig je zaključio kako je Gates slijep da uvidi kako današnji ljudi koji se bore za drugačiji svijet nisu komunisti, već komonisti (od engl. common – javno ili opće dobro). S oduševljenjem možemo reći: “Zbogom komunisti, dobro došli komonisti”. Prije negdje oko mjesec dana Eben Moglen, tvorac GNU Opće javne licence i borac za slobodu u inforsferi, istaknuo je na svom predavanju u Novinarskom domu kako po prvi put imamo priliku sudjelovati i stvarati u sistemu zbog kojega nitko nije ubijen, nitko nije obješen, u sistemu koji ne priznaje kolateralnu štetu. Komonari i komonarke kažu samo: “Izvoli, posluži se, želiš li nešto od svega ovoga?”. Pa ti onda biraj. Dok ne stvorimo konkretne alternative i sisteme unutar kojih se poštuje različitost i pravo na izbor, ljudi koji upravljaju svijetom i dalje se imati ciničan cerek na usnama. CC je pravi lijek protiv cinizma. Pijte ga slobodno.

Uzdravlje…

Korporacije su ponekad manje osjetljive na prosjede, a više na čistoću svojih logoa i marki, imidža i prezentacije, reklama i poruka. Njemačka antirasistička mreža Kein Mensch ist Illegal radila je akcije protiv deportacije imigranata, ne samo zbog kršenja njihovih ljudskih prava te tjeranja na povratak u zemlje gdje su im životi ugroženi ili egzistencija upitna, već i zbog toga što je prilikom deportacija vrlo često dolazimo do ozbiljnih povreda imigranata, pa čak i smrtnih slučajeva. No, korporacija Lufthansa niti nakon brojnih prosvjeda nije htjela promijeniti svoju politiku i nastavili su s prevoženjem imigranata. Aktivisti su tada odlučili preokrenuti taktiku i poigrati se simbolima. Napravili su kopiju Lufthansinog imidža, brojne letke i brošure u kojima su najavili otvaranje posebne linije leta u Lufthansi nazvanoj Deportation Class. Reklamni primjerci su izgledali dizajnom i formom potpuno isto kao da ih je i sama avio-korporacija radila. Istaknulo se kako su u Lufthansi svjesni da moraju pružati vladi Njemačke usluge prevoženja imigranata, ali kako su posebno svjesni da imigrantima nije lako dok se voze lisicama vezani, s kacigama na glavi i povezom preko usta. U letku je istaknuto kako su svjesni da imigrantima nije baš najkomfornije tijekom leta, a komfornost je ipak Lufthansina najveća briga. Stoga su kroz Deportation Class, kao posebni klasu letenja, odlučili omogućiti imigrantima kao kompenzaciju jeftinije karte. Stvorena je čak i Internet stranica na kojima se mogu vidjeti odredišta i naručiti karte http://www.deportation-class.org. Letci i brošure su ostavljeni na Lufthansinim info-pretincima i štandovima na aerodromima, u putničkim agencijama i na turističkim sajmovima. Slučajni prolaznici, poslovni partneri, novinari, turisti i najširа javnost odjednom su shvatili poruku prosvjeda protiv Lufthansine politike i počeli prosvjedovati protiv nje. Napadali su korporaciju da kako može biti tako bešćutna i cinična pa još se i reklamirati prebacivanjem imigranata nuđenjem karte ispod cijene. Lufthansa je demantirala autorstvo nad letkom, ali se našla u problemima, jer nije mogla negirati realnost cijele priče. Iz korporacije su uobičajeno zaprijetili tužbom vlasniku Internet stranice, ali postigli su samo još veće širenje vijesti i podršku akciji. Lufthansa je doživjela ono što se u aktivističkim krugovima naziva “taktičkim sramoćenjem” i to je dovelo do zabrinutih pitanja dioničara Lufthanse na godišnjem okupljanju o mogućem padu zarade zbog prijevoza imigranata pa je čak i neoliberalni časopis The Wall Street Journal pisao o neetičnosti Lufthanse. Sve je to rezultiralo apelom Lufthanse njemačkom ministru unutrašnjih poslova za izuzećem iz daljnjih prijevoza imigranata, što su i dobili. Aktivisti bi se puno više mučili daljnjim prosvjedima u ovom slučaju, oni bi morali rasti u obimu i potenciranju konflikta. Također nikada ne bi sami dobili ovakvu odluku njemačkog ministarstva unutrašnjih poslova. Ovako su napali na najranjivijem području globalnih korporacija – njihovom brandu. Pretjerano se

poistovjećujući ne sa samim proizvodom ili uslugom, već sa svojim logoom, simbolima i porukama, globalne korporacije su ostavile i veliki ranjivi prostor upravo u tim područjima. U neku ruku aktivisti su ukrali ili bolje reći kidnapirali Lufthansin logo i suočili je sa stvarnim posljedicama njihove politike na javnosti razumljiv način (Lubbers, 2002).

Još nevjerojatniji primjer poigravanja sa simbolima neoliberalnog kapitalizma je projekt Yes Man. Naime, ljudi okupljeni oko projekta su zakupili Internet stranicu http://www.gatt.org, što je prethodnik WTO-a. Na stranici su objavili čitav niz nepovoljnih činjenica i podataka za WTO. Inače, takve stranice-podvale su uobičajena taktika pokreta. U svibnju 2000. godine na mail adresu stranice stiglo je najmanje očekivano pismo adresirano na tada generalnog direktora WTO-a Michaela Moorea u kojem ga se poziva da dođe u Salzburg na konferenciju međunarodnih pravnika za trgovinska pitanja. Aktivisti nisu mogli vjerovati kakva im se prilika pružila i preuzeli su uloge. Moore se javio i ispričao što ne može doći, ali je predložio dostojnu zamjenu dr. Andreasa Bichlbauera. Tako je započela najluđa priča testiranja povjerenja u jednu od najmoćnijih institucija na svijetu WTO. Dr. Bichlbauer se pojavio u Salzburgu sa svojim asistentom i sa snimateljem koji je svaki njegov korak pratio kamerom. Organizatorima je objašnjeno kako je kamera sveprisutna zbog “suludih aktivista” koji predstavnike kapitalizma gađaju pitama pa ih se ovako kamerom želi dobiti na djelu. Time je olakšano snimanje ove apsurdne priče. Bichlbauer je ispred WTO-a ispričao takvu gomilu gluposti i besmislica poput da treba ukinuti siestu u Španjolskoj i duge ručkove u Italiji kako bi se standardizirao radni sat ili kako bi u svijetu slobodne trgovine trebali razvijati demokraciju gdje jedan glas određuje jedan dolar, pa tko ima više para ima i više glasova. To bi kao potaklo konkurenciju i rast poduzetništva, jer bi svi imali razloga biti što bogatiji. Ono što je zaista nevjerojatno, a u neku ruku i zastrašujuće jest da nitko od prisutnih pravnika za trgovinska pitanja nije se usudio ili nije imao potrebu proturječiti uglednom predstavniku WTO-a. Jedino se jedna osoba iz Italije malo uvrijedila na opasku o dugim ručkovima. Nakon predavanja dr. Bichlbauer je čak hvalio Hitlerovu politiku slobodne trgovine bez ikakvog protesta od prisutnih. Kasnije se pojavio njegov prijatelj koji je odglumio novinara i uz poruku pravnicima kako je dr. Bichlbauer ipak izgađan pitama te je pitao jesu li možda iz njegovoga izlaganja primijetili razloge za napad pitom. Pravnici su rekli kako nisu ništa neobično primijetili u stavovima stručnjaka kojeg je poslao WTO. Kasnije je delegatima skupa poslana vijest kako je dr. Bichlbauer prvo obolio od otrova u piti, da bi ubrzo nakon toga i umro. Na kraju je cijela akcija provaljena i razotkrivena čak i u najvećim svjetskim medijima poput New York Timesa. Ljudi iz Yes Mana su mislili da su se dobro zabavili i pokazali kako se slijepo vjeruje samoproglašenim autoritetima, ali dočekao ih je još zanimljiviji poziv. Europska podružnica jedne od najvećih televizijskih kuća CNBC pozvala je

predstavnika WTO-a da debatira u emisiji uživo o globalizaciji pred prosvjede u Genovi 2001. godine. Tako je stvoren Granwyth Hulatberi, još jedan od važnijih stručnjaka WTO-a. TV kući je objašnjeno da će se gospodin Hulatberi javiti iz studija u Parizu te će se snimka prenositi satelitom. Ljudi iz Yes Mana su iznajmili sobu s pogledom na Slavoluk pobjede i krenuli sa snimanjem. Sugovornici su bili voditelj emisije Nigel Roberts, aktivist Barry Coates iz World Development Movementa te Vernon Ellis iz konzultantske kuće Andersen. Imao sam priliku slušati predavanje ljudi iz Yes Mana i gledati snimke (koje možete skinuti na http://www.theyesman.org) i to izgleda suludo i zaista nevjerojatno kad ih svo četvero gledate na ekranu, u četiri manja dijela, ispod njih burzovni izvještaji, a oni kao ozbiljno raspravljaju, pa Andy, odnosno Granwyth Hulatberi krene: "Prosvjednici su jednostavno previše koncentrirani na realnost, na činjenice i pokazatelje… Mi moramo pronaći put da uvjerimo ne prosvjednike, već njihovu djecu da slijede mislioce poput Miltona Friedmana i Darwina i tak odalje, prije nego one koje prosvjednici čitaju kao što su Trocki, Robespierre i Abbie Hoffman". Barry Coates je vrtio očima i nije mogao vjerovati kakve idiote WTO šalje na javne rasprave, ali nitko nije primijetio da se radi o smicalici. Andy je poslije od CNBC-a dobio i kazetu s emisijom uz zahvalu na sudjelovanju. Ono što sve skupa čini blesavijim je to što je za vrijeme Andyjevog govora puštana snimka s prosvjeda protiv sastanka MMF-a i Svjetske banke iz Washington DC-ja godinu prije na kojima se jasno vidi Andy kako nosi transparent i prosvjeduje protiv tih institucija. Sljedeći izazov bila je konferencija "Tekstil budućnosti" u Finskoj, no Andy i prijatelj Mike su odlučili otići korak dalje kako bi ispitali koliko daleko može ići ljudska poslušnost i konformizam. Tako su spremili specijalni program. Andy je facama okupljenim na konferenciji opet laprdao o tome kako je Građanski rat u SAD-u bio gubitak vremena, te kako je samo trebalo prirodno pustit da robovski rad zamijeni rintanje u neljudskim radnim uvjetima kao danas. Izlaganje koje je pripremio Andy ticalo se problema tekstilne industrije: problem nadgledanja radnika i problem njihove sklonosti odmaranju i ljenčarenju. U jednom trenutku izlaganja Mike prilazi Andyju kao njegov asistent i strga mu odijelo ispod kojeg je zlatna pripijena odora. Tu zlatninu je krasio i ogromni napuhani penis povezan s cijelim odijelom na čijem vrhu je bio mali ekran. Službeni naziv odijela bio je "Privjesak za vizualizaciju radnika". Kroz powerpoint prezentaciju Andy je prikazivao scene menadžera ili direktora tvornice kako trči po plaži, vježba ili se jednostavno odmara, a cijelo vrijeme preko ekrana na ogromnom penisu može nadgledati radnike u tvornici. Andy je dobio ogroman pljesak bez ikakvog pitanja da kakve li su to gluposti. Izgleda da za najveće stručnjake i poslovne ljude iz sektora odjeće glupost nema granica. Ili seže do vrha penisa. Dapače, dao je i intervjue u finskim novinama. Tek je poslije jedna gospođa rekla Andyju kako je ipak uvrijeđena jer "izum" implicira da su

direktori tvornica samo muškarci, ali da u biti ideja nije loša.

Andy se ovime šalio. Ali kao i često puta, stvarnost je puno opakija od bilo čega što zamislimo. A opsesija vođa, moćnih i šefova da nadgledaju one ispod jest opaka. Tako u 2005. godini saznajemo kako sve više britanskih tvrtki prisiljava radnike na nošenje elektronske narukvice koje služe za nadgledanje radnika. Korporacije koje su uvelike počele koristiti ovu tehnologiju su Tesco, Sainsbury's, Boots, Marks and Spencer i druge.

Cijela priča s Yes Manom je završila na konferenciji računovođa u Australiji. Na konferenciji Andy kao predstavnik WTO-a Kinnithrung Sprat objavio je ekskluzivnu vijest. Priznao je kako u WTO-u već dugo razmišljaju o radikalnim promjenama, kako su shvatili da korporativna globalizacija osiromašuje ljude te da ukidaju WTO. Na njegovo mjesto dolazi nova organizacija Trade Regulation Organization koja će držati korporacije odgovornima i staviti prednost zaštiti okoliša ili pravima radnika ispred trgovine i profita. Na video snimkama nevjerojatno je kako računovođe koji bi do prije nekoliko minuta javno hvalili sustav na kojem uživa WTO i bliske institucije, sada nakon što je autoritet proglasio da to ništa ne valja, pogođeni strijelom slobode i hrabrosti predlažu Andyju rješenja za pravedniji svijet uz neskrivene reakcije oduševljenja što je WTO-u došao kraj. Je li moguće da ljudi žele bolji i pravedniji svijet, ali pasivno čekaju da dobiju mig odozgo, naivno čekajući da se oni koji na njemu masno profitiraju samoukinu? Nakon konferencije poslano je na stotine adresa vijest ukinuću WTO-a, a čak je i kanadski parlament raspravljao o novim okolnostima. Andyju, Mike i drugima iz Yes Mana stizala su pisma oduševljenja i podrške za novi smjer koja su ubrzo zamijenila ona puna razočaranja i ljutnje, jer je iz pravoga WTO-a stigao demanti ukidanja. Yes Man je odgovorio da drugačiji svijet je moguć, ali da će njegovo stvaranje ipak započeti odozdo. Nakon što je završila priča s WTO-om, ljudi okupljeni oko Yes Mana stvorili su novu Internet stranicu http://www.DowEthics.com koja je objavila informacije o odgovornosti Dow Chemicala za tragediju u Bhopalu i nepodmirene dugove prema oštećenom stanovništvu. Naime, Dow je kupio Union Carbidge nekoliko godina nakon tragedije. Ovog puta dobili su poziv od BBC World Television da pričaju kao predstavnici Dow korporacije na godišnjicu tragedije u Bhopalu. Zašto ne, pomisle oni, ionako je prošlo dosta vremena od priče s WTO-om, a očito nekima nikad dosta. Andy se opet javljao iz studija u Parizu, ovoga puta s Eiffelovim tornjem iza sebe te kao predstavnik Dow korporacije Jude Finisterra objavivši ekskluzivnu vijest kako Dow prihvaća punu odgovornost za tragediju te će isplatiti žrtve s 12 milijardi dolara odštete. Također je obećao da će izručiti Indiji Warrena Andersona, bivšega direktora Union Carbidgea koji je tamo osuđen na 20 godina zatvora za višestruko ubojstvo. Andyja je bilo strah da ovime ne pruži

žrtvama lažnu nadu, ali je prevladao osjećaj kako će to ipak pojačati interes za cijeli slučaj, posebno u SAD-u gdje se često takve informacije prešućuju u najmoćnijim medijima. Za svega dva sata vijest je postala broj jedan na googlu. Dow je demantirao “svoju” promjenu, a BBC je pozvao Andyja ponovno u studio kako bi detaljno objasnio svoje namjere i razloge za ovakvu prevaru. Priča s Yes Manom nam pokazuje koliko se ljudi uče poslušnosti i pasivno slijede lažne autoritete kamo god ih oni uputili što je za bilo koje društvo najopasnija stvar koja se može dogoditi.

ALTERNATIVNI EKONOMSKI PROGRAMI

Ekonomske alternative predstavljaju zaista poseban oblik borbe, možda upravo zato jer ih ljudi nekako najmanje očekuju u tom području. Razlog je što se neoliberalni kapitalizam čini toliko prevladavajućim da nam se ništa drugo ne čini realnim. No tijekom istraživanja za ovu knjigu i sam sam se ugodno iznenadio koliko nam se toga pruža na području, uvriježeno rečeno, ekonomije kako bismo poboljšali naš svijet. Što se tiče ekonomije i mogućnosti da ona služi i radi za ljude, a ne za malu skupinu na vrhu piramide moći, započet ćemo s konceptom kooperativa, kod nas poznatijih kao zadruge. Nakon toga ćemo predstaviti koncept fair trade ili poštene trgovine, eco-rata, LETS-a i na kraju mikrokreditiranja.

Kooperative/zadruge su danas prevladavajući organizacijski model unutar alternativnih ekonomskih programa. Postoje kooperative potrošača i proizvođača, ali i tzv. samoupravne kooperative.[62] Ove prve su donekle i češće, a radi se o uobičajenim oblicima udruživanja ili kako se kod nas češće kaže zadrugarstva prilikom proizvodnje određenih proizvoda, te udruženja potrošača koji organizirano kupuju dotične proizvode. Samoupravne kooperative imaju nekoliko presudnih faktora koje moraju zadovoljiti, a to su: radna snaga posjeduje i upravlja kompanijom; sve odluke donose se demokratskim izborima na principu jedna osoba-jedan glas; rad i plaće dijele se na demokratskim temeljima (Estey i Bowman, 2001). Prvi dokazi kooperativnog odnosa između ljudi pronađeni u starom Egiptu, Babilonu, Grčkoj, Rimu, među plemenima Sjeverne Amerike i Afrike, kao i kasnije među poljoprivrednicima drugdje u svijetu. U srednjem vijeku možemo nalaziti neke oblike grupa za međusobnu pomoć u gradovima. I danas se pokušava pratiti šest osnovnih principa koji su utemeljeni s prvom dugoročnom kooperativom Rochdale 1844. godine: otvoreno i dobrovoljno članstvo; demokratska administracija; neprofitni status; vraćanje viška članovima; edukacija članstva i suradnja između kooperativa. Rochdale Society of Equitable Pioneers nije bila prva kooperativa, ali je bila prva koja je trajala duže vrijeme, a i formirali su do danas važne principe za kooperative. Generalna skupština International Cooperative Alliancea donijela je sljedeće osnovne principe za kooperative: dobrovoljni pristanak (bez rodne, socijalne, rasne, političke ili religijske diskriminacije), demokratsko uređenje (kontrola od samih članova), participacija (članovi kooperative kontroliraju njen kapital), autonomija (suradnja s drugim kooperativama temelji se također na demokratskim principima), edukacijski princip (osposobljavanje članova za efikasni doprinos kooperativi i informiranje javnosti), kooperativnost (suradnja na lokalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou) i briga (za

održivi razvoj njihovih zajednica).

Po podacima ILO-a kooperative zapošljavaju 100 milijuna ljudi, više od svih korporacija na svijetu koje zapošljavaju 86 milijuna ljudi. Čak 725 milijuna ljudi su članovi kooperativa kao radnici, potrošači ili stanovnici, a u zemljama u razvoju više od pola stanovništva je blisko povezana s kooperativama (Ransom, 2004).

U Brazilu 60.000 doktora (trećina od ukupnoga broja) radi unutar kooperative. U Južnoj Koreji kooperativa ribara zauzima 71 posto tržišta. U Japanu kooperative na tržištu riže i ribe zauzimaju 90 posto. Na Cipru kooperative drže 30 posto bankarskih usluga i 35 posto poljoprivrednih proizvoda. U SAD-u je 750.000 ljudi zaposleno u kooperativama koje godišnje prodaju robe u vrijednosti većoj od 100 milijardi dolara. Kooperativno stanovanje osigurava dom za 3 milijuna ljudi, a Co-op City u Bronxu u New Yorku je s 50.000 stanovnika najveća takva zajednica u svijetu. Kooperative distribuiraju struju za 25 milijuna ljudi. Kooperative imaju najviše zemlje u Velikoj Britaniji. Gotovo 40 posto Kanađana je član bar jedne kooperative.[63] Mljekarska industrija u Indiji organizirana kao kooperativa i zapošljava više od 11 milijuna ljudi te sudjeluje u ukupnoj proizvodnji mlijeka sa 17 posto (Christian Aid, 2004). Radi o siromašnim farmerima koji u većini imaju manje od pet krava pa im rad u kooeprativama osigurava normalan život. U opasnosti je zbog odluke suda WTO da prihvaća žalbu SAD-a, jer Indija subvencionira svoju mljekarsku industriju.

Najpoznatija kooperativa na svijetu nalazi se u španjolskoj pokrajini Baskiji. Kooperativu Mondragon osnovao je Jose Maria Arizmendiarrieta koji je nakon Španjolske revolucije zatvoren. Nakon izlaska iz zatvora postaje svećenik i povezuje kooperativni način proizvodnje s katoličkom socijalnom doktrinom. Zajedno sa svojim učenicima, 1956. godine osniva kooperativu koja je danas pojam uspješnosti čak i u poslovnom svijetu. Danas kooperativa Mondragon ima 60.000 zaposlenih s godišnjim profitom od 425 milijuna dolara. Okuplja 86 proizvodnih jedinica (obrazovni centre, poljoprivredne, građevinske, uslužne, potrošačke kooperative i vlastitu banku). Ukupna vrijednost Mondragon kooperative iznosi preko 14 milijardi eura. U kooperativama se pokušavaju plaće i zarade balansirati, naravno uz poštivanje i osobnog doprinosa. U Mondragonu je bilo velikih rasprava kada su si menadžeri htjeli povećati plaće jer su isticali kako je na njima veća odgovornost pa je i pošteno da dobiju donekle veće prinose. Premda je bilo velikog otpora u kooperativi pa i upozorenja da će to uništiti duh koji je i stvorio Mondragon, prvo se omjer plaća menadžera i običnih radnika povećao na 4,5 prema 1, da bi polovinom devedesetih skočio na 6 prema 1 uz daljnje produbljivanje. Podsjećamo da direktori i menadžeri najpoznatijih korporacija

zarađuju za u prosjeku preko 400 puta više od običnih radnika. Nedavno je kooperativa Mondragon morala popustiti te zbog prestanka zaštite subvencijama i carinama potražiti radnu snagu izvan EU-a, gdje radnike plaćaju manje. Zbog toga ih mnogi ne smatraju više kooperativom. Mi ipak smatramo vrijednim njihov dosadašnji uspjeh.

Posebno je poznata Seikatsu Club Consumers' Cooperative Union iz Japana koji su osnovale žene 1965. godine želeći biti sigurne u kvalitetu proizvoda koje kupuju. Nastale odlukom 200-tinjak žena koje žele kupiti određeno mlijeko kako bi podržale male proizvođače. No, oni nisu samo potrošačka kooperative, već su tijekom godina svog postojanja uložili i u stvaranje proizvodnih kooperativa. Uglavnom sastavljena od žena, ova kooperativa opskrbljuje s kvalitetom i zdravom hranom preko 230.000 kućanstava. Danas su aktivne i na političkom planu s predstavnicama u kvartovskim i gradskim skupštinama, kao i suradnjom sa siromašnim područjima Filipina od kojih kupuju šećer, banane i slične proizvode na principima pravedne trgovine.

Možemo spomenuti i uspješnu Kerala Dineshi Beedi kooperativu u Indiji u kojoj radnici i radnice motaju cigarete. Ovdje je zanimljivo napomenuti kako se radi i o jednom od najslabije plaćenih poslova u Indiji u kojem se radnici i radnice uvelike iskorištavaju te rade u teškim radnim i zdravstvenim uvjetima.[64] Ovaj projekt je zanimljiv jer je stvoren u suradnji s lokalnom upravom savezne države Kerala u Indiji. Radnici u glavno tijelo kooperative biraju pet predstavnika, a lokalna vlast dva. Kooperativa zapošljava 46.000 ljudi uz mnoga prava o kojima drugi indijski radnici u tom sektoru, pa i ostalima, mogu samo sanjati. Zbog sve veće nepopularnosti cigareta, kooperativa sve više usmjerava svoju proizvodnju prema poljoprivredi te se trenutno provodi plan prebacivanja 25 posto radnika na neduhansku proizvodnju tijekom deset godina. U tom restrukturiranju nijedna osoba ne smije dobiti otkaz. Kao što je Porto Alegre poznat po participativnom budžetu, tako je Kerala poznata po tzv. "Kerala razvojnom modelu", gdje su zbog pravednije redistribucije zadovoljene mnoge potrebe njenih stanovnika, unatoč relativno malom BDP-ju. U prvoj polovici '90-ih prošloga stoljeća BDP u Kerali bio je svega 180 dolara naspram indijskih 300 dolara ukupno. Ipak, pismenost u Kerali je bila 91 posto, u Indiji 48 posto; životni vijek 69 za muškarce i 73 za žene, naspram indijskoga prosjeka od 61 godine; smrtnost dojenčadi je bila 13 na 1000, što je bolje nego u Washington D.C.ju, a o Indiji sa 80 na 1000 da i ne govorimo. Kasnije se u drugoj polovici '90-ih BDP povećao na 324 dolara, a važno je napomenuti kako je postotak ljudi koji vjeruje političarima osjetno veći u Kerali, nego u drugim dijelovima Indije pa i svijeta. Čak jedna trećina stanovništva aktivna je u nekoj od društvenih organizacija. Svako selo u Kerali ima knjižnicu, a stupanj korupcije je najmanji (Franke i

Chasin, 1998; Franke, 2001).

Nakon pobune 2001. godine u Argentini ponovno je osposobljeno za rad od samih radnika i radnica preko 200 tvornica. Uglavnom tako što bi ponovno pokrenuli rad nakon što su zbog financijske krize vlasnici ostavljali da tvornice propadnu. Time je radničkim samoupravljanjem spašeno 15.000 radnih mjesta. Jedna od najpoznatijih bila je tvornica Brukman koju je policija napala u travnju 2003. godine kako bi uništila uspješno samostalno radničko upravljanje tvornicom. Tvornice su proizvodile keramiku, tekstil, kruh, frižidere, a na selima su se stvarale poljoprivredne kooperative. Stvarane su kooperativno vođene tiskare i škole. Posebno je bila uspješna tvornica keramike Zanon koja je čak nakon radničkoga preuzimanja i spašavanja tvornice morala zaposliti nove ljude.

Fair trade (poštena ili pravedna trgovina) je oblik trgovine zamišljen kao alternativa "slobodnoj trgovini" i prevladavajućim odnosima u današnjim financijskim i trgovinskim odnosima. Pojavu fair tradea možemo smjestiti na početak '80-ih godina prošloga stoljeća. Osnova fair trade je da se odgovorni potrošači iz bogatijih zemalja solidariziraju sa siromašnim proizvođačima iz zemalja u razvoju ili zemalja Trećega svijeta. Pristankom da određeni proizvod plate nešto više direktno pomažu ljudima u siromašnim zemljama da opstanu i izdrže nepravedan pritisak subvencioniranih proizvoda sa Zapada. Principi fair trade su: pravedna plaća unutar lokalnoga konteksta, transparentnost prema javnosti, angažiranje u ekološki održivim projektima, građenje dugoročnih trgovinskih odnosa, sigurnost da fair trade proizvodi nisu stvarani dječjom radnom snagom i drugi. Žene kao proizvođačice zauzimaju 60 do 70 posto unutar fair tradea. Proizvođaču se garantira da će dobiti, od kasnije cijene u trgovinama, najmanje 30-40 posto. Na primjer, na Haitima radnice koje proizvode odjeću zarade manje od jedan posto od kasnije cijene kad proizvodi stignu na police.

Danas fair trade vrijedi svega 400 milijuna dolara, što je udio od 0,01 posto ukupne svjetske trgovine, no zadnjih godina u pojedinim zemljama bilježimo porast u trgovini fair trade proizvodima za 30 posto godišnje, a u SAD-u čak 50 posto. Premda se fair trade može kritizirati kako ima više veze s trgovinom, a manje s mijenjanjem socijalnih odnosa te kako bi bilo bolje ljudima u siromašnim zemljama da ne budu ovisni o zapadnim potrošačima, fair trade u ovom trenutku predstavlja direktnu akciju i konkretan oblik solidarnosti s ljudima kojima se kao alternativa predstavlja težak rad za korporacije ili prosjačenje. Također, često se radi o proizvodima koji ovise o tim područjima. Puno je, ne samo socijalno, bolje, već i ekološki održivije da zapadni potrošači kupe organsku fair trade kavu, nego kavu dobivenu

konvencionalnim antiekološkim načinom.

Kao oblik solidarnosti koristi se i tzv. valuta ecorates. Ecorates se izračuna tako da se zbroje godišnji troškovi za uobičajene stvari na koje trošimo: hranu, odjeću, kopiranje, litra benzina, troškovi stanovanja i dr. Nakon toga svaka zemlja dobije svoju eko ratu u odnosu na jedan euro. Tako ispadne da je ecorates za Hrvatsku negdje oko 0.65, a za, na primjer, Dansku 1,11. Time se za mnoge proizvode, ali i kao participacija, posebno na ekološkim susretima i skupovima ljudi iz bogatijih zemalja solidariziraju s onima iz siromašnijih tako da plate više za određeni proizvod ili uslugu. Na primjer, uzmimo da spavanje na nekoj ekološkoj konferenciji dođe 10 eura po noći. Osoba koja dolazi iz Hrvatske će platiti 6,5 eura po noći, a osoba iz Danske 11,10 eura. Eventualne mane ecoratesa bi bile što se može desiti da osoba iz Hrvatske bude bogatija od osobe iz Danske, a zemljopisnim određenjem uđe u financijski povoljniju grupu. Ipak se radi o projektu koji se vrti oko ljudi s izraženim osjećajem odgovornosti pa su, koliko mi je poznato, zloupotrebe rijetke te se uvijek apelira unaprijed na savjest ljudi koji koriste ecorates da se pomogne onima zaista najugroženijima.

Mnogo dalekosežnija alternativa je LETS, ponekad znan i kao Local Exchange Trading Systems. Radi se o umreženom sistemu gdje ljudi razmjenjuju proizvode i usluge bez upotrebe službene valute određene države, već koriste vlastiti novac koji izmisle. Michael Linton, osnivač prvoga modernoga LETS-a predložio je definiciju koja je uvriježena kao točno i najbolje objašnjenje sustava: “LETS je samoregulirajuća ekonomska mreža koja djeluje kroz sustav računa koji omogućuju korisnicima (pojedincima, poslodavcima i tako dalje) emitiranje vlastite lokalne valute.” (Glavina, 2002: 23).

Ne radi se o klasičnom tipu razmjene, jer je unutar LETS-a važno da postoji cirkulacija unutar mreže. Smatra se da ljudi ne trebaju novac da bi kupovali ili prodavali robu ili usluge, već da mogu stvoriti vlastitu valutu i povećati vlastito blagostanje čime će poboljšati svoju lokalnu zajednicu i povećati broj interakcija u zajednici (Glavina, 2002:3). Lietaer (2001) navodi četiri megatrenda našeg vremena na koje tradicionalni monetarni sistemi neće imati odgovor u slijedećih dvadeset godina:

1. Val starosti – sve je veći broj starih ljudi, posebno u zapadnim društvima. Konvencionalni monetarni sistem nije u stanju osigurati im sigurnu i dovoljnu mirovinu;
2. Informatička revolucija – tehnologija sve više stvara “društvo bez posla”. Kako će prevladavajući monetarni sistem riješiti sve veću globalnu nezaposlenost?
3. Klimatske promjene i gubitak bioraznolikosti – konvencionalni monetarni sistem počiva na kratkotrajnom oplođivanju novca, a potreba nam je trajno održivi sistem;

4. Monetarna nestabilnost – konvencionalni monetarni sistem kontinuirano i konstantno proizvodi monetarne krize uništavajući živote stotina milijuna ljudi.

Prvi LETS kakve ih danas poznajemo je stvorio Michael Linton 1983. godine u Kanadi za vrijeme velike nezaposlenosti. U svega dvije godine uključilo se 500 ljudi razmjenjujući proizvode i usluge u vrijednosti od 300.000 dolara. Inače, LETS-ovi vuku inspiraciju iz sličnih sistema u prošlosti. Tijekom velike depresije ’30-ih najuspješniji sustav izlaska iz siromaštva nalazimo u Austriji. U gradu Wörgl ekonomska kriza i siromaštvo su praktički iskorijenjeni u svega godinu dana te se sustav proširio na još 200 zajednica u Austriji. Uništen je odlukom centralne austrijske banke koja se pobojala da ne izgubi kontrolu nad životima ljudi. Slična situacija s istim rezultatom bila je i u Bavariji i u SAD-u u to doba (Croall, 1997). Silvio Gesell je bio vizionar koji je pred kraj Prvog svjetskog rata shvatio kako najbolje rješenje protiv budućih ratova uništenje monetarnog sistema koji se temelji na iskorištavanju i pljački. Njegov rad na “slobodnim ekonomijama” inspirirao je kasnije uspjehe u Austriji i Njemačkoj tokom Velike ekonomske krize krajem ’20-ih godina. Kako to već biva, nakon što je Gustav Landauer kao guverner Bavarske ubijen od strane desničarskih paramilitarnih grupa, njegov Ministar financija Silvio Gesell je bio uhapšen. Nakon dolaska marksista na vlast u Bavarsku i oni ga hapse i optužuju za veleizdaju. Ignoriran umire 1930. godine, prije nego što je mogao vidjeti ostvarenje njegovih predviđanja o novom ratu ukoliko se ne promijeni financijska i monetarna politika (Lietaer, 2001). Današnje lokalne monetarne inicijative po Lietaeru imaju veće šanse preživjeti, u odnosu na prijašnje pokušaje tog tipa, jer:

1. ne teže zamijeniti sadašnji monetarni sistem, već egzistirati paralelno s njim. Zato ih on i zove komplemetarnim monetama, a ne alternativnim;
2. već su se pokazale uspješnima u riješavanju problema koje konvencionalni monetarni sistem ne može riješiti, ako ih čak ne i proizvodi;
3. Dostupnost informacijskih tehnologija olakšava primjenu novih monetarnih sistema, a i osigurava demokratizaciju tog procesa kroz svoju globalnost.

LETS se pokazao iznimno vrijednim u uključivanju marginaliziranih skupina (nezaposlenih, manjina, osoba s određenim stupnjem invaliditeta, starim osobama…) koje se osjećaju isključeno iz uobičajenoga društvenog života. Unutar LETS-a ponovo su se osjetili vrijednim članovima svojih zajednica, jer zapravo svatko ima određene sposobnosti, pitanje je samo razvijaju li ih i prihvaćaju osobe same i društvo. Ideja je, dakle, da ljudi unutar alternativne ekonomske mreže razmjenjuju proizvode i usluge ovisno o potrebama. Neke od prednosti

LETS-a su: regeneriranje lokalne ekonomije; veća kontrola nad proizvodima i uslugama koje ljudi dobivaju; veća osobna uključenost prilikom transakcija; razvijanje osjećaja za zajednicu; poboljšavanje socijalnih kontakata i smanjivanje socijalne izoliranosti; razvijanje znanja i vještina koje bi inače ostale neotkrivene ili se niti ne bi razvile; jačanje samouvjerenja i samopoštovanja kod ljudi; očuvanje prirode jer se više koriste lokalni proizvodi i resursi; te veće uživanje i kvalitetu života (Croall, 1997). Obično se novac naziva po lokalnim prirodnim ili kulturnim posebnostima. Postoji i udruživanje LETS-a u mrežne veće skupine gdje sistemi razmjenjuju jedni s drugima proizvode i usluge koje nemaju sami. To nazivamo Multi-LETS-om. Danas LETS uključuje hotele, taxi službe, prehrambene kooperative, firme za selidbe, firme za gradnju kuća, Internet klubove i druge. Koliko nam je poznato, jedino je nafta do sada bila izuzeta iz LETS-a, no s obzirom na ulogu tog resursa to nas ne treba čuditi. Nakon pojave biogoriva i drugih decentraliziranih metoda za proizvodnju goriva i taj problem će biti riješen. LETS time može zaokružiti krug svih potreba.

Kao kompjuterski stručnjak “Linton je smatrao novac informacijom koja služi mjerenju ljudskih učinaka, te po njemu nema razlike između novca koji posreduje u razmjeni i, na primjer, inča koji mjere duljinu. Novac je, jednostavno rečeno, samo informacija. Sve informacije se pohranjuju u kompjutor te se novac zbog toga ne mora tiskati na papir da bi poprimio oblik novčanice. Tako je nastala LETS valuta” (Glavina, 2000: 9). Razlike između LETS i uobičajenih nacionalnih ili regionalnih valuta možemo vidjeti u slijedećoj tablici:

Nacionalna valuta	**Lokalna valuta**
Temeljena na dugovima s kamatama	Temeljna na slobodnoj razmjeni
Iscrpljuje kapital zajednice	Stvara lokalni kapital
Konkurentna je	Ima obilježja suradnje
Stvaraju je vanjske institucije	Nastaje unutar zajednice
Motiv zarade profita	Osiguranje temeljnih potreba
Destruktivna za okoliš	Štiti okoliš
Ovisna o vanjskim resursima	Promovira samodovoljnost zajednice
Dominiraju multinacionalne kompanije	Dominiraju provincijalni humani resursi
Bogatstvo gomilaju najmoćniji	Bogatstvo se redistribuira među ljudima
Proizvodnja na duge relacije	Lokalna proizvodnja
Neprenosiva vrijednost s obzirom na $	Prenosiva vrijednost s obzirom na stopu razmjene
Tipična je nezaposlenost	Veći potencijal zaposlenja
Izolira pojedince	Jača zajedništvo
Siromaštvo se povećava tijekom nacionalnih depresija	Ublažava siromaštvo tijekom nacionalnih depresija

Promovira pohlepnost, osobne interese i neetičke postupke	Promovira suradnju i povjerenje
Nemotivirani radnici	Motivirani poduzetnici
Posuđivanje s kamatama diže cijene	Posuđivanje bez kamata stabilizira cijene
Promjenjivo gospodarstvo	Stabilno gospodarstvo
Volonterstvo se malo cijeni	Podržavaju se neprofitne usluge
Kapitalizaciju lokalne djelatnosti kontroliraju korporacije	Kapitalizacija lokalne djelatnosti je pod lokalnom kontrolom
Nedostatak lokalnih sredstava	Kreativni projekti u zajednici
Deplasman malih poduzetnika	Rast broj malih poduzetnika
Moć je korumpirana i udaljena od lokalnoga nadzora	Subjekt lokalnoga nadzora je pojedinac
Daju moć gigantskim privatnim kontrolama	Odgovorne lokalnim organizacijama
Javno zdravstvo, obrazovanje i socijalna skrb pod čvrstom kontrolom	Osobni odabir zdravstva, obrazovanja i socijalne skrbi
Krajnji rezultat su investicije radi profita	Krajnji rezultat je etičko investiranje
Novac pruža lažnu sigurnost	Vrednuju se duhovni resursi i brižni odnosi
Otpadni proizvodi smatraju se novčanim troškovima i odbacuju se	Otpadni proizvodi se recikliraju kako bi se štitila lokalna ekologija

Tablica preuzeta iz diplomskoga rada Sunčane Glavine *Sustav lokalne trgovine i razmjene*, 2002.

Kao jedan od najagilnijih teoretičara i praktičara LETS-a, Ross Dobson (1993) smatra kako u LETS-ima zapravo nema novca u klasičnom smislu te riječi, nema ga u smislu novca kao robe, već kao novac zapiska, fakt da se određena transakcija dogodila. To je novac koji ne postoji izvan same zajednice koja ga je stvorila te nema nikakvu simboličku niti uporabnu funkciju prije samog čina razmjene. Bitna je dakle razmjena, a ne sredstvo. LETS novac ne može nitko arbitrarno stvoriti niti manipulirati njime na tržištima. LETS nas time u praksi podsjeća kako je moguć sustav u kojem nismo toliko ovisni o novcu kao robi. Ograničeni novcem mi često zanemarujemo ili nam se sputavaju sve naše mogućnosti, sposobnosti i vještine koje posjedujemo ili smo u stanju ih stvoriti. Unutar LETS-a nas se ohrabruje koristiti sve naše potencijale. S fokusa na novac kao takav prebacujemo fokus na same proizvode i usluge što kruže u sistemu.

Richard Douthwaite (1996) kao jedan od najcjenjenijih autora na području razvoja lokalnih zajednica ističe kako razvoj LETS-a potiče veći stupanj nezaposlenosti na nekom području ili socijalne veze trebaju biti jake. Možemo zaključiti kako LETS ima dva moguća uzroka: negativni (nezaposlenost i siromaštvo) i pozitivni (socijalne veze). Premda ne treba

zanemarivati vrlo česte slučajeve da ljudi iz negativnog uzroka, zajedničkim radom, aktivizmom i solidarnošću stvaraju jake socijalne veze. Bernard Lietaer je jedan od najvećih stručnjaka za novac. Lietaer ističe kako uglavnom nije problem u nedostatku proizvoda ili resursa, već novca. Sistem nas uči da ulazimo u gladijatorsku arenu tragati za novcem. Time se sistemski proizvodi gramzivost i pohlepa. Inače ispadamo iz igre. Po Liateru LETS sistemi imaju dobre temelje da nastanu kod nezaposlenosti iznad 12 posto.

Često se LETS kritizira kao sistem koji puno više ide na ruku samozaposlenima koji imaju najviše vremena (Dobson, 1993). Stvaranje i upravljanje LETS-ima mora biti opće i kolektivno. Iskustva su pokazala kako LETS-ovi koji su bili pogonjeni jednim ili svega nekoliko ljudi imaju visoku tendenciju ugasiti se.

Trenutno postoji 1900 lokalnih zajednica u svijetu koje proizvode vlastiti novac. U SAD-u se i Kanadi kroz takve sisteme razmijeni protuvrijednost od 6,5 milijardi dolara, a procjenjuje se kako je 1997. godine razmijenjeno dobara i usluga u cijelom svijetu za 650 milijardi dolara. U Britaniji u LETSovima sudjeluje 35.000 ljudi, u Švicarskoj 80.000. Proširio se i na Francusku, Italiju i Nizozemsku te drugdje po Zapadnoj Europi. Najuspješniji LETS nalazi se u Australiji i zove se Blue Mountains.[65] Ovakvi sistemi posebno se koriste u siromašnim zemljama, jer osigurava proizvođačima da će uvijek dobiti istu cijenu za svoj proizvod, a potrošače da cijene neće skočiti preko noći, što se događa zbog nestabilnosti globalnoga financijskoga sustava i špekuliranja na burzama. U argentinskom sistemu razmjene RGT-Red Global de Trueque sudjeluje pola milijuna ljudi, čime je to najveći takav sistem u svijetu. Na Tajlandu je nakon velike financijske krize u cijeloj regiji stvoren uz pomoć savjetnika iz Nizozemske i Kanade te jedne japanske fondacije lokalna valuta koja je vrijedila u nekoliko sela. Bia Bank je dobila ime po školjci koja je prije služila kao vrijednost prilikom razmjena. Uspjeh je bio primjetan nakon svega par mjeseci i lokalno seosko stanovništvo je osjetilo slast neosjetljivosti na špekulacije valutama i umjetno određivanje cijena. No vrlo brzo je država ocijenila kako bia predstavlja “opasnost za nacionalnu sigurnost” pa se čak optuživalo seljake da žele stvoriti nezavisnu državu. Nakon toga je centralna banka Tajlanda proglasila bia valutu ilegalnom. Dakle, danas su različiti odgovori vlasti na LETS sustave. Negdje ih država aktivno podupire i podržava kao u Argentini, Australiji ili Meksiku, negdje je podrška više indirektna i na lokalnom nivou (Britanija), a ima slučajeva gdje ih se i dalje spriječava (Tajland). Aktivnosti koje se plaćaju vrstom lokalne autonomne valute Time Dollarom u SAD-u su čak službeno izuzete od bilo kakvog oporezivanja. U Novom Zelandu Ministarstvo socijalne skrbi financira i pomaže stvaranje LETS projekata. Trenutno Europska komisija financira četiri regionalna projekta koje se baziraju na komplementarnim

valutama. Japanska vlada u potpunosti financira sve kako oni kažu “aktivnosti eko-novcima”. Na početku smo rekli kako će za konvencionalni monetarni sistem jedna od najtežih zadataka biti osiguravanje dovoljno mirovina za sve veći broj stanovništva starije dobi. Japan je upravo krenuo u riješavanje ovog “problema” drugim putem. Japansko Ministarstvo zdravstva financira Valutu zdravstvene skrbi. Volonteri se mogu brinuti za starije osobe ili za osobe s mentalnim ili fizičkim oštećenjima. Ovisno o količini sati i vrsti posla dobivaju “sate”. “Sate” mogu sami iskoristiti za bilo koju uslugu u zdravstvu ili mogu pokloniti nekome po svom izboru. Krajem ’90-ih bilo je preko 300 takvih sistema u Japanu.

Tako se i javila dilema treba li i kako surađivati s legalnim strukturama. Naime, pojedina gradska vijeća su prepoznala ulogu LETS-a u smanjivanju siromaštva i poboljšanju života ljudi te su unutar Agende 21 ili unutar svojih socijalnih programa počeli s podrškom LETS-a. Neki smatraju kako LETS treba ostati nezavisan i autonoman, dok drugi smatraju kako se time mijenja konvencionalni sistem iznutra. U Velikoj Britaniji oko 25 posto LETS-a prima određenu pomoć od lokalnih uprava. Ovdje treba spomenuti kako bi broj bio i veći da su lokalne uprave više okrenute ka podršci LETS-u. Tako da od onih koji ne dobivaju nikakvu službenu pomoć polovica ili zahtijeva pomoć ili bi je prihvatila, šestina nema stav o tom pitanju, a svega 6 posto izražava protivljenje takvoj vrsti pomoći. Uglavnom je ta pomoć skromna i temelji se na osiguravanju prostora za rad administracije, opreme, printanju i kopiranju materijala o LETS-u i slično. No, negdje je osigurana i novčana podrška pa postoje slučajevi gdje su i čitava gradska vijeća ušla u LETS (Croall, 1977).

Često se ističe kako LETS sustavi unutar kojih ljudi zadobiju veliko povjerenje jedni u druge, praktički počinju organski doživljavati cijeli sustav i prestanu bilježiti razmjene. Neke su zajednice odbile uopće razmišljati o LETS-u, jer su stvorile unutar sebe sistem gdje su potpuno slobodno i bez ikakvoga novca (pa i zamjenskoga) dijelili proizvode i usluge. Time se LETS jako približava ekonomiji poklanjanja koja se bazira se na potpuno drugačijem principu od tržišnoga. Poklanjamo bez ikakve želje za trenutnom povratnom uslugom, dajemo bez pomisli je li osoba kojoj poklanjamo u mogućnosti platiti ili uzvratiti poklonom. Ekonomija poklanjanja jača odnos koji imamo s dotičnom osobom, ili šire ako je dio opće politike jača čitavu grupu ili zajednicu koja je gradi kao dio sebe. U širim grupama dakle, ekonomija poklanjanja podržava samu sebe, jer poklanjanje vrlo brzo počinje kružiti kao sam po sebi razumljiv dio zajednice (Dobson, 1993).

Unutar LETS-a se ljudi u neku ruku sami kreditiraju i kontroliraju pravila. Mogući je i pristup odozgo. Grammen banku osnovao je profesor Muhammad Yunus 1976. godine kako

bi mikrokreditima pomagao siromašno stanovništvo u Bangladešu. Ideja je da se ljudima pomogne razviti vlastite male poslove, bez hvatanja u zatvoreni krug sve većih i većih dugova, što komercijalne banke uredno čine, dapače na osnovu toga egzistiraju. Banka daje male kredite bez jamaca i do 2004. godine ima 3,7 milijuna korisnika od čega je 96 posto žena. Time su mnoge spasili od siromaštva i praktički pokrivaju 68 posto svih sela u Bangladešu. Djeluje kao nezavisna banka koja je 90 postotnom vlasništvu njenih korisnika, a 10 posto pripada državi. Premda su profesora Yunusa mnogi odvraćali od te ideje pa mu se čak i podsmjehivali jer je uvriježeno mišljenje bilo kako siromašni neće vraćati kredite, pa čak niti tako male i s gotovo nikakvom kamatom, trend vraćanja kredita kreće se oko 97 posto s čim se niti mnoge komercijalne banke ne mogu pohvaliti. Self-Employment Women Association (SEWA) je nastala 1974. godine s namjerom da malim kreditima financira siromašne žene u Indiji. Danas imaju povrat od 96 posto (Gélinas, 1998). Njihov koncept se proširio po cijelom svijetu, a u Indiji su uspjele stvoriti čak i kooperativni zdravstveni sustav. Također se u Aziji uspješno razvija i tzv. Proutova "solidarna socioekonomija".[66]

Mikrokrediti postaju sve popularniji i godišnje ih se podijeli u vrijednosti od 30 milijuna dolara uz rast od 30-40 posto svake godine.

Posljednjih godina mikrokrediti postali su popularni i u mainstream ekonomskim krugovima pa i sam Grameen Trust namijenjen sličnim projektima u svijetu financira Svjetska banka, USAID i druge agencije i fondacije. Zbog toga su dobili mnoge kritike da pomažu institucije koje zapravo stvaraju siromaštvo (Gélinas, 1998). Micro-Credit samit 1997. godine financirale su najmoćnije svjetske banke i korporacije zajedno s Grameen bankom. Ubrzo nakon samita najavljeno je osnivanje zajedničkoga Grameen-Monsanto Centre for Environment-Friendly Technologies gdje je Banka trebala dobiti donaciju od 250.000 dolara od Monsanta kako bi kupovala Monsantove proizvode i dijelila ih po bangladeškim selima. Tek nakon brojnih prosvjeda u Grameen banci su odustali od ove suradnje. Sve su postajale i glasnije kritike kako se uspjeh Banke može zahvaliti samo karizmi i dobroj vještini držanja govora profesora Yunusa. Također, neke studije su pokazale kako oko 2/3 svih kredita danih siromašnim ženama zapravo u stvarnosti kontroliraju njihovi muževi, očevi ili drugi muški članovi porodice.

EKOLOŠKI PROJEKTI

Sada smo u maloj, recimo to uobičajeno gabuli, jer smo mnoge ekološke priče već spomenuli, od brojnih direktnih akcija i kampanja do borbi protiv GMO-a, a za organsku ili neku ekološku poljoprivrednu metodu. U prvom dijelu knjige dosta smo pisali o poražavajućem stanju za zaštitu naše prirodne sredine te o posljedicama koje to ostavlja na socijalne i druge aspekte dimenzije naših društva. Od borbe za bolji svijet unutar ekološke dimenzije možemo nabrojati: održiviju proizvodnju hrane; zaštitu šumskih područja i povećanje biomase na Zemlji; iskorištavanje obnovljivih izvora energije (sunce, vjetar, biomasa, geotermalna…), ekološko graditeljstvo i energetski efikasnije objekte za život; pasivno solarno dizajniranje; recikliranje; tretiranje otpada i zaštita voda; permakulturu; te mnoge druge. Ekološkom otisku smo dali posebno mjesto u knjizi, objašnjavajući preko njega razloge siromaštva i odnose moći. Također sada nam je i sigurno jasnije kako naši programi i projekti upravo kada pletu socijalne, ekološke, političke i druge društvene dimenzije najviše inspiriraju. Pa nam je na primjer jasnije zašto je LETS pozitivno povezan sa zaštitom prirode.

Odličan primjer kako na prvi pogled isključivo ekološke akcije utječu i na druge društvene dimenzije, daje nam i aktivizam Wangari Maathai, dobitnice Nobelove nagrade za mir u 2004. godini. Danas kada je šuma sve manje na planeti, svakoga kome je stalo do budućnosti ove planete obradovala je činjenica da je nagrada došla u prave ruke. Ova inspirativna žena počela je 1977. godine unutar Green Belt Movementa saditi stabla po Keniji kako bi se zajedno suprotstavili daljnjoj deforestizaciji, eroziji i propadanju tla, zagađenju vode i općenito guranju u bijedu siromašnog dijela populacije. Po podacima UN-a u Africi se na 100 porušenih stabala posadi svega 9 novih, a gotovo cijeli taj biznis kontroliraju Zapadne korporacije. Premda je Nobelova nagrada za mir u prošlosti dodijeljivana potpuno nepotrebno i nezasluženo (Jimmy Carter, UN i Kofi Annan…) ili su se njome okitili oni (Henry Kissinger) koji bi da je imalo pravde na ovom svijetu pravili u Haagu društvo zločincima iz naše regije, nagrada ovoj šezdesetčetverogodišnjakinji vraća nam osmijeh na lice, ne toliko zbog nagrade same, koliko zbog podsjećanja kako mali ljudi kad se udruže i rade konkretne akcije, stvaraju velike promjene. Ona sama priznaje kako su joj se mnogi na početku smijali, a oni retorički nabrijani vjerojatno su se pitali pa gdje je tu aktivizam? Do danas je Maathai prošla kroz nekoliko hapšenja i zatvaranja pa čak i fizičkog napada zbog svojih ustrajnih prosvjeda protiv politike diktatora Daniela Moija. Nepokolebljivo je išla dalje

povezujući u svom radu borbu protiv ekološke degradacije s borbom protiv socijalne nepravde osiromašivanja običnih ljudi u Keniji. Time je nadišla površni environmentalizam kojemu je vrhunac proglašavanje zaštićenih prirodnih krpa na ovoj planeti, a pogotovo humanitarni biznis koji ugrožene često čini ovisnicima o vanjskoj pomoći, a industrijama zemalja donora osigurava prodaju subvencioniranih viškova. Kroz rad na ukidanju dugova Keniji i ostalim siromašnim zemljama direktno je radila na protivljenju tom začaranom krugu ovisnosti koji tiho ubija milijune ljudi. Militaristički koncept upravljanja koji vlada svijetom i ogleda se često u patrijarhalnim obrascima, a čemu se rad uglavnom žena siromašnih kenijskih sela direktno protivio, najbolje je opisao bivši muž Wangari Maathai navodeći razloge njihovoga razvoda njenom prevelikom obrazovanošću, snagom, uspješnošću, tvrdoglavošću i željom da kontrolira vlastiti život. Inače, aktivistkinje Green Belt Movementa posadile su do danas preko 30 milijuna stabala.

U sličnom smjeru povezivanja i to na globalnom nivou ide Global Ecovillage Network. GEN je najveća koalicija urbanih i ruralnih socijalno pravednih i ekološki održivih prostora.[67] Mjesta koja su okupljena u GEN-u među prvima u svijetu počela su eksperimentirati i razvijati korištenje obnovljivih izvora energije poput vjetra, sunca i drugih; permakulturni dizajn i razne ekološke tehnike u poljoprivredi; te solarnu pasivnu gradnju i ekološko graditeljstvo. Nekad dio alternativnoga svijeta danas ta znanja i tehnike postaju dio državnih, regionalnih i gradskih razvojnih politika. Dakle, radi se o ruralnim ili urbanim ekološkim zonama utemeljenima u tri važne dimenzije: socijalna (dimenziju zajednice), ekološka, te kulturno/spiritualna. Pod socijalnom dimenzijom misli se na zajednice gdje ljudi osjećaju međusobnu podršku i odgovornost. Unutar dimenzije zajednice naglašava se i važnost, odnosno mogućnost participacije u procesima donošenja odluka svih članova zajednice, pogotovo kada se to tiče njih osobno i kada se te odluke tiču same zajednice. Ekološka dimenzija obuhvaća osobnu povezanost sa zemljom i Zemljom. Poštivajući kružno kretanje u prirodi, ljudi uživaju u što je više moguće lokalno proizvedenoj hrani dobivenoj bez korištenja umjetnih gnojiva i zaštitnih sredstava; grade od najbliže dostupnih materijala; čuvaju i slave bioraznolikost; štite zemlju, vodu i zrak pažljivim upravljanjem otpadom i otpadnim vodama… Danas kada se u svijetu vode rasni, vjerski i etnički ratovi gotovo nevjerojatno ohrabrujuće zvuči, odnosno izgleda raznolika lepeza svih mogućih uvjerenja i vjerovanja ljudi okupljenih u GEN-u. Time kulturna/spiritualna ili možemo reći i duhovna dimenzija dobiva pravu potvrdu misli kako je različitost bogatstvo. Iz pozicije jedne Hrvatske gdje se često gubimo u masi uniformiranih jednoličnih grimasa i gdje ne cijenimo dovoljno ne samo biološku, već i kulturnu raznolikost ovih područja zvuči nevjerojatno ne samo da se poštuju, već i da mrežu zajedno pletu ljudi svih poznatih, ali i nepoznatih religija i vjera, kao

i oni koji nisu duhovno senzibilni (ili barem tako vole reći za sebe). U zadnje vrijeme u razvoje edukacije za ekosela dodaje se i ekonomska dimenzija. No prije nego se uputimo u totalno guštanje zbog poštivanja biološke i kulturne raznolikosti okupljenih unutar GEN-a, par riječi o povijesti same mreže i njenim počecima. Ideja je početkom 90-ih godina prošloga stoljeća potekla iz Danske od strane ljudi okupljenih unutar dobrotvorne organizacije Gaia Trust. Po njihovim riječima, upravo vođeni potrebom da svijetu predstave "dobre primjere koji opisuju što to znači živjeti u harmoniji s prirodom u održivom i spiritualno zadovoljavajućem putu…" Kao dobra baza za to poslužila je akcija povezivanja preko 100-tinjak lokalnih pokreta s reprezentativnim znanstvenicima i znanstvenicama koji su tijekom 80-ih zajednički krenuli u stvaranje vizije rješavanja globalnih socijalnih i ekoloških problema. Iz te suradnje znanosti s ljudima koji su vlastitim životnim stilovima već pokazivali, mada tada samo lokalno, ne samo mogućnost već i ostvarivanje pravednijeg odnosa između ljudi i održivijeg prema prirodi, pokazalo se kako nisu potrebne više studije i izvještaji o održivom razvoju, već je dovoljno pogledati upravo u dvorište tih samih projekata i lokalnih pokreta. Prisutno znanje i vještine, mogućnosti i rješenja, pa i želju za novim spoznajama i pristupima bilo je potrebno samo podijeliti (s) drugima, širiti, umrežiti i globalizirati. Tijekom 1991. godine obavljen je globalan popis mjesta i projekata koji je pokazao kako postoji čitav niz raznih i drugačijih zajednica i priča širom svijeta. Njihovim riječima GEN je globalna konfederacija ljudi i zajednica koje se upoznaju i šire svoje ideje, razmjenjuju tehnologiju, razvijaju kulturnu i edukacijsku razmjenu…" Premda niti jedna od tih mnogih priča nije moglo biti predstavljano kao potpuno završen ideal ekosela (kao da nešto tako uopće i postoji), zajedno sva ta mjesta predstavljala su realnu i trenutno vidljivu te provjerljivu viziju koja postoji i funkcionira. Iz do sada spomenutoga jasno je kako razvijanje socijalno osjetljivih i ekološki održivih mjesta i prostora nije počelo s osnivanjem GEN-a niti itko tvrdi nešto tako, GEN je upravo povezao već postojeća znanja, iskustvo i vještine koje su se razvijale na nekim lokacijama još od 60-ih godina prošloga stoljeća. Dakle od prvoga susreta u Danskoj 1991. godine do danas ih je održano još nekoliko, a od 1995. godine globalna mreža ekosela dobila je tri autonomna regionalna administrativna centra. Tako danas imamo centre za obje Amerike, za Europu i Afriku te za Oceaniju i Australiju. S vremenom se i misija GEN-a bistrila i postajala sve jasnijom tako da se danas ističe predanost "ohrabrivanju kulture zajedničkoga prihvaćanja i podrške, solidarnosti i ljubavi, otvorene komunikacije i međukulturne suradnje te edukacije primjerom." Prilično je teško odrediti točan broj mjesta i projekata okupljenih u GEN-u, jer je dosta projekata u nastajanju, gotovo svakodnevno se javljaju novi projekti i nove niti te velike mreže. Ipak, podatak koji nas mora sve zadiviti jest činjenica kako je GEN zapravo mreža manjih mreža.

Od Sarvodaya pokreta na Šri Lanki koji okuplja oko 11.000 sela, preko Colufifa u Senegalu koji okuplja 350 sela do manjih skupina ekosela poput Damanhura u Italiji, Gaia Asociacion u Argentini ili Huehuecoyotl u Meksiku. Prije sam spomenuo i urbane projekte koji posebno plijene pažnju s obzirom na nagomilane ekološke i socijalne probleme u današnjim gradovima, a ovdje konkretnije možemo izdvojiti Auroville u Indiji, Nimbin u Australiji, Los Angeles Ecovillage u tom velikom gradu SAD-a, Christiania u Kopenhagenu. Važni su i ogromni edukacijski centri poput Findhorna u Škotskoj, Centre for Alternative Technology u Welsu ili Earthlandsa u SAD-u ili je to slučaj sa specifičnim permakulturnim centrima poput Crystal Watersa u Australiji, Cochabambe u Boliviji ili Barusa u Brazilu. Lista bi se mogla nastaviti, ali i ovo je dovoljno da shvatimo kako izgleda kada lokalno voli globalno (i obrnuto). Ugrubo rečeno, moglo bi se reći kako ima više od 160 stvorenih zajednica i preko 10.000 tradicionalnih sela. Prije sam napomenuo kako ne postoji idealno selo ili mjesto, već svatko živi u procesu stvaranja ekološki odgovornih i socijalno pravednih prostora. Veseli činjenica da su kao takvi, sva ekosela i prostori bili zapravo inovatori u mnogim područjima koja danas smatramo poželjnima i normalnima poput: međukulturnoga razumijevanja, širenju tolerancije i prihvaćanju različitosti poput našeg Latinovca, korištenju solarne pasivne energije Dyssekildeu u Danskoj, bioloških pročištača za otpadne vode u Findhornu, ekološkom graditeljstvu u Torri Superioriju u Italiji, vozilima na alternativne oblike energije u Lebensgartenu u Njemačkoj do Damanhura koji imaju vlastiti ustav, izbore i novac. Ovime se ne želi reći kako su samo ekosela i prostori koji su dio GEN-a rješenje za ovaj svijet i jedino što nudi alternative uništavanju prirode, a samim time i ljudi. Postoje brojne ekološke zajednice i urbani projekti koji nisu dio GEN, a također stvaraju dobre alternative neoliberalnoj globalizacije. No, GEN posebno izdvajamo upravo zbog njihove svijesti da je potrebno umrežiti i ujediniti sve naše snage i priče kako bi bile ne samo jače, već i kako bi kvalitetnije širile svoje priče. Zato se uostalom mreža stalno i širi. Tome je pripomogla i suradnja sa sveučilištima koje organiziraju pojedina ekosela za studente i studentice, a od 1998. godine ekosela su stavljena na UN-ov popis “100 najboljih praktičnih mjesta za održivi život”.

Možemo zaključiti kako gotovo sve ekološke prakse koje nam se pružaju u ruralnim sredinama, možemo prakticirati i u urbanim sredinama, uz određene prilagodbe takvoj sredini. Dakle, za gradske sredine možemo koristiti sve tehnike i metode koje smo gore nabrojali, uz neke specifičnije kao što su borba za izgradnju biciklističkih staza i općenito širenje prostora namijenjenih ljudima (šetališta, igrališta, trgovi…), a ne automobilima; gradnja zelenih krovova i “hranjivih terasa”; stvaranje urbanih vrtova; sakupljanje kišnice… U gradskim prostorima sve se više razvijaju urbani vrtovi, zeleni krovovi, kooperative

potrošača i drugi oblici koji doprinose održivijem i ljepšem životu u gradovima. Posebno vrijedi spomenuti grad od preko dva milijuna stanovnika Curitiba u Brazilu, kao primjer velikoga urbanog centra koji usvaja politiku održivog razvoja na najbolji način. Projekt gradonačelnika Jaimea Lernera, njegovih suradnika, ali i svih stanovnika Curitibe danas postaje ogledni primjer upravljanja gradom na način da zadovoljava potrebe ljudi i odgovorno se odnosi prema okolišu. Grad je podijelio 1,5 milijuna stabala građanima da ih sade u svojim kvartovima i četvrtima, a reformom gradskoga prometa i prijevoza smanjili su korištenje automobila za četvrtinu. Stvaranjem pravih avenija isključivo za autobuse i jeftinijom kartom za siromašne stanovnike grada došli su u poziciju da od putnika koji svakodnevno koriste autobuse njih 28 posto ističe kako imaju svoje automobile, ali je javni prijevoz brz, jeftin i komforan te stoga radije ostavljaju automobile doma. Zbog toga se u Curitibi sačuva godišnje 7 milijuna galona benzina. Socijalna komponenta grada ogleda se u projektu gdje siromašni skupljaju zeleni otpad, odnose ga na velik broj lokalnih kompostana i za uzvrat dobiju topli obrok ili hranu za doma. Curitiba ima najviše zelene površine po stanovniku, a recikliraju čak dvije trećine svoga otpada po čemu su prvi na svijetu. I na ovom primjeru možemo vidjeti kako je pitanje dobrog života, više stvar odluke, a manje financijskih sredstava i ekonomskoga bogatstva.

Moja najljepša priča i inspiracija dolazi iz Južne Amerike, točnije iz Kolumbije. Mjesto i cijela zajednica zove se Gaviotas. Gaviotasi su smješteni 16 sati vožnje istočno od Bogote na putu gdje je vrlo moguće da vas dočekaju kontrolne točke brojnih gerilskih i vojnih grupacija. Tijekom ’60-ih Paolo Lugari, vizionar i aktivist započeo je s prvim odlascima u taj dio kolumbijske savane. S grupom vizionara, znanstvenika, umjetnika, poljoprivrednih i energetskih inženjera te lokalnoga indijanskoga stanovništva Guahíbosa, Lugari je ostvario najljepše mjesto na planeti. Od prvog trenutka imao je ideju stvarati sisteme koji se mogu svesti pod misao – za Treći svijet od Trećega svijeta. Pod tim je mislio kako su sposobni sami stvarati održive i pravedne sisteme za sebe, te su odbili vrlo čestu situaciju da Prvi svijet čak i kad šalje pomoć i projekte, zapravo izvozi svoje probleme. Tako su Gaviotasi usred Kolumbije stvorili društvo koje mnogima zvuči kao priča iz neke utopijske prošlosti ili budućnosti. A zapravo se događa sada, pored nas, u našem vremenu. Od samih početaka započeli su sa sadnjom stabala kako bi poboljšali lošu kvalitetu tla u savani. Praktički od polupustinjskoga područja stvorili su džunglu. Do 1995. godine posadili su 6 milijuna stabala na 11.000 hektara. Zanimljivo je kako su im ta stabla poslije zapravo odredila budućnost i osigurala opstanak, ali krenimo redom. Upravo zbog nekvalitetnog, kiselog tla, prvu su hranu sadili u ogromnim kontejnerima. Također dok su čekali da im se poboljša kvaliteta tla, izgrađivali su hidroponički staklenici gdje su biljke dohranjivanje organskim otpadcima.

Osim specifično privatnih stvari, sve kuće, vozila, odjeća i slično, pripadaju Gaviotasu. Alkohol je dozvoljen samo u privatnim kućama, oružje je zabranjeno, kao i psi – jer tjeraju divlje životinje koje su dio ekosustava. Zabranjen je i lov. Društvena pravila su nepisana, ali ih svi poštuju. U Gaviotasu nema crkve, može se donekle reći kako muzika daje duhovni pečat u Gaviotasu. Šume pružaju veličanstvenu akustiku, a o važnosti glazbe za život ljudi u Gaviotasu dovoljno govori priča o stvaranju pravog "orkestra džungle" gdje bi ljudi iz zajednice satima svirali arije i druga uhu draga djela. Nije pretjerivanje reći kako su božansko tražili u tim zvukovima mira i zadovoljstva. Zajedno s drugačijim organizacijskim modelom i inzistiranjem na socijalnoj pravdi, krenuli su i u stvaranje uvjeta za energetsku nezavisnost. To je bio dvostruki cilj, zadovoljiti svoje potrebe, ali i omogućiti brojnim siromašnima korištenje obnovljivih izvora energije. Time su stvarali konkretne i praktične održive energetske sustave koji nisu bili rezervirani samo za one koji imaju novaca, kako je često na Zapadu za sve što počinje s eko, prirodne, zeleno i slično. Stvorili su vlastite verzije solarnih kuhala i kolektora koji su im služili za pripremu hrane i toplu vodu. O njihovoj predanosti i upornosti, pa onda i vjeri u vlastite snage i cilj, dovoljno govori podatak kako su provjerili čak 58 prototipova vjetrenjača koje su sami konstruirali i izradili, prije nego što su pronašli najodgovarajući model za njihovo podneblje. Za regiju s indijanskim stanovništvom u kojoj obitava Gaviotas posebno su važne bile njihove dvostruke pumpe za vodu koje idu šest puta dublje od konvencionalnih. Preko 700 sela u Kolumbiji koristi te pumpe što je iznimno važno s obzirom da 80 posto oboljenja u tom području ima uzrok u nečistoj i nepitkoj površinskoj vodi. Tako se Gaviotas počeo prelijevati preko granica svoje male zajednice od par stotina ljudi. U Gaviotasu su posebno pazili na zapošljavanje lokalnoga indijanskoga stanovništva koje bi radilo na poslovima važnima za zajednicu, a dovodili su i djecu iz sirotišta Bogote kako bi ih educirali da postanu solarni inženjeri. U školu koju su osnovali išli su također najviše indijanska djeca. Njihov vjerojatno najveći uspjeh, ako je uopće fer nešto izdvojiti na takav način, jest bolnica koju su izgradili. Bolnica je građena četiri godine i završena je 1986. godine, a Japanski Architectual Journal uvrstio je bolnicu u Gaviotasu među 40 najvažnijih građevina u svijetu (to je i jedina bolnica u krugu od 12 sati). Bolnica se grije na sunce, a hladi metanom dobivenim od izmeta njihovih goveda koji se provodi kroz posebni i originalni sustav cijevi.

Belisario Betancur je 1982. godine postao predsjednik Kolumbije te je dao instalirati solarne kolektore iz Gaviotasa na predsjedničku palaču. Gaviotasi su počeli širiti svoja znanja po Kolumbiji, ali i po drugim zemljama u razvoju. Naselje Ciudad Tunal u Bogoti s 30.000 stanovnika najveće je naselje na svijetu koje se potpuno opskrbljuje toplom vodom pomoću solarnih kolektora, dizajniranih i proizvedenih u Gaviotasu.

Sve se to događa usred ratne zone. Gaviotasi su od svojih početaka okruženi kolumbijskom vojskom, desničarskim paravojnim bandama, narkotrafikantima i ljevičarskim gerilcima. U Gaviotasu su često razmišljali o svom položaju i odnosu prema svim tim skupinama. Vrijedilo je pravilo zabrane nošenja oružja pa su čak i pripadnici militarističkih skupina prilikom trgovine s Gaviotasima dolazili bez oružja. Događale su se i gotovo apsurdne situacije da bi u njihovoj bolnici istovremeno liječili i pripadnike kolumbijske vojske i ljevičarske gerile. Nevjerojatan je uspjeh ovih ljudi s obzirom na područje u kojem su djelovali, gdje je vrlo teško izbjeći osjećaj tjeskobe i nelagode zbog svih tih oružanih grupacija. Luis Adelio, bivši administrator Gaviotasa otvorio je sa ženom mali dućan zapadno od Gaviotasa. Ljudi iz zajednice su često tamo stajali na pivo. Jednog dana naoružani ljudi su došli po njega i odveli ga. Nikad ga više nitko nije vidio. Ljudi su se bojali pričati o tome, a sve je vodilo prema desničarskim paramilitarnim skupinama. Posebno su na udaru bili stranci. Magnus Zethelius, čovjek koji je nakon godinu dana volontiranja ostao živjeti i raditi u Gaviotasu kao glavni doktor u budućoj bolnici, uplašio se za svoju ženu, podrijetlom iz SAD-a i maloljetnoga sina te odlučio otići. Paramilitarne skupine bile su poseban problem, jer su plaćenici i nikakva ih druga ideja ne zanima. Druge militarističke skupine nisu nikada prijetile ljudima iz Gaviotasa, jer su ovi bili previše popularni u Kolumbiji. Premda ih jesu svi zaustavljali i ispitivali o kretanju "neprijatelja", biti protiv Gaviotasa značilo je biti protiv naroda, protiv običnih ljudi, a nikome tko želi podršku običnih ljudi nije odgovaralo biti protiv Gaviotasa. Prepoznavalo ih se po kapama i majicama na kojima je bio galeb u letećem položaju. Nakon Magnusa i njegove obitelji za Gaviotas uslijedio je novi šok. Jedni od utemeljitelja Gonzalo i Cecilia Bernal, također su odlučili otići. Bili su posebno važni za zajednicu jer je Gonzalo vodio administrativne poslove, nešto što u "anarhoidnoj" zajednici uglavnom nitko ne želi raditi, a Cecilia je bila direktorica škole. No, njihov sin Juan David imao je "uspavanost" lijeve strane tijela. Nakon tri godine pokušavanja koordiniranja između života i rada u Gaviotasu, te odlaska na preglede, terapije i vježbe Bernalovi su morali pristati da žive bliže specijalnim bolnicama za takav tip tjelesnoga problema. Od kraja '80-ih za Gaviotas dolaze teški dani, izgubili su mnogo socijalnih programa i projekata, jer je prevladalo mišljenje kako je naftna kriza gotova te kako obnovljivi izvori energije nisu potrebni kao rješenje. Smanjile su se narudžbe za solarne kolektore i vjetrenjače, a s predsjedničke palače razmontirana je sva njihova solarna oprema. Jorge Zapp koji je bio duša svih tih energetskih prekrasnih rješenja zaključio je kako ima dojam da "tehnički rade izvanredne stvari, ali socijalno ne". Zapp je bio razočaran neuključivanjem tih proizvoda u sistem, i očekivanjem ljudi da im uvijek netko drugi rješava stvari. Gaviotasovi proizvodi zahtijevali su da se ljudi uključe, da im je stalo, da budu zainteresirani za način na koji žive i troše resurse.

Jednostavna upakirana rješenja gdje bi ljudi trebali stiskati samo dugmiće, povezana s tadašnjom općom klimom o nastavku ere nafte, nisu bile dio nečega što bismo mogli nazvati dušom Gaviotasa. Zapp je na kraju otišao iz Gaviotasa raditi na razvojnim programima UN-a. Isticao je tada kako se u Gaviotasu izgubio istraživački duh koji uzbuđuje te kako su se previše okrenuli zadovoljavanju ugovora ili "štancanju proizvoda". Nakon što su presušili fondovi UN-a i vlade, Gaviotasi su jednostavno morali potražiti sredstva da nahrane 250 ljudi koliko ih je tada bilo u zajednici. Ipak, nakon što su ti fondovi presušili i drugi profesionalni inženjeri odlazili su iz Gaviotasa jer nije bio novaca da ih se plati. U to vrijeme ljudi po tri mjeseca nisu dobivali nikakav novac za svoj rad. Počeli su odlaziti i drugi ljudi koji su bili prije uključeni u rad zajednice, u vrtovima, školi, bolnici. U Gaviotasu su ljudi sve više osjećali kako ono što nude kao ideju i praksu nije potrebno svijetu, a oni nisu željeli živjeti bez svijeta, u izolaciji. Bile su to zaista teške godine. I onda se desila promjena s borom. Jedno od stabala koje su sadili svih proteklih godina bio je honduraški bor, jer mu je pasala i siromašna zemlje. U Gaviotasu su uočili kako bi mogli koristiti to stablo na održivi način. Alan Weisman koji je kao novinar boravio u Gaviotasu i napisao prekrasnu knjigu Gaviotas – A Village that Reinvented the World (1999) ističe kako smola curi iz te vrste bora tako jako, jer razvija jake sokove zbog isto tako jakih tropskih insekata pa se tim putem brani. Smola curi kao mlijeko iz krave, a ljudi skupljaju smolu i koriste ju u proizvodnji boja, kozmetike, parfema, medicini, ljepila i drugdje. Kolumbija godišnje uveze za tu svrhu naftnih derivata u vrijednosti od 4 milijuna dolara.

Gaviotasi su 1997. godine dobili nagradu UN-a o "nultoj emisiji" zbog potpune energetske neovisnosti te su postigli i gotovo potpunu neovisnost u hrani. 2003. godine uz pomoć prijatelja iz SAD-a njihovo sjedište u Bogoti opremili su s generatorom na jestivo biljno ulje i bio-dizel.

E da, Gaviotas na španjolskom znači riječni galebovi. Neka lete Gaviotasi, neka nama njih.

ZAKLJUČAK

> *Oni koji misle da je nešto neostvarivo, ne bi trebali prekidati one koji upravo to stvaraju.*
> Jack Canfield i Mark Victor Hansen

Akteri alterglobalizacijskoga pokreta s jednim sigurno mogu biti zadovoljni. Institucije kojima štošta zamjeraju danas su predmet javne kritike. Do ’90-ih godina prošloga stoljeća praćenje aktivnosti ovih institucija pa onda i eventualna kritika bile su uglavnom rezervirane za uski krug intelektualaca i aktivista te poneku riječ u medijima. Danas su one predmet brojnih rasprava, analiza pa onda i pokušaja, uglavnom jalovih unutrašnjih reformi. Sve te glavne nositelje neoliberalnoga sistema možemo promatrati i kao svojevrsne začetke “nove svjetske vlade” koju nitko nije izabrao. I zato je važno nastaviti s dekonstrukcijom uljepšane slike o njihovoj korisnosti i nezamjenjivosti. No s tim ćemo mi lako, jer je teza o povijesnoj nužnosti neoliberalnoga kapitalizma toliko šuplja da je više nikakve agencije za odnose s javnošću niti slatkorječivi glasnogovornici i glasnogovornice ne mogu zakrpati. Osim što sam za potrebe knjige proučavao same izvještaje i studije neoliberalnih glavešina kao što su oni Svjetske banke, vodećih korporacija i drugih bio sam dovoljno blesav potrošiti pare na kupovinu knjiga autora koji su nas odlučili uvjeriti u primat neoliberalnoga poslanja. Već toliko spominjanoga Thomasa Friedmana neću računati, jer kad netko javno prizna da iza svakog Mcdonald’sa slijedi F16, jasna je povezanost između loše žderačine i pametnih bombi. Friedman je, premda primitivne furke, barem iskren. Jasno je kako postoje i druga djela i radovi, a ja sam neoliberalne poslanice gutao kod Jagdisha Bhagwatija (2004) u In defense of Globalization, Johana Norberga (2003) u In defense of Global Capitalism, Philippea Legraina (2003) u Open World:/The Truth About Globalisation i na kraju kod Paula Driessena (2003) u Eco-Imperialism – Green Power, Black Death. Moja osnovna namjera u iščitavanju ovih knjiga bila je upoznavanje sa suprotnim stavovima, pokušaj da shvatim kako (i zašto tako) razmišljaju apologeti neoliberalizma. Premda smo se već obrecnuli na neke od gore spomenutih autora ovdje ćemo dodati kako im je zajedničko proizvoljno uzimanje raznih dimenzija oko globalizacije kojima onda daju pozitivni ili negativni predznak. Pozitivni će biti primjeri iz trgovine, smanjivanja siromaštva, iskorištavanje radne snage u siromašnim zemljama, jer inače je alternativa ulica i glad (pa Norberg u tom kontekstu podržava i dječji rad), investicije i ulaganja i druge. Priznat će se ponekad problemi poput divljeg financijskog

kazina i špekuliranja, patenata na lijekove protiv zaraznih bolesti, subvencija bogatih zemalja za vlastite privrede dok od siromašnih zahtijevaju ukinuće istih i tako dalje. Za prve uspjehe zaslužna je globalizacija, za druge neuspjehe zaslužno je nešto drugo. Također je tendencija da se problemi minoriziraju pa su uvijek neki siromašni, neki umiru, i neki trpe nepravde. Neki tamo. Zanimljivo je kako premda su išli pisati o globalizaciji nakon rata u Iraku, niti jednom nisu spomenuli tu agresiju. Jedan od najpoznatijih ekonomista današnjice Bhagtwati kreće u obranu globalizacije, premda je nema od koga braniti, barem u kontekstu našega pokreta. No Bhagwati si otpočetka stvara prednost na domaćem terenu trpajući "antiglobaliste" u protivnike globalizacije. O provalama bivšega savjetnika direktora WTO-a Legraina dovoljno smo rekli. Možemo zaključiti s njegovom fenomenalnom tezom kako nema ništa čudno što radnice koje rintaju za Nike ne mogu niti sanjati da si kupe te iste tenisice, jer niti radnici Ferrarija ne mogu kupiti tog famoznog crvendaća. Norberg je pak pravo zanimljiv lik. Bivši anarhist (tako on sam kaže, nisam izmislio majke mi) danas tumači kako najsiromašnije zemlje na svijetu dobivaju više novaca nego što šalju u svijet te trebaju biti zahvalne. No poseban slučaj je Driessen koji je maltene cijeli ekološki pokret optužio za proizvodnju gladi u siromašnim zemljama. I dok su ovi gore ono intelektualni tipovi, kao stalo im je kako ih se shvaća i do budućnosti svijeta, Driessen je prava zvjerka i član mnogih desničarskih lobističkih skupina. U svom napadu na ekološke skupine prosvjeduje protiv obnovljivih izvora energije, organske poljoprivrede, odgovornosti korporacija i sličnih zala ovog svijeta. Nudi još veće korištenje nafte i fosilnih goriva kao i nuklearne energije, GMO protiv gladi, DDT kao lijek protiv malarije i slične ljepote. Možemo reći da je za njega Lomborg mačji kašalj. Najdalje je otišao u obrani Shellove politike u Nigeriji istaknuvši kako su sami pripadnici Ogoni naroda ucijenili naftnu korporaciju sabotažama kako bi ih "reketarili". Jadan Shell, misli Driessen, toliko je bio ucijenjen da su sami priznali kako su nabavljali oružje za teroriziranje Ogoni naroda. Kada sam zaklopio ove knjige pomislio sam: "U redu je, ako je ovo intelektualni i argumentirani vrhunac neoliberalne dogme, ponuditi kritiku neće biti toliko teški zadatak." Dakle, pokret će imati manje problema u trljanju krmelja javnosti ako ih ova još uvijek ima dok promatra neoliberalnu predstavu. Nas više zanima ima li pokret snage, odlučnosti i vizije da nakon što je zakotrljao to kolektivno umivanje, ponudi i ručnik, da ne kažemo naočale s dalekovidnom dioptrijom, za te umorne oči vrlo često razočarane javnosti.

Stoga bismo zaključak o pokretu mogli svesti kroz kategorije koje nam i stoje kao krajnji cilj analize pokreta:

1. Stavovi

Stavovi pokreta se zaista mogu sažeti u zapatističko “jedno ne, mnogo da”. Ostaje neupitan zajednički stav kako se ne izriče neoliberalnom kapitalizmu, sadašnjem sistemu globalizacije kakvim ga kreairaju najmoćnije institucije na svijetu, iskorištavanju svijeta za sve veći profit u sve manje ruku. Takav smjer se gotovo konsenzusom smatra socijalno nepravednim i ekološki neodrživim. Zato se i stvorio “pokret svih pokreta” ili “koalicija svih koalicija”, masovnija i globalnija od svih prethodnih zajedno. No, kao što smo vidjeli i iz analize pokreta kroz Albertove dimenzije, definiranje i pozicioniranje ovih mnogih da, ponekad predstavlja prepreku i poteškeće pokretu u realizaciji ciljeva. Od zajedničkoga stava da nešto treba mijenjati do zajedničke odluke kako i kojim putem veliki je korak. Mogli bismo ga usporediti kao građenje mosta između dva odvojena otoka pri čemu izvođači radova zbog nepažnje, nestrpljivosti ili nepromišljenosti vrlo često otkinu već izgrađeni dio mosta pa krenu opet ponovo. Ukoliko se stavovi, pa čak i različiti ne počnu uskoro kristalizirati i realizirati, mnogi će zaključiti kako je cijeli pokret i njegovo kretanje jedan veliki globalni Sizifov posao. Najveća pouka akterima pokreta trebalo bi biti što se i sam pokret počeo stvarati, razvijati i jačati upravo zahvaljujući vlastitoj različitosti. Potrebno je samo, kako je na posljednjem Svjetskom socijalnom forumu u Indiji zaključila poznata svjetska književnica Arundhati Roy, “minimalna agenda” koju pokret može prihvatiti. Unutar “minimalne agende” pokret bi vrlo brzo našao konkretne probleme na kojima treba raditi. Ukoliko prihvatimo Albertovu “autonomiju unutar solidarnosti”, potpuno je nebitno što će se isti problem riješavati različitim pokušajima i akcijama, dok god postoji međusobno poštivanje i težnja za susretom i razumijevanjem. Ukoliko pokret ode u smjeru pretjeranog sanjarenja o ljepšem novom svijetu ili krene prema apstraktnom promišljanju svake sitnice nakon velikog “dana poslije”, ostat će visoko među oblacima, što je intelektualno možda stimulativno i ugodno, ali neće riješiti nagomilane probleme ovdje i sada. Ovime ne želim reći kako određena svijest i promišljanje nije potrebno. Dapače, od presudne su važnosti za dobre temelje, no trenutna situacija s ljudskim i socijalnim pravima, globalnim mirom, održivim razvojem i zaštitom okoliša zahtijeva akciju. Posebno bi pokret ponovio grešku ukoliko bi kao mnogo puta prije išao u stvaranje zajedničkoga programa za sve i svuda, ne obazirujući se na lokalne specifičnosti i posebnosti. Pokret je toliko vitalan pa često i uspješan upravo zbog solidarnosti svojih razlika, a ne zbog potrebe za “alternativnim hegemonijskim projektom” kako predlaže Sader (2004: 254). Aktivisti i aktivistkinje slave vlastitu horizontalnu organiziranost s pravom. Njome se unaprijed ističe nadopunjavanje bogatstva različitosti i jednakih prava za sve. Također se sve samozvane proroke i vođe unaprijed obeshrabruje, jer ih medij u kojem bi trebali tražiti vlastite sljedbenike ne podržava. Dobro je da su aktivisti i aktivistkinje osjetljivi na bilo kakvo preuzimanje tradicionalnih koncepata moći. Moć, a

pogotovo oni koji joj teže, javno se preziru: “Moć truje krv i zamagljuje um” kaže poeta Subcommandante Marcos. Volimo se uspoređivati sa šumom. Jednostavno, nemoguće je ijednom centru bilo gdje organizirati i preuzeti kontrolu nad pokretom. Zaista, bilo bi to kao da neko uči šumu kako da raste (NfN, 2004). Šuma to ne treba.

2. Motivi

Oko motiva aktera pokreta vjerojatno je najmanje nedoumica. Jasno se izražavaju motivi protivljenja “globalizaciji odozgo” i posljedicama koje ona ostavlja. Motiv je spriječiti i promijeniti neke od trenutnih odnosa i situacija u svijetu, kakve smo opisali u osvrtu na osnovna kritička stajališta pokreta. Motiv je i pokazati kako je drugačiji svijet moguć, ili možemo reći ukoliko želimo zadovojiti i radikalniju struju pokreta, motiv je pokazati kako su drugačiji svjetovi mogući. Doduše, nakon ulaska u analizu pokreta može se uočiti sukob unutar pokreta kojeg možemo nazvati tihom borbom, budući da je većina medija uopće ne prati. Naime, ispod površine uličnih spektakla ili zajedničkih deklaracija s ovog ili onog susreta, unutar pokreta tinja sukob između tzv. lijeve antiautoritarne struje i lijeve autoritarne struje koje su prisutne u pokretu. Uvjetno rečeno to je sukob i PGA i WSF koncepcije. Pripadnici ove prvotne koncepcije optužuju tradicionalne ljevičarske organizacije, ljevičarske partije pa dijelom i NGO scenu, kako su se ubacili u sve popularniji vlak pokreta s motivom osobne koristi i promocije. Pri tome se posebno misli na posustale (reformirane) komunističke, trockističke i ostale ljevičarske političke partije pa se nižu prvoboračka pitanja: “Kako to da ste otkrili pokret tek kad je postao vidljiv svima? Gdje ste bili prije šest, sedam ili osam godina kada su mnogi od nas izgrađivali ovaj pokret?” (Kingsnorth, 2003: 232). Na primjer, mnogi su prosvjedovali što je u najužoj organizaciji Europskoga socijalnog foruma u Firenci bila stranka reformiranih komunista. Također, u Britaniji su konstante optužbe koje dolaze s anarhističke i antiautoritarne strane kako je popularna skupina Globalise Resistance, zapravo paravan iza kojeg stoji utjecaj Socijalističke radničke partije (WSP). Time se WSP optužuje kako zaobilaznim putem želi zagospodariti aktivističkom scenom koja se bavi procesom globalizacije, a sve u korist vlastite promocije na izborima. U tom kontekstu tiskao se i prigodan pamflet Monopolise Resistance. Donekle se može shvatiti ogorčenost i ljutnja onih koje smo spominjali u historijskom pregledu još tamo polovinom ’90-ih prošloga stoljeća, daleko prije “naroda Seattlea”. Na primjer, PGA je čak i unutar aktivističkoga svijeta donekle marginalizirana, jer je većinu prostora i u medijima pa i unutar pokreta zauzeo WSF. WSF je puno veći i širi događaj, s više uloženih novaca pa nas i ne treba čuditi što je dobio više prostora. Za sada su se aktivisti i pokreti koji djeluju unutar PGA koalicije stavili u poziciju prema WSF-u koju su nazvali “jedna noga unutra, jedna noga van”. Dakle participiramo u radu i programu WSF-a,

ali i ne baš. Ipak, nije jasno zašto ljudi okupljeni oko PGA koalicije jednostavno ne nastave izgrađivati svoju priču. S obzirom na proklamirane stavove i motive, oni bi trebali biti zadnji koji bi uopće i pomislili tko bi mogao biti dio pokreta, a tko ne. Ukoliko ne prihvaćamo avangardu u vođenju ili odlučivanju, zašto bismo je prihvatili u vremenskom kontinuumu. Ovdje je važno napomenuti kako kritiku smatramo važnim aspektom tokom izgradnje i kristaliziranja pokreta, no vrlo se često stječe dojam kako se mnogi unutar pokreta više bave drugima i kritkom drugih, a manje svojim osobnim doprinosom drugačijem svijetu. Također, unatoč svom mogućem cijenjenju i razumijevanju onih koji su stvarali pokret kad je bilo neizvjesno i najteže, fraze tipa "gdje ste bili kad je grmilo" ili "mi smo bili prvi pa…" mogle bi skrenuti u elitistički i sektaški način komuniciranja i odnosa. Naravno, ovime nam nije namjera osporiti potrebu kritike stvaranja novih samoproglašenih avangardi koje ne samo da bi htjele ući u popularan vlak pokreta, već i zauzeti lokomotivu. Zaista se kod mnogih aktera koji spadaju, ili bi mogli potpasti pod rubriku Monopolise Resitance, može uočiti težnja da se predstave kao "Partije Ljudi opskrbljenje Velikim Idejama za Novu Utopiju" (Kingsnorth, 2003: 313). No, nakon kritike takvih pokušaja, najbolja alternativa će im biti izgradnja nečega drugačijeg i funkcionalnijeg. Teško je u ovom trenutku reći u kojem smjeru će se dalje kretati "sitne čarke" kakvima smo svjedočili na nekim prosvjedima i Socijalnim forumima. Tek ćemo vidjeti hoće li Forum i akteri pokreta uspjeti umjesto "supermarketa ideja" (Bendaňa, 2002), zaista pokrenuti tvornicu ideja koje će proizvoditi drugačije svjetove, utemeljene na socijalno pravednijim i ekološki održivijim osnovama.

3. Ciljevi

Kako smo vidjeli ciljeve raznih aktera pokreta ne možemo svesti pod neki zajednički nazivnik. Osim ako im cilj ne reduciramo na puko protivljenje nečemu, što mi se ne čini odviše pravedno. Naravno, i ovdje bi veća okrenutost prema realnim i konkretnim ciljevima pomogla dijelu pokreta koji svoje ciljeve smješta u dalekosežne okvire. Isto tako, bilo kakve kratkoročne ili privremene pobjede i uspjesi pokreta ne bi trebali odvratiti aktiviste od ideje kako uvijek trebamo nečemu boljemu težiti. Immanuel Walerstein (2004) ponudio je četiri komponente za uspješan antisistemski pokret u 21. stoljeću:

a) proces transformacije mora sadržavati konstantnu i otvorenu debatu o promjenama i ciljevima koje očekujemo;
b) pokret ne može negirati kratkoročne ciljeve koje nameće sistem u kojem pokret djeluje. Bilo koji pokret koji zanemari da ljudi žive u sadašnjosti te da imaju želje zadovoljiti određene potrebe riskira da izgubi široku podršku koja je presudna za dugoročne ciljeve. Wallerstein tu na primjer spominje i potrebu da se izađe na izbore. Ali, naglašava dalje,

motivi i opravdanje za takve kratkoročne akcije ne bi trebali biti izlječenje sistema koji treba otići, već jednostavno prevencija negativnih posljedica da postanu još gore u kratkom periodu;
c) potrebno je odrediti srednjoročne ciljeve i usmjeriti ih u pravom smjeru. Ovdje Wallerstein ima na umu borbu za dekomodifikaciju svih onih prava i javnih sektora koji prije nikada nisu bili komodificirani poput pitke vode, gena i bioraznolikosti, sveučilišta, bolnica i tako dalje. Pod tim ne misli na nacionalizaciju istih, jer je po njemu to isto komodifikacija, već na stvaranje struktura čiji je cilj djelovanje, a ne profit;
d) na kraju je potrebno kreirati i biti svjestan dugoročnih ciljeva. Trebamo prestati pretpostavljati kakav i kako je drugačiji svijet moguć, već početi ekperimentirati s alternativnim strukturama za realizaciju tog boljega svijeta.

4. Dometi

O krajnjim dometima pokreta možemo samo špekulirati. A to je bez veze. Ipak, može se sa sigurnošću zaključiti kako pokret nije niti izbliza iskoristio sve svoje mogućnosti. Tu bismo trebali obratiti pažnju na odnos između prosvjeda i svakodnevnoga rada ljudi uključenih u pokret. Prosvjedi, pogotovo ukoliko su obilježeni nasiljem, dobivaju puno veću pažnju u medijima, dok s druge strane konkretni projekti i alternative koje razvijaju akteri pokreta vrlo se teško probijaju u glavne vijesti. Što se tiče prosvjeda, aktivisti moraju biti na čisto s činjenicom kako je završeno doba izvlačenja "prljavog veša" procesa globalizacije na površinu. Kao što smo rekli, nema nikakvih prepreka da pokret dobije i čestitku za taj obavljeni posao. Također je zanimljivo primijetiti kako su mediji na Zapadu počeli pratiti sve te teme tek kad su uočili sam pokret u svojem najbližem vidokrugu. Nećemo puno pretjerati ako zaključimo kako su, pa skoro sve do polovine devedestih, glavne teme današnjega pokreta puno više problematizirane u zemljama u razvoju i zemljama Trećega svijeta. Po izvještaju States of Unrest koji svake godine načini organizacija World Development Movement, može se vidjeti kako su prosvjedi o kojima govorimo česti u siromašnim zemljama, ali takve vijesti ne zanimaju najveće medije na Zapadu. Dapače, nude i tablicu s detaljnim opisom razloga prosvjeda. U izvještaju iz 2003. naveli su čak 111 incidenata i prosvjeda povezanih s otporom programima Svjetske banke ili MMF-a (WDM, 2003). Time padaju u vodu sve one teze kako se protiv "globalizacije odozgo" bune samo razmažena i obijesna dječica bogatoga Zapada koja više ne znaju što bi sa sobom, dok navodno ljudi siromašnih zemalja maltene uživaju u posljedicama brojnih "strukturalnih prilagođavanja" i "utrke prema dnu". Tako da Stanley Fischer, jedan od glavnih ljudi MMF-a potpuno krivo zaključuje kada tvrdi da "kritičari globalizacije uglavnom dolaze iz bogatih zemalja" (Kingsnorth, 2003: 209). Gotovo bi se moglo zaključiti kako su se na Zapadu aktivisti dugo

oporavljali od “suhih ’80-ih”. No, pokretu se može postaviti sasvim legitimno pitanje: Dobro, a što poslije prosvjeda? Već smo zaključili ranije kako je i među aktivistima postala sve jasnija ideja o kraju tzv. “summit hoppinga” (Marco, 2002) ili čekanju samita i sastanaka omraženih institucija kako bi se pokrenuli i prosvjedovali. Definiranje pokreta samo u odnosu na sastanke WTO-a ili Svjetske banke neće ga odvesti prema navodno drugačijem svijetu koji je spreman ponuditi. Naravno, ovime ne želim reći kako je s prosvjedima gotovo ili, još manje, kako su nepotrebni. No, akteri pokreta morat će promijeniti neke ustaljene sheme prosvjeda, ponovo zaviriti u svoju bogatu maštu, pronaći nove strategije i taktike koje će funkcionirati u novim okolnostima balansiranja između terorizma suludih svetih ratnika i terora najmoćnijih država i globalnih institucija. Jednostavno, i sami akteri pokreta zapali su u kolotečinu ukoliko govorimo o prosvjedima i stvari su postale predvidljive. Već se očekuje da bude šareno, očekuje se da dođe do sukoba s policijom, očekuje se da black bloc opsjednuto juriša na Mcdonald’s i očekuje se da sve to bude u prvim i glavnim vijestima. Jedan predstavnik američke delegacije na samitu o FTAA u Quebecu 2001. godine to je iskreno opisao: “Ne možete danas imati trgovinske sumite bez suzavca. To je kao imati cheesburger bez sira” (Kingsnorth, 2003: 50). No, pokret koji ne nudi ništa novo, koji nije spreman na samokritiku i preispitivanje vlastitih strategija i ciljeva, na konstantno eksperimentiranje i fleksibilnost, osuđen je na izumiranje. Također, već je odavno poznata činjenica kako pokret izranja iz ljudi koji rade konkretne stvari, a ne obrnuto. Uvidom u te projekte, programe i realne životne alternative koje razvijaju pojedini akteri unutar pokreta, mora se osjetiti radost što se toliko ljudi trudi davati otopor neoliberalnoj globalizaciji. Zaista je široka lepeza, kako kaže Walerstein “alternativnih struktura” kojima pokret dokazuje ne samo da drugačiji svijet jest moguć, već da je on i tu. Slično je zaključila i Arundhati Roy na WSF-u 2003. godine: “Korporativna revolucija će propasti ako odbijemo kupovati ono što prodaju: njihove ideje, vizije povijesti, rat, oružje i njihov stav o vlastitoj neizbježnosti. Oni više trebaju nas nego mi njih. Drugačiji svijet nije samo moguć, on je tu, dolazi. Kad je miran dan, mogu čuti njegovo disanje” (Danaher i Mark, 2003: 315). I nećemo otići. Nećemo stati. Svijesni smo kako će treća faza pokreta – preispitivanje i konkretizacija trajati dugo. To nije problem ukoliko pokret krene prema realiziranju vlastitih ciljeva. Ali ukoliko će se gubiti i vrijeme i energija isključivo na cjenkanje oko vlastitih aktivističkih pedigrea, neka se pokret ugasi, jer nam takav ne treba. Pokret je definitivno krenuo u dobrom smjeru zbog stavljanja većega naglaska na zajedničke susrete, promišljanja i rasprave kao što su Forumi, a manje na prekidanje sastanaka globalne političke i financijske elite. Naravno, Forum zato predstavlja veliku odgovornost u spajanju mostova, razmjeni iskustva, dijeljenju dobrih prijedloga, upijanju međusobne inspiracije i definiranju vlastitih

ciljeva kako ih je postavio Wallerstein. Ova nova faza pokreta zasigurno će biti teža od prve. Na početku je za pažnju bilo dovoljno dati kritiku, sada su potrebna rješenja. Potrebno je naučiti balansirati između prosvjeda i stvaranja alternativa u najbližoj okolici. Pritom, mnogi aktivisti s pravom upozoravaju kako se pri okretanju konkretnim projektima u zajednicama gdje žive akteri pokreta, ne smije skrenuti sa staze globalnoga umrežavanja i suradnje. Po njima "otpor i dalje treba biti transnacionalan kao i kapital, kao financijske špekulacije, kao klimatske promjene, kao dugovi, kao korporacijska moć" (NfN, 2003: 505). Naravno, pokret bi nesumnjivo ponovio grešku ukoliko bi se ponovo uljuljkao u teze o vlastitom pobjedonosnom kretanju koje će imati linearni smjer. Luca Casarini glasnogovornik tute bianchea, pa Pokreta neposlušnih pametno je rekao kako su iz susreta s aktivistima i aktivistkinjama iz cijeloga svijeta svi jasno shvatili kako ne moraju imati odgovor na sve. Jednostavno, moramo eksperimentirati. Stvarati paralelne sustave, izazivati moć. Ne čekamo Revoluciju s velikim ogromnim R. Nemamo vremena za to. Radimo male revolucionarne stvari i širimo prostore slobode i tolerancije. Ako me pitate kako će sve završiti, najiskrenije odgovaram kako nemam pojma. Još iskrenije, niti ne razmišljam o tome. Jedno znam. Ako se budemo trudili i šljakali, postoji velika šansa da uspijemo. Svijet će sigurno biti ljepše mjesto za živjeti. I to će značiti da smo živi. A toliko je toga između biti zombi i biti živ. Ako se niti ne budemo trudili, možemo biti sigurni kako nećemo uspjeti. Ključno pitanje danas nije kakav će svijet biti ili kakav bi mogao biti za pet godina. Ključno pitanje je na koji način želimo živjeti? Ovdje i sada. Hoćemo li odustati ili se boriti? Izbor nikad nije bio lakši.

BILJEŠKE

drugačiji svijet je moguć

1. Sam termin društveni pokreti ušao je u upotrebu početkom 19. stoljeća, prvo u Zapadnoj Europi. Konkretnije se spominje i obrađuje prvi put u knjizi Lorenza von Steina (1842) Povijest socijalnoga pokreta u Francuskoj od 1789. do danas. Vidjeti Tom Bottomore (1987) Politička sociologija, Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor hrvatske: 69.

2. Dobar pregled "predpolitičkih" pokreta daje Clifford Harper (2000) Anarhija – Grafički vodič, Zagreb: Z@P.

3. Negdje između možemo smjestiti Toureina koji nastoji pomiriti ta dva aspekta te ističe kako je "društveni pokret u jednom i društveni konflikt i kulturalni projekt". Vidjeti Alain Touraine (1995) Critique of Modernity, Cambridge: Basil Blackwell Inc: 240.

4. Sličnu analizu, mada nešto pojednostavljeniju nudi Scott. Ključne razlike po njemu između radničkoga pokreta i novih društvenih pokreta jesu: a) Lociranost – radnički je pokret tražio unutar politike, a novi društveni pokreti unutar civilnoga društva; b) Ciljevi – prije politička integracija i ekonomska prava, a kasnije promjene u vrijednostima i životnom stilu te obrana civilnoga društva; c) Organizacija – kod radničkoga pokreta je bila formalna i hijerarhijska, a kod novih društvenih pokreta imamo mrežu i inicijative odozdo; d) Uobičajene akcije – prije u okvirima političke mobilizacije, a poslije kao direktna akcija i kulturna inovacija. vidi tablicu u Alan Scott (1990) Ideology and New Social Movements, London: Unwin Hyman Ltd.: 19.

5. Kao iznimku mogli bismo navesti Kevina Hetheringtona kojemu je sporna i sama konstrukcija "novi socijalni pokreti" pri čemu ističe kako mirovni, ženski, ekološki, antirasistički te pokret za prava životinja nisu nikakva novina, već postoje dva stoljeća unutar zapadnih društava. Vidjeti Kevin Hetherington (1998) Expressions of Identity, London: SAGE Publications: 29-30.

6. U rječniku engleskoga jezika (Školska knjiga ,1987) prevedeno kao pučki, narodni, bit, suština. U ovom kontekstu misli se na inicijative odozdo, akcije gdje inicijativa dolazi od samih ljudi zainteresiranih za nju, a nije inicirane odozgo, izvan samih ljudi.

7. Tu su ponekad prisutna lelujanja čak i najpoznatijih aktivista poput Waldena Belloa, koji

je 2001. godine naivno potražio saveznike u tada nadolazećim republikancima zbog nekoliko izjava iz te stranke protiv načina djelovanja Svjetske banke.

8. Na kasnijoj međunarodnoj konferenciji Verhofstadt se ispričao na nedovoljnoj razumljivosti i izrazio žaljenje zbog pogrešnog tumačenja te ponovno pozvao na dijalog. Za cijelu debatu i druge odgovore vidjeti Open Letter on Globalisation. The Debate, Laeken: European Council of Laeken, 2001.

9. Upitnik je Bond stavio pored imena koja se mogu naći i u drugom tipu reakcije.

10. Waterman čak ističe kako je tijekom devedesetih često morao i izmišljati vlastite nazive za neke pojmove i tendencije, dok se danas možemo upustiti u pravo istraživanje na temu društvenih globalnih pokreta.

11. Starr daje tablicu antikorporacijskoga pokreta koja prati tok misli cijele knjige. Kako bismo je učinili lakše razumljivom i bez čitanja knjige, tablica koju donosimo u knjizi reducirana je na bitno najvažnije. Za detaljnu tablicu vidjeti Amory Starr (2001) Naming the Enemy – Anti-Corporate Movements Confront Globalization, London: Zed Books: 149.

12. Mnogi ističu kako nije čudna uloga velikih ekoloških organizacija u ovom poslu s obzirom da neke od njih raspolažu s više novaca nego što mnoge siromašne zemlje mogu izdvojiti za zaštitu prirode. Tako se na primjer Greenpeaceov godišnji proračun polovinom ’90-ih godina prošloga stoljeća kretao oko 25 milijuna dolara. Sierra Club raspolaže s više od 40 milijuna dolara godišnje. Vidjeti Lorraine Elliot (1998) The Global Politics of the Environment, New York: New York University Press: 138.

13. Doduše, može se reći kako niti Earth First (SAD) nisu zaobišle slične optužbe, posebno njihovog utemeljitelja Davea Foremana. Za EF (SAD) bio je karakterističan sukob Foremanove struje koja je naglašavala sabotaže i sindrom ratnika i struje koju je simbolizirala Judi Bari, jedna od najpoznatijih aktivistkinja EF-a, koja je više naglašavala suradnju s lokalnim zajednicama i širi koncept od “mačističke poze vječitoga ratnika”. Kako je rasla snaga potonje struje, Foreman je na kraju izašao iz EF-a, a na Judi Bari je izvršen državni atentat.

14. Vidjeti URL: http://www.theglobalist.com/DBWeb/StoryId.aspx?StoryId=1314 (11.05.2004.).

15. Ovdje treba istaknuti kako na jednom mjestu i sama Starr daje kritiku nedovoljnoga

kritičkog određenja socijaldemokratskih i socijalističkih stranaka prema velikom biznisu per se. No, onda nam se zaista postavlja pitanje zašto ih je uopće i smjestila u ovu skupinu? Vidjeti Amory Starr (2001) Naming the Enemy – Anti-Corporate Movements Confront Globalization, London: Zed Books: 94.

16. Detaljniju analizu participativnoga budžeta te neke od poteškoća s kojima se susreće vidjeti u Hilary Wainwright (2003) Recalaim the State – Experiments in Popular Democracy, London: Verso: 42-70.

17. G20 su bile Argenitna, Bolivija, Brazil, Čile Ekvador, Egipat, El Salvador, Filipini, Gvatemala, Indija, Južna Afrika, Kina, Kolumbija, Kostarika, Kuba, Meksiko, Pakistan, Paragvaj, Peru, Tajland i Venecuela. U međuvremenu je navodno zbog pritisaka SAD-a El Salvador izašao iz skupine, ali su joj se pridružile Nigerija i Indonezija. Vidjeti Nicola Bullard (2004) Their Power is not Ours, URL: http://www.focusweb.org. Nakon toga izašle iz grupe su i Kolumbija i Peru upravo zbog različitog odnosa prema poljoprivredi. Naime, kritika prema G20 išla je u smjeru kako je pod kontrolom zemalja izvoznica poljoprivrednih proizvoda, te da ih daljnja liberalizacija zanima samo u tu svrhu. (21.04.2004.)

18. Ovdje treba napomenuti kako je James Tobin, prije nego što je umro, izražavao veliko protivljenje pokretu uz poruke kako su ga potkrali, okaljali njegovo ime te da on kao "kao i većina ekonomista podržava MMF, Svjetsku banku i WTO". Vidjeti njegov intervju u Der Spiegelu na URL: http://www.jubileeplus.org

19. Možemo navesti dva problema vezana za Tobinov porez. Prvi je što on ipak ne sprječava velike špekulativne udare, jer se radi o malom porezu simboličnom za špekulante. Drugi je što ne kreira nastanak stabilnog financijskoga sistema koji je uništen ratom neoliberalizma. Vidjeti Walden Bello, Nicola Bullard & Kemal Malhotra (2000) Global Finance – New Thinking on Regulating Speculative Capital Markets, London: Zed Books.

20. Detaljniju analizu zapatističkoga pokreta vidjeti u Foran, J. (ed.) (2003) Rethinking Radical Change in the Age of Globalization, London: Zed Books.

21. Mnogi su napominjali kako je unatoč njihovom koketiranju pa i otvorenom poziranju s oružjem u ruci, pri čemu praktički izgledaju kao moderni šumski partizani, velika većina Zapatista zapravo pozirala s drvenim oružjem ili s lažnim AK-47-ima. U napadu meksičke vojske poginulo je 150 ljudi, te je do danas nastavljen rat tihog intenziteta, gdje državna vojska ili desničarske paramilitarne skupine ponekad ubijaju seljake i napadaju zapatistički

orijentirana sela. Danas je Chiapas izrazito militarizirano područje s preko 75.000 vladinih vojnika.

22. Ipak, kritika ističe kako se situacija na terenu mijenja vrlo sporo, te kako neke tradicionalne vrijednosti imaju duboke korijene. Ističe se kako na ženama i dalje ostaje teret podizanja djece i prehranjivanja. Žene imaju puno više prava ako su aktivne članice EZLN-a, dok one koje ostaju na selu vrlo često uočavaju kako je dugi put borbe protiv patrijarhata. U jednoj publikaciji o Zapatistima ističe se kako se u selima "ne tolerira abortus". Paul Kingsnorth pak na svom putovanju kroz Chiapas iznosi priču kako riječi žene iz jedne od zapatističkih kooperativa njemu kao gostu ponavlja ili rezimira muški domaćin. Vidjeti Active Distrubution (1999) Zapatista, London: Calvert Press:13 i Paul Kingsnorth (2003) One No, Many Yeses, London: Simon / Schuster Ltd.:24.

23. Ovdje je važno napomenuti kako su zapravo Marcos i njegovo društvo tumarali planinama i džunglama meksičkoga juga još od ranih '80-ih prošloga stoljeća, ali su tada bili puno bliže tradicionalnim ljevičarskim autoritarnim ideologijama. Uz slijeđenje maostičkoga koncepta revolucije nagovarili su lokalno stanovništvo i seljake "Pobunite se!", na što bi redovno dobivao odgovor "Gubi se!". U jednom od svojih intervjua istaknuo je o tom vremenu: "Mislili smo kako je to svjetlo svijeta poslano ovdje da organizira Indijance. Onda smo počeli pričati s ljudima iz lokalnih zajednica i oni su imali vrlo važnu lekciju za nas". Tako su Marcos i njegovo visoko intelektualno društvo naučili o grassroots demokraciji, odnosu s prirodom, vrijednostima indijanskoga stanovništva… Naučili su lekciju. Poslije je u drugom intervjuu kritizirao marksističko-lenjinističku paradigmu u Južnoj Americi tih godina zbog zapostavljanja potreba i problema indijanskoga stanovništva. Vidjeti Paul Kingsnorth (2003) One No, Many Yeses, London: Simon & Schuster Ltd. i Subcomandante Marcos (2001) The Punch-Card and the Hourglass, URL: http://www.newleftreview.net (26.04.2004.).

24. Da je to zaista opasnost, dovoljno govori rad dvoje analitičara iz RAND korporacije nazvan Cyberwar is Coming! Ta publikacija predstavlja važnu studiju u kojoj je identificiran problem korištenja cyberspacea od strane grassroot organizacija, kao novoga područja za operatere zadužene za nacionalnu sigurnost. Terminom netwar ili mrežni rat označili su djelovanja autonomnih grupa, posebice aktere raznih socijalnih pokreta koji se služe informacijskim mrežama kako bi koordinirali akcije u svrhu vršenja utjecaja na državnu politiku i/ili borbe protiv nje. Nadalje ističu da neki od najpredanijih korisnika novih komunikacijskih mreža i tehnologija, pripadaju radikalnoj ljevici ili socijalnim aktivistima,

koji se najčešće bave ljudskim pravima, mirom, zaštitom okoliša, radničkim pravima, zaštitom potrošača, imigrantima, te problemima rasne i rodne diskriminacije. Vidjeti John Arquilla i David Ronfeldt (1993) Cyberwar is Coming!.U: Comparative Strategy, 12 (2): 141-165. URL: http://www.rand.org/publications/MR/MR880/ (03.05.2004.).

25. Ovdje ipak treba spomenuti da bez obzira koliko je i on sam odbijao ulogu lidera i vođe, Marcos se nametnuo u jednu od najvećih ikona pokreta. Ironično bi mogli zaključiti kako njegov lik na majicama koje nose mladi ljudi na prosvjedima širom svijeta opasno ugrožava dosadašnji primat Che Guevare. Vjerojatno je tome doprinjelo i zapatističko poigravanje s medijima gdje su iskorištavali svaku pa i najmanju šansu da daju vijest o svom položaju i borbi. U jednom se od dokumentaraca o Zapatistima vidi čak i scena gdje Marcos pozira francuskom modnom magazinu u punoj opermi (maska, mobitel, bombe na reverima, lula, vojna odora…) kako bi se njegova slika našla pored neke od "anoreksičnih ljepotica". Važno je napomenuti, što se moglo već i nazrijeti iz teksta, kako Marcos i još neki organizatori zapatičke pobune nisu porijeklom indijanci, već se najvjerojatnije radi o profesoru filozofije Rafaelu Guillenu koji je pobjegao iz Meksiko Cityja početkom '80-ih godina prošloga stoljeća. On je to uvijek negirao i isticao kako nije važno tko je on, jer zapatizmo može biti svugdje.

26. U već spomenutom intervjuu za NLR Marcos je komentirao druge gerilske skupine stavom kako "ne može cilj opravdati sredstvo, već sredstvo mora biti cilj". Posebno odgovarajući na pitanje o marksističkoj gerili u Kolumbiji istaknuo je kako ne želi nikoga osuđivati, ali da od svih takvih sličnih skupina žele imati distancu. Vidjeti Subcomandante Marcos (2001) The Punch-Card and the Hourglass, URL: http://www.newleftreview.net (26.04.2004.).

27. Vrlo dobri historijski pregled radikalnoga ekološkog pokreta u Britaniji može se naći u DoD (2003) Do or Die – Voices from the Ecological Resistance #10

28. Detaljnije o akciji protiv rute M11 vidjeti Dražen Šimleša (2004) Snaga utopije, Zagreb: Što čitaš.

29. NAFTA je Meksiku donijela zaista devastirajuće posljedice: uvoz hrane porastao je s 20 na 43 posto, plaće su snižene za 40-50 posto, troškovi života u prvoj godini primjene NAFTA-e povećali su se za 80 posto, preko 2 milijuna ljudi je izgubilo posao i krenulo raditi na sjever zemlje na granicu s SAD-om u neljudskim uvjetima, a više od polovice stanovništva živi u ekstremnom siromaštvu (oko 40 milijuna ljudi). Vidjeti Dražen Šimleša (2004) Snaga utopije,

Zagreb: Što čitaš.

30. Za dobar opis razloga i načina na koji je došlo do financijske krize na jugoistoku Azije te devastirajućim posljedicama vidjeti Stiglitz, J. (2002) Globalization and its Discontents, New York: W.W.Norton and Company.

31. Detaljnije o Peoples' Global Action koaliciji vidjeti URL: http://www.agp.org (30.04.2004.).

32. Proširila se čak i priča kako je napad policije i dolazak Nacionalne garde zahtijevala upravo Madeleine Albright, budući da je bila bijesna zbog blokade svog hotela i nemogućnosti da se makne iz njega te zbog kašnjenja samog otvorenja sastanka WTO-a. Vidjeti Notes from Nowhere (2003) We are Everywhere – the irresistible rise of global anticapitalism, London: Verso.

33. O načinu funkcioniranja većine mainstream medija vidjeti Chomsky, N. (2002) Mediji, propaganda i sistem, Zagreb: Što čitaš.

34. Čak je i američki predsjednik Clinton pohvalio prosvjednike jer predstavljaju glasove milijuna ljudi koji se brinu kuda ide ovaj svijet, uz obećanje kako će takvi biti zadovolj(e)ni s budućim kretanjem globalne ekonomije. Vidjeti Nicholas Guyatt (2000) Another American Century? The United States and the World After 2000, London: Zed Books: 235.

35. Friedman je još prije postao poznat po svojoj "Teorji zlatnih lukova kao prevencije sukoba". Pod tim je Friedman mislio kako su najbolja prevencija sukoba između država postojanje McDonald'sovih restorana u njima. Friedman je to potkrijepio stavom kako se nikada nisu zaratile države koje imaju McDonald'sove restorane. NATO-ovo razaranje Jugoslavije, pa i cinično stavljanje srpske zastave od McDonald'sova predstavništva u Beogradu kako bi pokazali na čijoj su strani, demantirali su Friedmanovu teoriju i prokazali je kao ideološko pojednostavljivanje situacije u svijetu. Ipak, Friedman je zaključio kako su Srbi kapitulirali pred NATO-om zato što im je bilo više stalo do ponovnog otvorenja McDonald'sa u Beogradu, nego do Kosova. Vidjeti Nicholas Guyatt (2000) Another American Century? The United States and the World After 2000, London: Zed Books: 187-188.

36. Time je Friedman ponovno zakoračio u područje iskrenosti, dokazujući svoju staru tezu kako se zapravo "zlatni lukovi demokacije" često moraju podebljati "čeličnom rukom". Po Friedmanu McDonald's uvijek mora pratiti McDonell Douglas.

37. Dio aktivista je zamjerao srednjoj klasi što se pokrenula tek kad su na vlastitoj koži osjetili nepravdu kapitalističkoga sistema, dok prije nisu pokazivali preveliku brigu za teško stanje siromašnih i nezaposlenih. Ipak, većina je bila oduševljena novim duhom među "običnim ljudima".

38. Potrebno je istaknuti kako se argentinski model nije pridržavao svih osnova uobičajenih LETS-a. Nakon ogromnog uzleta i brojke od nekoliko milijuna ljudi, kasnije je opala podrška sistemu razmjene u Argentini, jer je bilo puno malverzacija i krađa. Vidjeti Albert, M. i Adamovsky, E. (2003) Argentina i Parecon, URL: http://www.zmag.org/content/print_article.cfm?itemID=3995&sectionID=41 (11.05.2004.).

39. Kasnije će se zbog rata u Iraku i zbog ponašanja Coca Cole u Indiji savezna država Kerala proglasiti Coca Cola free zonom, uz poziv na bojkot. Prodaja proizvoda Coca Cole pala je za 50 posto.

40. Od testiranja nuklearnih, kemijskih i bioloških oružja u SAD-u umrlo je nekoliko desetina tisuća ljudi jednostavnom odlukom raznih vlada SAD-a da je njihova sudbina pokusnokunićna. Da ne spominjemo trovanje i ubijanje vlastitih vojnika u ratovima od Vijetnamskog ado Zaljevskoga. Očekivati od takvih kreatura da imaju suosjećanja prema civilnom stanovništvu drugih zemalja nema smisla.

41. Aktivisti sa Zapada vole držati predavanja o "nerevolucionarnosti" rada u NGO-ima ili drugdje, što je mnogim aktivistima u siromašnim zemljama dosta često izlaz za neke prihode. Istovremeno, aktivisti iz bogatijih zemalja ne uviđaju kontradiktornost u svojim "predavanjima", budući da većina njih živi od dosta velike socijalne pomoći koju im dodijeljuje država.

42. Treba napomenuti kako nam se čini da je Graeber pomalo proizvoljno, onako na svoju ruku odredio tko bi to bili "novi anarhisti" ubacujuću tu i Zapatiste i Ya Bastu… premda je pitanje koliko bi oni sami sebe tako definirali.

43. Intervju s jednim od aktivista Ya Baste u kojem pojašnjava njihova stajališta vidjeti na URL: http://www.kontrapukt-online.org (02.03.2005.).

44. Kako napraviti vlastiti oklop i zaštitu od policijskoga nasilja može se naći na URL: http://www.www.devo.com/sarin/shieldbook.pdf (25.01.2005).

45. Odgovori o tute biachama dobiveni osobnim kontaktom i prepiskom s jednim od njihovih

članova.

46. Za sve citate vidjeti URL: http://italy.indymedia.org/news/2001/07/2516.php (02.03.2005.).

47. Doduše, Graeber u svom tekstu među "nenasilne" aktiviste ubraja i Environemental Liberation Front, tajnu radikalnu ekološku grupu koja uništava imovinu korporacija ili institucija krivih za uništavanje prirode. Pritom se ELF koristi i podmetanjem eksploziva u prostorima takvih korporacija ili dizanjem u zrak SUV vozila koja troše puno goriva. Graeber je prilično proizvoljno odredio što je za njega je nasilje, a što nije.

48. Vidjeti tekst Genoa, the black bloc and the rest na datum 16.08.2001., URL: http://www.ainfos.ca/ (10.05.2004.).

49. Igra riječima – izraz Manarchy je sastavljen od riječi man – muškarac i anarchy – anarhija, pri čemu se aludiralo na mačističku pozadinu dijela anrhističke scene kojoj su jedini cilj ulični sukobi.

50. Vidjeti The Rock Bloc Collective (2001): "Pripisujući to muškanarhiji". U: Strpić, M. (ur): Anarhizam i nasilje, Zagreb: Što Čitaš. Također vidjeti cijelu debatu na URL: http://indymedia.org.

51. Vidjeti intervju na URL: http://ainfos.ca na datum 08.08.2001.

52. Radi se naime o proizvođaču sira koji je došao na crnu listu europskih proizvoda koje SAD po odluci WTO-ova suda ima pravo dodatno ocariniti. Time su Bove i njegovi prijatelji farmeri iz Konfederacije seljaka direktno postali financijski ugroženi jer je proizvod koji oni proizvode odjednom postao preskup.

53. Neke izjave iz knjige zaista bi se mogle naći na nekoj listi potpunih besmislica. Tako se u jednom svjedočanstvu ističe kako samo idioti mogu povezivati infiltriranost provokatora i policije unutar black bloca s neučinkovitošću te taktike(?!), dok drugi pak sudionik prosvjeda žali što nije više sudjelovao u neredima da njegov sin bude ponosan na tatu. Vidjeti On Fire – the Battle of Genoa and the Anti-capitalist Movement (2001), London: One-Off Press.

54. Poslije prosvjeda u Pragu, češke novine Lidove Noviny su objavile fotografije "ljudi u crnom" kako razbijaju izloge i potom mirno prolaze kroz policijski kordon. Talijanski senator Barbarella istaknuo je nakon Genove kako je osobno vidio "ljude u crnom" kako ulaze u policijsku stanicu i sjedaju za svoja radna mjesta, a i talijanski Independent Media Centar

obajvio je slike policajaca s crnim maskama u ruci. Upućujem također na Independent Media Centar Barcelona na URL: http://barcelona.indymedia.org/ budući da se tu isto nalaze kompromitirajuće video snimke o infiltriranosti policije u redovima black bloca. Također vidjeti i URL: http://sanfrancisco.indymedia.org/.

55. Vidjeti tekst Genoa, the black bloc and the rest na datum 16.08.2001., URL: http://www.ainfos.ca/ (10.05.2004.).

56. Zbog toga su tute bianche i zaradile kritiku kako se radi o "elitističkim aktivistima" koji zapravo i žele kontrolirati tijek prosvjeda te kako su stvorili situaciju u kojoj svi trebaju slušati i čekati što će reći aktivistički ekspert preko megafona. Vidjeti Callinicos, A. (2001) Where now?, U: Birchman, E. i Charlton, J. Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London: Bookmark Publications Ltd: 387-399.

57. Izjave uhapšenih o ponašanju talijanske policije zaista su zastrašujuće. Psihički i fizički oblici mučenja nizali su se: buđenje i onemogućavanje spavanja, fizičke torture i premlaćivanja, hladnoća u ćelijama, uskraćivanje vode i hrane, uskraćivanje kontakta s vanjskim svijetom, verbalne uvrede i pokazivanje fašističkih simbola i Musolinijevih slika te prisiljavanje aktivista na pozdravljanje tim simbolima, odvlačenje ljudi u sobe za ispitivanje nakon čega bi ostali slušali kako odvedeni vrište. Vidjeti svjedočanstvo na URL: http://www.ainfos.ca na datum 31.07.2001.

58. Po podacima sindikata trgovine najgori radni uvjeti su u trgovačkim lancima Getro, Billa, i Pevec. Nije za pohvaliti se niti u Gramatu i Kerumu.

59. Pohod na istočnu Europu završio je slično kao i u Hrvatskoj: u Estoniji banke su u 100 postotnom stranom vlasništvu, Latviji 97 posto, Mađarskoj 91 posto, Češkoj preko 90 posto, a u Bugarskoj i Poljskoj preko 80 posto. U regiji tri četvrtine transakcija kontroliraju banke u vlasništvu velikih europskih banaka. Jedino je američki Citigroup kao najveća svjetska banka, na petom mjestu po raširenosti u Srednjoj i Istočnoj Europi.

60. Detaljnije i o pareconu i o slobodarskom municipalizmu, međusobnom odnosu i kritikama vidjeti URL: http://www.zmag.org (10.03.2005.).

61. Korporacije koje su naoružavale Irak i podržavale njegovo naoružavanje uz dozvolu vlasti SAD-a su: Hewlett Pacard, DuPont, Honeywell, Rockwell, Bechtel, Eastman Kodak i brojne druge.

62. Ovdje treba naglasiti kako samoupravne kooperative ne treba brkati s tzv. samoupravljanjem kakvo je postojalo u bivšim komunističkim i socijalističkim državama, gdje je cijeli proces samoupravljanja bio pod nadzorom komunističkih partija. Engleski termin “worked-owned cooperatives”, što znači da se radi o kooperativama kojima su vlasnici svi radnici, preveli smo skraćeno kao samoupravne kooperative, što znači da njima upravljaju oni koji u njima rade.

63. Za podatke vidjeti URL: http://www.ica.coop (13.03.2005.).

64. Radnici i radnice rade u zagušenim prostorijama od duhana. Sindikata uglavnom nema, a često se koristi i dječja radna snaga. Mnoge majke donese djecu sa sobom na posao i za vrijeme rada drže ih u krilu, čime je i zdravlje djece ugroženo. Česti su slučajevi odnošenja posla doma, kako bi se zadovoljila norma pa se zrak i u samim kućama onečišćuje. Žene, koje čine 50 posto radne snage, često prijavljuju slučajeve maltetiranja i seksualnoga uznemiravanja. Do 45 godine prestaju raditi, jer im se uništi koža od motanja duhana, nakon čega mnogi završe kao prosjaci. Vidjeti Franke, R. W. (1997) Democracy at Work in an Indian Industrial Cooperative – The Story of Kerala Dinesh Beedi, URL: http://csf.colorado.edu/bcas/otherart/franke1.htm (11.05.2004.).

65. Odličan prikaz važnosti jačanja zajednica i lokalnih prostora vidjeti u Hugh Barton (2000) Sustainable Communities – The Potential for Eco-Neighbourghoods, London: Earthscan. Vrlo dobar prikaz iz vlastitoga iskustva kako je to stvoriti LETS, prednosti toga sistema te opasnosti koje se mogu pojaviti vidjeti Ross V.G. Dobson (1993) Bringing the Economy Home From the Market, Montreal: Black Rose Books.

66. O Proutovoj “solidarnoj socioekonomiji” može se saznati u Maheshvarananda, D. (2003) After Capitalism – Prout’s vision for a New World, Washington D.C.:Proutist Universal Publications.

67. Dobar i otvoren prikaz nastanka GEN-a može se naći u Jackson, R. (2000) And We Are Doing It! Building an Ecovillage Future, San Francisco: Robert D. Reed Publishers Books.

LITERATURA

A SEED (2003) The World Trade Organization's Agreement on Agriculture: A Fair Deal?, URL: http://www.aseed.net/agrocadabra/wto-brochure/wto-brochure-en.htm (02.04.2004.).

A SEED Europe (2001) What's Up with our Climate Amsterdam: A SEED.

Aarason, S. A. (2001) Taking Trade to the Streets – The Lost History of Public

Abboud, L. (2003) Modified-Crop Makers Faulted On Safety Dana Sent to FDA, URL:wto-info@iatp.org (15.10.2003.)

Abramsky, K. (2001) Restructuring and Resistance – Diverse Voices of Struggle in Western Europe

Active Distrubution (1999) Zapatista, London: Calvert Press.

ActionAid (2003) GM Crops – going against the grain, URL: http://www.actionaid.org/resources/pdfs/gatg.pdf (15.10.2003)

Adams, J. (2002) WSF2002: Hopes for a True International, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Albert, M. (2000) On Trashing and Movement Building, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Albert, M. (2000) The Trajectory Of Struggle, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Albert, M. (2000) Dealing with Difference, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Ambrose, S. (2002) Where did all the protestors go?, URL: http://www.observes.co.uk/worldwiew/story/0,11581,754933,00.html (11.05.2004.).

Amnesty International (2003) A Catalogue of Failures: G8 Arms Exports and Human Rights Violations, URL: http://web.amnesty.org/library/print/ENGIOR300032003 (02.03.2005.).

Anderson L. (1999) Genetic Engineering, Food, and our Environment – A Brief Guide, Devon: Green Books.

Andruss et al. (1990) Home! A Bioregional Reader, Philadelphia: New Society Publishers.

Arquilla, J. i **Ronfeldt, D.** (1993) Cyberwar is Coming!. u: Comparative Strategy, 12 (2): 141-165. URL: http://www.rand.org/publications/MR/MR880/ (03.05.2004.).

Ayres, E. (2000) God's Last Offer – Negotiating for Sustainable Future, New York: Four Walls Eight Windows.

Bader, S. (1998) Global Spin – The Corporate Assault on Environmentalism, Cevon: Green Books.

Bader, S. (2000) Selling the Work Ethic – From Puritan Pulpit to Corporate PR, London: Zed Books.

Bakan, J. (2004) The Corporation – the pathological pursiut of profit and power, New York: Free Press.

Barber, B. (1995) Jihad vs. McWorld, New York: Ballantine Books.

Baricco, A. (2004) Next – Knjižica o globalizaciji i svijetu koji dolazi, Zagreb: AGM.

Barlow, M. i **Clarke, T.** (2001) Global Showdown – how the New Activists Are Fighting Global corporate Rule, Toronto: Stoddart Publishing Co. Limited.

Barnes, P. (2003) Deamnd for 'Kyoto tax' on the US, URL: http://news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/3296819.stm (02.04.2004.).

Barton, H. (2000) Sustainable Communities – The Potential for Eco-Neighbourghoods, London: Earthscan.

Beattie, A. (2003) Debt Relief Scheme 'too optimistic', URL: http://www.financialtimes.co.uk (31.03.2004.).

Beattie, A. (2004) World Bank chiefs reject proposal to quit oil and coal finance, URL: http://www.ran.org/news/newsitem.php?id=915&area=home (01.04.2004.).

Beck, U. (2000) What is Globalization?, Cambridge: Polity Press.

Beck, U. (2001) Pronalaženje političkog – prilog teoriji refleksivne modernizacije, Zagreb. Jesenski i Turk.

Bell, S. i **Morse, S.** (2003) Measuring Sustainability – Learning from Doing, London: Earthscan.

Bello, W. i **Bullard, N.** (2001) The Global Conjucture: Characteristics and Challenges, URL: http://www.focusweb.org (25.04.2004.).

Bello, W., **Bullard, N.** i **Malhotra, K.** (2000) Global Finance – New Thinking on Regulating Speculative Capital Markets, London: Zed Books.

Bello, W. (2001): "The Battle of Genoa" u The Nation July 23, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Bello, W. (2003) Ministerial in Mexico looks like second Seattle, URL: http://www.bangkokpost.com/News/27May2003_opin29.html (11.05.2004.).

Bendaňa, A. (2002) Alterglobalization Movement: Obstacles and Opportunities, URL: http://www.fpif.org/outside/commentary/2002/0201south_body.html (11.05.2004.).

Berman, D. M. i **O'Connor, J. T.** (1996) Who Owns the Sun? People, Politics and the Struggle for Solar Economy, Vermont: Chelsea Green.

Bhagwati, J. (2004) In Defense of Globalization, Oxford: Oxford University Press.

Birchman, E. i **Charlton, J.** (2001) Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London:

Bookmark Publications Ltd.

Blondel, A. (2004) The Logs of War, URL: http://www.globalwitness.org/reports/download.php/00044.pdf (04.03.2004).

Blum, W. (2002) Rogue State, London: Zed Books: 4-5.

Boeninger, G. (2003) Economic Consequences of Iraq Occupation, URL: http://www.proutworld.org/news/apr/20030428eco.htm (02.03.2005.).

Bond, P. (2001) Strategy and Self-Activity In the Global Justice Movements, URL: http://www.fpif.org/papers/gjm_body.html (11.05.2004.).

Bottomore, T. (1987) Politička sociologija, Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor hrvatske.

Bourdieu, P. (1998) The Essence of Neoliberalism, URL: http://www.analitica.com/biblioteca/bourdieu/neoliberalism.asp (02.0.2004.).

Brecher, J., **Costello, T.** i **Smith, B.** (2000) Globalization from below: the power of solidarity, Cambridge: South End Press.

Bretton Woods Project, Center of Concern, Halifax Initiative Colaition, New Voices on Globalization/50 Years is Enough (2003) Reality bites: A rebuttal of the IMF's "Common criticism: some responses", URL: http://ifiwatchnet.org/doc/realitybites.pdf (31.03.2004.).

Bretton Woods Project (2004) World Bank, IMF and armed conflicts: Helping peace or creating the conditions for war?, URL: http://www.brettonwoodsproject.org/article.shtml?cmd[126]=x-126-35157 (30.03.2004).

Brown, L. R. (2001) Eco-Economy: Building an Economy for the Earth, New York: W. W. Norton & Co.

Brown, L., **Larsen, J.** i **Fischlowitz-Roberts, B.** (2002) The Earth Policy Reader, London: Earthscan Publications.

Brown, P. (2002) The Way We Live in 2032, The Guardian (May 23) URL: http://www.guardian.co.uk/uk_news/story/0,3604,720485,00.html (04.04.2004.).

Brown, P. (2003) Insures refuse to cover GM farmers, URL: http://www.guardian.co.uk (22.11.2003.)

Brown, P. (2003) Global warming is killing us too, URL: http:www.guardian.co.uk/international/story/0,3604,1104241,00.html (02.04.2004.).

Brown, P. i **Vidal, J.** (2003) Two GM crops face ban for damaging wildlife, URL: http://www.guardian.co.uk/print0,3858,4776490-103685,00.html (22.11.2003.)

Bruno, K. i **Karliner, J.** (2002) Shell Games at the Earth Summit, URL: http://www.corpwatch.org/campaigns/PCD.jsp?articleid=3508 (04.04.2004.)

Bruno, K. (2002) Greenwash +10 – The UN Global Compact's, Corporate Accountability and the Johannesburg Earth Summit, URL: http://www.corpwatch.org/un (04.04.2004.).

Bruno, K. i **Karliner, J.** (2002) Earthsummit.biz – The Corporate Takeover of Sustainable Development, Oakland: Food First Books.
Bruno, K. (2002) The Whole World Was Watching: New York Stages a Peaceful Protest Against the World Economic Forum, URL: http://www.corpwatch.org (16.06.2002)
Brzezinski, Z. (1994) Izvan kontrole – globalna previranja uoči 21. stoljeća, Zagreb: Otvoreno sveučilište.
Bullard, N. (2004) G20: Their Power is not Ours, URL: http://www.focusweb.org (21.04.2004.).
Burbach, R. (2001) North America, U: Birchman, E. i Charlton, J. Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London: Bookmark Publications Ltd: 159-173.
Butler, C.T.L. i **McHenry, K.** (2000) Food not Bombs, Tucson: Sea Sharp Press.
Bygrave, M. (2002) Where did all the protestors go?, URL: http://www.observer.co.uk/worldview/story/0,11581,754933,00.html (28.01.2004.).

Callinicos, A. (2001) Where now?, u: Birchman, E. i Charlton, J. Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London: Bookmark Publications Ltd: 387-399.
Callinicos, A. (2003) The Anti-Capitalist movement after Genoa and New York, U: Aronowitz, S. i Gautney, H. (eds.) Impicating Empire – Globalization & Resistance in the 21st Century World Order, New York: Basic Books: 133-151.
Carley, M. i **Spapens, P.** (1998) Sharing the World – Sustainable Living / Global Equity in the 21 Century, London: Earthscan Publications Ltd.
Cassen, B. (2004) Inventin ATTAC, u: Mertes, T. (ed.) A Movement of Movements – Is Another World Really Possible?, London: Verso: 152-174.
Castells, M. (2000) Informacijsko doba – Ekonomija, društvo i kultura, Svezak I, Uspon umreženog društva, Zagreb: Golden Marketing.
Castells, M. (2002) Informacijsko doba – Ekonomija, društvo i kultura, Svezak II, Moć identiteta, Zagreb: Golden Marketing.
CEO (Corporate Europe Observatory) (2003) The EC's water war, URL: http://www.wtocancun.com/gats.html (05.04.2003.).
Chambers, N., **Simmons, C.** i **Wackernagel, M.** (2004) Sharing Nature's Interest – Ecological Footprints as an Indicator of Sustainability, London: Earthscan.
Chetley, A. (1979) Baby Killer Scandal: War on Want Investigation into the Promotion and Sale of Powdered Baby Milks in the Third World, London: War on Want.
Chossudovsky, M. (1998) Global Poverty in the Late 20th Century, URL: http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/chossu.htm (01.04.2004.).
Christian Aid (2004) Taking Liberties – Poor People, Free Trade and Trade Justice, London:

Christian Aid.
Chuck0 (2000) Anarchists and Corporate Media at the Battle of Seattle, URL: http://www.ainfos.ca/ (30.04.2004).
Chomsky, N. (1997) Doctrines and Reality, Black Flag No. 211/1997:20-23.
Chomsky, N. (1999) Profit Over People – neoliberalism and global order, New York: Seven Stories Press.
Chomsky, N. Expanding the Floor of the Cage, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002).
Chomsky, N. (2002) Mediji, propaganda i sistem, Zagreb: Što čitaš.
Cifrić, I. (1989) Socijalna ekologija – prilozi zasnivaju discipline, Zagreb: Globus.
Cifrić, I. (1994) Napredak i opstanak – moderno mišljenje u postmodernom kontekstu, Zagreb: HSD.
Cifrić, I. (2002) Okoliš i održivi razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika, Zagreb:HSD.
Cevallos, D. (2003) The Conquest of Transgenic Crops, URL: http://www.ipsnews.net/interna.asp?idnews=2057 (15.10.2003.)
Clover, C. (2002) 'Worst ever GM crop invasion, URL: http://www.mindfully.org/GE/GE4/Mexico-Maize-Invasion19apr02.htm (10.10.2003.)
Cockburn, A. i **Clair, J.** (2001) So Who Did Win in Seattle? Liberals Rewrite History, U: Yuen, E., Katsiaficas, G. i Rose D.B. The Battle of Seattle: The New Challenge to Capitalist Globalization, New York: Soft Skull Boks Inc.: 93-98.
Cohen, R. i **Kennedy, P.** (2000) Global Sociology, London: Macmillian Press Ltd.
Connor, S. (2003) Crops giant retreats from Europe ahead of GM report, URL: http://news.independent.co.uk/low_res/story.jsp?story=453822&host3&dir=507 (22.11.2003.).
Croall, J. (1997) LETS Act Locally – The Growth of Local Exchange Trading Systems, London: Calouste Gulbenkian Foundation.
Crook, S., **Pakulski, J.** i **Waters, M.** (1992) Postmodernism – Change in Advanced Society, London: Sage Publications Ltd.
Cumings, C.H. (2003) Are GMOs being regulated or not?, URL: http://www.cropchoice.com (15.10.2003.)

Danaher, K. (ed.) (1996) Corproations Are Gonna Get Your Mama, Monroe: Coommon Courage Press.
Danaher, K. i **Mark, J.** (2003) Insurrection – Citizen Challenges to Corporate Power, London: Routledge.
Davis, J. (2001) This is What Bureaucracy Looks Like – NGOs and Anti-Capitalism, U: Yuen, E., Katsiaficas, G. i Rose D.B. The Battle of Seattle: The New Challenge to Capitalist

Globalization, New York: Soft Skull Boks Inc.: 175-182.

Dawkins K. (1997) The Gene Wars – The Politics of Biotechnology, New York: Seven Stories Press.

Debeljak, A. (2000) Potraga za nesrećom, globalizacija i nacionalni identitet, Zarez, II/31, Zagreb.

de la Court, T. (1990) Beyond Brundtland, London: Zed Books.

De la Perriere R. i **Seuret, F.** (2000) Brave New Seeds – The Threat of GM Crops to Farmers, London: Zed Books.

Derber, C. (2003) People Before Profit, New York: Picador.

De Rivero, O. (2001) The Myth of Development – The Non-Viable Economies of the 21st Century, London: Zed Books.

Denny, C. (2001) WTO must find talks deal, URL: http://www.guardian.co.uk (01.05.2004.).

Dicken, P. (1998) Global Shift – Transfering the World Economy, New York: Guilford Press.

DiPiazza Jr., S. A. i **Eccles, R. G.** (2002) Building Public Trust – The future of corporate Reporting, New York: John Wiley & Sons, Inc.

Dobson, R.V.G. (1993) Bringing the Economy Home From the Market, Montreal: Black Rose Books.

DoD (2003) Do or Die – Voices from the Ecological Resistance #10

Dollar, D. i **Kraay, A.** (2001) Trade, Growth and Poverty, URL: http://www.wider.unu.edu (02.04.2004).

Dominick, B. (2000) Anarchy, Non/Violence and the Seattle Actions, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Dominick, B. (2000) Action Not Division: Some Thoughts on Tactics for A16, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Dorsey M. K. (2001) Shams, Shamans and the Comercialization of Biodiversity. U: Brian Tokar (ed.) Redesigning Life? The Worldwide Challegne to genetic Engineering, (str. 271-282), London: Zed Books.

Douthwaite, R. (1996) Short Circuit – Strenghtening Local Economies for Security in an Unstable World, Devon: Green Books.

Douthwaite, R. (1999) The Growth Illusion – How Economic Growth Has Enriched the Few, Impoverished the Many and Endangered the Planet, Devon: Green Books.

Driessen, P. (2003) Eco-Imperialism – Green Power, Black Death, Bellevue: Free enterprise Press.

Dresner, S. (2003) The Principles of Sustainability, London: Earthscan.

Drucker, P. (1993) Post-Capitalist Society, New York: Harper Collins.

Elliott, J. A. (2003) An Introduction to Sustainable Development, London: Routledge.
Elliot, L. (1998) The Global Politics of the Environment, New York: New York University Press.
Engdahl, F. W. (2000) Stoljeće rata – Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak, Zagreb: AGM.
Engel, M. (2002) It's Official, Global Warming Does Exist, Says Bush URL: http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4426866,00.html (02.04.2004).
Espiner, G. (2000) Fears over business links , URL: http://www.earthwins.com/ewd/ewd101100a.html (31.01.2005.).
ESRC (1999) The Politics of GM Food – Risk, science & public trust, URL: http://www.esrc.ac.uk (10.10.2003.)
ETC Group (2003) Maize Rage in Mexico, GM Maize contamination in Mexico – 2 years later, URL: http://www.etcgroup.org (10.10.2003.)
ETC Group Communiqué (2002) Biopiracy+10 – Captain Hook Awards – 2002, URL: http://www.etcgruop.org (10.10.2003.)
Engler, Y. (2003) Starved by the IMF, URL: http://www.globalpolicy.org (20.02.2005.).
Estey, K. i **Bowman, B.** (2001) What is a Co-op?, URL: http://www.geonewsletter.org/faq.htm (11.05.2004.).

Featherstone, M. (ed.) (1990) Global Culture – Nationalism, Globalization and Modernity, London: SAGE Publications.
Feffer, J. (ed.) (2002) Living in Hope: People Challenging Globalization, London: Zed Books.
Feher, F. i **Heller, A.** (1987) Od crvenog do zelenog, U: Pavlović, V. (ur) Obnova utopijskih energija, Beograd: CIDID i IIC: 249-259.
FoEI (2001) Sale of the Century? The WTO's Fourth Ministerial, Amsterdam: FoEI.
FoE (2002) Clashes with Corproate Giants, URL: http://foei.org/publications/corporates/clashes_corporate_giants.pdf (04.04.2004.).
FoE (2003) GM Trade War Looms, London: FOE Ltd. Comp.
FoEI i **CEO** (2003) Business Rules: Who Pays the Price?, Mexico and Uruguay: Central de Impresiones Ltda.
FoE (2003) Gambling with People's Life, URL:http://www.foe.org (01.04.2004).
FoEI i **CEO** (2003) Business Rules: Who Pays the Price?, Mexico and Uruguay: Central de Impresiones Ltda.
FoE (2004) Behind the Shine – The Other Shell Report 2003, URL: http://www.foe.org (24.03.2005.).
Foran, J. (ed.) (2003) Rethinking Radical Change in the Age of Globalization, London: Zed

Books.
Franke, R. W. (1997) Democracy at Work in an Indian Industrial Cooperative – The Story of Kerala Dinesh Beedi, URL: http://csf.colorado.edu/bcas/otherart/franke1.htm (11.05.2004.).
Franke, R.W. i **Chasin, B.H.** (1998) Power to the (Malayalee) People, URL: http://www.zmag.org/ZMag/articles/feb98kerala.htm (11.05.2004.).
Franke, R. W. (2001) Fueling Economic Growth Through Democratic Participation: Three Lessons from Kerala, India, URL: http://www.chss.montclair.edu/anthro/fuelinggrowth.htm (11.05.2004.).
Frank, T. (2002) One Market Under God, London: Vintage.
French, H. (2000) Vanishing Borders – Protecting the Planet in the Age of Globalization, New York: W.W.Norton & Company Inc.
Friedman, T. L. (1999) Sensless in Seattle, URL: http://www.nytimes.com/library/opinion/friedman/120199frie.html (30.04.2004.).
Friedman, T. L. (2003) Lexux i maslina – razumijevanje globalizacije, Zagreb: Izvori.
Friedman, T. L. (2003) Connect the dots, URL: http://www.transhumanism.org/pipermail/wta-politics/2003-September/000615.html (11.05.2004.).
Fukuyama, F. (1994) Kraj povijesti i posljednji čovjek, Zagreb: Hrvatska sveučilišna nagrada.

Gallivan, F., **Mintier, S.** i **Chazan, D.** (2005) Steps to Sustainability: Five Things Your City Can Do to Reduce its Ecological Footprint, URL: http//www.redefiningprogress.org (05.05.2005.).
Gallon, G. (2003) Hydrogen-Fueled Car Wrong Decision, URL: http://www.evworld.com/databases/storybuilder.cfm?storyid=494 (01.03.05.).
Gedicks, A. (1993) The New Resource Wars – Native and Environmental Struggles Against Multionational Corporations, Boston: South End Press.
Gellatley, J. (2001) Kako postati, biti i ostati vegeterijanac ili vegan?, Zagreb: Udruga "Prijatelji životinja".
Gélinas, J. B. (1998) Freedom from Debt – The Reapropriation of Development through Financioal Self-Reliance, London: Zed Books.
George, S. (2001) Democracy at the barricades u Le Monde Diplomatique, August, URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)
Gershman, J. (2002) Fossil Fuels Lobby Versus Rest of the World?, The Progressive Response, Vol 6, No.27 (September 10).
Giddens, A. (1990) The Consequences of Modernity, Stanford: Stanford University Press.

Giddens, A. (1991) Modernity and Self-Identity – Self and Society in the Late Modern Age, Stanford: Stanford University Press.
Giddens, A. (1999): "Globalizacija". Diskrepancija 1 (2): 59-67.
Giddens, A. (1999) Treći put – Obnova socijaldemokracije, Zagreb: Poltička kultura.
Girardet, H. (2003) Creating Sustainable Cities, Devon: Green Books.
Glavač, V.(1999) Uvod u globalnu ekologiju, Zagreb: Državna uprava za zaštitu prorode i okoliša/Hrvatske šume.
Glavina, S. (2002) Sustav lokalne trgovine i razmjene, diplomski rad, Ekonomski fakultet u Zagrebu.
Goar, C. (2003) The WTO Drug Deal – How Hope was Bargained Away, URL: http://www.commondreams.org/views03/0905-05.htm (10.10.2003.)
Goldemberg, J. (2003) Energy and Sustainable Development, u Speth, J.G. Worlds Apart – Globalization and Enviroment, Washington DC: Island Press: 52-65.
Goodstein, D. (2004) Out of Gas – The End of the Age of Oil, New York: W.W.Norton & Company Inc.
Goozner, M. (2002) Medicine as a Luxury, URL: http:www.prospect.org/print-friendly/print/V13/1/goozner-m.html (07.04.2004.).
Gould K. A., **Lewis, T. L.** i **Roberts J. T.** (2004) Blue-Green Coalitions:Constraints and Possiblities in the post 9-11 Political Environment, URL: http://wwwjwsr.ucr.edu/ (09.05.2004.).
Graeber, D. (2002) The New anarchists, URL: http://www.new leftreview.net (10.06.2002).
Graeber, D. (2003) The Globalization Movement and the New New Left, U: Aronowitz, S. i Gautney, H. (eds.) Impicating Empire – Globalization & Resistance in the 21st Century World Order, New York: Basic Books: 325-339.
Graham-Rowe, D. (2005) Hydroelectric power's dirty secret revealed, URL: http://www.energybulletin.net (11.03.2005.).
Greenpeace (2002) Record Harvest, Record Hunger – Starving in GE Argentina, URL: http://www.greenpeace.org/~geneng (10.10.2003.)
Gupta, G. (2001) Our Simmering Planet – What to Do About Global Warming?, London: Zed Books.
Guyatt, N. (2000) Another American Century? The United States and the World after 2000, London: ZED Books.

Habermas, J. (1987) Nova nepreglednost, U: Pavlović, V. (ur) Obnova utopijskih energija, Beograd: CIDID i IIC.
Hajer, M. A. (2000) Ecological Modernisation as Cultural Politics, u Spaargaren, G., **Mol,**

A. P. J. i **Buttel F. H.** (eds.): Environment and Global Modernity, 246-248.

Hall, R. (2001) Environment, u Birchman, E. i Charlton, J. Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London: Bookmark Publications Ltd: 57-67.

Haltead, T. A Better Way to Measure the Economy, u: Kevin Danaher (1996) Corporations Are Gonna Get Your Mama, Monroe: Common Courage Press:181-185.

Hancock, G. (1992) Lords of Poverty – The Power, Prestige, and Corruption of the International Aid Business, New York: Antlantic Monthly Press.

Hardt, M. (2002) Porto Alegre: Today's Bandung? New Left Review 14 (March-April 2002), URL: http://www.newleftreview.net (14.06.2002).

Hardt, M. i **Negri, A.** (2003) Imperij, Zagreb: Arkzin i Past Forward.

Harper, C. (2000) Anarhija – Grafički vodič, Zagreb: Z@P.

Hartmann, B. (2003) Conserving Racism: The Greening of Hate at Home and Abroad, URL: http://www.zmag.org/sustainers/content/2003-12/10hartmann.cfm (20.04.2003).

Harman, D. (2002) Amid protest summit ends, Christian Science Monitor (September 05) URL: http//www.csmonitor.com/2002/0905/p01s04-woaf.html (04.04.2004.).

Hawken, P., **Lovins, A. B.** i **Lovins, L. H.** (1999) Natural Capitailsm – The Next Industrial Revolution, London: Earthscan.

HCZO (2001) O kupusu i kraljevima, Zagreb: HCZO.

Hayden, A. (1999) Sharing the Work, Sharing the Planet – Work Time, Consumption, & Ecology, London: Zed Books.

Held, D., **McGrew, A.**, **Goldblatt, D.** i **Perraton, J.** (1999) Global Transformations, Cambridge: Politiy Press.

Held, D. (ed.) (2000) A Globalizing World?, London i New York: Routledge.

Held, D. i **McGrew, A.** (2003) Globalization/Anti-globalization, Cambridge: Polity Press.

Hertz, N. (2002) The Silent Takeover – Global Capitalism and the Death of Democracy, London: Arrow Books.

Hetherington, K. (1998) Expressions of Identity, London: SAGE Publications.

Hines, C. (2000) Localization – A Global Manifesto, London: Earthscan.

Hippler, J. (1994) Pax Americana? Hegemony or Decline, London: Pluto Press.

Hirst, P. i **Thompson, G.** (2001) Globalizacija – međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Zagreb: Liberata.

Ho, M. (1998) Genetic Engineering, Dream or Nightmare?, Bath: Gateway Books.

Hodur, J. (2003) Wealthy Countries' trade Policies Sap the Economies of Developing Nations, URL: http://www.ifpri.org/pressrel/2003/20030826.htm (07.04.2003).

Hoffman, J. (1999) Globalne opasnosti i mogućnosti za politiku rada u EU, u Revija za

socijalnu politiku, 6 (3/4): 307-329.
Holliday, C., **Schmidheiny, S.** i **Watts, P.** (2002) Walking the Talk URL: http://www.greenleaf-publishing.com (02.04.2004.).
Holloway, J. (2002) Change the World Without Taking Power, London: Pluto Press.
Houtart, F. i **Polet, F.** (2001) The Other Davos – The globalization of Resistance to the World Economic System, London: Zed Books.
Howse, R. (2003) GMOs – conflict of interest, real or apparent, at the WTO?, wto-info@iatp.org (15.10.2003.)
Huntington, S. (1998) Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka, Zagreb: Izvori.

IDCR (1994) People, Plants and Patents – The Impact of Intellectual Property on Trade, Plant Biodiversity, and Rural Society, Ottawa: IDCR.
Institute of Policy Studies (2003) The Pillars of Power: How the Free Trade Agenda Promotes dirty Energy, URL: http://www.seen.org (01.04.2004.).
International Forum on Globalization (2001) Does Globalizazion help the Poor?, URL: http://ifg.org (07.03.2005.).
IMF (2002) Globalization: Threat or oportunity?, URL: http:www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200.htm (02.04.2004.).
ISAAA (2002) GMO – sigurni za ljudsku prehranu, Vienna: Program Office.

Jelaska, S. (1999) Korisnost i opasnost od transgeničnih biljaka. U: D. Polšek i K. Pavelić (ur.) Društveni značaj genske tehnologije (str. 173-184), Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
Jošt, M. i **Cox, T. S.** (2003) Intelektualni izazov tehnologije samouništenja, Križevci: Ogranak Matice Hrvatske.
Jackson, R. (2000) And We Are Doing It! Building an Ecovillage Future, San Francisco: Robert D. Reed Publishers.
Jubille USA Network (2005) First Step on a Long Journey, URL: http://www.jubileeusa.org/ (25, 07. 2005.).

Kalanj, R. (2001) Tri stajališta o globalizaciji. U: Meštrović, M. (ur.): Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj. Zagreb: Ekonomski institut: 203-219.
Kaplan, R.D. (1994) Coming Anarchy, URL: http://www.theatlantic.com/politics/foreign/anarchy.htm (23.03.2004.).
Karliner, J. (1997) Building Grassroots Globalization, URL: http://www.corpwatch.org (17.06.2002)

Karliner, J. (2001) Where Do We Go From Here? Pondering the Fututre of Our Movement, URL: http://www.corpwatch.org (16.06.2002)

Keating, M. (1994) Program za promjenu- Agenda 21, Zagreb: MGIZO.

Khor, M. (2003) Info Services on WTO issues (Nov 03/2), URL: http://www.twnside.org (02.04.2004.).

Kingsnorth, N. (2003) One No, Many Yeses, London: Simon / Schuster Ltd.:24.

Klare, M. T. (2005) The Energy Crunch to Come, URL: http://www.tomdispatch.com/indeks.mhtml?pid=2277 (24.03.2005.).

Klein, N. (2002) No Logo, Zagreb: VBZ.

Kneen B. (1999) Farmageddon – Food and the Culture of Biotechnology, Gabriola Islands, Canada: New Society Publishers.

Kolarić, S. (2000) Globalizacija i sindikati, Zagreb: Sindikat grafičke i nakladničke djelatnosti Hrvatske.

Korten, D. C. (1995) When Corporations Rule the World, West Hartford: Kumarian Press.

Kovel, J. (2002) The Enemy of Nature – The End of Capitalism or the End of the World?, London: Zed Books.

Krugman, P. (2002) Doba smanjenih očekivanja, Zagreb: Masmedia.

Kuhar, R. M. (2003) GMO u Hrvatskoj – izvještaj o zakonskoj legislativi i stanju na tržištu, Zagreb: Zelena akcija/FOE Croatia.

Kunster, J. H. (2005) The Long Emergency, URL: http://www.rollingstone.com (02.04.2005.).

Kurian, M. (2004) Globalisation and its Socio-Economic Impact, URL: http://www.mainstreamweekly.com/content/general7.asp (16.04.2004.).

Lash, S., **Szerszynski, B.** i **Wynne, B.** (eds.) (1996) Risk, Environment & Modernity – Towards a New Ecology, London: SAGE Publications.

Lau, E. (2003) Study shows organic produce is healthier, URL: http://www.bayarea.com/mld/cctimes/news/5517418.htm (15.10.2003)

Lawrence, F. (2004) Things get worse with Coke, URL: http://www.guardian.co.uk. (04.03.2005.).

Lay, V. (1998) Održivi razvoj i obrazovanje, doktorska disertacija Zagreb.

Lay, V. (2001) "Što bi bio održivi razvoj Hrvatske?", u Održivi razvoj Specijalni prilog, listopad 2001, Zagreb: Privredni vijesnik u suradnji s HR BCSD.

Lebb, S. i **Lebb, D.** (2004) The Oil Factor – Protect Yourself and Profit from the Coming Energy Crisis, New York: Warner Business Book.

Lechner, F. J. i **Boli, J.** (2000) (eds.) The Globalization Reader, Oxford: Blackwell

Publishers Ltd.
Lee, M. (2002) State of the Planet, The Ecologist (Vol. 32, September).
Lee, T. (2002) Global Justice Movement Forum, URL: http://fpif.org/comentary/2002/0201gjm-lee_body.html (10.05.2004.).
Legrain, P. (2003) Open world:/ the Truth about Globalization, London: Abacus.
Love, J. (2003) CPTech Statement on WTO deal on exports of medicines, URL: http://www.cptech.org/ip/health (10.10.2003.)
Lubbers, E. (2002) Battling Big Business – Countering Greenwash, Infiltration and Other Forms of Corporate Bullying, Devon: Green Books.

MacEwan, A. (1999) Neoliberalism or Democracy? Economic Strategy, Markets, and Alternatives for the 21st Century, London: Zed Books.
Madeley, J. (2000) Hungry for Trade- how the poor pay for free trade, London: Zed Books.
Maffesoli, M. (1996) The Time of Tribes – The Decline of Individualism in Mass Society, London: SAGE Publications.
Maheshvarananda, D. (2003) After Capitalism – Prout's vision for a New World, Washington D.C.:Proutist Universal Publications.
Mander, J. Intrinsic Negative Effects of Economic Globalization on the Environment, u: Speth, J.G. Worlds Apart – Globalization and Enviroment, Washington DC: Island Press:108-129.
Marco (2002) What moves Us? An Anarchist Critique on Summit hopping, Leiden: Eurodusnie.
Marković-Quarantotto, Ž. (2002) Građanska neposlušnost, Pula: Pristojno društvo.
Markus, T. (2004) Ekologija i antiekologija. kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma, Zagreb: HSD i ZZS.
Martin, P. (2000) The Moral Case for Globalization, U: Lechner, F.J: i Boli, J. (eds.) The Globalization Reader, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
Martinez, E. i **Garcia, A.** (1997) What is Neoliberalism?, URL: http://www.corpwatch.org/issues/PID.jsp?articled=376 (02.05.2004).
Mathiason, N. (2003) EU to End Five-Year Ban on New GM Products, URL: http://observer.guardian.co.uk/business/story/0,6903,1085896,00.html (22.11.2003)
McBurney, S. (1998) Ecology Into Economics Won't Go, Devon: Green Books.
McCarthy, M. (2003) US firms 'tried to lie' over GM crops, says EU, URL: http://news.independent.co.uk/world/environment/story.jsp?story=453124 (22.11.2003)
Mander, J. Intrinsic Negative Effects of Economic Globalization on the Environment, u: Speth, J.G. Worlds Apart – Globalization and Enviroment, Washington DC: Island Press:108-

129.
McQuinn J. (2001): ""Stop the Violence!"? Policing the alterglobalization movement", URL: http://www.anarchymag.org/52/violence.html (14.06.2002)
Medojević, N. (2000) Globalizacija svjetske keonomije: čovjek iznad kapitala, URL: http://www.reporter.co.yu/rep105/0004.htm (11.05.2004.).
Merkel, J. (2003) Radical Simplicity – small footprint on a finite Earth, Gabriola Island: New Society Publishers.
Mertes, T. (2004) Grass-Roots Globalism, u: Mertes. T. (ed.) A movements of Movements – Is Another World Really Possible?, London: Verso: 237-247.
Mesić, M. (1998) "Teorija društvenih pokreta – američke perspektive". U: Društvena istraživanja 7 (1998), 4-5, (36-37): 699-729.
Mesić, M. (2001): "Legitimnost građanske neposlušnosti", U: Revija za sociologiju 32 (1-2): 17-25.
Meštrović, M. (2001) Formalna ekonomija i stvarni povijesni svijet, U: Meštrović, M. (ur.): Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj. Zagreb: Ekonomski institut: 25-48.
Metcalf, B. (1996) Shared Visions, Shared Lives, Findhorn: Findhorn Press.
Meyer, W. H. (1998). Human Rights and International Political Economy in Third World Nations: Multinational Corporations, Foreign Aid and Repression. Westport, CT: Praeger.
Milanovic, B. (2002) Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It, URL: http://www.wordlbank.org/research/inequality (02.04.2004).
Milardović, A., **Riggs, F. W.** i **Teune, H.** (2002) Mali leksikon globalizacije, Zagreb: CPI.
Milstein, C. (2001) Something Did Start in Quebec City: North America's Revolutionary Anti-Capitalist Movement, URL: http://flag.blackened.net/nefac/magazine/02/milstein.html (17.06.2002)
Milstein, C. (2002) Another World Is Possible… But What Kind, and Shaped By Whom?, URL: http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/wsf/another_world.htmn (17.06.2002)
MMF (2003) Common criticism: some responses, URL: http://www.imf.org/external/np/exr/ccrit/eng/cri.htm (31.03.2004).
Mohaiemen, N. (2004) No Water? Drink Coke!, URL: http://www.alternet.org/print.html?StoryID=17592 (02.05.2004.).
Mokhiber, R. (1996) Corporate Crime: Underworld USA, u Kevin Danaher (1996) Corporations Are Gonna Get Your Mama, Monroe: Common Courage Press:61-69.
Mokhiber, R. i **Weissman, R.** (2002), Kill, Kill, Kill, URL: http://lists.essential.org/pipermail/corp-focus/2001/000093.html (18.06.2002)
Mokhiber, R. i **Weissman, R.** (2004) The 10 Worst Corporations of 2004, URL:

http://www.multinationalmonitor.org (03.03.2005.).
Monbiot, G. (2003) Poor, but Pedicured, URL: http://www.guardion.co.uk
Monbiot, G. (2003) The Age of consent – A Manifesto for a New World Order, London: Flamingo.
Moody, K. (2001) Unions, U: Birchman, E. i Charlton, J. Anti-Capitalism – A Guide to the Movement, London: Bookmark Publications Ltd: 291-301.
Morris, D. (2003) A Hydrogen Economy Is a Bad Idea, URL: http://www.alternet.org (01.03.2005.).
Moskow, A. (1999) The Contribution of Urban Agriculture to Gardenenrs, Their Households, and Surrounding Communities: The Case of Havana, Cuba, u: Koc. M. et al. (eds.) For Hunger-Proof Cities – Sustainable Urban Food Systems, Ottawa: IDRC: 77-84.
Murshed, S. M. (2003) Marginalization in an Era of Globalization, URL: http://216.239.59.104/search?q=cache:5NH2_ujlK5wJ:archive.rockefeller.edu/publications/conferences/murshed.pdf+murshed%2Bglobalization&hl=hr (11.05.2004.).

Nakamura, L. (2002) 'Where Do You Want To Go Today?' Cybernetic tourism, the Internet and Transnationality, U: Nicholas Mirzoeff (ed.) The Visual Culture Reader, London: Routledge: 255-264.
Neale, J. (2002) You Are G8, We Are 6 Billion – The Truth Behind The Genoa Protests, London: Vision Paperbacks.
Nessman, R. (2001) Drug Companies Drop AIDS Suits, (April 19) URL: http://www.corpwatch.org (03.04.2005.).
Nikolovska, N. i **Sundać, D.** (2001) Scenarij za tranzicijski slom zemalja u tranziciji, Rijeka: I.B.C.C.
Norberg, J. (2003) In Defense of Global Capitalism, Washington D.C.:Cato Institute.
Notes from Nowhere (2003) We are Everywhere – the irresistible rise of global anticapitalism, London: Verso.

Offe, C. (1987) Novi društveni pokreti – izazov granicama institucionalne politike, U: Pavlović, V. (ur.) Obnova utopijskih energija, Beograd: CIDID i IIC: 125-162.
Održivi razvoj No. 3, listopad 2002, Zagreb: Privredni vjesnik u suradnji s HR BCSD.
Olin, D. (2003) New Washington Consensus, URL: http://www.mindfully.org/Reform/2003/Bush-$1_3B-Foreign-Aid25may03.htm (11.05.2004.).
On Fire – The Battle of Genoa and the Anti-capitalist Movement (2001), London: One-Off Press.
Open Letter on Globalisation. The Debate, Laeken: European Council of Laeken, 2001.

Osborn, A. (2003) EU scientists reject GM-free zone, URL: http://www.guardian.co.uk (22.11.2003.)

Panos (2004) Food for All – Can Hunger be Halved?, URL: http://www.panos.org.uk (07.03.2005.).

Parreňas, R. S. (2001) Servants of Globalization – Women, Migration and Domestic Work, Chicago: Stanford University Press.

Pavlović, V. (ur) Obnova utopijskih energija, Beograd: CIDID i IIC.

Paterson, M. (1996) Global Warming and Global Politics, New York: Routledge.

Perkins, E. (1999) Public Policy and the Transition to Locally Based Food Networks, u: Koc. M. et al. (eds.) For Hunger-Proof Cities – Sustainable Urban Food Systems, Ottawa: IDRC: 60-67.

Petras, J. i **Veltmayer, H.** (2001) Globalization Unmasked – Imperialism in the 21 Century, London: Zed Books.

Pieterse, J. N. (1995) Globalization as Hybridization, U: Featherstone, M., Lash, S. i Robertson, R. (eds.) Global Modernity, London: SAGE Publications: 45-69.

Plant, C. i **Plant, J.** (1991) Green Bussiness – Hope or Hoax, Devon: Green Books.

Podur, J. (2001) Loincloths, Ski Masks, and Social Movements, na URL: http://www.zmag.org (13.06.2002)

Pollack, A. (2003) Reports Says More Farmers Don't Follow Biotech Rules, URL: http://www.extension.iastate.edu/Pages/grain/news/newsarchive/03biotechnews/030619bionews.html (15.10.2003.)

Pomeroy, R. (2002) Us feels safe from any trade threats over Kyoto, Reuters (11. 10).

Porcu, P. (1998) Against Technology, Insurection No. 5/1998: 6-8.

Posavec, R. (ur.) (2002) Noam Chomsky, Mediji, propaganda i sistem, Zagreb: Što čitaš.

Potočnik, V. i **Lay, V.** (2002) Obnovljivi izvori energije i zaštita okoliša u Hrvatskoj, Zagreb: MZOIUP.

Pye-Smith, C. (2002) The Subsidy Scandal – How your Government Wastes Your Money To Wreck Your Environment, London: Earthscan.

Radermacher, F. J. (2003) Ravnoteža ili razaranje – eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja, Zagreb: Intercon/Nakladni zavod globus.

Ransom, D. (2004) Tales of the Unexpected, URL: http://www.newint.org/issue368/keynote.htm (13.03.2005.).

Ravaioli, C. (1995) Economist and the Environment, London: Zed Books.

Ray, D. E. (2003) World Bank Study: Trade Libaralization would shut down two-thirds of EU

grain and oilseed production, URL: http://wwww.agpolicy.org (06.04.2004.).
Rayan, V. (1993) Rebuilding Communities – Experiences and Experiments in Europe, Devon: Green Books.
Reddy, S. i **Pogge, T.** (2003) How Not to Count the Poor?, URL: http://www.socialanalysis.org (01.04.2003.).
Renner, M. (2002) The Anatomy of Resource Wars, Worldwatch Institute, URL: http://www.worldwatch.org (02.04.2005.).
Rifkin, J. (1999) Biotehnološko stoljeće, Zagreb: Jesenski i Turk i HSD.
Ritchie, M. (1997) Globalization vs. Globalism, URL: http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/globe/kirsh.htm (31.03.2004.).
Ritzer, G. (2004) Globalization of Nothing, Thousand Oaks: Pinge Forge Press.
Robertson, R. (1992): "Globalization – Social Theory and Global Culture, London: Sage Publications Ltd.
Robertson, R. (1995) Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity, U: Featherstone, M., Lash, S. i Robertson, R. (eds.) Global Modernity, London: SAGE Publications: 25-45.
Ross, E. B. (1998) The Malthus Factor – Poverty, Politics and Population in Capitalist Development, London: Zed Books.
Routledge, P. (2003) Convergence of Commons: Process Geographies of People's Global Action, URL: http://www.commoner.org.uk/ (11.05.2004.).
Rowbotham, M. (2000) Goodbye America! Globalisation, debt and the dollar empire, Oxforshire: Jon Carpenter Publishing.
Rowell, A. (2002) u Eveline Lubbers Battling Big Business – Countering Greenwash, Infiltration and Other Forms of Corporate Bullying, Devon: Green Books:21-23.
Roy, A. (2004) Do turkeys enjoy thanksgiving?, URL: http://www..hindu.com/2004/01/18/stories/2004011800181400.htm (10.05.2004.).
Ruiz-Marrero, C. (2003) Biopirates in the Americas, URL: http://www.alternet.org (15.10.2003.)
Ruiz-Marrero, C. (2004) Clouds on the Organic Horizon, URL: http://www.corpwatch.org (06.03.2005.).
Rupert, M. i **Smith, H.** (eds.) (2002) Historical Materialism and Globalization, London: Routledge.

Sach, J. i **Warner, A.** (1995) Economic Reforms and the Process of Global Integration, U: Brokings Papers on Economic Activity, No. 1:1-118.
Sachs, W. (ed.) (1995) Global Ecology – A New Arena of Political Conflict, London: Zed

Books.
Sader, E. (2004) Beyond Civil Society – The Left after Porto Alegre, u: Mertes, T. A Movement of Movements? Is Antoher World Really Possible?, London: Verso: 248-261.
SAPRIN (Structural Adjustment Participatory Review Initiative) (2002) The Policy Roots of Economic Crisis and Poverty, URL: http://www.saprin.org (02.04.2004).
SCDMA i **HUGI** (2003) Hrana – dobivena iz biljaka oplemenjenih genetičkim inžinjeringom, Zagreb.
Schlosser, E. (2002) Fast Food Nation, London: Penguin Books.
Scholte, J. A. (2000) Globalization – A Critical Introduction, London: Macmillan Press LTD.
Schwab, J. (1994) Deeper Shades of Green: The Rise of Blue-Color and Minority Environmentalism in America, San Francisco: Sierra Club.
Scott, A. (1990) Ideology and New Social Movements, London: Unwin Hyman Ltd.
Seabrook, J. (2003) The No-Nonsense Guide to World Poverty, London: NI i Verso.
Shacinda S. (2002) US to give hungry Zambia food despite GM spat, URL: wto-info@iatp.org (15.10. 2003.)
Sharma, D. (2003) The Great Trade Robbery, URL: http://www.mindfully.org/WTO/2003/Trade-Robery-WTO-Sharma2sep03.htm (06.04.2004.).
Shipman, A. (2002) The Globalization Myth, Cambridge: Icon Books.
Shiva, V. (1998) Biopiracy – The Plunder of Nature and Knowledge, Devon: Green Books.
Shiva, V. (2000) The Monocultures of the Mind – Perspectives on Biodiversity and Biotechnology, London: Zed Books.
Shiva, V. (2000) The World on the Edge. U Will Hutton i Anthony Giddens Global Capitalism, (str. 112-129), New York: The New Press.
Shiva, V. (2001) Globalisation and Talibanisation, URL: http://www.zmag.org (15.10.2003.).
Shiva V. (2001) Protect or Plunder? Understanding Intellectual Property Rights, London: Zed Books.
Shiva, V. (2002) Water Wars – Privatization, Pollution and Profit, Cambridge: South End Press.
Shiva, V. (2003) Biotech Wars: Food Freedom Vs. Food Slavery, URL: http://www.zmag.org (15.10. 2003).
Shiva, V. (2003) The Myth of Globalization Exposed, u: Speth, J.G. Worlds Apart – Globalization and Enviroment, Washington DC: Island Press: 140-154.
Smith, J. M. (2005) Sjeme obmane, Zagreb: Biovega.
Shutt, H. (2001) A New Democracy – Alternatives to a Bankrupt World Order, London: Zed Books.

Sogge, D. (2002) Give & Take – What's Matter With Foreign Aid?, London: Zed Books.
Soil Association (2002) Seeds of Doubt, URL: http://www.soilassociation.org (15.10.2003).
Sparr, P. (ed.) (1994) Morgating Women's Lives – Feminist Critique of Structural Adjustment, London: Zed Books.
Speth, J. G. (2003) Worlds Apart – Globalization and Environment, Washington DC: Island Press.
Starr, A. (2001) Naming the Enemy – Anti-Corporate Movements Confront Globalization, London: Zed Books.
Starhawk (2001) After Genoa: Why We Need to Stay in the Streets, URL: http://www.ainfos.ca (02.05.2004.).
Starhawk (2001) After Genoa: Asking the Right Questions, URL: http://www.ainfos.ca (10.05.2004.).
Starhawk (2002) New York Saturday and Beyond, URL: http://www.zmag.org (16.06.2002)
SteinBrecher, R. A. (2001) Ecological Consequences of Genetic Engineering. U: B.Tokar (ed.) Redesigning Life? The Worldwide Challegne to genetic Engineering, (str. 75-102), London: Zed Books.
Stiglitz, J. E. (2002) Globalization and its Discontents, New York: W.W. Norton & Company Inc.
Strange, S. (1998) Mad money: A Sequel to "Casino Capitalism", Manchester: Manchester University Press.
Strpić, M. (ur) (2001): Anarhizam i nasilje, Zagreb: Što Čitaš.
Subcomandante Marcos (2001) The Punch-Card and the Hourglass, URL: http://www.newleftreview.net (26.04.2004.).
Sutcliffe, B. (2002) 100 Ways of Seeing an Unequel World, London: Zed Books.

Šimac, N. (2001) Izazovi i zamke globalizacije, Zagreb: UDD i SarajevoHKD Napredak.
Šimleša, D. (2002) Snaga utopije, Zagreb: Što čitaš.
Šporer, Ž. (2000): "Controversies of Globalization". U: Revija za sociologiju 31 (3-4): (165-181).

Tabb, W. K. (2003) Race to the Bottom?, U: Aronowitz, S. i Gautney, H. (eds.) Impicating Empire – Globalization & Resistance in the 21st Century World Order, New York: Basic Books: 151-159.
The ICC: Crusadin for Investment Liberalisation URL: http://www.xs4all.nl/~ceo (04.04.2004.).
The Global Compact: The UN's New Deal with 'Global Corporate Citizens' (1999)

URL: http://www.xs4all.nl/~ceo/observer5/global.html#note43 (05.04.2004.)
The World Bank and Fossil Fuels – A Clear and Present Danger (2002) URL: http://www.seen.org (05.04.2004.)
Tokar, B. (ed.) (2001) Redesigning Life? The Worldwide Challegne to Genetic Engineering, London: Zed Books.
Tomlinson, J. (1999) Globalization and Culture, Chicago: The University of Chicago Press.
Touraine, A. (1995) Critique of Modernity, Cambridge: Basil Blackwell Inc.

UNDP (2003) Human Development Report 2003 Millennium Development Goals: A Compact among nations to end human poverty, URL: http://www.undp.org (23.03.2004).
United for Fair Economy (2002) Executive Excess 2002, URL: http:/www.ufenet.org/CEOPay/index.html (07.04.2004.).
USDA (2002) The Adoption of Bioengineered Crops, URL: http://www.ers.usda.gov/publications/aer810/ (10.10.2003.)
Urry, J. (2003) Global Complexity, Cambridge: Polity Press.

Vest, J. (2005) Who's Afraid of the Big, Bad Wolfowitz, URL: http://www.alternet.org/story/21559 (25.07.2005.).
Vidal, J. (2003) Forced to Slum it, URL: http://www.guardian.co.uk/analysis/story/0,3604,1059851,00.html (30.03.2004.).
Vidal, J. (2004) Demand for beef speeds destruction of Amazon forest, URL: http://www.guardian.co.uk (04.03.2005.).
Vidan, T. (2005) Politika čiste vode, URL: http://www.zamirzine.net (24.03.2005.).

Wackernagel, M. i **Rees, W.** (1996) Our Ecological Footprint – Reducing Human Impact on Earth, Gabriola Island, New Society Publishers.
Wainwright, H. (2003) Recalaim the State – Experiments in Popular Democracy, London: Verso.
Wallach, L. i **Woodall, P.** (2004) Whose Trade Organisation? A Comprehensive Guide to the WTO, New York: The New Press.
Wallerstein, I. (2004) New Revolts Against the System, U: Mertes. T. (ed.) A movements of Movements – Is Another World Really Possible?, London: Verso: 262-275.
Waterman, P. (2001) Globalization, Social Movement and the New Internationalisms, London: Continuum.
Waters, M. (2001) Globalization, London i New York: Routledge.
WCED (1988) Our Common future, Oxford: Oxford University Press.

Weisbrot, M. (1999) Globalization: A Primer, URL: http://www.cepr.net/GlobalPrimer2.htm (02.04.2004.).
Weisbrot, M. (2002) The Mirage of Progress, URL: http:www.prospect.prg/print-friendly/print/V13/1/weisbrot-m.html (02.04.2004).
Weisman, A. (1999) Gaviotas – A Village that Reinvented the World, Devon: Green Books.
Weiss, R. (2002) Starved for Food, Zimbabwe Rejects U.S. Biotech Corn, URL: http:/www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A23728-20002Jul30.html (10.10.2003).
Welton, N. i **Wolf, L.** (2001) Global Uprising – Confronting the Tyrannies of the 21st Century, Gabriola Islands: New Society Publisher.
Whitelegg, J. (1997) Critical Mass – Transport, Environment and society in the Twenty-first Century, London: Pluto Press.
Wichterich, C. (2001) The Globalized Woman – Reports from a Future of Inequality, London: Zed Books.
World Bank (2002) Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy, URL: http://econ.worldbank.org/prr/subpage.php?sp=2477&print=1 (02.04. 2004.).
World Development Movement (2003) States of Unrest III – Resistance to IMF and World Bank policies in poor countries, URL: http://www.wdm.org.uk/cambriefs/debt/unrest3_map.htm (11.05.2004.).
Worldwatch Institute (2002), State of the World 2002, London: Eartscan Publications Ltd.
Worldwatch Institute (2003) Rich-Poor Gap Widening, URL: http://www.worldwatch.org/topics/vsow/2003/11/12/ (23.03.2004).
Worldwatch Institute (2004) State of the World 2004, New York: W.W. Norton & Company.
Worldwatch Institute (2005) State of the World 2005 Trends and Facts – Changing the Oil Economy, URL: http://www.worldwatch.org (04.04.2005.).
Worldwatch Institute (2005) State of the World 2005, New York: W.W. Norton / Company.
WTO (1996) Ruggiero calls for trading system to be kept in line with globalization process, WTO press release, 22 February, URL: http://www.wto.org/english/news_e/pres96_e/pr043_e.htm (05.02.2004)

Yearley, S. (1996) Sociology, Environmentalism, Globalization – Reinventing the Globe, London: SAGE Publications.

Zakaria, F. (1999) After the Storm Pases, URL: http://www.fareedzakaria.com/articles/newsweek/121399.html (30.04.2004.).

Ziegler, J. (2003) Novi gospodari svijeta – i oni koji im se suprotstavljaju, Zagreb: Izvori.

Dražen Šimleša

Rođen 1976. u Bjelovaru. Diplomirao, magistrirao i doktorirao na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlen je na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu. Glavno područje njegova rada su globalizacija, permakultura, ekonomija i održivi razvoj. Trenutno na Institutu vodi trogodišnji projekt iPRESENT – Installation Project for REsearch about Social ENTrepreneurship. Radi i kao projekt menadžer na EU projektu MYPLACE – Memories, Youth, Political Legacy and Civil Engagement koji istražuje utjecaj povijesnih zbivanja na političke stavove i aktivizam mladih. Autor je brojnih knjiga i znanstvenih studija. Koordinator je programa Centar znanja za društveni razvoj – područje održivog življenja i razvoja permakulture u udruzi Zelena mreža aktivističkih grupa (ZMAG). Aktivan je u Zadruzi za dobru ekonomiju gdje je Predsjednik Skupštine.

Objavio: *Ekološki otisak : kako je razvoj zgazio održivost* (2010); *Kako potrošiti svijet : mala škola ratova za resurse* (2008, 2013); *Zeleni alati za održivu revoluciju* (s Brunom Motikom, 2007); *Četvrti svjetski rat : globalni napad na život/Drugačiji svijet je moguć : priče iz našeg dvorišta* (2006, 2008); *Snaga utopije : anarhističke ideje i prakse u drugoj polovici 20. stoljeća* (2000, 2011).

Biblioteka Online
knjiga 54

Dražen Šimleša
ČETVRTI SVJETSKI RAT/DRUGAČIJI SVIJET JE MOGUĆ!
globalni napad na život/priče iz našeg dvorišta

© 2008 Dražen Šimleša
© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima, 2008, 2015, 2016

Izdavač
Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača
Aleksandra David

Urednici
Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Ilustracija
© Mihai Ignat

ISBN 978-953-6924-90-5 (HTML)
ISBN 978-953-345-042-1 (EPUB bez DRM)
ISBN 978-953-345-043-8 (PDF)
ISBN 978-953-345-044-5 (MOBI)

Prvo izdanje
Što čitaš, Zagreb, 2006.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.